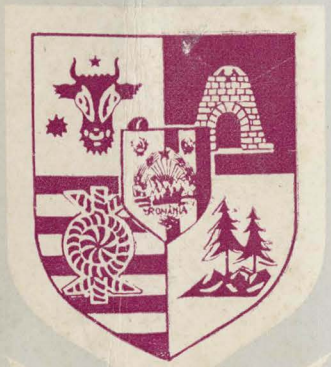

JUDEȚUL MARAMUREȘ

MARMAȚIA

4

MUZEUL
JUDEȚEAN
MARAMUREȘ

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

ANUARUL MARMAȚIA

IV

BAIA MARE, 1978

https://biblioteca-digitala.ro

Colectivul de redacție și coordonare a lucrării :

VALERIU ACHIM, redactor responsabil ;

JANETA CIOCAN, secretar de redacție ;

VIORICA URSU, VICTOR GORDUZA,
RODICA CHICUȘ, TRAIAN MOLDOVAN, membri.

ANDREI ȘUTH, IOAN NĂDIȘAN, IOSIF BÉRES,
PETRE AOȘAN, fotografii.

ANA OLOS, coordonarea traducerii rezumatelor.

MARIA ORHA, prezentare grafică

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

SOMMAIRE — INHALT — CONTENTS

Pag.

EDITORIALE

GH. T. POP — Maramureşenii cinstesc împlinirea a şase decenii de la înfăptuirea statului naţional unitar român 11

The People of Maramureş Celebrate the 60 Anniversary of the Achievement of the Unitary Romanian National State

A. MATEI — Noile dimensiuni şi valenţe ale istoriei naţionale. Aspecte ale cercetării şi prezentării istoriei reflectate în opera preşedintelui Nicolae Ceauşescu 26

Les nouvelles dimensions et valences de l'histoire nationale. (Des aspects de la recherche historique et de l'historiographie reflétés dans l'oeuvre du president Nicolae Ceauşescu)

ISTORIE

V. ACHIM — Dr. Ion Mihalyi de Apşa susţinînd vechimea şi continuitatea românilor maramureşeni 57

Dr. Ion Mihaly de Apşa about the Oldness and Continuity of the Romanians in Maramureş (1889)

C. KACSÓ — Toporul de bronz de la Ilba 65

Die Nackenscheibenaxt von Ilba

A. S. FEŞTILĂ — Relaţii şi mărturii despre Baia Mare în secolul al XVI-lea 69

Some Data and Evidence on Sixteenth Century Baia Mare

V. URSU — Un document inedit privind relaţiile Chioarului cu ţările române în evul mediu 77

An Original Document Concerning Chioar's Relation with the Romanian Countries during the Middle Ages

https://biblioteca-digitala.ro

L. URSUȚIU — Baia Sprie în conscripțiile din 1778—1780 87
Baia Sprie in the Conscriptions of 1778 and 1780

I. M. BOTA — Contribuții la istoria învățământului românesc în nord-vestul Transilvaniei 92
Contributions à l'histoire de l'enseignement roumain dans le nord-ouest de la Transylvanie

A. VAIDA — Participarea Chioarului la revoluția românească din Transilvania în 1848 107
The County of Chioar as a Participant in the Romanian Revolution from Transylvania in 1848

I. PRAHOVEANU — Cărturari ai Brașovului de origine maramureșeană, luptători pentru unitatea națională 127
Schriftge lehrten von Brasov Maramurescher Herkunft, Kämpfer fiir din nationale Einheit

A. BALOGH — Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureș între anii 1860—1918 (I) . . 137
Aspects Concerning the Penetration of Foreign Capital in the Mining Industry of Maramureș between 1860—1918 (I)

L. POPA — Dr. V. Lucaciu în Arhiva Mureșenilor din Brașov . . . 152
Dr. Vasile Lucaciu in the Records of the Mureșan Family's Archives in Brașov

C. OSZOCZKI — Mișcări sociale și politice din bazinul băimărean în primul deceniu al secolului al XX-lea 157
Social and Political Movements in Baia Mare Area during the First Decade of the XX th Century

I. DORDEA — Din activitatea despărțământului Vișeu-Iza, al ASTREI, pentru păstrarea ființei naționale 170
Aus der Tätigkeit des Astra Verbandes (Abteilung Vișeu-Iza) fiir die Aufrechterhaltung der nationalen existenz

I. IACOȘ — Vasile Lucaciu și unitatea națională a românilor : 1917—1918 175
Vasile Lucaciu et l'unité Nationale des Roumains : 1917—1918

V. CĂPÎLNEANU — Maramureșenii — participanți activi la înfăptuirea unirii (1918) 197
The People of Maramureș County-Active Participants in the Achievement of the Unification of 1918

V. POPESCU — 60 de ani de la înfăptuirea statului național unitar român. Evocări 210
Sixty Years from the Foundation of the Unitary National State. Evocations

https://biblioteca-digitala.ro

D. CERNICICA Acțiuni de luptă antifascistă în Maramureș în anii 1935—1936, sub semnul Frontului Popular 219
Actions de lutte antifasciste au Maramureș entre 1935-1936, sous le signe du Front Populaire

M. MARINA Începuturile gazetei „Graiul Maramureșului" 228
The Beginnings of „The Voice of Maramureș Gazette"

S. I. POP Mărturii și evocări din activitatea revoluționară a unor comuniști din Chioar, perioada 1932—1944 235
Témoignages et évocations de l'activité révolutionnaire de quelques communistes du Chioar entre 1932 et 1944

GH. ZAHARIA Eliberarea de sub ocupația horthystă a părții nord-vestice a României — act de dreptate istorică 249
The Liberation from the Horthyst Occupation of the North-Western Part of Romanian Act of Historical Justice

M. FĂTU Trăsături ale regimului de ocupație horthystă asupra nord-estului Transilvaniei, 1940—1944 255
Particularities of the Horthyst Occupation Regime in the north-east of Transylvania during the Period 1940—1944

I. SABĂU Aspecte privind participarea maselor populare maramureșene la transformările din perioada 1944—1947 268
Aspects de la participation des masses populaires du district Maramureș aux grandes transformations socio-politique de la periode 1944—1947

ETNOLOGIE

T. BĂNĂȚEANU Elemente de unitate în cultura populară românească . . 283
Eléments d'unité dans la culture populaire roumaine

V. VETIȘANU Permanența tradiției și valorile culturii 288
Permanence de la tradition et des valeurs culturelles

S. ZDERCIUC Cromatica ceramicii maramureșene, unitate și specificitate 293
Chromatique de la céramique de Maramureș, unité et spécificité

J. CIOCAN Instalații populare pentru obținerea uleiului în zonele etnografice Chioar și Lăpuș 297
Popular Installations for Obtaining Oil in the Ethnographic Areas of Lăpuș and Chioar

I. CHIȘ ȘTER Evenimente și personalități istorice în folclorul maramureșean 303
Événements et personnalités historiques dans le folklore de Maramureș

https://biblioteca-digitala.ro

R. O. MAIER, H. COMĂNICI — Cercetări privind arhitectura populară din nord-vestul țării 310
Recherches sur l'habitations populaire du Nord-ouest de la Roumanie

ARTĂ

M. PORUMB — Pictura icoanelor din Moisei și iradierea ei în zonele înconjurătoare în veacul al XVII-lea 327
Die Ikonenmalerei im Kloster Moisei und ihre Einwirkung auf die Umliegenden Gebiete im 17 Jahrundert

M. MUSCĂ — Troița din Berbești 341
Die Troitza von Berbești

N. LĂPTOIU — Date privind colonia și școala de pictură de la Baia Mare în perioada interbelică 355
Notes sur la Colonie et L'école de peinture de Baia Mare entre les deux guerres mondiales

ȘTIINȚELE NATURII

I. NĂDIȘAN — Implicațiile poluării asupra vegetației în zona municipiului Baia Mare 369
The polluation's implications upon the vegetation of the area of Baia Mare municipality

T. GHIȚESCU, ȘT. MIHALKA, A. GÖTZ — Ocurența blendelor din zona Baia Mare 379
Occurrence des blendes de la région de Baia Mare

I. BEREȘ — Contribuții la cunoașterea ornitofaunei depresiunii Maramureșului 391
Beiträge zür Erkenntnis der Ornitofauna der Maramuresscher Depression

A. MICLUȚA — Contribuții la o cunoaștere istorică a invaziilor de lăcuste în partea de nord-vest a R.S. România 427
Contributions pour une connaissance historique des invasions des locustes au nord-ouest de la Roumanie

V. POP, R. FRANK — Contribuții la studiul păsărilor migratoare de pasaj în poarta de nord-vest a țării 439
Beiträge zür Kenntnis der Durchzügler (AVES) im nordwestlichen Teil des Landes (Kreise Maramureș und Satu Mare)

M. BEREȘ — Cunoașterea și valorificarea macromicetelor comestibile de către populația din raza ocolurilor silvice Mara și Sighet 444
Erkenntnis und Verwertung der geniessbaren Grosspilze (Macromycetes) durch die Bevölkerung in der Umgebung der Waldreviere Mara und Sighet

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEOLOGIE

S. ŞAINELIC — Tradiţie, unitate şi continuitate exprimate în expoziţia permanentă de etnografie şi artă populară a Muzeului Judeţean Maramureş 461

Tradition, Unity and Continuity Reflected in the Permanent Etnography and Folk Art in the Exhibition of the County Museum of Maramureş

V. GORDUZA — Consideraţii privind valoarea de patrimoniu cultural naţional în lumea minerală 466

The Value of National Cultural Patrimony in Minerals' World

G.M. IUGA — Premise privind repertorierea şi sistematizarea materialului arheologic 471

Prémises pour répertorier et systématiser le matériel archéologique

J. CIOCAN, R. CHICUŞ — Acţiuni cultural-educative de valorificare a patrimoniului etnografic 477

Cultural and Educative Activites for the Reveluation of the Etnographic Patrimony

RESTITUIRI

V. PAUL — Ioan Buşiţia, întîiul profesor al învăţămîntului pedagogic din Maramureş 485

Ioan Buşiţia, the First Teacher of Pedagogical Tuition from Maramureş

V. ACHIM — Elena Pop Hossu-Longin, schiţă monografică (II) . . . 493

Elena Pop Hossu-Longin, esquisse monographique

GH. CRIŞAN — Profesorul dr. docent Florian Ulmeanu (1903—1973) . . 515

Le professeur Florian Ulmeanu (1903—1973)

RECENZII, NOTE, CONSEMNĂRI

O lucrare istorică de prestigiu : Gheorghe T. Pop „Caracterul antinaţional şi antipopular al activităţii Partidului Naţional Creştin" 525

A Remarkable Historical Work : Gheorghe T. Pop „The Antinational and Antipopular Character of the National Christian Party"

„Enciclopedia istoriografiei româneşti" o meritorie operă colectivă 528

„Encyclopedia of the Romanian Historiography" a Valuable Colective Work

https://biblioteca-digitala.ro

O valoroasă antologie de folclor literar : Dumitru Pop „Folclor din zona Codrului" 529
Book review : Dumitru Pop, „The Folklore of the Codru Area"

Şase scrisori bariţiene inedite 532
Six Unpublished Letters by Gh. Bariţiu

Mircea Eliade şi folclorul Maramureşului 534
Mircea Eliade and the Folklore of Maramureş

Cartea românească veche şi rară în unele biblioteci din Baia Mare 536
Ancient and Rare Romanian Books in some Libraries of Baia Mare

Sesiunea anuală a Muzeului judeţean Maramureş (1978) 537
The Annual Session of the County Museum of Maramureş (1978)

https://biblioteca-digitala.ro

EDITORIALE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MARAMUREŞENII CINSTESC ÎMPLINIREA A 60 DE ANI DE LA ÎNFĂPTUIREA STATULUI NAŢIONAL ROMÂN UNITAR*

Dr. GHEORGHE T. POP
prim-secretar al Comitetului judeţean Maramureş al P.C.R., preşedintele Consiliului popular judeţean

În aceste zile patria noastră scumpă este îmbrăcată în haine de sărbătoare. Gloriosul său popor, angajat cu toată fiinţa pe drumul spre înfăptuirea idealurilor comuniste, sărbătoreşte unul din cele mai fierbinţi momente ale istoriei naţionale : împlinirea a 60 de ani de la marea unire de la 1 Decembrie 1918, care a marcat desăvîrşirea statului naţional unitar român. Evocării acestui eveniment îi este consacrată şi această adunare festivă, care încununează de fapt o foarte largă arie de manifestări omagiale. Ne-a fost sortit ca, în decursul zecilor de secole de cînd, în această frămîntată zonă a globului pămîntesc, s-a înfiripat — şi apoi a crescut ca viteazul din poveste — poporul român, să trăim nu numai bucurii, dar şi să ne înfruntăm cu vitregii de tot felul. Istoria ne-a fericit şi să întindem braţele încărcate cu flori, cu pîine şi sare în întîmpinarea prietenilor, dar ne-a pus în aceleaşi braţe şi arme spre a ne păstra fiinţa naţională, spre a ne apăra neamul şi gloria.

Din nesfîrşitele şi eroicele încleştări cu forţele adverse de tot felul, din lupta noastră neobosită dar nobilă prin marea ei dreptate, spre a ne face viaţa liberă, mereu mai bună, mai demnă, am răzbit cu fruntea sus, ne-am întărit fiinţa naţională. Din ele s-au născut înalte virtuţi morale ale românului : cinstea, demnitatea, omenia, curajul, spiritul de solidaritate, de prietenie — calităţi care au adus poporului nostru o aleasă stimă şi preţuire pe

* *Expunere susţinută la 25 noiembrie 1978 în faţa activului judeţean de partid şi de stat cu prilejul împlinirii a şase decenii de la desăvîrşirea unităţii naţionale.*

https://biblioteca-digitala.ro

toate meridianele lumii. Şi tocmai conştiinţa faptului că înfruntarea vitregiilor istoriei ne-a oţelit braţul şi ne-a ascuţit mintea ne face datoria să cinstim cum se cuvine marile momente ale istoriei noastre naţionale.

În şirul lor, în acest an am aniversat împlinirea a 130 de ani de la revoluţia burghezo-democratică din 1848, moment de importanţă crucială în procesul creşterii conştiinţei de sine a poporului român, al luptei sale pentru libertate socială şi naţională. Apoi, am sărbătorit împlinirea a trei decenii de la actul revoluţionar al smulgerii din mîinile claselor exploatatoare a principalelor mijloace de producţie. De asemenea, am sărbătorit a 34-a aniversare a insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste de la 23 August 1944, realizată sub conducerea Partidului Comunist Român, expresie viguroasă a voinţei poporului, eveniment care a marcat momentul inaugurării unei epoci noi în dezvoltarea României.

În această constelaţie de sărbători atît de scumpe neamului românesc, o strălucire aparte o are cea la care sîntem părtaşi acum, împlinirea a şase decenii de la măreţul act al desăvîrşirii statului naţional unitar român prin unirea de la 1 Decembrie 1918 a Transilvaniei cu patria-mamă.

Stimaţi tovarăşi,

Numeroşi istorici ai antichităţii au vorbit cu admiraţie despre strămoşii noştri geto-daci, preţuindu-le atît curajul şi vitejia în luptă, spiritul dreptăţii şi legendarul lor eroism, hărnicia şi distinsa lor omenie, cît şi frumuseţea şi bogăţia pămîntului pe care trăiau şi lucrau cu mîndria semeaţă de a-l avea în stăpînire din vechime şi fără întrerupere. Iar dacă asupritorii străini au rîvnit, din felurite pricini, la această vatră fericită, străbunii noştri au ştiut s-o apere cu orice preţ, fiind oricînd în stare de nobilă jertfire întru salvarea libertăţii şi integrităţii neamului din care indivizibil făceau parte.

A străbătut pînă la noi, peste veacuri, cu puternică strălucire geniul politic şi de strateg militar al regelui Burebista care, acum 2050 de ani, unind triburile geto-dace, a creat primul stat dac centralizat şi independent, printre cele mai puternice şi înfloritoare din lumea antică.

Mai tîrziu, în secolul I e.n. statul dac a cunoscut o mare înflorire economico-socială sub conducerea lui Decebal, intrat adînc în conştiinţa poporului nostru ca simbol al spiritului de jertfă pentru apărarea libertăţii Daciei, viteazul purtînd aureola de a fi înfruntat cea mai puternică forţă militară pe care a cunoscut-o antichitatea — imperiul roman. În urma eroicelor războaie purtate, o parte însemnată a Daciei a fost cucerită de romani devenind, prin împletirea strînsă a celor două civilizaţii şi prin convieţuirea îndelungată a celor două neamuri, leagănul formării poporului şi a limbii române, în cadrul unei vieţi economice, sociale şi culturale care, în aceste ţinuturi, a cunoscut pe mai departe un nou şi puternic avînt. Ridicată în însăşi inima Romei, Columna lui Traian este nu numai o frescă a războaielor daco-romane ci, în acelaşi timp, un act de slăvire a eroismului cu care strămoşii noştri au ştiut să-şi manifeste iubirea de glie.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe asemenea temeiuri, românii și-au păstrat neîntrerupt de-a lungul veacurilor conștiința că se trag din aceeași tulpină, că s-au zămislit ca popor din împletirea civilizațiilor dacă și romană, conservînd și dezvoltînd o cultură materială și spirituală originală și omogenă.

Unirea și independența au fost crezul lui Gelu și Menumorut, al lui Basarab și Bogdan de Maramureș, al lui Mircea și Ștefan, al lui Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș, al tuturor marilor noștri voievozi și conducători, proeminenți purtători ai celor mai fierbinți năzuințe de libertate ale poporului român, dornic de a trăi în pace și bună înțelegere cu vecinii, nevoind a supune pe cineva, dar nici a se închina cuiva. În galeria acestor vrednici înaintași, în veci nemuritoare rămîne figura lui Mihai Viteazul, voievod de al cărui nume se leagă cea dintîi reunire politică a țărilor române. Istorica lui intrare în Alba Iulia anticipa cu mai bine de 300 de ani realizarea statului unitar român, înrădăcinînd și mai adînc în conștiința poporului ideea unității și stimulînd energiile chemate să ducă acest ideal spre împlinire. E adevărat că această unire a fost de scurtă durată. Dar ea a însemnat piscul deschizător de perspectivă pentru generațiile de mai tîrziu.

Conștiința unității de neam s-a consolidat continuu în decursul veacurilor, transformîndu-se în conștiință națională, țelul politic al tuturor purtătorilor de simțire românească fiind crearea statului național unitar. Exprimat atît de bine de generația revoluționarilor pașoptiști, susținut cu atîta înflăcărare de masele populare care au înfăptuit unirea de la 1859 și care s-au jertfit apoi pe redutele lui 1877 pentru cucerirea independenței de stat, idealul unității a impulsionat dezvoltarea economică, socială și culturală a țării, adăugînd noi și noi valuri avîntului luptei naționale a românilor în perioada modernă a evoluției sale.

Unirea cea mare s-a săvîrșit la finele primului război mondial cînd, în împrejurările prăbușirii imperiului țarist și ale triumfului Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ale sfărîmării imperiului austro-ungar, masele populare au reușit să-și impună voința lor de făurire a unei Românii libere și unite. Veniți din toate colțurile Transilvaniei, din Maramureș, de pe Crișuri, din Banat, din Țara Bîrsei, de pe Mureș și Someș — cei peste 100.000 de oameni adunați pe Cîmpul lui Horia de la Alba Iulia, țărani, muncitori, intelectuali, au proclamat solemn la 1 Decembrie 1918 unirea pentru vecie a Transilvaniei cu România.

Dr. Vasile Ilea, pe atunci student la Budapesta, personalitate de seamă, care, între cele două războaie mondiale, a desfășurat o intensă activitate cultural-socială în nord-vestul țării, timp de 2 decenii director al spitalului de boli nervoase din Sighet, deținînd cîtva timp și funcția de prefect al județului Maramureș, cel care a organizat, acum o jumătate de veac, în cadrul asociației „Astra" din Maramureș, cîteva școli țărănești cu profil social, care la vremea aceea au stîrnit un mare interes în țară, scria în memoriul „Cu delegații români din Budapesta la Alba Iulia" — „Călătoria noastră și a altor mii de participanți n-a fost un simplu voiaj între două puncte pe hartă, ci mersul triumfal al unui neam spre libertate și unire"

https://biblioteca-digitala.ro

...Iar referindu-se la momentul Alba Iulia: „Imensa cîmpie era o mare de oameni... Numărul ţăranilor predomina spre încîntarea ochilor care nu se săturau a privi marea frescă naţională, comorile etnografice de pe toate văile şi cîmpiile transilvănene şi bănăţene de la Someş pînă la Timiş şi Cerna, de la cele trei Crişuri pînă la Mureş şi Olt".

Înfăptuirea actului Unirii a stîrnit un uriaş entuziasm şi în Maramureş. După cum consemnează Alexandru Filipaşcu, în lucrarea sa intitulată: „Istoria Maramureşului", apărută în 1940: „În ziua de 1 Decembrie s-a ţinut o mare adunare românească şi în capitala Maramureşului, care a proclamat unirea fără condiţii a Maramureşului cu Regatul României. Tot atunci, dr. Vasile Filipciuc a luat asupra sa sarcina înfiinţării şi redactării unui ziar românesc întitulat „Sfatul" ca organ oficial al Sfatului Naţional Român din Maramureş."

Desăvîrşirea statului naţional unitar român, odată cu Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia — rezultat al luptei maselor largi populare, a muncitorimii, ţărănimii, intelectualităţii, a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor a marcat înfăptuirea firească a năzuinţelor seculare de unitate ale poporului nostru, a visului pentru care au luptat şi s-au jertfit înaintaşii, împlinirea unei necesităţi obiective a dezvoltării noastre istorice.

Stimaţi tovarăşi,

La bătăliile şi acţiunile energice purtate pentru reîntregirea neamului şi-au adus prinos de contribuţie entuziastă şi locuitorii meleagurilor din această străveche vatră românească. Aici, ca în întreaga Transilvanie, în perioada premergătoare actului de la 1 Decembrie 1918, s-au constituit consilii naţionale române, gărzi naţionale, au avut loc adunări populare prin care erau desemnaţi delegaţii pentru a duce la Alba Iulia mesajul maramureşenilor de unire şi a contribui cu votul lor „la deciderea asupra sorţii viitoare a neamului românesc". Prof. Alex. Filipaşcu în lucrarea citată mai înainte scrie: „După victoria generalului Diaz de la Vittorio Veneta (27—30 oct.), ostaşii părăsesc fronturile şi, reîntorcîndu-se acasă cu întregul echipament, se înrolează în gărzile naţionale, care s-au organizat în toate satele... Cu toată ameninţarea mitralierelor ungureşti montate pe ferestrele administraţiei financiare, la 22 noiembrie se ţine la Sighet o impunătoare adunare naţională la care au participat peste 10 000 de ţărani în frunte cu intelectualii lor. Adunarea a proclamat alegerea comitetului „Sfatul Naţional Român" compus din 34 intelectuali în frunte cu dr. V. Chindriş ca preşedinte, alegînd totodată şi pe delegaţii care urmau să-i reprezinte la adunarea de la Alba Iulia. La 29 noiembrie delegaţii Maramureşului au plecat cu carele la Baia Mare, iar de acolo cu trenul la Alba Iulia, unde au primit cu însufleţire hotărîrile istoricei adunări".

În aceeaşi zi de 22 noiembrie, în vechea cetate a Băii Mari a avut loc o la fel de însufleţită adunare pentru constituirea Consiliului Naţional Local. Populaţia românească a oraşului — mineri, intelectuali şi ţărani din

https://biblioteca-digitala.ro

satele învecinate, și-a dat adeziunea unanimă și deplină la măsurile preconizate de Consiliul Național Român Central. Cu aceeași ocazie a fost constituită și garda națională locală.

Pulsul voinței de unire a fost viguros prezent și în Țara Lăpușului, unde, de asemenea, s-au constituit consilii și gărzi naționale locale. În apelul adresat intelectualității din Tg. Lăpuș se spunea: „Sfatul organizat al neamului românesc vă cheamă imperios la o consfătuire pe ziua de 3 noiembrie 1918 — la care să se aleagă consiliul național român, acum cînd zbuciumul vremurilor ne-a adus suflul cald al libertății întregului neam românesc". Documentele vremii relatează că în ziua fixată s-a strîns „toată inteligența din cercurile Lăpuș și Copalnic Mănăștiur, precum și o mare mulțime de țărani".

Sub stindardul înfăptuirii dezideratului unității politice a poporului român s-au întrunit în luna noiembrie 1918 și locuitorii vechiului district românesc al Chioarului. La însuflețita adunare din Șomcuta Mare, sediul districtului, au participat și mulți țărani și intelectuali din satele apropiate. Practic, lucrătorii tuturor așezărilor de pe teritoriul de azi al județului au participat la adunări de constituire a consiliilor și gărzilor naționale locale, aderînd cu nestăvilit entuziasm la ideea unirii. Mai mult, în același sens, în localitățile cu populație mixtă — Baia Mare, Sighetu Marmației, Tîrgu Lăpuș, Baia Sprie, Seini și în alte cîteva localități au luat ființă și consilii naționale maghiare.

Spre sfîrșitul lunii noiembrie 1918, delegații din Transilvania s-au îndreptat, asemenea unui nesfîrșit torent, spre Alba Iulia, ca odinioară spre Cîmpia Libertății de la Blaj. Orașul Baia Mare, îmbrăcat în haine de sărbătoare, a fost locul de întîlnire a delegațiilor din Sighet, de pe Valea Izei și Vișeului, din Satu Mare, Țara Oașului, Șomcuta Mare și din alte părți. Trenul solilor Maramureșului purta spre Alba Iulia voința nestrămutată a urmașilor lui Dragoș, Bogdan și Pintea de a pune inimă lîngă inimă, conștiință lîngă conștiință spre a da împlinire visului de unire al înaintașilor. Impresionanta atmosferă a momentului era astfel consemnată în ziarul „Sfatul" din Sighetu Marmației: „și noi alergăm cu toții cu trup și suflet la tine Alba Iulia — să rupem lanțurile rușinoase ale robiei, să manifestăm singurul nostru dor de a dispune de noi înșine asupra soartei noastre, de a fi liberi și uniți".

Și în Maramureș, flacăra năzuințelor spre realizarea unității statale a fost puternic întreținută de numeroase acțiuni politice, la organizarea și înfăptuirea cărora un aport de seamă au avut două marcante personalități maramureșene — George Pop de Băsești și dr. Vasile Lucaciu — supranumit și „Leul de la Șișești". Prin activitatea depusă în fruntea Partidului Național Român, prin elaborarea Memorandului și susținerea în arena înfruntărilor politice din cadrul imperiului austro-ungar a cererilor și drepturilor românilor, acești mari ctitori ai unirii s-au distins, în toată perioada premergătoare anului 1918, prin pozițiile lor înaintate în slujba împlinirii idealului unității naționale.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu un sentiment de legitimă mîndrie amintesc prezența maramureșeanului George Pop de Băsești în calitate de președinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. Despre această proeminentă personalitate s-au scris nenumărate pagini.

Ioan Ardelean-senior scria în lucrarea sa „Oameni din Sălaj" : „Cine n-a auzit de George Pop de Băsești ? Cine n-a auzit de bunătatea lui „Badea George", cum i se zicea îndeobște ? Cine n-a auzit de luptele și suferințele purtate cu atîta perseverență mai bine de o jumătate de veac de George Pop de Băsești ? Cine n-a auzit de acela care a fost sprijinul cel mai puternic și conducătorul luminat al românismului ardelean aflat în ascensiunea victoriei sale ?"

Și mai departe :

„Ca deputat în parlamentul din Budapesta el ia în apărare cauza întregului românism din Ardeal, strigînd : „Noi stăruim pe aceste plaiuri mai bine de 2 000 de ani...".

La procesul memorandiștilor de la Cluj, răspundea la interogatoriul din 29 mai 1893 : „Declar că sînt primul vicepreședinte al Comitetului executiv al Partidului Național Român și că textul Memorandului — din cauza că președintele era bolnav — a fost stabilit sub președinția mea..."

Citez din lucrarea lui Vasile Netea : „O zi din istoria Transilvaniei" : „În legătură cu acceptarea prin aclamații a celor propuși (pentru prezidiul adunării de la Alba Iulia — n.n.), procesul-verbal înregistrează îndeosebi marea manifestație făcută pentru bătrînul George Pop de Băsești, care a fost ovaționat îndelung, în picioare. Era marea răsplată a unei vieți închinate necontenit propășirii și libertății neamului, răsplata pentru cătușele purtate la Vácz în 1894.

În liniștea solemnă ce urmă după aceste ovații, marele octogenar își citi apoi mesajul istoric, întrerupt adeseori de lacrimi de bucurie ce-i curgeau pe obrajii îmbătrîniți, alunecînd grăbite în barba-i argintie. Cuvintele rostite de George Pop de Băsești sînt puține, profunde însă și categorice. Se împletesc în ele vechi ecouri de la 1848, încordarea de atunci pentru înlăturarea iobăgiei fizice, se evocă lungul șir de lupte purtate în continuare împotriva iobăgiei sufletești în care a fost menținut poporul român.

Cuvîntarea se încheie astfel : «Lăsați-vă pătrunși, fraților, de fiorii sfinți ai acestui strălucit praznic național și în cea mai deplină și frățească armonie să clădim temeliile fericirii noastre naționale».

Cu aceste cuvinte care au electrizat întreaga sală și au făcut să se ridice din nou în picioare aclamînd îndelung pe fericitul bătrîn, s-a deschis adunarea ce avea să-și lege numele de desăvîrșirea unității politice a poporului român".

Simțindu-și încununată lupta de o viață, George Pop de Băsești a rostit aici, la Alba Iulia, cuvinte nemuritoare : „Vrem să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul : Unirea tuturor celor de o limbă și de o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc". După ce, în însuflețirea generală a mulțimii, a fost votată

https://biblioteca-digitala.ro

rezoluția de unire, el proclama irevocabil : „Unirea acestor provincii românești cu țara-mamă este pentru toate veacurile pecetluită". Prin glasul său, vorbea, de fapt, poporul. Prin dreptatea acestor cuvinte, vorbea, de fapt, istoria.

Nestăvilite au fost crezul și lupta pentru unire ale lui Vasile Lucaciu, militant activ și tribun al cauzei românilor. Persecutat de autoritățile austro-ungare, condamnat la închisoare pentru participare la mișcarea memorandistă, neînfricatul Vasile Lucaciu a trecut dincolo de Carpați și a plecat apoi în străinătate — Italia, Rusia, S.U.A., Franța — spre a pleda în fața opiniei publice mondiale pentru triumful voinței de unire a românilor într-un stat național unitar, pentru împlinirea aspirațiilor lor legitime de a-și urma o cale de dezvoltare de sine stătătoare. Într-un astfel de prilej el spunea : „Noi nu voim subjugare, ci voim libertate ; nu voim asuprirea altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale, de veacuri răpite cu nedreptul !"...

Și mai spunea Lucaciu :

„Popoarele nu sînt pentru aceea create ca să se mînînce unele pe altele, să se asimileze, să ia de la altele drepturile naturale, ci ca, trăind în iubire, să muncească împreună la mărirea și gloria patriei".

Iar despre Lucaciu spunea Nicolae Iorga :

„...A fost un simbol pentru mulțimile care văd și simt, lucrează și biruiesc prin simbol. Și el a știut ... să fie vrednic de această credință a mulțimilor care prin el mergeau spre luminosul necunoscut".

Stimați tovarăși,

Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, această remarcabilă înfăptuire înscrisă cu litere de aur în istoria permanenței și continuității românilor pe aceste meleaguri, este, deopotrivă, o încununare a luptei maselor populare din toate provinciile locuite de români, dar și un moment crucial în amplul proces al înaintării țării noastre pe drumul progresului și civilizației moderne, al socialismului și comunismului.

Sărbătorirea acestui eveniment ce a împlinit o aspirație și o năzuință fierbinte, de veacuri a nenumărate generații de înaintași, găsește întregul nostru popor strîns unit în jurul Partidului Comunist Român, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit și stimat fiu al națiunii noastre, înflăcărat continuator și promotor al idealurilor de libertate, fericire și prosperitate al tuturor oamenilor muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, angajați cu toate forțele în vasta operă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României.

„Acest moment epocal din istoria poporului nostru — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la Plenara Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste — a deschis noi perspective atît dezvoltării forțelor de producție, științei și culturii, cît și afirmării poporului nostru, a

https://biblioteca-digitala.ro

aspiraţiilor sale de progres, a voinţei sale de pace, a hotărîrii de a-şi făuri o viaţă demnă, liberă, de a trăi în prietenie şi colaborare cu vecinii săi, cu toate popoarele lumii".

Descifrăm în aceste cuvinte înalta recunoaştere şi apreciere date de partidul nostru contribuţiei aduse de înaintaşi la propăşirea ţării şi emanciparea neamului nostru, precum şi hotărîrea cu care acţionează toţi oamenii muncii, vrednicii lor urmaşi, pentru a transpune exemplar în practică politica ştiinţifică a partidului, obiectivele mobilizatoare stabilite de Congresul al XI-lea şi Conferinţa Naţională ale partidului, pentru înflorirea multilaterală a patriei şi ridicarea ei pe noi culmi ale progresului şi bunăstării.

În viziunea obiectivă şi realistă a partidului nostru asupra istoriei poporului român, ale cărei linii fundamentale sînt înscrise în programul partidului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, evenimentul înfăptuit acum şase decenii la Alba Iulia prin voinţa unanimă a maselor populare de pe ambele versante ale Carpaţilor, apare înscris legic în evoluţia firească a istoriei românilor, ca un proces necesar dezvoltării de sine stătătoare a întregii naţiuni române.

Exprimînd limpede adevărul asupra acestui eveniment de răscruce al istoriei noastre naţionale, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia că: „Actul unirii nu este o întîmplare, rezultatul unor momente conjuncturale, ci consecinţa unor cerinţe legice, rodul luptei maselor largi populare, hotărîte să facă totul pentru a se uni într-un singur stat unitar, conştiente că numai în acest fel îşi puteau deschide calea spre progres, spre afirmarea cu drepturi egale în rîndul celorlalte popoare şi naţiuni ale lumii".

Stimaţi tovarăşi,

Formarea statului naţional unitar român în 1918 a deschis calea progresului social, a creat condiţii pentru dezvoltarea naţiunii în cursul ei firesc, România intrînd într-o nouă etapă de dezvoltare a istoriei sale. Este adevărat, Unirea a fost înfăptuită în condiţiile istorice în care la putere se afla burghezia, care a folosit acest act în scopul înfăptuirii intereselor ei de clasă. Năzuinţele celor mulţi, ale maselor largi populare nu şi-au putut găsi în aceste condiţii împlinirea totală. Dar unitatea statală a făcut posibilă unificarea pe scară naţională a mişcării muncitoreşti şi revoluţionare, a acţiunii tuturor forţelor politice înaintate ale ţării, a intensificat activitatea forţelor progresiste ale societăţii şi îndeosebi luptele revoluţionare de clasă ale proletariatului şi ţărănimii.

Crearea Partidului Comunist Român în anul 1921 a marcat un moment crucial nu numai în dezvoltarea mişcării muncitoreşti din România, ci şi în viaţa întregului nostru popor. Preluînd şi ducînd mai departe cele mai bune tradiţii ale poporului român, animat de un fierbinte patriotism, P.C.R. s-a situat în decursul existenţei sale în avangarda luptei clasei muncitoare, a maselor, pentru înlăturarea exploatării şi asupririi sociale, pentru asigurarea deplinei egalităţi între toţi oamenii muncii, fără deosebire de

https://biblioteca-digitala.ro

naţionalitate, a militat cu fermitate pentru apărarea unităţii, integrităţii şi independenţei României.

Lupta clasei muncitoare, condusă de avangarda sa — Partidul Comunist Român — a constituit, în toată perioada următoare, terenul cel mai activ în înfăptuirea unor transformări adînci, revoluţionare, în viaţa social-politică a ţării. Opunîndu-se tendinţelor claselor dominante — burghezia şi moşierimea — de a înăspri situaţia maselor muncitoare, de a limita drepturile cetăţeneşti democratice, iar pe plan extern de a subordona economia naţională capitalului străin, lupta revoluţionară a clasei muncitoare, activitatea Partidului Comunist Român au fost în permanenţă ţinta represiunii burghezo-moşiereşti, fiind lovite cu brutalitate, în mod sistematic. În mod deosebit, anii 1940—1944 au fost anii celei mai negre perioade din istoria modernă a României. După cum se ştie, politica imperialistă de reîmpărţire a lumii şi de dominaţie mondială promovată de Germania nazistă a dus la dezlănţuirea celui de-al doilea război mondial.

„În aceste împrejurări — se spune în Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism — cercurile reacţionare fasciste din România, trădînd interesele naţionale ale poporului, au aruncat ţara în braţele Germaniei fasciste. La începutul războiului România s-a găsit izolată pe plan internaţional, ceea ce a uşurat dezmembrarea ei. Dictatul imperialist de la Viena şi apoi intrarea trupelor hortiste şi hitleriste în ţara noastră... au dus de fapt la ocuparea României de către armatele hitleriste".

Odiosul dictat de la Viena, act cu profund caracter imperialist, care a trunchiat teritoriul nostru naţional a stîrnit o profundă indignare în sînul maselor populare, ridicîndu-le la ample mişcări de protest.

În astfel de împrejurări, marile probleme ale societăţii româneşti, ca făurirea unei economii prospere, lichidarea exploatării omului de către om, rezolvarea problemei agrare, instaurarea unui regim democratic în care puterea să fie exercitată de cei ce muncesc, realizarea deplinei egalităţi între toţi cetăţenii ţării, indiferent de naţionalitate, obţinerea unei reale independenţe naţionale au rămas în esenţă nesoluţionate. A revenit clasei muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, sarcina istorică de a le rezolva, înfăptuind astfel pe un plan superior năzuinţele celor care, la 1 Decembrie 1918, făureau statul nostru naţional unitar. Adevărata cotitură în viaţa poporului nostru şi a statului român, care avea să ducă la eliberarea tuturor forţelor creatoare ale naţiunii, la unirea autentică a tuturor resurselor umane şi materiale şi orientarea lor în direcţia progresului rapid, neîntrerupt al societăţii şi al fiecăruia din membrii săi, s-a împlinit odată cu eliberarea ţării de sub dominaţia fascistă.

Organizată şi condusă de Partidul Comunist Român, forţa politică a ţării aflată plenar la înălţimea misiunii istorice de soluţionare a problemelor fundamentale ale societăţii româneşti în interesul întregului popor, insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă din August 1944 a deschis calea desfăşurării victorioase a revoluţiei populare, a inaugurat

https://biblioteca-digitala.ro

epoca unor profunde transformări înnoitoare pe pămîntul scumpei noastre patrii.

Idealurile de eliberare națională și dreptate socială pentru care înaintașii au lăsat scrise pagini de nepieritoare glorie și-au găsit autentica împlinire în anii socialismului, ani ai marilor prefaceri revoluționare și ai deplinei afirmări a independenței și suveranității naționale. „Ceea ce n-a realizat și nu putea să realizeze regimul burghezo-moșieresc — arăta secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a realizat odată cu înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, cu trecerea la revoluția democratică și apoi socialistă, cu cucerirea puterii politice de către masele largi populare, în momentul în care poporul a devenit cu adevărat stăpîn pe destinele sale, asumîndu-și rolul de făuritor conștient al propriei sale istorii libere și independente".

Viața, realitățile societății noastre de azi dau deplină confirmare acestor aprecieri. Acum, la șase decenii de la Unire, România socialistă oferă tabloul însuflețitor al unei țări cu o economie prosperă, în plină dezvoltare și modernizare, în care producția industrială este de 40 de ori mai mare decît în 1938, anul de vîrf al producției României burghezo-moșierești.

Industria noastră s-a îmbogățit cu mii de obiective, a fost înzestrată cu mijloace de producție de înaltă tehnicitate, devenind capabilă să valorifice din ce în ce mai eficient resursele naturale și de muncă ale țării. Mai ales după Congresul al IX-lea al partidului s-au produs profunde mutații calitative în structura industriei, creîndu-se și dezvoltîndu-se impetuos ramurile moderne, de vîrf. Astăzi, industria noastră socialistă beneficiază de cele mai înaintate cuceriri ale științei și tehnicii, realizează o gamă foarte diversă de produse necesare economiei naționale și participării țării noastre la schimbul mondial de valori materiale.

Un obiectiv central al politicii partidului l-a constituit în anii socialismului așezarea pe baze noi, socialiste, a agriculturii. Cooperativizarea a însemnat o profundă revoluție în viața satului românesc, țărănimea fiind eliberată de povara exploatării și devenind stăpînă pe propria sa soartă, pe roadele muncii ei.

Pe ogoarele țării lucrează azi peste 130 000 tractoare, zeci de mii de combine și alte mașini agricole perfecționate. Au sporit an de an cantitățile de îngrășăminte chimice administrate, de insectofungicide, s-au executat ample lucrări de îmbunătățiri funciare și de irigații — toate acestea materializîndu-se în recolte bogate, incomparabil superioare celor obținute de agricultura românească bazată pe proprietatea privată asupra pămîntului.

Dezvoltarea accelerată a economiei s-a repercutat în creșterea continuă a venitului național, care în prezent este de 12 ori mai mare decît în 1950. Pe această bază au sporit necontenit veniturile oamenilor muncii. La finele cincinalului sporirea veniturilor reale ale populației va fi de 32 la sută față de 20 la sută cît s-a stabilit de către Congresul al XI-lea al partidului.

În acești ani un puternic progres au cunoscut învățămîntul, știința, cultura și arta, ceea ce a determinat un adevărat salt revoluționar în gra-

https://biblioteca-digitala.ro

dul de civilizație și cunoaștere al întregului popor. La toate acestea trebuie adăugată ampla acțiune de construire de locuințe, spitale, creșe, cămine și alte așezăminte social-culturale.

O importantă cucerire a orînduirii noastre socialiste o constituie adîncirea democrației, asigurarea cadrului de participare a tuturor oamenilor muncii la organizarea și conducerea întregii vieți sociale. În acest context este de subliniat și rezolvarea pe deplin democratică a problemei naționale, înlăturîndu-se orice discriminare pe criterii de naționalitate, toți cetățenii patriei noastre bucurîndu-se de drepturi egale de muncă, la învățătură în limba română sau limba maternă, la conducerea vieții economice și social-politice.

Aspirație seculară a generațiilor trecute, unirea de la 1918 a dobîndit astfel adevărata, reala împlinire în anii construcției socialismului. În acești ani s-a realizat o unitate puternică, calitativ superioară, a întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Sub semnul unității de nezdruncinat a națiunii noastre socialiste în înfăptuirea politicii științifice a partidului nostru, a hotărîrilor Congresului al XI-lea și Conferinței Naționale ale partidului, a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în următorii ani industria, agricultura și celelalte ramuri ale activității economico-sociale vor continua să se dezvolte în ritm susținut, urmînd ca în 1985 România să depășească stadiul de țară în curs de dezvoltare și să treacă în rîndul statelor cu o dezvoltare medie.

Stimați tovarăși,

La această sărbătoare scumpă poporului român, privim cu inimile pline de bucurie chipul nou, frumos al Maramureșului, străveche vatră românească. El are azi imaginea înfloritoare a unui județ cu o puternică dezvoltare în toate sferele vieții social-economice, rezultat al binefacerilor socialismului, al eforturilor harnicilor săi locuitori, al grijii permanente a partidului și statului nostru, personal a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a cărui gîndire și acțiune novatoare, revoluționară dinamizează dezvoltarea armonioasă a tuturor zonelor țării, mobilizează energiile oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, întru înălțarea patriei pe noi culmi ale progresului și civilizației.

Astăzi Maramureșul industrial este de 13 ori mai puternic decît în 1950. Ritmul mediu anual de creștere a producției industriale a județului a fost în perioada 1960—1977 de peste 10 la sută. Paralel cu dezvoltarea și modernizarea susținută a extracției și prelucrării minereurilor, metalurgiei neferoase, a industriei forestiere — ramuri cu vechi tradiții în Maramureș — s-au creat și se află în plin avînt ramuri noi — construcția de mașini, industria ușoară, industria alimentară.

Un continuu proces de dezvoltare și modernizare a cunoscut și agricultura. Numai față de 1960 numărul tractoarelor a crescut de peste 6 ori,

https://biblioteca-digitala.ro

cantitatea de îngrăşăminte chimice adiminstrate de peste 10 ori, iar suprafeţele irigate au sporit de 12 ori. Toate acestea au determinat creşterea continuă a producţei agricole, judeţul fiind distins de către conducerea partidului pentru ocuparea locului 5 în întrecerea desfăşurată între judeţele ţării în anul 1977, an în care am obţinut cele mai mari recolte din istoria Maramureşului.

Sigur, toate aceste realizări au avut consecinţe deosebit de favorabile asupra condiţiilor de trai, materiale şi culturale, ale maramureşenilor. În judeţul în care în anii regimului burghezo-moşieresc în numeroase localităţi proporţia neştiutorilor de carte ajungea la 80 la sută, sînt cuprinşi azi în diferite forme de învăţămînt peste 135 000 tineri, de a căror instruire şi educare se ocupă mai mult de 6 000 de cadre didactice. În teritoriul odinioară invadat de analfabetism funcţionează azi 6 case de cultură, 204 cămine culturale, 136 cinematografe, numeroase alte aşezăminte de cultură. În teritoriul odinioară invadat de boli, funcţionează în prezent 8 spitale cu peste 5 000 de locuri, 95 circumscripţii medicale, 10 policlinici, 33 case de naşteri etc. Maramureşul s-a îmbogăţit în anii socialismului cu aproape 90 mii de locuinţe, din care peste 30 000 s-au realizat din fondurile statului şi cu sprijinul său. Volumul desfacerilor de mărfuri prin comerţul socialist a crescut în perioada 1960—1975 de 3,6 ori.

Iată, extrem de succint schiţat, chipul nou, mîndru al Maramureşului de azi, rod al eforturilor creatoare, conştiente, depuse de oamenii muncii de pe aceste minunate meleaguri, sub conducerea comuniştilor, pentru înfăptuirea neabătută a politicii partidului. Şi acest chip va deveni şi mai nou, şi mai mîndru, ca urmare a înfăptuirii cu succes a obiectivelor cincinalului 1976—1980. La sfîrşitul acestuia, valoarea producţiei industriale a judeţului va ajunge la 16,8 miliarde lei, faţă de 11, 5 miliarde lei în 1975. Beneficiem în această perioadă de aproape 12 miliarde lei investiţii, adică de peste 2 ori mai mult decît în cincinalul trecut. Aceasta va însemna circa 30 de noi obiective economice importante, accentuîndu-se construcţia acestora în localităţile din zone ale judeţului unde industria este mai puţin dezvoltată : Lăpuş, Vişeu, Şomcuta. În actualul cincinal investiţiile alocate agriculturii se ridică la aproape un miliard de lei.

Pentru a ilustra creşterea nivelului de trai material şi spiritual al locuitorilor judeţului voi aminti doar că actualul cincinal adaugă zestrei existente încă 321 săli de clasă, 2 400 locuri în internate, 1 620 locuri în grădiniţe, 16 600 apartamente, că numărul localităţilor care vor avea reţele de alimentare cu apă va creşte cu 50 la sută.

Sub conducerea organizaţiilor de partid, oamenii muncii din Maramureş, însufleţiţi de minunatele perspective ce le sînt deschise, animaţi de înflăcăratele îndemnuri ale secretarului general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceuşescu, militează pentru ridicarea pe o treaptă superioară a tradiţiilor de muncă, acţionează cu pasiune pentru înfăptuirea indicaţiei secretarului general al partidului de a transforma cantitatea într-o nouă calitate, superioară în toate sferele creaţiei materiale şi spirituale. Se afirmă cu putere noul me-

https://biblioteca-digitala.ro

canism economico-financiar, autoconducerea și autogestiunea muncitorească, fapt oglindit și de realizarea planului pe primii trei ani ai cincinalului actual cu 53 zile mai devreme, ceea ce va permite ca pînă la finele acestui an să se obțină o producție industrială suplimentară estimată de 2 090 milioane lei.

Stimați tovarăși,

În fața noastră, a comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii din Maramureș stau sarcini mari, deosebite în înfăptuirea Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Aș spune că pe zi ce trece trebuie să preluăm pe umerii noștri răspunderi în edificarea noii orînduiri. Va trebui să construim alte și alte obiective economice și sociale. Sigur, le construim pentru noi în primul rînd, pentru cei ce trăim și muncim în această străveche vatră românească. De aceea, fiecare dintre noi, mai vîrstnici sau mai tineri, avem datoria sacră de a ne consacra întreaga energie și capacitate creatoare, de a face totul ca Maramureșul nostru drag să devină tot mai înfloritor. Merită, dragi tovarăși și prieteni, să facem acest efort. Merită pentru că Maramureșul e vatra de glorioasă istorie care a dat țării un Dragoș, un Bogdan, un Pintea, un Lucaciu, un George Pop de Băsești și alți bărbați de seamă. Pentru că Maramureșul e vatra de cultură care a dat țării primul scris românesc și un inestimabil tezaur de monumente istorice. Pentru că Maramureșul e vatră a muncii ce a dat țării o legendară tradiție. Pentru că Maramureșul e vatra omului fără pereche, drept și cinstit, harnic și priceput, plin de omenie și curaj neclintit în fața greutăților. Pentru că Maramureșul e vatra strămoșească aflată în fața celor mai luminoase perspective. Să facem totul, să gîndim și să acționăm în orice împrejurare în așa fel ca să aducem numai cinste Maramureșului, ca acest cuvînt să fie rostit de oricine cu respect. În orice împrejurare să dăltuim noi frumusețe pe chipul său atît de frumos.

Dacă istoria ne-a așezat aici, și români și maghiari, și ucraineni, să ne ducem cu demnitate și în continuare soarta laolaltă. Să fim uniți, să fim prieteni și la muncă, și la greutăți, și la bucurii. Aceasta este de fapt adevărata unire. Aceasta este unirea cea mare, la care au visat și pentru care s-au jertfit atîția eroi ai neamului. Să o păstrăm cu cea mai mare grijă, să o purtăm clipă de clipă în inimă ca pe un crez sacru.

Dragi tovarăși,

România socialistă, stat deplin independent și suveran, se afirmă ca o prezență tot mai activă în arena vieții internaționale. Partidul și statul nostru militează cu neabătută perseverență pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu cele nealiniate, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Politica noastră externă este caracterizată prin fermitatea cu care promo-

https://biblioteca-digitala.ro

vează acțiuni concrete pentru securitate și colaborare în Europa, pentru dezarmare și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, pentru lichidarea subdezvoltării și realizarea unei noi ordini economice și politice internaționale, pentru afirmarea principiilor noi de relații între state, pentru edificarea unei lumi mai bune și mai drepte.

Activitatea intensă desfășurată de partidul și statul nostru pe plan extern, creșterea prestigiului internațional al României socialiste sînt legate indisolubil, decisiv de munca titanică, pătrunsă de un înalt spirit revoluționar, umanist a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Întîlnirile și convorbirile la nivel înalt ale președintelui Republicii Socialiste România cu șefii de state și guverne, cu conducătorii de partide din numeroase țări ale lumii se înscriu ca o contribuție de seamă la eforturile pentru soluționarea, în interesul popoarelor, a marilor probleme ale vieții internaționale contemporane. Mărturie elocventă în acest sens este activitatea deosebit de bogată desfășurată și cu prilejul recentei vizite a secretarului general al partidului nostru în Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, ca și la Consfătuirea de la Moscova a Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia. Doresc să folosesc și acest prilej spre a mă face ecoul totalei adeziuni a maramureșenilor la întreaga politică externă a partidului, spre a exprima stima și recunoștința lor față de modul strălucit în care tovarășul Nicolae Ceaușescu aduce la cunoștința întregii lumi mesajul de pace, colaborare și bunăînțelegere al poporului român.

Acum, cînd în perspectiva sărbătoririi a 2050 de ani de la formarea primului stat dac centralizat de sub conducerea lui Burebista, evocăm marea unire de la 1918 — măreț act de dreptate istorică, ce a generat uriașele energii care au aprins soarele socialismului peste mîndra Românie, fie-mi îngăduit să vă adresez, cu toată căldura inimii mele, chemarea ca în tot ceea ce faceți să urmați înalta pildă de patriot și revoluționar, de internaționalist consecvent, de comunist de omenie, pe care ne-o oferă zi de zi, ceas de ceas, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii Socialiste România. Exemplul său însuflețește în luptă și muncă întreaga noastră națiune. Consider că noi, contemporanii și compatrioții săi, nu ne putem exprima mai plenar recunoștința față de modul strălucit în care călăuzește pașii națiunii noastre spre idealurile comuniste, decît urmîndu-i cu credință exemplul viu de slujire cu nemărginit devotament a intereselor supreme ale patriei. Fie ca înălțătoarea pildă a celui mai iubit și stimat fiu al patriei noastre socialiste să fie flacăra mereu nestinsă ce ne călăuzește pasul fiecăruia dintre noi.

Stimați tovarăși,

În fața noastră, a tuturor, a întregului popor român se află minunatele perspective deschise de hotărîrile Congresului al XI-lea, ale Conferinței Naționale, de Programul partidului. Sărbătorirea a șase decenii de la mărețul act al unirii trebuie să prilejuiască intensificarea activității de

https://biblioteca-digitala.ro

înfăptuire a acestor hotărîri, a întregii politici interne și externe a partidului, a procesului de educație patriotică, revoluționară a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate. De asemenea, aniversarea acestui remarcabil eveniment trebuie să constituie un prilej de intensificare a cultivării și dezvoltării dragostei și prețuirii față de trecutul de luptă și de muncă al poporului nostru, față de cuceririle revoluționare din anii socialismului, pentru creșterea responsabilității față de viitorul comunist al României.

Cu aceste gînduri vă doresc, dragi tovarăși, multe succese în muncă și în viață, să fiți în orice împrejurare demni de faptele înaintașilor noștri, care la 1 Decembrie 1918 au înscris una din cele mai glorioase pagini în cartea de aur a istoriei noastre naționale, să purtați prin ani, spre generațiile viitoare, mereu arborat în inimă și conștiință, stindardul unirii.

Vă doresc o viață plină de bucurii, multă sănătate și fericire.

Vă mulțumesc pentru atenție.

THE PEOPLE OF MARAMUREȘ CELEBRATE THE 60 ANNIVERSARY OF THE ACHIEVEMENT OF THE UNITARY ROMANIAN NATIONAL STATE

— *Summary* —

1 December 1918 was a day of particular importance for our national history, in the process of national unification, facts underlined by the speaker.

First he evokes the most important events in our history, stressing the fact that the idea of national unity has been always present in the conscience of our people, as a permanence of Romanian history.

Concerning 1 December 1918, the speaker relates the most important events connected with this date, insisting on the direct contribution of the people of Maramureș and two of its patriots, George Pop de Băsești and Vasile Lucaciu, to this action of historical importance.

The speaker stresses the fact that the unification did not respond entirely to the people's aspirations, and the great desiderata, then unachieved, have been accomplished during the years of socialism. He praises the latest achievements of the people of Maramureș, their tireless work, side by side with all our people, for a better life and progress, under the wise guidance of the Romanian Communist Party.

https://biblioteca-digitala.ro

NOILE DIMENSIUNI ŞI VALENŢE ALE ISTORIEI NAŢIONALE.

Aspecte ale cercetării şi prezentării istoriei reflectate în opera preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU

ALEXANDRU MATEI

Sînt bine cunoscute dragostea şi pasiunea cu care marile personalităţi dintotdeauna ale poporului nostru — un Mihai Viteazul sau Dimitrie Cantemir, un Nicolae Bălcescu sau Avram Iancu, un Mihail Kogălniceanu sau Alexandru Ioan Cuza, toţi gînditori şi făuritori de istorie în acelaşi timp — s-au apropiat de trecutul istoric al neamului românesc, iar din studiul celor mai însemnate momente şi evenimente au ştiut să desprindă idei şi învăţăminte pentru propria lor activitate politică şi, respectiv, să formuleze concluzii şi deziderate, adecvate fiecărei epoci, prin care să asigure neîntrerupta evoluţie şi dezvoltare a ţării pe calea libertăţii şi progresului, a unităţii şi independenţei naţionale. Cu aceeaşi dragoste şi pasiune s-a apropiat şi a studiat, încă din tinereţe, istoria patriei şi secretarul general al partidului şi preşedintele ţării noastre — deopotrivă gînditor revoluţionar şi făuritor de istorie nouă. Se ştie, spre exemplu, că cele mai înălţătoare momente şi cele mai strălucitoare figuri ale istoriei noastre naţionale — din rîndul cărora, pentru valoarea de simbol a faptelor sale, pe prim plan e situat numele lui Mihai Viteazul[1] — i-au stat drept pildă şi îndemn în propria muncă şi luptă revoluţionară de pînă la eliberare, precum şi în multilaterala sa activitate creatoare desfăşurată în anii construcţiei noii orînduiri pe pămîntul României. Această mare dragoste şi pasiune pentru trecutul istoric al poporului său nu l-a împiedicat să poată privi cu luciditatea cuvenită

1. Michel-P. Hamlet, **Nicolae Ceauşescu. Biografie şi texte selecţionate**, Bucureşti, 1971, p. 10, 87—88.

https://biblioteca-digitala.ro

tarele moştenite, din acelaşi trecut, de istoria contemporană, de societatea contemporană lui — acea orînduire „crudă şi nedreaptă, ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi", după cum dureros de plastic se exprimă poetul[2] — la îndreptarea căreia se va angaja conştient, înregimentîndu-se de la o vîrstă fragedă în mişcarea revoluţionară comunistă. Şi, fapt îndeobşte cunoscut, atît nouă cît şi altora, după ce îi vor fi încredinţate cea mai înaltă funcţie în partid, şi, apoi, şi în stat nu se îndepărtează de istorie, ci, dimpotrivă, îi acordă o şi mai mare atenţie şi importanţă, consacrîndu-i — în ciuda amplificării răspunderilor — cum e firesc, timp preţios pentru studierea şi analiza celor mai însemnate probleme şi momente din istoria noastră, legîndu-le de fiecare dată, prin concluziile desprinse şi clar formulate, de realităţile imediate şi sarcinile impuse de viaţă, de practica socială nemijlocită. Astfel, în anii care au urmat celor mai înalte învestituri în partid şi în stat va formula — în spiritul materialismului dialectic şi istoric —, aşa cum bine s-a mai observat[3], cele mai cuprinzătoare, ştiinţifice şi pătrunzătoare aprecieri, caracterizări şi definiţii de valoare inestimabilă cu privire, printre altele, la cercetarea şi prezentarea istoriei, începuturile îndepărtate ale istoriei noastre, caracterul unitar al dezvoltării poporului român şi a ţărilor române, formarea şi afirmarea naţiunii române, constituirea şi desăvîrşirea statului naţional român unitar, locul şi însemnătatea unor momente importante din istoria modernă a patriei — prima unire a ţărilor române, revoluţiile de la 1821 şi 1848, Unirea Principatelor, dobîndirea deplinei independenţe de stat a României etc. —, precum şi privitoare la apariţia şi dezvoltarea mişcării muncitoreşti şi socialiste în ţara noastră, crearea partidului politic al clasei muncitoare, transformarea în 1921 a partidului socialist în partid comunist şi rolul acestuia în mişcarea revoluţionară şi democratică din România în perioada interbelică şi în lupta împotriva primejdiei fasciste, pentru independenţa patriei, insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă din august 1944, de la revoluţia democrat-populară la revoluţia socialistă în România, construirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi tradiţiile internaţionaliste ale poporului român.

Privite împreună, toate acestea se constituie într-un multilateral tablou al istoriei noastre naţionale şi reprezintă nu numai un îndreptar în înfăţişarea de la catedră a principalelor momente şi evenimente din istoria poporului român — ca trepte ale devenirii sale naţionale independente din cele mai îndepărtate timpuri şi pînă în zilele construcţiei socialismului —, ci şi un adevărat ghid şi stimul pentru orientarea şi adîncirea de către cercetători a studiului marilor probleme din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat al istoriei noastre. Cu atît mai mult cu cît nu toate aceste momente, evenimente şi probleme au fost pînă în prezent pe deplin studiate şi prezentate

2. M. Eminescu, **Opere alese**, Vol. I, Bucureşti, 1964, p. 67.
3. Şt. Pascu, **Direcţii ale cercetării istorice în lumina documentelor celui de-al XI-lea Congres al P.C.R.**, în „Anale de istorie", XX (1974), nr. 6, p. 17 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

în adevărata lor lumină şi la valoarea pe care o are fiecare luat în parte şi toate la un loc, în contextul dat de adevărul ideilor-forţă care străbat ca un fir roşu întreaga noastră istorie bimilenară : **unitatea şi continuitatea, dorinţa nesecată şi lupta neîncetată pentru libertate şi independenţă.**

Aprecierile, caracterizările şi definiţiile asupra cărora ne vom opri — pentru anumite momente sau evenimente, probleme sau personalităţi mai de seamă — cu titlu exemplificativ, în cele ce urmează, au un puternic caracter stimulativ şi prin aceea că ele nu sînt formulate, ca de obicei, în lucrări de specialitate, adesea supraîncărcate cu informaţii şi date mai mult sau mai puţin semnificative, ci în cuvîntări şi expuneri rostite cu diferite prilejuri, în articole, mesaje şi scrisori trimise în anumite împrejurări, prin care autorul — înfăţişînd momente şi evenimente însemnate din trecutul istoric al poporului nostru de pe poziţia înaltelor responsabilităţi cu care este învestit şi prin prisma materialismului dialectic şi istoric creator, şi sintetizînd de fiecare dată concluziile şi învăţămintele impuse de acestea — fundamentează şi politica partidului şi statului român pentru perioada respectivă, prezentă şi de perspectivă. Printre care, adesea, se găsesc formulate, dacă nu în totalitatea lor şi integral redate sarcinile ştiinţei istorice româneşti, în mod sigur direcţiile de orientare şi priorităţile perioadei respective.

Dar să urmărim, pe rînd, felul în care sînt reflectate în opera preşedintelui ţării principalele probleme şi momente din istoria patriei, dintre care — aşa cum se va vedea — nu puţine abia în aceşti ani redate patrimoniului istoriografiei naţionale, şi, prin aceasta, repuse neîngrădit în circuitul ştiinţific şi publicistic general. O bună bucată de vreme, cînd şi în istoriografia noastră a dominat un spirit dogmatic — datorat în principal preluării necritice a unor teze, din alte istoriografii, prezentate însă drept marxiste —, au fost aproape total eliminaţi din limbajul ştiinţific termeni ca : **naţiune şi unitate naţională, independenţă şi suveranitate naţională** etc., sau ocolite momente, probleme şi personalităţi istorice, cum ar fi : **prima unire politică a ţărilor române sub Mihai Viteazul şi formarea naţiunii române, Horea şi Avram Iancu, Unirea Principatelor şi Unirea Transilvaniei cu România, mişcarea memorandistă, Dictatul de la Viena** etc. Nu e momentul şi nici locul să ne oprim asupra consecinţelor negative de tot felul pe care le-a avut o asemenea stare de lucruri sau deloc neglijabile pierderi de ordin ştiinţific şi moral. Trebuie să amintim, însă, în acest context, că acesta nu s-a oprit niciodată numai la stadiul observaţiilor critice şi al obiecţiilor la adresa a ceea ce nu s-a făcut sau asupra a ceea ce prezintă inconsecvenţe şi greşeli, în studierea şi prezentarea fenomenelor istorice, mai mult sau mai puţin îndepărtate de zilele noastre, şi nu s-a mulţumit doar să sugereze căile pe care ar trebui să le urmeze cercetarea istorică, ci a rostit de fiecare dată propriile aprecieri, caracterizări şi definiţii asupra celor mai însemnate momente şi probleme, evenimente şi personalităţi ale istoriei patriei şi partidului nostru şi, după cum s-a văzut, chiar şi asupra ştiinţei şi cercetării istorice însăşi. Astfel, pînă şi cele mai controversate probleme ale istoriei noastre — ca, dealtfel, şi unele privind aspecte din viaţa altor popoare şi

https://biblioteca-digitala.ro

partide sau de interes internaţional[4] —, printre care şi cele mai sus amintite: **naţiune, independenţă şi suveranitate naţională** etc., au primit răspunsuri clare, documentate în opera acestuia, stimulînd astfel extinderea cercetării fiecăreia şi ducînd, în final, la mai buna lor cunoaştere şi o prezentare corespunzătoare, ştiinţifică, documentată.

Ne-am propus această temerară întreprindere, constînd în încercarea de investigare a întregii opere, convinşi fiind că o prezentare chiar mai sumară, dar sistematică a principalelor probleme de istorie reflectate în opera, de pînă în prezent, a secretarului general şi preşedinte al ţării acum este nu numai posibil de realizat — avînd la îndemînă cele 14 volume cuprinzînd opera integrală, începînd din iulie 1965 şi pînă astăzi, precum şi unele „culegeri sintetice" şi sistematice de texte extrase tematic[5] —, dar această prezentare fiind şi imperios necesară, ea putînd oferi, pe de o parte, o imagine generală şi sigură a stadiului pe care l-a atins în zilele noastre gîndirea istorică românească, iar pe de alta un contur al direcţiilor de orientare şi a sarcinilor prioritare pentru cercetarea istorică din ţara noastră. Această exhaustivă investigaţie şi prezentare sintetică mai este impusă şi de faptul că, deşi cu diverse prilejuri au fost subliniate contribuţiile, în acest domeniu[6], conţinute într-o anume lucrare sau alta, pentru o anumită problemă ori perioadă istorică — unele din aceste prezentări fiind chiar mai largi[7] —, totuşi pînă în prezent n-a fost făcută o asemenea sinteză pe ansamblul operei şi cuprinzînd reunite probleme şi momente istorice de importanţa celor mai sus amintite. La toate acestea mai trebuie să adăugăm prilejul

---

4. Dintre problemele, respectiv noţiunile care depăşesc sfera de interes naţional şi asupra cărora preşedintele ţării s-a pronunţat şi a prezentat un punct de vedere original — contribuind astfel atît la mai buna cunoaştere şi explicare a locului şi rolului unor fenomene şi procese social-istorice de larg interes şi cu evidente consecinţe pe planul vieţii economice şi politice internaţionale, cît şi la găsirea celor mai adecvate mijloace de soluţionare pe cale politică a diferendelor care pot apărea la un moment dat între unele ţări sau partide — ar putea fi amintite, spre exemplu: **valoarea istorică contemporană a naţiunii; relaţia dialectică naţional-internaţional; patriotism şi internaţionalism; locul şi rolul tineretului în lumea contemporană;** conţinutul şi aplicarea în viaţă a conceptului de **independenţă şi suveranitate naţională;** concepţia privind edificarea unei **noi ordini economice şi politice internaţionale;** locul şi rolul **ştiinţei în dezvoltarea societăţii** contemporane etc.
5. Dintre „culegerile sintetice" — publicate în seria **Documente ale Partidului Comunist Român** — care ne-au fost de un real folos menţionăm: **P.C.R. — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor înaintate ale mişcării muncitoreşti şi socialiste din România,** Bucureşti, 1972; **Lupta pentru unitate şi independenţă naţională. Solidaritatea militantă cu toate forţele revoluţionare, progresiste şi democratice,** Bucureşti, 1977; **Momente din istoria patriei şi a Partidului Comunist Român,** Bucureşti, 1977.
6. Şt. Ştefănescu, **Direcţiile actuale, problemele majore ale cercetării ştiinţifice în domeniul istoriei,** în „Era socialistă", LII (1972), nr. 2, pp. 30—34; Gh. Matei, **Probleme actuale ale teoriei şi metodologiei istoriei mişcării muncitoreşti şi a patriei,** în „Anale de istorie", XVIII (1972), nr. 2, pp. 14—25; Gh. I. Ioniţă, **Istoria în actuala etapă de dezvoltare socialistă a României,** în „Studii — Revistă de istorie", tom. 25 (1972), nr. 6, pp. 1135—1142; N. Z. Lupu, **Partinitate şi obiectivitate în ştiinţa istorică,** în „Anale de istorie", XIX (1973), nr. 1, p. 79 şi urm.; Şt. Pascu, **Direcţii şi realizări în ştiinţa istorică românească,** în „Era socialistă", LIV (1974), nr. 16, pp. 48—51; A. Simion, **Contribuţii la istoriografia românească privind perioada 1940—1944 din istoria patriei,** în „Anale de istorie", XX (1974), nr. 1, p. 17 şi urm. Îndeosebi cuvintările rostite la a 45-a şi a 50-a aniversare a partidului, la a 25-a aniversare a insurecţiei sau cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei noastre muncitoare, împreună cu alte documente de partid — subliniază cu temei autorul — „oferă aprecieri de o excepţională valoare asupra unor importante momente din istoria noastră contemporană, cît şi indicaţii metodologice menite să asigure un fundament profund ştiinţific cercetărilor istorice", ceea ce a şi dus la descătuşarea gîndirii istoricilor, le-a stimulat spiritul de investigaţie, puterea de discernere, sintetizare şi generalizare (**Idem.**, p. 18); M. Badea, **Istoria şi practica socială,** loc. cit., p. 65 şi urm.; **etc.**
7. • • • **Obiective şi sarcini majore puse în faţa frontului nostru istoriografic de către tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cadrul Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste,** în „Anale de istorie", XXII (1976), nr. 3, pp. 3—22.

https://biblioteca-digitala.ro

aniversar, din care cauză întreprinderea noastră primeşte şi caracterul unui omagiu şi recunoştinţe din partea celor ce îşi consacră întreaga energie slujirii zeiţei Clio, prin eforturile depuse de ei pentru păstrarea, prelucrarea şi folosirea uneia din cele mai valoroase categorii de izvoare istorice : documentele arhivistice.

Cercetarea şi prezentarea istoriei. Orientări şi sarcini actuale. Importantele probleme teoretice, principiale, şi, strîns legat de acestea, cele practice pe care le ridică ştiinţa şi cercetarea istorică din ţara noastră — ca părţi componente ale unuia şi aceluiaşi proces de creaţie ştiinţifică şi difuzare a cunoştinţelor dobîndite, vizînd, prin aceasta, un alt proces, cel instructiv-educativ — ocupă un loc important în opera preşedintelui ţării noastre. Astfel, plecînd de la premisa că cercetarea istorică, „departe de a constitui o investigare cu caracter strict documentar a trecutului, este în bună măsură — aşa cum arată viaţa — şi o ştiinţă a prezentului" — idee asupra căreia fie că s-a mai pronunţat, fie că va reveni cu alte prilejuri, i-a adăugat alte nuanţe şi precizări —, pentru că istoria „oferă concluzii şi învăţăminte despre marile procese ale dezvoltării societăţii, ale existenţei popoarelor de-a lungul timpului, punînd în evidenţă atît ceea ce a fost valoros, progresist şi a servit mersului înainte al societăţii, cît şi piedicile ridicate de-a curmezişul evoluţiei". Socotind că rezultatele acesteia „sînt de natură să ajute omenirea contemporană să înţeleagă mai bine legile obiective care guvernează societatea, necesitatea de a acţiona în sprijinul cerinţelor progresului"[8], autorul ajunge la concluzia importanţei deosebite pe care o prezintă dezvoltarea gîndirii şi cercetării istorice. Şi are în vedere, desigur, concluziile pe care ştiinţa istorică le poate oferi, plecînd de la studiul evoluţiei unor fenomene cu implicaţii şi urmări în timp, practicii social-politice imediate. „Aceasta cu atît mai mult — după cum se precizează, într-un alt context — cu cît, în prezent, în lume se formulează tot felul de interpretări denaturate, falsificatoare ale unor procese şi realităţi istorice, în scopul justificării unor stări de lucruri inechitabile atît din trecut, cît şi din prezent", şi, respectiv, în numele unor cazuri cu totul izolate şi neconcludente, dar nu fără un anume scop, mai mult sau mai puţin mascat, se mai fac şi astăzi „frecvente încercări de a prezenta istoria dominaţiei imperialiste, colonialiste, politica de asuprire şi jefuire a altor popoare, promovată timp de secole, drept manifestări progresiste, care au venit în sprijinul dezvoltării popoarelor asuprite", chipurile ajutîndu-le să progreseze din punct de vedere economic şi cultural. Altfel spus, exploatarea este înlocuită — desigur în prezentările teoretice ale acestor apologeţi ai dominaţiei unor popoare de către altele — şi prezentată drept binefacere, mărinimie etc. care, firesc, aşteaptă recunoştinţă. Chiar mai mult, „dezmembrarea unor state, divizarea arbitrară a unor popoare sînt prezentate drept expresii ale unor necesităţi istorice, iar rezultatele unor asemenea situaţii artificial create sînt teoretizate şi interpretate ca un proces firesc de formare a unor naţiuni distincte"[9].

8. N. Ceauşescu, **România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate**, Rapoarte, cuvîntări, articole, Vol. 6, Bucureşti, 1972, pp. 423—424.
9. **Idem**, vol. 11, pp. 379—380.

https://biblioteca-digitala.ro

Desigur urmărind acelaşi scop, de a justifica unele stări de lucruri — revolute sau dăinuind încă — nu numai inechitabile şi dăunătoare progresului şi înţelegerii între popoare, dar şi de mult devenite anacronice, depăşite, învechite.

Printre problemele majore care trebuie să stea în atenţia cercetării istorice, a celor ce au ca sarcină combaterea, prin lucrări ştiinţifice, deplin documentate, a unor idei şi teorii mult vehiculate în lumea contemporană este şi cea a naţiunii. Formulînd critici la adresa faptului că, în ultimul timp, „o serie de teoreticieni încearcă să acrediteze ideea că naţiunile sînt o categorie socială perimată, depăşită istoriceşte, care nu mai pot juca în epoca contemporană un rol de seamă în dezvoltarea societăţii"[10], susţinînd că naţiunea ar fi o noţiune depăşită istoriceşte, „iar politica de unitate naţională şi de dezvoltare a naţiunii, mai ales în condiţiile făuririi socialismului, ar fi chiar o politică greşită, ar reprezenta o manifestare de îngustime naţională"[11] sau că unii dintre aceştia, invocînd concepţia marxist-leninistă, a internaţionalismului proletar, „încearcă să demonstreze că naţiunea şi-a încheiat misiunea istorică şi că în socialism ea nu mai are nici o perspectivă, că politica de apărare a independenţei naţionale constituie o încălcare a marxism-leninismului, o alunecare pe poziţiile naţionalismului burghez, că afirmarea principiilor egalităţii şi independenţei reprezintă principalul pericol în lupta revoluţionară, antiimperialistă"[12] etc., etc., preşedintele Nicolae Ceauşescu arată că cercetătorii în domeniul ştiinţelor istorice trebuie să acţioneze pentru promovarea unei concepţii istorice cu adevărat revoluţionare, care să permită interpretarea justă, materialist-dialectică, a tuturor proceselor istorice şi a fenomenelor cu asemenea largi implicaţii, semnificaţii şi ecouri în practica politică curentă, iar „studiul istoriei trebuie să ducă la desprinderea unor concluzii pentru activitatea practică în lupta împotriva politicii de dominaţie imperialistă, colonialistă şi neocolonialistă, pentru apărarea şi promovarea dreptului popoarelor la viaţa liberă, la afirmarea nestingherită a fiinţei lor naţionale"[13]. Acest fapt e cu atît mai necesar şi legitim cu cît — aşa cum se insistă cu multă consecvenţă şi multe argumente — dezvoltarea societăţii contemporane, inclusiv a celei socialiste, confirmă adevărul că naţiunea îşi păstrează deplina valabilitate şi în zilele noastre; ceea ce nu anulează şi nici măcar nu diminuează valabilitatea principiului internaţionalismului proletar. Aşadar, nici după înfăptuirea revoluţiei proletare naţiunea nu-şi încetează rolul şi misiunea, dimpotrivă asistăm la ridicarea calităţii ei pe o treaptă superioară tocmai odată cu trecerea de la capitalism la socialism epocă în care burghezia, imperialismul nesocotesc interesele naţionale ale popoarelor, promovează o politică de inegalitate între naţiuni, de subordonare a altor ţări etc. Naţiunea socialistă, care asigură pentru prima dată îmbinarea intereselor şi aspiraţiilor tuturor claselor societăţii

10. Idem, vol. 1, p. 395.
11. Idem, vol. 7, p. 552.
12. Idem, vol. 12, p. 607.
13. Idem, vol. 11, pp. 380—381.

https://biblioteca-digitala.ro

socialiste, nu-şi realizează aspiraţiile de progres pe seama sau în detrimentul altor naţiuni. Tocmai socialismul oferă premisele pentru înflorirea multilaterală a naţiunilor, pentru îmbinarea organică a intereselor naţiunilor cu interesele internaţionale ale popoarelor. „Internaţionalismul socialist — subliniază secretarul general — nu presupune sacrificarea sau lezarea intereselor naţionale, ci, dimpotrivă afirmarea deplină a acestora ; tot astfel grija faţă de interesele propriului popor nu înseamnă ignorarea cerinţelor internaţionalismului"[14]. Se poate spune chiar că tăria internaţionalismului socialist, a solidarităţii internaţionale depinde tocmai de autoritatea şi încrederea de care se bucură în rîndurile propriului popor partidul aflat la guvernămînt, „şi nu de nesocotirea şi sacrificarea intereselor naţionale în numele unor teze şi principii aflate în contradicţie flagrantă cu cerinţele obiective ale vieţii, cu însăşi dezvoltarea istorică". Nesocotirea sau chiar subaprecierea cauzei suveranităţii popoarelor „dovedeşte o gravă neînţelegere a realităţii lumii contemporane, în care apărarea şi consolidarea independenţei constituie o cerinţă legitimă, progresistă, revoluţionară"[15].

Printre problemele importante, din variate unghiuri abordată sau presupusă, este şi cea a raportului dintre document — înţeles ca izvor istoric ce se află la temelia oricărei cercetări ştiinţifice — şi faptul istoric, înţeles ca adevăr obiectiv, moment sau eveniment, reconstituit pe baza informaţiilor, datelor oferite de documente şi prezentat în lumina unor anumite principii şi concepţii. Fără a se nega valoarea în sine a documentelor şi importanţa lor pentru reconstituirea trecutului istoric şi fără a se „subaprecia preocuparea meritorie a istoricilor noştri de a aduna cît mai multe date şi dovezi — evident, în înţelesul de documente (nota Al.M.) — despre trecutul poporului nostru", se subliniază că, punerea unui accent prea mare pe date şi evenimente istorice, în detrimentul unei interpretări materialist dialectice şi istorice a legităţilor care guvernează dezvoltarea societăţii etc., poate aduce daune progresului ştiinţei istorice[16]. Tot aşa cum pot fi aduse aceleaşi daune dacă nu se ţine seama de adevărul obiectiv, de realităţile istorice a căror reconstituire s-a făcut tocmai pe baza informaţiilor şi datelor oferite de documentele cercetate, realităţi care nu mai pot fi de nimeni modificate, decît cel mult falsificate. De aceea, în domeniul istoriei cercetătorii trebuie să lupte cu toată hotărîrea împotriva „tendinţelor de falsificare şi denaturare a adevărului istoric, a manifestărilor de cosmopolitism şi nihilism naţional, promovînd cu fermitate pricipiul ştiinţific, marxist-leninist, al respectării adevărului obiectiv al vieţii, al istoriei"[17]. Şi toate acestea pentru că, aşa cum se sublinia într-un alt loc, „valoarea unei istorii cu adevărat ştiinţifice constă în înfăţişarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conştiinţei de sine a poporului, a claselor, înmănunchind experienţa de viaţă şi de luptă a maselor şi a conducătorilor"[18].

14. **Idem**, vol. 4, p. 305.
15. **Idem**, vol. 12, p. 610.
16. **Idem**, vol. 7 p. 826.
17. **Idem**, vol. 12, p. 517.
18. **Idem**, vol. 1, p. 338.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu privire la aplicarea perceptelor teoretice generale ale ştiinţei istorice marxist-leniniste la cercetarea, pînă în urmă cu aproximativ un deceniu şi jumătate, a istoriei noastre naţionale sînt de reţinut cîteva aspecte critice mai importante, asupra cărora a atras atenţia, la vremea lor, în ideea îndreptării unor neajunsuri şi mobilizării întregului front istoriografic românesc pentru pregătirea şi elaborarea lucrărilor fundamentale a căror lipsă e aşa de mult resimţită. În primul rînd observaţia că punîndu-se un prea mare accent pe date şi evenimente istorice mai mult sau mai puţin importante, în dauna unei interpretări materialist-dialectice şi istorice a legităţilor care guvernează dezvoltarea societăţii, a raporturilor dintre factorii obiectivi şi subiectivi în desfăşurarea evenimentelor istorice „se poate aluneca uşor în concluzii greşite, aşa cum se întîmplă, de altfel, uneori"[19]. De aceea, e nevoie să se acorde o mai mare „atenţie legării istoriei de problemele fundamentale ale dezvoltării poporului român, de marile lupte sociale pe care le-a dus pentru împlinirea idealurilor sale de progres, dreptate socială şi libertate naţională". Din aceste teze călăuzitoare pentru ştiinţa noastră istorică rezultă, în anii deceniului nostru, că aceasta trebuie să se preocupe mai mult decît a făcut-o pînă acum de „problemele esenţiale ale evoluţiei poporului nostru, cum sînt : realizarea unităţii naţionale, cucerirea suveranităţii de stat, formarea naţiunii române şi rolul jucat de aceasta în dezvoltarea progresistă a societăţii"[20]. Cu toate că, în contextul în care fusese rostită indicaţia de mai sus, se viza nemijlocit aspectul didactic, modul în care trebuie predată istoria de la catedră, aceasta nu exclude, dimpotrivă presupune a fi şi sarcină pentru cercetători, cei chemaţi ca să studieze şi să prezinte în lucrări de specialitate, mai întîi, fenomenele istorice menţionate. Astfel precizate lucrurile, urmînd firul aceloraşi indicaţii, mai reţinem că cercetarea istorică românească „trebuie să se ocupe, de asemenea, de procesul aşezării, în decursul veacurilor, pe aceste meleaguri, alături de poporul român, a unor populaţii de alte naţionalităţi", respectiv „să abordeze problemele legate de apariţia şi particularităţile naţiunii socialiste, de misiunea ei în procesul edificării orînduirii noi". Alte sarcini expres formulate pentru cercetarea istorică constau în mai profunda şi mai documentata dezvăluire a rădăcinilor mişcării revoluţionare din România, în studierea rolului jucat de partidul nostru comunist pînă la eliberare şi, apoi, în întreaga transformare revoluţionară a societăţii şi soluţionarea problemelor noii etape de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate. De asemenea, ea trebuie „să contribuie la înţelegerea profundă a intensei activităţi desfăşurate pe plan extern de Partidul Comunist Român, de Republica Socialistă România"[21]. Urmînd această cale, abordînd problemele fundamentale ale poporului român şi prezentîndu-le în lumina lor adevărată — urmează concluzia firească a autorului — istoria se va transforma, aşa cum se cere şi cu adevărat trebuie să fie, într-o forţă activă, mobilizatoare, devenind „un factor esenţial de

19. Idem, vol. 7, p. 626.
20. Idem, p. 631.
21. Idem, vol. 12, p. 516.

https://biblioteca-digitala.ro

educare patriotică a tinerei generații, de dezvoltare a sentimentului de răspundere față de soarta națiunii noastre socialiste, a hotărîrii ferme de a-și închina toată energia, elanul, puterea de muncă și chiar viața, dacă va fi necesar, înfloririi și apărării patriei, salvgardării libertății, suveranității și integrității teritoriale, a cuceririlor revoluționare, socialiste ale poporului"[22].

Acestor prețioase îndrumări, cu mare valoare de orientare și putere de convingere pentru cei însărcinați cu scrierea și difuzarea istoriei, le pot fi alăturate și cîteva sarcini concrete — desprinse din paginile aceleiași opere — potrivit cărora, încă pînă la sfîrșitul acestui deceniu, trebuie finalizată elaborarea unor lucrări fundamentale, trecîndu-se, în același timp, și la realizarea altora noi, de importanță majoră pentru istoriografia românească. În primul rînd se impune a fi amintit tratatul de **Istorie a României.** Această amplă lucrare, concepută în zece volume și cuprinzînd toate etapele formării și dezvoltării poporului nostru, luptele sale milenare pentru libertate, dreptate și neatîrnare, va trebui elaborată — potrivit unei precizări care nu lasă loc la nici un dubiu — „în lumina celor mai noi descoperiri arheologice, a izvoarelor și mărturiilor naționale și universale, interpretate în spiritul principiilor științifice ale materialismului dialectic și istoric, ale adevărului obiectiv"[23]. În strînsă legătură cu elaborarea tratatului și în completarea lui, pentru a prezenta dezvoltarea spirituală a poporului român, se impune alcătuirea, printre altele, a încă trei valoroase lucrări importante: istoria **literaturii și limbii române,** alta a **învățămîntului din România,** și, în sfîrșit, o istorie **a evoluției creației științifice în țara noastră.** În sfîrșit, de o mare importanță pentru întreaga noastră viață ideologică și politică va fi **Istoria Partidului Comunist Român,** lucrare care va oferi o imagine obiectivă, cu adevărat științifică, a drumului străbătut de întrega mișcare progresistă-revoluționară din țara noastră. Apoi este vorba de trecerea la întocmirea unei istorii a **mișcării revoluționare și muncitorești internaționale,** o istorie a **mișcărilor de eliberare națională, antiimperialistă,** precum și o lucrare proprie **de istorie universală.**

Pentru elaborarea lucrărilor menționate — ca și a altora, strîns legate sau direct pregătitoare ale acestora — și, respectiv, evitarea tratării izolate a diferite probleme importante, ducînd altfel inevitabil la suprapuneri și paralelisme, proprii unor lucrări istorice anterioare, vor fi făcute cîteva prețioase precizări, reținute și apreciate de specialiști. Astfel, plecîndu-se de la dorința de a curma unele practici, pe cît de păgubitoare sub aspectul reflectării adevărului pe atît și de neștiințifice, se va arăta anume că istoria mișcării muncitorești, socialiste și comuniste, a partidului comunist „trebuie prezentată în contextul vieții economice și sociale generale a țării, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forțe revoluționare, democratice și progresiste care au contribuit la dezvoltarea societății", pentru că „numai astfel putem avea o imagine reală, multilaterală a vieții sociale din România, putem înțelege în toată amploarea sa lupta revoluționară a poporului român

22. **Idem,** p. 832.
23. **Idem,** vol. 13, p. 92.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru democraţie, pentru pace şi progres social"[24]. Şi, în sfîrşit, concluzia pe cît de clară pe atît de categorică în ceea ce priveşte rolul şi răspunderea ce revine celor chemaţi — arheologi sau arhivişti, etnografi sau specialişti în istoria artei, demografi sau sociologi, într-un cuvînt istorici şi cercetători ştiinţifici — să-şi aducă aportul la reconstituirea trecutului : „Istoria trebuie să prezinte întregul proces al luptei revoluţionare în complexitatea sa, să pornească de la analiza ştiinţifică a realităţii socialiste, să înfăţişeze faptele nu după dorinţele subiective ale oamenilor — avînd în vedere, aşa cum se sublinia în acelaşi context anume că „trebuie să ţinem seama de faptul că istoria este făurită de oameni, cu calităţile şi defectele lor"[25] —, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci aşa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieţii"[26]. Sau, în continuare, aprecierea avînd menirea să completeze concluzia de mai sus : „Interpretarea ştiinţifică, obiectivă a evenimentelor social-politice în toată complexitatea lor poate fi făcută numai în lumina materialismului dialectic şi istoric, cea mai înaintată concepţie despre lume şi viaţă"[27].Apreciere pe care preşedintele ţării o mai formulase şi mai înainte şi asupra căreia va mai reveni, considerînd-o piatra unghiulară în înţelegerea şi interpretarea tuturor fenomenelor social-politice trecute sau prezente.

Opera celui ce militează cu toată convingerea şi autoritatea pentru o istorie nouă a României, deplin documentată şi obiectiv prezentată din toate punctele de vedere, oferă şi alte asemenea referiri de ordin teoretic, principial privind ştiinţa şi cercetarea istorică, aici însă nu mai stăruim asupra lor, dar le vom aminti — ori de cîte ori va fi necesar s-o facem — în contextul prezentării, în cele ce urmează, a modului în care e privită şi, adesea, creator interpretată istoria poporului nostru de la origini şi pînă în zilele noastre, inclusiv mişcarea muncitorească, socialistă şi comunistă. Trecînd concret la prezentarea felului în care se reflectă, în opera secretarului general, principalele momente, evenimente şi personalităţi ale istoriei noastre, vom reţine încă de aici că, deşi unitară în ansamblul ei, imaginea acestora se conturează adesea din cîteva exprimări succesive în timp şi spaţiu — în raport de eveniment şi loc — asupra aceluiaşi eveniment sau aceleiaşi probleme mai complexe, aducînd cu fiecare prilej dacă nu numai date inedite, oricum alte puncte de vedere asupra lor, noi argumente şi aprecieri, menite toate să contribuie la o mai bună cunoaştere şi înţelegere a acestora, dar şi la formularea unor concluzii şi învăţăminte adecvate momentului. Pentru că, aşa cum se exprima chiar acesta undeva, studierea şi prezentarea istoriei „trebuie să fie şi un mijloc important de transformare revoluţionară a prezentului, precum şi de înţelegere a cerinţelor viitorului, a căilor progresului neîntrerupt al societăţii"[28]. Acestea fiind precizate, să urcăm în continuare pe firul multimilenarei noastre istorii, folosindu-ne de bogatele refe-

24. **Idem**, vol. 1, p. 336.
25. **Idem**, p. 337
26. **Idem**, p. 338.
27. **Idem**, p. 336.
28. **Idem**, vol. 12, p. 517.

https://biblioteca-digitala.ro

rinţe istorice presărate în opera altfel atît de complexă şi vastă a preşedintelui republicii.

Începuturile istoriei poporului nostru. Folosind cele mai diferite prilejuri, fie comemorarea unor mari momente sau personalităţi istorice, ori aniversarea unor străvechi şi însemnate localităţi de pe întreg cuprinsul patriei — Bucureşti, Drobeta-Turnu Severin[29], Satu Mare[30], Cluj-Napoca[31], Alba Iulia[32] şi altele — fie vizite de lucru obişnuite, consfătuiri etc., tovarăşul Nicolae Ceauşescu s-a oprit de nenumărate ori asupra a ceea ce, pe scurt, a fost numit : începuturile îndepărtate ale istoriei poporului român, oprindu-se îndeosebi la marile probleme şi personalităţi ale acestei epoci străvechi. Menţionăm, în primul rînd, problema **existenţei şi succesiunii,** de-a lungul mileniilor, pe teritoriul de astăzi al României a **tuturor orînduirilor** sociale cunoscute pe plan universal, subliniind, cu îndreptăţit temei, că „istoria poporului român este istoria dezvoltării forţelor de producţie, a relaţiilor de producţie şi sociale, a luptelor de eliberare socială şi naţională, împotriva cotropirii şi dominaţiei străine, pentru libertate şi neatîrnare"[33] şi dînd, cu aceasta, una din cele mai sintetice şi, în acelaşi timp, atotcuprinzătoare, ştiinţifice şi clare definiţii istoriei noastre, scoţînd în evidenţă trăsăturile ei esenţiale. Problema **substratului tracic în formarea poporului nostru** şi-a găsit, de asemenea, aprecieri pertinente. În operele sale se precizează, astfel, că numeroasa populaţie a tracilor, „cu adînci rădăcini în întregul spaţiu carpato-balcanic", dăinuind pe acest teritoriu mai bine de un mileniu, după îndelungi şi complexe procese social-economice, culturale şi etnice, va trece în fiinţa popoarelor moderne ale acestui spaţiu[34]. Inclusiv în cel român, la baza formării căruia a stat ramura daco-geţilor, după spusele lui Herodot «cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci». Alături de toate acestea se impune o preţioasă subliniere deosebit de importantă cu privire la rolul acestora în decursul evoluţiei istorice locale, pe care o reţinem integral : „Vechile populaţii migratoare care au venit şi s-au stabilit în această parte a Europei au găsit aici o organizare socială şi o civilizaţie constituită — cea a tracilor, respectiv a geto-dacilor —, în spaţiul căreia s-au format apoi şi s-au afirmat ca unităţi distincte, de-sine-stătătoare, popoarele care trăiesc astăzi în această parte a continentului"[35]. Referindu-se la civilizaţia materială şi spirituală creată pe „teritoriile de bază al vechii Dacii"[36] de strămoşii noştri îndepărtaţi — caracterizaţi, aşa cum va fi şi va rămîne pînă astăzi poporul român, „prin dorinţa continuă de a fi în pas cu dezvoltarea civilizaţiei, de a contribui atît la făurirea pe pămîntul patriei a unei vieţi tot mai bune şi mai demne, cît şi la dezvoltarea civilizaţiei şi progresului întregii

29. Împlinirea a 1850 de ani de existenţă atestată documentar. **Idem,** vol. 7, pp. 300—313.
30. Sărbătorirea unui mileniu de existenţă.**Idem,** pp. 719—733.
31. Aniversarea a 1850 de ani de la prima atestare documentară a existenţei Clujului ca municipiu. **Idem,** vol. 10, pp. 846—861.
32. Împlinirea a 375 de ani de la prima unire politică a ţărilor române şi sărbătorirea oraşului bimilenar Alba Iulia, **Idem,** vol. 11, pp. 689—700.
33. **Idem,** vol. 13, p. 34.
34. **Idem,** pp. 328—29.
35. **Idem,** p. 329.
36. **Idem,** vol. 14, p. 320.

https://biblioteca-digitala.ro

omeniri"[37] — tovarăşul Nicolae Ceauşescu a arătat că, în ciuda faptului că dezvoltarea îi va fi, în anumite perioade, frîntă de perindarea atîtor populaţii migratoare „care, de regulă, erau purtătoarele unei civilizaţii mai puţin dezvoltate", nimic n-a putut să abată pe locuitorii acestor meleaguri de a-şi uni rîndurile pentru a-şi făuri un destin propriu liber „care vorbeşte de tradiţiile, de tot ceea ce a caracterizat încă cu 2 000 de ani în urmă pe locuitorii acestor meleaguri, de hărnicia şi de omenia lor"[38]. Se atestă, apoi, existenţa încă în secolul al XIX-lea a unei conştiinţe asupra „rolului hotărîtor pe care tracii, respectiv geto-dacii, l-au jucat în formarea poporului român", ceea ce va impulsiona încă din secolul trecut cercetările în domeniul tracologiei[39].

Formarea primului stat dac centralizat şi independent. Odată cu consideraţiile de o inestimabilă valoare privind acest „moment de cea mai mare însemnătate în istoria milenară a poporului nostru"[40] — şi făuritorul acestuia, Burebista — apreciat, după Strabon, a fi «cel dintîi şi cel mai mare rege din Tracia» care şi-a ridicat într-atît propriul neam «încît în cîţiva ani a creat o mare domnie (...) şi chiar de romani era temut» — ca şi pentru celălalt mare rege dac, Decebal — „eroul legendar, intrat în conştiinţa poporului nostru ca simbol al neînfricării şi al spiritului de jertfă în apărarea libertăţii şi independenţei" care a ridicat statul dac la un grad foarte înalt de înflorire economico-socială"[41] — se găsesc, alături de cuvinte şi aprecieri deosebite, şi îndemnuri pentru continuarea şi adîncirea cercetărilor menite să scoată la lumină noi dovezi ale îndelungatei dăinuiri şi continuităţi pe pămîntul patriei a băştinaşilor din care s-a zămislit poporul nostru. În pagini emoţionante este evocat momentul dramatic al înfrîngerii armatelor conduse de Decebal şi al cuceririi Daciei de către romani făcîndu-se totodată reconstituirea cadrului etnogenezei poporului român : împletirea strînsă a celor două civilizaţii, dacă şi romană. După sublinierea, cuprinsă într-o formulare pe cît de lapidară pe atît de clară — „Din unirea dacilor cu romanii s-a plămădit, în decursul secolelor, un popor nou, plin de energie şi vigoare, moştenitor al marilor virtuţi şi tradiţii ale glorioşilor săi înaintaşi — poporul român"[42] — sînt creionate trăsăturile fundamentale ale poporului care dăinuieşte pînă astăzi pe pămîntul vechii Dacii : „Păstrînd de la daci setea nestinsă de libertate, voinţa de a nu-şi pleca fruntea sub jugul străin, hotărîrea de a rămîne mereu el însuşi, unic stăpîn pe viaţa şi pe soarta sa, şi continuînd spiritul raţional, judecata şi pasiunea creatoare a romanilor, poporul român, nou apărut în lume, avea să împletească, într-o existenţă de aproape două milenii, un eroic, zbuciumat şi măreţ destin istoric"[43]. În sfîrşit, aprecieri clar formulate şi riguros ştiinţific fundamentate se fac şi cu privire la perioada de după părăsirea Daciei de către legiunile romane, precum

37. **Idem**, vol. 11, p. 690.
38. **Ibidem.**
39. **Idem**, vol. 13, p. 330
40. **Idem**, vol. 14, p. 318.
41. **Ibidem.**
42. **Ibidem.**
43. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

bine se știe o perioadă în care s-a „căutat" și unii „învățați" străini au și „găsit" doritele „dovezi" care să „ateste" discontinuitatea poporului român. In aceste împrejurări — se face precizarea — că deși poporul nostru, „aflat în plin proces de cristalizare a fizionomiei sale etnice și spirituale", va trebui să facă față singur valurilor migratoare, acesta își va continua aici existența neclintit — documentele istorice, descoperirile arheologice o atestă astăzi pe deplin — muncind și creînd, luptînd fără preget pentru păstrarea ființei proprii și a granițelor strămoșești, dezvoltînd în același timp relații de prietenie și solidaritate cu popoarele vecine. Lovind în esența unor dogme aflate în circulație, din păcate, pînă nu de mult, și la noi, prin care se încerca diminuarea și, în unele cazuri, chiar și anularea aportului și a viabilității civilizației autohtone, se arată : „Trebuie să spunem deschis — istoria trebuie să acționeze în spiritul adevărului obiectiv — că civilizațiile existente pe aceste meleaguri și-au pus amprenta și pe existența popoarelor migratoare care s-au stabilit aici, pe dezvoltarea naționalităților conlocuitoare"[44]. Este incontestabilă valoarea tuturor acestor precizări, concluzii și definiții, utile deopotrivă pentru mai buna cunoaștere a începuturilor istoriei noastre, ca și pentru descifrarea unor fire de continuitate care să fie regăsite în următoarele perioade istorice și chiar pînă în zilele noastre, pentru care, de asemenea, pot fi depistate idei și învățăminte valabile și peste milenii.

Caracterul unitar al dezvoltării poporului român și a limbii române. Continuitatea. Un alt grup de probleme de mare însemnătate din istoria devenirii noastre ca popor unitar, trăind neîntrerupt pe meleagurile unde s-a născut și s-a format — care își găsește, de asemenea, o largă ilustrare în opera președintelui țării — privește în general evoluția poporului român în ultimele secole ale primului mileniu al erei noastre și întîia jumătate a mileniului următor. Strîns legate de problemele cuprinse în capitolul anterior, am putea spune chiar decurgînd din acestea, avîndu-și rădăcinile în ele, sînt — așa cum se va vedea în continuare — cele ce privesc atît unitatea și continuitatea, constituind procesul complex și îndelungat al dăinuirii noastre neîntrerupte pe pămîntul vechii Dacii, cît și constituirea și lupta țărilor române pentru menținerea ființei statale și apărarea independenței. La care se mai adaugă problema a cărei tratare a fost cu desăvîrșire evitată pînă în acești ani, și anume cea a formării și afirmării națiunii române, rolul ei în desfășurarea istoriei noastre moderne și contemporane, respectiv epocile în care poporul român reușește o suită de mari izbînzi pe calea realizării unității și independenței sale depline.

Caracterul unitar al poporului nostru, dorul său nestins de libertate și neatîrnare și hotărîrea de a nu precupeți nici un efort sau sacrificiu, ori cît de mari ar fi acestea, în lupta pentru menținerea lor nealterată, neștirbită au la bază drept punct de plecare — afirmă președintele republicii, fără nici o ezitare, accentuînd prin aceasta originile adînci ale unității noastre — „înaltele virtuți ale strămoșilor noștri : dîrzenia, mîndria și înțelepciunea dacilor și romanilor, eroismul și neînfricarea lui Decebal și Traian"[45]. Cu toate acestea, adevărul

44. **Idem**, vol. 13, p. 484.
45. **Idem**, vol. 8, pp. 101—102.

https://biblioteca-digitala.ro

asupra dezvoltării unitare a poporului român şi a statelor române răzbate destul de anevoios la suprafaţa cunoaşterii şi recunoaşterii sale generale, trebuind să treacă timp şi să fie depuse eforturi de întregi generaţii la rînd. Şi chiar dacă greu, adevărul răzbate întotdeauna la lumină. La aceasta îşi vor aduce aportul, rînd pe rînd, cei mai proeminenţi gînditori pe care i-a avut poporul nostru. „O însemnătate deosebită pentru fundamentarea ştiinţifică a ideii unităţii de neam, de origine etnică şi limbă a tuturor românilor au avut cronicarii şi învăţaţii poporului nostru din toate cele trei provincii"[46]. În acest sens este evocat numele cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin care au scris despre originea comună a tuturor românilor — «toţi de la Rîm se trag» indiferent în care din provincii locuiesc — şi au subliniat atît unitatea pămîntului locuit de români — «locul acesta (...) este drept Dachia» — cît şi a acestora «rumân înseamnă romanus». Alături de ei se află Dimitrie Cantemir în ale cărui opere se găseşte pentru prima dată demonstraţia ştiinţifică — bazată pe date istorice, de cultură, de limbă şi de obiceiuri — a unităţii româneşti. Astfel, scriind despre daci şi romani marele savant afirma că ei «sînt moşii şi strămoşii noştri, a moldovenilor, muntenilor, ardelenilor şi a tuturor, oriunde se află, a românilor». Desfăşurînd argumentaţia, secretarul general face apel, în continuare, la bogata literatură a secolului al XIX-lea despre unitatea pe aceste meleaguri a românilor, precum şi despre cerinţa obiectivă a organizării lor într-un singur stat. Sînt invocate, pentru susţinerea tezelor pe care le vrea revitalizate şi puse în circulaţie fără nici o rezervă, argumentele aduse de corifeii Şcolii ardelene şi aprecierile lui Nicolae Bălcescu — «Unitatea naţională fu visarea iubită a voievozilor noştri cei viteji, a tuturor bărbaţilor noştri cei mari care întrupară în sine individualitatea şi cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, muncira, suferiră şi muriră» — sau ale lui Cezar Bolliac: «Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea înaintaţi; nu este o idee ieşită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul naţional în toate părţile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia».

La dezvoltarea unitară a poporului român şi a provinciilor româneşti, multe secole despărţite între ele de graniţe politice artificiale, un rol primordial l-a avut conservarea şi îmbogăţirea limbii, precum şi creaţia artistică populară. Baladele, doinele, cîntecele haiduceşti, poezia şi basmul, arta ceramică, sculptura în lemn şi piatră, ţesăturile şi portul naţional — se arată — au fost deopotrivă purtătoarele unui inestimabil patrimoniu spiritual, dar şi ale mesajului unităţii şi setei de adevăr şi dreptate, independenţă şi libertate. Literatura şi arta modernă — care au la baza înfloririi lor începînd în special cu a doua jumătate a secolului trecut tocmai această bogăţie fără de seamăn a artei noastre populare — vor prelua, se ştie, şi vor duce mai departe acelaşi mesaj de unitate şi libertate. Stau mărturie în această privinţă opera poetică a lui Alecsandri, lucrările lui Bolintineanu, capodoperele

46. Idem, vol 13, p. 38.

https://biblioteca-digitala.ro

lui Eminescu, bogata şi vibranta poezie a lui Coşbuc, Vlahuţă şi a altor creatori[47].

În opera preşedintelui ţării vom găsi creionate principalele direcţii şi momente ale evoluţiei neîntrerupte şi unitare a ţărilor române. Astfel, arătîndu-se că „odată cu terminarea marilor migraţiuni, dezvoltarea forţelor de producţie şi schimbarea caracterului relaţiilor sociale, pe teritoriul ţării noastre s-a trecut la o organizare administrativă superioară, luînd fiinţă primele nuclee voievodale, ai căror conducători, cum sînt Gelu, Glad, Menumorut, au dus lupte grele pentru apărarea şi consolidarea entităţii politice distincte"[48] şi, respectiv, că, în condiţiile cristalizării orînduirii feudale, pe teritoriul ţării noastre s-au constituit nuclee administrativ-politice diferite : Ţara Românească, Transilvania şi Moldova, se va sublinia că „datorită omogenităţii structurii economice, sociale şi culturale a întregului teritoriu locuit de români, limbii unitare, precum şi puternicei conştiinţe a originii comune a locuitorilor, între cele trei state s-au dezvoltat permanent contacte şi legături multilaterale intense"[49]. Pe acest temei s-au desfăşurat necontenite schimburi de bunuri materiale, o puternică circulaţie de idei, de opere de cultură şi artă şi, mai presus de orice, s-a închegat conştiinţa necesităţii luptei lor unite împotriva cotropitorilor, a duşmanilor comuni. Unirea temporară a Ţării Româneşti, Transilvaniei şi Moldovei într-un stat feudal centralizat, sub sceptrul marelui voievod Mihai Viteazul, este un eveniment memorabil în istoria poporului român : „Unirea de la Alba Iulia din 1600 s-a înscris pentru totdeauna, cu litere de aur, în hronicul ţării, acest act devenind un simbol strălucit, însufleţitor pentru toate generaţiile care au aspirat spre constituirea statului unic naţional"[50]. Asemeni lui Mihai Viteazul, şi alţi voievozi dinaintea acestuia — Mircea cel Bătrîn, Vlad Ţepeş sau Ştefan cel Mare — sau după el — Neagoe Basarab, Matei Basarab, Dimitrie Cantemir sau Constantin Brîncoveanu — care punînd mai presus de orice libertatea şi neatîrnarea patriei şi luptînd cu vitejie împotriva cotropitorilor, „ei au făcut posibile succesele de mai tîrziu în înfăptuirea statului naţional român, au pregătit condiţiile pentru dezvoltarea naţiunii române"[51].

47. **Idem**, p. 40.
48. **Idem**, vol. 14, p. 320. Cu alte prilejuri acest complex proces istoric va primi noi şi nuanţate explicaţii. De-a lungul timpului s-au dezvoltat voievodate şi state, „în care se uneau diferite teritorii de pe pămîntul de azi al patriei noastre în formaţiuni ce au deschis calea unirii tuturora într-un stat unitar", care „au asigurat conservarea obiceiurilor, a tradiţiilor, a limbii proprii şi — pornind de la interesele economice comune, cît şi de la comunitatea de teritoriu — au format poporul român, iar mai tîrziu naţiunea română, statul naţional unitar" (**Idem**, vol. 11, p. 691). Sau: „Odată cu încheierea epocii migraţiilor, **vechii locuitori ai ţării au trecut la organizarea** pe baze noi a **vieţii economice, politice şi sociale**, constituind voievodatele, formaţiuni statale mai mici cu caracter feudal, şi apoi cele trei mari state feudale — Moldova, Transilvania şi Ţara Românească — în care **întotdeauna majoritatea populaţiei a fost alcătuită din urmaşii celor «mai drepţi şi mai viteji» constituiţi în poporul român** (subl. Al. M.)". **Idem**, vol. 13, p. 35.
49. **Idem**, vol. 3, p. 707. Constituind una din principalele căi de menţinere a fiinţei poporului nostru şi a unităţii ţărilor române, va mai reveni nu odată, subliniind că „ceea ce a caracterizat întotdeauna — de-a lungul acestei îndelungate perioade — viaţa şi luptele românilor au fost legăturile strînse, permanente între voievodatele de pe acest teritoriu, apoi dintre Ţara Românească, Moldova, Transilvania şi Dobrogea. Trebuie să spunem cu tărie, se adaugă mai departe, că păstrarea acestor legături şi comunicaţii nu ar fi fost posibilă dacă între toate aceste teritorii, între populaţia care a locuit de milenii aici nu ar fi existat o strînsă unitate din toate punctele de vedere". **Idem**, vol. 11, p. 692.
50. **Idem**, p. 708.
51. **Idem**, vol. 2, p. 306.

https://biblioteca-digitala.ro

Un alt element important care a asigurat unitatea şi continuitatea poporului nostru şi, apoi, a naţiunii române pe meleagurile moştenite de la strămoşi l-a format ţărănimea. Evidenţierea rolului ei social şi naţional s-a făcut, de asemenea, în aceşti din urmă ani, găsindu-şi o destul de largă reflectare în opera secretarului general, care nu o dată a subliniat că ţărănimea a fost clasa care, vreme îndelungată, a purtat greul bătăliilor pentru păstrarea şi afirmarea fiinţei poporului nostru, pentru dezvoltarea naţiunii, pentru libertate şi neatîrnare. Se recunoaşte, astfel, fără nici o rezervă că de-a lungul întregii epoci feudale şi, în continuare, a celei moderne, „principala forţă socială a poporului nostru a fost ţărănimea, ea jucînd rolul esenţial atît în luptele pentru dreptate naţională şi socială, pentru independenţă, în producerea bunurilor materiale ale societăţii, cît şi în conservarea limbii şi îmbogăţirea continuă a culturii româneşti"[52]. Ţărănimea a asigurat permanenţa neclintită a poporului român pe propriul său pămînt, făcînd să renască, de atîtea ori, adesea din cenuşă şi ruină, ţara distrusă şi prădată de cotropitori. „Reprezentînd cea mai mare parte a poporului, ţăranii au fost aceia care, de-a lungul secolelor, au asigurat integritatea şi libertatea patriei"[53], ei constituind principala forţă a oştirilor marilor voievozi în încleştarea cu armatele năvălitorilor şi, mai tîrziu, o participantă activă la înfăptuirea unor mari acte ale istoriei noastre moderne şi contemporane.

Ştiinţa istorică fiind adesea chemată să explice fenomene şi realităţi imediate — care îşi au însă rădăcinile în adîncul istoriei seculare — atunci cînd vrea să studieze şi să prezinte realităţile sociale şi naţionale din ţara noastră, trebuie să explice în mod obiectiv, în spiritul adevărului istoric, şi faptul că, la sfîrşitul primului mileniu al erei noastre şi la începutul celui următor, pe pămîntul vechii Dacii s-au aşezat, alături de poporul român, şi populaţii de altă naţionalitate: maghiari, secui, germani, saşi, şvabi şi alţii, care au rămas să convieţuiască cu populaţia băştinaşă, tot aşa cum, „în Ungaria, Serbia, Bulgaria, Rusia şi, într-o măsură mai mare sau mai mică, şi în alte ţări a rămas să covieţuiască cu popoarele respective şi populaţie de naţionalitate română"[54]. În acest context, concluziile impuse de studiul realităţilor istoriei româneşti arată că „aceste populaţii au luptat împreună cu populaţia băştinaşă românească pentru a-şi apăra libertăţile, împotriva asupririi feudale, a cotropitorilor străini, pentru independenţă, pentru o viaţă liberă"[55]. Exemplele evocate sînt edificatoare din acest punct de vedere. În bătăliile purtate de Mihai Viteazul împotriva cotropitorilor străini, pentru unirea ţărilor române — spre exemplu — au luptat, alături de români, şi naţionalităţile conlocuitoare; la Călugăreni şi pe Dunăre, la Şelimbăr şi în Moldova, pentru desăvîrşirea unirii celor trei ţări române. Aşa cum, de asemenea se ştie, secuii şi saşii au luptat alături de Ştefan cel

52. **Idem**, vol. 13, p. 35.
53. **Idem**, vol. 14, p. 232.
54. **Idem**, vol. 13, p. 36.
55. **Idem**, vol. 11, p. 693.

https://biblioteca-digitala.ro

Mare, de Petru Rareş şi de alţi domnitori din Transilvania, ai Ţării Româneşti şi ai Moldovei. Toate acestea demonstrează „adevărul — vine, logic, concluzia — că lupta împotriva cotropitorilor străini, pentru unitatea ţărilor româneşti şi formarea unui stat centralizat puternic, care să asigure condiţii de viaţă, de dezvoltare a forţelor de producţie, de bunăstare şi fericire, a fost o realitate istorică"[56] incontestabilă, la care şi-au adus aportul toţi locuitorii acestor meleaguri, fără deosebire de naţionalitate.

Constituirea şi desăvîrşirea statului naţional român unitar. Studierea şi prezentarea tendinţelor şi înfăptuirilor pe calea realizării unităţii noastre politice, de reunire într-un stat unic a tuturor provinciilor româneşti — aspiraţie seculară a întregului popor român — s-au resimţit, pînă în a doua jumătate a deceniului şapte, din cauza orientării şi situării pe poziţii dogmatice a cercetărilor efectuate în această direcţie, cercetări străine spiritului ştiinţific şi adevărului istoric, obiectiv. O parte din evenimentele, problemele şi personalităţile epocii moderne şi, îndeosebi, a celor legate de procesul de constituire şi desăvîrşire a statului naţional unitar român au fost tratate în mod simplist, insistîndu-se doar asupra laturii sociale, iar altele din acestea — inclusiv latura lor naţională — sînt sistematic ocolite, evitate. Revine secretarului general meritul de a fi orientat şi determinat trecerea la reconsiderarea acestei epoci, luată în general, şi a problemelor sale speciale, din rîndul cărora pe prim plan se situează lupta întregului nostru popor pentru realizarea unităţii şi independenţei naţionale depline.

În afara momentului Mihai Viteazul — îndepărtat în timp —, primul dintre evenimentele direct premergătoare şi pregătitoare constituirii statului naţional unitar se consideră a fi revoluţia de la 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu care marchează un moment de cotitură în istoria luptelor poporului nostru împotriva dominaţiei străine, pentru independenţă şi unitate. Cu toate că n-a ieşit învingătoare, revoluţia pandurilor lui Tudor Vladimirescu a reuşit „să zdruncine puternic vechea orînduire, vestind marile transformări revoluţionare care au culminat cu revoluţia burghezo-democratică din 1848 şi cu unirea Principatelor Române în 1859, cu formarea statului nostru naţional — moment epocal în istoria poporului român"[57]. Această apreciere fixa atît caracterul acestei revoluţii cît şi locul ei în istoria devenirii noastre — aşa cum avea să consacre şi Programul partidului nostru : momentul care marchează începutul epocii moderne a istoriei României[58].

Următorul moment important premergător şi pregătitor al unirii îl constituie revoluţia de la 1848, care va da o nouă lovitură vechii orînduiri, deschizînd calea dezvoltării economico-sociale şi naţionale a ţării noastre. Revoluţia paşoptistă este unul din momentele fundamentale ale istoriei patriei asupra căruia preşedintele ţării a stăruit, poate, cel mai mult. Paginile respective, nu puţine la număr, cuprinse în mai multe expuneri şi ar-

56. **Ibidem.**
57. **Idem**, vol. 6, p. 346.
58. **Idem**, vol. 14, p. 234.

https://biblioteca-digitala.ro

ticole, stau mărturie în acest sens, dar şi model de analiză ştiinţifică, pertinentă, la obiect. Una din concluziile formulate în baza cunoaşterii cauzelor, sarcinilor şi a modului de desfăşurare a revoluţiei de la 1848 este cea cu privire la caracterul ei unitar pe întreg pămîntul românesc : „Plămădite în condiţii asemănătoare, desfăşurîndu-se în aceeaşi perioadă, proclamînd ţeluri comune, **evenimentele revoluţionare din 1848 au avut un caracter unitar în toate ţările române**"[59] (Subl. Al. M.). Ideea este, în continuare, reluată şi dezvoltată creator, arătîndu-se, printre altele, că, deoarece toate provinciile româneşti se găseau sub jugul asupririi străine, în revoluţia de la 1848 un loc central l-a avut lupta pentru eliberarea de sub dominaţia marilor puteri, realizarea unităţii naţionale. Aceasta pentru că „în rîndurile tuturor păturilor populaţiei, dar mai ales în rîndul intelectualităţii, se afirma puternic conştiinţa frăţiei românilor din cele trei state despărţite, sentimentul necesităţii imperioase a unirii ţărilor române (...). Desfiinţarea graniţelor artificiale între cele trei ţări române — se mai sublinia, în continuarea analizei laturii naţionale a mişcării paşoptiste româneşti — se impunea tot mai evident ca o necesitate de neînlăturat"[60]. Cu aceeaşi pertinenţă, obiectivitate şi claritate sînt analizate cauzele sociale şi naţionale, obiective ale revoluţiei[61], şi prezentate desfăşurarea cvasiconcomitentă în cele trei ţări române[62], rolul unor personalităţi marcante [63] şi urmările acesteia pentru evoluţia viitoare a societăţii româneşti[64]. Una din ideile majore, impunînd nu numai o concluzie în deplină concordanţă cu realitatea, absolut obiectivă, dar şi una optimistă este aceea că, deşi înfrîntă în toate cele trei provincii româneşti, „se poate spune că revoluţia începută la 1848 a continuat să se desfăşoare sub diferite forme, găsindu-şi expresie în realizarea unirii principatelor, în înfăptuirea reformelor sociale ulterioare, în toate transformările şi mişcările revoluţionare care au avut loc în ţările româneşti, apoi în România, pînă la revoluţia socialistă"[65].

---

59. **Idem**, vol. 3, p. 287.
60. **Idem**, p. 290.
61. „Relaţiile feudale de producţie, starea de înapoiere economică şi socială, lipsa oricăror libertăţi democratice constituiau piedici hotărîtoare în calea progresului material şi spiritual al poporului nostru. Această situaţie era agravată de faptul că Ţara Românească şi Moldova se aflau sub dominaţia imperiului otoman, iar Transilvania şi Bucovina sub dominaţia imperiului habsburgic (. . .). Împiedicînd dezvoltarea social-economică a ţărilor române, realizarea aspiraţiilor lor de unitate, ocupaţia marilor imperii punea în pericol însăşi fiinţa naţiunii române. În aceste condiţii, revoluţia de la 1848 se înfăţişează ca o necesitate obiectivă, determinată de nevoia dezvoltării mai departe a forţelor de producţie, de asigurarea progresului economic-social şi naţional al poporului nostru". **Idem**, pp. 286—287; Cf. şi **Idem**, vol. 8, pp. 389—391.
62. „Plămădită în condiţii asemănătoare, desfăşurîndu-se în aceeaşi perioadă, proclamînd ţeluri comune, evenimentele revoluţionare din 1848 au avut un caracter unitar în toate ţările române". **Idem**, vol. 3, p. 287; Cf. şi **Idem**, vol. 8, pp. 392—393.
63. „Evenimentele de la 1848 au consacrat în istoria României o serie de personalităţi proeminente — luptători politici, gînditori şi cărturari remarcabili, cum au fost Nicolae Bălcescu, Avram Iancu, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Simion Bărnuţiu şi alţii —, care au dat glas idealurilor revoluţionare ale poporului, au fundamentat teoretic revendicările progresiste ale maselor, au organizat şi condus lupta revoluţionară pentru emancipareа socială şi naţională a poporului român". **Idem**, pp. 391—392; Cf. şi **Idem**, vol. 3, p. 292.
64. „Revoluţia de la 1848 a zguduit din temelii vechile rînduieli feudale, care frînau mersul înainte al societăţii româneşti, a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea economico-socială a ţărilor române, în lupta pentru libertate şi o viaţă mai bună, împotriva exploatării şi asupririi maselor muncitoare, pentru realizarea unităţii naţionale, formarea statului naţional unitar român, scuturarea jugului dominaţiei străine şi cucerirea independenţei şi suveranităţii patriei noastre". **Idem**, vol. 8, p. 389, Cf. şi **Idem**, vol. 3, p. 294.
65. **Idem**, vol. 8, p. 398.

https://biblioteca-digitala.ro

Realizarea Unirii Munteniei și Moldovei în ianuarie 1859 sub domnia luminoasă a lui Alexandru Ioan Cuza — prin care au fost puse pentru totdeauna bazele statului național unitar român — se consideră că „a constituit un moment crucial în destinele poporului nostru, marcînd intrarea României într-o etapă nouă a evoluției sale istorice"[66]. Înțeleasă ca eliberare națională a poporului român și înfăptuire a unității sale statale, unirea s-a impus la ordinea zilei mai ales începînd din secolul al XIX-lea, ca o necesitate imperioasă ridicată de dezvoltarea societății românești și o condiție de care depindea înscrierea poporului român pe orbita progresului lumii civilizate. Unirea de la 1859 — am văzut cu ceva mai înainte — a fost pregătită și de revoluția de la 1848. În acest sens se arată că „înscriind pe steagul ei lozinca înlăturării feudalismului, a făuririi unității naționale și a cuceririi independenței, revoluția de la 1848 a dezvoltat și mai puternic conștiința de sine a poporului român, hotărîrea locuitorilor țărilor române de a realiza unitatea națională în cadrul frontierelor aceluiași stat"[67]. Unirea, la rîndul ei, și reformele care i-au urmat — asigurînd condiții pentru dezvoltarea industriei naționale, a activității științifice și culturale, pentru accelerarea progresului economic și social — vor pregăti alte înfăptuiri, specifice perioadei și evoluției țării pe drumul capitalismului, etapă în care, așa cum se știe, nevoia de lărgire a pieții și de extindere a relațiilor de producție capitaliste va impune cu și mai mare stringență găsirea căilor de soluționare a celor două mari probleme pe care le avea de rezolvat poporul român : cucerirea deplinei independențe de stat și unirea Transilvaniei cu România, într-un cuvînt desăvîrșirea procesului de unificare național-statală, prin unirea la patria-mamă a tuturor provinciilor românești. Altfel spus, unirea Principatelor Române și înfăptuirea statului modern România va constitui punctul de plecare și bolta de susținere a tuturor strădaniilor depuse spre desăvîrșirea unității naționale și statale, nucleul de atracție și pentru celelalte provincii românești ce se mai găseau sub stăpînire străină.

Pînă la împlinirea marelui vis al poporului român se vor scurge aproape șase decenii și se vor derula alte importante evenimente în istoria țării, între care **cucerirea independenței de stat a României la 1877—1878** s-a înscris pentru totdeauna cu litere de aur. Fiind unul din cele mai importante momente premergătoare și pregătitoare ale unirii celei mari, unire ce nu mai putea fi multă vreme întîrziată, era firesc ca, pentru analiza și prezentarea momentului respectiv, să fie rezervate în opera președintelui Nicolae Ceaușescu pagini cuprinzătoare. Aceste pagini conțin valoroase aprecieri și caracterizări, menite să contribuie la mai buna cunoaștere a evenimentelor petrecute în urmă cu un secol, dar și la mai justa lor înțelegere și estimare a importanței deosebite pe care a avut-o pentru România cucerirea independenței sale depline. Apărută ca o necesitate obiectivă pentru afirmarea noilor clase și forțe sociale, pentru progresul multilateral al societății și

66. **Idem**, vol. 13, p. 40.
67. **Idem**, vol. 3, p 710.

https://biblioteca-digitala.ro

afirmarea naţiunii române libere în marea familie a popoarelor lumii, după crearea statului naţional român, cucerirea independenţei de stat a devenit posibilă şi ca urmare a condiţiilor internaţionale prielnice care „au pus la ordinea zilei în modul cel mai imperios lichidarea oricăror relaţii de dependenţă faţă de Poartă şi abolirea prevederilor Tratatului de la Paris, ce stabilea dreptul de garant al marilor puteri europene faţă de România"[68]. Actul solemn de la 9 mai 1877 — intrat în istoria poporului nostru ca una din cele mai mari sărbători naţionale —, prin care s-a pus capăt oricărei dependenţe politice faţă de puterile străine şi a afirmat în mod răspicat caracterul de-sine-stătător al naţiunii noastre, a fost nu numai cu ardoare dorit dar şi intens pregătit, în toată această perioadă care a trecut de la înfăptuirea statului român unitar. Astfel, printre importantele reforme săvîrşite după 1859 a fost şi crearea şi pregătirea tinerei noastre armate naţionale — ajungînd ca în 1877 să depăşească cifra de 100 000 de oameni —, care va fi instruită şi dotată pentru a putea respinge atacurile întreprinse de oştile otomane de pe malul opus al Dunării şi pentru a fi gata să acţioneze în vederea îndeplinirii înaltei misiuni ce-i revenea în acele momente istorice. S-a înregistrat o largă mişcare patriotică pentru colectarea de fonduri necesare echipării armatei române, iar după declanşarea războiului, alături de munteni, olteni şi moldoveni, vor lua parte, într-o formă sau alta, şi românii din celelalte provincii aflate sub stăpînire străină. „Locuitorii din Transilvania, Bucovina, Banat, şi-au făcut auzit cu putere glasul în sprijinul luptei de independenţă a României. «Cauza ostaşului român — scria „Gazeta Transilvaniei" — e o cauză generală română, victoria lui e a întregii naţiuni». În pofida măsurilor represive luate de autorităţile austro-ungare, din aceste provincii au fost trimise ofrande pentru ostaşi, iar un mare număr de tineri au trecut munţii şi s-au înrolat în armată, vărsîndu-şi sîngele în războiul pentru cucerirea independenţei ţării — aspiraţie scumpă a românilor de pretutindeni"[69]. Se evidenţiază şi faptul că războiul nostru de independenţă a fost privit cu simpatie şi de către unii locuitori de origine maghiară sau germană din Transilvania, oferindu-se exemple semnificative de sprijin şi solidaritate.

Aceleaşi pagini reţin ecoul deosebit pe care l-a avut pe plan internaţional proclamarea independenţei şi consolidarea ei pe cîmpurile de bătălie — «Descendenţii vechilor noastre legiuni, românii — spunea, spre exemplu, cunoscutul revoluţionar italian Garibaldi —, se luptă astăzi cu eroism pe ţărmul Dunării pentru independenţa lor» — şi apreciază semnificaţia frăţiei de arme dintre ostaşii români şi ruşi — „Faptele dovedesc că, în ciuda politicii imperiului ţarist şi acţionînd împotriva acestei politici, între poporul român şi poporul rus, între forţele democratice, progresiste din cele două ţări au existat întotdeauna relaţii strînse" —, precum şi cu luptătorii bulgari. „Poporul român — precizează secretarul nostru general — a făcut întotdeauna o deosebire netă între politica de dominaţie şi asuprire a clase-

68. Idem, vol. 14, p. 324.
69. Idem, pp. 326—327.

https://biblioteca-digitala.ro

lor exploatatoare și masele largi populare, ele însele exploatate și asuprite. De aceea — vine concluzia, susținută și confirmată de fapte —, poporul nostru a întreținut legături strînse cu popoarele din imperiile care au atentat la libertatea și suveranitatea sa națională"[70]. Faptul e pe deplin valabil și în ceea ce privește poporul turc, cu care — după proclamarea independenței noastre naționale și întemeierea statului turc modern — poporul român va stabili și întreține relații de colaborare și bună vecinătate. Și, asemeni unui corolar, se impune a fi reținută sublinierea cu valoare axiomatică pentru întreaga noastră istorie, că dobîndirea independenței de stat a României este rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași — lupte care au culminat cu măreața victorie obținută în 1877—1878 pe cîmpurile de bătaie împotriva Imperiului otoman — și nicidecum rezultatul unor împrejurări întîmplătoare sau al unei conjuncturi politice, nu este un dar primit din afară[71].

Progresul înregistrat de societatea românească după cucerirea independenței — eveniment care, așa cum se știe, a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea economico-socială a României, în creșterea forțelor de producție și consolidarea noilor relații capitaliste, dar și un avînt al forțelor sociale noi, înregistrîndu-se o intensificare a luptei revoluționare a maselor muncitoare de la orașe și sate, cînd lupta proletariatului, a partidului clasei muncitoare va fi îndreptată nu numai împotriva exploatării capitaliste și moșierești, ci și împotriva dominației marilor monopoluri, pentru salvgardarea independenței și eliberarea fraților aflați încă sub dominație străină — a impus, ca o cerință legică, obiectivă, încheierea procesului de făurire a statului național unitar, care să asigure unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre și să-i deschidă calea afirmării ei tot mai puternice în viața economică și politică a lumii. „După cum se știe, în această perioadă, în țara noastră, ca și în celelate țări balcanice (. . .), construcția de stat în direcția burghezo-națională nu se terminase, un mare număr de români trăiau încă în afara granițelor statului, teritorii românești se aflau sub stăpînire străină"[72]. Progresul pe mai departe, economic, politic și cultural al țării era condiționat de realizarea deplinei unități. De aceea, „Unirea într-un singur stat — aspirație seculară a românilor, cauză înălțătoare pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași — devenise un obiectiv imediat, o necesitate stringentă impusă de însuși mersul înainte al societății românești"[73]. În acest scop va și participa România la primul război mondial: împlinirea cauzei sale drepte reunirea într-un singur stat puternic și independent a tuturor românilor. În lupta pentru apărarea pămîntului patriei împotriva ocupanților militariști germani, pentru salvgardarea unității și integrității teritoriale, armatele române, masele populare din întreaga țară înscriu pagini de eroism, imprimînd luptei lor un caracter național, popular. Aspirațiile poporului român spre unitate încep să ia forma declarațiilor po-

70. **Idem**, pp. 333, 334.
71. **Idem**, p. 331.
72. **Idem**, vol. 2, p. 467.
73. **Ibidem**.

https://biblioteca-digitala.ro

litice deschise şi a manifestărilor publice de pe întreg cuprinsul ţării, ca şi a entuziasmului nemărginit cu care sînt întîmpinaţi în Transilvania ostaşii români. Şi, în plus, „numeroşi cetăţeni, atît din România de atunci cît şi din Transilvania şi Bucovina aflate sub stăpînirea Imperiului habsburgic, s-au înrolat voluntari, cerînd să li se dea posibilitatea de a lupta pentru cauza întregirii ţării"[74]. Prăbuşirea marilor imperii absolutiste din Europa spre sfîrşitul primului război mondial au creat cadrul favorabil în care lupta îndelungată a poporului român să poată duce la unirea cu patria-mamă a tuturor provinciilor româneşti. Înlăturarea ţarismului prin victoria Marii Revoluţii din Octombrie a dat un nou impuls luptei pentru realizarea aspiraţiilor de libertate şi autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii, în care se încadrează şi lupta poporului nostru, care a avut un caracter larg, burghezo-democratic, antrenînd atît proletariatul, ţărănimea şi intelectualitatea, cît şi celelalte forţe sociale şi politice. Îndeosebi principiile proclamate de revoluţia din Rusia cu privire la dreptul tuturor naţiunilor şi popoarelor asuprite de ţarism, anexate cu forţa, de a se despărţi au trezit speranţe şi au impulsionat lupta pentru eliberarea naţională. În acest context are loc, la 27 martie 1918, unirea Basarabiei cu România şi la 15/28 noiembrie a aceluiaşi an unirea la patria mamă a Bucovinei. La 1 decembrie 1918 a urmat actul final: unirea Transilvaniei cu România.

Marea victorie dobîndită de poporul nostru în anul 1918 — unirea între graniţele aceluiaşi stat a tuturor provinciilor româneşti — este rodul luptei întregii naţiuni, a tuturor forţelor sociale şi politice, inclusiv ale burgheziei care, cu toate limitele sale politice, a jucat un rol pozitiv, acţionînd în sensul cerinţelor obiective ale dezvoltării istorice. „Un rol deosebit de activ în mişcarea pentru unirea Transilvaniei cu România l-au jucat proletariatul, mişcarea muncitorească şi socialistă. Despre aceasta — se adaugă argumentul care nu mai lasă loc la nici o îndoială — vorbeşte însăşi compoziţia Consiliului Naţional, format din şase reprezentanţi ai Partidului Naţional şi şase reprezentanţi ai mişcării socialiste"[75]. Urmînd cursul acestor argumentări, se mai arată că dacă unirea cea mare a fost înfăptuită prin voinţa şi lupta poporului român, dornic de libertate şi independenţă, în afară de popor nu poate pretinde nimeni că a înfăptuit unirea. „Analiza desfăşurării evenimentelor demonstrează elocvent că formarea statului naţional unitar român nu este rezultatul unor înţelegeri încheiate la masa tratativelor, ci rodul luptei întregului popor, însufleţit de năzuinţa seculară a unităţii, de hotărîrea de a împlini visul pentru care au luptat şi s-au jertfit atîtea generaţii de înaintaşi"[76]. Preşedintele ţării o va mai spune şi cu alte prilejuri, tot atît de categoric, că unirea din 1918 — asemeni tuturor celorlalte acte mari din istoria poporului român — nu este un dar primit de la alţii, ci înfăptuirea la care şi-au adus aportul cele mai înaintate forţe ale societăţii, masele largi populare, şi sînt produsul legic al dezvoltării istorice, sociale şi naţionale a poporului român[77].

74. **Idem**, p. 468.
75. **Idem**, vol. 3, p. 715.
76. **Idem**, p. 716.
77. **Idem**, vol. 13, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

Răspunzînd unor necesităţi istorice obiective şi aspiraţiilor seculare ale poporului nostru, marile înfăptuiri ale naţiunii române de la 1859, 1877 şi 1918 au dus la desăvîrşirea statului naţional unitar care avea să asigure condiţii favorabile dezvoltării independente şi progresul general al societăţii, respectiv la concentrarea resurselor economice şi spirituale ale poporului român, contribuind astfel la dezvoltarea mai rapidă a forţelor de producţie ale ţării şi la intensificarea activităţii forţelor sociale progresiste, a mişcării muncitoreşti revoluţionare.

Locul şi rolul Partidului Comunist Român în mişcarea revoluţionară şi democratică, în marile transformări revoluţionare ale României contemporane. Pe lîngă concentrarea tuturor resurselor materiale şi spirituale ale poporului nostru, făurirea statului naţional român unitar a întregit şi forţele proletariatului, a creat condiţiile pentru unirea la scara întregii societăţi a mişcării muncitoreşti. De o mare importanţă a fost, în acest nou cadru, şi cu urmări asupra dezvoltării mişcării muncitoreşti şi a celorlalte forţe democratice şi progresiste din ţara noastră, în lupta pentru apărarea independenţei şi suveranităţii naţionale, transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român, în mai 1921. Continuator nemijlocit al partidului politic marxist creat în 1893, al celor mai bune tradiţii ale mişcării muncitoreşti şi socialiste din ţara noastră, partidul comunist — devenit în acel timp primul partid politic organizat la scară naţională — va fi, în noile condiţii concret istorice din România reîntregită, exponentul intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor român. „Partidul comunist, continuatorul direct al mişcării revoluţionare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe şi a ridicat pe un plan superior, în noile condiţii ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială şi naţională"[78]. De aceea, momentul creării partidului comunist poate fi apreciat „ca un moment de răscruce în dezvoltarea României noi"[79].

Aceste concluzii au la bază faptul că încă de la intrarea sa în arena istoriei ţării Partidul Comunist Român s-a afirmat ca o forţă politică capabilă să conducă lupta proletariatului, a întregului popor român împotriva orînduirii burgheze, pentru libertate şi dreptate socială. În ciuda dificultăţilor cărora va trebui să le facă faţă în toată perioada dintre cele două războaie mondiale — după cîţiva ani e nevoit să-şi desfăşoare activitatea în ilegalitate, impunerea din afară a unor teze şi lozinci neconforme cu realităţile ţării noastre etc. — comuniştii români s-au ridicat împotriva fascismului şi a războiului, desfăşurînd o intensă activitate pentru unirea forţelor progresiste, antifasciste, în lupta pentru libertăţi democratice, pentru o politică naţională de deplină egalitate în drepturi a naţionalităţilor conlocuitoare cu poporul român, pentru salvgardarea intereselor maselor, a independenţei şi integrităţii teritoriale a României. Semnificativă din acest punct de vedere este, spre exemplu, eficienţa luptei împotriva instaurării fascismului la pu-

78. Idem, vol. 8, p. 275.
79. Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

tere în ţara noastră, în comparaţie cu situaţia dintr-o serie de ţări europene şi vecine. Rînd pe rînd, forţele cele mai reacţionare ale burgheziei vor reuşi să treacă la lichidarea libertăţilor democratice şi la instaurarea dictaturii fasciste într-o serie de ţări. Astfel, în 1920 este instaurată dictatura fascistă horthystă în Ungaria, în 1922 fascismul preia conducerea Italiei, în 1923 în Bulgaria, iar în 1926 în Portugalia. Urmează, apoi, instaurarea dictaturii militare în Polonia (1926), a dictaturii militaro-regale în Iugoslavia (1929), a lui Hitler şi a partidului său (1933) — cu preacunoscutele consecinţe pentru Germania şi restul omenirii —, a fascismului în Austria (1934), a dictaturii militare în Grecia (1936) şi a dictaturii fasciste în Spania (1939)[80]. În România însă, datorită luptei purtate de partidul comunist în primele rînduri ale clasei muncitoare şi ale altor forţe progresiste, sub steagul democraţiei şi independenţei ţării, va fi stăvilită pentru un timp ascensiunea spre putere a organizaţiilor fasciste şi înrobirea ţării Germaniei naziste[81].

Situată fiind, din mai multe motive, în calea planurilor statelor fasciste de expansiune, cotropire şi revizuiri, România îşi vede tot mai mult periclitate suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială. Şi în aceste împrejurări hotărîtoare pentru destinele patriei, pentru cursul politicii interne şi externe a României, partidul comunist se va situa la înălţimea misiunii sale istorice, afirmîndu-se ca forţa organizatoare şi conducătoare a mişcării antifasciste. Sînt cunoscute, astfel, eforturile P.C.R. pentru unirea forţelor democratice, antifasciste, pentru activizarea clasei muncitoare, a maselor ţărăneşti, intelectualităţii progresiste şi altor pături şi categorii sociale, precum şi acţiunile de tot felul îndreptate împotriva fascizării ţării, pentru asigurarea libertăţii, independenţei şi integrităţii României[82]. Şi în anii dictaturii militare-fasciste şi ai celui de al doilea război mondial, partidul comunist se va afla în fruntea acţiunilor pentru ieşirea României din războiul pe care nu şi l-a dorit, concomitent cu lupta pentru răsturnarea regimului antonescian şi revenirea ţării la o viaţă democratică. Astfel, în condiţiile intensificării luptei antifasciste, democratice şi patriotice interne şi în împrejurările internaţionale favorabile, create de succesele obţinute în lupta pentru înfrîngerea Germaniei, P.C.R. se va afla în fruntea organizării şi înfăptuirii insurecţiei naţionale armate, antifasciste şi antiimperialiste care a dus la răsturnarea dictaturii fasciste, la ieşirea ţării din războiul împotriva Uniunii Sovietice, la trecerea României cu întregul său potenţial militar şi economic alături de coaliţia antihitleristă. „Aceasta a inaugurat o eră nouă în istoria milenară a patriei noastre, a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominaţia imperialistă, a înfăptuirii năzuinţelor poporului român de a fi liber şi stăpîn pe bogăţiile şi pe munca sa, pe propriul său destin"[83]. Pentru perioada de pînă la insurecţia din august 1944 şi eliberarea patriei de sub ocupaţie străină este de reţinut — din aceeaşi operă — în acest cadru următoarea apreciere atotcuprinzătoare şi, în

80. Idem, vol. 13, p. 44.
81. Idem, vol. 3, pp. 719—720.
82. Idem, vol. 12, pp. 624—625.
83. Idem, vol. 13, p. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

același timp, semnificativă din punct de vedere al locului și rolului jucat de partidul comunist în perioada respectivă. „Fără îndoială că în cartea de aur a istoriei poporului nostru vor fi înscrise cu litere de foc marile jertfe de sînge, bărbăția, dîrzenia dovedite în aceste împrejurări grele de forțele progresiste, de poporul român, în frunte cu clasa muncitoare și partidul comunist. În acele împrejurări, Partidul Comunist Român s-a dovedit la înălțimea misiunii sale istorice de continuator demn al tradițiilor de luptă pentru libertate și neatîrnare, pentru progresul poporului nostru"[84]. Apreciere și concluzie care onorează și obligă deopotrivă. Onorează aprecierea privind situarea partidului comunist, în ciuda tuturor piedicilor cărora a trebuit să le facă față, în fruntea intereselor poporului nostru, și — în aceeași vreme — obligă frontul istoriografic românesc să evidențieze prin lucrări care respectînd adevărul istoric, obiectiv, să scoată la lumină noi și noi fapte cu privire la poziția și aportul comuniștilor români în problemele cardinale ale țării pînă la eliberare.

Atît în istoria patriei cît și în viața Partidului Comunist Român, perioada ce a urmat victoriei insurecției și eliberării României — una din epocile cele mai însemnate, încărcată de mari și importante fapte revoluționare și realizări progresiste, dar și dintre cele mai grele — a deschis cîmp liber muncii creatoare, constructive, în toate domeniile vieții materiale și spirituale. Aceasta a permis P.C.R. — devenit, îndeosebi după înfăptuirea unității organizatorice a clasei muncitoare, prin unificarea partidului comunist cu Partidul Social-Democrat în 1948, unica forță politică și organizatorică pe plan național — să mobilizeze mai ușor masele și să le conducă mai bine în procesul înfăptuirii sarcinilor revoluției democrat-populare și, în continuare, în opera complexă de transformare socialistă a țării, de făurire a noii orînduiri sociale pe pămîntul României. În anii care au trecut de la eliberarea țării, societatea noastră a cunoscut profunde transformări revoluționare și prefaceri înnoitoare. „Ca urmare a profundelor schimbări petrecute în societate, a realizării unității clasei muncitoare și a luptei unite cu țărănimea și cu alte forțe sociale, s-a creat posibilitatea înfăptuirii revoluției socialiste, a instaurării puterii muncitorești-țărănești și a trecerii la construcția victorioasă a socialismului. Aceasta a marcat — se face sublinierea — începutul epocii făuririi conștiente de către poporul român a propriului său destin"[86]. Astfel, într-o perioadă scurtă, poporul nostru, sub conducerea partidului comunist, a străbătut mai multe etape istorice, trecînd de la vechea orînduire burgheză la orînduirea socialistă. După ce în perioada 1948—1965 socialismul a ieșit victorios în toate sectoarele, relațiile de producție s-au generalizat în întreaga economie, iar în anii 1966—1977 a fost asigurată consolidarea societății noastre socialiste, s-a putut trece la o nouă etapă în dezvoltarea țării — etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate —, obiectiv istoric înscris în

84. Idem, vol. 11, p. 575.
85. Idem, vol. 14, p. 551.
86. Idem, vol. 13, p. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

Programul partidului nostru, pentru realizarea căruia se află angajat, sub conducerea P.C.R., întregul popor român[87]. „Măreţele realizări obţinute în revoluţia şi construcţia socialistă, în făurirea noii civilizaţii materiale şi spirituale a patriei, în înflorirea artei şi culturii, în educaţia în spirit nou, revoluţionar, a poporului — vine concluzia-corolar la ceea ce am numit locul şi rolul conducător al partidului comunist în opera de construire a socialismului în România — demonstrează cu tărie justeţea politicii marxist-leniniste a partidului nostru, care în întreaga activitate aplică în mod creator adevărurile universal-valabile, legile obiective ale dezvoltării istorice şi sociale la condiţiile concrete ale ţării noastre, asigurînd triumful socialismului"[88].

★

Privită prin prisma aprecierilor, caracterizărilor şi definiţiilor, a cerinţelor şi sarcinilor formulate în opera secretarului general şi preşedintelui ţării, pe care am încercat să le sintetizăm în acest studiu, ştiinţa istorică românească — pentru a putea răspunde mai ferm practicii sociale nemijlocite, chemată fiind să contribuie direct la educarea maselor în spiritul patriotismului, al devotamentului faţă de patrie, partid şi popor, şi oferind prin imaginea reconstituită a trecutului pilde elocvente de colaborare între ţara noastră şi alte ţări, între naţiunea română şi celelalte naţiuni, care nu o dată s-au aflat alături în lupta comună pentru libertate şi progres social — va trebui să găsească noi forme şi modalităţi de abordare a fenomenelor istorice studiate, să-şi îmbunătăţească mereu conţinutul de idei şi fapte astfel ca lucrările de istorie să nu fie numai o simplă înlănţuire cronologică de fapte, corect reconstituite documentar, ci să ofere şi judecăţi de valoare privind epoca istorică prezentată, să releve sensul necesităţii istorice, şi capacitatea diverselor personalităţi de a sesiza această necesitate şi a maselor de a acţiona în virtutea ei. Aceasta cu atît mai mult cu cît, prin ele însele, datele şi faptele istorice, oricît de importante ar fi, nu mai sînt în măsură să satisfacă cerinţele de cunoaştere ale cititorilor contemporani, fie ei elevi, studenţi sau cei direct angajaţi în activitatea de producere a bunurilor materiale şi spirituale.

★

Oprindu-ne aici cu prezentarea modului în care se reflectă o parte din problemele cercetării şi revalorificării istoriei patriei şi partidului nostru în opera secretarului general al partidului şi preşedinte al republicii[89] — operă multilaterală, deosebit de complexă, atît prin aria largă a problemelor pe care le abordează, cît şi prin soluţiile noi, constructive pe care le propune — considerăm potrivit să arătăm, în plus, că de această „reconsiderare şi revivificare a istoriei noastre"[90], aşa cum plastic se exprima de

87. **Idem**, vol. 14, p. 551 şi urm.
88. **Idem**, vol. 13, p. 53.
89. Menirea prezentării noastre e tocmai să ateste — apelînd la exemple vii, concrete, extrase din lucrările acestuia — rolul capital pe care l-a avut preşedintele ţării în conturarea, în ultimii 10—15 ani, de noi dimensiuni şi valenţe de către istoria noastră naţională.
90. H. Lovinescu, **Istorie şi artă**, în „Scînteia", XLVII (1978), nr. 11.023, din 28.I., p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

curînd un reputat dramaturg român, au beneficiat nu numai ştiinţa şi cercetarea istorică propriu-zisă şi alte ştiinţe sociale, ci şi diferite discipline umaniste. Despre importanţa şi roadele deschiderii înspre istorie şi, dinspre aceasta, înspre propria creaţie — deschidere realizată prin „restituirea semnificaţiilor esenţiale ale istoriei naţionale, la care într-o perioadă anterioară se atentase în numele unor interese străine, cinic exprimate sau inabil camuflate"[91] — au vorbit şi au scris, pe lîngă istorici[92], numeroşi creatori din domeniul literaturii[93] şi artei[94], filozofiei[95] şi altele, atît pînă în prezent cît mai ales acum, în ianuarie 1978, în cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea zilei de naştere a secretarului general. Subliniind contribuţia majoră a preşedintelui ţării în promovarea în viaţă a unei gîndiri potrivit căreia „istoria patriei — în adevărurile ei fundamentale — e nu numai un tezaur ce trebuie păstrat cu sfinţenie ci — în primul rînd — o sursă majoră de înţelegere a prezentului, de conturare a viitorului naţional şi social"[96], toţi aceştia au făcut dovada că, la baza admiraţiei şi ataşamentului făuritorilor de frumos faţă de o asemenea concepţie, se află înţelegerea şi însuşirea creatoare atît a trăsăturilor esenţiale ale fenomenului istoric românesc — trecut şi prezent — cît şi a principiilor materialismului dialectic şi istoric. Concluzia poate fi generalizată, de altfel, fiind valabilă şi pentru lucrătorii din alte domenii de activitate, pentru celelalte ştiinţe şi discipline concurînd atît la descifrarea lumii materiale şi spirituale, cît şi la edificarea acesteia.

Cluj-Napoca, 31 ianuarie 1978

91. T. Popovici, **Om, istorie, libertate,** loc. cit., nr. 11.020, din 25. I, p. 5.
92. Consemnăm citeva articole apărute în zilele lunii ianuarie, semnate, printre alţii, de următorii istorici: D. Almaş, **Purtător al marilor noastre idealuri,** în „România liberă", XXXVI (1978), nr. 10.333, din 14. I, p. 1, 3; Şt. Pascu, **Un mare om la cîrma unor vremuri mari,** în „Scînteia", XLVII (1978), nr. 11.013, din 17. I, p. 1, 5; C. Göllner, **Recunoştinţa istoricilor,** în „România liberă", nr. 10.336, din 18. I, p. 1; Şt. Pascu, **Tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi reaşezarea istoriei la locul potrivit importanţei sale,** în „Tribuna", XXII (1978), nr. 3, din 19. I, p. 1 (I), şi nr. 4, din 26. I, p. 14 (II); Al. Matei, **Promotor al unei noi istorii naţionale,** loc. cit., nr. 3, p. 2; N. Copoiu, **Recunoştinţă şi datorie,** în „România liberă", nr. 10.338, din 20. I, p. 1, 3; Gh. I. Ioniţă, **Conştiinţa istoriei noastre,** în „Contemporanul", nr. 3, din 20. I, p. 3; D. Berciu, **Întruchipaţi marile virtuţi ale poporului,** în „Scînteia tineretului", XXXIV (1978), nr. 8916, din 21. I, p. 3; D. Berindei, **Cu clarviziunea unui înflăcărat patriot,** în „România liberă", nr. 10340, din 23. I, p. 1, 4; V. Cristian, **Făurar şi scriitor de istorie,** loc. cit.; D. C. Giurescu, **Învăţămintele istoriei,** în „Săptămîna", nr. 373, din 26. I. 1978, p. 1; P. Teodor, **Dimensiuni noi istoriografice,** în „Tribuna", nr. 4, din 26. I, p. 14; L. Gyémánt, **Istorie şi probitate,** loc. cit., p. 15; Şt. Ştefănescu, **Istoria — puternic factor de educaţie partinică şi patriotică,** în „Era socialistă", LVIII (1978), nr. 2, p. 37.
93. R. Theodoru, **Omul care simbolizează o istorie,** în „România liberă", nr. 10339, din 21. I, p. 1, 2; I. Brad, **Ideile tovarăşului Nicolae Ceauşescu însuflă un avînt fără precedent creaţiei, afirmării geniului inepuizabil al poporului,** în „Scînteia", nr. 10017, din 21. I, p. 1, 4; T. Popovici, op. cit.; I. Vlad, **Sfetnic şi dascăl pentru oamenii de artă,** în „România liberă", nr. 10342, din 25 I, p. 6; G. Macovescu, **Nobila misiune a creaţiei,** în „Scînteia", nr. 10021, din 26. I, p. 6; L. Létay, **Întotdeauna pornind de la popor,** loc. cit.; N. Dragoş, **Din istorie, pentru istorie,** în „Contemporanul", nr. 4, din 27. I, p. 6; H. Lovinescu, **Op. cit.**; D. Săraru, **Independenţa,** în „Luceafărul", nr. 4, din 28. I, p. 1, 7; I. Lăncrănjan, **Un om pentru contemporaneitate,** loc. cit.
94. B. Covaliu, **Un ceas al bucuriei unanime,** în „România liberă", nr. 10336, din 18. I, p. 1, 3; G. Vida, **„Să mergem mereu la izvorul vieţii, aşa cum ne sfătuieşte tovarăşul Nicolae Ceauşescu",** în „Scînteia", nr. 10015, din 19. I, p. 1, 4; I. Jalea, **Flacăra marilor idei revoluţionare,** loc. cit., p. 1; T. Bratu, **Timp istoric,** în „Scînteia tineretului", nr. 8916, din 21. I, p. 1, 5; D. Popovici, **Clădim o Românie nouă în sunetul lirei,** în „România liberă", nr. 10339, din 21. I, p. 1, 2; P. Brâncuşi, **Prilej de bucurie şi mîndrie patriotică,** în „Săptămîna", nr. 373, din 26. I, p. 11.
95. Al. Tănase, **Omul şi condiţia umană,** în „Luceafărul", nr. 3, din 21. I, p. 1, 8; A Marga, **Conceptul de socialism,** în „Tribuna", nr. 4, din 26. I, p. 15; V. Bugariu, **Raţiune şi umanitate,** în „Luceafărul", nr. 4, din 28. I, p. 6. Etc.
96. T. Popovici, Op. cit.

https://biblioteca-digitala.ro

LES NOUVELLES DIMENSIONS ET VALENCES DE L'HISTOIRE NATIONALE. Des aspects de la recherche historique et de l'historiographie refletés dans l'oeuvre du president NICOLAE CEAUŞESCU

— *Résumé* —

La présent étude systématize la problematique historique existente dans l'oeuvre de Nicolae Ceauşescu, sécrétaire géneral du Parti Communiste Roumain, président de la Republique Socialiste de Roumanie. En remarquant la préocupation permanente du president pour l'histoire nationale, on montre qu'il a formulé ses propres appréciations et définitions, de haute valeur, sur les principales questions de notre histoire, et a tracé aussi les objectifs prioritaires de l'historiographie roumaine.

Le secretaire géneral du P.C.R. estime l'histoire comme trés necessaire pour la compréhension du présent et l'édification de l'avenir. Par conséquent, il lui demande d'établir et de respecter la vérité, qu'elle doit interpréter à la lumière du matérialisme historique. Il critique ces écrits d'histoire qui font l'apologie des certains usages imperialistes et opprimateurs. Il revient à l'histoire un rôle accru dans l'éducation de la jeunesse. Notre historiographie reste responsable pour la rédaction des grands travaux de synthese concernant l'histoire nationale et universelle.

En parlant du passé de la Roumanie, le camarade Nicolae Ceauşescu a souligné que sur le territoire de notre pays se son succedées toutes les organisations sociales connues. Il done une haute appréciation au rôle majeur des ancêtres Daces dans l'ethnogenèse roumaine. Leur mélange avec les Romains, après la conquête de la Dacie, conduira á la formation d'un nouveau peuple, les Roumains. L'histoire prouve l'unité et la continuité du peuple roumain tout au long de son éxistence séculaire. Il a gardé sa individualité malgré les grandes migrations et a reussi influencer les allogénes. Comme résultat de sa lutte incessante pour liberté sont parus et ont survécu les États roumains indépendantes. Le président a remarqué surtout le rôle de la paysannerie dans notre histoire, la principale force sociale qui a travaillé pour le pays et l'a défendu, qui a crée des splendeurs culturelles. L'unité de la vie économique, de la langue et de la culture, la lutte commune pour liberté et indépendance (dans laquelle se remarque la première unification, accomplie en 1600 par Michel le Brave), ont favorisé l'établissement de la nation roumaine. Ce processus doit être

https://biblioteca-digitala.ro

étudie avec de l'impartialité scientifique, en exposant la lutte de la nation pour unité et indépendance. Il est necessaire de mettre en évidence aussi la cohabitation des Roumains avec des autres nationalités établies en Roumanie, leurs efforts communs pour une vie meilleure, pour de la justice et du progrès. Il faut traiter l'histoire du mouvement ouvrier et socialiste dans le cadre de la vie social-économique et politique du pays.

Ces estimations et indications donnent des directions majeures d'investigation à la recherche historique en Roumanie. La contribution du président Nicolae Ceauşescu reste décisive pour l'abandonnement du dogmatisme historique et pour la réstitution des périodes entières et des questions essentielles envers l'historiographie nationale. L'influence favorable de cette nouvelle vision de l'histoire est ressentie dans toutes les sciences humaines, dans la culture toute entière de la Roumanie socialiste.

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. ION MIHALYI DE APŞA SUSŢINÎND VECHIMEA ŞI CONTINUITATEA ROMÂNILOR MARAMUREŞENI

VALERIU ACHIM

Pe baza „Statutului" şi a unei practici de cîteva decenii, lucrările anuale ale „Societăţii istorice maghiare", cu sediul la Budapesta, se desfăşurau în diferite localităţi ale fostului Imperiu austro-ungar, din dorinţa de a pune în lumină aspecte ale istoriei locale şi, prin aceasta, a însăşi istoriei naţionale în ansamblu. Referatele şi comunicările susţinute cu aceste ocazii erau publicate în serialul intitulat sugestiv „Századok"[1].

Între 25—31 august 1889, societatea sus-amintită îşi ţine adunarea generală la Sighetu Marmaţiei şi Baia Mare. În cadrul lucrărilor de la Sighetu Marmaţiei s-au prezentat trei comunicări, avînd ca temă generală istoria judeţului Maramureş[2], a românilor maramureşeni în secolele XII—XV. În mod firesc, tema propusă ne obligă să acordăm mai mult spaţiu comunicării istoricului Mihalyi, dar, după părerea noastră, nu este lipsit de interes să ne oprim, pe scurt, şi la primii doi „dizeranţi", tocmai pentru a avea la îndemînă cîteva elemente de comparaţie.

Cea dintîi comunicare, avînd ca temă „Máramarosmegye általános történelméből (A XII és XIII század)"[3], este susţinută de Szilágy István, directorul Liceului reformat din Sighetu Marmaţiei. Trebuie să-i recunoaştem ca un merit străduinţa de a încerca să explice geneza numelui judeţului — Maramureş —, de a face referiri la începuturile „Uniunii muzeale a Mara-

1. Revista „Századok" a magyar történelmi társulat Közlönye — Pest (Budapest), Kiadja a Magyar történelmi társulat, apare între anii 1867—1944, în caiete lunare, încorporate ulterior în volume. Colecţia completă consultată se găseşte în Biblioteca Muzeului judeţean Maramureş, Baia Mare. Traducerea în limba română a fost făcută de Ioan Petrescu, învăţător pensionar, lucrare pentru care îi mulţumim şi pe această cale.
2. Era vorba de judeţul (ori comitatul) Maramureş aflat în spaţiul geografic delimitat la sud de Munţii Gutîi, Ţibleş.
3. Szilágyi István, **Máramarosmegye általános történelméből. A XII és XIII század.** (Din istoria generală a judeţului Maramureş, secolele XII—XIII), în „Századok". Magyar történelmi társulat közlönye 1889 évfolyam (XXIII évfolyam), Budapest, 1889, pp. 10—26.

https://biblioteca-digitala.ro

mureşului", precum şi recunoaşterea deschisă a procedeului arpadian de a se fi aşezat în „mijlocul ţării", adică în Cîmpia Tisei, de unde puterea regală îşi trimitea „ca razele", armata în noi teritorii, spre racolarea acestora la „Corpul principal al ţării". Fireşte, susţine „istoricul" Szilágy, „cu cît un teritoriu era mai departe de Cîmpia Tisei, cu atît mai tîrziu îi venea rîndul la cucerire, aşa cum s-a întîmplat şi cu Maramureşul, despre care, din această pricină, documentele scrise lipsesc aproape 400 de ani"[4]

După Szilágy István, perioada preistorică a Maramureşului vine înspre noi pînă în secolul al XIII-lea, aşa încît cel ce intenţionează să scrie istoria acestui judeţ trebuie să înceapă cu acest secol, al XIII-lea, ca o piatră de hotar către secolul al XIV-lea, cînd documentele (cronici, diplome ş.a.) dovedesc, în sfîrşit, puternice organisme politice, ecleziastice şi culturale. După Szilágy greşesc acei istorici care încearcă să pătrundă dincolo de veacul al XIII-lea, deoarece „mai tare se încurcă în lumea neguroasă şi ceţoasă". El recunoaşte numai documentul scris, în afara căruia nu există istorie. Argumentele de ordin arheologic, numismatic, etnografic, lingvistic nu sînt luate în seamă.

După acelaşi „istoric", folosind o cronică rusă nedatată, valahii maramureşeni au fost colonizaţi aici din părţile Constantinopolului, în preajma unei bătălii cu tătarii, de prin 1285[5], ca drept recunoştinţă din partea regelui László, pentru victoria repurtată de aceştia împotriva tătarilor năvălitori. La rugămintea valahilor, care nu mai doreau să se întoarcă prin părţile natale, acest rege le-a atribuit întinse terenuri între Mureş şi Tisa, apoi locul numit „Krishi" (Criş n.n.), unde, renunţînd la viaţa nomadă, valahii s-au căsătorit cu femei maghiare, pe care le-au convertit de la ritul latin la cel răsăritean şi, susţine în continuare Szilágy, „într-acestea sînt şi pînă azi"[6].

În continuare, pentru secolul al XIV-lea se admit ipoteze eronate cu privire la „Terra Bogdan", este criticat istoricul Xenopol pentru teza prin care, combătînd teoria falsă a lui Rösler, susţine că românii maramureşeni au locuit prin aceste părţi încă din vremea lui Ştefan cel Sfînt.

Relatînd desfăşurarea lucrărilor acestei sesiuni, corespondentul ziarului băimărean „Gutinul", referindu-se la comunicarea lui Szilágy, reţine faptul că „ici colea a vrut dizerantele a detrage din originea românilor şi a maramureşenilor". Apoi concluzionează: „La această dizertaţiune observez numai cum că este cu neputinţă a crede că în Maramureş, în veacurile X—XIII, n-ar fi fost locuitori, căci dacă se află documente din veacul al XIII-lea, este semn cum că a locuit cineva pre aici şi mai înainte"[7].

4. Idem, ibidem, pp. 10—11.
5. Radu Popa, Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea, Edit. Acad. R.S.R., 1970, p. 50.
6. Szilágyi István, **Op. cit.**, p. 19; după Radu Popa, eventualitatea unei aşezări a românilor în Maramureş la sfîrşitul veacului al XIII-lea sub protecţia sau din iniţiativa regilor arpadieni nu merită nici măcar a fi luată în discuţie, fie şi numai pentru faptul că izvoarele scrise maghiare din această vreme, cronici şi documente, numeroase şi bine informate, nu o înregistrează, iar privilegiile acordate românilor maramureşeni în veacul următor nu fac nici o singură aluzie la un asemenea temei al relaţiilor acestora cu coroana. Vezi R. Popa, **Op. cit**, p. 51.
7. Ziarul „Gutinul", **Corespondenţe**, Sighetu Marmaţiei, 25 august 1889, An F, nr. 23, din 4 sept. 1889, filele 1—2.

https://biblioteca-digitala.ro

Cea de a doua comunicare, avînd ca temă „Máramarosmegye és az oláhország a XV Században"[8], este susţinută de dr. Csánky Dezsö, arhivist la Arhivele Statului din Budapesta. În cele cinci subcapitole ale comunicării se străduieşte să explice, cu lux de amănunte, originea şi provenienţa maramureşenilor pe aceste locuri, cauzele care au dus la iobăgirea lor, apoi, în parte, la nemeşire ş.a.

În arsenalul argumentaţiei se referă în primul rînd la nume de persoane (Iuga, Tite, Costea, Stoica, Roman, Sandrin), ori localităţi (Budeşti, Călineşti, Leordina, Rozavlea ş.a.), pe care le consideră de origine slavă, ori de un „valahism transformat". După Csánky, Maramureşul medieval are mai mult de 50 % localităţi cu denumiri slave, ¼ maghiare şi ce mai rămîne valahe, „dar şi în aceste se simte influenţa slavă sau maghiară, în rădăcină sau în alcătuire"[9].

În aserţiunile sale recunoaşte existenţa masivă a valahilor în secolul al XIV-lea, prin părţile Dunării, Timişului, în ţinutul Mureşului şi Crişurilor, în Ardeal, în lungul văii Someşului, şi traversînd Maramureşul, pînă dincolo în Ugocea şi Bereg, dar ca sînge şi limbă, după părerea autorului, balcanice (slav sau alban), ca organizare slav, un popor de păstori, care îşi paşte turmele pe coastele dealurilor şi se stabileşte, pe ici, pe colo, după caz. În concluzie, deci, valahii erau extraordinar de mişcători, iar aici, în Maramureş, au imigrat de prin părţile Balcanilor, din cauza pericolului turcesc, devenind astfel colonişti. Aşa ştiind lucrurile, valahimea singură şi-a meritat soarta de iobag, ca unica formă posibilă a stabilizării ei.

Cu timpul, prin vitejie, scrie Csánky, unii dintre aceştia, cărora nu le plăcea viaţa nomadă, sînt ridicaţi la rangul de nobilime (huniazii, dolhestenii, drăgoşeştii ş.a.). Desigur, sînt mult lăudaţi drăgoşeştii Balc, Drag, ultimii din viţă deveniţi Dragffi, pentru faptul că, precum remarcă autorul, deşi aceştia erau valahi de origină, „în spirit erau maghiari, motiv pentru care au şi fost din plin răsplătiţi de regii unguri, atribuindu-li-se toate domeniile lui Bogdan din Maramureş, mai apoi cele cinci oraşe regale (Vişc, Hust, Teceu, Cîmpulung şi Tisa), şi un larg teritoriu, din părţile Ugocea, Sătmar, Chioar, Beltiug, Solnoc ş.a.[10].

Acelaşi ziar românesc, din 1889, referindu-se la comunicarea lui Csánky, scria : „Acesta apoi a grăit multe verzi şi uscate, a voit a arăta că românii din Maramureş sînt rămăşiţele păstorilor veniţi de peste Dunăre, că sunt

8. Csánky Dezsö, **Máramarosmegye és az oláhság a XV században** (Judeţul Maramureş şi valahimea în secolul al XV-lea), în „Századok", Magyar történelmi társulat Közlönye, 1889 évfolyam (XXIII évfolyam), Budapesten, 1889, pp. 27—56.

9. Idem, **ibidem**, pp. 36—38; după R. Popa, documentele maramureşene din veacurile XIV—XV ne oferă probe evidente că, aproape fără excepţie, toponimia minoră traductibilă a fost tradusă în limba maghiară, iar toponimicele intraductibile au fost deseori maghiarizate; toate onomasticele traductibile au suferit în cancelarii traduceri în limba maghiară, mai degrabă maghiarizări pentru prenume şi traduceri propriu-zise pentru porecle, astfel încît pentru unele cazuri doar calificativul „român", calitatea de cneaz, apartenenţa la o familie cnezială românească sau caracterul cnezial al stăpînirii exercitate de persoana respectivă ne permit să o includem în mediul românesc maramureşean. Vezi R. Popa, **Op. cit., pp. 23—25**.

10. Idem, **ibidem**, pp. 53—56.

https://biblioteca-digitala.ro

de origine slavi şi că toţi românii au fost iobagi şi altele de a (le) lui Hunfalvi"[11].

Comunicarea a treia, intitulată „Tanulmány Máramarosi oklevelekröl", a fost susţinută de dr. Ion Mihalyi, sensibil mai redusă ca spaţiu, dar cu atît mai sobră şi documentată în acelaşi timp, pe alocuri reţinută chiar, din cauza, credem noi, împrejurărilor şi a atmosferei generale în care a fost prezentată, fără însă a face rabat adevărului istoric, uneori evident, alte ori întrezărit numai.

Istoricul Mihalyi îşi motivează studiul prin obligaţia pe care oricare generaţie sau popor trebuie să o aibă, şi anume, „de a cunoaşte faptele şi modul de cugetare al strămoşilor săi, că numai din acelea poate scoate învăţătură pentru viitor, în acelea poate afla exemplul atrăgător şi vrednic de imitat pentru înaintarea bunăstării concetăţenilor săi ; îndemn spre jertfire şi spre adevărate virtuţi cetăţeneşti din acele poate învăţa"[13].

Mihalyi este ferm convins în întreprinderea sa că „omenirea nu poate înainta altcum, numai învingînd cu bărbăţie obstacolele advenitoare", în speranţa încurajată de experienţa secolelor, şi anume că „nimic ce-i bun nu piere şi nimic ce-i rău nu ţine în veci", atunci cînd lupta se duce, firește, cum scrie „dizerantul" — **pentru bine şi adevăr**[14].

Aceste cîteva idei generoase au stat la baza cercetării sale istorice, după cum însuşi Mihalyi ne mărturiseşte, a studiilor făcute pe acest teren „de mai mulţi ani" cu privire la „diplomele din seclii XIV şi XV referitoare la maramureşeni"[15].

În prima parte a studiului Mihalyi înşiră diferitele colecţii şi arhive cercetate, dintre care nu lipsesc cele ale contelui Alexandru Teleki, a episcopiei de Agria, a conventului călugăresc din Selesz, capitlele din Alba Iulia şi Oradea Mare şi alte locuri acreditate stabilind că numărul diplomelor maramureşene ar putea fi în jur de 1 000.

În urma studiului întreprins, a traducerii şi interpretării conţinutului a cca 300 dintre acestea, istoricul Mihalyi ajunge la constatări şi concluzii fundamentale pentru istoria Maramureşului, a locuitorilor acestui teritoriu. Vom prezenta cîteva din acestea în cele ce urmează.

Numărul diplomelor pentru Maramureş este relativ mic faţă de alte comitate, cum spre exemplu Sătmar sau Bereg. Mihalyi vede explicaţia în faptul că diplomele s-au acordat mai ales unde „bărbaţii distinşi au concentrat posesiuni mari, care au rămas peste mai multe generaţii". Ori Mara-

11. Ziarul „Gutinul", **art. cit.**, după R. Popa lucrarea lui D. Csánky privind românii din Maramureş în veacul al XV-lea şi, într-o oarecare măsură, aceea a lui I. Szilágyi referindu-se la începuturile comitatului maramureşean, se detaşează prin temeinicia informaţiei, culeasă în mare parte din izvoare pe atunci inedite. Amindouă studiile sînt în schimb tributare unor prejudecăţi incompatibile cu cercetarea istorică, metoda adoptată şi explicit formulată de Csánky fiind caracteristică pentru limitele în care au încercat autorii să elucideze problemele istoriei românilor maramureşeni. Vezi **Op. cit.**, p. 28.
12. Dr. Mihalyi Ianoş, **Tanulmány máramarosi oklevelekről** (Studiu despre diplome maramureşene), în „Századok", Magyar történelmi társulat közlönye, 1889 évfolyam (XXIII évfolyam), Budapesten. 1889, pp. 57—67.
13. Idem, **ibidem**, p. 57; tradus în limba română vezi ziarul „Gutinul", an. I, nr. 29, din 16 octombrie 1889.
14. Ziarul „Gutinul", an, I, nr. 29, din 16 octombrie 1889.
15. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

mureşului i-a lipsit, pentru o clasă aristocratică „teritoriul roditor şi bogat", care să fi putut forma donaţiunea regală. „Terra Maramorisiensis infertilis"... scrie Carol Robert într-un privilegiu pe care l-a acordat în 1329 cetăţenilor din Visc, Teceu, Hust, Cîmpulung[15].

De mari demnităţi s-au bucurat numai strănepoţii familiei Dragffy, Balc Vodă, magistrul Drag, comite şi fratele lor Ioanes Olahus, fiul lui Sas Vodă, care au căpătat ca donaţiune din anul 1365 de la regele Ludovic cel Mare toate bunurile lui Bogdan Vodă, ajuns necredincios aceluia, iar de la regele Sigismund, afară de multe comune şi munţi, în 1392 cetăţile Hust, Visc, Sighet şi Chioar, în 1395 posesiuni cît un principat întreg, în comitatele învecinate ale Sătmarului, Beregului, Ugvár, Solnoc.

Comitatul Maramureş a fost un comitat **democrat,** scrie Mihalyi, vorbind cu simpatie de acţiunile lui Bogdan care „a fondat Moldova (şi) care **înconjurată de patru imperii puternice şi-a ştiut susţine neatîrnarea sa pînă azi".** Acest democratism este dovedit de răscoala ţăranilor din 1514, la care a luat parte aproape întreaga nobilime din Maramureş şi de revoluţia lui Francisc Rakoczi II, la care maramureşenii au participat cu 4 000 de pedestraşi şi cu 8 000 de călăreţi, în frunte cu ofiţerul Şandor Lupu, factorul principal şi în lupta împotriva tătarilor, la Borşa, din 1717, eliberînd peste 10 000 cetăţeni căzuţi în captivitate[17].

Cronicile spun că S. Ladislau a zidit cetatea Hust cam pe la 1090, ca să fie scut invaziei cumanilor. De-i drept asta, se întreabă Mihalyi, atunci cumanii şi înaintea zidirii cetăţii Hust şi după aceea au putut umbla liberi prin părţile Maramureşului, întrucît Hustul se afla la apusul comitatului. Dar în diplomele maramureşene — observă Mihalyi — deseori se face amintire de invaziuni, „ce-i drept, **nu comăneşti ci moldoveneşti".** În sprijinul acestei afirmaţii, Mihalyi argumentează cu diploma din 1506, dată de regele Sigismund unei familii de români maramureşeni (Ioan, Mihai, Oprea, Dan ş.a.), deoarece diplomele vechi, date de Ludovic cel Mare „cu ocazia invaziunilor moldoveneşti au fost nimicite prin foc"[18].

Şi acum o paranteză : lui Ion Mihalyi i se părea, credem, mai important să sublinieze incursiunile moldovenilor şi nu ale cumanilor prin Maramureş, doarece numai în gîndirea istoricilor maghiari aceste **acţiuni** însemnau „invaziuni", pe cînd în gîndirea şi practica istorică a populaţiei autohtone puteau însemna, şi noi credem acest lucru, un act de întrajutorare între românii de pe cele două versante ale Carpaţilor, în faţa unui duşman comun, şi care nu era altul decît regalitatea ungară, aflată în plină expansiune teritorială.

Marele merit al istoricului Mihalyi constă însă în faptul că nu consideră existenţa diplomelor drept singurul argument, singura dovadă a vechimii şi continuităţii românilor maramureşeni. În studiul său aminteşte de faptul că cea mai veche diplomă care atestă numele comitatului este cea din 1199,

16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Ziarul „Gutinul", an I, nr. 30, din 23 octombrie 1889.

https://biblioteca-digitala.ro

provenită din arhiva Sopnon, iar atribuită unui român cea din 1317, „extrădată lui Dragomir, fiul lui Dragoș, strămoșul familiei Rednic, despre posesiunea cu numele Juleşti şi Mesteacăn"[19]. **„Ar fi însă o greşeală** — scrie Mihalyi — **că înainte de anii pomenirii comitatului nostru** (acesta n.n.) să **fi fost un ţinut nelocuit, ba din contră,** putem zice şi noi cu Horaţiu :

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes illachrymabiles
Urgentur, ignotigne longa
Nocte : carent quia vate sacro.

(Traducere : Au trăit mulţi viteji şi înaintea lui Agamemnon, dar toţi s-au pierdut neplînși în noaptea lungă, nemărginită, neavînd cine să cînte amintirea lor")[20].

Ion Mihalyi insistă asupra acestei valoroase idei, aducînd în sprijinul ei chiar şi diplomele maramureşene. Astfel, din cuvintele lui Ioan Kükülöi, scriitorul cretan al biografiei regelui Ludovic cel Mare, unde se zice : „Bogdan woyvoda Olachorum de Maramorosio, coadunatis sibi olachis ejusdem districtus", se poate deduce că „fundarea şi ocuparea Moldovei, care în 1359 era săvîrşită, s-a făcut prin maramureşeni, averile acestora, sub pretext de infidelitate, au ajuns proprietatea coroanei, **iar diplomele lor nimicite",** dispărînd astfel urme scrise ale vechimii acestora.

Despre donaţiile din sec. al XIV-lea s-au „exmis" diplome noi, ca de pildă diplomele lui Ladomir, Nan şi Stan, ori a lui Iura din Onceşti, din 1360 ş.a., care făceau trimiteri la antecesorii acestor domenii de pe vremea regilor de Anjou, ori chiar de pe vremea primului fondator al Ungariei, regele Ştefan cel Sfînt, caz adeverit de diploma din 1763, de la Vişeu, acordată lui Negrilă şi Radomir.

În aserţiunile sale, Mihalyi trece şi mai departe, folosindu-se de **argumentaţie arheologică** în susţinerea vechimii populaţiei autohtone, invocînd localitatea Varalia[21], cetatea care în 1360 deja nu exista, de locuri numeroase cu ruine de cetăţi, ale căror nume au fost date uitării. **„Atîta numai vedem,** scrie Mihalyi, **că obiectele din veacul de bronz** (tracice n.n.) **se află în număr mare ; (...), bani de-a împăraţilor romani, galbeni de-a împăraţilor bizantini, cei de mai înainte** (dacici n.n.) **cu miile se află, şi multe lucruri"**[22].

În susţinerea continuităţii, a unei vieţi spirituale organizate, Mihalyi foloseşte date şi din viaţa bisericească, pomenind de disputa dintre episcopul Transilvaniei, de la Alba Iulia, şi cel de la Agria, din secolul XIV, de organizarea în Maramureş, în secolul XIV—XV, a bisericii răsăritene, cu preoţii Mirislo, Juleşti 1386, preotul Costa, din Apşa de Mijloc, Balota, 1428, preotul Nicolau din Vişeu 1445. Pomeneşte apoi mănăstirile S. Arhanghel Mihail (de la Peri n.n.), fundată în 1391 de Balc Vodă, primind diploma

19. **Ibidem.**
20. **Ibidem.**
21. Toponimicul **Subcetate** (Waralia — Văralja), în veacul al XIV-lea dispare, odată cu ruinarea cetăţii cneziale de deasupra Onceştiului. Vezi R. Popa, **Op. cit.,** p. 21.
22. Ziarul „Gutinul", an I, nr. 30, din 23 octombrie 1889.

https://biblioteca-digitala.ro

fundaţională de la Antoniu, patriarhul de Constantinopol, jurisdicţia egumenului acestei mănăstiri fiind egală cu a unui episcop, întinzîndu-se peste comitatele Ugocea, Sătmar şi Solnoc, din aceasta formîndu-se mai tîrziu episcopia Maramureşului, apoi mănăstirea Moiseiu.

Timpul nu i-a permis „dizerantului" să aducă, în plenul acelei adunări generale a „Societăţii istorice maghiare", şi argumente de alt ordin în susţinerea vechimii şi continuităţii românilor maramureşeni, precum acele care se referă la raporturile de drept, la numirile locurilor (toponime) şi persoanelor (onomastica), la instituţia cnezatului, „despre care toate diplomele noastre — scrie Mihalyi — conţin multe date preţioase". „Acum însă — concluzionează Mihalyi — numai atîta amintim, **că cîte diplome avem, acelea toate fără excepţiune au fost date pentru merite cîştigate în război; strămoşii noştri, care au cîştigat acele merite pînă cînd despre (pe de)** o parte erau cu cea **mai mare alipire către religia şi naţionalitatea lor, originea lor dorind să apară şi în diplome, despre (pe de) altă parte făceau multe servicii patriei şi regelui:** sub dinastia de Anjou şi pe timpul Huneadeştilor, abia s-a întîmplat vreo expediţie, despre care să nu fie amintite în diplomele noastre"[23]. Mihalyi va exemplifica, şi în acest caz, cu cei cinci fraţi din Moisei căzuţi pe cîmpurile Bulgariei, cu Dragomir, tata românului Ioan, căzut la Vidin, în lupta cu turcii (1361), cu fratele lui Thatomir, căzut la Bellcz, în Podolia, în război contra lituanilor, sau expediţia independentă a lui Drag împotriva lituanilor, pentru care regina Maria îi acordă diploma din 1384. Sînt acestea, toate, fapte de vitejie, cu care Europa se putea mîndri în acele vremuri.

Acelaşi ziar românesc, „Gutinul", din Baia Mare, referindu-se la comunicarea lui Ion Mihalyi de Apşa, scrie: „Această disertaţiune a fost clasică. Se vede că dl. dr. Ion Mihalyi se ocupă serios cu istoria poporului român din Maramureş. Onoare lui că a produs atari documente despre cari nu am avut cunoştinţă şi care revarsă o lumină asupra poporului român din Maramureş"[24].

După părerea istoricului medievist dr. Radu Popa, apariţia în 1900 a colecţiei de diplome întocmite de Ion Mihalyi a lărgit incomparabil baza documentară a istoriografiei Maramureşului, deschizînd cercetării posibilitatea de a muta accentul de pe fenomenele de istorie politică, urmărite prin izvoare narative şi documente izolate, pe problemele esenţiale ale istoriei maramureşene, cele social-economice, oglindite mai amplu şi detaliat într-un material documentar unitar[25].

23. **Ibidem.**
24. **Ibidem.**
25. R. Popa, **Op. cit.**, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

DR. ION MIHALYI DE APŞA ABOUT THE OLDNESS AND CONTINUITY OF THE ROMANIANS IN MARAMUREŞ (1889).

— Abstract —

After criticizing the unscientific thesis of the historians I. Szilagyi, I. Csanky, presented at the 1899 annual meeting of the „Hungarian Historical Society" at Sighetu Marmaţiei, the author gives dr. Ion Mihalyi de Apşa's arguments supporting the oldness and continuity of the Romanians of Maramureş on this territory.

Some references are made to the paper entitled „A Study of Maramureşan Diplomas" in which the researcher, later on a corresponding member of the Romanian Academy, gives numerous, documentary, archeological, numismatic, toponimic arguments, considering that it would be a mistake to think that the county had been uninhabited before the date when it was mentioned in documents (Maramureş — 1199).

The same conclusion is reached taking into consideration the thousands of objects attesting the Dacian-Roman origin of the inhabitants of Maramureş, and of the whole Romanian people.

The paper shows an important moment in the fight of our predecessors against some unscientific theses, that are, unfortunately, not yet forgotten, concerning the oldness and continuity of the Romanians in their ancient land.

https://biblioteca-digitala.ro

TOPORUL DE BRONZ DE LA ILBA

CAROL KACSÓ

În cursul anului 1977, Muzeul din Baia Mare a intrat în posesia unui topor de bronz găsit, potrivit informațiilor primite de la donator[1], în raza localității Ilba (com. Cicîrlău, jud. Maramureș), fără precizarea însă a condițiilor și locului exact de descoperire. Se pare că piesa a ieșit la iveală cu mulți ani în urmă, într-un loc în apropiere de rîul Someș, în asociere cu ea nefiind găsite și alte obiecte arheologice. Toporul de la Ilba poate fi considerat deci cu suficientă siguranță ca o descoperire izolată.

Toporul aparține categoriei de topoare cu disc de tip B_1 — Nestor, avînd discul în formă de ciupercă turtită, bara de sub disc scurtă și cu secțiunea rectangulară, brațele manșonului găurii de înmănușare bine profilate, lama masivă și rectangulară în secțiune, tăișul ușor curbat. Toporul este deteriorat la manșon, iar patina verde ierboasă nu se păstrează decît în unele porțiuni, la fel ca și decorul. Acesta poate fi reconstituit doar în zona barei de sub disc și parțial în partea superioară a lamei, el constînd din linii paralele orizontale, triunghiuri hașurate și punctate, puncte, registre unghiulare hașurate. (Fig. 1). Dimensiuni : lungimea totală — 17,1 cm ; lungimea lamei — 12,3 cm ; diametrul discului — 4,2 cm ; greutatea — 265 gr.

Tipologia topoarelor cu disc stabilită de I. Nestor încă în 1938[2] este general acceptată, ea suferind însă o serie de nuanțări. În ceea ce privește topoarele tip B_1, A. Mozsolics, care clasifică topoarele cu disc în cinci tipuri principale, stabilește trei variante[3], iar A. Vulpe șase[4], în funcție de forma și decorația lor. Toporul nostru se încadrează în varianta Ba (Mozso-

1. Toporul a fost donat Muzeului din Baia Mare de către prof. I. Micu de la Școala generală din Ilba. Nr. de inv. al piesei este 4919.
2. I. Nestor, **Die verzierten Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien**, în **Marburger Studien**, 1938, p. 178 sqq.
3. A. Mozsolics, **Bronzefunde des Karpatenbeckens**, Budapest, 1967, p. 40 sqq, fig. 6 B.
4. A. Vulpe, **Äxte und Beile in Rumänien**, I, München, 1970, **PBF** IX-2, p. 70 sqq.

https://biblioteca-digitala.ro

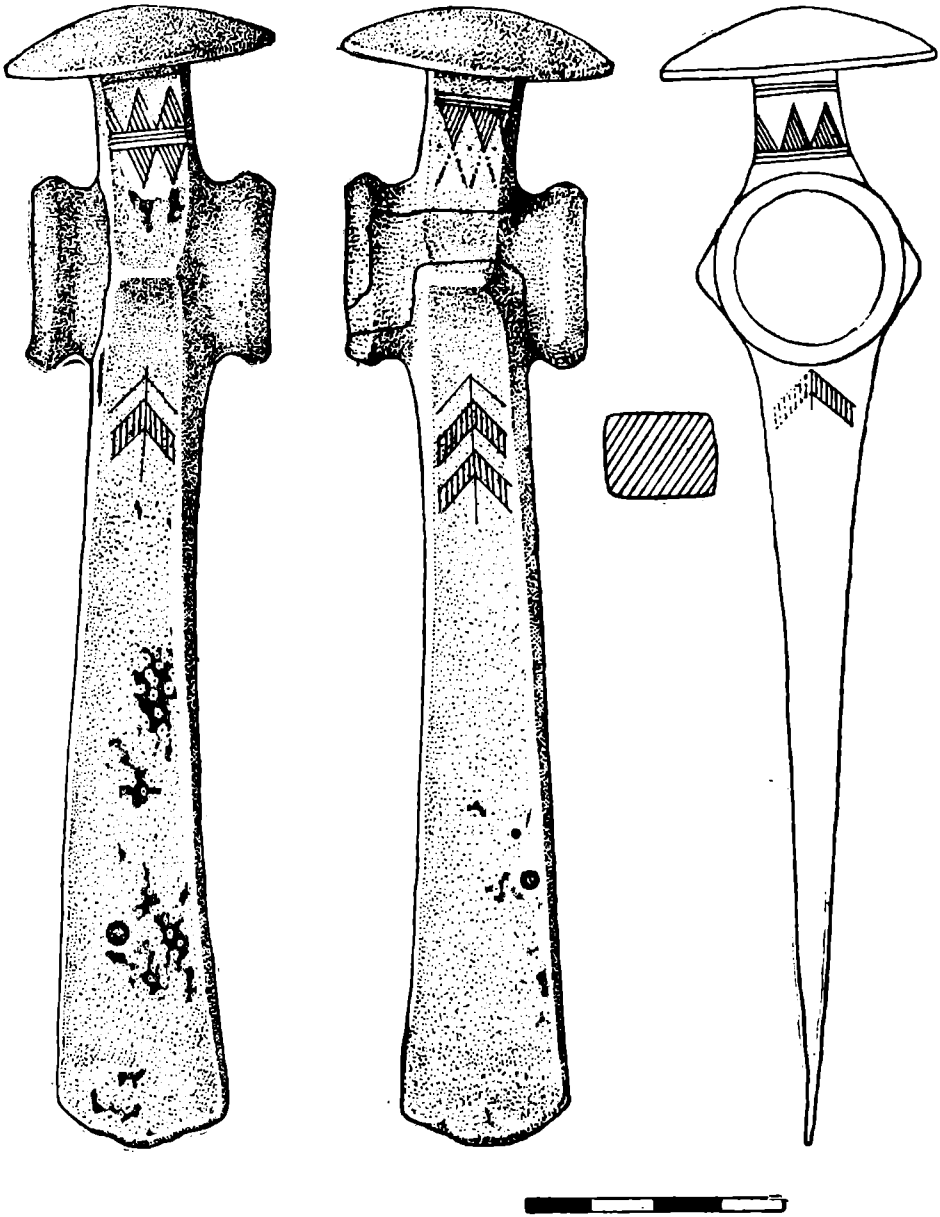

Fig. 1. — Toporul de bronz de la Ilba.

https://biblioteca-digitala.ro

lics), respectiv B_1 — Ighiel (Vulpe). Prin forma discului, exemplarul de la Ilba este apropiat şi de cele aparţinînd variantei Bikács — Borleşti (Vulpe), acestea din urmă fiind însă neornamentate[5].

Din punct de vedere cronologic, topoarele de tip B_1, în marea lor majoritate, aparţin perioadei mijlocii a epocii bronzului. După unii cercetători, acestei perioade îi sînt caracteristice două categorii bine distincte de bronzuri, între care, mai ales pe baza topoarelor cu disc, se poate stabili o clară diferenţiere cronologică. După A. Mozsolics, primei părţi a bronzului mijlociu, numită de ea faza B III a, îi corespund depozitele orizontului Hajdusámson, caracterizate printre altele de topoarele de tip A, iar celei de a doua părţi, numită faza B III b, depozitele de tip Koszider, în care sînt prezente topoarele cu disc de tip B_1[6].

O serie de descoperiri contravin însă unei prea rigide împărţiri pe orizonturi cronologice a depozitelor, unele tipuri de bronzuri, printre care şi topoarele cu disc, avînd variante a căror existenţă se prelungeşte o vreme destul de îndelungată, coexistînd cu variante tipologice mai noi. Asupra acestui fapt atrage atenţia şi D. Popescu, care admite părerea că topoarele tip B_1 sînt mai noi decît cele de tip A, respectînd în felul acesta schema tipologică stabilită de I. Nestor, dar nu exclude posibilitatea parţialei lor contemporaneităţi[7]. Depozitul de la Szeghalom[8] demonstrează în mod evident acest fapt, aici fiind asociate topoare de tip A_2 cu un topor de tip B_1. Acest depozit este datat de către A. Vulpe la mijlocul perioadei mijlocii a bronzului românesc[9]. N-ar fi exclus ca şi depozitul de la Valea Chioarului (Gaura) să fi conţinut un topor cu disc de tip B_1[10]. Depozitul de la Săpînţa[11] reprezintă o dovadă certă a prelungirii duratei de folosire a topoarelor de tip A_2, toporul de acest tip din depozit fiind în asociere cu bronzuri de dată mai recentă.

După B. Hänsel, topoarele de tip B_1 nu aparţin unui singur orizont cronologic, ele apărînd atît în depozitele perioadei MD I, cît şi în depozitele perioadei MD II[12].

A. Vulpe consideră că topoarele de tip B_1 apar la mijlocul perioadei mijlocii a epocii bronzului românesc, ele caracterizînd a doua parte a acestei perioade, fiind prezente, sub forma unor exemplare ale variantei Senta (= Cruceni), şi în perioada bronzului tîrziu[13].

Varianta Ighiel, căreia îi aparţine, aşa cum s-a văzut, şi toporul de la Ilba, datează cu certitudine din a doua jumătate a perioadei bronzului mij-

5. **Ibidem**, p. 73.
6. A. Mozsolics, **Op. cit.**, passim.
7. D. Popescu, **Uber die bronzezeitlichen Streitäxte mit Nackenscheibe, in Dacia**, N.S., VII, 1963, p. 93.
8. A. Mozsolics, **Op. cit.**, p. 165, pl. 12—14.
9. A. Vulpe, **Op. cit.**, p. 76.
10. D. Popescu şi M. Rusu, **Depots de l'âge du bronze moyen, in Invarch**, Roumanie, fasc. 1, 1966, R4. A. Mozsolics, **Op. cit.**, p. 146 consideră că depozitului de la Valea Chioarului (Gaura) nu i-a aparţinut un topor de tip B_1.
11. D. Popescu şi M. Rusu, **Op. cit.**, R8 a şi b.
12. B. Hänsel, **Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken**, Bonn, 1968, p. 62 sqq.
13. A. Vulpe, **Op. cit.**, p. 77.

https://biblioteca-digitala.ro

lociu, ea ocupînd în schema cronologico-tipologică a variantelor topoarelor cu disc de tip B_1 o poziţie de mijloc[14].

Spre deosebire de topoarele cu disc de tip A, care au o arie de răspîndire relativ limitată[15], topoarele de tip B_1 au o răspîndire mult mai mare, fiind prezente în medii culturale foarte variate[16]. Toporul de tip B_1 de la Ilba reprezintă pînă în prezent singura descoperire certă de acest fel din nord-vestul Transilvaniei, exceptînd tiparul unui disc de topor de tip B_1 găsit la Otomani[17]. Din păcate, stabilirea mediului cultural căruia i-a aparţinut piesa de la Ilba nu poate fi făcută decît prezumtiv, lipsind din zonă cercetările arheologice sistematice referitoare la epoca bronzului.

Localitatea Ilba, ca de altfel întreaga Depresiune a Băii Mari, căreia îi aparţine din punct de vedere geografic, se găseşte în plin centrul ariei de răspîndire a culturii Suciu de Sus[18]. După ultimele cercetări, începuturile acestei culturi corespund cu începuturile celei de a doua jumătăţi a bronzului mijlociu[19], marcată de utilizarea topoarelor de tip B_1. Este aproape cert deci că şi toporul de la Ilba a aparţinut unei comunităţi a culturii Suciu de Sus.

DIE NACKENSCHEIBENAXT VON ILBA

— *Zusammenfassung* —

Der Verfasser veröffentlicht eine Nackenscheibenaxt vom Typ B_1, welche zu einem nicht festgestellten Zeitpunkt und Fundort auf dem Territorium der Ortschaft Ilba (Gem. Cicîrlău, Bz. Maramuresch) entdeckt wurde. Die Axt gehört vom typologischen Standtpunkt zur Variante B_1-Ighiel (Vulpe) und stammt aus der zweiten Hälfte der mittleren Bronzezeit. Es wird angenommen dass sie einer Gemeinde der Suciu de Sus-Kultur angehört hat.

14. **Ibidem.**
15. A. Mozsolics, **Op. cit., fig. 11**; A. Vulpe, **Op. cit.**, pl. 50 A.
16. A. Mozsolics, **loc. cit.**; A. Vulpe, **Op. cit.**, pl. 50 B. Alte topoare de tip B_1 la V. Furmanek, **Bronzova industria strědodunajske mohylove kultury na Moravě**, în **SlovArch**, 21—1, 1973, p. 141, fig. 41/11 şi 44/19; M. Gedl, **Kultura Przedłużycka**, Krakow, 1975, p. 55, pl. 4/9; 5/3, 4, 7.
17. I. Ordentlich, **Poselenia v Otomani v svete poslednik raskopok**, în **Dacia**, N.S., VII, 1963, fig. 16/12. T. Bader, **Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei**, Bucureşti, 1978, p. 91 aminteşte încă o descoperire nesigură de la Tăşnad.
18. N. Kalicz, **A későbronzkori felsőszöcsi csoport leletei és kronologiai helyzete**, în **ArchErt**, 87, 1, 1960, fig. 5; T. Bader, **Cultura Suciu de Sus în nord-vestul României**, în **SCIV**, 23, 4, 1972, fig. 2; idem, **Epoca bronzului**, pl. 37. Pînă în prezent aşezări ale culturii Sucíu de Sus în depresiunea Băii Mari au fost identificate la Tăuţii Măgherăuş şi Baia Mare.
19. A. Vulpe, **Einige Bemerkungen über die mittlere und die späte Bronzezeit in Norden Rumäniens**, în **Dacia**, N.S., XIX, 1975, p. 73; C. Kacsó, **Contributions à la connaissance de la culture Suciu de Sus à la lumière des recherches faites à Lăpuş**, în **Dacia**, N.S., XIX, 1975, p. 46; T. Bader, **Epoca bronzului**, p. 74.

https://biblioteca-digitala.ro

RELAȚII ȘI MĂRTURII DESPRE BAIA MARE ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

AUREL S. FEȘTILĂ

Bogatele resurse de substanțe minerale utile cu care natura a înzestrat subsolul de la poalele munților Gutîi au determinat încă din cele mai vechi timpuri crearea unui centru urban cu forme proprii de organizare și conducere a cărui faimă se răspîndise pe o largă arie geografică. Așa se explică faptul că Baia Mare, atestată documentar sub numele de Rivulus Dominarum[1] (Rîul Doamnelor), este pomenită de timpuriu în numeroase descrieri, mărturii și impresii consemnate de cărturarii vremii alături de alte centre medievale din Transilvania și mai de departe.

Publicarea de către Institutul de istorie „Nicolae Iorga" a prestigioasei lucrări „Călători străini despre țările române",[2] care cuprinde o vastă colecție de mărturii asupra trecutului nostru medieval, ne oferă posibilitatea să reținem cu mîndrie valoroase informații și relații documentare despre orașul Baia Mare pe parcursul secolului al XVI-lea, perioadă cu profunde și tumultoase frămîntări social-politice, și să scoatem în evidență importanța economică a bazinului băimărean care a constituit obiectul unor permanente dispute, intrigi, concesiuni și lupte sîngeroase între exponenții claselor dominante pentru a pune stăpînire și a jefui bogățiile subsolului acestei străvechi zone miniere.

Mînați de interese economice sau politice, fie că s-au aflat în trecere cu diferite misiuni, fie că s-au stabilit vremelnic la Baia Mare, numeroși reprezentanți ai clasei dominante, cunoscînd nemijlocit localitatea și împrejurimile ei, ne-au lăsat interesante opinii, aprecieri și impresii despre resursele materiale, oamenii și frumusețea acestor meleaguri.

1. **Documente privind istoria României.** Secolul al XVI-lea, Seria C, Transilvania, vol. II, pp. 289—290, actul nr. 544.
2. **Călători străini despre țările române**, Editura științifică, București, vol. I—V (1968—1973).

https://biblioteca-digitala.ro

Cele mai bogate şi semnificative informaţii de la începutul acestei perioade ne sînt transmise de către **Nicolaus Olahus** (1493—1568) primul umanist de origine română. Scoborîtor din viţa domnească a Drăculeştilor şi nepot de soră a lui Ioan Corvin de Hunedoara, Nicolae Olahus, datorită vastei sale pregătiri, a ajuns să primească titlul de secretar şi consilier al regelui Ferdinand I de Habsburg, episcop de Zagreb şi Agria, arhiepiscop de Stregoniu şi regent al coroanei ungare.

În lucrarea sa istorico-etnografică intitulată **„Hungaria"** Nicolae Olahus vorbeşte cu mîndrie despre originea sa românească, despre românii şi localităţile din Transilvania, din Ţara Românească şi Moldova, despre trecutul nostru istoric, despre ocupaţia locuitorilor, bogăţiile şi frumuseţile acestor pămînturi strămoşeşti.

...„Acea parte... care este dincolo de rîul Tisa, se numea odinioară, aşa cum ne spune Ptolemeu — Dacia... Ea cuprinde ţările: Valahia mare care se mai numeşte şi Ţara Românească (Transalpina), Moldova, Transilvania, Maramureşul, Ţara dintre Someşuri, Crişana, Nyir (Bihor şi Sălaj), Ţara dintre Timişuri...[3].

...Mai sus de rîul Someş, care precum am amintit mai înainte curge mai întîi între doi munţi spre apus pînă la Munţii Septentrionali, este oraşelul Baia Mare (Rivulus Dominarum) precum şi Baia Sprie, în jurul cărora sînt minele de aur, de argint şi de alte metale...[4]

...La nord şi la est de Someş este Comitatul Maramureşului, în care de partea aceasta a Tisei, lîngă tîrgul Rona, sînt ocne de sare din care se taie sarea cu ciocanul de fier întocmai ca piatra din cariere..."[5].

Faptul că Baia Mare este pomenită de mai multe ori în opera lui Olahus, în rînd cu alte oraşe din Transilvania, dovedeşte nu numai vasta erudiţie a cărturarului umanist care a cunoscut şi înfăţişat în mod real aceste locuri, ci şi nivelul ridicat de dezvoltare economico-socială la care se situa în acea vreme centrul minier de la poalele Gutîiului.

În anul 1520, Transilvania este vizitată de **Francesco Massaro** secretarul lui Lorenzo Orio, oratorul Veneţiei la Buda, şi într-o scrisoare adresată Dogelui Veneţiei el vorbeşte despre Baia Mare şi bogăţiile existente aici:

...„Între Ungaria şi Transilvania este, n-aş zice un izvor, dar mai degrabă o cisternă de apă rece care se aseamănă cu vinul. Ea se află lîngă un oraş al regelui care se numeşte Baia Mare (Nahe bagne) unde sînt minele de aur ale regelui deasupra cărora am stat să văd cum scot din pămînt aurul, cum îl curăţă de pietre, cum îl aleg şi îl separă de argint şi toate celelalte operaţii pînă la cea din urmă care este baterea ducaţilor..."[6].

Scrisoarea lui Massaro cuprinde şi unele elemente fanteziste, ireale cu privire la existenţa unui „aur vegetal" şi alte bogăţii mai puţin verosimile.

Magnatul Iacob Fugger care arendase în acea vreme unele mine din Transilvania între care şi cele din Baia Mare a trimis în anul 1528 pe Hans

3. **Călători străini despre ţările române**, vol. I, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, pp. 486—487.
4. **Op. cit.**, p. 493.
5. **Op. cit.**, p. 494.
6. **Călători străini despre ţările române**, vol. I, p. 168.

https://biblioteca-digitala.ro

Dernschwam de Hradeczin ca să studieze și să propună noi soluții pentru creșterea rentabilității exploatării sării și altor minereuri. În **„Raportul privind exploatarea salinelor din Transilvania"**[7] trimis de Dernschwam casei Fuggerilor, odată cu descrierea unor localități cu zăcăminte miniere fiind menționată și Baia Mare, sînt prezentate noi modalități de intensificare a exploatării sării și de asigurare a transportului acesteia folosind cursurile de apă.

Informații apreciabile despre numeroase localități din Transilvania ne sînt furnizate de lucrarea lui **Georg Reicherstorffer** intitulată **„Chorographiae Transylvaniae"** care a fost tipărită la Viena în 1550 și este dedicată lui Nicolaus Olahus[8].

Originar din rîndul sașilor din Sibiu unde s-a născut, Reicherstroffer ajunge consilier regal și în această calitate este trimis ca sol în Moldova și Transilvania. Impresiile culese cu prilejul acestor solii sînt publicate în două lucrări **(Chorographiae Moldaviae** și **Chorographiae Transylvaniae).**

Cu toate că „Chorographiae Transylvaniae" cuprinde unele erori datorate limitelor de cunoaștere și concepțiilor de clasă ale autorului, ea este importantă pentru imaginea reală cu care sînt redate aspectele cu caracter istoric și geografic cît și pentru frecvența cu care sînt pomeniți românii ca populație majoritară în toate localitățile.

La începutul anului 1552 după ce Transilvania a încăput pe mîna habsburgilor, regele Ferdinand I însărcinează pe consilierul său **Georg Werner** (sau Wernherius) unul dintre cei mai buni specialiști din acea vreme în probleme de mineralogie și exploatări miniere, ca împreună cu episcopul Paul Bornemisza și sub oblăduirea generalului Castaldo, să cerceteze situația veniturilor regești din Transilvania precum și situația cămării din Baia Mare. În raportul întocmit cu acest prilej există un capitol intitulat: **„Despre Baia Mare"** în care se spune :

... „Orașul Baia Mare (De Rivulo Dominarum) pe care germanii îl numesc Ungrisch Neustadt și ungurii Szatmár Bánya sau Nagy Bánya este afară din Transilvania într-o adîncitură a munților care despart Transilvania de Maramureș... În Baia Mare pe lîngă aur, care e mai din belșug ca în Transilvania, este și o producție mare de argint, fapt care fără îndoială l-a îndemnat pe monarh să se teamă mult pentru această localitate și să îngrijească să o împrejmuiască cu întărituri... Înăuntrul zidurilor este un castel, sediu osebit al cămării și al cămărașului... În acel — castel — sînt ateliere de separare, de ardere și altele de acest fel ce țin de cămară. De castel depind paisprezece sate din care două sînt ungurești, celelalte românești..."[9].

Din raportul întocmit de Georg Werner, o adevărată frescă despre Baia Mare, rezultă interesante date și aspecte cu privire la situația organizării minelor, la condițiile de muncă și starea socială a minerilor.

7. **Op. cit., pp. 262—287.**
8. **Op. cit., pp. 181—186, 207—226.**
9. **Călători străini despre țările române,** vol. II, Editura științifică, București, 1970, pp. 13—16, 64, 65, 85, 92—98.

https://biblioteca-digitala.ro

Giovan Andrea Gromo, un nobil din Veneţia, descendent din vestita familie Sforza, a îndeplinit o perioadă funcţia de comandant al oştilor de gardă ale principelui Ioan Sigismund Zápolya. Cu acest prilej, în anii 1564—1567, el întocmeşte o descriere a Transilvaniei, în care înfăţişează situaţia ei geografică, bogăţiile naturale, sistemul de fortificaţii şi de apărare precum şi structura socială, evidenţiind cu mult realism virtuţile ostăşeşti ale românilor. Reţinem din descrierea lui Gromo următoarele :

...„În apropiere este Baia Mare numită de unii şi Pîrîul Doamnelor, (Rivulus Dominarum) o localitate fără mari întăriri... totuşi de mare însemnătate, mulţumită minelor bogate care dau aurul cel mai bun.

...A treia naţiune (aici termenul de „naţiune" trebuie înţeles în sensul etnic) este a românilor care e răspîndită în toate părţile acestui stat. Obişnuit, toţi românii se îndeletnicesc cu munca cîmpului atît pentru sine cît şi lucrînd ca muncitori pămînturile ungurilor şi ale saşilor. Puţini dintre ei fac slujbă ostăşească printre ostaşii călări, cea mai mare parte însă slujesc ca pedestraşi. Au o mare vitejie înnăscută şi rabdă orice osteneală... nu se tem de nici o primejdie... Ei folosesc şi astăzi o limbă asemănătoare cu limba veche a romanilor, după cum folosesc şi obiceiul şi portul lor..."[10]

Preconizînd formarea unei ligi antiotomane şi recuperarea pierderilor de influenţă din cauza Reformei, Papa încearcă să îmbunătăţească relaţiile dintre habsburgi şi polonezi, deteriorate ca urmare a ocupării de către habsburgi a cetăţii Satu Mare.

Pentru mediere, Papa trimite în anul 1583 pe călugărul iezuit **Antonio Passevino**. În drumul său spre Caşovia, locul negocierilor, Passevino vizitează mai multe localităţi din Transilvania, între ele fiind şi Baia Mare, se ocupă de înfiinţarea unui seminar iezuit la Cluj şi adună material pe baza căruia elaborează lucrarea **„Despre Transilvania"**.

Referindu-se la desfăşurarea tratativelor de la Caşovia, Passevino menţionează confruntarea dificilă ce a avut-o cu reprezentantul împăratului, contele Herberstein, care avea în exploatare minele din Baia Mare, mine ce urmau a fi cedate, cu toată regiunea, regelui Ştefan Bathory în compensaţie pentru cetatea Satu Mare.

...„În locul — oraşelor — Satu Mare şi Németi care erau patrimoniul Casei Báthory, împăratul (Rudolf al II-lea) este acum pe cale să-i dea lui Ştefan, regele Poloniei, Baia Mare, numită de latini Rivulus Dominarum..."[11]

În lucrarea lui Passevino sînt înfăţişate instituţiile administrative şi de drept, potenţialul economic şi militar, orientările politice şi factorii de conducere din principatul autonom al Transilvaniei.

În perioada refugiului şi a captivităţii lui Petru Cercel, domnul Ţării Româneşti, mazilit în 1581 în urma uneltirilor lui Mihnea Turcitul, s-a aflat o vreme în Transilvania secretarul acestuia **Franco Sivori**, originar din Genova. Urmînd pe domn în pribegie şi în timpul cît a fost închis în cetăţile Mediaş, Chioar şi Hust, Franco Sivori a stat o perioadă şi în Baia Mare, despre care scrie :

---

10. **Călători străini despre ţările române**, vol. II, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1970, pp. 332, 336—337.
11. **Călători străini despre ţările române**, vol. II, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1970, p. 539.

https://biblioteca-digitala.ro

„... Și astfel, după ce am stat aproape opt luni în casa amintitului domn Kendy (La castelul din Iernut) ne-am luat rămas bun... și am ajuns în trei zile într-un oraș numit Baia Mare (Nagibagna) la hotarele Ungariei și lîngă cetatea unde era închis principele (Petru Cercel era închis la Chioar). Aici am stat o lună și jumătate încheiate, sub protecția prea strălucitului domn Felician, baron de Herberstein, consilier al maiestății sale imperiale, care locuia cu familia sa în acele părți, deoarece el exploata minele de aur și argint care fuseseră odinioară ale Fuggerilor... Pe acestea le luase în arendă de la principele Transilvaniei căruia îi aparținea acest loc Baia Mare, fiindu-i dăruit acestuia de regele Poloniei, unchiul său, care îl dobîndise de la împărat prin niște convenții... fiind mediator părintele iezuit Possevino"[12].

În „Memorialul" său, Franco Sivori cuprinde, alături de prezentarea faptelor într-un stil viu și colorat, unele date statistice, descrieri de ceremonii, obiceiuri și amănunte despre felul de viață al românilor.

În anul 1585, francezul **Jacques Bongars,** întovărășit de prietenul său Guillaume Lenormand, întreprinde o călătorie de studii străbătînd Ungaria, Transilvania și Țara Românească în drum spre Constantinopol.

În „**Jurnalul de călătorie**" scris cu acest prilej Bongars comentează în stil telegrafic unele date despre localitățile prin care a trecut între care este menționată și Baia Mare :

...„7 mai, după cină am dormit la Seini, un sat în care se vorbește mai mult românește decît ungurește 3 mile (de la Satu Mare) ...8 mai, 3 mile, am ajuns la cină la „Hungrisch Neustadt" zisă și Baia Mare, într-o miercuri".

...„La 1 iunie am plecat din Baia Mare... am trecut micul rîu Lăpuș, care izvorînd din Munții Maramureșului, desparte țările împăratului de cele ale principelui Transilvaniei..."[13].

Unele date interesante despre Baia Mare și mai ales despre tehnica minieră din această perioadă ne sînt furnizate de **Felician Herberstein.** Acest nobil de origine austriacă a deținut diferite funcții la curtea lui Rudolf al II-lea și este numit comisar imperial al negocierilor de la Cașovia cu Possevino din 1583 pentru aplanarea litigiului dintre împărat și regele Poloniei. Abil și avid de îmbogățire el exercită la aceste tratative o serie de manevre ascunse în favoarea lui Ștefan Báthory, de la care reușește să arendeze minele din Baia Mare și Cavnic.

El își stabilește pentru o perioadă reședința la Baia Mare unde este cunoscut și elogiat de către Sivori și Bongars. Bun cunoscător al tehnologiei miniere, Herberstein este solicitat în 1585 ca specialist de regele Poloniei pentru a cerceta situația minelor de la Zlatna, Almaș, Brad, Abrud și Băița, cu scopul găsirii unor noi căi pentru rentabilizarea acestora. În raportul redactat din Baia Mare, la 22 decembrie 1585 către regele Poloniei, Herberstein prezintă reale și competente propuneri privind organizarea muncii,

12. **Călători străini despre țările române,** vol. III, Editura științifică, București, 1971, p. 55.
13. **Op. cit.,** pp. 155—156.

https://biblioteca-digitala.ro

perfecționarea tehnologiei și asigurarea mîinii de lucru în exploatările miniere.[14]

În anul 1596 este tipărită la Veneția lucrarea lui **Gian Lorenzo D'Anania** intitulată **„Cosmografia"** în care pe baza unor surse și informații indirecte, necunoscute de noi, autorul face o sumară descriere a țărilor române, prezentînd pe lîngă unele elemente reale și lucruri cu caracter superstițios lipsite de temei și adevăr :

„... Transilvania, mai întîi numită Dacia a fost vestită datorită regelui Decebal... seamănă și ca poziție și ca mărime cu Toscana, este peste măsură de bogată în aur, argint și orice alt metal... Acolo se află orașele Baia Mare, Bistrița, Cluj și Turda... și mai apoi Oradia, Alba Iulia, Sibiul... Mediaș, Brașov, Făgăraș...".

Referindu-se la Baia Mare, autorul consemnează :

„... În minele sale apar adesea, ca un lucru vrednic de mirare, niște spiriduși, dintre aceia care se numesc **silfi pămîntești de jos,** care — în timp ce se prefac că ajută pe lucrători, ba cu rîsete ba cu cuvinte și se arată chiar că învîrtesc roțile, țin funiile, scurg apa și fac slujbe de acest fel — își îndeplinesc (deși aceasta nu se vede de loc) gîndul lor cel rău năruind... minele, unde pier înăbușiți nenorociții muncitori..."[15].

Această descriere mistico-fantastică se pare că își are originea în legendele care circulau și mai circulă și astăzi în rîndul minerilor despre „omul nopții", „strigoii minelor", „duhurile rele din adîncuri" și alte scorneli supranaturale, pe care autorul le-a preluat probabil ca fapte reale. În lucrarea lui D'Anania este menționat pentru prima dată „bitumul" ca o ceară minerală și tot aci se face o sumară descriere a stemei Moldovei.

Descrieri referitoare la Transilvania în general și cu menționarea localității Baia Mare în special au realizat în această etapă, pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, și alți cărturari dintre care aș aminti pe Giorgio Tomasi și Leszter Gyulafi, demnitari la curtea lui Sigismund Báthory, geografii italieni Giovani Botero și Antonio Margini precum și consilierul imperial David Frölich în lucrarea sa **„Medulla Geographiae Practicae"**[16]. Fără a depăși ca problematică, mod de abordare și profunzime în analiză lucrările prezentate mai sus, scrierile lor constituie tot atîtea argumente pentru cunoașterea mai amplă a realităților social-istorice din această perioadă.

Desigur că în secolul al XVII-lea și următoarele se înmulțește numărul de documente și informații despre Baia Mare, fapt ce ne oferă în continuare un vast material pentru cercetare și valorificare.

O privire de ansamblu asupra acestor scrieri ne permite să desprindem cîteva concluzii :

În primul rînd trebuie să reținem faptul că Baia Mare apare de timpuriu menționată în lucrări scrise fiind cunoscută în această parte a Europei ca un important centru minier și comercial, ca așezare urbană dezvoltată. Sînt evidențiate — uneori chiar exagerat — bogățiile subsolului și în special

14. **Călători străini despre țările române,** vol. III, Editura științifică, București, 1971, pp. 189—197.
15. **Călători străini despre țările române,** vol. IV, Editura științifică, București, 1972, pp. 567—568.
16. **Călători străini despre țările române,** vol. V, Editura științifică, București, 1973, pp. 43—45.

https://biblioteca-digitala.ro

aurul şi argintul existente la Baia Mare, fapt ce a stîrnit continuu interesul şi dorinţa avidă a exponenţilor claselor dominante de a pune stăpînire pe această localitate, de a se înfrupta din exploatarea resurselor sale.

În al doilea rînd este necesar de subliniat că istoria dezvoltării acestei localităţi este strîns legată de istoria Transilvaniei. Toate frămîntările politico-sociale care au zguduit în evul mediu această ţară s-au răsfrînt direct asupra oraşului Baia Mare, el însuşi constituind de multe ori obiect de dispută şi de tranzacţie între suveranii feudali.

În al treilea rînd trebuie remarcat faptul că paralel cu descrierea localităţii şi a bogăţiilor băimărene, unii autori ca Massaro, Dernschwam, Werner, Herberstein, D'Anania şi alţii sesizează şi prezintă în lucrările lor interesante aspecte sociale privind condiţiile de muncă istovitoare din băi şi ocne, nivelul rudimentar de înzestrare tehnică a exploatărilor miniere, unele metode de lucru şi forme de organizare a muncii precum şi nivelul scăzut de viaţă al băieşilor, fapt ce ne permite să aprofundăm înţelegerea caracterului crunt de exploatare a lucrătorilor în condiţiile sistemului feudal.

În al patrulea rînd, dar nu mai puţin importantă este concluzia ce se desprinde că românii au reprezentat tot timpul populaţia majoritară atît în bazinul Băii Mari cît şi pe întregul teritoriu al Transilvaniei, ei constituind principala forţă socială producătoare de bunuri materiale.

Găsim clar formulate aceste idei în scrierile lui Nicolae Olahus, Werner, Reicherstoffer, Sivori, Gromo, Bongars, D'Anania, David Frölich şi alţii care subliniază numărul majoritar al românilor, aspecte privind fizionomia şi trăsăturile lor de caracter, limba, portul, obiceiurile şi permanenţa lor pe aceste meleaguri ca urmaşi legitimi ai daco-romanilor.

SOME DATA AND EVIDENCE ON SIXTEENTH CENTURY BAIA MARE

— *Abstract* —

Starting from the study of the vast collections of evidence on our mediaeval past, comprised in the work „Foreign Travelers about the Romanian Principalities" published in several volumes by the „Nicolae Iorga" Institute of History in the Scientific Edition, Bucharest, the most significant items of information, impressions and evidences with direct refference to the locality of Baia Mare, well-known from ancient times as one of the important mining centres of Transylvania, have been sellected and presented in this article.

Highly appreciated for its rich natural rescurses the teritory of Transylvania underwent in the sixteenth century a stormy period of social and political movements. The repressentatives of the feudal

https://biblioteca-digitala.ro

dominant classes tried by all means to turn into their property and to appropiate the riches of this teritory. A great number of emissaries and representatives of the dominant classes visited Transylvania and wrote about it nemerous essays eon their journey, memoirs, a.s.o. that embody valuable pieces of information and documentary proofs on the locality of Baia Mare, on the material resourses of the area, on mining, the population and the beauties of these places.

The presentation of those letters is a clear evidence of the noteworthy economic part held by the Baia Mare basin in thath period, as well as the fact that the Romanian population, that has always been in the majority in this area, faced with dignity all vicissitudes of those times, keeping unaltered the features of its character, language, costume and customs as the lowful successors of the Daco-Romans, constituing the main material goods producing social force.

https://biblioteca-digitala.ro

UN DOCUMENT INEDIT PRIVIND RELAȚIILE CHIOARULUI CU ȚĂRILE ROMÂNE ÎN EVUL MEDIU

VIORICA URSU

Procesul istoric ce a premers unirii românilor într-un singur stat a înscris cu permanență, de-a lungul istoriei, legături ale acestora de o parte și de alta a Carpaților. Relațiile între țările române — capitol atît de cuprinzător în timp și ca arie de manifestare (economie, viață socială, domeniu politic și militar, viață culturală), au constituit, cu siguranță, premise importante ale unității politice a acestor țări[1].

Cercetarea istorică românească a pus în valoare un volum mare de informații și date privind acest aspect esențial al istoriei românești, concluzia prelucrării lor fiind însăși explicația **unității de cultură materială și spirituală a românilor.** Rezultat firesc al unei realități prezente în toate momentele istoriei poporului nostru, această unitate nu este de loc miraculoasă, căci românii au comunicat întotdeauna prin pasurile Carpaților, vorbind aceeași limbă, schimbînd produsele muncii lor, ducînd cu ei adesea cărți și întotdeauna gînduri de mai bine. Tot ei și-au căutat de atîtea ori adăpost la frați, trecînd munții de o parte, sau de alta a lor, fugind din calea vitregiei vremurilor.

★

De-a lungul evului mediu, relațiile Maramureșului, Lăpușului, Chioarului, cu Țara Românească și Moldova amintesc, de pildă, momentul întemeierii statului feudal Moldova, legat de numele voievodului maramureșean Bogdan, amintesc numele Drăgoșeștilor — de la Dragoș „descălecătorul"[2] pînă la Bartolomeu Dragfi, voievodul Transilvaniei și relațiile acestuia cu Ștefan cel Mare. Ori faptul că satele Lăpușului, de pe domeniul cetății Ciceului,

1. Ștefan Pascu, **Premisele unității politice a românilor,** în **Apulum,** VII, 1969.
2. Radu Popa, **Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea,** București, 1970, p. 246.

https://biblioteca-digitala.ro

îşi aveau stăpînii feudali în Moldova, pe domnii acestei ţări, Ştefan cel Mare, Petru Rareş[3].

În contextul luptei românilor pentru neatîrnare şi păstrarea fiinţei de neam, documentele medievale au consemnat în mai multe rînduri prezenţa domnilor munteni sau moldoveni pe aceste locuri, sosiţi adesea cu oaste în sprijinul voievodului Transilvaniei[4].

Mihai Viteazul, domnul de numele căruia se leagă unirea celor trei ţări române, stăpînind, printre marile cetăţi transilvănene, şi aceea a Chioarului, face în apropiere, în părţile Sătmarului, un important popas, menit să pregătească bătălia de la Guruslău, victoria şi reluarea marii acţiuni de independenţă şi unire a ţărilor române[5].

Alteori, domni munteni sau moldoveni, maziliţi de Poartă, trec munţii în Transilvania, unde se bucură de sprijinul principelui în încercările de a-şi redobîndi tronurile[6]. Stabiliţi la Satu Mare şi Baia Mare, Gheorghe Ştefan, Constantin Şerban, Mihnea al III-lea îşi recrutează oaste, stîrnind mînia nobilimii străine de cauza luptei antiotomane ce i-a unit de atîtea ori pe români[7].

În împrejurări politice adeseori grele, pentru ţările române, sau cu alte prilejuri, sînt amintiţi în Transilvania înalţi demnitari munteni şi moldoveni, fie cu importante misiuni din partea domnilor, fie pribegi în trecere sau poposind aici.

Dar, împrejurările istorice, care i-au pus în legătură secole de-a rîndul pe românii ardeleni cu cei din Ţara Românească şi Moldova, sînt numeroase. Ele înscriu şi circulaţia, în toate zonele Transilvaniei, a cărţii vechi româneşti tipărite în centrele din Muntenia sau Moldova: Cazania lui Varlaam[8], cărţile lui Dosoftei[9], Biblia lui Şerban Cantacuzino — dăruită de domn „neamului românesc“[10], sau Evanghelia de la Snagov, despre care o

3. D. Prodan, **Iobăgia în Transilvania**, Bucureşti, 1967, p. 141; El. Sighiarteu, **Colinele şi cetatea Ciceului**, Cluj, 1928, pp. 17, 21.
4. Şt. Meteş, **Domni din principatele române pribegi în Transilvania în veacul al XVII-lea**, 1934; Viorica Ursu, **Domni şi voievozi români pe meleaguri sătmărene**, 1969.
5. Viorica Ursu, I. Crişan, **Tabăra lui Mihai Viteazul la Moiţin, moment important în pregătirea bătăliei de la Guruslău**, în **Acta Musei Porolissensis**, Zalău, 1977, p. 186.
6. Despre înţelegerile între Constantin Şerban, Gheorghe Rákóczi al II-lea şi Mihnea al III-lea, vezi I. Prahoveanu, **Cetatea Bran, 600 de ani de atestare documentară**, în **Revista de istorie**, nr. 10, 1977, extras, pp. 16—17.
7. **Monografia municipiului Baia Mare**, vol. I, Baia Mare, 1972, pp. 148—150.
8. Viorica Ursu, **Constituirea, în cadrul secţiei de istorie a Muzeului din Satu Mare, a unui fond documentar privind tradiţiile culturale româneşti sătmărene**, în **Muzeul naţional**, vol. II, Bucureşti, 1975, p. 537. În nord-vestul Transilvaniei sînt semnalate 12 exemplare care se păstrează din „Cartea românească de învăţătură“, unele exemplare purtînd valoroase însemnări. Vezi A. Socolan, **Circulaţia cărţilor vechi româneşti în nord-vestul Transilvaniei**, în **Marmaţia**, vol. I, Baia Mare, 1969, p. 29.
9. Unul din volumele cărţii „Viaţa şi petrecerea sfinţilor“ (scrisă de Dosoftei între 1682—1686), purtînd dedicaţia autografă şi semnătura mitropolitului Moldovei: „Lui Dimitrie, Protosinghelul Sătmarscăniu şi Ardealscămu siu“, a fost achiziţionat din zonă, de Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei R.S.R., unde se păstrează la cota C.R.V. 1001.
10. **Biblia**, tipărită la Bucureşti, în anul 1688, se copia la 1790 la Cuhea în Maramureş, păstrîndu-se unul din exemplarele sale şi la Ieud, unde este semnalat între cele două războaie mondiale. Vezi **Pagini din istoria Maramureşului**, Baia Mare, 1967, p. 63, şi V. Brătulescu, **Bisericile din Maramureş**, în **Buletinul Comisiunii monumentelor istorice**, anul XXXIV, (1941), fasc. 107—110, p. 110.

https://biblioteca-digitala.ro

însemnare din Transilvania, de la începutul secolului al XIX-lea, spunea că „s-a tipărit dincolo de Carpați în vreme de bejenie pentru biserica din Ardeal"[11].

În bună parte, legăturile între țările române au fost întreținute prin strădania domnilor munteni și moldoveni, ori a unor boieri luminați, stareți, dascăli, de a înlesni copiilor ardeleni, maramureșeni învățătura pe lîngă mănăstirile din Moldova și Țara Românească, ca și de aceeași preocupare pentru înzestrarea unor lăcașe de cult românesc din Transilvania cu obiecte de valoare, cărți, chiar cu moșii[12]. După cum este știut, domnii Țării Românești sau ai Moldovei sînt amintiți ca stăpîni ai unor cetăți și domenii întinse în Transilvania, după cum domnii sau unii boieri sînt proprietari de moșii, case în Transilvania, sau ai unor importante averi mobile, fiind menționați adesea aici și ctitori de mănăstiri și biserici. Toate acestea presupun relații largi și apropiate cu românii ardeleni și un anumit patronaj al domnilor asupra lor, așa cum acest lucru i se recunoaște lui Constantin Brâncoveanu în prefața Chiriacodromionului tipărit la Alba Iulia „... Io Constatin Brâncoveanu Basarab voevod... patronoș adevărat al sfintei mitropolii de aici din Ardeal... dată neamului nostru românesc aici în Ardeal..."[13].

Ștefan Cantacuzino donează în anul 1715 un frumos potir din argint aurit comandat de domn la meșteri brașoveni, unei „mănăstiri de la Maramureș". Potirul poartă un frumos text cu dedicația domnului Țării Românești[14].

În șirul relațiilor Cantacuzinilor cu Transilvania se înscriu și drumurile lui Toma Cantacuzino aici, ca postelnic și spătar al domnului Constantin Brâncoveanu, atît în misiunile încredințate de domn, cît și în problemele particulare ale acestui demnitar muntean[15]. De asemenea, pribegia sa și a familiei sale în Transilvania, în legătură cu evenimentele politice și militare care, la începutul veacului al XVIII-lea, angajau Țara Românească și Moldova într-o proiectată ridicare antiotomană[16].

---

11. Însemnare pe exemplarul achiziționat din județul Maramureș de Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., C.R.V. 1009. Vezi T. Furdui, **Tipărituri vechi românești din zona bălmăreană, nou intrate în fondurile Bibliotecii Academiei R.S.R., Filiala Cluj-Napoca,** ms. Pe un alt exemplar al Evangheliei tipărite la 1695 de Șerban Cantacuzino, păstrat la Tur, în Țara Oașului, se menționează că a fost cumpărat „de la un călugăr din Țara Românească... în anul 1704", informație la Dariu Pop, **Mărturii strămoșești,** Satu Mare, f.a., p. 95.
12. După însemnările aflate pe două din tipăriturile vechi românești păstrate în Vălenii Maramureșului, elevi ardeleni au învățat la școala de pe lîngă mănăstirea Colțea, ctitorie a lui Mihai Cantacuzino, din București, vezi O. Șchiau, **Cărturari și cărți în spațiul românesc medieval,** Cluj-Napoca. 1978, pp. 36—37, și Livia Bacâru, **În patrimoniul Bibliotecii Centrale de Stat, mărturii ale unității culturale românești,** în **Îndrumătorul cultural,** din 12 dec., 1977, p. 26.
13. Din Predoslovia la „Chiriacodromion", tipărit la Alba Iulia, la 1699, vezi Livia Bacâru, articolul și locul citat.
14. Textul gravat cu caractere cirilice: „Acest potir îl închină și îl prinosește Măria sa luminatul domn al Țării Românești, Io Ștefan Cantacuzino voievod Sfintei mănăstire de la Maramureș unde să prăsnuiește hramul Înălțarea Domnului Hristos spre pomenirea numelui și ispășenia sufletului Mării Sale Leat 7224". Potirul, destinat inițial, probabil, mănăstirii din satul Biserica Albă, care avea hramul amintit în text, este semnalat de Ion Birlea, la începutul secolului nostru în Săcel — Maramureș și se află acum în colecția Muzeului județean Maramureș.
15. N. Iorga, **Brașovul și românii,** București, 1905, p. 239; în legătură cu anii petrecuți de D. Cantemir la Constantinopol și atitudinea sa politică față de Poartă, vezi Șt. Ștefănescu, **Gîndirea politică a lui D. Cantemir și relațiile Moldovei cu statele vecine la începutul veacului al XVIII-lea,** în volumul **300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir,** Ed. Acad., București, 1974, p. 112 și M. Berza, **Activitatea istoriografică a lui Dimitrie Cantemir,** în același volum, p. 39.
16. **Istoria României,** vol. III, București, 1964, pp. 210—211.

https://biblioteca-digitala.ro

Toma Cantacuzino — portret după o frescă din sec. al XIX-lea.

În legătură cu drumul lui Toma Cantacuzino în Transilvania ca pribeag şi, respectiv, cu popasul în Chioar, se păstrează la parohia ortodoxă din Şomcuta Mare (localitate situată la 25 km de Baia Mare), un discos, provenind de la vechea „mănăstire grecească (ortodoxă n.n.) a Şomcuţii". Piesa, datată 1717, poartă un text care aminteşte numele lui Toma Cantacuzino, al soţiei şi al tatălui său. De formă circulară şi mărime mijlocie (d=290 mm), talerul, din cositor, este simplu, aproape plat, cu marginea uşor înălţată şi buza reliefată. A fost turnat la Braşov, de meşterul cositorar care îşi semnează lucrările cu iniţialele L M[17]. În interiorul talerului, pe margine,

17. Ana Maria Henegariu-Haldner, **Cănile de cositor din colecţia Muzeului Brukenthal**, în **Studii şi comunicări**, 12, Muzeul Brukenthal, Sibiu, 1965, p. 159.

https://biblioteca-digitala.ro

Maria, soția lui Toma Cantacuzino, după aceeași frescă din secolul al XIX-lea.

în monogram, inițialele amintite sînt subliniate de linii mici curbe și de puncte. Pe dos, în plan central, în două cercuri concentrice, apare marca de meșter într-un medalion, în care se distinge coroana orașului Brașov, elementul heraldic fiind încadrat de aceleași inițiale L M.

Pe dosul marginii, discosul poartă un text gravat cu caractere cirilice: „Acest taler l-au dat Maria ghinărăreasa ghinărarului Toma Cantakozino și s-a da(t) să fi(e) discos trecă(nd) măria sa aci înt(ru) pomenirea pări(n)ților pometi Matei Leat 7225".

Piesa este deteriorată, o porțiune mică din fund fusese topită, se pare. Recent a fost curățată și conservată, înlesnindu-se lectura textului. Poartă însă amprenta timpului și a unei îndelungate folosiri. Nici piesa și nici textul nu au fost semnalate în literatura de specialitate mai veche sau mai nouă[18]. L-am socotit demn de luat în considerare ca și izvor istoric, men-

18. Avem în vedere atît culegerile de însemnări din bisericile din Transilvania, publicate ca izvoare, cît și literatura de specialitate mai veche, sau mai nouă, care se ocupă de acestea.

https://biblioteca-digitala.ro

ţionînd prezenţa în nordul Transilvaniei şi Chioar a unei personalităţi politice şi militare din Ţara Românească. Acest discos, păstrat împreună cu alte cîteva obiecte de cult şi cărţi vechi bisericeşti, unele cu dedicaţie adresată mănăstirii care a existat la Şomcuta, ne-a îndemnat să căutăm şi vechimea şi perioada de funcţionare a acestei mănăstiri. Deşi încă la început, aceste căutări ne fac totuşi să presupunem, fie şi ipotetic, o posibilă ctitorie a drăgoeştilor şi aici, existenţa, poate, a încă unui lăcaş din cele asupra cărora

Taler (discos) de la Toma Cantacuzino şi familia sa, păstrat la Şomcuta Mare, provenind de la mănăstirea veche care a existat aici.

mănăstirea lor din Peri îşi exercita autoritatea episcopală (obţinută de aceştia, la 1391, de la patriarhul Constantinopolului)[19].

Informaţia textului de pe disc, care presupune un popas al lui Toma Cantacuzino şi al familiei sale la mănăstirea din Şomcuta, ne-a îndemnat să ne oprim asupra figurii fostului demnitar muntean. Cronicile vremii şi istoriografia românească îl amintesc adesea în împrejurările politice atît de

19. În hotarul localităţii Şomcuta Mare se păstrează denumirea „La mănăstire", pentru locul fostei mănăstiri ortodoxe. Şi tot în această zonă, în apropierea Şomcutei, se localizează satul Balconia (Balkfalva), amintit într-un document din 15 martie 1405, privind posesiunile Drăgoeştilor. In: Mályusz F., **Zsigmondkori oklevéltár**, Budapesta, 1958, vol. II, 1, n. 3723. Vezi şi Borovszky S., **Szatmár vármegye monografia**, Budapest, f.a., p. 126. Voievozii Drag şi Balc, fiii lui Sas şi nepoţi ai lui Dragoş, stăpînesc, la data la care ne referim (în jurul anului 1400), domenii întinse în Maramureş, Ugocea, Sătmar, Sălaj, Solnoc-Dăbîca. Vezi Radu Popa, **Op. cit.**, p. 250. Cetatea şi domeniul Chioarului, aflîndu-se în stăpînirea lor, cei doi voievozi sînt şi aici adesea întemeietori şi ctitori, toponimia locală amintind numele lor. Despre domeniul şi cetatea Chioar, în Kadar I., **Szolnok-Dobokavármegye monográphiája**, vol. VII, Dej, p. 328.

https://biblioteca-digitala.ro

complexe pentru Țara Românească și Moldova, de la începutul sec. al XVIII-lea, în contextul, mai cu seamă, al raportului de forțe ce se dorea schimbat în sud-estul Europei.

În strădania găsirii unui echilibru între marile puteri, în legătură cu politica domnilor Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir, se fac referiri la Toma Cantacuzino, în ideea sublinierii atitudinii politice sau a personalității unuia ori altuia dintre domnii amintiți[20]. Acest lucru pentru că era, pe de o parte, mare demnitar și om apropiat al lui Constantin Brâncoveanu, iar, pe de altă parte, era prietenul lui Dimitrie Cantemir.

Toma Cantacuzino era fiul agăi Matei Cantacuzino, om foarte instruit, frate al stolnicului Constantin Cantacuzino și al spătarului Mihai Cantacuzino — unchii domnului Constantin Brâncoveanu și ai lui Toma, acesta din urmă fiind văr al domnului[21].

Bibliofil, posedînd o cultură umanistă vastă, Toma a făcut impresie deosebită lui Anton Maria del Chiaro, care spunea că este om ales și curajos, cunoscînd limba latină și italiana[22]. Aceeași bună impresie o face unui cărturar și diplomat englez venit la București, care îi dăruiește cărți[23]. Exemplarele păstrate din biblioteca sa poartă exlibrisul cu semnătura „Tomaso Cantacuzeno"[24]. Banul Mihai Cantacuzino, în **Genealogia familiei Cantacuzino,** vorbește despre Toma ca despre un om vesel cu gusturi rafinate, foarte bogat, casele sale de la Filipeștii de Pădure (Prahova) și din București întrecîndu-le pe ale celorlalți Cantacuzini. Toma și soția sa Maria Bălăceanu sînt ctitorii mănăstirii Poiana de pe malul Prahovei, din apropierea orașului Cîmpina (azi Poiana Cîmpina)[25].

Om de încredere al lui Constantin Brâncoveanu, Toma Cantacuzino este, în primii ani ai secolului al XVIII-lea, mare logofăt și capuchehaie la Poartă[26]. În contextul politic complicat al vremii, dată fiind vecinătatea imediată a celor trei mari imperii — otoman, habsburgic și țarist — și strădania țărilor române de a se menține în mijlocul rivalităților dintre ele, Toma Cantacuzino își formează o concepție politică proprie și convingeri statornic manifestate.

Trimis de domn la Constantinopol cu misiunea de a-l discredita pe Dimitrie Cantemir și a-i obține surghiunul, din dorința lui Constantin Brâncoveanu de a-i înlătura influența în capitala otomană și de a păstra pentru sine patronajul asupra tronului Moldovei, Toma se apropie de D. Cantemir, fiul domnului moldovean, cu care se împrietenește, ducînd o politică comună antiotomană[27]. Această prietenie, legată în capitala de pe malurile

20. P.P. Panaitescu, **Dimitrie Cantemir, viața și opera,** București, 1958, pp. 69—70; **Istoria României,** vol. III, București, 1964, p. 21.
21. C. Dima-Drăgan, **Bibliotecî umaniste românești,** 1974, p. 46; I.A. Candrea, **Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi,** București, p. 1557.
22. C. Dima-Drăgan, **Op. cit.,** p. 48.
23. C. Dima-Drăgan, **Biblioteca unui umanist român Constantin Cantacuzino, stolnicul,** București, 1967, p. 8.
24. C. Dima-Drăgan, **Bibliotecî umaniste românești,** p. 48.
25. Banul Mihai Cantacuzino, **Genealogia familiei Cantacuzino,** publicată și adnotată de Nicolae Iorga, București, 1902, p. 352 și D. Bădiceanu, **Mănăstirea Poiana,** în „Biserica ortodoxă română", an. LVI, București, 1938.
26. I. A. Candrea, **Op. cit.,** p. 1557.
27. P. P. Panaitescu, **Op. cit.,** pp. 69, 73.

https://biblioteca-digitala.ro

Bosforului, coincide cu o perioadă deosebit de importantă din viaţa şi opera marelui cărturar român Dimitrie Cantemir.

De la Constatinopol, indignat de ceea ce vede în jurul său, Toma scrie în ţară la 1703 că, acolo „... toţi nu ştiu decît să fure şi să jefuiască..."[28]. Este rechemat de domn în ţară şi numit de acesta spătar, în 1707, în locul lui Mihai Cantacuzino. Este trimis apoi în Moldova şi Transilvania. După cum rezultă din scrisorile adresate braşovenilor, venea des aici rezolvînd problemele domnului sau ale sale (comenzi de argintării, meşteri pentru casele din Bucureşti etc.)[29].

Toma Cantacuzino a fost adeptul alianţei antiotomane încheiate, dealtfel, atît de Constantin Brâncoveanu cît şi de Dimitrie Cantemir cu ţarul Petru I al Rusiei. Această alianţă avea în vedere o ridicare de mare amploare împotriva Porţii. Dar momentul începerii acţiunii decurgea greoi şi turcii, trecînd Dunărea în ţară, cer domnului muntean să li se alăture. Aportul lui Constantin Brâncoveanu este aşteptat şi în tabăra de la Iaşi. Domnul, însă, nevrînd „să meargă nici spre o parte nici spre alta ca să nu i se întîmple vre-o greşeală" (după spusele cronicarului anonim al Istoriei Ţării Româneşti), circumspect, deci, rămîne în expectativă, în tabăra de la Urlaţi[30]. De fapt, Constantin Brâncoveanu, făcînd dovada unui mare om politic şi conducător, a salvat, în acele momente, încă o dată, prin atitudinea sa gîndită, independenţa ţărilor române. Domnul muntean se străduieşte să medieze o pace între ruşi şi turci. O dată cu solul trimis, ajunge, însă, la Iaşi şi Toma Cantacuzino, plecat din tabăra de la Urlaţi fără ştirea domnului Brâncoveanu[31]. În prealabil, Toma scrisese lui Cantemir de la Bucureşti, asigurîndu-l de colaborarea sa în sensul vechii lor politici antiotomane. Toma, însoţit de cîţiva oameni apropiaţi şi de cavaleria armatei muntene[32], participă la asediul Brăilei, cucerită dealtfel după trei zile. După victoria asupra turcilor la Brăila, Toma Cantacuzino se retrage la Filipeştii de Pădure (după relatarea banului Mihai Cantacuzino). Aici află, însă, de pacea de la Prut din 12 iulie 1711, încheiată în urma luptei de la Stănileşti şi de sfîrşitul acestui război. Surprinderea lui Toma Cantacuzino în legătură cu vestea păcii este redată de cronica anonimă relatînd istoria Ţării Româneşti între 1688—1717, care spune că „a rămas îngheţat ca şi un mort multă vreme"[33]. În faţa acestei situaţii, Brăila fiind retrocedată turcilor, Dimitrie Cantemir, plecînd la 16 iulie în Rusia, Toma, al cărui drum spre Moldova era tăiat de turci, „au luat pen ţară şi pen Praova au trecut în Ar-

28. N. Iorga, **Istoria românilor**, vol. VI, Bucureşti, 1938, p. 458. „Sultanul de acum e lacom ca un ţigan, invidios, fricos, prost, mare duşman al creştinilor şi tot ce e împrejurul lui nu plăteşte nimic. începînd cu vizirul şi cu toţi cellalţi, care nu ascultă nimic... Minia lui D-zeu e asupra lor şi toţi se învoiesc a spune că Împărăţia aceasta turcească o va lua dracul în curînd... nădăjduim", scria Toma Cantacuzino în aceeaşi scrisoare.
29. **Catalogul documentelor româneşti din Arhivele Statului Braşov**, Bucureşti, 1955, doc. 256, 257, 271.
30. **Istoria Ţării Româneşti (cronică anonimă), de la octombrie 1688 pînă la martie 1717**, ediţie C. Grecescu, Bucureşti, 1959, p. 110.
31. Radu Popescu, **Istoriile domnilor Ţării româneşti**, ed. C. Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 201; P. P. Panaitescu, **Op. cit.**, p. 113.
32. Radu Popescu, **Op. cit.**, p. 201, **Istoria Românieî**, vol. III, p. 217.
33. **Istoria Ţării Româneşti**, cronică anonimă, p. 112.

https://biblioteca-digitala.ro

deal"[34]. Trecînd prin Brașov, va fi fost ajutat de vechii săi prieteni, spre a-și continua drumul. Străbate Transilvania și, prin Polonia, îl urmează pe Dimitrie Cantemir în exilul din Rusia unde va muri în 1721.

Din relatările cronicarilor munteni care, deși vorbesc aspru la adresa spătarului Toma, plecat în Moldova fără știrea lui Brâncoveanu, fapt pentru care turcii „i-au făcut multe împuțăciuni domnului"[35], totuși acesta nu apare ca un aventurier. Dimpotrivă, hotărît și constant în convingerile sale și, deși ambițios, într-o vreme în care domnia se cumpăra de la Poartă, el rămîne consecvent dușman al turcilor. Desigur, în general atitudinea Cantacuzinilor este aceasta, și o avea în sinea lui și Constantin Brâncoveanu, Cantacuzin, după mamă. Chiar dacă ambițiile politice ale lui Toma Cantacuzino vizau tronul Țării Românești, nu înțelegea însă să-l obțină cu prețul vînzării la turci a vărului său, deși avusese atît ocazia, cît și, se pare, niște posibilități materiale. Turcii vor invoca, este adevărat, între învinuirile aduse lui Constantin Brâncoveanu, peste cîțiva ani și plecarea spătarului Toma în tabăra de la Iași, ca și cum acest lucru ar fi avut loc cu știrea și cu voia domnului[36].

Drumul lui Toma Cantacuzino prin Transilvania, refugiat după evenimentele de la Prut, trebuie să fi avut loc în vara anului 1711. Discul lăsat însă mănăstirii din Șomcuta este datat 1717, „trecînd măria sa aci", cu prilejul, deci, al prezenței sale pe aceste locuri. După cum relatează banul Mihai Cantacuzino, în genealogia familiei sale, într-adevăr, Toma Cantacuzino, general în armata țarului, „la anul 1717 s-a dus cu știrea împăratului la Transilvania, la Brașov, ca să facă mijlocire, să-și scoată cocoana și copilul din Țara Românească"[37]. Desigur, Toma și familia sa căzuse, după trecerea acestuia în Moldova, în dizgrația domniei (a lui Constantin Brâncoveanu, a lui Ștefan Cantacuzino, iar apoi în acea a lui Constantin Mavrocordat — pentru care, dealtfel, după relatarea lui Del Chiaro, reluată de Șincai, „a fi Cantacuzen sau numai rudenie cu dînșii, atîta era cît a fi vrednic de moarte"). Maria, soția lui Toma, reușit, travestită, să treacă munții împreună cu fiul ei, ajungînd la Brașov[38]. După ce și-a regăsit familia, Toma, urmînd același drum, străbate Transilvania spre nord și, trecînd prin Chioar, poposește la mănăstirea din Șomcuta, situată la 10 km de cetatea Chioarului. Acesta, probabil, a fost prilejul cu care, el și familia sa, au dăruit mănăstirii un taler din cele ce le aveau de la Brașov, ca să fie discos (tavă pentru adunat ofrande în bani, n.n.) pentru pomenirea părinților, după cum precizează textul. În amintirea lor și poate din dorința acestora, s-a gravat textul pe discos, text la care ne-am referit menționînd numele lui Toma Cantacuzino cu rangul de general, numele soției sale Maria și al lui Matei, tatăl lui Toma. Nu știm cît vor fi stat la Șomcuta, este posibil, însă, ca popasul lor aici să fi fost mai îndelung, date fiind vremurile tul-

34. **Idem**, p. 213.
35. **Ibidem.**
36. **Istoria României**, vol. III, p. 219.
37. Banul Mihai Cantacuzino, **Genealogia Cantacuzinilor**, p. 354.
38. „... Maria cu fecioraşul eii cel unişor s-au îmbrăcat în haine proaste şi înşălind plăieşii au scăpat în Ardeal...", în: Gheorghe Şincai, **Hronica românilor**, Iaşi, 1853, p. 255.

https://biblioteca-digitala.ro

buri şi nesigure generate şi de invazia tătară, de dezastrul ce-l făceau în vara anului 1717, în zonă[39].

Descoperiri ulterioare vor da poate şi alte amănunte în legătură cu drumurile lui Toma Cantacuzino în Transilvania şi popasurile în părţile nordice ale ei, respectiv în Chioar, ori cu relaţiile pe care prietenul lui Dimitrie Cantemir şi fostul spătar muntean eventual le stabilise în aceste locuri. Importantă rămîne prezenţa sa şi a familiei sale aici, popasul şi donaţia făcută unei mănăstiri româneşti de către familia Cantacuzino. Aceasta completează şirul atenţiilor de care s-au bucurat românii ardeleni din partea Cantacuzinilor. Această problemă, care socotim că merită cea mai mare atenţie, privind relaţiile între ţările române în evul mediu, se înscrie în contextul unei adevărate politici, nu numai culturale, promovate de domnii sau boierii din Ţara Românească şi Moldova faţă de românii din Transilvania[40].

AN ORIGINAL DOCUMENT CONCERNING CHIOAR'S RELATION WITH THE ROMANIAN COUNTRIES DURING THE MIDDLE AGES

— Abstract —

The paper presents a museum piece of great historical and documentary value, a plate preserved at Şomcuta Mare (Maramureş), found at the old orthodox monastery which had been there.

The plate, made of tin, was donated by Constantin Brîncoveanu's former waiter and Dimitrie Cantemir's friend, by Toma Cantacuzino and his wife, Maria, on the occasion of their stay there in 1717. Their names and the year are mentioned in the text engraved on the reverse of the brim of the plate.

The paper reconstitutes the circumstances of Toma Cantacuzino's presence in Chioar, in a momment when the political situation was extemely complex for the Romanian countries and needed intense relations.

39. Gheorghe Şincai, Op. cit., p. 256.
40. O. Şchiau, Op. cit., p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro

BAIA SPRIE ÎN CONSCRIPȚIILE DIN 1778—1780

Dr. LIVIU URSUȚIU

Puterea economică, vitalitatea, dezvoltarea socială a unui stat, provincii, regiuni, oraș ori sat deseori sînt raportate la factorul populație, element determinant în realizarea diverselor obiective ce stau în fața puterii centrale la un moment dat. Or, pentru cunoașterea acestui factor nu de puține ori ne izbim în încercările noastre de lipsa informației de arhivă, de posibilitatea corelării acestei informații cu alte izvoare care să ofere o imagine cît mai completă a unui aspect în evoluția lui pe o perioadă mai lungă ori mai scurtă de timp. Indiscutabil că această posibilitate de reconstituire a unui crîmpei de viață, chiar dacă acesta în timp reprezintă o infimă contribuție, în perspectiva ulterioarelor cercetări poate să aducă cu sine elucidări definitive asupra unei probleme. De aceea credem că prezentarea în paralel a celor două conscripții de populație din 1778 și 1780 ale orașului Baia Sprie vor contribui, modest e adevărat, la istoria acestui oraș din nord de țară. Desigur că cele două conscripții nu s-au făcut întîmplător. Ele, ca și multe altele de acest gen, vizează direct cunoașterea unor stări de fapt la un moment dat.

În evoluția lor, izvoarele demografice urmează evoluția dezvoltării social-economice a societății, dar mai ales scopurile acestei societăți. Pentru Transilvania ele pot fi împărțite într-o primă perioadă cuprinsă între sec. XI—XVII, perioadă în care au fost elaborate mai ales pentru aplicarea și strîngerea dărilor. De aceea cu prioritate vizează sesia, pămîntul iobăgesc respectiv unitatea și gospodăria iobăgească. Dar deficiențele lor, faptul că nu se întocmesc în același timp, în același fel, de către aceleași autorități scad valoarea lor documentară, fiind utilizabile mai ales pentru elaborarea unor lucrări de istorie locală (urbarii și conscripții de dare).

Dar aceste conscripții sînt insuficiente în informație pentru studierea evoluției factorului demografic.

În dezvoltarea istorică, a doua perioadă începe cu Carol al III-lea și se încheie cu conscripția populației din vremea lui Iosif al II-lea. Important de

https://biblioteca-digitala.ro

semnalat sînt mai multe elemente. În această perioadă conscripțiile care se întocmesc sînt mult mai detaliate. Ele nu vizează doar pămîntul, ci cu prioritate populația plătitoare de dare ori pasibilă de a plăti dare, populație a cărei stare materială statul vrea să o cunoască. Acum pe lîngă conscripțiile de dare propriu-zise se întocmesc și altele, cu diverse scopuri, în diverse aspecte ale structurii sociale. Apar conscripții pentru nobili, meșteșugari, clerici, mineri, a naționalităților și altele. În acest sens, în vremea Mariei Tereza, se observă o preocupare insistentă atît pentru pregătirea și formarea cadrelor capabile să ducă la îndeplinire politica fiscală a statului, cadre care să și participe efectiv apoi la realizarea acestui obiectiv. Amintim printre altele ordonanța Mariei Tereza din 13 octombrie 1753 care dispune ca toți preoții să pregătească anual situații ale credincioșilor după vîrstă, sex și ocupație. După anul 1760 rubricatura conscrierilor se lărgește considerabil devenind o veritabilă statistică de populație. Acestea dau date asupra numărului total al locuitorilor dintr-un comitat, oraș ori sat, împărțirea locuitorilor pe diverse confesiuni, pe case, numărul nașterilor și deceselor, dar și al căsătoriilor.

Revenind la cele două conscripții ale orașului Baia Sprie din 1778 și 1780 încercăm în continuare să elucidăm contextul în care ele s-au întocmit. În studiul său introductiv la lucrarea „Izvoarele statisticii istorice", istoricul Kovacsics Jozsef leagă întocmirea acestui gen de conscripții de ordonanța Mariei Tereza din 17 decembrie 1777 care prevedea introducerea registrelor de recensămînt în Ungaria și în zonele Transilvaniei aparținînd acum de aceasta, respectiv Maramureșul, jumătate din Zarand și Aradul (decretul din 1732). Aceste registre urmau să consemneze anual numărul caselor, al familiilor, împărțirea locuitorilor, vîrsta, sexul, nașterile, decesele, căsătoriile, cu un cuvînt și starea socială a supușilor[1].

Același autor, la care ne raliem și noi, doar pentru zona studiată, nu are știre ca această dispoziție să fi fost aplicată. Cu toate acestea autorul mai sus menționat cunoaște o totalizare a unei Conscriptio Animarum de la 1777 păstrată la Biblioteca Oficiului Central de Statistică din Budapesta. (Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára). Manuscrisul respectiv, pe 36 p., sub formă de caiet, înșiră datele a 43 de comitate, districte și orașe libere. Cuprinde numărul populației, majore și minore, arată împărțirea pe sexe a populației, împărțirea pe meserii în orașe. De asemenea, cuprinde numărul noilor-născuți, căsătoriile, divorțurile, numărul noilor veniți dar și al emigranților din localități.

Autorul, pentru exemplificare, dă un „Extractus summarius Conscriptionis Animarum Regiisque Hungariae Civitatibus Anno 1777° existentium" în care Baia Sprie are înscris o populație de 3 165 locuitori din care 214 sînt meșteșugari respectiv 151 meșteri **(magistri)**, 35 calfe **(sodales)** și 28 ucenici **(tirones)** la care se mai adaugă și 4 negustori **(mercatores)**. Din conscripția anului 1778, a orașului Baia Sprie cunoaștem deocamdată doar tabelul tota-

1. Kovacsics József, **A történeti statisztika forrásai**, Budapest, 1957, p. 21.
2. Idem, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

lizator sub titlul „Elenchus Civium, et Animarum in Libero Privilegiato Regio Montano Oppido Felsö-Banya existentium pro Anno 1778 deserviens", iar pentru anul 1780 s-a păstrat întreaga conscripție sub titlul „Conscriptio Animarum Liberi, ac Privilegiati Regio Montani Oppidi Felsö Banya pro Anno 1780 deserviens".[3] Întrucît datele cuprinse în cele două conscripții sînt identice cu cele păstrate la Oficiul de statistică mai sus menționat apreciem că ele se leagă direct de conscripția poruncită de Maria Tereza prin ordonanța sa din 17 dec. 1777.

La 1778 populația totală a orașului Baia Sprie era de 3 167 locuitori, iar la 1780 de 3 236 locuitori. Pentru detalii arătăm că la 1778 din cei 3 167, 1 799 erau adulți, reprezentînd 708 perechi căsătorite. Diferența de 383 sînt calificați de conscripție drept celibatari, ori veniți din altă parte și care încă nu au contractat căsătorie. Apoi sînt înscriși 1 368 de mineri. Așadar pe familie revin în medie cîte doi copii, fapt ce atestă un indice de natalitate destul de scăzut.

Tabelul totalizator la 1778 aduce cu sine precizări suficiente, deși nu are nici un text aplicativ de referință la cifre. În primul rînd putem afla populația activă propriu-zisă a orașului la acest an, în care includem cu prioritate minerii, ori pe cei ocupați direct în extragerea minereului. Ei reprezintă 1 391 persoane, din care, interesant, 74 sînt femei. La aceștia adăugăm pe cei 234 de meșteșugari precum și pe cei 117 slugi și slujnice (**officiales ministri, servi publici**) ocupați la diversele oficii ale orașului. Și bineînțeles pe cei 7 institutori de școală (**instructores**) și cei 5 preoți (**ecclesiatici**) ai diverselor confesiuni. Deci din total, 1 754 locuitori sînt angrenați într-o activitate concretă reprezentînd în procente 54 %. Tabelul îi cuprinde și pe cei 51 de săraci și cerșetori calificîndu-i **pauperes ostiatim mendicantes,** care desigur trăiau în, sau pe lîngă casa cuiva ori pe lîngă bisericile orașului. Apoi sînt înscriși copiii (băieți și fete) în număr de 263 care frecventează școala, și care sînt pe lîngă părinți. Alături de ei alți 206 copii orfani (băieți și fete) despre care nu se dau alte amănunte. Însă nu întîmplător sînt luați în evidență deoarece se știe că fenomenul folosirii pe scară tot mai mare a muncii mai ieftine și rentabile a copiilor, mai ales la unele operații auxiliare este des întîlnit. „Este concludent faptul că la minele din Săcărîmb, în anul 1771, din totalul de 809 muncitori salariați, 317 sînt copii... De asemenea la minele din Baia Sprie, în același an, lucrau un număr de 208 copii (**proles in labore montano**)[4].

Deci în intervalul a doi ani populația orașului Baia Sprie a crescut în proporție de 1,5 %, procentaj ce poate fi considerat normal.

Asupra meșteșugurilor practicate în oraș, conscripția din 1778 vine cu destule detalii. Ele reflectă o viață activă, cu meserii diversificate în direct concordanță cu cerințele vieții cotidiene. Și în cazul meșteșugarilor, conscriptorii i-au repartizat pe confesiuni. Însă această repartizare în analiza de

3. Cele două conscripții sînt conservate la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S. România, colecția Alex. Mike, Egyveleg, vol. III.
4. Al. Neamțu, **Situația și lupta minerilor din Transilvania în prima jumătate a sec. XIX**, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", IV(1961), p. 118

https://biblioteca-digitala.ro

față nu poate să aibă vreo importanță. Așadar din totalul de 234 de persoane, avînd ca ocupație diverse meserii, 157 sînt meșteri (**magistri**), 39 calfe (**sodales**) și 38 ucenici (**tirones**). Meșteșugarii orașului reprezintă deci 7% din totalul populației și 13% din totalul populației active a orașului.

În ordine, pe primul loc sînt olarii (**figuli**) 50 (meșteri 37 ; calfe 4 ; ucenici 9), urmați de cizmari (**cothurnarii**) 36 (meșteri 27, ucenici 8), fierari (**fabri ferrarii**) 35 (meșteri 13, calfe 16, ucenici 6), croitori unguri (**sartores hungarici**) 19 (meșteri 17, calfe 1, ucenici 1), negustori (**mercatores**) 14 (meșteri 8, calfe 3, ucenici 3), măcelari (**laniones**) 13 (toți calificați drept meșteri), tăbăcari (**cerdones**) 12 (meșteri 7, calfe 3, ucenici 2), zidari (**murarii**) 11 (meșteri 3, calfe 6, ucenici 2), curelari unguri (**lorarii hungarici**) 10 (meșteri 6, calfe 2, ucenici 2). Urmează în ordine tocilarii (**cultriarii**) 5 (meșteri 4, ucenici 1), tîmplarii (**arcularii**) 5 (meșteri 3, calfe 1, ucenici 1), cădarii și butnarii (**vietores**) 4 (toți meșteri), pantofarii germani (**sutores germanici**) 4 (meșteri 3, calfe 1), cojocarii (**pelliones**) 3 (toți meșteri), lăcătuși (**fabri serarii**) 2 (ambii meșteri). Apoi cîte un croitor german (**sartor germanicus**), ciurar (**cribrarius**), șelar (**epinhiarius**), ceasornicar (**horologiarius**), rotar (**faber rotarius**), țesător (**textor**), cioplitor în lemn (**statuarius**), armurier (**schlopificus**). Deci, la această dată, pe lîngă minerit cu specificul său, în oraș se practicau încă 24 de meserii.

La 1780 proporția meseriașilor în ansamblul social este identic cu aceea de la 1778. Conscripția înregistrează 201 meșteșugari, mai puțin cu 33 ca la 1778. Însă acum apar alte meserii, cum ar fi aurarii (**aurifabri**) 5, morarii (**molitores**) 5, berarii (**braxatores**) 2 și un năsturar (**nodularius**). Scăderea numărului meșteșugarilor se datorează dispariției sticlarilor, lăcătușilor, ceasornicarului, cioplitorului în lemn și a armurierului, iar cei 14 negustori de la 1778 acum nu mai sînt trecuți în rîndul meșteșugarilor, ci în altă parte.

Totodată se observă descreșterea numărului fierarilor de la 35 la 32, al olarilor de la 50 la 28, al zidarilor de la 11 la 9, al cojocarilor de la 3 la 1, al croitorilor de la 19 la 15, al tăbăcarilor de la 12 la 7. În schimb a crescut numărul cădarilor de la 4 la 6, al țesătorilor de la 1 la 2, al cizmarilor de la 36 la 38, al măcelarilor de la 13 la 14 și al curelarilor de la 10 la 11.

Însă ceea ce considerăm important în corpul acestui tabel este consemnarea natalității și mortalității. Ne vom rezuma însă la totalul cifrelor, nu la unele amănunte, respectiv nașteri și decese pe pături sociale ori confesiuni, așa cum le inserează conscriptorii. Deci, totalul nașterilor în 1778 a fost de 157, dintre care băieți 79 și fete 78. Decesele, în rîndul bărbaților, au fost de 92, iar în al femeilor de 58, ceea ce dă un total de 150 de decese.

La 1780 procentajul deceselor scade cu 50 la sută fiind acum consemnate 89 de decese, dintre care 48 în rîndul femeilor și 41 în rîndul bărbaților.

Interesante sînt cifrele ce reflectă nupțialitatea. Apelăm doar la conscripția din 1778 doarece la 1780 acestea nu mai sînt cuprinse. Din cele 46 de căsătorii încheiate, domină cele contractate între 16 și 20 de ani, unde găsim 11 bărbați și 27 femei căsătorite. Pentru bărbați cifrele sînt destul de constante pînă la vîrsta de 45 de ani, în care întîlnim 27 căsătorii ale

https://biblioteca-digitala.ro

acestora față de 17 ale femeilor. În situația ultimă, cum e și firesc, este înscrisă doar o singură căsătorie încheiată între 20—25 de ani. Între 26—45 de ani femeile au încheiat 17 căsătorii. Dar cu siguranță este vorba de văduve recăsătorite.

Însă ceea ce ni se pare deosebit de important în conscripția din 1780 este consemnarea jelerilor în rîndul locuitorilor orașului Baia Sprie. Aceștia sînt în număr de 263, reprezentînd 7,8 la sută din totalul populației. Prezența lor destul de numeroasă în oraș este firească mai ales că în intervalul 1767—1808 se constată o creștere permanentă a acestei pături sociale datorită procesului continuu de jelerizare a iobăgimii. Consecința firească a acestui proces este migrarea lor spre orașe, unde îngroașă numărul săracilor ori pe acela al meșteșugarilor auxiliari.

În concluzie, cele două conscripții de populație vin să reflecte o situație reală a orașului Baia Sprie în ultimul sfert al sec. XVIII. Însă, cum arătam mai sus, ele trebuie circumscrise în peisajul extrem de variat al politicii absolutiste austriece din Transilvania.

BAIA SPRIE IN THE CONSCRIPTIONS OF 1778 AND 1780

— *Abstract* —

The author gives important data of historical demography concerning the town Baia Sprie at the end of the XVIII-th century, found in two conscriptions of the population (1778 and 1780), data preserved in the Library of the Cluj-Napoca subsidiary of the Academy of R. S. Romania.

The conscriptions reflect economical aspects of the towntrades and crafts — and important social problems, like the work of children in the mines, as well as other data referring to the same period.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA ISTORIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ROMÂNESC ÎN NORD-VESTUL TRANSILVANIEI

Dr. ION M. BOTA

Într-o lucrare a noastră din 1971[1] am prezentat rezumativ învățămîntul românesc în Maramureș în secolul al XVIII-lea. Cercetările mai recente ne-au oferit o serie de date inedite care se cer cunoscute de către public, iar lucrările de specialitate pot și trebuie îmbogățite cu aceste noi aspecte, care ne dau o mai completă viziune asupra vieții culturale românești maramureșene din acest secol. Vom căuta deci să prezentăm cîteva din aceste noi aspecte ale istoriei noastre culturale.

Se știe că ideile noi, progresiste, joacă un rol dinamizator în acțiunea maselor spre realizarea dreptății sociale și libertății naționale. Aceste idei exprimă relațiile sociale existente la un moment istoric dat și voința claselor sociale oprimate de a scutura jugul social și național. În zbuciumata istorie a poporului român întîlnim astfel de momente de cotitură care își pun amprenta pe dezvoltarea ascendentă a societății în toate compartimentele ei. Unul din aceste momente este și înfăptuirea unirii religioase, în 1700, a unei mari părți a poporului român din Transilvania, cu biserica Romei, izvorîtă din necesitatea de a ieși din starea de iobăgie și de a scăpa de la o treptată calvinizare a ortodoxiei noastre. Primul rezultat al acestui act istoric a fost introducerea limbii române ca limbă de cult în biserica românească ortodox-unită și formarea în înaltele școli din Roma, Viena și mai tîrziu ceva în cele ale Blajului a unei intelectualități românești legate cu trup și suflet de înfăptuirea intereselor vitale ale poporului român : emancipare socială, libertate și unitate națională. În fruntea acestei intelectualități românești progresiste au stat bărbați luminați și patrioți de talia episcopului, martir național, Ioan Inochentie Micu, Petru Pavel Aron, Grigore Maior, Ig-

1. Ion. Bota, **Din istoricul învățămîntului românesc în Maramureș la sfîrșitul veacului al XVIII-lea**, în „Contribuții la istoria învățămîntului românesc", București, 1970, pp. 149—160.

https://biblioteca-digitala.ro

natie Darabant, Ioan Bob, Samuil Vulcan și alții care nu numai că au formulat programul politic național privind emanciparea socială și politică a națiunii române, ci au și trecut la traducerea lui în viață, în condiții deosebit de grele. Sigur că apariția și formarea noilor relații sociale în care clasa burgheză se afirma ca purtătoarea ideologiei „luminilor" va contribui la organizarea și dezvoltarea învățămîntului românesc sistematic. Spre deosebire de iluminismul apusean, cel românesc s-a cristalizat în crezul Școlii Ardelene prin care ideile de latinitate și continuitatea poporului român neîntreruptă în Dacia Traiană se transformă în obiective social-politice, iar încrederea mărturisită în dreptul natural fu aplicată la culturalizarea poporului român prin școală în limba maternă, la lupta pentru emanciparea socială și libertatea națională. Așa au apărut școlile sătești ca mijloace ale luminării și emancipării prin cultură a poporului român.

Maramureșul, parte integrantă a teritoriului românesc, prin glasul protopopului Luca Vlad de Sălișteș, însoțit de încă 11 preoți la Sinodul din 1700 la Alba Iulia[2], și prin cererea din 1711 a episcopului Serafin Petrovai al Maramureșului, în numele clerului și poporului român maramureșean[3], aderă la actul unirii din 1700 și intră astfel în rîndul forțelor noi luptătoare pentru dezrobirea socială și națională. Maramureșenii au știut că în fruntea lor se afla pînă în 1733 luptătorul național episcopul Ioan Inochentie Micu, căci pe un Octoih din biserica Săcel-Maramureș găsim însemnarea : „Și le-am cumpărat sub aceea vreme, cînd au fost fiuspan al Varmeghiei Maramureșului Bechlen Ioje (Bethlen Iosif), vlădicu au fost Clain, vițispan Seghedi Ferenț, notarăși au fost Stoica Laslău cel Tînăr și cu Rațu Ianoși și arhimandrit la mănăstirea Moisei Iorestu, 1732 anul"[4]. Sigur că ecourile luptei lui I.I. Micu au ajuns și în rîndul populației românești maramureșene. Cu toată împotrivirea acestuia față de hotărîrea împărătesei Maria Terezia, în 1733 Maramureșul a fost trecut sub jurisdicția canonică a episcopiei Muncaciului, ceea ce va avea repercusiuni negative asupra dezvoltării sale sociale, culturale și politice, pînă în 1852, cînd va fi readus sub jurisdicția canonică a episcopiei românești greco-catolice a Gherlei.

Încă în anul 1600 a fost zidită **mănăstirea Moisei din Maramureș** și pe lîngă ea s-au instituit chilii destinate școlii, lucru confirmat în 10 august 1694. Dealtfel în actul fundațional al mănăstirii ,din 1762, se prevede expres și funcționarea unei școli pe lîngă mănăstire[5]. Că aici și în alte sate maramureșene în jurul acestei date au activat școli ne-o confirmă și faptul că în 31 august 1709 procesul-verbal al adunării comitatului spune că populația din părțile de jos (Hust) și de sus (Iza-Vișeu) nu își plătește obligația în natură în contul salariului învățătorilor și de aceea obligă pretorii să adune acest salar în natură[6]. De asemenea în 18 octombrie 1709 se acordă școlii din

2. Artur, Koman, **Documente istorice maramureșene**, Vișeul de Jos, 1937, p. 32.
3. Serafim, Petrovai, episcopul Maramureșului, în mapa XVIII/1, 1711, la Arhiva Bibliotecii „Astra" Sibiu.
4. Ion Birlea, **Însemnări din bisericile Maramureșului**, București, 1909, p. 163.
5. **Duminecа**, an IV, nr. 56, Sighetu Marmației, 1927.
6. **Prothocollum Incliti Comitatus Maramorusiensis**, vol. X, (1705—1712), p. 276, la Arhivele Statului Sighetu Marmației.

https://biblioteca-digitala.ro

Sighet o sumă de bani pentru nevoile sale, iar locuitorul Abraham Hoştiu îşi lasă o parte din avere, prin testament, pentru nevoile aceleaşi şcoli[7].

Lucru important pentru cunoaşterea realităţilor sociale maramureşene la începutul veacului al XVIII-lea este şi faptul că adunarea congregaţiei nobilimii maramureşene din 22 mai 1705, la Sighet, sub preşedinţia comitelui Pogany Petru de Csebi, după cum se consemna în procesul-verbal al acestei adunări, apela ca „întreaga nobilime română din Maramureş, fiii aceluiaşi Tată Ceresc" (Máramarosi egész oláh Atyafiak) să se simtă unită şi cere să i se respecte drepturile şi privilegiile acordate de regii Ungariei, între care şi acelea de a-şi alege funcţionarii, episcopul şi juraţii. Această exprimare oficială, în principalul act al comitatului, arată conştiinţa colectivă de neam a acestei nobilimi, drepturile ei de autonomie locală şi dorinţa de a şi le păstra şi în viitor. Această conştiinţă de neam era întreţinută şi de o cultură religioasă şi laică în limba naţională, însuşită în şcolile mănăstireşti şi parohiale existente în Maramureş[8]. În lucrarea noastră amintită am arătat că şi la mănăstirea Budeşti a activat la începutul veacului al XVIII-lea o şcoală românească, la care a învăţat viitorul dascăl Gavril al lui Toader din Tiream (lîngă Carei), nepot popii Ştefan şi popii Ionaş din Budeşti[9].

Într-o conscripţie şcolară din 1700 găsim o întreagă reţea de şcoli săteşti pe teritoriul fostului comitat al Sătmarului, 134 la număr, azi localităţile din fosta plasă a Băii Mari făcînd parte din Judeţul Maramureş. Iată şcolile care azi multe se cuprind în judeţul Maramureş !

CONSCRIPTIO dominorum Ludi — Magistrorum tam Catholicorum Dnni Helvetico Confessionis, tam vero Graeci-Ritus unitorum in Processu Krasznaköz

Nr. crt.	Localitatea şi numele învăţătorului	Confesiunea	De cînd e şcoala
1.	Ardusat — Ioan Budau	gr. cat.	2 ani
2.	Arieş — Simeon Pap	gr. cat.	1 an
3.	Sîrbi — Ladislau Szilágyi	gr. cat.	2 ani
4.	Buzeşti — Maxim Folea	gr. cat.	1 an
5.	Borleşti — George Marc	gr. cat.	2 ani
6.	Roşiori — Pap Simion	gr. cat.	2 ani
7.	Fărcaşa — Moise Botezan	gr. cat.	2 ani
8.	Tămaia — Miron Pop	gr. cat.	2 ani
9.	Aciua — vacant	gr. cat.	2 ani
10.	Pomi — Amota Vasile	gr. cat.	24 ani
11.	Ţicău — Gabriel Pap	gr. cat.	1 an
12.	Zimbri-Bicău — Boitor Alex.	gr. cat.	2 ani
13.	Mărius — Tămaş Etel	gr. cat.	8 ani
14.	Bicău — Teodor Pericle (Papbiko)	gr. cat.	8 ani

7. **Ibidem**, p. 284; Dariu Pop, **Mărturii strămoşeşti**, Satu Mare, 1938, p. 60.
8. **Protocolum Inclyti Comit. Maramorusiensis**, vol. X, (1705—1712), p. 21.
9. Dariu Pop, **Op. cit.**, p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. crt.	Localitatea și numele învățătorului	Confesiunea	De când e școala
15.	Crucișor — Ladislau Pap	gr. cat.	10 ani
16.	Sîii — Gherasim Tompa	gr. cat.	4 ani
17.	Valea Vinului — Ioan Pap	gr. cat.	3 ani
18.	Lipău — Ioan Moldovan	gr. cat.	3 ani
19.	Culciul Mic — Koteny	calvină	3 ani
20.	Cărășeu — Járts	calvină	3 ani
21.	Cărășeu — Nicolae Deac	gr. cat.	20 ani
22.	Culciul Mare — Cuhei Gligor	gr. cat.	1 an
23.	Amați — Iacob Oros	gr. cat.	2 ani
24.	Tătărăști — George Keziro	gr. cat.	8 ani
25.	Hirip — Roppan István	calvină	6 ani
26.	Loborbag (?) — Chirilă Pop	gr. cat.	16 ani
27.	Medișa — Dumitru Pop	gr. cat.	10 ani
28.	Necopoi — Nicolae Dunca	gr. cat.	8 ani
29.	Homorodul de Sus — Popa Alexa	gr. cat.	8 ani
30.	Chilia — Pop Gligor	gr. cat.	2 ani
31.	Homorodul de Mijloc — vacant	gr. cat.	24 ani
32.	Homorodul de Jos — Mihail Anderco	gr. cat.	8 ani
33.	Oppidum Ardud — Ioan Hammerle	rom. cat.	1 an
34.	Mădăras — Demetru Gorzo	gr. cat.	16 ani
35.	Hodișa — Pop Ursu	gr. cat.	16 ani
36.	Socond — Teodor Cucu	gr. cat.	16 ani
37.	Lopsag (?) — Nagy Zsigmond	gr. cat.	12 ani
38.	Smid — (?) Zsukan Toma	rom. cat.	1 an
39.	Bolda de Jos — Maxim Pop	gr. cat.	2 ani
40.	Bolda de Sus — Alex. Șipoș	gr. cat.	10 ani
41.	Sandra — Trezite Francisc	rom. cat.	2 ani
42.	Soconzel — Gabriel Pap	gr. cat.	6 ani
43.	Beltiug — Georgius Zeyter	rom. cat.	2 ani
44.	Supurul de Jos — Ioan Deac	gr. cat.	8 ani
45.	Racova — Ioan Deac	gr. cat.	1 an
46.	Chedea — Luca Pop	gr. cat.	10 ani
47.	Hurezul — Iosif Pop	gr. cat.	1 ani
48.	Supurul de Sus — Ioan Deac	gr. cat.	8 ani
49.	Dobra — Iosif Zedney	calvină	4 ani
50.	Giungi — Gabriel Pop	gr. cat.	8 ani
51.	Oppid. Csenger — Almási Ștefan	calvină	2 ani
52.	Ouari — Iosif Nagy	calvină	4 ani
53.	Salyi — Paulus Galambos	calvină	4 ani
54.	Rapolo — Gregorius Varadi	calvină	2 ani
55.	Sunyog — Samuel Deak	calvină	1 an
56.	Procsalma — Ladislau Szabo	calvină	1 an
57.	Procsalma — Ladislau Oros	gr. cat.	1 an
58.	Surod (?) — Franc. Iovis	calvină	1 an
59.	Vetiș — Ioan Pop	gr. cat.	6 ani
60.	Vetiș — Ștefan Somodi	calvină	1 an
61.	Sătmărel — Mihai Pop	gr. cat.	10 ani
62.	Boghiș — Gherasim Mihai	gr. cat.	30 ani
63.	Boghiș — Ștefan Incze	calvină	4 ani
64.	Pișcari — Ioan Stranyi	gr. cat.	2 ani
65.	Terebești — Florea Bone	gr. cat.	1 an

https://biblioteca-digitala.ro

Conscripţia şcolilor din plasa Baia Mare la 1770[10]

Nr. crt.	Localitatea	Confesiunea	Vechimea şcolii	Nr. crt.	Localitatea	Confesiunea	Vechimea şcolii
1.	Săndreşti	gr. cat.	6 ani	15.	Ciocîrlău	gr. cat.	1 an
2.	Cetăţele	gr. cat.	1 an	16.	Ilba	gr. cat.	1 an
3.	Bîrgău	gr. cat.	1 an	17.	Potău	gr. cat.	7 ani
4.	Tăuţii de Jos	gr. cat.	7 ani	18.	Iojib	gr. cat.	1 an
5.	Şişeşti	gr. cat.	11 ani	19.	Medieşul Aurit	gr. cat.	1 an
6.	Unguraş	gr. cat.	1 an	20.	Apa	gr. cat.	12 ani
7.	Dumbrăviţa	gr. cat.	10 ani	21.	Berind	gr. cat.	5 ani
8.	Firiza	gr. cat.	10 ani	22.	Samuştileac	gr. cat.	1 an
9.	Satu Nou de Sus	gr. cat.	6 ani	23.	Livada	gr. cat.	4 ani
10.	Groşi	gr. cat.	12 ani	24.	Botiz	gr. cat.	12 ani
11.	Tetişu (Chechiş)	gr. cat.	1 an	25.	Botiz	calvină	12 ani
12.	Ocoliş	gr. cat.	1 an	26.	Micula	reformată	12 ani
13.	Satul Nou de Jos	gr. cat.	1 an	27.	Gacsaly	reformată	12 ani
14.	Recea	gr. cat.	6 ani	28.	Csgelö	reformată	10 ani

Documentele ne arată că în aceste şcoli se învăţa citirea („lectionem"), scrierea („scripturam"), aritmetica („arithmeticam"), catechismul şi în unele din plasa Nyrului (în jurul Careiului) şi gramatica. În unele şcoli din plasa Băii Mari se învăţa şi cîntarea bisericească. Majoritatea aveau mijloace de subsistenţă proprii: iclejie = pămînt pentru dascăl, care de cele mai multe ori era şi cantorul bisericii, salariu în bani din colecta cu perşa bisericii de la credincioşi, salariu în natură (grîu, porumb), lemne de foc şi locuinţă, plus 1/3 din venitul patrafirului (=stola). Cele din Firiza, Dumbrăviţa, Satul Nou de Sus erau asigurate cu salarii de domeniul miner, iar altele de către „domnii de pămînt". Majoritatea însă aveau averile parohiale cu destinaţie specială pentru susţinerea şcolilor şi dascălilor.

Constatăm că multe din ele au o vechime mare, chiar din 1740, precum cea din Boghiş. La cele din plasa Crasnei cunoaştem şi numele învăţătorilor. Existenţa lor activă dovedeşte că am avut şcoli sistematice parohiale, săteşti în limba română înainte de apariţia legii şcolare „Ratio educationis" din 1777. Că aceste şcoli româneşti săteşti activau ne-o arată şi faptul că în anul 1757, între cei 162 de „gramatici" veniţi la Blaj în „Şcoala românească" pentru a se pregăti ca învăţători în satele care i-au trimis, mulţi se aflau din aceste părţi şi mulţi dintre ei ştiau deja citi pe bucoavnă şi pe cărţile bisericeşti. Aşa „Moisi din Sanislău, eparhia de la Carăi, au venit în 1756, iunie, 15 şi s-au prins la învăţătură de la ceas pervîi pînă au isprăvit Ceaslovul: la învăţătura creştinească au învăţat 10 capite: Cîntări, Canonul Crucii, al Precesti, preceasna, Cheruvicul şi acsionul... Filip din Sanislău, eparhia Carăi...; Filip Patruţean din Reacea, eparhia de la Groşi; Ion

10. Doc. mss. Fasc. 47/1770, nr. act 419, Fond. Comitat Satu Mare, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca.

https://biblioteca-digitala.ro

din Fersig, epar. Sasmireș... ; Găvrilă din Covași, eparhia Băsăscului ; Ioan Chivaraș, epar. Băsăscului, din Silvaș... ; Vasile din Jorucuta, epar. Băsăscului ; Ioan de la Supurul de Sus, eparhia Carăilor ; Pop Toader din vidicul Chioarului ; Mihalca Ion din vidicul Chioarului din Mănăștur ; a ceti ceva ști... ; Pop Simion din vidicul Chioarului din Mănăștur ; Miclea Costan din Copalnic din Kovar ; Giți Ioan din Copalnic din Kovar ; Fărăuți Ion din Letca din Kovar ; Rați Vasile din Letca din Kovar"[11] etc. De altfel și titlul documentului ne spune rostul venirii lor la Blaj „Insemnarea Gramaticilor ai Școalei românești din Blaj care cum îl cheamă și din ce sat și varmeghie este, în ce an și lună au venit, cît au șăzut și ce au învățat ca să se știe i-am însemnat". Sigur că, în localitățile din care au venit acești „grămatici", activau școli românești unite și, la absolvirea cursurilor de pregătire, aceștia, după ce promovau examenul „în mănăstirea Sfintei Troițe la Blaj, înaintea preacinstitului vicarăș și înaintea Cinstitului protopop Săcădate, și a altora consistorielești"[12], se reîntorceau ca dascăli la școlile respective. Amintim că în lista elevilor din școlile Blajului, în 1755, figurează și „Vancsa Pahomie din Vancsfalva — Marmația"[13].

Printre primii profesori ai școlilor Blajului îl găsim în 1762 și pe maramureșeanul Atanasie Rednic din Giulești la „tîlcuirea credinței și profesor de istorie"[14]. Ca episcop al Blajului (1764—1772), Atanasie Rednic introduce o severă disciplină în rîndul călugărilor obligîndu-i să învețe fiecare cîte o meserie (tiparul, olăritul, croitoria, făclieria, ceroplastica ș.a.) și să-și îndeplinească cu competență sarcinile de profesori în școlile Blajului. El a intervenit și obținut de la autorități ca în școalele grănicerești năsăudene și făgărășene să funcționeze profesori români[15]. Sub At. Rednic școala latină (gimnaziul) din Blaj s-a sporit cu clasele umanioare Poetica și Retorica și din 1772 iau ființă acele „Scholae altiores" (școlile mai înalte), sîmburele învățămîntului superior românesc, în cadrul cărora Ștefan Pop și Samuil Micu, absolvenți ai Pazmaneului din Viena, propuneau filozofia (logica, metafizica, matematica și etica)[16]. Asprul călugăr basilitan, Atanasie Rednic, a introdus purtarea reverendei de către preoți și la moartea sa, întîmplată în 2 mai 1772, „toate ale sale le-a lăsat Seminarului diecezan"[17], ne spune contemporanul său Samuil Micu.

Puternica circulație a cărții românești în bisericile și familiile românești maramureșene în acest timp este o mărturie vie a dragostei poporului nostru pentru știința de carte românească. Iată o astfel de mărturisire publică : „Dăm înștiințare tuturor boierilor, mai vîrtos și învățătorilor din Apșe de Mijloc, cumcă ieu, Marina Toaderiu, am cumpărat anume cu soața

11. Zenobie, Piclișanu, **Documente privitoare la istoria școlilor din Blaj**, în „Revista Arhivelor", an II, nr. 4, București, 1926, p. 403.
12. **Mss.** nr. 262, an. 1758, la Acad. R.S. România — Fil. Cluj-Napoca, fond Blaj, arhiva istorică.
13. **Mss.** nr. 200/1755 „Calculus Scholasticarum"; Lista elevilor școlilor din Blaj, în 1755, la Biblioteca Acad. R.S. România, Fil. Cluj-Napoca.
14. Nicolae, Brînzeu, **Școalele din Blaj**, Sibiu, 1898, p. 34.
15. Ioan, Georgescu, **Istoria bisericii creștine universale**, Blaj, 1931, p. 151.
16. Augustin, Bunea, **Institutele din Blaj**, conferință ținută în 1892 în Blaj, manuscris la Biblioteca Acad. R.S.R., Fil. Cluj-Napoca, manuscrise românești.
17. T. Ciparîu, **Acte și fragmente**, Blaj, 1852, p. 124.

https://biblioteca-digitala.ro

mè, Erină, această carte, anume Straşnicu de Blaj, 1773"[18]. Dealtfel, goana după procurarea de cărţi în limba română necesare vieţii religioase şi culturale a maramureşenilor din acel timp era un fenomen generalizat. Mulţi dintre ei plecau departe în oraşele Transilvaniei (Blaj, Sibiu, Braşov) ori în Moldova, cu desagii pe umeri, şi se întorceau cu ei plini de cărţi româneşti, pe care le socoteau o adevărată avere. Aşa e amintit în 1733 popa Nicolae din Apşa de Mijloc şi în 1793 Şiman Macavei de aci, care au fost la Blaj de au cumpărat cărţi[19]. Pe un Evhologhion, Bucureşti, 1722, scrie: „Dumitru din Sibiel, feciorul Gurmi Tăbanu, din ţinutul Sibiului, a vîndut acest Molitvenicu popii Lupu din Văleni, eraşul Cosăului, varmeghia Maramureşului, în 1724", iar pe un Octoih, Bucureşti, 1720, tot de la biserica din Văleni, scrie că această carte a aparţinut tot lui „Dumitru ot Sibiel", feciorul lui Gurca Tăban, care l-a cumpărat de la „păr. popa Calin, de la **legătorul de la Colţ(e)a,** cînd învăţau cu dascălul Staicu, în leat 7230 (=1772) şi l-a vîndut în Strîmtura"[20]. Pe un Catavasier din 1768 la Văleni e însemnarea „Am cumpărat această carte în tîrgul Horlou (=Hîrlău) eu, Timotei Bora, diac în Vişeul de Jos"[21].

Pe o Cazanie, Iaşi, 1743, la Borşa: „Scris-am eu Timiş Ioan dascălul... Veleatu 1790", iar pe un Octoih, Blaj, 1760, în Borşa „dascălul Ion Timiş **al** satului Borşe... 1778"[22]. Se pare că acest Timiş Ion a dăscălit în Borşa între anii 1778—1794. În 1784 pe un Triodion, Iaşi, 1747, însemna: „Ştefan dascăl din Borşe". Pe un Evanghelier, Blaj, 1766: „Anii Domnului 1767, eu am scris dascălul Grigore de la Ardelu, în Botiza"[23]. Tot la biserica din Botiza pe un Octoih, Blaj, 1760, găsim: „Scris-am eu Balicu Dumitru, diacu din Budeşti, A.D. 1775, în Mai, 16"[24]. Pe un Pentecostarion, Bucureşti, 1747, în Botiza scrie: „Anul 1785. Am fost diacu Iacob Rişco, feciorul lui popa Chirilă din Comîrzana (Oaş), adecă diacu de aia grecu, şi au fostu şi podudiacin (=subdiacon) **în oşculă** la Muncaciului, şi apoi n-au vrut să să facă popă şi aşe s-au lăsatu numai diacu"[25]. Pe o Cazanie Iaşi, 1643, în Budeşti e amintit în 1745 şi popa Ion, unchiul dascălului Gavril al lui Toader din Tiream (Satu Mare)[26].

Interesantă şi semnificativă este o poezie populară românească scrisă în 1761 pe nişte foi adause la un Octoih din biserica Slătioarei. Autorul se face ecoul persecutării bisericii ortodoxe româneşti din Banat de către „clerul iliric", care ocupă parohiile şi posturile bune, subjugînd pe români şi îi îndeamnă pe aceştia să rămînă tari în unire[27]. De asemeni, semnificativă e şi însemnarea pe un Octoih manuscris la biserica din Cornesti, în 1793, „Verş de Morişan alcătuit în Ungvar, de păţile cele multe, şi cu dor şi

18. Ion, Birlea, **Op. cit.**, p. 93.
19. **Ibidem.**
20. **Ibidem**, p. 203.
21. **Ibidem.**
22. **Ibidem**, p. 37.
23. **Ibidem**, p. 46.
24. **Ibidem**, p. 47.
25. **Ibidem**, p. 48.
26. **Ibidem**, p. 61.
27. **Ibidem**, p. 187.

https://biblioteca-digitala.ro

amor". Autorul ne spune „c-a umblat la școale cu cartea subsoară la Sighet în oraș în Maramureș", apoi 3 ani de zile la Ungvar, unde a terminat teologia și apoi s-a însurat, luîndu-și muiere din Apșa și în sfîrșit s-a reîntors la Ungvar, unde a fost hirotonit preot[28]. Pe un Octoih rusesc în manuscris e însemnarea la biserica din Cuhea : „Din Oiceștie.i. dascalul și cu a pope învățatu osmoglasnicu la dascalul ăstuie, anume..." în 1715. Pe cealaltă pagină : „Unui fecior al său, anume Dolu, în 3 florinți 30 de bani, cînd am șezut în a Culme, de am învățat coconi în casa lui Mariș Văsîiu din jos pistorie (!) diac. Ardel Ievon... din vidicul Sonucului (Solnocului?)... 7232, 1724"[29]. La biserica din Giulești pe un Liturghier, Tîrgoviște, 1713, o însemnare : „Scris-am eu dascălul din Țara Ardealului, din varmeghia (ruptă fila), ca să fiu și eu pomenit... oraș al meu Brașov, 1768"[30]. Pe un Triod, Blaj, 1771 : „Scris-am eu Neofitu Ioan, dascalu și Tudor Vasilie eclesiarh (=cleric)"[31], iar pe un Antologhion, Iași, 1755, în Hărnicești : „Au scris Ianăș dascalu Culinovici Cosovschi la casa lui Popa Grigore, 1763"[32]. Însemnările ne spun că în 1752 era viceșpan Balea Mihai de Ieud și jurat Sepînțai Vasile, primul cunoscut ca un mare sprijinitor al țărănimii române maramureșene și năsăudene în lupta ei contra nedreptăților suferite din partea autorităților de atunci[33]. La mănăstirea Moiseiului pe un Apostol, București, 1683, scrie : „Scris-am eu dascălul Ioniță Faga", iar pe un pomelnic de aici, în 1778 : „Voița Filip compectorul și dascalu în Moisei"[34]. În Rona de Jos găsim o Evanghelie, Rîmnic, 1746, un Apostol, Blaj, 1766, iar pe Noul Testament, Bălgrad, 1648, însemnarea : „Acest Testament s-au împănat și s-au legat de Ioniță Voița Suceveanul, fiind în Cavnic-Bae dascălu și dieacu Ananie"[35]. La biserica din Strîmtura, pe o Cazanie, Iași, 1643, însemnarea : „Scris-am eu Ioan Voitor, dascăl în Strîmtura, din varmeghiea Sătmarului, orașul Carăii-Mari, v. 1793"[36].

Mare a fost meritul lui Ion Bîrlea, fostul meu profesor, autorul acestor „Însemnări din bisericile Maramureșului", București, 1909, prin care a adunat numele dascălilor români maramureșeni din trecut și ne-a oferit date și evenimente care erau pe cale de a nu ne mai fi cunoscute, datorită perisabilității acestor cărți bisericești, multe din ele azi inexistente ! Să ne gîndim numai la uriașa pierdere suferită de știința istorică românească prin distrugerile săvîrșite de năvala tătarilor în 1717, atît de des amintită de aceste „Însemnări" drept „Văleatu din Tătărime, 1717", cînd biserici, mănăstiri, odoare și cărți bisericești, arhive etc., au fost date pradă focului ! Cei 12 dascăli în școlile satelor respective din Maramureș, mulți sosiți aici din alte părți ale Transilvaniei (Carei, Brașov, jurul Dejului, Oaș etc., ori din Suceava), precum și marele număr de cărți ne arată legăturile neîntrerupte

28. **Ibidem**, p. 74.
29. **Ibidem**, p. 84.
30. **Ibidem**, p. 112.
31. **Ibidem**, p. 122.
32. **Ibidem**, p. 113.
33. **Arhiva someșană**, nr. 8, Năsăud, 1927, p. 133.
34. I. Bîrlea, **Op. cit.**, p. 138.
35. **Ibidem**, p. 154.
36. **Ibidem**, p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro

ale vieţii maramureşene cu viaţa tuturor românilor de pretutindeni. De asemenea, se constată o legătură organică între românii de o parte şi de alta a munţilor Gutîi, Ţibleş, ca şi cum ar fi acelaşi teritoriu politic-administrativ, aceeaşi „varmeghie", lucru încununat de împlinirea acestei unităţi economice, politice, administrative şi culturale în epoca modernă şi contemporană, îndeosebi în zilele noastre, prin politica înţeleaptă a partidului şi statului socialist.

În Arhivele Statului din Sighetu Marmaţiei se păstrează două urbarii tipărite în limba română din 1774, iulie, şi cuprinzînd, completate cu mîna în limba latină, obligaţiile iobagilor faţă de nobili. Ele aparţin nobililor Dunca Ion din Glod, care avea iobagi pe Crăciun Îlieş, Crăciun Toader şi Mihai Vasile, şi Ion Plohod din Dragomireşti, ai cărui iobagi erau Ardeleanu Nicolae şi Ardeleanu Gavrilă. După cîte ştim, sînt unicele urbarii în limba română descoperite pînă acum. Dacă ţinem seama că la începutul veacului al XVII-lea erau 780 de porţi nobiliare pe teritoriul comitatului Maramureş, din care 706 se găseau în sate româneşti[37], fiind exclusiv aproape porţi de mici nobili români şi 1 200 de porţi iobăgeşti, restul fiind ţărani liberi, lucru care s-a modificat puţin în veacul al XVIII-lea, ne dăm seama de numărul mare de urbarii care au circulat aici şi din care s-au descoperit, deocamdată, numai aceste două exemplare. Ştim apoi că urbariile apar în secolul al XV-lea, se continuă în veacurile XVI, XVII şi apoi iau o mare amploare în veacul al XVIII-lea. Existenţa acestor urbarii ne dă putinţa să afirmăm că astfel de acte româneşti s-au scris şi în perioada anterioară. Cînd s-au tipărit şi unde exemplarele existente, încă nu putem afirma, dar specialiştii în acest domeniu vor lămuri problema. În anul 1693 a activat o tipografie pe lîngă mănăstirea Peri condusă de tipograful Nicolin, dar foarte probabil că aceste urbarii s-au tipărit într-o tipografie din Sighetu Marmaţiei, de un tipograf român sau care ştia româneşte. În nici un caz nu s-au tipărit la Viena (în tipografia lui Kurzbök, înfiinţată în 1717, pentru tipărirea de manuale şcolare), căci ar fi existat şi în Principatul Transilvaniei. Existenţa acestor acte cadastrale în limba română ne arată că în Maramureş au existat în acest timp şi o şcoală care pregătea un număr de tehnicieni cadastrali folosiţi de nobilimea românească a comitatului să le măsoare terenul nobiliar, să le inventarieze averea şi să ţină contabilitatea obligaţiilor iobagilor faţă de stăpîni şi faţă de stat. Aceşti tehnicieni trebuiau să aibă cunoştinţe temeinice teoretice şi practice de matematică, agrimensură, contabilitate etc. Dacă în celelalte comitate ale Ungariei exista instituţia urbarială în limba maghiară pentru nobilii particulari şi în limba latină pentru moşiile statului, constatăm că pentru comitatul Maramureş era în limba română, limba nobilimii comitatului, limba culturii tradiţionale pe aceste meleaguri[38]. În acest fel nobilimea, ca şi număr şi clasă înstărită, constituia în acea vreme baza economică şi socială a păstrării şi susţinerii culturii şi şcolii româneşti maramureşene în veacurile XV—XVIII.

37. A., Magyari, **Relaţiile agrare din Maramureş la sfîrşitul sec. XVII, în** „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", Fasc. 2, Cluj, 1968.
38. Bud, Tit, **Dizertaţie despre episcopii maramureşeni**, Gherla, 1906, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Reformele social-politice aduse în imperiul habsburgic de Maria Terezia și fiul său Iosif al II-lea au vizat și învățămîntul, care prin promulgarea legii „Ratio educationis" (Planul de învățămînt) în 1777 a devenit o problemă politică de stat în virtutea căreia tineretul trebuie să fie educat în limba sa maternă ca un viitor cetățean creștin și devotat statului multinațional habsburgic. Așa se organizează întreg învățămîntul pe treptele sale: elementar, secundar și superior. În baza acestei legi întreg teritoriul Ungariei era împărțit în 9 districte literare: Buda, Bratislava, Pécs, Banca-Bistrița, Kassa, Ungvár, Györ, Zagreb și Oradea, în fruntea cărora se afla un director superior de studii, supus direct Comisiei literare a Consiliului Locotenențial Regal, care conducea întreaga rețea școlară. Comitatele Maramureșului, Ugocei și Sătmarului se aflau în această perioadă cuprinse în cercul literar al Oradiei. Conducerea școlilor naționale era de fapt încredințată clerului națiunii respective, sau confesiunii respective. Cum din 1733 românii din Maramureș, Sătmar, Ugocea, erau sub jurisdicția canonică a episcopiei greco-catolice rutene de la Muncaci, ai cărei vlădici, cu puține excepții, erau înfeudați politicii oficiale de desnaționalizare dusă de cercurile conducătoare din Buda și Viena, s-a desfășurat prin ierarhia Muncaciului o acțiune de rutenizare sau maghiarizare asupra populației românești din subordinea preoților respectivi și astfel sate întregi ca Lipcea, Uglea, Dolha, Bedeu, Peri, ș.a. și-au pierdut populația străveche românească și limba ei română.

Încă din 1778 Cons. Locot. Regal al Ungariei îl înștiințează pe comitele Antoniu Karoly, directorul superior de studii al cercului literar al Oradiei, că episcopul român greco-catolic al Oradiei, Ignatie Darabant, va deschide și va susține o școală capitală în Oradea pentru pregătirea candidaților de învățători necesari școlilor sătești, predîndu-li-se metodul normal[39].

Școala capitală națională română unită a și luat ființă în 1778, iar instruirea candidaților de învățători uniți și neuniți în ea era asigurată de către un „professor preparandorum". În 1782 comitele Iosif Haller, directorul superior de studii, este înștiințat de către Cons. Locot. Reg. din Buda că episcopii greco-catolici ai Oradiei și Muncaciului au depus sumele necesare tipăririi cărților școlare pentru școlile naționale în limbile valahică și rutenică[40]. Același for îl înștiințează pe I. Haller, directorul superior de studii al cercului literar Oradea și Muncaciului, că s-a aprobat, în iulie 1782, ca în Școala capitală română unită din Oradea să se predea majoritatea materiilor în limba valahică, căci aceasta o cunosc toți elevii și astfel pot face progrese și sînt ușor atrași la învățătură[41]. În vederea aplicării limbii române în școli, episcopul român unit al Oradiei, cu aprobarea forurilor superioare, numește ca director și profesor al **Școalei preparandiale valahice** („Schola Vallachorum preparandorum") din Oradea, înființată încă din 1774 ca **școală de normă românească,** pe **Simion Maghiaru,** absolvent al Colegiului

39. **Doc. mss.** latin nr. 25/1778, Fond: Școli naționale — Oradea, la Arhiv. Stat. din Cluj-Napoca.
40. **Doc. mss.** nr. 1MB/1783, **Ibidem.**
41. **Doc.** nr. 45 CNB/1782, **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

„Sancta Barbara" din Viena şi al Şcoalei Normale „Sf. Ana", tot de aici, coleg cu Gh. Şincai, bărbat cult, poliglot (cunoştea româna — limba maternă —, germana, latina, maghiara, franceza, sîrba, greaca şi binişor rutenica), cu mare dragoste pentru cultura românească şi înălţarea poporului român prin cultură. El a elaborat, tipărit ori folosit numai în manuscris o serie de catechisme, aritmetici, gramatici româno-germane, abecedare etc., care, cu aprobarea episcopilor Oradiei şi Muncaciului şi a autorităţilor competente de stat, au circulat în şcolile săteşti maramureşene, sătmărene, ugocene[42]. Lui i se datorează şi primul manual de metodică (metod normal) în limba română, păstrat în manuscris[43], care l-a folosit în instruirea preparanzilor şi învăţătorilor din subordinea sa, în cadrul cursurilor ce se ţineau în fiecare an în perioada 1 martie—1 iulie. În Şcoala normală cu profil preparandial din Oradea şi-au făcut pregătirea de învăţători preparanzi de la şcolile săteşti din fostele comitate ale Bihorului, Aradului, Sătmarului, Maramureşului, Ugocei şi Szabolcs-ului. Numeroasele contracte încheiate între aceşti candidaţi de învăţători şi comunităţile parohiale din satele Maramureşului, Sătmarului etc., păstrate şi azi în Arhivele Statului din Sighetu Marmaţiei, sînt o mărturie vie a preocupării populaţiei româneşti şi ucrainene pentru culturalizarea în limba naţională[44].

În anul 1791 a luat fiinţă **Şcoala preparandială româno-ruteană din Carei** pentru pregătirea învăţătorilor necesari şcolilor săteşti române şi rutene din comitatele Sătmarului, Maramureşului, Ugocei etc., sub direcţia profesorului Ioan Molnar[45]. Ioan Molnar a fost în acelaşi timp şi inspectorul şcolilor greco-catolice române şi rutene din districtul Careiului, autorul unor manuale şcolare în manuscris şi, între anii 1806—1808, şi directorul şcolilor naţionale române unite din dieceza Oradiei.

În conscripţia imperială din 1787 găsim numărul şcolilor şi elevilor din satele maramureşene consemnat în **„Tabella super consignatione Iuventutis eruditionis capacis haud fuentis non fuentis Locorum Processus... Inferioris"**[46]. La această dată se aflau 8 şcoli cu 588 şcolari în plasa Sighetului, 17 şcoli cu 1 067 şcolari în plasa Cosăului, 9 şcoli cu 1 341 şcolari în plasa Vişeului şi 15 şcoli cu 1 409 şcolari în plasa Izei. Activa încă din 1731 Şcoala normală din Sighetu Marmaţiei condusă de călugării piarişti şi frecventată de cel puţin 50 la sută din elevi români de prin satele din jurul Sighetului.

Dragostea populaţiei româneşti din aceste părţi pentru cultură în limba naţională se vede şi din faptul că în 1793 inspectorul şcolar districtual Iacob Werner raporta directorului Gh. Tokody că românii din cetatea liberă a Băii Mari doresc să aibă şcoală naţională separată de cea a rutenilor, deoarece sînt foarte numeroşi aici şi au mulţi copii de vîrstă şcolară. De aceea au făcut contract separat, obligîndu-se să susţină pedagog numai pentru copiii români, iar ca local de şcoală le dă gratuit propria sa casă senatorul orăşe-

42. **Doc. nr. 47, ONB/1784 şi Doc. nr. 35/1794, Ibidem.**
43. **Mss. rom.** nr. 468, Fond Blaj, Modrul învăţării/1791/92 de S. Maghiaru la Biblioteca Acad R.S.R., Fil. Cluj-Napoca.
44. **Mss. lat.** nr. 1908/1789, nr. 2288/1789 etc., la Arhiv. Stat. Sighetu Marmaţiei.
45. **Mss. lat.** nr. 1533/1791, la Arhiv. Stat. Sighetu Marmaţiei.
46. Ion. Bota, **Op. cit.**, p. 151.

https://biblioteca-digitala.ro

nesc Mihail Vankai. Acesta („Senatorem Graeci Ritus Catholico-Valachum N. Banyesensem cui cultura Valachorum intenssimus circum jacentium etiam Locorum Comunitates pro eo . . .[47]") iubea mult cultura în limba română și de aceea și-a dat gratuit casa sa ca și local de școală pentru românii băimăreni. Localul donat se afla în vecini de biserica românească de aici. Donatorul, M. Vankai, a dat și o declarație în fața inspectorului I. Werner și a autorităților orășenești asupra donării casei sale în folosul școlii românești din Baia Mare. În raportul său Werner laudă mărinimia senatorului român. Această școală a funcționat în condiții satisfăcătoare ca „școală națională sistematică" în toată prima jumătate a veacului al XIX-lea, fiind des amintită în șematismele vremii. Tot în 1793 sînt amintite că activează și școlile din Satul Nou de Sus, Satul Nou de Jos și Recea.

Știm că în 1784 episcopul I. Bob, originar din Copalnic-Mănăștur, a înființat, din ordinul împăratului Iosif al II-lea, 12 școli „împărătești" în limba română, cu salarizarea învățătorilor jumătate din subvențiile acordate de împărat (6.000fl.). Între acestea a fost și școala din Șomcuta Mare, cu învățătorul Anton Papp[48]. Școala aceasta a funcționat satisfăcător și în prima jumătate a veacului trecut, după cum atestă documentele. La fel a activat și școala din Copalnic-Mănăștur, sub atenția directă a episcopului Bob.

În Lăpuș școala românească o găsim activă încă și în 1735[49].

Activitatea școlilor sătmărene, maramureșene ,ugocene este pe larg descrisă de episcopul Andrei II Bacinschi (1772—1809) într-un document din 1794 „Tabella **Locorum pro Nationalibus Graeci Ritus Catholicorum Scholi conscritiorum in . . .**[50]". Toate școlile, potrivit acestei informații a episcopului Bacinschi către Gh. Tokody, directorul superior de studii al districtului literar al Oradiei, activau bine.

a) **În comitatul Satu Mare :** Vetiș, Peleșca Mare, Mezö-Gank, Portița, Lipău, Pomi, Ardusat, Odoreu, Baia Mare, Baia Sprie, Șișești, Seini, Apa, Medieșul Aurit, Botiz, Supurul de Sus, Supurul de Jos, Săsar, Carei, Sanislău, Dindești, Vezendiu, Tiream, Sînmiclăuș, Pișcari, Mădăras, Ruși, Rătești, Chedea, Hurez, Racova, Bolda de Jos, Bolda de Sus, Soconzel, Medișa, Mărius, Mocira, Tăuții de Jos, Băița, Groși, Chechiș, Șurdești, Cetățele, Bontăieni, Sindrești, Dumbrăvița, Rus, Socond. „Universum '50". Semnează : Basilius Kozak, parohus Szatmar, vicar foraneu, și Georgius Buda, vicearhidiacon al Băii Sprie și paroh acolo ;

b) **În comitatul Maramureșului :** Borșa, Moisei, Săcel, Săliște, Dragomirești, Ieud, Vișeul de Jos, Poienile de sub Munte, Budești, Călinești, Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Irhocz, Bedeu, Breb, Giulești. „Universum : 16". Semnează : Alexander Ragozy, parohul Sighetului și vicarul foraneu al Maramureșului.

c) **În comitatul** Ugocei (azi Oașul) : Seleușul Mare, Sasvar-Filiale es Iancsika Szirma, Kemjath-filiali Sz. Kis Csingk, Also Karoszló, Nagy-Rakocz,

47. **Doc. mss.** nr. 73/1793, Fond: Șc. naționale — Oradea, la Arhiv. Stat. Cluj-Napoca.
48. Lucia, Protopopescu, **Contribuții la istoria învățămîntului românesc din Transilvania, (1774—1805)**, București, 1966, p. 170.
49. Kádár, Jozsef, **Szolnok-Doboka vármegye nevelésoktatásügyének** (1000—1896), Deesen, 1896, p. 392.
50. **Doc. mss. lat.** nr. 8/1794, Fond: Șc. naționale — Oradea, la Arhv. Stat. Cluj-Napoca.

https://biblioteca-digitala.ro

filiali Kis Rakocz, Vrés-Márk, Velepte, Tarna Mare, filiala Tarna Mică, Valea Seacă, Bocicău, Bătarci, filiali Comlăuşa, Turţ, Csepe-filiali Csoma et Heleni, Fekete-Ardo-filiali Szasz-Falu. „Universum : 12". Semnează Ioanne Koptsay, parohul Seleuşului Mare, canonic şi vicearhidiacon al Ugocei.

Episcopul Bacinschi arăta că învăţătorii acestor şcoli cunosc şi predau în limba naţională a copiilor respectivi : „Pedagogi lingva natione gnari". El laudă zelul acestora şi al populaţiei valahice şi rutenice care susţine aceste şcoli. Acest mare cărturar iluminist, deşi rutean, s-a îngrijit de învăţământul românesc din satele vastei sale dieceze şi a pretins preoţilor şi credincioşilor săi români să îndrume, sub pedepse canonice, tineretul să îşi iubească limba sa şi să o cultive în şcoli şi biserică. Existenţa la Arhivele Statului din Baia Mare a unui mare număr din circulările sale trimise în toate satele româneşti între anii 1794—1805, în limba română, cerînd preoţilor şi dascălilor şcolari să înveţe copiii româneşte este o mărturie concretă a existenţei unui mare număr de cunoscători ai limbii române literare (preoţi, învăţători, cantori, mici funcţionari sătesti etc.), folosită în mod oficial în viaţa cultural-religioasă a celor peste 100.000 de români aflaţi în subordonare canonică faţă de ierarhia bisericească a Muncaciului. Acele frumoase încheieri ale circularelor cu „Al vostru de binevoitoru Părinte, Andrei[51a]", exprimă în mod real dragostea lui pentru cultivarea în limba română a credincioşilor români. Păcat că urmaşii săi : Mihael II Bradacs (1809—1814), Alexius Pocsy (1816—1831), Basilius Popovici (1837—1864) nu îi vor urma luminosul exemplu !

Semnificativ este faptul că şi autorităţile de stat se adresau adesea, la finele veacului al XVIII-lea, populaţiei româneşti din aceste părţi prin circulări în limba română. Aşa, în 1785, este difuzat la comune „Regulament Carele Cesaro-Crăiasca şi Apostolicească Mărime ; pentru că prin folositoare mijlociri fuga Ostaşilor Ţerii să se împiedice, s-au îndurat a rendui"[52].

În privinţa învăţământului secundar (gimnazii) acesta a fost frecventat de tinerii români îndeosebi în Gimnaziul mare piarist din Sighetu Marmaţiei şi în cel al franciscanilor din Baia Mare. Aşa, în anul şcolar 1798/1799, la Gimnaziul din Baia Mare erau în clasa I de gramatică 17, în a II-a de sintaxă 14, în a III-a de gramatică 9, în I matematică 11 şi în a II-a umaniară 5, deci total 56 tineri români, cam 1/3 uneori şi 1/2 din totalul elevilor acestei şcoli. Acelaşi lucru era şi la Gimnaziul piarist din Sighetu Marmaţiei. În anul şcolar 1789/90 la Şcoala capitală a piariştilor din Sighetu Marmaţiei, care pregătea tinerii pentru a intra în gimnazii, erau în clasa I 69 elevi, din care numai 34 din oraş, restul de pe sate, în clasa a II-a 36, din care 9 din oraş, restul din satele vecine ; în clasa a III-a 15, din care 7 din satele limitrofe ; în clasa a IV-a 9, din care 4 de pe sate. Numele elevilor de Negrea, Ciplea, Nan, Iodi, Rednic, Tivadar, Pop, Tătar, Şorobetea, Mărcuş,

51. Dosar nr. 8/1796—1804, **Circulările episcopului Andrei Bacinschi**, la Arhivele Statului din Baia Mare.
52. **Gutinul**, nr. 16/1889, Baia Mare.
53. **Mss.** nr. 747/Fascic. 69 din 1790, la Arhivele Statului din Sighetu Marmaţiei şi Doc. nr. 14/1799: Evidenţa elevilor gr. catolici români care frecventează Gimnaziul regal din Baia Mare în anul şcolar 1798/1799 şi adresa episcopiei prin care se cere un catalog similar, la Arhiv. Stat. din Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Roman, Rișco, Bilțiu, Dan, Dunca, Jurca, Finta, Marina, Marchiș, Vultur etc., sînt des repetate pe fiecare filă a cataloagelor școlii respective. Am văzut că mulți dintre acești elevi mărturisesc că umblau „cu cărțile subsuoară", pe jos, din satele respective pînă la școlile latinești din Sighetu Marmației.

În ceea ce privește învățămîntul superior, acesta se făcea de către tineri români maramureșeni în aceea vreme ,îndeosebi cel teologic, la Seminarul din Ungvar, în care limba română era limbă de predare, alături de latină, maghiară și slavică, respectiv ruteană. Astfel, în 1782, aflăm „Păstoriceasca teologie . . . alcătuită prin osteneala și sîrguiala c.d. Toma Haina, în chesariu — împărătească fundație a episcopii Muncaciului, pe parte românească profesor a Teologhii în Ungvar. S-a scris de Ioan Stanca, în Seminariumul Ungvarului alumnuș și înt'al 3-lea an teolog"[54].

Mulți tineri maramureșeni urmau cursurile gimnaziale, și apoi cele superioare de filosofie și drept, la Liceul academic din Cluj. Astfel, în anul școlar 1798/99, era „auditor" în ani I Filosofie Dunca Ioan, nobil valah din Sîrbi-Marmația, coleg cu Ioan Lemeni, viitorul episcop al Blajului ; în 1800, în an I drept, învăța Iosif Pop din Șomcuta Mare ; iar în primii 5 ani ai veacului trecut găsim un foarte mare număr de maramureșeni aci. În 1803 studiau, în anul II drept, Pop Ladislau și Pop Ion din Mireșu Mare — Chioar, Medan Ioan din Măgura — Chioar, Pop Alexandru din Copalnic Mănăștur. Tot în anul școlar 1801 găsim în Liceul academic din Cluj pe : Dragomir Filip, an I filosofie din Corulea — Chioar ; Tivadar Grigore, an I filosofie, nobil român din Rona de Jos — Maramureș. În anul II filosofie studia Gheorghe Lazăr din Avrig, fondatorul Academiei de la Sf. Sava — București, 1818, deci coleg pe atunci cu maramureșenii tineri studenți și în relații de student-profesor cu Ioan Piuariu-Molnar, profesor atunci aici. În anul 1805 studiau și : Andrei Gorzo, nobil de Bilca, comitatul Bereg, Petreszki Petru, nobil de Maramureș ; Bîrsan Teodor, nobil valah de Bîrsana — Maramureș ; Bîrlea George, nobil valah de Berbești — Maramureș ; Țiplea Mihai, nobil valah din Biserica Albă — Maramureș ; Rednic Ioan, nobil valah din Giulești — Maramureș. Șirul lor este foarte lung în anii următori și în primele trei decenii ale veacului trecut[55].

Studiul nostru nu-i exhaustiv. O mulțime de date nu le-am cuprins, din lipsa de spațiu. Viitoarele cercetări vor îmbogăți, credem, datele publicate în studiul de față.

Constatăm că, în ciuda jugului social și național apăsător, poporul român din aceste părți ale teritoriului strămoșesc și-a avut o viață culturală proprie, în limba sa maternă, care i-a îmbogățit conștiința de neam în curs de maturizare și i-a stimulat acțiunile în vederea păstrării ființei naționale și emancipării sociale.

---

54. Ion, Birlea, **Op. cit.**, p. 22.
55. Cataloagele anuale „Informationes de Scholastica Juventute in Lycee Claudiopolitane frecventare..." ale fostului Liceu Academic din Cluj, anii 1798—1805, la Arhiva Liceului nr. 11 din Cluj-Napoca.

P.S. Mulțumesc pe această cale tovarășilor directori ai filialelor Arhivelor Statului din Cluj-Napoca, prof. Alexandru Matei, Baia Mare, prof. Vasile Căpilnean și Sighetu Marmației, prof. Vasile Shrek, care mi-au dat posibilitatea să depistez ușor documentele de care m-am folosit în prezenta lucrare.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUTIONS À L'HISTOIRE DE L'ENSEIGNEMENT ROUMAIN DANS LE NORD-OUEST DE LA TRANSYLVANIE

— *Rèsumè* —

L'article reconstitue l'histoire de l'enseignement roumain du côtè du Codru, en Chioar, Maramureş, au XVIII-è siècle et au dèbut du XIX-è siècle, dans les conditions pènibles de la politique de dènationalisation de la monarchie habsbourgeoise. Les dates des archives, offertes par les notes inscrites sur les livres roumains anciens conservès dans cette zone, reflètent l'effort pour la culture et pour l'enseignement en langue maternelle, en vue de l'èmancipation sociale et nationale des Roumains de l'ancienne monarchie.

https://biblioteca-digitala.ro

PARTICIPAREA CHIOARULUI LA REVOLUȚIA ROMÂNEASCĂ DIN TRANSILVANIA ÎN 1848

AUREL VAIDA

Cu toate că în preajma anului 1848 Chioarul avea o situație specifică față de cea a comitatelor, existau condiții ca el să devină un punct fierbinte al revoluției. Faptul se datora schimbărilor structurale petrecute pe parcursul unei lungi perioade de timp, și care au creat mari nemulțumiri în rîndul populației.

Legîndu-și existența de cea a Cetății de Piatră, situată pe cursul mijlociu al rîului Lăpuș, menționată pentru prima dată în 1367[1], datare contestabilă sub raportul vechimii, Chioarul și-a lărgit continuu domeniul sub voievozii maramureșeni și ardeleni. În jurul anului 1560 Cetatea își întindea autoritatea peste 55 de sate împărțite în 10 „voievodate", căpătînd rol de reședință administrativă a acestora în cadrul comitatului Solnocul de Mijloc[2]. În 1566 domeniul s-a constituit în district autonom, avînd 67 de localități cuprinse în 12 „voievodate"[3].

Fluctuația numărului de localități aparținătoare Chioarului după această dată este mare : 16 voievodate (officiolatus) cu 76 de sate în 1603, 93 de sate în 1650, 88 de sate și 2 tîrguri grupate în Cercul de Munte și Cercul Copalnic la începutul secolului al XVIII-lea[4]. Fără a mai consemna și alte schimbări teritoriale, este de remarcat faptul că în 1839

1. Palmer K., **Nagybánya és környéke**, 1849, pp. 264—265, (Butyásza mellet régi római ut nyoma is látható mely a hagyomány szerint a Kövér és Retteg vára közti közlekedésnek is szolgált). „Lîngă Buteasa se poate vedea și urma unui vechi drum roman, care conform tradiției a servit de legătură între Cetatea de Piatră și Cetatea Reteag", vezi Mihoc Blaga, **„Cetatea Chioarului"**, ziarul „Pentru socialism", 23 noiembrie 1969.
2. Andrei Moldovan, **Districtul Chioarului, Perioada de funcționare și arhiva creată**, Revista Arhivelor, 1979, nr. 3, p. 289.
3. **Ibidem.**
4. Ștefan Pascu și V. Hanga, **Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului în R.P.R.**, vol. III, Ed. științifică, București, 1963, p. 339 și Andrei Moldovan, **Op. cit.**, p. 293.

https://biblioteca-digitala.ro

districtul era format dintr-un tîrg, 90 de sate şi un prediu, grupate în 6 cercuri. În anii următori numărul satelor se reduce ajungînd în 1848 la 85, menţionîndu-se despre ele că mai demult erau libere[5]. În afara celor 85 de sate, districtul considera că îi mai aparţin încă 15 sate de la limita sa nordestică în care districtul minier Baia Mare şi-a impus treptat autoritatea. Exceptînd această modificare de ordin administrativ, districtul Chioarului avea la 1848 circa 100 de sate[6], cuprinzînd o arie geografică întinsă situată între rîul Someş, rîul Lăpuş, rîul Săsar — exceptînd cele două oraşe miniere Baia Mare şi Baia Sprie — munţii Gutîiului, muntele Şatra Pintii, Dealul Pietriş şi estul înălţimilor Vimei cu prelungirile lor spre Gîlgău.

Donat în 1378 de regele Ludovic I lui Drag şi Ioan, fiii voievodului maramureşean Dragomir, domeniul este stăpînit de această familie pînă la stingerea ei în 1556[7]. Peste 10 ani fiind organizat în district separat şi autonom, administrarea lui va fi încredinţată unor comandanţi militari care purtau denumiri de castelani sau căpitani şi îşi au reşedinţa în Cetatea de Piatră. În 1712 Cetatea fiind distrusă de austrieci, centrul administrativ se va muta la Şomcuta, localitate cu o mai mare dezvoltare[8]. Dintre conducătorii militari ai districtului s-au ridicat treptat cei cîţiva mari nobili, printre care şi puternica familie Teleky care a subordonat cu timpul intereselor ei întreg ţinutul.

Cu toate schimbările esenţiale, economice şi sociale ce au avut loc în cursul secolelor populaţia românească s-a menţinut reprezentînd peste 90 la sută, maghiarii fiind concentraţi în Tîrgul Berchezului, Coltău, Cătălina şi în Lăpuşel devenit un sat mixt[9]. În celelalte aşezări, numărul familiilor maghiare era atît de mic încît nu au fost luate niciodată în baza de calcul a conscrierilor ce au avut loc. Între românii şi ungurii din Chioar a existat întotdeauna o convieţuire firească, fapt ce îşi are originea în starea socială comună, de aserviţi, situaţie ce-i va aşeza alături în momentele istorice de mari frămîntări sociale, manifestîndu-şi unitatea, fapt ce a ieşit în evidenţă şi în revoluţia paşoptistă.

Aservită de Cetate, populaţia Chioarului a devenit o comunitate care prin serviciile militare şi administrative aduse şi-a cîştigat o stare mai privilegiată eliberată de multe din servituţile feudale[10]. Cît de mari erau cerinţele cetăţii în puşcaşi sau dorobanţi o confirmă faptul că numai garnizoana ei pe timpul lui Gheorghe Rakoczi I (1630—1648) era de 120 infanterişti, cifră ce s-a ridicat în 1690 la 350 călăraşi şi pedeştri[11]. Pe lîngă soldaţii din garnizoană Cetatea mai avea în slujba sa puşcaşi şi călăreţi în interiorul districtului cu sarcini de apărare şi ordine. Creşterea sau descreş-

5. Andrei Moldovan, **Op. cit.**, p. 294.
6. Iosif Kovacs, **Societatea din Chioar în 1848**, Anuarul Institutului de istorie şi arheologie Cluj-Napoca, vol. XVIII, 1975, p. 379.
7. Aloisiu L. Tăutu, **Vechimea românilor din Ţara Oaşului, Cinci documente papale**, revista „Buna vestire" nr. 4, 1966, Tipografia Poliglotă Gregoriană Roma.
8. Mihoc Blaga, **Op. cit.**
9. Iosif Kovacs, **Op. cit.**, p. 379.
10. Idem, **ibidem.**
11. Vasile Căpîlnean şi Coloman Oszoczki, **Un document privind Chioarul secolului al XVII-lea**, ziarul „Pentru socialism", 21 noiembrie 1971.

https://biblioteca-digitala.ro

terea numărului acestora fiind determinată întotdeauna de situația conflictuală a principatului Transilvaniei sau a Ungariei. Datorită acestor împrejurări specifice, un însemnat număr de oameni ce s-au evidențiat în administrarea domeniului sau prin fapte de arme în slujba Cetății au primit diferite titluri, transformînd Chioarul într-o societate cu un însemnat număr de mici nobili și o pătură destul de puternică de țărani liberi[12].

Multă vreme populației din Chioar i s-a respectat organizarea judecătorească. Conscripția urbarială din 1566 menționează că ea se conduce în treburile județătorești după „legea românească"[13] avînd scaune românești de judecată[14]. Aproape 2 secole cît familia Dragfy a stăpînit domeniul, locuitorii lui s-au bucurat de drepturi mai largi, după regulile de baștină, avînd obligații numai față de Cetate, servituțile feudale fiind limitate.

Transformarea Chioarului în district autonom în 1566 a dus la creșterea influenței feudale și la aservirea tot mai mare a populației. Cei care trebuiau serviți s-au înmulțit. Voievozii și juzii intrînd în rîndurile nobilimii mijlocii își țin cîte un anumit număr de iobagi. Se ajunge ca pînă și micul nobil cu o sesie să aibe 1—2 supuși. Se introduce regula ca marii nobili, proprietarii și voievozii, să-și înstrăineze pentru bani unele proprietăți. Este cunoscut exemplul cînd generalul Basta, în 1640, dă 5 sate voievodului Ioan din Prislop pentru 4 000 de florini[15].

Consolidîndu-și poziția nobilimea impune supușilor pe lîngă apărarea Cetății, noi servituți ca : tăiatul porcilor, pregătirea buților, repararea iazurilor, întreținerea viilor, aratul, semănatul, cositul, strînsul și căratul fînului, arderea varului, datul oilor la strungă și censul de un florin[16]. Uneori slujbașii domeniului trimiteau iobagii la lucru pe Valea Mureșului[17]. Înscrise în 1560 ca **„servitis"**, obligațiile față de feudali au crescut mereu fapt ce a produs mari nemulțumiri în rîndul țăranilor liberi și al micii nobilimi care sub raport material decade la nivelul iobagilor.

Greutățile tot mai mari determină pe mulți locuitori la fuga din sate. În 1599 populația se alătură armatelor lui Mihai Viteazul ajutîndu-le să ocupe Cetatea, iar după aceea va participa la războaiele curute și mai ales în cetele haiducești ale lui Pintea Viteazul. În 1775 o parte a satelor din Chioar se răscoală împotriva robotelor excesive, iar în 1784 simpatia populației de aici față de răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan provoacă neliniștea autorităților[18].

În deceniile premergătoare revoluției din 1848 situația țărănimii din district se înrăutățește și mai mult datorită extinderii și concentrării continue a proprietății alodiale pe seama celei urbariale, a sesiilor micii nemeșimi și ale iobăgimii. Deposedările de pămînt de către marii feudali, proprie-

12. Iosif Kovacs, **Op. cit.**, pp. 379—380.
13. Andrei Moldovan, **Op. cit.**, p. 295.
14. Ștefan Pascu și V. Hanga, **Op. cit.**, p. 807.
15. Revista Arhivelor, An. VII, vol. I, pp. 10—11, **Cercetări și sentințe județătorești privitoare la românii din ținutul Cetății de Piatră (Chioar), în sec. al XVII-lea.**
16. Vasile Căpîlnean și Coloman Oszoczki, **Op. cit.**
17. **Istoria României**, vol. III, ed. 1964, p. 112.
18. **Ibidem**, p. 748 și Ioan Sabău, **Ecourile răscoalei lui Horea în părțile de nord-vest ale Transilvaniei**, Revista Arhivelor, 1962, pp. 181—183.

https://biblioteca-digitala.ro

tarii ecleziastici şi nemeşimea înstărită se fac fie prin amanetări sau zălogiri ca urmare a imposibilităţii achitării împrumuturilor de către datornici fie prin acapararea micii proprietăţi şi a sesiilor iobăgeşti la preţuri de nimic în anii de foamete[19]. Astfel, în preajma revoluţiei, 7 proprietari aveau în dependenţa lor 60 la sută din familiile ţărăneşti ale districtului, procentaj din care 42 la sută aparţine familiei Teleky[20]. Ca urmare a pauperizării continue a maselor de jos se ajunge la numeroase conflicte cu marii proprietari sau la plecarea în alte părţi a multor ţărani liberi şi iobagi[21].

În împrejurările de mai sus au loc schimbări importante în structura populaţiei. Nemeşimea, fiind mai puţin afectată de mizerie şi plecările de pe domeniu, va depăşi în 1831 de două ori numărul ţăranilor liberi, ridicîndu-se la 4 000—6 000 suflete, constituind în 1848 aproximativ 30—35 la sută din populaţie[22]. Concomitent, creşte numărul jelerilor de la 2 408 în 1820, la 4 067 în 1831[23], cifră ce continuă să se ridice în anii următori. Ca urmare, iobagii şi jelerii continuă să rămînă pătura cea mai numeroasă, reprezentînd 54 la sută din totalul populaţiei, procent totuşi mai mic decît în comitate[24]. De remarcat însă că în preajma izbucnirii revoluţiei circa 40 la sută dintre iobagi şi jeleri erau aserviţi de mica nemeşime.

Paralel cu consolidarea proprietăţii nobilimii, s-a întărit şi proprietatea districtului minier în satele aparţinătoare[25]. Aici, spre deosebire de celelalte sate din Chioar, ţăranii sînt obligaţi să suporte poveri mai grele. Mai ales oraşele miniere Baia Mare şi Baia Sprie joacă rolul unor feudali cruzi care aduc populaţia în starea iobăgiei şi jeleriei generale, a oamenilor cu cele mai puţine drepturi personale. Supuşii lor sînt obligaţi să lucreze pămîntul pentru nevoile oraşelor, să execute robote pentru stat, biserică, minerit şi pentru nevoile celor 2 urbe[26]. În satele districtului minier, mica nobilime şi ţăranii liberi sînt o raritate, de asemenea drepturi bucurîndu-se numai orăşenimea înstărită. Spre deosebire de restul Chioarului unde lupta pentru convertire naţională era neînsemnată, aici românii sînt supuşi unei acţiuni susţinute de deznaţionalizare, iar asupra ţăranilor se abate un întreg aparat represiv şi de constrîngere.

Plecînd de la faptul că în afara majorităţii pămîntului agricol, pădurile, care ocupau peste 60 la sută din suprafaţa districtului, erau tot în stăpînirea marilor proprietari, rezultă că în preajma revoluţiei de la 1848 Chioarul era mai mult o proprietate nobiliară, împărţită între cele 7 familii de mari nobili şi districtul minier. O astfel de situaţie duce la creşterea antagonismului dintre majoritatea populaţiei şi marii proprietari, care prin metodele de acaparare a pămîntului ţărănesc şi servituţile impuse creează o stare de revoltă ce nu mai poate fi oprită decît prin reforme.

19. Szentgyörgyi Mária, **Kővár vidékének társadalma**, Akadémia kiado, Budapest, pp. 202—209.
20. Iosif Kovacs, **Op. cit.**, p. 380.
21. Szentgyörgyi Mária, **Op. cit.**, p. 267.
22. Idem, **ibidem.**
23. Idem, **ibidem.**
24. Iosif Kovacs, **Op. cit**, p. 380.
25. E. Cseteri, **Muncitorii din Baia Mare în revoluţia din 1848—1849**, Studii şi referate privind istoria României, Ed. Academiei Republicii Populare Române, 1954, partea a II-a, p. 1108.
26. **Ibidem**, p. 1109.

https://biblioteca-digitala.ro

Încă în anii premergători revoluției, în fruntea luptei pentru schimbări s-au situat Ioan și Vasile Buteanu, deputații Alexandru Buda și Vasile Hosu, care au propagat deschis ștergerea robotelor și desființarea iobăgiei cu sau fără răscumpărare. Lor li s-au alăturat, cu unele rezerve, și unii nobili liberali din Chioar, pledînd pentru legi care să aprobe dreptul la răscumpărare și introducerea sistemului de plată în locul robotelor forțate, dar fără a se aduce prejudicii proprietății alodiale[27].

Izbucnirea revoluției în Ungaria la 15 martie 1848 și vestea victoriei ei a fost primită cu însuflețire de masele populare. Țăranii și meseriașii cunoșteau din propaganda anterioară că înfăptuirea programului revoluției îi va mîntui de exploatare, iobăgia va fi desființată, pămîntul va fi al celor ce-l muncesc și se va înfăptui o egalitate națională, fără discriminări. Evenimentele care au urmat au scos la iveală adevărata înfățișare a lucrurilor. La 18 martie, Dieta din Bratislava, sub presiunea evenimentelor revoluționare, desființează obligațiile iobăgești, urmărind printr-o concesie să îndepărteze masele de la o acțiune generală care putea să ducă la lichidarea proprietății nobiliare[28]. La numai patru zile după aceea, guvernul Batthanyi, pentru a-și consolida înfățișarea revoluționară, cere comitatelor să înființeze comisii care să se deplaseze la sate și să aducă la cunoștința populației hotărîrile de la Bratislava în problemele țărănești[29]. Nobilimea din Chioar și districtul minier, cunoscînd orientarea Dietei și a guvernului, în loc să se conformeze dispoziționi a înființat comisii pe care la 29 martie le-a trimis în sate să anunțe că, dimpotrivă, vechile legi rămîn în vigoare pînă la un ordin special cînd „țara va despăgubi pe moșieri"[30]. În același timp, conducătorii celor două districte au făcut cunoscut guvernului că nobilii s-au conformat legilor votate[31].

Atitudinea nobilimii a dat naștere unor puternice frămîntări cu caracter antifeudal. Țărănimea, fiind informată prin fruntașii locali asupra conținutului real al legilor, a primit cu răceală delegații districtelor și anunțul cu privire la menținerea obligațiilor feudale pînă la noi ordine[32]. În adunările din 29 martie locuitorii din Satu Nou de Sus, Satu Nou de Jos, Mocira, Mogoșești, Satulung, Iadăra, Mireș și altele au cerut reprezentanților celor două districte aplicarea imediată a legilor și au declarat că sînt „liberi și nu vor mai presta robote". De fapt, o anchetă imediată a oficialităților face cunoscută la 19 aprilie o serie de acte de nesupunere ale țăranilor din Satu Nou de Sus și Satu Nou de Jos, care, instigați de preotul Andrei Lupan și țăranul Sarca Onuț, refuză să presteze orice fel de robote[33]. Exemplul celor 2 localități a fost urmat apoi și de iobagii din alte sate chiorene, lupta împotriva robotelor generalizîndu-se.

27. Iosif Kovacs, **Op. cit.**, p. 381.
28. Ember Győző, **Magyar parasztmozgalmak 1848-ban, Forradalom és szabadságharc 1848—1849**, Budapesta, 1948, pp. 200—203.
29. Victor Cheresteșiu, **Adunarea Națională de la Blaj**, Ed. politică, 1966, p. 171.
30. Arhivele orașului Baia Mare, A.C. Actele administrative nr. 1164/1848.
31. Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond Districtul Chioar, Comitetul reprezentativ, 74/1848, filele 5—6.
32. Arhivele statului Baia Mare, acte administrative nr. 1316/1848.
33. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

În a doua parte a lunii aprilie lupta țărănimii ia forme și mai ascuțite. Autoritățile districtului Chioar raportează la 20 aprilie că țăranii din Mogoșești au ocupat cu forța pămînturile alodiale ale familiei Teleky pe care le-au arat și semănat pentru nevoile lor[34]. De asemenea, se semnalează ocuparea de către țărani a proprietăților baronului Huszar și alungarea de către iobagi a administratorului moșiei contelui Teleky de la Satulung.

Constrînși de criza forței de muncă și speculînd nevoile imediate ale țărănimii unii feudali și orașele miniere, pentru a cîștiga timp, cedează în fața presiunii maselor țărănești. Așa de exemplu orașul Baia Mare dă în arendă satului Recea o pășune cu condiția ca locuitorii de aici să presteze cu boii 200 zile muncă la transportul materialelor necesare construirii drumurilor de țară. Cît de mare nevoie avea satul de această pășune rezultă din faptul că răcenii au acceptat cererea orașului de a efectua lucrul în cele mai lungi zile ale verii și cel mai tîrziu pînă la sfîrșitul lunii august[35]. Încercările orașului de a da și alte pășuni în aceleași condiții au fost respinse. La 20 mai țăranii din Satu Nou de Jos au refuzat să primească pășuni în schimbul robotei oferind pentru pășunat doar 40 de florini, iar țăranii din Mocira au declarat în scris că nu pot accepta propunerea orașului pentru pășunat, cerînd delimitarea hotarelor comunei lor așa cum erau ele cu 5 ani în urmă[36]. Din pretenția mocirenilor rezultă că înainte de 1848 pășunea despre care era vorba aparținea satului Mocira căreia i-a fost răpită.

Lupta pentru lichidarea asupririi a scos la iveală și în Chioar că graba cu care guvernul revoluționar provizoriu a anunțat la 23 martie desființarea sarcinilor urbariale nu era decît o manevră abilă de a da țărănimii o satisfacție morală care să liniștească spiritele pînă ce marii proprietari vor putea fi apărați. De fapt, grija guvernului revoluționar maghiar pentru apărarea intereselor nobilimii nu a întîrziat și a caracterizat revoluția pînă la sfîrșitul ei. Imediat după votarea legilor VIII, IX și XIII privind desființarea obligațiilor iobăgești, guvernul provizoriu a expediat comitatelor precizări de aplicare după care s-au orientat comisiile trimise la sate în 29 martie. De asemenea, în 22 martie, guvernul revoluționar maghiar emite o circulară în care cerea ca pentru păstrarea ordinii și garantarea siguranței personale și averii cetățenilor, în toate comunele mari să fie înființate „gărzi cetățenești din rîndul oamenilor bogați"[37]. Aceeași propunere este oglindită și în circulara ministrului de interne din 21 aprilie în care solicită din nou înființarea gărzilor cetățenești din păturile avute[38]. Lucrul acesta, cît și faptul că ulterior s-a trecut la epurarea gărzilor de oamenii proveniți din populația săracă, denotă caracterul lor de clasă, faptul că ele au fost create pentru apărarea deziderateleor revoluției maghiare și a proprietății moșierești de răscoalele țărănești.

34. Victor Cheresteșiu, **Contribuții la istoria mișcărilor țărănești în Transilvania în anul revoluționar 1848**, în **Studii și referate privind istoria României**, partea a II-a, 1954, p. 1180. Ember Győző, **Iratok az 1841-i Magyarországi parasztmozgalmak történetéhez**, Budapest, 1951, pp.255—256.
35. Arhivele orașului Baia Mare, Actele administrative nr. 455/1849.
36. **Ibidem**, nr. 468, 469/1849.
37. Ember Győző, **Op. cit.**, p. 205.
38. Victor Cheresteșiu, **Op. cit.**, p. 257.

https://biblioteca-digitala.ro

Încercările autorităților de a constitui gărzi cetățenești în Chioar s-au lovit de la început de opoziția maselor care-și dau seama împotriva cui puteau fi folosite, motiv pentru care chiar populația din satele maghiare Coltău și Cătălina s-a sustras unei astfel de obligații. Din această cauză s-au format gărzi cetățenești numai în Baia Mare și Baia Sprie, aparținătoare districtului minier, sau în localități îndepărtate din Crasna și Sătmar de unde au acționat asupra populației districtului Chioar, apărînd privilegiile feudale.

Formate în exteriorul districtului, cu sprijin dinafară, gărzile cetățenești sînt conduse centralizat : pe cursul mijlociu al Someșului de baronul Huszar Zsigmond, iar în partea estică a comitatului Sătmar de maiorul Rozsnay Richard. Ele sînt împuternicite oficial să înăbușe orice manifestare națională și socială ce contravenea intereselor revoluției maghiare, deteriorînd prin acțiunea lor și mai mult fragila stabilitate din Chioar.

Atmosfera s-a încins mai tare la 10 aprilie, cînd nobilimea și oficialitățile districtului, într-o adunare la Șomcuta Mare, fac cunoscut public aplicarea articolului VI al legiuirilor de la Bratislava, care anunța sfîrșitul autonomiei Chioarului, integrarea lui în comitatul Satu Mare și uniunea cu Ungaria[39]. Călcarea drepturilor politice și administrative ale districtului a determinat demisia din funcțiile deținute a majorității nemeșilor români. Aceasta a dus la frămîntări și mai mari în rîndurile populației care de acum se va împotrivi deschis noilor autorități instalate, trecînd cu de la sine putere la ocuparea pămînturilor nobiliare.

Intensitatea crescîndă a luptei țărănimii pentru libertate națională și socială a determinat guvernul să impună la 26 aprilie statariul în Chioar, cu scopul de a împiedica extinderea răzvrătirilor[40]. Datorită însă amplorii mișcărilor țărănești, tribunalul statarial nu a putut funcționa în Chioar fiind nevoit să-și fixeze reședința în Baia Mare. Măsurile represive împotriva maselor au conturat de la început limitele programului revoluției maghiare și tendințele naționale unilaterale ale aplicării lui, limite ce determină ruptura definitivă dintre asupriți și asupritori.

În toiul luptei antifeudale și de apărare a autonomiei administrative a districtului, revin în Chioar canceliștii de la Tg. Mureș, Vasile Buteanu și Vasile Dragoș, liceanul Ioan Popescu, teologul Ioan Popovici și alții, aducînd cu ei manifeste, proclamații sau extrase din ele. Astfel, după 22 martie este cunoscut în Chioar manifestul de la Pesta „Fraților români", adus la Suciu de Sus de teologul Ioan Popovici în primele zile ale lunii aprilie[41] care este copiat și trimis la Copalnic Mănăștur de către protopopul Ioan Dragomir. În prima decadă a lunii aprilie pătrund în district prin liceanul Ioan Popescu și canceliștii Dragoș și Buteanu ideile cuprinse în „Proiectul de petiție" elaborat la Cluj în 28 martie de tinerii Ioan Buteanu, Alexandru Papiu Ilarian și Florian Micaș, „Provocațiunea" lui Bărnuțiu și „Chemarea" lui Aron Pumnul, la adunarea de la Blaj din duminica Tomei.

39. Iosif Kovacs, **Op. cit.**, p. 382 și V. Cheresteșiu, **Op. cit.**, p. 169.
40. Victor Cheresteșiu, **Op. cit.**, p. 290.
41. **Ibidem**, p. 226.

https://biblioteca-digitala.ro

Deşi autorităţile locale iau măsuri de a-i împiedica să „pericliteze ordinea publică"[42], tinerii intelectuali nu rămîn numai mesagerii ideilor revoluţiei româneşti. Ei i-au legătura cu exponenţii locali ai maselor Ioan Dragomir, Ignat Frîncu, Ioan Chiş şi alţii, împreună cu care, în partea a doua a lunii aprilie şi în prima parte a lunii mai, organizează adunări săteşti îndreptate împotriva uniunii cu Ungaria şi pentru recunoaşterea naţiunii române. Adunările din aprilie marchează începutul desolidarizării maselor populare din Chioar de revoluţia maghiară şi transformarea lor într-un factor activ al revoluţiei româneşti din Transilvania. Răspunzînd chemărilor lui Simion Bărnuţiu şi Aron Pumnul, în a doua parte a lunii aprilie şi prima parte a lunii mai, chiorenii îşi aleg delegaţii care să-i reprezinte la adunarea de la Blaj convocată pentru 15 mai.

Încercarea autorităţilor districtului şi a gărzilor cetăţeneşti conduse de Huszar şi Rozsnay de a împiedica alegerea delegaţilor săteşti şi plecarea acestora la adunare a dat greş. Peste tot locuitorii şi-au apărat aleşii de arestări, ascunzîndu-i, tăinuindu-le numele şi derutînd organele de urmărire. Aflînd că dregătorii comitatelor au primit ordin să prindă şi să-i bage la închisoare pe cei ce călătoresc la Blaj, delegaţii din Chioar s-au grupat pe sate alegîndu-şi împuterniciţii care să-i conducă la destinaţie. Comuna Copalnic Mănăştur şi o parte a satelor fiscului au ales ca împuternicit pe preotul Ioan Dragomir[43]. Un număr de 120 de delegaţi din partea nord-vestică a districtului pleacă la Blaj conduşi de dascălul Pop Florian, notarul Petru Roman şi primarul Pop Nuţ a lui Ieremia[44]. În sfîrşit, reprezentanţii satelor din centrul şi sudul Chioarului au ca împuterniciţi pe Frîncu Ignat şi ţăranul Muste Văsălică.

Călătoria pînă la Blaj a fost grea şi plină de peripeţii, făcîndu-se pe jos sau cu căruţele, mai mult noaptea, prin locuri neumblate, fiind evitate comunicaţiile principale. Totuşi la Teiuş, grupul a avut o ciocnire violentă cu soldaţii baronului Kemeny[45]. Chiorenii au ajuns la Blaj cu 2—3 zile înaintea adunării şi au întreţinut un spirit combativ pe timpul desfăşurării ei. În seara zilei de 14 mai s-a ţinut o consfătuire în seminar la care au luat parte principalii reprezentanţi ai maselor româneşti din Transilvania. Lucrările ei au fost conduse de Bărnuţiu, Papiu şi Vasile Maiorescu, care au îndemnat pe cei de faţă să se ridice împotriva uniunii. În încheiere, Bărnuţiu i-a pus pe toţi să jure că nu vor susţine niciodată uniunea Transilvaniei cu Ungaria. În cursul dezbaterilor Ioan Dragomir a fost aspru admonestat pentru că la adunarea din Lăpuş s-a pronunţat pentru uniune[46]. La 15 mai, luînd cuvîntul în faţa mulţimii, Ioan Dragomir a arătat că este împotriva uniunii atîta timp cît românii nu dobîndesc drepturi egale cu celelalte naţii din Transilvania şi a cerut unirea Ardealului cu Moldova[47].

42. Iosif Kovacs, **Op. cit.**, p. 382.
43. Silviu Dragomir, **Studii şi documente privitoare la revoluţia românilor din Transilvania în anii 1848—1849**, (Istoria revoluţiei, partea întîia), Tip. „Cartea românească", 1946, vol. V, p. 299.
44. Ziarul „Cronica", anul IV, nr. 25, 21 iunie 1939, **Documente istorice. Cîteva episoade din trecutul de martirism a românilor din judeţul Satu Mare.**
45. **Ibidem.**
46. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, p. 299.
47. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

Adunarea i-a ales pe Ioan Dragomir și Vasile Buteanu în delegația către Dieta din Cluj, în care își exercită mandatul făcînd parte din grupul delegaților intransigenți[48]. La sfîrșitul adunării, conducătorii grupurilor de delegați au primit adeverințe, semnate de episcopii Lemeni și Șaguna, cu care să justifice organelor de ordine comportarea lor bună pe timpul adunării.

Participarea chiorenilor la adunare, depunerea jurămîntului și aprobarea programului revoluționar de către ei au avut o importanță covîrșitoare în clarificarea politică a maselor populare din district. De aici înainte, în ciuda opresiunii dezlănțuite de nobilime, evenimentele din Chioar se vor desfășura pe linia obiectivelor revoluției românești din Transilvania, transformîndu-se într-un punct fierbinte al acesteia, în nordul Principatului. După întoarcerea de la adunare, delegații au trecut prin noi greutăți fiind siliți să-și ducă lupta în condițiile persecuțiilor dezlănțuite de aparatul represiv. La începutul lunii iunie este arestat Ioan Dragomir și va fi persecutat pînă la sfîrșitul revoluției[49]. Au mai fost arestați și persecutați Pop Florian, Petru Roman și Pop Nuț din Merișor[50], notarul Frîncu din Prislop, cancelistul Vasile Butean, țăranul Muste Văsălică și mulți alții. Toată vara, autoritățile au făcut anchete pentru identificarea celor ce au fost pe Cîmpul Libertății însă, datorită măsurilor conspirative luate de populație, numărul acestora nu a putut fi cunoscut decît parțial[51].

La 22 mai în fruntea districtului este numit de guvernul provizoriu maghiar groful Teleky Sándor, iar Vasile Hosu ca adjunct al său[52]. Noua conducere, fără să țină seama de starea revoluționară ce domina Chioarul după Adunarea de la Blaj, și-a mobilizat forța represivă pe care în baza statariului a îndreptat-o împotriva satelor, urmărind curmarea răzvrătirilor, apărarea moșiilor și înfrîngerea voinței antiunioniste a populației.

Situația s-a depreciat și mai mult odată cu punerea în aplicare a noii legi electorale formulată și votată de nobilime. Prin articolul V, legea selecționa alegătorii pe criteriul averii și al venitului, iar prin articolul XXIII lega dreptul de a alege de un cens ridicat. Potrivit ei, în rîndul alegătorilor intrau numai nobilii, persoanele cu mai mult de un sfert de sesie iobăgească, meșteșugarii cu cel puțin o calfă, cei cu o avere mobilă de peste 300 florini, cetățeni al căror cîștig anual atingea 200 florini, intelectualii și cei care pînă atunci au mai fost alegători. Micii meseriași, muncitorii fără avere, oamenii simpli de la țară și oraș rămîn mai departe fără drepturi electorale[53].

Alegerile fiind fixate pentru 15 iunie, lupta electorală în Chioar a exprimat pasivitatea maselor populare față de candidatura lui Sigismund Pop care era socotit că nu făcea cauză comună cu revoluția românească[54]. Din această cauză majoritatea alegătorilor s-au abținut de la vot, manifestîndu-și

48. Victor Cheresteșiu, **Op. cit.**, p. 471.
49. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, p. 299.
50. Ziarul „Cronica", idem, **Documente istorice.**
51. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, pp. 171—172.
52. Borovszky Samu, **Magyarország vármegyei és városai, Szatmár Vármegye**, Budapest, 1908, p. 519, (Revolta românilor).
53. Dezső Nemes, **Forradalom és szabadságharc. A munkásság az 1848—1849 és forradalomban**, Budapest, 1949, p. 278.
54. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, pp. 349, 373.

https://biblioteca-digitala.ro

în același timp opoziția firească față de revoluția maghiară. Obținerea mandatului de deputat de către Sigismund Pop în condițiile de mai sus a arătat lipsa de corectitudine cu care s-au desfășurat alegerile. În districtul minier lupta electorală a fost mai dîrză și s-a dat pentru obținerea dreptului de vot. Indignați că lista afișată în 20 mai la Baia Mare cuprindea numai 14 mineri, ceilalți fiind considerați „lipsiți de capacitatea de a alege" — muncitorii au înaintat ministrului de interne un memoriu în care cer lărgirea acestui drept[55]. Memoriul minerilor deși a fost luat în discuție la 6 iunie și aprobat, răspunsul ministrului de interne a sosit la Baia Mare numai la 26 iunie, cu 11 zile după data alegerilor. Guvernul folosind mașinațiunile aparatului său birocratic a împiedicat cu subtilitate participarea mai largă a muncitorilor la alegeri, acoperindu-se față de ei prin acordarea unei satisfacții morale[56].

Și aici alegerile au fost un simulacru, desfășurîndu-se sub semnul violenței. Lupta s-a dat între candidatul guvernului, Ludovic Kovacs, fost deputat în Dieta feudală, strîns legat acum de marea proprietate, și preotul român greco-catolic Oros Gheorghe din Seini. Deși candidatul guvernului a desfășurat o intensă campanie electorală, la 15 iunie, majoritatea alegătorilor din oraș și din satele aparținătoare, influențați de muncitorimea nemulțumită s-au pronunțat pentru Oros Gheorghe. Îngrijorată de căderea candidatului guvernamental, conducerea orașului a adus garda cetățenească din Baia Sprie care a maltratat fără milă pe alegători pînă ce preotul Oros Gheorghe s-a văzut silit să-și retragă candidatura, după care Ludovic Kovacs a fost declarat ales[57].

Muncitorii nu s-au lăsat amăgiți de manevra abilă a guvernului, declarînd că dacă nu corespund ca alegători atunci nu sînt buni nici în gărzile cetățenești. Atitudinea băieșilor a îngrijorat conducerea orașului și ca urmare au fost îndepărtați din gardă printr-o ordonanță guvernamentală sub pretextul nevoilor de producție. Ulterior cînd li s-a solicitat să intre din nou în gărzi, muncitorii au refuzat[58].

După alegeri, contradicțiile s-au accentuat, adîncind și mai mult prăpastia dintre populația districtului și administrație. Lupta împotriva uniunii și pentru pămînt au luat forme atît de ascuțite încît autoritățile au pierdut controlul situației și s-au văzut nevoite să ceară sprijin militar regimentului II român grăniceresc de la Năsăud. Satisfăcîndu-le cererea, colonelul Iovich a trimis în Chioar pentru a liniști satele subunități puse sub comanda cîtorva ofițeri de rezervă. Cu o asemenea sarcină a sosit în district și locotenentul pensionar Atanasie Moț Dîmbu din Zagra, personalitate cunoscută, cu multă influență pe aceste meleaguri [59]. Dar grănicerii în loc să pacifice satele le-au ajutat să-și organizeze apărarea[60], motiv ce a determinat retra-

55. E. Cseteri, **Op. cit.**, p. 1112.
56. **Ibidem**, pp. 1115, 1116.
57. Ziarul „Márczius Tizenötödike", nr. 108 din 19 iulie 1848.
58. Ziarul „Kossuth Hirlapja", 1848, nr. 67, p. 305.
59. Ioan Ardeleanu-senior, **Bătălia de la Rona**, ziarul „Năzuința" din 13 mai 1973, A. Vaida, **Atanasie Moț Dîmbu**, ziarul „Pentru socialism" din 25 iulie 1978.
60. **Ibidem**.

https://biblioteca-digitala.ro

gerea lor din zonă, fiind înlocuiți din nou cu gărzile cetățenești care s-au dedat la represalii. La Baia Mare, Mesteacăn, Buteasa, Șișești, Pietriș, Dealul Dura și la podul de la Cătălina peste rîul Lăpuș sînt ridicate spînzurători și furci, iar tribunalul statarial își intensifică activitatea. Gărzile cetățenești ale lui Huszar și Rozsnay se năpustesc asupra satelor și pînă la sfîrșitul lunii septembrie ard 27 dintre ele. Sute de gospodării sînt prădate și incendiate iar locuitorii maltratați, omorîți sau obligați să cartiruiască săptămîni întregi subunități militare pe cheltuiala lor. Nu întîmplător autorii acestor fărădelegi au căpătat numele de : „incendiatori".

La 19 august s-a votat legea serviciului militar obligatoriu. Punerea ei în aplicare a constituit începutul rezistenței armate a populației față de gărzile cetățenești. Sat după sat refuză să dea recruți, să plătească impozitul pentru înființarea noii armate maghiare despre care se credea că va fi trimisă apoi împotriva celor de acasă. În toiul acestor frămîntări sute de bărbați au plecat voluntari în taberele lui Avram Iancu și Ioan Buteanu în Munții Apuseni[61].

În a doua parte a lunii august și prima parte a lunii septembrie au loc cîteva evenimente de mare importanță pentru mersul revoluției românești în nordul Transilvaniei. Districtul Năsăud devine scena unor puternice frămîntări populare care duc la înlăturarea de către grăniceri a colonelului Iovich de la comanda Regimentului II românesc și la înlocuirea lui cu locotenet colonelul Urban, socotit un susținător al românilor[62],la ținerea în 13—14 septembrie a unei noi adunări grănicerești în Năsăud. La adunare participă un număr important de reprezentanți ai Chioarului care aduc cuvîntul de ordine privind : înarmarea gloatelor, nerecunoașterea uniunii și a guvernului revoluționar maghiar, încetarea statariului, a terorismului, jafului, execuțiilor militare etc.[63], postulate în numele cărora Chioarul se ridică cu hotărîre la luptă.

În zilele următoare satele se răscoală și își trimit la Năsăud reprezentanții să depună jurămînt în numele lor. Se constituie tabere ale răsculaților conduse de căpeteniile locale : Ignat Frîncu, Ioan Popescu, Nuț Pop, Ioan Chiș și alții. Au loc ciocniri violente cu gărzile cetățenești care încearcă să intensifice represaliile. La jumătatea lunii septembrie răsculații ocupă Copalnic Mănăștiurul și Șomcuta, reședința districtului, luînd prizonieri pe Gabor Mihaly, împuternicitul guvernamental, Teleky Sandor, conducătorul Chioarului și Pop Ladislau, casierul districtului. Primii reușesc să scape din prinsoare printr-un șiretlic, în timp ce ultimul va fi dus la Năsăud[64]. Peste tot sînt instalate organe proprii de conducere care vor funcționa pînă la 7 noiembrie și după înfrîngerea lui Katona ,pînă la intrarea în Transilvania a generalului Bem la 20 decembrie.

În scurt timp, Chioarul se transformă într-un punct de sprijin al răsculaților din comitatele vecine, un loc de refugiu și punte de legătură între

61. Ziarul „Cronica", **Documente istorice.**
62. Arhivele Statului Năsăud, Fond Iulian Martian, pachet XXIII, Dos. 58—59, 1848—49, filele 63, 64.
63. **Ibidem,** filele 116, 117, 120, 131, **Din istoria Transilvaniei,** vol. II, 1961, p. 89.
64. Borovszky Samu, **Op. cit.,** p. 139.

https://biblioteca-digitala.ro

părțile ungurene și districtul grăniceresc. Referindu-se la situația din Chioar, Teleky Sandor, refugiat de la Șomcuta la Coltău, trimite la 22 septembrie o scrisoare conducerii orașului Baia Mare în care își exprimă îngrijorarea în legătură cu situația din district, menționînd continua ei înrăutățire[65]. Același lucru îl menționează și subprefectul Solnocului de Mijloc, Balint Elek, în raportul său din 8 octombrie către guvern[66]. Gabor Mihaly, împuternicitul guvernamental, și Otvös Mihaly, comitele Sătmarului, trec la constituirea unei puternice grupări de forțe militare care să fie trimise împotriva răsculaților. În scurt timp la Baia Mare sînt aduse trupe de la Zeplem, Borșod, Szablacs, Satu Mare, Carei, Ugocea, Sighet, Legiunea Vieneză, Cavaleria Wilhelm, Regimentul Turszky care, împreună cu gărzile cetățenești din Baia Mare și Baia Sprie, se ridică la 1 noiembrie la un efectiv de peste 12.000 mii de oameni cu 16 tunuri[67]. Comandant al grupării este numit maiorul Katona Miklos, comandantul armatei comitatului Satu Mare[68].

Concentrarea forțelor lui Katona la Baia Mare a neliniștit în mare măsură populația din Chioar care a trecut la întărirea apărării districtului. În zilele de 26, 27 septembrie satele au fost alarmate iar bărbații capabili să lupte chemați prin bătăi de clopote să se adune înarmați. Peste tot sînt constituite subunități de lănceri și pușcași care primesc misiuni de apărare a trecerilor peste rîul Lăpuș și a altor puncte importante de la limita nord estică a Chioarului, în vederea preîntîmpinării unui atac prin surprindere. Tot atunci ia ființă și tabăra de la Săcălășeni ale cărei efective ocupă podul peste rîul Lăpuș și își consolidează apărarea pe dealul de la Cătălina[69].

Dintr-o adresă a oficialităților referitoare la evenimentele din acele zile, reiese teama populației Chioarului că împotriva ei va fi trimisă armata și garda cetățenească. Ca urmare, locuitorii „s-au răsculat în masă, înarmați cu puști, cu coase, cu furci, cu pari ascuțiți, cu topoare și cu alte asemenea mijloace și acum stau de pază în împrejurimile Băii Mari cu scopul să oprească luptînd pînă la moarte intrarea ei", a armatei în district[70]. Aceeași relatare arată că pe dealurile Mesteacănului sînt adunați mii de oameni, care nu vor să se împrăștie de acolo pînă ce nu vor primi asigurări printr-un document că garda cetățenească și armata nu vor fi trimise împotriva lor[71].

După alungarea autorităților din district, masele de răsculați îngrijorate de primejdia militară ce amenința Chioarul au continuat lupta pentru consolidarea puterii lor. Dînd expresie voinței populare, conducătorii revoluționari locali s-au întrunit la 4 octombrie în casa erarială din satul Fînațe și au hotărît autonomia districtului cerînd în același timp, într-un memoriu adresat grănicerilor năsăudeni, să li se dea „ca păstor norodului anume pe domnul Dîmbu de la Zagra, carele ca on părinte va ocîrmui neamul

65. Arhivele Statului Baia Mare, act. nr. 3367/1848.
66. Silviu Dragomir, **Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în 1848—1849**, Tip. „Cartea românească" 1946, vol. III, p. 56.
67. Arhivele Statului Baia Mare, Fond primăria orașului Baia Mare, acte administrative nr. 3628/1848.
68. George Barițiu, **Părți alese din istoria Transilvaniei**, 1890, vol. II, p. 366, Borovszky Samu, **Op. cit.**, p. 519.
69. Arhivele Statului Baia Mare, Colecția de documente Ioan Mihaly de Apșa, act. nr. 21.
70. Arhivele Statului Baia Mare, fond primăria orașului Baia Mare, dosar 4, nr. 3588/1848.
71. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

nostru, sub a cărei poruncă și cuvînt tare vom fi plecați și ascultători și noi norodul vom fi cu îndrăznire apărători... pe seama noastră"[72]. Cu memoriul a plecat la Zagra și Năsăud o delegație condusă de notarul Ignat Frîncu care va aduce consimțămîntul lui Dîmbu de a fi conducătorul Chioarului.

Hotărîrea chiorenilor a neliniștit guvernul întrucît ea putea influența și populația din comitatele vecine, de aceea ministrul de război Meszaros a cerut punerea de urgență a trupelor de honvezi de la Satu Mare și din alte orașe apropiate la dispoziția comisarului Gabor Mihaly, pentru a face față răscoalei din Chioar[73]. În același timp este intensificată urmărirea căpeteniilor românești din satele Sătmarului învecinate cu districtul Chioarului. În urma unei trădări la 7 octombrie sînt arestați la Merișor Pop Nuț, Petru Roman și Pop Flore care făceau legătura între Chioar și Avram Iancu. În luna august aceștia au dus în Munții Apuseni 800 de oameni din Chioar și Sătmar, înrolîndu-i în armata din munți. La sfîrșitul lunii septembrie ei adună în pădurile Cicîrlăului alți aproximativ 2 000 de bărbați cu care, în noaptea de 8 octombrie urmau să plece peste Meseș spre Apuseni. Tribunalul statarial din Baia Mare i-a condamnat la moarte pe cei trei și la 10 octombrie sînt spînzurați pe dealul de la Satu Nou de Jos[74]. Odată cu ei au mai fost arestați din satele Chioarului și Sătmarului alți aproximativ 50 de conducători locali care vor fi spînzurați pe Dealul Dura și în piața orașului Baia Mare. Datorită înăspririi măsurilor statariale, la 11 octombrie, răsculații țin la Șomcuta o adunare stabilind căile prin care să fie împiedicată în viitor pătrunderea în district a subunităților guvernamentale de represalii[75]. După adunare, gărzile cetățenești au fost respinse și nu au mai îndrăznit să se înfiltreze peste rîul Someș sau Lăpuș în Chioar.

Acceptînd propunerea de a conduce destinele Chioarului, Atanasie Moț Dîmbu a trimis ștafete în sate cerînd să fie așteptat cu lăncerii adunați în tabere, iar la 23 octombrie, în fruntea unui detașament de năsăudeni, intră în Suciul de Sus unde este întîmpinat de 2 000 de oameni înarmați[76]. În aceeași zi, dă de aici o proclamație către popor formulată în 9 puncte, în care condamnă cruzimile gărzilor cetățenești și cheamă populația la „pace, bunăînțelegere și ascultare spre binele țării", îndemnîndu-i pe maghiari să „depună armele și să se retragă fiecare la locuința sa, nefiind demn de niște oameni cu trecut onorabil să se pîngărească cu sîngele vărsat al nevinovaților..."[77]. Tot de la Suciu de Sus, adresează o scrisoare județului din Baia Mare arătînd că vine în rîndul poporului din Chioar să-l apere, să-l conducă și să instituie ordinea, că face acest pas fiindcă poporul i-a acordat deplină încredere. În scrisoare cere din nou ca „orice represalii și lupte să înceteze

72. Arhivele Statului Năsăud, Fond Iulian Marțian, pachet XXII, Dosar 54, fila 2—3, (Faptele de arme ale lui Atanasie Moț Dîmbu).
73. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, p. 59.
74. Ziarul „Cronica", **Documente istorice.**
75. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, p. 60.
76. Arhivele Statului Năsăud, Fond Iulian Marțian, pachet XXIII, dosar 58—59, filele 175—176.
77. **Ibidem**, fila 172.

https://biblioteca-digitala.ro

iar românii şi ungurii să trăiască în pace ca pînă atunci"[78]. Proclamaţia către popor şi scrisoarea către autorităţile din Baia Mare au avut un puternic ecou, românii şi maghiarii unindu-se aproape peste tot sub steagul lui Dîmbu.

La 23 octombrie, ridicîndu-şi tabăra de la Suciu de Sus, Atanasie Moţ Dîmbu intră în Chioar alăturîndu-şi taberele de răsculaţi de la Lăpuş, Rohia, Pietriş, Copalnic Mănăştiur, Cetăţele, Şişeşti şi Săcălăşeni. În satele prin care trece este primit de popor cu multă însufleţire şi cu urale de „Vivat, trăiască împăratul nostru"[79]. În drumul său, dă porunci privind asigurarea liniştei şi a administrării locale. Sosind la Mesteacăn în 25 octombrie este aşteptat de o mare mulţime de oameni din Chioar, Solnocul de Mijloc, Crasna şi comitatul Satu Mare. Aici în ziua următoare se ţine o mare adunare populară în care Dîmbu va fi proclamat „locotenent general" al districtului[80], şi stabileşte ordinea de bătaie a forţelor răsculaţilor[81]. Taberele sînt organizate pe batalioane şi companii în fruntea cărora sînt numiţi comandanţi dintre conducătorii locali mai de seamă care primesc sectoare de apărare la hotarul nord-vestic al districtului. După cum relatează documentele vremii, în scurt timp efectivele răsculaţilor ce se ridicau la 10—15.000 luptători se puteau dubla datorită intensei afluiri de oameni din comitatele vecine[82]. Întrega organizare militară era o îmbinare a organizării grănicereşti cu cea a moţilor din Munţii Apuseni. Pentru a-şi putea conduce armata Dîmbu şi-a constituit un sfat militar format din cei mai reprezentativi conducători chioreni : Ignat Frîncu, Ioan Popescu, Ioan Chiş, Ioan Bujor, Ioan Ciocan, Ioan Ştef, Dumitru Farcaş, Alexa Lazăr, Tudor Lazăr, Vasile Paul şi Vasile Hosu în sarcina cărora intrau trebile de apărare[83]. Sub conducerea acestora, intensitatea pregătirilor militare a crescut cu atît mai mult cu cît autorităţile maghiare nu au dat nici un răspuns la cererea lui Dîmbu ca armata să nu intre în district. Dimpotrivă s-a aflat că gruparea de forţe de la Baia Mare condusă de Katona este gata să pornească împotriva răsculaţilor. Teama era îndreptăţită întrucît în penultimele zile ale lunii octombrie planul lichidării revoluţiei din Chioar era definitivat. Potrivit lui, dacă capii răsculaţilor chioreni întruniţi la Remetea Chioarului pentru a discuta propunerea de amnistie a guvernului vor refuza să se supună şi să depună armele, Katona conjugîndu-şi forţele cu cele din Solnocul de Mijloc urma să pătrundă în district la 1 noiembrie[84].

Respingerea condiţiilor de amnistie de către răsculaţi a deschis calea confruntării militare. La 26 octombrie s-a dat prima luptă. Gărzile cetăţeneşti maghiare au atacat o adunare la Mireşu Mic apărată de unităţile lăncerilor trimişi acolo de Dîmbu. A doua zi satul a fost atacat din nou. Ciocnirea a fost aprigă şi sîngeroasă. Gărzile cetăţeneşti sînt respinse dar satul a ars în întregime iar locuitorii s-au mutat în localitatea Mireşu Mare.

78. **Ibidem.**
79. **Ibidem,** fila 175.
80. Silviu Dragomir, **Op. cit.,** p. 152. Arhivele Statului Baia Mare, act. nr. 3682/1848, Iulian Marţian, **Op. cit.,** fila 76.
81. Arhivele Statului Năsăud, **Op. cit.,** fila 76.
82. **Ibidem.**
83. **Ibidem.**
84. Silviu Dragomir, **Op. cit.,** p. 153.

https://biblioteca-digitala.ro

Rezultatul luptei de la Mireș și greutățile întîmpinate de forțele guvernului pentru pacificarea satelor răsculate în Solnocul de Mijloc l-au determinat pe Katona să angajeze tratative cu capii revoluției din Chioar. Aceste tratative urmau să fie prelungite pînă cînd la Baia Mare vor sosi noi întăriri iar trupele din Solnocul de Mijloc îi vor putea veni în sprijin. Așa se explică că în 30 octombrie a sosit la Mesteacăn, în Chioar, o delegație din partea conducerii orașului Baia Mare avînd asupra ei răspunsul la scrisoarea lui Moț Dîmbu trimisă din Suciu de Sus. Din răspuns rezulta că și revoluționarii unguri doresc pacea, dar că ea poate fi instaurată numai în eventualitatea depunerii armelor de către români care apoi vor beneficia de amnistie[85]. La cererea conducătorilor chioreni de a se negocia de pe poziții egale, fără condiții prealabile, delegația din Baia Mare a arătat că nu este împuternicită să ducă tratative fără aprobarea guvernului decît dacă răsculații vor capitula. Socotind că pretențiile părții maghiare sînt inacceptabile, conducătorii din Chioar le-au respins, considerîndu-le drept o încercare de a rupe districtul de revoluția românească.

Hotărîți să apere cuceririle obținute și în același timp interesați în instaurarea liniștei în regiune, Moț Dîmbu și ceilalți fruntași români au formulat și înaintat delegației maghiare un plan de pace în care cer : îndepărtarea armatei și voluntarilor guvernamentali de la hotarele Chioarului, interzicerea tuturor actelor de violență dintre români și unguri, abolirea pedepselor cu spînzurătoarea și judecarea tuturor vinovaților după legile civile dinainte[86]. În fața poziției ferme a conducătorilor români delegația maghiară a părăsit atitudinea ei rigidă și acceptînd ca, pînă la studierea planului de pace de către guvern și formularea unui răspuns, să intre în vigoare de ambele părți o dezangajare a forțelor. Potrivit acordului Katona și Dîmbu trebuiau să-și retragă efectivele în tabere iar luptele să înceteze. Admițînd un astfel de compromis delegația maghiară căuta să cîștige timpul necesar pregătirii de către Katona a unui atac general[87]. Lăsîndu-se înșelați de jocul diplomatic al delegației, Dîmbu, fără a avea controlul asupra adversarului, și-a retras pușcașii, lăncerii și călărețiii în taberele de la Mesteacăn, Săcălășeni și Cetățele abandonînd principalele poziții ce le ocupau pe Someș la Satu Nou de Jos și în apropiere de orașul Baia Sprie.

După cum era de așteptat, la Baia Mare nu s-a dat nici o atenție planului de pace. Așa cum rezultă din raportul maiorului Katona Miklos către Comitetul apărării naționale din 31 octombrie el a fost apreciat „contrar legilor și inacceptabil", iar tratativele considerate ca eșuate[88]. Faptul s-a trecut sub tăcere pentru a putea menține dezangajarea sub acoperirea căreia Katona trebuia să realizeze surprinderea. La 31 octombrie starea de dezangajare devine pentru Katona și mai necesară întrucît la această dată baronul Huszar Zsigmond fără a mai aștepta armata din Solnocul de Mijloc, încercînd să pătrundă în Chioar, atacă lîngă Năpradea cu 600 de gardiști

85. Arhivele Statului Năsăud, **Op. cit.**, fila 180.
86. **Ibidem.**
87. **Ibidem.**
88. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, pp. 177—178.

https://biblioteca-digitala.ro

călări subunitățile de lăncieri ale căpitanului Ioan Bujor. A doua zi lăncierii lui Ignat Frîncu și Ioan Popescu, sosiți în sprijinul căpitanului Bujor, încercuiesc gărzile lui Huszar și într-o luptă crîncenă le nimicesc. Baronul este luat prizonier și dus la Mesteacăn unde, pentru atrocitățile săvîrșite în cursul anului va fi condamnat la moarte și decapitat, veste ce a produs mare îngrijorare la Baia Mare. Apoi, în jurul datei de 1 noiembrie, deși trupele guvernului reușesc în general să înăbușe răscoala maselor din Maramureș[89] și o parte a forțelor de aici sînt trimise la Baia Mare, în Solnocul de Mijloc, comisarul guvernamental Decsei Ladislau nu poate pînă la această dată să pacifice satele răsculate. Abia în dimineața zilei de 2 noiembrie el ocupă Jiboul, apărat de căpitanii Szekery Peter și Ioan Bujor, care sub presiunea inamicului își retrag lăncierii peste Someș la Rona[90]. Primind ajutoare, în aceiași zi unitățile de honvezi și gardiști forțînd Someșul angajează o puternică bătălie la Rona cu lăncierii lui Ioan Bujor și a căpitanului Szekery. Luptele au durat pînă noaptea soldîndu-se cu pierderi grele de ambele părți. În timpul luptelor satul a ars în întregime, rămînînd în mîinile trupelor guvernamentale[91]. Lăncierii români și unguri s-au retras pe culmile estice ce domină satul și primind ajutoare de la Dîmbu resping, pînă la 8 noiembrie, toate încercările lui Decsei Ladislau de a pătrunde în Chioar.

Sesizînd motivele pentru care gruparea lui Katona întîrzia să intre în luptă, Comitetul apărării naționale cere armatei din Transilvania și comitatelor vecine să întreprindă acțiuni mai hotărîte împotriva Chioarului, scop în care este trimis și maiorul Karoly Ede la Baia Mare[92]. Abia după primirea ordinului Comitetului apărării naționale și a forțării Someșului la Rona de către armata din Solnocul de Mijloc, Katona s-a hotărît să treacă la acțiune prin surprindere fără a denunța înțelegerea de la Mesteacăn. Luptele au început în noaptea de 2—3 noiembrie prin atacarea de front și de flanc a taberei românești așezată pe cîmpul Săcălășenilor. Atacul s-a dat prin surprindere fiind înlesnit de focurile din tabără care marcau în noapte poziția ei. Confruntarea a fost deosebit de aprigă. După momentele de panică de la început, lăncierii reușesc să se pună în ordine de bătaie respingîndu-i pe atacatori peste rîul Lăpuș, dar nu mai pot ocupa podul peste acesta. Apărătorii au avut pierderi mari. Din rîndurile lor 63 și-au pierdut viața, peste 100 au fost răniți iar 17 au căzut prizonieri[93], satul Săcălășeni luînd foc a ars în întregime. Katona și-a diminuat pierderile pentru a nu afecta moralul trupelor sale. Lupta pentru stăpînirea podului de la Cătălina și a formelor dominante de teren din apropiere este reluată la 4 noiembrie. Regrupîndu-și forțele Dîmbu face o nouă încercare de a pune stăpînire pe pod, dar lăncierii săi, după ce pierd 40 de oameni

89. **Ibidem**, p. 180.
90. Ibidem, pp. 194—195.
91. Ziarul „Năzuința", din 13 mai 1973.
92. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, pp. 186—187.
93. **Ibidem**, p. 196, Szimik Antal, **Adalékok Felsőbánya Szabad Király bányaváros, monográfiljához**, Budapest, 1906, pp. 130—131.

https://biblioteca-digitala.ro

și au numeroși răniți se retrag de sub focul nimicitor al artileriei și pușcașilor lui Katona[94].

După o acalmie relativă de 2 zile, luptele au reînceput în împrejurimile orașului Baia Sprie. Localitatea fiind transformată într-un arsenal militar al guvernului revoluționar maghiar, cu o puternică garnizoană, constituia un obiectiv important în planurile forțelor ce se confruntau. Sarcina principală a lui Katona era să păstreze cu orice preț orașul și să respingă lăncierii români de la periferia lui. De aceea, el transferă aici noi trupe de pe frontul Băii Mari. Nereușind să facă manevra de forțe în timpul stabilit, este silit să-și amîne atacul conceput inițial pentru ziua de 5 noiembrie pe direcția Șișești, Copalnic Mănăștiur[95]. În timp ce Katona se pregătea să îndepărteze pericolul ce plana asupra orașului, Moț Dîmbu urmărea să-l ocupe și printr-o manevră prin munți să încercuiască orașul Baia Mare silindu-l să capituleze. În această idee concentrează aici, din alte părți ale Chioarului, o masă mare de lăncieri care, împreună cu tabăra de la Șișești și Cetățele la 6 noiembrie atacă orașul încercînd să pătrundă în el. Armata și gărzile cetățenești, bine organizate în apărare, după lupte care au durat pînă seara resping atacul.

În zilele următoare raportul de forțe s-a schimbat deosebit de mult în favoarea lui Katona. Încă în cursul zilei de 6 noiembrie la Baia Mare au sosit noi trupe guvernamentale[96], iar armata din Solnocul de Mijloc a primit întăriri. Concomitent, maiorul Péteri cu aproximativ 1 000 de soldați ocupă Băiuțul, urmînd ca în cooperare cu alte unități din Solnocul de Mijloc să pătrundă în valea Lăpușului și să izoleze Chioarul de districtul grăniceresc. Singurul care putea răsturna situația în favoarea chiorenilor era Regimentul II românesc de graniță, dar acesta se afla angajat în luptele de la Reghin.

Într-o astfel de conjunctură favorabilă, a început în ziua de 7 noiembrie ofensiva lui Katona pe întreg frontul dintre Someș și poalele Mogoșei, cu intensitate mai mare pe direcțiile principale. Deși inferiori sub raportul organizării și înzestrării cu armament, lăncierii reușesc să respingă atacurile forțelor guvernamentale pe Someș și rîul Lăpuș blocînd în același timp ieșirea din Băiuț a maiorului Péteri. O nouă încercare a lui Dîmbu de a ocupa Baia Sprie s-a terminat fără succes. Copleșiți de superioritatea armatei, lăncierii s-au retras prin luptă pînă la Făurești, pe valea Cavnicului. Aici regrupîndu-se pe un aliniament favorabil au atacat coloanele inamice ce înaintau spre Copalnic Mănăștiur producînd mari pierderi unor unități de honvezi și gardiști. Abia la sfîrșitul zilei, după ce au fost aduse de la Baia Mare alte întăriri, lăncierii au putut fi respinși pînă peste satul Lăschia[97].

94. Szimik Antal, Op. cit.,
95. Silviu Dragomir, Op. cit., p. 196.
96. Borovszky Samu, Op. cit., p. 235.
97. Ziarul „Nagybánya és Vidéke", anul 1880, nr. 17, 18 și 19.

https://biblioteca-digitala.ro

La 8 noiembrie apărarea Chioarului a cedat. Trupele guvernamentale din Solnocul de Mijloc, rupînd pozițiile lăncierilor de pe dealurile Ronei, au pătruns pînă la Mesteacăn, unde au înfrînt o nouă rezistență a răsculaților. Concomitent, Katona cu forțe proaspete a reluat ofensiva pe direcțiile Șomcuta—Mesteacăn, Cătălina, Tg. Lăpuș și Lăschia—Mănăștur. În lupta pentru cucerirea Chioarului el a fost silit să înfrîngă încă o rezistență a lăncierilor pe dealul Pietrișului, într-un punct obligatoriu de trecere. Avangarda coloanei lui Katona, condusă de căpitanul Maloș, este prinsă în ambuscadă și nimicită în cea mai mare parte. Căpitanul este luat prizonier și executat[98]. Războinîndu-se pentru înfrîngerea suferită, unitățile lui Katona au ars satul Cufoaia[99]. Manevrat prin flancuri, Dîmbu este silit să părăsească pozițiile de la Pietriș. Retregîndu-se din Chioar, el continuă să se apere pe alte aliniamente pînă ce face joncțiunea cu Regimentul II grăniceresc și formațiile de lăncieri ale fraților Mihăilaș. Prevăzînd că în teritoriul părăsit de el se vor ordona represalii, Dîmbu în retragere îndrumă populația să se refugieze în codrii, și lasă în sprijinul ei nuclee de apărare conduse de fruntași locali. Lucrurile s-au petrecut întocmai. Intrînd în Chioar și găsind cele mai multe sate și gospodării pustii, unitățile lui Katona le-au jefuit și incendiat. În vederea pacificării districtului sînt destinate pe o durată mai lungă numeroase subunități de represalii care impun întreținerea lor de către satele de unde populația nu s-a refugiat. Ele urmăresc, spînzură sau împușcă participanții la revoluția românească, adună abuziv bărbații apți serviciului militar și îi trimit sub escortă la Baia Mare pentru a fi încorporați, supun bătrînii, femeile și copiii la felurite cazne, umilințe și batjocuri, strîng clopotele de la bisericile românești și le trimit la Baia Mare, unde sînt transformate în tunuri[100].

La 16 noiembrie, maiorul Katona Miklos raporta Comitetului apărării naționale că a restabilit ordinea în Chioar, a dezarmat locuitorii satelor răsculate, de la care a ridicat 800 puști de vînătoare, a adunat clopotele bisericilor și a executat 17 instigatori mai principali[101].

Peste 3 zile Teleky Sandor într-un raport al său confirmă același lucru, făcînd precizarea că cei 17 instigatori erau învinuiți „de înaltă trădare" și că 16 dintre ei au fost spînzurați iar unul împușcat[102]. În rapoartele lor Katona și Teleky vorbesc numai despre lichidarea instigatorilor, dar nu spun nimic în legătură cu amploarea luptelor, jaful la care Chioarul a fost supus, satele arse și sutele de răsculați sau civili fără apărare uciși. Realitatea va fi înregistrată de George Barițiu, care potrivit datelor culese consemnează: „Peste tot pe unde au trecut acele hoarde au devastat și au dat foc, iar Alexandru Teleky a pus să spînzure anume pe primar în fiecare comună"[103].

98. Arhivele Statului Năsăud, **Op. cit.**, fila 184.
99. Iozsef Kádár, **Szolnok Doboka Vármegye monografia**, 1902, vol. V, p. 396.
100. **Ibidem**, p. 257, ziarul „Nagybánya és Vidéke", 1880, nr. 17—20, Vasile Lucaciu, **Acte, documente, procese**, 1940, p. 8.
101. Silviu Dragomir, **Op. cit.**, p. 213.
102. **Ibidem**, p. 215.
103. George Bariț, **Op. cit.**, p. 365.

https://biblioteca-digitala.ro

La 24 noiembrie, forțele unite ale Regimentului II de graniță și ale lăncierilor conduși de Ciuruleanu, Moț Dîmbu, frații Mihăilaș, nimicesc la Dej armata lui Katona urmărindu-i rămășițele pînă lîngă Baia Mare[104]. Chioarul avea o înfățișare zguduitoare : 77 sate arse și distruse, populația rămasă fără adăpost în prag de iarnă, 32 corpuri spînzurate la care se mai adaugă alte sute de victime[105].

Cuprins de panică, la 29 noiembrie, Katona, urmat de o parte a autorităților, evacuează Baia Mare, refugiindu-se cu ce a mai rămas din armata sa la Satu Mare. În aceeași zi, populația s-a întrunit într-o adunare hotărînd predarea orașului în mîinile grănicerilor năsăudeni și ale lăncierilor, acceptînd toate condițiile puse de comandantul Regimentului II românesc și comandanții unităților de lăncieri[106]. Orașul rămîne însă neocupat întrucît regimentul de grăniceri este retras din Chioar și trimis spre Ciucea.

După alungarea lui Katona populația Chioarului, revenind la vetrele arse, își instituie din nou organe proprii de conducere locală. Conducătorii ei, preocupați de înlăturarea greutăților mari care o apăsau în urma ostilităților militare și a scurtei ocupații a lui Katona, promovează armonia între naționalități, iau măsuri de instaurare a ordinei, interzic abuzurile, organizează activitatea economică, mobilizează populația satelor la construcția gospodăriilor distruse. Treptat viața începe să capete un curs normal în condiții deosebit de vitrege, încadrîndu-se în mersul ascendent al luării puterii de către prefecturi.

Dar cînd românii, „guvernul" lor de la Sibiu, prefecții și tribunii se apropiau de țelul libertății, după secole de asuprire, cursul evenimentelor este întrerupt de intervenția militară maghiară condusă de generalul Bem. Guvernul lui Kossuth, în loc să unească cuceririle celor două revoluții, pune capăt rînduielilor din Chioar și din toată Transilvania. La 19 decembrie, printr-o ofensivă de proporții, vestitul general zdruncină întregul echilibru între Ciucea și Munții Gutîi[107]. A doua zi numeroase forțe maghiare pătrund în district dinspre Baia Mare și Jibou. Revoluționarii din Chioar primesc lupta la Mesteacăn, dar sînt copleșiți de puterea adversarului și se retrag pe tot frontul spre districtul grăniceresc. La 22 decembrie este consemnată o nouă victorie a trupelor maghiare la Căpîlna pe Someș[108].

Ofensiva lui Bem spulberă în 10 zile începutul de lume nouă al aspirațiilor chiorenilor, al răsculaților din comitatele Satu Mare și Solnocul de Mijloc, lichidînd spre sfîrșitul lunii decembrie și districtul grăniceresc, enclava de bază a revoluției românești din nordul Transilvaniei. Românii își pierd din nou libertatea. Bătuți dar nu învinși, continuă lupta pentru redobîndirea ei.

---

104. Al. Papiu Ilarian, **Istoria românilor din Dacia Superioară**, schița tomului III, publicată de Ștefan Pascu, 1943, p. 91.
105. Idem, **ibidem.**
106. Arhivele Statului Cluj, Fond primăria orașului Baia Sprie, Acte prezidențiale — juridice, nr. 140.
107. George Barițiu, **Op. cit.**, p. 394.
108. Idem, **ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

THE COUNTY OF CHIOAR AS A PARTICIPANT IN THE ROMANIAN REVOLUTION FROM TRANSYLVANIA IN 1848

— Abstract —

After presenting the historical background, the paper deals with the fight of the popular masses against opression, and shows the reasons which determined them to separate from the Hungarian revolution, after 15 March 1848, and to transform the county into a center of the Romanian revolution in the north of Transylvania.

The author mentions the most important revolutionary evènts in which the county's people, took part facing the resistance of the Hungarian authorities, during the spring and sumar of 1848, for gaining the national and social rights they were entitled to.

The last part of the paper presents the events which took place from September to the end of the year, among which can be mentioned : the occupying of the county by the rebel people, the driving away of the authorities, the election of local leaders, the proclamation of Chioar's independence, the organizing of a revolutionary army and its fight with the governmental troops in order to defend these achievements.

These events in Chioar, considered in close connection with what happened in the surrounding areas, prove that the Romanian revolution in Transylvania was not restricted to a certain limited area, and that it spread from the Carpathians to the north-westerm counties.

https://biblioteca-digitala.ro

CĂRTURARI AI BRAŞOVULUI DE ORIGINE MARAMUREŞEANĂ, LUPTĂTORI PENTRU UNITATEA NAŢIONALĂ

IOAN PRAHOVEANU

Dintre figurile proeminente ale Braşovului din secolul al XIX-lea şi începutul veacului următor, a căror contribuţie în lupta pentru eliberarea naţională a românilor transilvăneni şi înfăptuirea statului naţional unitar român este unanim recunoscută, generaţiile de cărturari făcînd parte din familiile Puşcariu şi Mureşanu, ambele de origine maramureşeană, au jucat un rol deosebit de important pe arena istorică a timpului.

Ca vechime de statornicire pe meleagurile Braşovului familia Puşcarilor datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, iar cea a Mureşenilor din prima jumătate a veacului următor. În cele ce urmează, bazîndu-ne pe studii publicate şi unele documente inedite, vom ilustra activitatea politico-socială şi culturală a descendenţilor familiei Puşcariu, aflată cu familia Mureşenilor în permanentă interferenţă pe coordonatele aceluiaşi ideal naţional.

„Familia Puşcăreştilor — după cum notează Ioan Puşcariu, unul din cei mai de seamă descendenţi, în lucrarea sa memorialistică **«Notiţe despre întîmplările contemporane»**, scrisă în ultimii ani din viaţă, în liniştea de la Bran — se trage din familia Iuga din Marmaţia trecută în Moldova", probabil la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Pe cei trei fii ai lui Iuga : Iuga II junior, Voicu şi Radu îi întîlnim făcînd parte din oastea lui D. Cantemir în lupta de la Stănileşti, după care au trecut munţii, aşezîndu-se pentru scurt timp la Casson în ţinutul Trei Scaune. De aici, cei trei fraţi au

https://biblioteca-digitala.ro

coborît în ţara Bîrsei şi s-au aşezat în Sohodolul Branului, unde „fiind ei înarmaţi cu puşti şi vînători vestiţi au căpătat numele de Puşcaşi"[1].

Descendenţii lui Iuga II junior au constituit pleiada unor vestiţi cărturari a cărei bază o pune la mijlocul sec. XVIII fiul acestuia Bucur II, remarcabil caligraf de manuscrise, dintre care unul miscelaneu se află în arhiva muzeului „Primei şcoli româneşti" din Scheii Braşovului. Fiii lui Bucur I, Leonte şi Bucur II Puşcaşu, care şi-au adăugat şi numele de Popovici (adică fii de preot), formaţi în climatul cultural de la şcoala din Schei, au continuat preocupările cărturăreşti moştenite de la tatăl lor, lăsîndu-ne un codice miscelaneu cu litere chirilice şi latine, transcrierea unor lucrări din literatura universală precum şi un glosar greco-român.

Fiul cel mai mare al lui Leonte I Puşcariu, Ioan, ajuns dascăl şi preot în Sohodol, s-a remarcat ca folclorist şi poet[2], luînd în acelaşi timp parte la evenimentele revoluţionare de la Bran din anul 1848, cînd, în urma alungării autorităţilor feudale, a fost propus, de către obştea locală, în funcţia de castelan.

„Dintre cei cinci fii ai preotului Ioan Puşcariu, trei (Ioan, Iosif şi Bucur, care şi-a luat, prin traducere, prenumele de Ilarion) — după cum consemnează Sextil Puşcariu, în lucrarea **„Spiţa unui neam"** rămasă în manuscris — au avut parte de o viaţă mai îndelungată trecînd întîiul, al doilea sau chiar al treilea deceniu al secolului XX. Cei doi mai tineri (Iosif şi Bucur-Ilarion) au apucat şi România Mare, pe care au visat-o şi dorit-o cu atîta ardoare şi pe care au pregătit-o o viaţă îndelungată"[3]. Aceştia aveau să continue tradiţia cărturărească a Puşcarilor, coborîţi din Maramureşul descălecătorilor de ţară şi, în acelaşi timp, să se afirme prin contribuţia adusă în cadrul luptei pentru libertate şi unitate naţională.

Născut la 28 septembrie 1824, în Sohodolul Branului, Ioan Puşcariu a intrat, după absolvirea Academiei de drept din Sibiu, în primăvara anului 1848, în rîndul revoluţionarilor paşoptişti, participînd activ, alături de ceilalţi corifei ardeleni, la pregătirea şi desfăşurarea evenimentelor.

Începuturile activităţii sale revoluţionare sînt consemnate astfel în lucrarea sa memoralistică despre care am amintit : „În seara zilei de 24 martie 1848 convenind cu colegul de studii Simion Bărnuţiu, după o conversaţie scurtă îmi dictează o proclamaţie către români, care culmina într-acolo ca românii să se adune în conferinţe naţionale"[4]. Proclamaţia respectivă a fost copiată de către I. Puşcariu în mai multe exemplare şi trimisă la Blaj, Tg. Mureş, Braşov şi Sibiu, de unde s-a răspîndit în întreaga Transilvanie în vederea mobilizării maselor populare. Este vorba de pregătirea celor două mari adunări de la Blaj din aprilie şi mai 1848.

În ajunul adunării de la Blaj din 3/15 mai 1848, aflîndu-se la Sibiu în faţa revoluţionarilor, printre care şi cei din Moldova : V. Alecsandri, C.

1. Ioan Puşcariu, **Notiţe despre întîmplările contemporane**, Sibiu, 1913, p. 5.
2. În anul 1973 în satul Simon a fost descoperit manuscrisul, scris de Ioan Puşcariu şi intitulat „**Cartea versurilor făcută prin mine Ioan Popovici — 1824**".
3. Sextil Puşcariu, **Spiţa unui neam**, în mss.
4. I. Puşcariu, **Op. cit.**, pp. 15—16

https://biblioteca-digitala.ro

Negruzzi, Gh. Sion, veniți să participe la marea adunare națională, Ioan Pușcariu a citit poezia sa „Ce e patria română" în cuprinsul căreia definește astfel conturul țării românești întregite: „Pînă unde mai răsună / Limba dulce și străbună / Limba care să trăiască / Limba românească / Pîn-acolo-i frățioare / Patria română care / O numesc eu mare"[5].

La adunarea de la Blaj, unde poezia „Ce e patria română" s-a răspîndit împreună cu poezia „Către români" a lui V. Alecsandri, Ioan Pușcariu a purtat steagul național, lăsîndu-ne una dintre cele mai interesante descrieri ale acestui eveniment. Mai tîrziu, un biograf al lui avea să remarce că: „tînărul stegar al impunătoarei adunări de la Cîmpul Libertății a purtat toată viața un steag pe care l-a păstrat totdeauna fără pată"[6]. Iar B.P. Hasdeu avea să-l numească, cu prilejul primirii cărturarului brașovean în Academia Română, „stegar național".

După izbucnirea revoluției în Țara Românească, alături de alți transilvăneni ca: Iosif Hodoș și Aron Pumnul, Ioan Pușcariu a trecut Carpații și, în calitate de comisar de propagandă în Argeș, a răspîndit și explicat proclamația de la Islaz. Reîntors în Transilvania, după înăbușirea revoluției din Țara Românească, participă în continuare la evenimentele revoluționare înrolîndu-se în garda națională și totodată, în calitate de tribun major, supraveghează mișcările din secuime.

De la 13 noiembrie 1848, Ioan Pușcariu și-a început cariera de funcționar administrativ ca asesor în ținutul Făgărașului. Cu acest prilej, în decretul de numire, funcționarii revoluționari Treboniu Laurian și Ioan Bran de Lemeny i-au schimbat numele din Pușcașiu în cel de Pușcariu, nume romanizat pe care l-au adoptat și ceilalți Pușcași, lăsîndu-l ca moștenire urmașilor.

La sfîrșitul anului 1848, fiind urmărit de către autorități, împreună cu alți tineri revoluționari, printre care Papiu-Ilarian și Iosif Hodoș, s-a refugiat în Țara Românească.

Reîntors în Transilvania, la Făgăraș, a fost numit subprefect, iar din 1850 comisar pentru administrarea cercului Perșani și apoi în anul 1862 administrator al comitatului Cetatea de Baltă, funcție care i-a conferit rangul de cavaler păstrat în semnăturile sale.

Între anii 1865—1867 a îndeplinit funcția de căpitan suprem al Făgărașului, iar în 1867 a ocupat la Budapesta funcția de consilier de secție în Ministerul cultelor și al învățămîntului public. La 13 mai 1869 a fost numit membru al curții de casație, funcție pe care a îndeplinit-o pînă la pensionarea sa la 1 mai 1890.

Referindu-se la diferitele sale funcții, în lucrarea sa memorialistică Ioan Pușcariu mărturisește: „În tot decursul serviciului meu cel îndelungat, aproape 42 de ani, am înaintat fără de altă protecțiune decît prin protecțiunea propriei mele activități împreunată cu zel și diligență, cu tact și hărnicie, cu prevedere și potrivită cumpănire a împrejurărilor"[7].

5. Cf. Emil Micu, **Stegarul național de pe Cîmpul Libertății: Ioan Pușcariu**, „Astra", nr. 5 (24) 1968.
6. Sextil Pușcariu, **Spița unui neam**, în mss.
7. Ioan Pușcariu, **Op. cit.**, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

În lupta de afirmare şi emancipare pe plan politic, social şi cultural a românilor transilvăneni, Ioan Puşcariu, alături de Andrei Şaguna, a fost adeptul politicii activiste susţinînd că românii, pentru cucerirea drepturilor lor, trebuie să fie prezenţi, folosind orice conjunctură, la toate evenimentele unde se decide soarta lor.

Astfel, pe plan politic, „stegarul naţional" de la 1848 participă activ la conferinţele naţionale şi la diete, susţinînd, cu argumente juridice şi dovezi istorice de necontestat, cauza dreaptă a românilor transilvăneni.

La conferinţa naţională de la Sibiu din ianuarie 1861, Ioan Puşcariu a fost ales secretar[8], împreună cu George Bariţiu, Ilie Măcelariu, Dimitrie Moga, Iosif Hodoş şi Dr. Ioan Raţiu, şi în acelaşi timp a fost numit în comisia ce urma să dezbată atît poziţia faţă de viitoarea conferinţă de la Alba Iulia cît şi atitudinea faţă de diploma din 20 octombrie 1860, prin care, potrivit principiului „individualităţilor istorico-politice" din monarhie, Transilvaniei i se acorda autonomia avută pînă la 1848. De asemenea, Ioan Puşcariu a fost ales membru al comisiei permanente care avea rolul de a urmări rezolvarea hotărîrilor luate la conferinţa naţională, prin care se cerea, printre altele, egalitate în drepturi a naţiunii şi a limbii române şi o nouă lege electorală, potrivit căreia se impune acordarea dreptului de vot pentru toţi cetăţenii care aveau casă proprie sau pămînt.

La conferinţa naţională din 8—12 aprilie 1863, desfăşurată la Sibiu, Ioan Puşcariu a fost ales membru al comisiei pentru redactarea adresei prin care se cerea împăratului înscrierea în noua constituţie a libertăţilor individuale şi naţionale[9] ale românilor din ţinuturile stăpînite de habsburgi. Adunarea a acceptat proiectul de adresă al comisiei şi a hotărît să ia în considerare „gravaninele şi postulatele" naţionale redactate de Ioan Puşcariu şi prezentate la şedinţa din 11 aprilie 1863, prin care autorul, exprimînd voinţa unanimă a românilor, cerea : egalitatea în drepturi, asigurată prin diploma din 20 octombrie 1860, prin patenta din 26 februarie 1861 şi prin autograful împărătesc din 20 octombrie 1860, folosite „de fostele naţiuni privilegiate pentru a se întări în poziţiunea lor", inarticularea naţiunii şi a confesiunilor româneşti, precum şi ştergerea tuturor legilor şi instituţiilor care stau în contrazicere cu egalitatea în drepturi ; întroducerea limbii române în toate afacerile publice şi în institutele de învăţămînt, independenţa Ardealului de la orice „provinţă" a statului austriac şi reîncorporarea părţilor luate fără învoirea Ardealului, reprezentarea naţiunii române în dietă proporţional cu „purtarea greutăţilor publice", respectarea mai dreaptă a românilor la „înlocuirea diregătoriilor cardinale", „împărtăşirea" românilor din venitu-rile averilor unde locuiesc împreună cu saşii, dotarea bisericilor şi şcolilor româneşti din moşii comunale, din case alodiale şi la caz de trebuinţă din mijloacele statului, înfiinţarea unei „şcoli paritetice din mijloacele statului pentru întreaga ţară"[10]. De asemenea, Ioan Puşcariu a făcut parte din

8. **Idem**, p. 52.
9. V. Netea, **Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea naţională (1848—1881)**, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 207.
10. T.V. Păcăţean, **Cartea de aur**, vol. II, Sibiu, 1906, p. 776.

https://biblioteca-digitala.ro

delegaţia condusă de Şaguna, care, la 19 aprilie 1863, a pornit spre Viena, spre a susţine hotărîrile conferinţei naţionale.

A urmat convocarea la Sibiu a dietei din toamna anului 1863, unde urma să se hotărască egala îndreptăţire a naţiunii române, aşa cum era cerută în programul naţional, statornicit pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj din anul 1848. La această dietă a Transilvaniei, Ioan Puşcariu, în calitate de deputat, a încercat o apropiere de maghiari, propunîndu-le intrarea în dietă, dar tratativele sale purtate cu episcopul Haynald n-au dus la nici un rezultat[11]. În cursul lucrărilor dietei, privind inarticularea în constituţia Transilvaniei a diplomei din 20 octombrie 1860 şi a patentei din 26 februarie 1861, favorabile drepturilor românilor, precum şi la discutarea proiectului de lege privind trimiterea reprezentanţilor Transilvaniei în senatul de la Viena, Ioan Puşcariu participă activ, fiind ales la 12 octombrie 1863 ca reprezentant al dietei Transilvaniei în senatul imperial alături de: Vasile L. Pop, G. Bariţiu, Timotei Cipariu, Ion Ardeleanu, Iacob Bologa, Al. Bohăţiel, Ioan Bran Lemeny, Paul Dunca, Nicolae Popea şi alţii[12].

Lupta românilor pentru egală îndreptăţire cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare şi autonomia Transilvaniei, care prin legile votate la dieta de la Sibiu din 1863—1864 obţinuse unele succese, a primit o grea lovitură odată cu încheierea pactului dualist în anul 1867, împotriva căruia românii au protestat de la început. Astfel, în timpul dietei de încoronare de la Budapesta, deputaţii români, printre care şi Puşcariu, deputat al cercului inferior al districtului Făgăraş, au militat pentru autonomia Transilvaniei cît şi pentru reunirea cu ea a ţinuturilor ardelene anexate Ungariei în anii 1860—1861. Cu acest prilej, Ioan Puşcariu a fost însărcinat să elaboreze un proiect de lege privind autonomia Transilvaniei atunci cînd dieta va lua în dezbatere chestiunea unirii Transilvaniei cu Ungaria[13]. Totodată el a făcut parte din delegaţia deputaţilor români prezentă pentru a lua legătura cu fruntaşul politic maghiar Francisc Deak, unul din autorii dualismului, în vederea lămuririi acestuia asupra statutului juridic al autonomiei Transilvaniei şi al drepturilor de egalitate politică, social-economică şi culturală a românilor transilvăneni. Dar discuţiile n-au dus la nici un rezultat pozitiv, mărginindu-se la unele aluzii vagi privind drepturile românilor transilvăneni.

Nici proiectul de lege antiunionist, formulat de Ioan Puşcariu în numele tuturor românilor transilvăneni, nu s-a bucurat de o soartă mai bună. Dualismul a fost votat inaugurîndu-se astfel o nouă eră a luptei naţionale pentru redobîndirea autonomiei Transilvaniei şi recunoaşterea deplinei egalităţi în drepturi cu celelalte naţionalităţi conlocuitoare. În cadrul acestei lupte, de un dramatism emoţionant, care de multe ori a atras atenţia opiniei publice europene, îl găsim prezent şi pe Ioan Puşcariu, pînă la sfîrşitul vieţii sale.

11. I. Puşcariu, **Op. cit.**, p. 75.
12. V. Netea, **Op. cit.**, p. 228.
13. I. Puşcariu, **Op. cit.**, p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro

Un moment impresionant îl constituie intervenţia sa hotărîtă în dieta de la Budapesta din anul 1868, cu ocazia dezbaterii legii naţionalităţilor, pe care autorii ei o prezentau ca pe cea mai liberală lege a timpului, dar care în fapt era o lege a neîndreptăţirii naţionalităţilor nemaghiare, în special a românilor, care formau marea majoritate a populaţiei din Transilvania, deoarece declara naţiunea maghiară ca naţiune individuală, încorporînd în cuprinsul ei pe toţi locuitorii, indiferent de origine, urmărindu-se prin aceasta maghiarizarea forţată. Protestînd împotriva votării acestei legi în şedinţa din 27 noiembrie 1868, Ioan Puşcariu afirmă în mod categoric că proiectul acestei legi, care ulterior a fost votată, păgubeşte nu numai libertăţile religioase, dar şi existenţa naţională, cerînd alături de deputatul Bohăţiel o lege cu adevărat a egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor[14]

Pe plan social, ca jurist, îndeplinind diferite funcţii administrative, Ioan Puşcariu a căutat să lupte pentru redobîndirea şi apărarea drepturilor ţăranilor români. Astfel, după cum el însuşi mărturiseşte, „încă de la anul 1858 am edat în limba română prima parte a comentariului la legile urbariale şi în 1859 am finit şi a doua parte ca să deschid poporului vederile în apărarea posesiunilor sale“[15]. Este vorba de **„Comentariul la patenta urbarială din anul 1854“**, a cărei publicare a provocat îngrijorarea în cercurile oficiale austriece fiind socotită „periculoasă pentru liniştea publică, aptă a duce poporul în rătăcire (de) a nu se mai supune domnilor de pămînt“[16].

Animat de aceeaşi cauză dreaptă a românilor, Ioan Puşcariu a susţinut, în şedinţa dietei din 7 august 1868, memorandul comunelor Sălişte şi Tălmaciu, prin care se cerea „reglementarea raporturilor lor de drept public“, afirmînd că „o poporaţiune de peste 30.000 de suflete stau şi astăzi în afară de cadrele constituţiei şi sînt despuiaţi de avere şi de drepturi comunale“. Autorul susţine că : „chiar şi foştii iobagi nu pot fi eschişi de la exercitarea drepturilor constituţionale“[17]. În continuare, Ioan Puşcariu, evidenţiind că „chestia comunelor Sălişte şi Tălmaciu este o parte din chestia românilor din Ardeal“, cere rezolvarea ei în baza unor raporturi juste dintre populaţia românească şi cea maghiară din Transilvania, subliniind că : „după poziţia geografică şi etnografică, elementul maghiar şi cel român are acelaşi viitor şi aceeaşi soartă de aşteptat şi astfel sînt avizate să se sprijinească reciproc, iar cel ce desconsideră acest fapt lucrează în contra interesului propriu, în contra poporului propriu“[18].

Cu orice prilej, folosind poziţia sa oficială de funcţionar administrativ-judecătoresc, luptătorul pentru cauza naţiunii române a susţinut promovarea elementului românesc în funcţii şi a limbii române, limba populaţiei majoritare din Transilvania, ca limbă oficială. Astfel, Puşcariu a luat

14. T. V. Păcăţean, **Op. cit.**, vol. IV, pp. 680—681.
15. I. Puşcariu, **Op. cit.**, pp. 48—49.
16. **Ibidem.**
17. T. V. Păcăţean, **Op. cit.**, pp 397—398.
18. T. V. Păcăţean, **Op. cit.**, vol. IV, pp. 397—398.

https://biblioteca-digitala.ro

parte la conferința ministerială de la Sibiu pentru introducerea ortografiei române în „afacerile oficioase" și în același timp a luat inițiativa trimiterii unei delegații la Viena, în scopul obținerii numirii unui căpitan suprem român în districtul Făgărașului.

Cu prilejul alegerilor care au avut loc ca urmare a punerii în aplicare a patentei din 26 februarie 1861, la adunarea din 16 aprilie a aceluiași an din districtul Făgărașului, în prezența a peste 6.000 de participanți, la propunerea lui Ioan Pușcariu, limba română a fost proclamată ca limbă oficială a districtului[19].

Pe plan cultural, urmărind același țel politic al unității românilor transilvăneni ca premisă a înfăptuirii unității noastre naționale, Ioan Pușcariu este principalul fondator al Astrei — „organizația cea mai cuprinzătoare a vieții cultural-politice românești din monarhia austro-ungară"[20].

Ioan Pușcariu este printre primii cărturari români transilvăneni care, sesizînd realitățile social-politice din Transilvania din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, își dă seama că în condițiile unor împrejurări politice vitrege calea de luptă cea mai eficientă pentru afirmarea drepturilor românilor este calea culturală, sub oblăduirea căreia se poate activa și pe celelalte tărîmuri de activitate politică. În acest context al concepției sale, Ioan Pușcariu — după cum se va exprima G. Barițiu — va juca un rol de „urzitor al societății", adică al Astrei, căreia i-a dat și denumirea, fiind în același timp și principalul autor al statutelor acestei asociații culturale. În această privință sînt semnificative cele două articole ale sale — adevărate apeluri către cele 3 milioane de români din monarhie — publicate în „Telegraful român" la 20 martie și 1 mai 1860 intitulate „Din Țara Oltului".

În primul articol, de o vibrantă chemare, Ioan Pușcariu fixează coordonatele necesității unei asociații culturale spunînd: „Știți voi fraților români cum ar putea ajunge neamul nostru mai sigur la lumină? Însoțindu-ne cu toții aceia care purtăm la inimă dorul de a vedea smuls din întuneric și din sărăcie un popor vrednic de o soartă mai bună și înființînd o mare tovărășie închinată literaturii române și culturii poporului românesc. Să jertfim cu toții obolul nostru, ca astfel cît mai curînd să întemeiem Panteonul român unde tinerii să audă pe bătrîni vorbind românește, unde fiecare dintr-înșii să-și aducă pîrga silințelor sale pe terenul mănos al științei și al literaturii și unde să se îndrepte unii pe alții lucrînd împreună"[21]. „Ne-am aduna — spune el mai departe — sub forma asta legală în tot anul, odată la Brașov apoi la Săcele, la Zărnești, la Făgăraș, la Sibiu, la Rășinari, la Sălișteu, la Blaj, la Hațeg și așa mai încolo... apoi am trece la Lugoj și prin Lipova cea arsă la Arad și mai pe urmă am trece și la Sucevа"[22].

19. V. Netea, **Op. cit.**, p. 177.
20. V. Curticăpeanu, **Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918**, Editura științifică, București, 1968, p. 71.
21. Cf. V. Curticăpeanu, **Op. cit.**, p. 63.
22. **Ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

În același articol Pușcariu susține necesitatea înființării unei biblioteci și a unui muzeu din fondul ce se va realiza prin contribuții, precum și rolul asociației de îndrumător al tinerilor scriitori.

În al doilea articol el arată posibilitatea juridică a întemeierii acestei asociații, sugerînd și denumirea: „Noi formăm o societate transilvană pe care o putem numi de exemplu **pentru literatura română și pentru cultura poporului român**"[23]. În continuare Pușcariu schițează programul organizatoric al asociației care „va lua ființă pe bază de statute, va avea un loc stabil, un fond realizat din contribuția membrilor, o administrație proprie, se va întruni anual la un loc hotărît de adunarea precedentă". În această asociație — spune Ioan Pușcariu — poate intra orice cetățean „fără deosebire de naționalitate"[24].

Apelurile lui Ioan Pușcariu și-au găsit ecoul dorit, astfel că la 23 octombrie (stil vechi) 1861 „Astra" și-a deschis porțile cu sediul la Sibiu, avînd ca președinte pe Andrei Șaguna, ca vicepreședinte pe Timotei Cipariu, iar ca secretar pe George Barițiu, Ioan Pașcariu făcînd parte din conducere ca membru fondator.

Întreaga sa viață pe plan cultural se va lega de activitatea Astrei. El participă la adunările anuale ale asociației, stimulîndu-i activitatea și propunînd noi puncte cardinale de orientare. Astfel, cu prilejul adunării de la Brașov din iulie 1862, Pușcariu relevă necesitatea unei lucrări istorice despre familiile nobile românești din Transilvania ca argument al vechimii și structurii sociale a românilor din monarhia austro-ungară. Iar la adunarea de la Blaj din anul 1863, el prezintă dizertația istorică: **„Conscrierea familiilor nobile de naționalitate română din monarhia austro-ungară"**, în care arată necesitatea scrierii istoriei pe baza cronicilor, inscripțiilor, monumentelor și descrierii obiceiurilor private. „Cu o hărnicie vrednică de admirat și care nu l-a părăsit pînă în zilele din urmă ale frumoasei sale vieți, adună fără preget date istorice privitoare la familiile nobile române din patrie, voind să dovedească că neamul nostru nu e venetic în această țară ci are rădăcini adînci în acest pămînt strămoșesc"[25]. Sînt cuvintele lui Andrei Bîrseanu, membru al Academiei Române, rostite în anul 1912, la moartea patriotului Pușcariu, la Bran.

În 1868 apare la Brașov, avînd ca secretar pe George Barițiu, revista Astrei — „Transilvania". Inițiativa apariției acestei reviste aparține tot lui Ioan Pușcariu.

Pe lîngă activitatea sa din cadrul Astrei, Ioan Pușcariu se remarcă în publicistică, fiind autor al numeroase studii istorice și lingvistice și al unei bogate colecții de articole. În anul 1877 a fost ales membru al Academiei Române, la ședințele căreia a participat an de an aducînd prețioase contribuții.

23. **Idem**, p. 64.
24. **Ibidem.**
25. Apud I. Pușcariu, **Op. cit.**, p. 205.

https://biblioteca-digitala.ro

Alături de Ioan Pușcariu, pe plan cultural a activat fratele său Ilarion (1842—1922), membru în comitetul central al Astrei și, timp de 12 ani, director al despărțămîntului din Sibiu. A scris numeroase lucrări istorice, pedagogice, filologice, precum și manuale școlare. Ca filolog s-a remarcat prin lucrarea sa în două volume : „**Documente pentru limbă și istorie**", în cuprinsul căreia unitatea poporului român este prezentată în întreaga ei amploare. Ilarion Pușcariu a fost membru onorific al Academiei Române.

Un alt cărturar din aceeași generație a Pușcarilor a fost juristul Iosif Pușcariu, fratele lui Ioan și Ilarion, tatăl savantului lingvist Sextil Pușcariu. Pe plan politic și cultural, Iosif Pușcariu a militat pentru cauza românilor redactînd la Brașov, între anii 1875—1877, foaia umoristică „**Cocoșul roșu**", în paginile căreia atacă dualismul și politica șovină a autorităților austro-ungare. A fost și el publicist și autor de lucrări științifice, printre care amintim : „**Povestiri de-ale lui Moș Barbă Albă**", avînd conținut original în ceea ce privește domeniul etnografic și folcloric.

Descendenții din familia Pușcariu sînt prezenți și în marele act al înfăptuirii unității naționale. Astfel, Valeriu Pușcariu (1868—1932), nepotul lui Ioan, Ilarion și Iosif Pușcariu, inginer, cercetător științific și inventator, în timpul primului război mondial a dirijat, în Moldova refugiului din Valea Prahovei, peste 12.000 de vagoane de petrol în vederea ajutorării armatei și populației, contribuind astfel la victoria armatelor noastre, fapt pentru care a fost decorat cu ordinul „Steaua României" cu spadă în grad de ofițer.

Generațiile de cărturari din familia Pușcariu sînt prezente în arena vieții noastre culturale și după anul 1918. Ca figură ilustră amintim pe marele filolog de renume mondial Sextil Pușcariu, a cărui activitate începe să fie din ce în ce mai bine cunoscută prin lucrări monografice și reeditări de opere precum și prin publicarea postumă a unor lucrări, încît considerăm că nu mai este nevoie să insistăm asupra lui.

Prin dăruirea cu care au luptat pe diferite căi, pentru cauza dreaptă a poporului, cărturarii din familia Pușcariu, coborîți de pe meleagurile Maramureșului, în inima și centrul cultural al teritoriului românesc — Brașovul, vor străluci întotdeauna în constelația oamenilor de seamă ai neamului, alături de marii ziditori ai edificiului nostru național.

https://biblioteca-digitala.ro

SCHRIFTGELEHRTEN VON BRASOV MARAMURESCHER HERKUNFT, KÄMPFER FÜR DIE NATIONALE EINHEIT

— Zussammenfassung —

Den aus der Maramuresch stammenden Gelehrten der Familie Puşcariu, die aus der brodelnden kulturellen Atmosphäre der ersten rumänischen Schule von Scheii-Braşovului hervorgegangen waren, fiel im Kampf um die nationale Einheit der Rumänen eine besondere Rolle zu.

Innerhalb dieses Kampfes während der zweiten Hälfte des XIX. Jh. bewährte sich einer der bedeutendsten Nachkommen dieser Gelehrten-familie und zwar der Ritter Ioan de Puşcariu, die „Landesfahne" von 1848 und einer der Begründer der „Astra". Als aktiver Teilnehmer an den politischen Zeitereignissen, ergriff Ioan Puşcariu einige Massnahmen zur Erlangung der Gleichberechtigung der Rumänen mit den mitwohnenden Nationalitäten.

Vertreter der Gelehrtenfamilie Puşcariu finden wir auch innerhalb des kulturellen Lebens der Rumänen während der ersten Hälfte des XX. Jh., deren bedeutendster wohl der hervorragende Philologe Sextil Puşcariu war.

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTE PRIVIND PĂTRUNDEREA CAPITALULUI STRĂIN ÎN INDUSTRIA MINIERĂ DIN MARAMUREŞ ÎNTRE ANII 1860—1918 (I)

ADALBERT BALOGH

În condiţiile dezvoltării şi extinderii relaţiilor de producţie capitaliste din cea de a doua jumătate şi îndeosebi din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, aşa cum se subliniază şi în Programul Partidului Comunist Român, „în economia românească are loc o pătrundere rapidă a capitalului străin, a monopolului internaţional"[1].

Pătrunderea capitalului străin, conjugată de înfăptuirea revoluţiei industriale şi cu diminuarea rolului micilor asociaţii miniere, a fost principala caracteristică a dezvoltării industriei miniere maramureşene[2] din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi la începutul secolului următor. Din acest motiv studierea şi elucidarea problemelor care sînt legate de acest proces fac parte integrantă din preocupările legate de întocmirea istoricului dezvoltării mineritului din epoca modernă de pe aceste meleaguri.

Problema pătrunderii capitalului străin în industria minieră şi metalurgică a Transilvaniei pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea a făcut obiectul a două comunicări ale lui Ludovic Vajda[3]. Pe baza unor cercetări temeinice întreprinse în special în arhivele din judeţul Hunedoara, coroborate cu o

1. **Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintarea României spre comunism,** în **Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român 25—28 noiembrie 1974,** Editura Politică, Bucureşti, 1975, p. 623.
2. Sub noţiunea de Maramureş în cuprinsul lucrării vom înţelege întregul teritoriu al actualului judeţ Maramureş.
3. Ludovic Vajda, **Cu privire la pătrunderea capitalului austriac în industria minieră şi siderurgică a Transilvaniei între 1848 şi 1867,** în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", series historia, fasc. 2, 1965, pp. 63—77 şi L. Vajda, **Capitalul străin în industria minieră şi metalurgică a Transilvaniei (1867—1900),** în „Acta Musei Napociensis", anul IX, 1972, pp. 229—253.

https://biblioteca-digitala.ro

vastă bibliografie tipărită, autorul înfățișează în mod exigent etapele pătrunderii capitalului străin în industria minieră și metalurgică din Transilvania istorică. Dar din cauza necunoașterii documentelor arhivistice băimărene, exceptînd unele afirmații generale, Maramureșul rămîne înafara problematicii abordate.

În paginile ce vor urma vom încerca suplinirea acestui gol și de a aduce problematica pînă la sfîrșitul primului război mondial. Ne vom preocupa îndeosebi de unele aspecte concrete ale pătrunderii capitalului străin particular, iar la sfîrșit, pe baza analizei unor tabele statistice, vom puncta cîteva concluzii privind rolul acestuia în dezvoltarea industriei miniere a Maramureșului în perioada dată. Unele probleme cum ar fi activitatea exploatărilor miniere erariale care, în perioada de referință, prezintă și ea o formă specifică a capitalului străin și care au îngrădit pătrunderea celui particular, precum și urmărirea schimbărilor intervenite pe plan social, datorită complexității lor, intenționăm să facă obiectul unei comunicări distincte.

★

Ținînd cont de aportul cu care capitalul străin particular a fost prezent în mineritul maramureșean, pentru perioada de care ne preocupăm, putem distinge două etape mai mari. Prima durează pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea și este caracterizată printr-o penetrație lentă, dar continuă. Ca urmare, la mijlocul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, după cum vom vedea, capitalul străin particular a deținut deja în mîinile sale însemnate suprafețe miniere, dar pînă la această dată nu a adus nici o noutate în ceea ce privește organizarea și desfășurarea producției, aportul firmelor cu capital autohton, în opoziție cu situația generală a țării, în sectorul particular, rămîne încă predominant atît în privința dimensiunii terenurilor deținute dar mai ales în ceea ce privește cantitatea și valoarea produselor realizate.

Datorită marilor cheltuieli făcute după anul 1897 pentru cumpărarea unor mine vechi sau pentru deschiderea altora noi și pentru reutilarea exploatărilor vechi cu mașini și utilaje moderne, în ajunul izbucnirii primului război mondial, capitalul străin particular în această zonă va deține primul loc în ceea ce privește suprafața terenurilor ocupate cît și la unele sortimente de metale neferoase extrase (zinc, antimoniu și parțial la plumb).

Dacă ținem cont de zona geografică și națională a capitalului străin investit, pentru perioada în cauză putem distinge trei etape.

În prima parte a procesului, care durează pînă la sfîrșitul deceniului al optălea al secolului XIX, primul loc revenea capitalului austriac. Anul 1882 marchează începutul perioadei a doua, în care alături sau în locul capitalului austriac, un rol tot mai important îl vor juca firmele cu capital francez, englez și german. În perioada a treia, care a însumat un deceniu, capitalul englez, cu excepția cercetărilor făcute în zona Săcelului pentru petrol și a unor investiții mai mărunte, s-a retras. Locul acestuia este preluat de

https://biblioteca-digitala.ro

două firme cu sediul la Budapesta, în componența cărora elementul principal l-a constituit capitalul bancar maghiar cu o largă cointeresare a capitalului austriac și în parte a celui german. Capitalul francez, prin două firme distincte, va încerca să-și mențină pozițiile. Dar izbucnirea primului război mondial, după care în curînd exploatările ambelor firme vor trece sub control militar, va determina slăbirea vremelnică a intereselor capitalului francez.

★

Începuturile pătrunderii capitalului austriac particular, din perioada care face obiectul temei enunțate, au fost legate de minele situate în jurul localităților Budești și Borșa, ambele în fostul comitat Maramureș.

În zona Borșei, după o îndelungată întrerupere, activitatea de exploatare a fost redeschisă de către erariu în anul 1790, după care aici a fost construită și o topitorie de cupru. În anul 1859, minele în cauză, împreună cu topitoria aparținătoare, au fost vîndute cavalerului Vicențiu Manz Ritter von Mariansse, proprietarul topitoriei de fier de la Iacobeni, cu domiciliul în Viena. După moartea sa, acestea au trecut în proprietatea văduvei sale. Lovită și de consecințele crizei economice din anii premergători încheierii pactului dualist austro-ungar, activitatea minieră de la Borșa încetează, iar ulterior, în 1880, toată averea în cauză trece asupra lui Hubert Petru Fasbender, directorul fabricii de produse chimice din Bocicoiu Mare, ca în anul 1893 să intre în posesia firmei „Klotild" prima societate maghiară pe acțiuni pentru industria chimică din Bocicoiu Mare, cu sediul la Budapesta, cu capital elevețian și maghiar.

Încă din perioada în care minele erau pe numele lui Fasbender, galeriile acestora au fost lărgite. Ulterior în mina Guraboi s-a montat un plan înclinat cu transport. Pentru extragerea apelor subterane, au fost instalate două elevatoare, iar șteampul aferent a fost dotat cu o instalație de sortare, pusă în acțiune de o turbină hidraulică de 10 HP. Minele în cauză lucrau numai în lunile de vară. La ele, potrivit datelor existente, lucrau 26 muncitori în anul 1877, 32 în 1881, 111 în 1888, 162 în 1892 și 81 în 1895. Produsele obținute, în special pirita, erau transportate și prelucrate la Bocicoiu Mare. Sulful și cuprul s-au folosit pentru fabricarea acidului sulfuric și sulfatului de cupru, iar concentratele de plumb cu un conținut de cca 2 % argint au fost valorificate la Hamburg.

Ultimul an în care minele de la Borșa mai erau încă în exploatare a fost 1895. Începînd cu anul următor și pînă în anul 1900, invocînd marile cheltuieli de transport, societatea „Klotild" an de an a cerut și a obținut permis pentru întreruperea vremelnică a lucrărilor de exploatare, iar în anul 1901 a renunțat definitiv la toate perimetrele sale deținute pînă atunci. Pe un interval mai mult de un deceniu la Baia Borșa activitățile miniere se vor rezuma la unele lucrări sporadice de cercetări, după care întreaga zonă, prin intermediul Societății miniere și de topitorie din Ungaria Superioară

https://biblioteca-digitala.ro

(„Oberungarische Berg-und Hüttenwerks Actiengesellschaft") va reintra în atenţia capitalului străin[4].

Tot din zona Baia Borşa semnalăm prezenţa firmei Societatea austriacă-maghiară pentru industria minieră („Österreichische-Ungarische Bergbau Industrie Gesellschaft") în proprietatea lui Alfred Cohn din Hamburg care în anul 1888 a deschis mina Solomon şi Reghina. În anul următor dreptul asupra acestui teren minier acordat pentru argint şi plumb va trece asupra lui Emil Holf tot din Hamburg, care îl va menţine pînă în anul 1901 cînd, după o existenţă mai mult nominală şi fără nici o activitate demnă de a fi remarcată, renunţă la el[5].

În zona Budeştiului în 1864, anul reorganizării activităţii Asociaţiei miniere „Sf. Nicolae" din Totoş şi Jereapăn, din cele 128 de cuxe miniere, un număr de 94 erau deja deţinute de industriaşul vienez X. F. Spanraft. Peste două decenii, în urma unei licitaţii, întreaga avere a asociaţiei intră în posesia familiei Spanraft, dar încă în 1885 aceasta trece pe numele lui Iuliana Achatzy de lîngă Viena. Pînă în anul 1892 minele în cauză vor fi exploatate în regia familiei, după care ele urmează a fi arendate pentru scurt timp fabricii de produse chimice din Bocicoiu Mare. În 1894 sîntem martorii unei noi schimbări, minele fiind preluate de vienezul Aloisiu Müller. În scurt timp acestea vor cunoaşte o mai intensă exploatare. Pentru transport se construieşte o linie îngustă de 0,520 km. Şteampul este reutilat : pe lîngă cele 12 săgeţi de şteamp, este pusă în funcţiune o moară cu valţuri tip Kackelmann, acţionată de o turbină hidraulică, precum şi două decantoare. Se lucrează cu cca 30 de muncitori, prin urmare minele de la Totoş şi Jereapăn vor rămîne şi în continuare o exploatare mică. Dar curînd, prin intermediul firmei „The Budfalu Gold and General Miningproperties Company Limited" cu sediul la Paris, ele vor trece în proprietatea capitalului francez care, pînă la această dată, şi-a consolidat deja poziţiile sale în zona Băii Mari[6].

★

Prima încercare de pătrundere a capitalului francez în industria minieră din Maramureş este legată de numele Băncii Demachy et Seillier din Paris care, în 1882, ia în arendă de la erariu instalaţiile de amalgamare din Valea Ravas (situată între Baia Mare şi Ferneziu), la care face şi unele investiţii, încercînd aplicarea unui nou procedeu pentru extragerea argintului prin metode de amalgamare şi de alcalinizare, folosind minereul de argint cu o concentraţie mai slabă. Experimentările însă nu au dus la rezultate aşteptate

4. Filiala Arhivelor Statului judeţul Maramureş, fond **Inspectoratul geologic-minier Baia Mare** (în continuare: Inspectoratul minier Baia Mare), registre operative, nr. 4, pp. 31, 34—37, 40—42, 50, 50—61, 81, 87—88; nr. 6, p. 70; act nr. 1330/1877, 1910/1877, 3304/1895 şi 13992/1907; **Magyar bányakalauz** (Îndreptar minier maghiar), redactor Guttmann Oszkár, anul I, 1881, Viena, pp. 9, 23; **Idem**, redactor Déry Károly, anul II, 1888, p. 44, anul III, 1892, p. 50 şi anul IV, 1896, p. 54; Schmidt László, **A máramarosi bányászat fejlődésének története** (Dezvoltarea mineritului din Maramureş), în „Bányászati és Kohászati Lapok", anul XXXIV, 1901, p. 333.

5. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative, nr. 6, p. 86.

6. **Ibidem**, registre operative, nr. 4, pp. 43—47, 51, 81; nr. 6, p. 70; act nr. 3825/1893; **Magyar bányakalauz**, redactor Déry Károly, anul III, 1892, p. 44, anul IV, 1896, p. 54.

https://biblioteca-digitala.ro

şi cu data de 10 martie 1887 staţia de amalgamare reintră în folosinţă erarială[7].

Peste doi ani această staţie de amalgamare este arendată din nou, de această dată englezului Sidney Trivick, stabilit la Baia Mare, şi care, la rîndul său, va încerca aplicarea altei tehnologii de alcalinizare, denumită „Newberi vautin Goldextractions Proces", dar nici această încercare nu a reuşit[8].

Revenind la urmărirea încercărilor capitalului francez, constatăm că în anul 1888 numitul Paul Manthes din Paris cumpără pentru suma de 7 200 florini de la o fondaţie din Satu Mare un număr de 80 cuxe ale Asociaţiei miniere „Thyrza Sf. Mihai" din hotarul Băiţa. Este prima investiţie făcută de capitalul francez pentru cumpărarea de mine în zona Băii Mari, urmată în curînd de altele. Între anii 1892 şi 1897 capitalul francez va acapara încă alte trei mine din jurul localităţilor Băiţa şi Nistru. („Doamne ajută", „Carolina" şi „Mina Galbenă"). Printre foştii proprietari ai acestora figurează şi contele Ernest Ludovic Szenden, cu domiciliul în apropierea oraşului prusac Haynau, precum şi familia conţilor Károlyi. Dar şi proprietarii francezi ai acestor patru mine se schimbă între ei destul de frecvent: astfel în 1892 în locul lui Manthes va figura numitul Maurice Lan din Paris; peste 4 ani ca proprietar al perimetrelor şi concesiunilor de cercetare vom găsi „Societatea anonimă de Mihai" cu sediul la Paris, în fruntea căreia se va afla din nou P. Manthes. În anul 1906 cele patru mine vor intra în proprietatea unui consorţiu, format din Filip Tardent şi Georges Martin (ambii francezi) şi Albert Frommer (englez). În anul următor consorţiul este lărgit cu intrarea cu drepturi egale a lui Charles Frontie din Portrieux, iar mai tîrziu locul lui Frommer este preluat de Augustin Asselin din Paris. În anul 1908 intră în consorţiu şi soţia lui Filip Nadebusch din Brüxelles care preia 1/4 din interesele reprezentate de Tardent. Cu toate aceste schimbări, consorţiul, în lipsa de capital rulant, încă în anul 1908 este obligat să ceară permis pentru încetarea lucrărilor. Potrivit declaraţiilor în cauză, instalaţiile de preparare existente nu mai fac faţă cerinţelor. Pentru ieşirea din impas se înfiinţează Societatea franceză a minelor de aur din Băiţa, („Societé Francaise des Mine d'Or de Laposbanya", cu sediul la Paris, notînd un capital de 1 600 000 franci, care pentru suma de 145 440 de coroane în anul 1909 a intrat în posesia deplină a celor patru mine din Băiţa şi Nistru, precum şi a celor 20 de concesiuni miniere existente pînă la această dată pe numele „Societăţii de Mihai", pe care noul proprietar le va deţine pînă în anul 1936[9].

7. Filiala Arhivelor Statului Judeţul Maramureş, fond **Direcţia minelor şi uzinelor metalurgice Baia Mare** (în continuare: Direcţia minelor Baia Mare), registru nr. 17/1882, poz. 3661 şi 4120; registru nr. 5/1883, poz. 264, 715, 1386 şi 1607; act. nr. 868/1887; Woditska József, **Vélemény a ravaszpataki foncsorozómüről** (Păreri despre instalaţiile de amalgamare din Valea Ravas), în „Bányászati és Kohászati Lapok", anul XXI, 1888, p. 69.

8. **Direcţia minelor Baia Mare**, act nr. 4681/1889.

9. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative nr. 5, p. 395; nr. 7, pp. 16—23 şi 26; nr. 8, p. 1[illegible] act. nr. 1466 şi 2249/1868, 108/1892, 2608/1896, 16883/1097, 2329, 2367, 8444/1908 3767, 3793, 3980—3984/1909.

https://biblioteca-digitala.ro

La sfîrşitul secolului al XIX-lea, în perioada în care minele de mai sus au intrat în proprietate franceză, dispuneau în total de 5 şteampuri, acţionate de roţi hidraulice. În această perioadă erau exploatate mina Thyrza şi mina Galbenă, la fiecare lucrează în jur de 45—50 muncitori. Cu capital francez, în anii 1895—1896 s-a construit o cale ferată îngustă cu o lungime de 4 km, cu tracţiune animală, o pompă hidraulică şi un şteamp californian, cu 10 săgeţi (ulterior extins la 20 de săgeţi), acţionate de o maşină cu aburi de 24 HP şi de un locomobil cu 50 HP. În anul 1910 s-a mai construit o instalaţie de transport în verticală (de 32 m), acţionată de 2 cai. Noul şteamp modern, despre necesitatea căruia s-a vorbit încă din anul 1908, pînă la izbucnirea primului război mondial, nu s-a realizat. Cu toate că într-o lucrare tipărită în 1896 Mina Thyrza „Sf. Mihai" figurează cu 136 de muncitori, rapoartele celora care din însărcinarea Căpitănatului minier Baia Mare au vizitat minele respective pînă în anul 1914 nu vorbesc niciodată de mai mult de 80 de muncitori, dar în cazuri frecvente la ele au lucrat doar cîţiva muncitori la întreţinere. Deşi dintr-un raport din 1914 rezultă că societatea franceză a făcut în aceste mine investiţii ce se ridică la cca 1 000 000 de coroane, această sumă mare şi cu includerea preţului de cumpărare a minelor, nu ni se pare a fi justificată. Şi în acest caz umflarea cifrelor privind numărul muncitorilor angajaţi sau valoarea capitalului investit face parte din arsenalul capitalului străin făcută cu scopul de a-şi mări importanţa întreprinderii şi prin urmare de a ridica la bursă cota acţiunilor deţinute.

Cu data de 14 ianuarie 1916 minele societăţii în cauză, împreună cu instalaţiile aferente, sînt trecute în administraţia Ministerului de Război şi încă în acest an se va realiza o producţie record, în special la plumb. Dar filoanele explorate se termină în curînd, iar pînă la redresarea economică de după 1921, activitatea se va reduce la întreţinerea minelor[10].

Paralel cu acţiunile întreprinse de capitalul francez la Băiţa şi Nistru, se încearcă şi acapararea unei zone vecine în spre Est. În anul 1895 au fost cumpărate de către Henry Groves, împuternicitul lui Manthes la Băiţa, un număr de 62 de cuxe ale Asociaţiei Miniere „Francisca" din Firiza, proprietara minei cu acelaşi nume, vestită pentru bogăţiile sale în aur şi argint încă din evul mediu. În urma unor achiziţii de cuxe, făcute în 1898 şi 1900 pe numele lui Manthes şi Henry Groves, majoritatea de 78,66 cuxe ale asociaţiei erau deja în proprietate franceză. Dar în lipsa capitalului disponibil, pînă în anul 1909 se părea că mina în cauză a fost dată uitării. În acest an ea a fost arendată pe termen de 50 de ani antreprenorului Leon Lusurier din Paris, pe baza căruia în anul următor acesta va încerca să obţină un sprijin financiar din partea Ministerului de Finanţe, invocînd o întreprindere cu aproximativ 500 de muncitori. Dar în realitate nu s-a făcut aproape nimic : după ce în prealabil Lusurier în 1911 şi-a cumpărat toate cuxele asociaţiei şi a anunţat ocuparea unui număr de 20 de concesiuni de cercetare, cu cîţiva muncitori a trecut la curăţirea vechei galerii,

10. **Ibidem**, act nr. 6960/1891, 2627/1895, 2870/1896, 2626/1897, 8444/1908, 346, 581 şi 804/1910, 1947/1914, 1594/1915, 634 şi 2448/1917 şi 1149/1918; **Magyar bányakalauz**, anul II, 1888, p. 37, anul III, 1892, p. 42, anul IV, 1896, p. 52, anul V, 1900, p. 56 şi anul VIII, 1914, p. 103.

https://biblioteca-digitala.ro

în care cu cheltuieli de 1 953 coroane şi 94 fileri a ajuns la adîncime de 180 m. Dar cu acest efort posibilităţile lui s-au epuizat şi în preajma izbucnirii primului război mondial Lusurier se vede deja nevoit de a cere permis pentru sistarea lucrărilor, şi care pînă la sfîrşitul primului război mondial nu se vor mai relua[11].

Numele lui Lusurier este însă legat şi de o altă încercare mai amplă a capitalului francez, pentru urmărirea căruia trebuie să revenim în zona Budeştiului.

La începutul anului 1897 întreaga avere deţinută anterior de către vienezul Aloisiu Müller este preluată de către societatea franceză „The Budfalu Gold and General Miningproperties Company Limited", al cărei director general la Paris era Leon Lusurier, reprezentat prin Henry Groves. (Valoarea acestei tranzacţii pînă în prezent nu am putut-o afla). Pentru întregirea proprietăţii, cu data de 12 noiembrie 1897, societatea în cauză cumpără, de la Emeric Tomasovszky din Baia Sprie, toate cele 128 de cuxe ale Asociaţiei miniere „Ştefan-Ana-Maria" din Jereapăn. Pentru cele două perimetre miniere duble, se plătesc 20 000 de florini în numerar şi alte 30 000 de florini în acţiunile societăţii. Printr-o altă tranzacţie, încheiată cu o zi mai de vreme societatea a preluat şi de la Ştefan Zacharias, cu domiciliul în Dej, mina „Regele Ştefan" din Jereapăn pentru care vechiul său proprietar primeşte 10 000 de florini în numerar şi tot atîta în acţiunile societăţii.

Societatea franceză, posesor al unui teritoriu minier care cuprindea 14 perimetre miniere pe o suprafaţă de 767 936 mp. şi de 141 concesiuni miniere, intenţionează reorganizarea activităţii miniere din această zonă. În acest scop, după indicaţiile unor specialişti străini, lucrînd cu 70—80 de muncitori, lărgeşte galeriile, reconstruieşte aproape în întregime cele 4 618 m de cale ferată industrială, cu 38 de vagoneţi. După unele aprecieri, numai pentru noul şteamp de tip californian (care a mai fost prevăzut şi cu 6 instalaţii de sortare, o moară cu valţuri, o instalaţie de decantare etc., puse în funcţiune de 4 turbine hidraulice cu 100 HP, de o maşină cu aburi de 75 HP şi cu un dinam electric), cu o capacitate de a prelucra zilnic 100 tone de minereu, societatea a cheltuit în jur de un sfert de milion de coroane. La proiectarea instalaţiei însă nu s-a ţinut cont de specificul compoziţiilor minereurilor din Budeşti, iar pe de altă parte ele au fost proiectate peste capacitatea minelor. Din aceste motive era necesară modificarea instalaţiilor. Societatea însă nu mai dispunea de fonduri iar creditorii săi — printre care numai Mauritiu Weisenberg din Silezia pretindea 348 840 mărci germane — au cerut declararea de faliment şi licitarea tuturor minelor şi instalaţiilor pendinte de societatea franceză, care sînt evaluate la 974 891 coroane. Tribunalul minier din Satu Mare stabileşte ca dată a licitaţiilor zilele de 11 martie şi 15 aprilie 1901, cu care prilej locul societăţii

11. **Inspectoratul minier Baia Mare, registre operative** nr. 1, p. 201; nr. 2, p. 19, act nr. 3430/1900, 5451/1909, 2205 şi 2243/1910, 932 şi 970/1911, 259/1912, 471/1913 şi 1909/1914.

https://biblioteca-digitala.ro

franceze este preluat de către Asociaţia minelor metalifere din Maramureş („Máramarosi fémbányatársulat"), cu capital prusac[12].

Capitalul francez din această zonă părăseşte terenul şi, pe lîngă minele deţinute la Băiţa, Nistru şi Firiza, începînd cu anul 1907, va fi interesat în minele Herja, situate între Chiuzbaia şi Ferneziu.

★

În ultimii ani ai secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, capitalul german a fost reprezentat prin două grupări principale: prima, cea prusacă, grupată în special în jurul Societăţii pe acţiuni pentru exploatarea minieră şi de topitorie de zinc din Silezia („Schlesische Actiengesellschaft für Bergbau und Zinkhüttenbetrieb"), cu sediul în oraşul Lipine, iar pe de altă parte prin gruparea din Düsseldorf, formată în jurul Uzinelor de antimoniu cu răspundere limitată din Düsseldorf.

Dintre ele mai puternică şi cu o activitate mai îndelungată era cea din Silezia Superioară. Cu data de 25 august 1891 a fost acordată în hotarul Budeştiului mina „Irma", pentru argint, plumb şi zinc, proprietarii fiind doi asociaţi: Rudolf Weber din Lipine şi Mauritiu Weisenberg din Beuthen. După ce în prealabil partea deţinută la această mină de Weisenberg în anul 1900 a fost întabulată cu o datorie în valoare de 62 500 mărci germane în favoarea societăţii „Schlesische Actiengesellschaft für Bergbau und Zinkhüttenbetrieb", încă în acelaşi an Weber se retrage, şi mina intră deplin în proprietatea lui Weisenberg. Acesta din urmă, la sfîrşitul anului 1900, pentru 4 000 de coroane, cumpără de la comerciantul Sigismund Fejér din Sighetu Marmaţiei minele „Gheorghe, Sigismund şi Ana" pe care împreună cu mina „Irma" le va deţine pînă la sfîrşitul primului război mondial, dar fără a fi avut vreo producţie demnă de a fi menţionată[13].

Acelaşi Weisenberg a avut un rol important şi în calitate de reprezentant al societăţii „Schlesische Actiengesellschaft für Bergbau und Zinkhüttenbetrieb" în acapararea prin licitaţie a tuturor drepturilor reprezentate pînă în 1901 de societatea „The Budfalu Gold und General Miningproperties Company Limited" la Budeşti, care au fost preluate de către Asociaţia minelor metalifere din Maramureş, din patrimoniul căreia un număr de 127 cuxe au fost deţinute de societatea sileziană susamintită, iar un singur cux figura pe numele lui Teodor Blume, director de mină la Lipine.

Această situaţie va suferi o modificare doar cu data de 14 iulie 1918, cînd minele în cauză vor trece în proprietatea firmei vieneze „Metal-et Erzgesellschaft". Dar şi pînă la această dată, activitatea minelor şi instalaţiilor de preparare va cunoaşte o oscilaţie permanentă: astfel în anul 1903 vor lucra cu 160, în 1905 cu 76, în 1909 cu 96, iar în preajma izbucnirii războiului cu 63 muncitori. Cu toate acestea societatea sileziană în cauză,

12. **Ibidem**, registre operative, nr. 6, p. 43, 48 şi 70; act nr. 3825/1893, 5524, 5848 şi 5940/1897, 1418 şi 3266/1900, 1048, 3728 şi 3771/1901; **Magyar bányakalauz**, anul. V, 1900, p. 52; **Bányászati és Kohászati Lapok**, anul XXXIII, 1900, p. 391 şi anul XXXIV, 1901, p. 151.
13. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative, nr. 5, p. 90, şi 94; act nr. 7400/1900, 5209/1909, 260/1912, 159/1913, 210/1914, 160 şi 207/1915, 227/1916, 405/1917 şi 198/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

în decursul celor 17 ani în care a deținut aceste mine, s-a dovedit a fi una din cele mai perseverente și tenace dintre firmele străine care s-au îndreptat spre bogățiile naturale ale acestui colț de țară. Aurul, argintul, cuprul, plumbul și zincul pe care le știa în subsolul împrejurimii Budeștiului, le-a făcut să aștepte declanșarea conjuncturei prielnice pentru valorificarea acestora cu cîștig. Din acest motiv Asociația minelor metalifere din Maramureș, dintre firmele cu capital străin, între anii 1905—1914 a obținut cea mai mare producție de zinc și de cupru și parțial și cea de plumb[14].

Dar pe lîngă minele la care ne-am referit pînă în prezent, societatea „Schlesische Actiengesellschaft für Bergbau und Zinkhüttenbetrieb", în special la începutul secolului al XX-lea, a mai fost interesată și în alte afaceri.

Cu data de 13 decembrie 1898 Căpitănatul minier Baia Mare acordă un perimetru minier sub numele de „Adolf" în hotarul satului Nistru pentru zinc, plumb, aur și argint. Mina va figura pe numele lui Adolf Kaiser din Beuthen (Silezia Superioară), reprezentat prin Rudolf Kaiser, cu domiciliul provizoriu în Baia Mare. Acest perimetru minier va forma baza activității firmei Asociația maghiară pentru topitoria de zinc și de mine metalifere („Ungarische Zinkhüten und Erzbergbau Gewerkschaft" — „Magyar horganymü és ércbánya társulat"), în proprietatea căreia va intra perimetrul în cauză începînd cu 4 mai 1900, data înființării asociației. La această dată din cele 128 de cuxe ale asociației un număr de 126 sînt deținute de Rudolf Weber (fostul asociat a lui Weisenberg de la Budești) iar restul de 2 sînt pe numele lui Adolf Kaiser, directorul firmei, care la această dată și el figurează deja cu domiciliul în Baia Mare. Încă de la data înființării asociației, a fost lipit ca parte componentă și perimetrul denumit „Sofia", acordat pentru aur, argint, zinc și plumb în imediata apropiere a minei „Adolf". Au mai fost cumpărate și alte mine : 2 perimetre miniere, sub nume de „Walter" și „Rudolf" din hotarul satului Botiza, acordate anterior pentru zinc pe numele comerciantului Mauritiu Rochlitz din Sighetu Marmației, care le-a cedat pentru suma de 3 000 de florini, precum și mina de zinc „Ioan Evanghelistul și Sf. Paul Apostol" din Nistru, exploatată încă din 1895 în formă de asociere. La începutul anului 1899 au fost date în folosință lîngă Baia Mare și instalațiile pentru prepararea minereurilor „Rudolf", destinate în special pentru concentrarea minereurilor de zinc. Pentru aprovizionarea acestora cu materie primă, se arendează mina Asociației miniere „Herja Bona Spei" (1900—1913), precum și galeriile superioare ale minei „Herja Salan și Nepomuc". Pe data de 6 mai 1899 se încheia un contract cu Direcția minelor și uzinelor metalice Baia Mare pentru cumpărarea de către Weber a minereurilor de zinc ce sînt extrase în minele erariale. Se fac intense cercetări pentru identificarea unor noi rezerve de zinc. Investițiile lui Weber erau însă făcute pe credite. Încă în anul 1900, cînd transcrierea minelor sus-arătate era în curs de rezolvare, creditorii lui Weber și-au pre-

14. **Ibidem**, registre operative nr. 4, p. 211; act nr. 4417/1903, 2961/1905, 6395 și 6472/1905, 5296/1909, 220, 784 și 1728/1911, 331 și 3088/1912, 193, 1105 și 1596/1913, 131, 262, 504, 594, 966, 1633, 1965, 2167 și 2264/1914, 243, 786 și 917/1915, 396 și 1670/1916, 381 și 2448/1917, 326, 1110, 1710 și 1993/1918; **Magyar bányakalauz**, anul VI, 1905, p. 73, anul VII, 1910, p. 86, anul VIII, 1914, p. 107.

https://biblioteca-digitala.ro

zentat pretenţiuni de ipotecă asupra minelor şi instalaţiilor asociaţiei. Printre principalii creditori figura Uniunea bancară s.p.a. din Budapesta cu o pretenţiune de peste 430 000 de coroane capital cu dobînzile aferente şi Herman Gutter din localitatea germană Teschen, cu 120 000 de coroane. În curînd judecătoria din Beuthen împotriva lui Weber declară faliment. Pentru scurt timp toate minele şi instalaţiile Asociaţiei maghiare pentru topire de zinc şi minele metalifere cu sediul în Baia Mare sînt zălogite societăţii „Schlesische Actiengesellschaft fiir Bergbau und Zinkhiittenbetrieb" din Lipine, iar în curînd, pe la mijlocul anului 1901, toate cele 128 cuxe ale asociaţiei sînt vîndute pentru 128 000 coroane austriece fraţilor Hugo, Lazy şi Artur Henckel, conţi de Donnersmarck din Silezia Superioară.

Ca împuternicit al acestora, vremelnic este menţinut Adolf Kaiser, dar locul lui în curînd va fi luat de Victor Hanisch sub conducerea căruia noii proprietari ai asociaţiei continuă acapararea unor mine, de această dată în special în zona Valea Borcutului de lîngă oraşul Baia Mare. Astfel între anii 1902—1904 prin cumpărări succesive pentru suma totală de 69 950 coroane, asociaţia intră în posesia a două perimetre miniere („Andrei" şi „Sofia"), pentru suma totală de 44 800 de coroane, s-au cumpărat acţiunile Asociaţiei miniere „Stanislav" (denumită uneori şi „Szaniszló"), proprietara perimetrului simplu cu acelaşi nume situată în Valea Borcutului. Ambele posesiuni vor fi trecute ca părţi componente ale minei Adolf. Pe lîngă acestea în anul 1901 s-a cumpărat în valoare de 3 840 coroane şi mina „Sf. Francisc" din Nistru, acordată cu ani în urmă pentru aur şi argint, care însă va rămîne şi în continuare ca mină de sine stătătoare, fiind administrată şi exploatată ca atare. În anul 1906 asociaţia mai cumpără de la mai mulţi proprietari, pentru totalul de 28 000 de coroane, 28 din cele 128 de cuxe ale renumitei mine Maximilian din Valea Borcutului. În anul 1909 s-a profilat o afacere de proporţii mari: fraţilor Henchkel li s-au propus spre cumpărare restul acţiunilor de la mina Maximilian, cerîndu-le 3 000 de coroane pentru fiecare, toate acţiunile minelor Borzaş-Romlaş şi Leopold, ambele de asemenea în Valea Borcutului, cerînd pentru fiecare cuxă cîte 1 500 respectiv 4 000 de coroane. Specialiştii firmei au invadat cele trei mine, au făcut ample cercetări, după care grupul silezian, cu excepţia celor 28 de acţiuni pe care le deţinea deja la mina Maximilian, s-a retras din această afacere[15].

Din cele sus-arătate rezultă că între anii 1898—1906 Asociaţia maghiară pentru topitorie de zinc şi minele matalifere a acaparat un imens teritoriu minier, care se extindea din hotarul localităţii Nistru pînă la Botiza. Dacă la începutul anului 1900 firma în cauză deţinea abia un teritoriu de 180 465 mp şi un număr de 104 concesiuni de cercetare, peste 5 ani aceasta se va ridica la 902 328 mp şi un număr de 143 concesiuni miniere.

15. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative, nr. 1, pp. 369 şi 885; nr. 2, pp. 5, 20, 24, 25 şi 47; nr. 5, p. 491 şi 507; nr. 6, p. 101—102; nr. 9, p. 28, 32, 40 şi 41; acte nr. 2626/1897, 5019/1899, 1373 şi 3761/1900, 3366/1901, 40/1902, 2619, 3880, 4029, 4168, 4811, 5302, 5420 şi 5421/1903, 949, 1392, 1393, 2247, 2464, 2496, 2514 şi 3584/1904, 4793 şi 5810/1905, 1440, 3123, 3441, 7924, 7925 şi 11328/1906, 10033—10035/1908, 1579/1909, şi 466/1910.

https://biblioteca-digitala.ro

La începutul activității sale, în atenția principală a asociației era experimentarea prin intermediul instalațiilor de preparare „Rudolf" a unor metode străine pentru separarea și concentrarea minereurilor de zinc. În acest scop au fost lucrate în special minele din Nistru precum și cele din hotarul Botizii. Numai în minele de la Nistru în această perioadă au lucrat pesta 50 de muncitori. În apropierea acestora s-a construit și un mic șteamp cu 5 săgeți californiene, cu mese vibratoare și instalații de decantare. Dar în curînd patronii firmei vor fi nevoiți să constate că, deși în anul 1901 la instalațiile „Rudolf" s-au efectuat o serie de modificări, cu toate acestea, ele nu ajungeau la rezultatul scontat. Și aceasta datorită specificului local, unde minereul cu conținut de zinc, sfaleritul, este amestecat cu pirită. Ambele avînd o greutate specifică foarte apropiată din care motiv acestea prin procedeul tehnologic aplicat nu puteau fi separate în mod rentabil. Exploatarea minelor zincoase este oprită, atenția principală fiind orientată spre minele de aur și de argint din Valea Borcutului, acaparate mai recent. În această zonă, îndemnați și de succesele cu care erau exploatate minele vecine Leopold și Maximilian, între anii 1905—1909 se fac investiții apreciabile, se construiește un nou puț, cu o adîncime de 100 m, se fac intens cercetări și lucrări de prospecțiuni, pentru atingerea filonului bogat Leopold. În apropierea acestor mine, cu destinația de cercetări, se construiește un șteamp cu 10 săgeți californiene și un număr corespunzător de mese vibratoare. Se pare însă că posibilitățile financiare ale conților Henckel se epuizaseră deoarece în cursul anului 1909 ei reduc intensitatea lucrărilor : din cei 95 de muncitori preocupați la începutul anului, peste 6 luni nu vom mai afla decît în jur de 35. Numărul lor, împreună cu activitatea asociației se reduce treptat la executarea lucrărilor de întreținere și la cercetarea terenurilor concesionate. Și această situație se va menține pînă la sfîrșitul perioadei care face obiectul prezentei comunicări[16].

De origină tot din Silezia Superioară era și numitul Vilhelm Heinrich, care în anul 1902, în zona Valea Borcutului, deținea 4 perimetre miniere simple acordate pentru aur și argint și un număr de 11 concesiuni miniere precum și un șteamp dotat cu 10 săgeți de lemn și cu 9 săgeți californiene și mese vibratoare. Mina în cauză a fost exploatată printr-o galerie în lungime de cca 170 m. În perioada activității de vîrf a acesteia, numărul personalului se ridică la cca 40. Prin urmare era o firmă mică, ce aproape mereu ducea lipsa capitalului rulant. Din acest motiv încă la data de 18 septembrie 1906 mina Vilhelm a fost arendată lui Emil Schreiber, cu domiciliul provizoriu în Valea Borcutului și Heinrich Rompf din Arenberg,

16. **Ibidem**, act nr. 2672/1900, 6694/1901, 4760 și 5723/1902, 3475/1904, 5941, 6498, 6664, 8914 și 9804/1905, 5765/1906, 4908/1909, 546/1911, 400, 1081, 1465 și 1955/1912, 167, 1371, 1443 și 1661/1913, 377 și 1763/1914, 94, 1085 și 1086/1915, 196 și 284/1916 307/1917; **Magyar bányakalauz**, anul V, 1900, p. 63, anul VI, 1905, p. 80, anul VII, 1910, p. 94 și anul VIII, 1914, p. 109; Altnéder Ferenc, **Jelentés a nagybányai m. kir. bányaigazgatóság kerületében termelt ércek cinktartalmának dusítására irányuló kisérletekről** (Raport asupra cercetărilor efectuate pentru concentrarea conținutului de zinc al minereurilor exploatate în districtul Direcției miniere regale maghiare Baia Mare), în „Bányászati és kohászati **Lapok**", **anul XLII, 1909, p. 658.**

https://biblioteca-digitala.ro

care au exploatat-o timp de doi ani. După un an de inactivitate, în 1911 a fost din nou arendată, de această dată unui grup de arendaşi din Copalnic Mănăştur. Între timp mina este întabulată în favoarea lui Alfred Vürzner din Antonienhüten pentru suma de 100 000 de coroane. Se proiectează un nou faliment şi o licitaţie de care Heinrich este scăpat doar din cauza izbucnirii războiului mondial, pe timpul căruia toate acţiunile financiare forţate au fost sistate[17].

Din cele relevate pînă în prezent privitor la activitatea firmelor sileziene, cu mici excepţii, se poate constata că ele s-au îndreptat spre rezerve de zinc. Grupul de interese din Düsseldorf a ţintuit cu precădere acaparărea minelor de antimoniu şi de plumb. Primul pas în această direcţie s-a făcut la sfîrşitul anului 1898 cînd un număr de 6 mine — „Aloisiu", „Clementina", „Sfînta Treime", „Iosif" şi „Toţi sfinţii" în exclusivitate şi mina „Salan şi Nepomuc" parţial, sînt arendate de către Hubert Merzenic, de origină din Wiesbaden, pentru exploatarea rezervelor de antimoniu. În acest scop în apropierea satului Chiuzbaia se construieşte o topitorie de antimoniu şi totodată se iau unele măsuri pentru deschiderea sau redeschiderea galeriilor ce duc spre acest minereu. Contractul de arendare, care a fost încheiat pe termen de 20 de ani, în 1900 se va extinde şi asupra minei „Terezia". Dar acestea erau numai primii paşi. Începînd cu anul 1901 Merzenich trece la cumpărarea succesivă a minelor arendate. Prima acaparare a reprezentat mina „Iosif" ; la data adunării generale a asociaţiei în cauză, care a avut loc la 20 decembrie 1901, Merzenich deţinea deja 80 3/2 cuxe ale acesteia şi se declară gata de a plăti pentru fiecare cuxă întreagă 30 de coroane. La data de 18 ianuarie 1905 el dispunea deja asupra unui număr de 118 1/2 cuxe, pe care la această dată le transferă pe numele lui Merzenich Nany, încasînd cîte 800 de coroane pentru fiecare cuxă în parte. De la preţul de cumpărare cca 30 de coaroane pînă la 800 de coroane ca preţ de vînzare diferenţa e foarte mare !

Mina „Iosif" a fost prima dar nu şi ultima care a devenit proprietatea lui Hubert Merzenich sau asupra cărora el singur sau în colaborare cu alţi antreprenori germani a reuşit să-şi asigure dreptul de control. Această cale au urmat pe rînd, începînd cu 1902, minele „Aloisiu", „Clementina", „Carol de Borome", „Macave" (care este lipită ca parte componentă a minei „Iosif"), „Toţi sfinţii", precum şi mina „Ioachim-Ana". Majoritatea dintre ele au fost cumpărate de la mici posesori de cuxe, domiciliaţi în Baia Sprie, Baia Mare şi împrejurime, achitînd între 5 şi 20 de coroane pentru fiecare cuxă minieră.

O parte dintre minele sus-arătate, la mijlocul anului 1904 sînt transferate pe numele firmei „Uzinele de antimoniu cu răspundere limitată din Düsseldorf" („Korlátolt felelősségü antimonmüvek" — „Antimonwerke Gesellschaft mit beschränkter Haftung"), devenind principalul acţionar al

17. **Ibidem**, registre operative, nr. 9, p. 49; act nr. 6613/1904, 797 şi 8294/1906, 3224/1908, 2327/1909, 344 şi 2420/1911, 389, 1178 şi 1459/1913, 298 şi 792/1915; **Magyar bányakalauz**, anul VI, 1905, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro

acestor mine, iar pe altele („Iosif" și „Toți sfinții") și le va menține și în continuare în posesia familiei sale.

Potrivit unui act notarial, din 31 octombrie 1906, societatea din Düsseldorf hotărăște vînzarea întregului său patrimoniu. Averea ei este evaluată la 571 500 mărci germane. Dintre acționarii săi se remarcă Hubert Merzenich, proprietar de mine din Baia Sprie cu 240 000 de mărci. El este urmat de comerciantul Hubert Kirscher din Düsseldorf cu 170 000 de mărci, de Teodor Mühlmeyer, director de fabrică din Düsseldorf, cu 54 000 mărci, de inginerul Heinrich Smits din Oberkassel cu 35 000 de mărci etc. Conform hotărîrii de mai sus, cei doi principali acționari pe data de 10 decembrie 1906 semnează contractul de vînzare-cumpărare, prin care societatea „The Kisbánya Mining Company Limited", cu sediul la Paris, a preluat de la firma din Düsseldorf în întregime minele „Ioachim", „Ana", „Clementina", „Carol de Borome" și „Terezia", un număr de 98 de cuxe de la mina „Aloisiu", 6 concesiuni miniere, o topitorie de antimoniu, precum și dreptul de arendare moștenit de societatea vînzătoare asupra minelor „Sfînta Treime" și „Salan și Nepomuc". Pentru acestea vînzătorii recunosc primirea sumei de 5 000 de coroane, care este atît de mică, încît se pare ireală. Totodată se cedează și cele două mine deținute de Merzenich pe numele său sau pe numele membrilor de familie.

Făcînd bilanțul succint al grupării din Düsseldorf, remarcăm faptul că relativ în scurt timp aceasta a reușit să acapareze majoritatea minelor din zona Herjei, a construit o mică topitorie de antimoniu și a săpat o galerie nouă cu o lungime de cîțiva zeci de metri[18].

Exploatarea sistematică a acestor mine capitalul german nici nu a încercat-o. Aceasta o va face începînd cu anul 1908 succesorul său, care în anul 1907, uneori prin intermediul lui Merzenich cumpără toate acțiunile celor două mine pe care la sfîrșitul anului 1906 le-a obținut doar sub formă de arendă, plătind cîte 100 de coroane pentru fiecare cuxă a minei „Salan și Nepomuc" și între 100 și 200 de coroane pentru cele ale minei „Sfînta Treime". Totodată se recurge la fel și fel de manevre pentru excluderea tuturor micilor proprietari care mai dețineau cîteva cuxe la minele „Aloisiu", „Teresia" și „Iosif". Pentru a scăpa cel mai ușor de cei care se împotriveau acestei tranzacții, societatea procedează după metoda clasică marelui capital: în calitate de acționar principal convoacă cîte o adunare generală pentru fiecare asociație minieră și declară că pentru exploatarea rentabilă a minelor sînt necesare efectuarea unor mari investiții; micii acționari, neavînd capitalul necesar, se opun; în această situație pentru societatea franceză „nu rămîne altă cale decît vînzarea minei". Dar întrucît alt pretendent la această afacere nu se prezintă, societatea își vinde sieși, cu un preț derizoriu stabilit de ea, toate cuxele de care dispune, urmînd ca după

18. **Inspectoratul minier Baia Mare**, registre operative, nr. 1, p. 33, 61, 73, 109, 125 și 137; nr. 2, p. 4, 6, 7, 10 11 și 13; nr. 5, p. 111, 363 și 381; nr. 8, p. 23, 24 și 127; act nr. 427/1899, 3430/1900, 6921/1901, 94, 95, 152, 153, 212, 213, 277, 280, 318, 417, 478, 1119, 1120, 1157, 1487, 1596, și 1734/1902, 103, 153 și 5419/1903, 4099, 6649, 6651 și 6662/1904, 358, 1108, 1461, 5059, 6335, 6783 și 8595—8598/1905, 7799, 10518 și 11870/1906.

https://biblioteca-digitala.ro

aceea contravaloarea celorlalte cuxe ai căror proprietari se împotrivesc de a le vinde, să fie depusă la un institut de credit din Baia Mare. Această procedură a fost absolut „legală" şi pe lîngă societatea de mai sus au aplicat-o şi alte firme străine.

Scăpate de coproprietari, asociaţiile miniere existente sînt declarate dizolvate: toate minele cu instalaţii şi concesiunile aferente trec asupra Asociaţiei miniere „Mina Herja", în proprietatea exclusivă a firmei „The Kisbánya Mining Company Limited", cu sediul la Paris[19].

În posesia unui teritoriu minier însemnat (585 940 mp şi un număr variabil între 7—18 concesiuni de cercetare), societatea franceză a întreprins în zona Herjei o vastă activitate de explorare, orientîndu-se în special spre pregătirea exploatării şi preparării minereului de plumb, cu un bogat conţinut de argint, dar ne neglijînd însă nici zăcămintele de antimoniu şi de zinc. În acest scop, de-a lungul celor 4 filoane principale, pe mai multe orizonturi, au fost explorate bogate zăcăminte pe o lungime de cca 1 500 m. La aceste lucrări, pînă în anul 1911, au fost întrebuinţaţi între 100—110 muncitori, folosind în acelaşi timp şi cele mai moderne utilaje ale vremii, printre care şi un număr de 7 perforatoare electrice şi pneumatice de diferite tipuri. La începutul anului 1909 a fost dată în folosinţă o instalaţie de preparare a minereurilor, acţionată de un motor Diesel de 80 HP. Capacitatea instalaţiei a fost proiectată pentru prelucrarea a 40 de tone de minereu în timp de 10 ore. Potrivit datelor înaintate căpitănatului minier, faţă de un venit de 122 200,71 coroane, între anii 1907—1911 societatea a cheltuit la minele Herja 791 830,70 coroane. În schimb, cu toate că după această dată marile investiţii s-au terminat, într-un raport de la începutul anului 1916, conducătorul tehnic al firmei apreciază că „Minele împreună cu anexele sale valorează cel puţin 4 milioane. Proprietarul actual a făcut investiţii de cca 2 3/2 milioane de coroane", în care după toate probabilităţile le-a inclus şi preţul de cumpărare a minelor. Oricum sînt cele mai mari investiţii făcute de capitalul străin la minele tratate pînă în prezent şi cu care pot fi comparate doar cele făcute de capitalul englez la mina „Rota" din Cavnic şi de gruparea mixtă maghiară-austriacă de la Ilba.

La sfîrşitul anului 1911, direcţiunea societăţii din Paris are dificultăţi financiare, din care motiv, vremelnic, activitatea minelor de la Herja se reduce brusc. 79 de muncitori sînt concediaţi, dintre care un mecanic trage cu pistol în superiorul său. Cînd situaţia pare să revină la normal şi mina lucrează deja din nou cu 56 de muncitori, izbucneşte primul război mondial. Majoritatea muncitorilor sînt concentraţi şi spre finele anului 1915 abia vor mai lucra 5 mineri. Situaţia însă în curînd se va schimba: cu data de 14 ianuarie 1916 mina Herja trece sub conducerea militară şi în curînd aceasta va trăi cea mai intensă activitate de exploatare, pe care a cunoscut-o pînă atunci. Astfel în luna august a aceluiaşi an, sub suprave-

19. **Ibidem**, registre operative nr. 2, p. 10, 11 şi 13; nr. 5, p. 721; act nr. 11941 şi 12044/1906, 1484, 3648—3650, 6321 şi 12606/1907, 997, 5180, 5875 şi 7965/1908.

https://biblioteca-digitala.ro

gherea a 11 persoane, vor lucra 227 de muncitori bărbaţi şi 19 femei, acestea din urmă la şteampuri. Perforatoarele fixe şi mai greoaie de care societatea a dispus au fost înlocuite cu cele de tip Flottmann. La instalaţiile de preparare se introduce schimbul de noapte, capacitatea de prelucrare a acestora se ridica la 60 tone minereu pe zi.

Dar toată această activitate intensă, care dealtfel se va menţine pînă la sfîrşitul războiului, va găsi minele Herja faptic în proprietatea altei societăţi, cu denumirea de „Compagnie Metallurgique et Miniere Franco-Hongroise" — „Francia-Magyar Bánya Részvénytársaság") cu sediul la Paris, care a preluat toată averea societăţii anterioare încă la data de 25 mai 1914. Cererea de transcriere a minelor a fost prezentată doar la începutul anului 1916, iar căpitănatul minier amînă soluţionarea acesteia pînă după sfîrşitul războiului. Dacă cererea în cauză a fost întemeiată sau a fost doar o manevră pentru scoaterea minelor de sub conducerea Ministerului de Război, rămîne de văzut. Un lucru este cert : minele Herja au rămas şi în continuare cu toate anexele sale în interesul capitalului francez[20].

(Va urma)

20. **Ibidem**, act nr. 8117/1907, 1966, 2367 şi 12606/1908, 3574, 3832 şi 4103/1909, 828/1911, 329, 939 şi 1590/1912, 151, 181, 466, 1103 şi 2199/1913, 145, 1603 şi 2143/1914, 59, 1401 şi 1598/1915, 168, 173, 179, 220, 549, 615, 1553, 1670, 1993 şi 2192/1916, 333, 425, 517, 1876 şi 2448/1917, 248 şi 484/1918; **Magyar bányakalauz**, anul VII, 1910, p. 87, anul VIII, 1914, p. 108.

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. VASILE LUCACIU ÎN DOCUMENTE DIN ARHIVA MUREŞENILOR DIN BRAŞOV

LUANA POPA

În 1937, la Cluj, vedea lumina tiparului o modestă broşură semnată de Ilie Dăianu şi purtînd ca titlu metafora „Leul de la Şişeşti". Era dedicată cărturarului şi omului politic patriot care fusese dr. Vasile Lucaciu, de la a cărui moarte se împlineau atunci 15 ani. Ca unul care-l cunoscuse personal, Ilie Dăianu îl definea pe maramureşeanul Vasile Lucaciu ca un „neînfricat luptător în chestia naţională". Prin „chestia naţională", formulă consacrată în epocă, se exprima lupta necurmată a românilor din interiorul arcului carpatic pentru libertate şi unitate naţională, ideal care acum 60 de ani, în acel neuitat 1 decembrie 1918, avea să-şi afle obiectiva şi necesara împlinire. Şi cum dr. Vasile Lucaciu îi revin incontestabile merite în înfăptuirea istoricului deziderat naţional, în cercetările noastre asupra documentelor aflate în bogata şi valoroasa arhivă a Mureşenilor[1] din cadrul Muzeului judeţean din Braşov ne-am oprit şi asupra cîtorva mărturii inedite relevînd pe de-o parte legăturile lui Vasile Lucaciu cu Mureşenii, ei înşişi la origine maramureşeni[2], şi, pe de altă parte, puternica unitate de idei şi acţiune a cărturarilor progresişti din Transilvania, de numele cărora se leagă, fără îndoială, amplificarea luptei naţionale a românilor transilvăneni, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea şi primele decenii ale secolului al XX-lea.

1. Investigaţiile făcute în ultimii ani asupra mărturiilor documentare din Arhiva Mureşenilor evidenţiază importanţa cercetării atît a documentelor oficiale referitoare la lupta naţională a românilor transilvăneni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul veacului următor cît şi a actelor particulare, a corespondenţei dintre fruntaşii revoluţionari români de pe ambele versante ale Carpaţilor. Lipsiţi deseori de posibilitatea unei informări exacte şi corecte asupra situaţiei politice din imperiul austro-ungar, din România şi din Europa, cărturarii români folosesc calea corespondenţei private pentru a se ţine reciproc la curent cu ultimele evenimente şi mai ales cu acelea care au implicaţii asupra activităţii lor patriotice. Totodată aceste scrisori au oferit posibilitatea dezbaterii largi a problemelor de tactică şi strategie a luptei naţionale pe care periodicele româneşti sau documentele oficiale nu le puteau aborda în paginile lor.
2. Mircea Gherman, **Mureşenii**, Magazin istoric, nr. 4 din 1968, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

Primul din documentele la care ne referim datează din aprilie 1874. Este vorba de o scrisoare pe care, la cîteva zile după sosirea sa la Braşov, Vasile Lucaciu, care timp de 6 ani făcuse studii de teologie şi filozofie la Roma, o adresa tînărului Aurel Mureşianu aflat la studii la Viena. Rîndurile lui Vasile Lucaciu sînt scrise sub imperiul emoţiei provocate de autoritatea lui Iacob Mureşianu, pe care-l vizitează chiar în ziua sosirii în oraşul de la poalele Tîmpei. Impresionat de personalitatea marelui luptător braşovean, Vasile Lucaciu notează : „Primul meu cuget a fost a vizita pe bătrînul erou al Românismului, pe domnul Iacob Mureşianu. Ştii cîtă veneraţiune port către acei Români, care prin activitatea lor neobosită contribuiră la reînvierea naţiunii noastre, de unde vei pricepe ce am simţit în conversaţiunile avute cu părintele d-tale. Natural, vorbeam mai ales despre naţiunea noastră. Tot eram ureche şi inimă, spre a asculta şi a primi cuvintele lui, expresii şi doctrine cîştigate în anii îndelungaţi de activitate. Mă simt fortunat pentru că avui ocaziunea aceasta pentru instrucţiunea mea"[3].

Rîndurile de mai sus sînt grăitoare dovezi ale consideraţiei pe care o arăta V. Lucaciu faţă de cel care a fost „părinte al ziaristicei şi luminător al scumpei naţiuni"[4], bătrînul Iacob Mureşianu. Totodată, în numele „relaţiilor amicale ce fui ferice a avea cu d-ta, în timpul petrecerii mele la Viena", Vasile Lucaciu, neliniştit, mărturiseşte tînărului Mureşianu : „Mă crede sînt întrucîtva descurajat de prevederea adversităţilor ce-mi stau înainte, care de nu le învinge cu frumosul, ca tocmai acuma, cînd sînt aproape de deciziune ce poate fi fatală sau cel puţin neaşteptată. La timpul său te voi înştiinţa despre starea mea ce va să-mi creeze conversaţia cu episcopul meu"[5]. Acest pasaj, referitor la conflictul apărut în urma înflăcăratului discurs ţinut de Lucaciu cu ocazia sfinţirii bisericii din Şişeşti, ilustrează în mod sugestiv profilul sufletesc al acestuia, neobosita lui dragoste pentru cauza naţională.

În biografia spirituală a dr. Vasile Lucaciu, rîndurile scrisorii citate au semnificaţia unei profesiuni de credinţă, ele ilustrînd recunoştinţa arătată deschis înaintaşilor, cît şi conştiinţa necesităţii de a se pune în slujba cauzei naţionale, de a prelua şi duce mai departe forţa luptei pentru demnitate naţională, pentru înfăptuirea visului niciodată uitat : unitatea naţională.

Tot semnătura dr. Vasile Lucaciu o mai poartă două documente care, deşi sînt doar telegrame, prin conţinutul lor evidenţiază atît identitatea aspiraţiilor naţionale ale lui Vasile Lucaciu cu cele ale Mureşenilor, cît şi rolul şi importanţa „Gazetei Transilvaniei" în cadrul luptei de emancipare naţională a românilor transilvăneni, în primul rînd, a tuturor românilor, în al doilea rînd. În octombrie 1887, profund îndurerat de moartea lui Iacob Mureşianu „luptătorul de la Şişeşti" trimite familiei o telegramă[6] în

3. Muzeul judeţean Braşov, Arhiva Mureşenilor, dosar 27, nr. 13563; dosar 560, nr. 14476.
4. Caracterizarea aparţine profesorilor blăjeni Ioan Micu Moldovan şi A. Bunea şi se află într-unul din documentele din Arhiva Mureşenilor, nr. 848.
5. Muzeul judeţean Braşov, Arhiva Mureşenilor, dosar 560, nr. 14476.
6. Muzeul judeţean Braşov, Arhiva Mureşenilor, dosar 27, nr. 852.

https://biblioteca-digitala.ro

care, subliniind nemăsurata pierdere, își exprimă speranța că numele cărturarului brașovean va fi un îndemn la continuarea luptei eroice a tuturor românilor.

Rolul deosebit de important jucat de „Gazeta Transilvaniei", „școala politică și literară a toată Dacia"[7], în lupta pentru realizarea dezideratului de libertate este reliefat de telegrama adresată de Vasile Lucaciu doctorului Aurel Mureșianu cu prilejul jubileului de 50 de ani ai gazetei brașovene. Caracterizînd-o ca „mama culturii noastre naționale, chiar din fîntîna existenței noastre române", patriotul maramureșean își exprimă speranța „ca centenarul gazetei să afle uniți pe români, triumfînd asupra tuturor inamicilor, să nu fie numai serbarea aspirațiilor juste, ci împlinirea acelora în unitatea credinței, în congratularea entuziastă a omenirii pentru virtus romana rediviva"[8].

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, cînd mai mult ca oricînd privirile românilor din provinciile aflate sub stăpînire străină se îndreptau spre România, dr. Vasile Lucaciu devine un adevărat ambasador al românilor transilvăneni la București. Acțiunile sale își găsesc ecou în corespondența adresată de o serie de fruntași politici români din Transilvania și România, ziaristului brașovean Aurel Mureșianu. Astfel în mai 1892 patriotul Francisc Hossu-Longin îl înștiințează pe acesta despre plecarea lui Lucaciu la București „ca să capaciteze pe rege pentru memorandiști și special, ca el să opereze la Împăratul nostru primirea deputațiunii cu Memorandul"[9].

Alături de aceste documente aceeași arhivă brașoveană cuprinde și scrisori ale altor patrioți transilvăneni care îl informează pe Aurel Mureșianu despre activitatea luptătorului de la Șișești. Existența acestor știri, în corespondența adresată publicistului din Brașov, nu este întîmplătoare, dr. Aurel Mureșianu, director și redactor responsabil al „Gazetei Transilvaniei", impunîndu-se atîta ca unul dintre cei mai competenți ziariști și reprezentanți ai culturii naționale, cît și ca un militant politic de seamă pentru cauza unirii. De asemenea, datorită așezării sale la întîlnirea drumurilor dintre cele trei țări românești, dar mai ales datorită activității patriotice desfășurate de cărturarii brașoveni, orașul de la poalele Tîmpei se impune ca un important centru de revoluționari, nucleu al constituirii unor societăți secrete și importantă verigă de legătură între revoluționarii români de pe ambele versante ale Carpaților. Iată de ce, în anul 1889 corespondentul „Gazetei Transilvaniei" din Satu Mare informează redacția, prin două telegrame[10], despre desfășurarea procesului intentat lui Vasile Lucaciu, pe atunci profesor la liceul din localitate, pentru curajul de a fi susținut public cauza românilor transilvăneni. Procesul la care se referă telegramele ilustrează o dată în plus că cel care fusese condamnat la 5 ani închisoare pentru participarea la mișcarea memorandistă a fost permanent și atent urmărit de autorități.

7. **130 de ani de la apariția Gazetei de Transilvania**, Brașov, 1969, p. 5.
8. Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, dosar 560, nr. 14476; dosar 524, nr. 5827.
9. Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, dosar 340, nr. 3280.
10. Muzeul județean Brașov, Arhiva Mureșenilor, dosar 596, nr. 5556; dosar 517, nr. 5661.

https://biblioteca-digitala.ro

Acelaşi Hossu-Longin, în corespondenţa sa din 1906[11] vorbeşte despre strînsa colaborare dintre Vasile Lucaciu şi Gh. Pop de Băseşti în cadrul acţiunilor desfăşurate de Partidul Naţional Român. Alţi doi colaboratori şi foşti redactori ai gazetei braşovene, Traian H. Pop[12] şi Teofil Frîncu[13], în bogata lor corespondenţă cu Aurel Mureşianu înştiinţează în repetate rînduri despre activitatea lui Lucaciu la Bucureşti sau în Transilvania, în cadrul mişcării memorandiste şi al Ligii Culturale.

În contextul frămîntărilor politice, al existenţei unor minore divergenţe de opinii în rîndul patrioţilor transilvăneni cu privire la strategia şi tactica luptei naţionale, temperamentul înflăcărat al lui Vasile Lucaciu, pus cu atîta dăruire în slujba idealului naţional, a determinat apariţia în scrisorile unor colaboratori ai „Gazetei Transilvaniei" — adepţi ai unor acţiuni mai ponderate — a unor note critice la adresa sa. Semnificativ însă este faptul că numeroase documente din Arhiva Mureşenilor cuprind referiri, mai mult sau mai puţin detaliate, despre el, ca fiind unul din acei români care s-au avîntat cu tot elanul în lupta pentru realizarea deziderateloor de libertate şi unitate naţională.

Despre ultima şi cea mai bogată parte a activităţii patriotice desfăşurate de Vasile Lucaciu, documentele din Arhiva Mureşenilor nu mai vorbesc. De altfel în anul 1909, după 32 de ani de luptă în slujba idealului naţional, dr. Aurel Mureşianu moare, „Gazeta Transilvaniei", principal organ de presă al cercurilor politice patriotice şi progresiste româneşti din Transilvania trecînd sub altă conducere.

Există însă o serie de alte documente care vin să completeze tabloul luptei politice a românilor transilvăneni de la începutul secolului al XX-lea, izvoare noi care dau posibilitatea unor interesante investigaţii. Semnalăm, în acest sens, rapoartele întocmite de ministrul plenipotenţiar al Austriei la Bucureşti, Czernin, adresate ministrului de externe al acestei ţări, baronul Burian, în care este prezentată intensa activitate desfăşurată de românii transilvăneni în România în scopul unirii naţionale şi, mai ales, acţiunile Ligii Culturale, sub conducerea noului preşedinte Vasile Lucaciu.

Iată de ce putem spune, fără teamă de a greşi cîtuşi de puţin, că din cronica evenimentelor care au condus spre acel memorabil 1 Decembrie 1918 numele patriotului maramureşean, ca ţinut de obîrşie şi român ca dimensiune a trăirii prin acţiune, Vasile Lucaciu nu poate lipsi.

„Există — spunea poetul Lucian Blaga, două realităţi a căror imensă, zdrobitoare greutate, nu o simţim, dar fără de care nu putem trăi: aerul şi istoria"[14]. Raportînd acest mare adevăr la personalitatea lui Vasile Lucaciu, vom încheia spunînd: a fost pe deplin conştient de valoarea istoriei ca element vital în viaţa unui popor şi n-a pregetat să se dedice, cît i-a fost cu putinţă, progresului acesteia.

11. Muzeul judeţean Braşov, Arhiva Mureşenilor, dosar 340, nr. 3362, nr. 3719.
12. Muzeul judeţean Braşov, Arhiva Mureşenilor, dosar 583, nr. 442.
13. Muzeul judeţean Braşov, Arhiva Mureşenilor, dosar 590, nr. 3712, nr. 3719.
14. Lucian Blaga, **Elanul insulei**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 63.

https://biblioteca-digitala.ro

DR. VASILE LUCACIU IN THE RECORDS OF THE MUREŞAN FAMILY'S ARCHIVES IN BRAŞOV

— Abstract —

The paper presents some letters (1874, 1887, 1892, 1906 etc.) written either by dr. V. Lucaciu to Aurel Mureşan, the editor in chief of the „Transylvanian Paper", sent to Vienna and Braşov, or by other intellectuals from Transylvania addresed to the staff of the „Transylvanian Paper", from which we can see Lucaciu's great interest in the national fight of the Romanians from Transylvania at the end of the 19 th and the beginning of the 20th century, and the close connections he had with the cultural society of Braşov and the Mureşan family.

The paper also mentions the reports of the plenipotentiary minister of Austria in Bucharest, Czernin, addressed to the foreign secretary of this country, baron Burian, and presents the activity of the Romanians who emigrated from Transylvania to Romania in order to fight for national unity; it also shows the activities of the „Cultural League" headed by its new president, dr. V. Lucaciu.

https://biblioteca-digitala.ro

MIŞCĂRI SOCIALE ŞI POLITICE DIN BAZINUL BĂIMĂREAN ÎN PRIMUL DECENIU AL SECOLULUI AL XX-LEA

COLOMAN OSZÓCZKI

Începutul secolului al XX-lea a marcat pe tot cuprinsul Transilvaniei o nouă perioadă în istoria mişcării muncitoreşti, o perioadă de luptă împotriva exploatării, o activitate susţinută pentru organizarea şi maturizarea ideologică a clasei muncitoare, de afirmare a acesteia în viaţa social-politică a vremii[1].

În primul deceniu al secolului al XX-lea în Transilvania s-au creat condiţii favorabile pentru intensificarea luptelor sociale. În noua fază de dezvoltare a capitalismului situaţia maselor populare s-a agravat şi mai mult ca urmare a intensificării exploatării şi a asupririi. Lupta muncitorilor minieri, a topitorilor şi a celorlalte categorii de muncitori din bazinul băimărean, din acest deceniu, se alătură luptei proletariatului de pe întregul cuprins al Transilvaniei, împotriva claselor exploatatoare, pentru realizarea revendicărilor lor sociale şi politice.

Se poate afirma că se cunoaşte încă puţin din lupta dusă de muncitorii minieri din bazinul Băii Mari în acest deceniu deoarece istoriografia contemporană încă nu a studiat-o în mod amănunţit.

Prezentul studiu îşi propune a aborda şi a prezenta, pe baza unor documente depistate în ultimul timp, condiţiile social-politice şi economice care au cauzat un adevărat val al mişcării muncitoreşti din bazinul băimărean.

Exploatarea şi prelucrarea minereurilor preţioase şi a celor neferoase a cunoscut o dezvoltare rapidă spre sfîrşitul secolului al XIX-lea şi în pri-

1. I. Cicală, **Mişcarea muncitorească şi socialistă din Transilvania, 1901—1921**, Ed. politică, Buc., 1976, p. 66.

https://biblioteca-digitala.ro

mul deceniu al secolului al XX-lea. În această perioadă oficiile miniere erariale* din Baia Mare, Baia Sprie, Băiuț, Cavnic și Rodna Veche, aparținătoare Direcției minelor din Baia Mare, precum și asociațiile miniere particulare din Herja-Ferneziu, Nistru, Valea Borcutului, precum și topitoriile de la Cavnic, Ferneziu și Strîmbu Băiuț au fost dotate cu o serie de mașini și unelte corespunzătoare epocii.

Se fac investiții în vederea construirii de șteampuri noi sau modernizarea celor vechi de la Baia Sprie, Rodna și la Strîmbu Băiuț, de cuptoare de prăjire sistem „Bode" și instalații pentru dezargintarea plumbului la Cavnic, unde sînt deja folosite și perforatoarele electrice la lucrările de exploatare și adîncire a galeriilor. Tot în aceasta perioadă se pune în funcțiune Afinăria electrolitică de cupru din Baia Mare. Pentru modernizarea transportului de minereu se construiesc funiculare la mina Valea Roșie din Baia Mare și Rodna Veche, se fac investiții în vederea instalării unor mașini cu aburi pentru transportul minereurilor în subteran, precum și pentru montarea unor turbine electrice pentru extragerea apei din mină. La multe mine din jurul Băii Mari se rezolvă electrificarea transportului de minereu în această perioadă și se construiesc căi ferate industriale în lungime de 17,860 km[2]. La mina Valea Roșie — Baia Mare în anul 1904 au fost cumpărate primele locomotive cu benzină de 8 CP., iar în anul 1909 locomotive „Ruhrthaler" cu 12 CP.[3].

Aceste mine erariale și particulare au concentrat pe un teritoriu relativ redus ca întindere sute de muncitori, numărul lor în primul deceniu al secolului al XX-lea variind între 4 480 în anul 1905, respectiv 3 900 în anul 1908[4].

Ca urmare a introducerii tehnicii noi în extragerea și prelucrarea minereurilor și a intensificării exploatării muncii lucrătorilor minieri, se observa o creștere generală a producției finite. Astfel, producția finită de aur oscila în anii 1900—1909 între 625 la 821 de kg anual, valorînd în medie 2 369 307 coroane ; cea de argint între 4 802 la 6 336 kg, valorînd 529 050 coroane ; cea de cupru între 16 005 la 46 276 kg, valorînd 54 365 coroane și în fine cea de plumb 1 196 250 kg, valorînd în medie 418 132 coroane[5].

Cu toate că în perioada sus-menționată întreprinderile miniere fac eforturi în vederea redresării producției, criza economică din anii 1900—1903 a atins și extracția minereurilor din bazinul băimărean fapt ce se observă și din producția de aur și argint finit din perioada respectivă.

Este de asemenea de subliniat faptul că la răscruce de secol capitalul străin german, francez și englez acaparează multe din asociațiile miniere par-

* Minele Statului.

2. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare**, act. nr. 834/1893. În continuare: **Direcția minelor.**
3. Arh. Stat. Baia Mare, **Exploatarea minieră Valea Roșie**, dos. nr. 114/1913.
4. Arh. Stat Baia Mare, **Inspectoratul geologic minier Baia Mare**, acte nr. 2944/1904, nr. 5199/1905; nr. 6108/1906; nr. 8603/1907; nr. 5758/1908; nr. 4391/1909 și nr. 1371/1910. În continuare: **Inspectoratul geologic**, Rapoarte de producție.
5. Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

ticulare din acest bazin minier încercînd să scoată profitul prevăzut, în urma micilor investiţii făcute, într-un timp scurt şi de multe ori pe spinarea lucrătorilor din mină.

Intensificarea şi extinderea producţiei capitaliste din industria minieră a avut consecinţe şi asupra creşterii gradului de exploatare a muncitorilor minieri. Condiţiile de muncă la aceste întreprinderi erau cît se poate de grele. Unele categorii de muncitori lucrau în apă şi la o temperatură foarte scăzută, alţii sufereau de căldură şi de insuficientă aerisire din cauza adîncimilor mari. Îmbrăcămintea de protecţie, de multe ori, lipsea complet.

Elocvente ni se par a fi în această privinţă rapoartele înaintate Direcţiei minelor din Baia Mare, de către oficiile miniere şi de topitorie din Cavnic şi Strîmbu Băiuţ şi ale minelor Valea Roşie şi Dealul Crucii din Baia Mare, despre faptul că... „minerii în timpul de lucru se încalţă cu opinci, iar cizmele şi bocancii se folosesc numai în cazuri festive"[6].

Locuinţele muncitorilor, din punct de vedere higienic, lasă mult de dorit. Subalimentaţia şi traiul în astfel de condiţii aducea după sine tot felul de boli care mistuiau viaţa minerilor mai ales că ei duceau şi lipsă de medicamente. Astfel epidemiile de vărsat, scarlatină, variolă, difterie, precum şi de tifoidă sînt extrem de frecvente în rîndurile muncitorilor minieri şi ale familiilor acestora[7].

Muncitorii şi familiile lor trăiau într-o mizerie greu de descris. Semnificativ în această privinţă este apelul corpului învăţătorilor din Baia Mare către conducerea oficiilor miniere erariale prin care cere ajutorul acestora pentru întreţinerea copiilor săraci... „fără haine în timpul iernii şi cu alimentaţia foartă slabă din cauza sărăciei... dintre care sînt copii care au posibilitatea de a mînca zilnic doar o dată sau de două ori din cauza condiţiilor vitrege de trai ale părinţilor lor"[8].

Muncitorii minieri în cele mai multe cazuri erau lipsiţi de mijloacele de protecţie şi securitatea muncii. Aceasta a dus la foarte multe accidente în care mulţi mineri îşi pierdeau viaţa, sau nemaifiind capabili de muncă erau concediaţi. Din rapoartele anuale, întocmite de Căpitanatul minier Baia Mare şi trimise Ministerului de Finanţe, rezultă că în cadrul minelor din raza de activitate a Căpitănatului*, între anii 1903—1909, au avut loc 304 accidente de muncă dintre care 190 au fost grave, iar 30 au fost mortale[9].

Din istoriografia contemporană rezultă că la majoritatea întreprinderilor din Transilvania muncitorii erau obligaţi să lucreze cîte 12 ore pe zi. Muncitorii subterani din bazinul băimărean, precum şi din cîteva locuri specifice de la topitorii lucrau de două ori pe săptămînă 12 ore, iar în celelalte zile opt ore şi jumătate.

Salarizarea muncitorilor din acest bazin minier era la nivelul cel mai scăzut faţă de întreprinderile miniere din Transilvania. După cum rezultă

6. **Direcţia minelor, Regi**stru nr. 4/1900, poziţia 359, 365, 395, 424 şi 510.
7. **Ibidem**, poz. 178, 221, 268, 1078, 1471, 1758 şi 2058.
8. **Exploatarea minieră Valea Roşie**, Dos. nr. 82/1906—1909.
*) Este de menţionat faptul că de raza de activitate a Capitanatului minier din Baia Mare aparţineau judeţele Arad (parţial), Bihor, Maramureş, Satu Mare şi Sălaj.
9. **Inspectoratul geologic**, Rapoarte de producţie.

https://biblioteca-digitala.ro

din rapoartele Căpitanatului minier din Baia Mare salariile medii ale bărbaţilor pe o zi de muncă, între anii 1903—1909, oscilau între 1,39—2,45 coroane. Salariile reale ale muncitorilor însă din cauza reţinerilor nejustificate, precum şi din cauza urcării continue a preţurilor, au fost mult mai mici.

Este cunoscut faptul că în perioada anilor 1900—1914 preţurile produselor de consum au crescut între 30 şi 40%, iar ale produselor industriale între 35—40%[10].

În perioada abordată, în industria minieră se extinde folosirea pe scară tot mai largă a muncii femeilor şi copiilor. Numărul femeilor folosite în întreprinderile miniere din acest bazin minier, în perioada anilor 1903—1909, oscila anual între 60—98, iar al copiilor între 562—782[11]. Este în acelaşi timp bine cunoscut faptul că salarizarea acestora era sub nivelul bărbaţilor, ea fiind în medie de 0,87 coroane pentru femei şi 0,70 coroane pentru copii.

Creşterea şomajului a înrăutăţit şi mai mult situaţia muncitorilor. Asociaţiile miniere particulare care au concentrat un număr destul de mare de muncitori[12], din lipsa de fonduri, au concediat de la o zi la alta pe mineri, fără de nici o obligaţie din partea asociaţiilor. În acest sens amintim concedierea muncitorilor mineri de la Asociaţia minieră „Rota Ana" din Cavnic în anul 1903, iar pe urmă în aprilie 1908 un număr de 147 de mineri au rămas fără lucru[13]. Asociaţia minieră „Pokol Amalia" din Baia Sprie în anul 1903, în timpul crizei economice, închide lucrările miniere pe timp de 6 luni[14] concediind majoritatea minerilor. În primăvara anului 1905 Societatea minieră metalică maramureşeană, pentru lichidarea pierderilor înregistrate hotărăşte să reducă activitatea minelor şi a şteampurilor din cătunul Totoş, satul Budeşti, şi concediază o bună parte dintre muncitori[15].

Lipsa locurilor de muncă agravează traiul şi mizeria muncitorilor din acest bazin. Din raportul întocmit de inginerul oraşului Baia Mare, Matolcsi Ludovic şi trimis vicecomitelui judeţului Satu Mare rezultă că muncitorii din localităţile Blidar, Valea Neagră şi Ulmoasa, aparţinătoare oraşului... „care cîndva lucrau la exploatarea pădurilor astăzi sînt şomeri. Situaţia lor se agravează cu atît mai mult cu cît şi preţurile alimentelor s-au ridicat vertiginos, iar familiile acestor muncitori sînt expuse la cea mai cruntă mizerie". După cum este menţionat în acest raport... „într-o astfel de situaţie se află de fapt toţi muncitorii din acest bazin minier din cauza lipsei de muncă, de bani şi a scumpetei"[16].

10. I. Cicală, **Op. cit.**, p. 45.
11. **Inspectoratul geologic**, Rapoarte de producţie.
12. De pe raza judeţului actual Maramureş semnalăm următoarele asociaţii miniere mari: Asociaţia minieră „Rota Ana" din Cavnic cu 192 muncitori; Asociaţia minieră „Ioan Evanghelistul" — Valea Roşie — Baia Mare cu 91 muncitori; Asociaţia minieră „Sf. Iosif Calasantius" Valea Roşie cu 394 muncitori; Asociaţia minieră „Tirza Sf. Mihai" din Băiţa cu 78 muncitori; Asociaţia minieră metalică din Maramureş, cătunul Totos — satul Budeşti, cu 78 muncitori şi Asociaţiile miniere din Baia Sprie cu 158 muncitori, vezi **Inspectoratul geologic**, Act. nr. 1705/1902.
13. **Ibidem**, Act nr. 5620/1903 şi 3853/1908.
14. **Direcţia minelor**, Registru cu nr. 4—5/1903, poz. 771, 915, 1156, 1408, 1525, 2256 şi 2867.
15. **Inspectoratul geologic**, act. nr. 2961/1905.
16. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Primăria oraşului Baia Mare**, Act nr. 3308/1897, În continuare: **Primăria oraşului.**

https://biblioteca-digitala.ro

În asemenea situaţie muncitorii sînt nevoiţi să împrumute sume de bani pentru întreţinerea familiilor lor datorînd ani de zile caselor de economii sau întreprinderii unde lucrau. Documentele vremii ne relatează multe din astfel de situaţii precare. Spre exemplificare arătăm doar datoria celor 9 muncitori de la Asociaţia minieră „Ioan Evanghelistul" Valea Roşie — Baia Mare care în anul 1907 din cauza mai multor concedieri datorează casei de economii pe acţiuni din Baia Mare cu 5 783,60[17] coroane, atunci cînd salariile lor lunare au fost de cel mult 57 de coroane.

Pentru ajutorarea cît de puţin a muncitorilor mineri bolnavi, accidentaţi sau concediaţi, au luat fiinţă noi case de ajutorare frăţeşti (denumite în sec. al XVIII-lea Bruderlade), care sînt considerate ca primele organizaţii ale minerilor. Astfel de case de ajutoare erau constituite în cadrul fiecărei întreprinderi miniere. Pe raza de activitate a Căpitanatului minier din Baia Mare, în primul deceniu al secolului al XX-lea, cunoaştem un număr de 18—20 de astfel de case cu un fond de depuneri din partea minerilor care se ridica la o sumă de 550 954 coroane[18].

Tot pentru ajutorarea familiilor de mineri accidentaţi a luat fiinţă fundaţia „Szakmáry Samuil" cu un fond rulant de 1 202,60 florini. O bună parte din suma respectivă a fost adunată de la muncitorii din minele şi topitoriile erariale Baia Mare, Baia Sprie, Băiuţ, Cavnic, Ferneziu, Păduroi şi Rodna Veche[19].

★

Aceste condiţii de viaţă a muncitorilor din bazinul minier băimărean au influenţat în mod direct dezvoltarea mişcărilor greviste, fapt ce s-a concretizat prin accelerarea procesului de maturizare, din punct de vedere organizatoric, politic şi ideologic a minerilor şi celorlalte categorii de muncitori.

Spre sfîrşitul secolului al XIX-lea deşi muncitorii de pe aceste teritorii nu erau încă organizaţi într-un partid de clasă, prin intermediul presei ei au luat cunoştinţă despre hotărîrile primului Congres al Internaţionalei a II-a cu privire la sărbătorirea zilei de 1 Mai ca şi de lupta proletariatului. Astfel şi muncitorimea din Baia Mare a sărbătorit primul 1 Mai în anul 1890[20].

În anul următor la 17 martie minerii de pe domeniile erariale din Baia Mare s-au adunat în faţa Direcţiei minelor cerînd hotărît respectarea tuturor prevederilor contractului de muncă încheiat. Administraţia Direcţiei a fost nevoită să satisfacă cererile muncitorilor[21].

Se pare că muncitorii mineri de aici au luat contact vremelnic cu ideile socialiste şi prin intermediul muncitorilor specialişti străini care au lucrat la aceste întreprinderi miniere. Numai astfel se poate înţelege faptul că în 1895 în regiunea minieră 600 de muncitori de la minele erariale au fost

17. **Inspectoratul geologic**, act nr. 1519/1907.
18. **Ibidem**, Rapoarte de producţie.
19. **Primăria oraşului**, acte prezidenţiale, nr. 59/1881.
20. Ziarul „**Nagybánya és Vidéke**", An 1894 mai 4.
21. A. Deac, **Mişcarea muncitorească din Transilvania, 1890—1895**, Buc. 1962, p. 166.

https://biblioteca-digitala.ro

deosebit de neliniştiţi. Marea majoritate vorbea despre grevă şi despre acţiuni revoluţionare[22].

Autorităţile locale şi judeţene în pragul secolului al XX-lea erau preocupate şi neliniştite din cauza apariţiei unor „tipărituri instigatoare" care îi aţîţau pe muncitori împotriva rînduielilor capitaliste şi împotriva situaţiei politice a vremii. După cum menţiona prefectul judeţului Satu Mare, Ujfalussy, în aceste tipărituri apar şi astfel de lozinci „Jos cu societatea de clasă"[23].

Ca urmare şi în bazinul minier băimărean încă din primii ani ai secolului al XX-lea se trece la organizarea lucrătorilor în secţii ale P.S.D. Primele atestări le avem din anul 1903, cînd cunoaştem deja existenţa P.S.D. la Şomcuta Mare şi Seini[24]. În anul următor mişcarea social-democraţilor s-a răspîndit şi la Baia Mare, fapt rezultat dintr-un ordin a prefectului judeţului Satu Mare din 4 martie 1904[25].

În acelaşi timp muncitorii de aici ca şi din alte părţi au luat contact cu revendicările şi mişcările greviste din Transilvania şi prin ziarele : „Adevărul", „Muncitorul Român", „Erdélyi-Munkás" (Muncitorul Transilvănean), „Kolozsvári Munkás" (Muncitorul Clujean), „Votul poporului" (organ pentru poporul român, cu principii social democrate), precum şi din ziarele locale „Nagybánya és Vidéke" (Baia Mare şi Jur), „Nagybánya" (Baia Mare), „Szamos" (Someş), „Szatmármegyei Közlöny" (Buletinul judeţului Satu Mare). Desigur că prin articolele apărută în aceste ziare muncitorii au fost informaţi despre mersul evenimentelor politice, devenindu-le mai clar ţelul şi formele luptei lor pentru dezrobire economică şi socială.

Este de subliniat şi influenţa pe care a avut-o ASTRA nu numai în stimularea dezvoltării culturii române, în aceste părţi ale ţării, ci şi a ideilor naţionale puternic înrădăcinate în conştiinţa maselor populare româneşti din această parte a ţării, dovadă fiind manifestările cu caracter naţional din ultimul deceniu al secolului trecut ce au culminat cu mişcarea memorandistă avîndu-l printre fruntaşii ei şi pe Vasile Lucaciu, apoi înfiinţarea de bănci populare de credit la Seini, Baia Mare, Chiuzbaia ş.a. iar în 1903 — organizarea serbărilor „Astrei" în Baia Mare, la care au participat peste 300 de delegaţi din toate colţurile Transilvaniei, inclusiv invitaţi şi reprezentanţi ai unor ziare din România. Cu acel prilej Partenie Cosma, reprezentantul comitetului Astrei afirma : „De multe ori am auzit şi chiar am ştiut cu plăcere că simţămîntul naţional pe aceste locuri arde într-un foc sacru şi că e poate mai curat decît în multe alte locuri unde se laudă cu el".

Din cele trei numere din „Foaie volantă ASTRA", editată la Baia Mare, cu această ocazie, rezultă că lucrările adunării s-au desfăşurat cu mult succes, fiind bine primite atît de autorităţile cît şi de intelectualii maghiari din localitate. În foaia volantă se arată că ... „Preocupaţiunile nu numai că au

22. Idem, Op. cit., p. 286.
23. Primăria oraşului, acte administrative, nr. 348/1895.
24. A. Socolan. Mişcări muncitoreşti-ţărăneşti pînă la 1918 în judeţul Maramureş, în Lupta maselor populare maramureşene împotriva exploatării, pentru edificarea, sub conducerea P.C.R., a societăţii socialiste, Baia Mare, 1972, p. 37.
25. Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

rămas fără obiect, ci din contră atît în cercurile oficiale cît și în cele sociale au găsit loialitate deplină, prevenire și ospitalitate... Onoare și recunoștință acestor nobili compatrioți. Aceasta e expresiunea sinceră a frățietății ce trebuie să fie între fiii patriei"[26].

Din primul deceniu al secolului al XX-lea se înmulțesc nemulțumirile, plîngerile și petițiile minerilor. Ei își ridică glasul împotriva oficialităților, cerînd cu hotărîre majorarea salariilor, reducerea timpului de lucru, sau încep chiar ținerea unor ședințe unde se discutau cele mai importante revendicări ale lor. Despre astfel de știri avem cunoștință din anul 1902 decembrie 2 de la Oficiul minier și topitoriei din Rodna Veche[27], unde muncitorii au avut curaj să țină o ședință. Direcția minelor dispune prompt pentru luarea celor mai severe măsuri împotriva ținerii ședințelor de către muncitori, precum și pentru excluderea din oficiu a conducătorilor lor. Încă spre sfîrșitul anului 1901 ne parvin informații despre atentatul săvîrșit de muncitori împotriva căpitanului de poliție[28].

În 5 martie 1904 minerii de la Oficiul minier și topitoriei din Strîmbu Băiuț cer ca Direcția minelor să intervină pentru majorarea salariilor lor deoarece ...„salariile actuale sînt insuficiente pentru a trăi"[29].

În curînd muncitorii din acest bazin minier nu se mai mulțumesc cu promisiunile făcute de conducerile întreprinderilor și oficialitățile din localitățile respective, și vor intra în luptă pentru cîștigarea revendicărilor cerute.

În anul 1904 aprilie, muncitorii feroviari din orașul Baia Mare se alătură grevei generale a feroviarilor din Transilvania. Amploarea grevei feroviare a îngrijorat și autoritățile orașului, fapt ce se constată din textul telegramei trimise prefectului județului Satu Mare, prin care se solicită urgent trimiterea de jandarmi și soldați pentru înăbușirea grevei. Greva continuă în ciuda represaliilor și măsurilor luate de autorități. În rîndurile personalului căilor ferate domnea mai departe agitația și dorința de organizare. Dispozițiile prefectului cer ca feroviarii care țin adunări secrete să fie urmăriți cu atenție, iar greva să fie înăbușită cu forța armatei[30].

Însuflețiți de greva muncitorilor feroviari, angajații minelor erariale din circumscripția minieră Baia Mare trimit în 25 septembrie 1904 o petiție comună Direcției minelor cerînd cu hotărîre majorarea salariilor și schimbarea regimului de stabilire a pensiilor lor[31]. Nemulțumirile și mișcările greviste din acest an prind rădăcini și în rîndurile țărănimii de la sate. Mulți dintre țărani lucrează ca muncitori angajați temporar la întreprinderile miniere, avînd astfel o legătură directă cu muncitorii mineri. În acest an cînd în toată Transilvania țărănimea se ridică la luptă împotriva moșierilor și aparatului de stat, austro-ungar, intrînd în așa numitele greve de seceriș,

26. **Primăria orașului**, acte prezid. nr. 64/1903.
27. **Direcția minelor**, Registru nr. 4/1902, poz. 4559.
28. **Ibidem**, Registru nr. 5/1901, poz. 3897.
29. **Ibidem**, Registru nr. 7/1904, poz. 822 și 1231.
30. **Primăria orașului**, acte prezid., nr. 39/1904.
31. **Inspectoratul geologic**, act. nr. 6440/1904.

https://biblioteca-digitala.ro

oficialităţile judeţului dau ordine severe pentru urmărirea ţăranilor nemulţumiţi.

În 18 martie 1904 prefectul judeţului Satu Mare dă ordin primarului oraşului Baia Mare ca acesta să pună sub supraveghere pe socialiştii şi proletarii agricoli deoarece social-democraţii vor să organizeze o grevă a secerişului[32].

În această perioadă se ascuţesc şi mai mult contradicţiile sociale şi politice pe tot cuprinsul Transilvaniei. Cea mai elocventă expresie a acestor contradicţii o constituie luptele revoluţionare care în perioada anilor 1905—1907 cuprind întreaga Transilvanie. Aceste lupte ilustrează totodată rezultatele activităţii socialiştilor pentru organizarea rezistenţei maselor muncitoare împotriva exploatării şi asupririi tot mai accentuate. Începînd din primăvara anului 1905 şi pînă în octombrie 1907 în Transilvania au loc peste 420 de greve, la care au participat cca 75% din numărul total al muncitorilor[33].

În contextul acestor mişcări se înscrie şi adunarea ţăranilor români din Valea Chioarului în 31 decembrie 1905 sub conducerea notarului suspendat Indre Dumitru[34]. Notarul localităţii Vărai, Székely Erneszt, aflînd despre această adunare a cerut 4 jandarmi din Şomcuta Mare spre a împrăştia pe ţărani. O parte dintre participanţi au fost arestaţi. Populaţia a atacat primăria comunei şi a doborît cu sape doi dintre jandarmi. Ţăranii au vrut să-l spînzure pe notar, dar jandarmii au tras în popor. În urma acestor mişcări ale ţăranilor 20 de persoane au fost arestate.

Nu întîrzie mult nici mişcarea muncitorilor mineri. La începutul anului următor la 25 ianuarie 1906 lucrătorii de la Asociaţia minieră „Rota Ana" din Cavnic, sub conducerea muncitorilor Iacob Alexa, Oszvald Ioan şi Francisc, Rednic Ştefan şi Weisz Ştefan prezintă căpitanatului minier o petiţie în care au fost formulate revendicările celor 335 muncitori. Prin revendicările lor ei cer: majorarea salariilor, reducerea timpului de lucru la 8 ore, să li se permită muncitorilor să folosească băile de la Dăneşti, majorarea pensiilor şi a ajutoarelor primite de la casa de ajutor frăţesc; în acelaşi timp pretind ca proprietarul minei să le plătească şi orele în care muncitorii nu au de lucru[35].

Din raportul comisarului miner Weisz Ludovic trimis pentru elucidarea neînţelegerilor, rezultă şi faptul că muncitorii l-au avertizat pe proprietarul minei că . . .„va fi omorît dacă rămîn fără pîine". Comisarul minier subliniază că . . .„la această mină nu de mult au lucrat şi specialişti din Italia, iar în prezent muncitorii specialişti în mînuirea maşinilor sînt socialişti veniţi din capitală"[36].

32. **Primăria oraşului**, acte prezid., nr. 33/1904.
33. A. Egyed, L. Vajda şi I. Cicală, **Munkás és parasztmozgalmak Erdélyben, 1905—1907**, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1962, p. 310.
34. Ziarul **„Szatmármegyei Közlöny"**, An. 1906 nr. 1, p. 3 şi A. Socolan, **Op. cit.**, p. 38.
35. **Inspectoratul geologic**, act. nr. 849/1906.
36. **Direcţia minelor**, Registru nr. 3/1906, poz. 67.

https://biblioteca-digitala.ro

Este de subliniat faptul că şi în acest bazin minier muncitorii luptă umăr la umăr, indiferent de naţionalitate, împotriva asupririi şi exploatării, fapt semnalat în mai multe documente ale vremii.

Răscoala ţărănească în primăvara anului 1907, care a cunoscut un amplu ecou peste Carpaţi, a avut asupra majorităţii populaţiei din Transilvania o influenţă covîrşitoare. Ea a prilejuit o agitaţie în toate straturile poporului, care în bună parte a manifestat o simpatie sinceră pentru ţăranii răsculaţi[37].

În acest an de luptă revoluţionară a ţărănimii şi a muncitorilor împotriva terorii şi asupririi, oficialităţile judeţului, înspăimîntate de evenimentele petrecute în România, dau ordine în vederea depistării mişcărilor sau a simpatiei populaţiei române faţă de cei răsculaţi.

Printr-o circulară specială prefectul judeţului Satu Mare atrage atenţia primarului oraşului Baia Sprie asupra izbucnirii răscoalei ţăranilor din România şi ordonă să se facă investigaţii în rîndurile populaţiei române pentru a depista . . .„dacă românii din localitate aprobă sau dezaprobă această răscoală sau dacă se observă vreo mişcare în rîndurile populaţiei"[38].

În această atmosferă izbucneşte marea grevă a minerilor din bazinul băimărean din 1907. Primii care ridică steagul luptei revoluţionare în primăvara anului 1907 sînt muncitorii mineri de la Valea Roşie — Baia Mare ; ei sînt urmaţi de minerii de la Dealul Crucii — Baia Mare, precum şi de cei de la Oficiul minier Baia Sprie.

După cum rezultă dintr-un raport întocmit de căpitanul minier din Baia Mare, trimis Ministerului de Finanţe, muncitorii erariali de la mina Valea Roşie din localitate au declarat grevă în 2 aprilie 1907[39].

Pretextul grevei era desfiinţarea Cooperativei de consum a minerilor, al cărei capital de 10 000 coroane nu s-a atribuit acţionarilor săi mineri. Directorul minelor susţinea că va decide repartizarea banilor după bunul său plac. Pentru muncitorii de la celelalte întreprinderi miniere a fost de ajuns aceasta „scînteie" ca în zilele următoare să intre şi ei în grevă. Astfel, în data de 3 aprilie au refuzat să intre în lucru minerii de la mina Dealul Crucii — Baia Mare, în ziua următoare minerii erariali din Baia Sprie, iar pe urmă cei de la Cavnic.

Mişcarea grevistă a muncitorilor erariali a atras după ea şi pe minerii de la Asociaţia minieră „Rota Ana" din Cavnic şi pe cei de la Asociaţia minieră „Sf. Iosif Calasantius" din Valea Roşie Baia Mare[40].

Revendicările acestor muncitori în mare parte erau asemănătoare. Cei de la mina Valea Roşie şi Baia Sprie în 13 aprilie 1907[41], au trimis o delegaţie formată din 8 muncitori la Ministerul de Finanţe prin care au motivat organizarea grevei şi au cerut analizarea şi rezolvarea revendicărilor lor. Aceşti muncitori au solicitat şi ajutorul secretariatului Partidului Social-

37. I. Cicală, **Op. cit.**, p. 114.
38. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Primăria oraşului Baia Sprie**, acte prezidenţiale, nr. 14/1907.
39. **Inspectoratul geologic**, act nr. 2367/1908.
40. **Idem.**
41. **Exploatarea minieră Valea Roşie**, dos. nr. 224/1907.

https://biblioteca-digitala.ro

Democrat. Delegaţii P.S.D. trimişi, Tarczali Ladislau şi Varga Paul, au organizat o adunare populară şi împreună cu muncitorii au formulat următoarele revendicări[42].

a. — să fie desfiinţate cele două zile în care se prestează 12 ore muncă
b. — să se desfiinţeze deosebirile de plată după locul de muncă şi categoria muncii ca să se poată cîştiga cel puţin 4 coroane pe zi.
c. — toţi muncitorii să fie angajaţi definitiv,
d. — să se reducă numărul anilor munciţi pentru a obţine pensia la 30 de ani muncă în loc de 40.

În cererea lor muncitorii motivau că îmbunătăţirea salariilor lor este necesară din cauza scumpetei alimentelor şi îmbrăcămintei, precum şi din cauza condiţiilor grele şi nesănătoase de muncă. Ei declară că nu vor intra în mine pînă cînd revendicările lor nu vor fi satisfăcute pe deplin. Direcţia minelor din Baia Mare refuză satisfacerea revendicărilor muncitorilor pînă cînd ei nu vor reîncepe din nou lucrul. În acelaşi timp ea cere ca jandarmii să percheziţioneze pe muncitorii din Baia Mare şi Baia Sprie pentru că aceştia au „furat" materiale explosive şi au încercat să arunce în aer clădirea direcţiei[43]. Acţiunile jandarmilor devin mai categorice ; în scopul înfrîngerii grevei, pe lîngă cei 24 de jandarmi, au mai fost aduşi încă 100 de jandarmi şi o companie de soldaţi[44].

Minerii de la Oficiul minier şi topitoriei regale din Baia Sprie au intrat în grevă în data de 4 aprilie 1907, după cum rezultă şi din raportul primarului oraşului trimis prefectului judeţului Satu Mare. În ziua respectivă majoritatea muncitorilor s-au deplasat în oraşul Baia Mare la Direcţia minelor în vederea prezentării revendicărilor lor. Deşi conducerea oficiului i-a avertizat pe muncitori că vor fi concediaţi dacă nu intră în lucru, în ziua de 6 aprilie dimineaţa a avut loc o şedinţă în care aceştia au jurat că vor lupta împreună pînă cînd conducerea oficiului erarial le va satisface revendicările. În seara de 8 aprilie, din cauză că agitaţia şi tulburările au luat proporţii, primarul oraşului a cerut trimiterea de urgenţă a unei companii de soldaţi. „Azi noapte — se subliniază în raport (deci 8 aprilie) — muncitorii au ieşit pe străzi, unde au avut loc tulburări mari şi distrugeri de bunuri, în urma cărora un muncitor a fost închis". A doua zi dimineaţa minerii s-au adunat în faţa jandarmeriei pentru eliberarea deţinutului. Solicitînd intervenţia armatei primarul îşi exprimă îngrijorarea deoarece, afirmă el ... „minerii sînt în stare de orice cînd nu vor mai avea bani"[45]. Prefectura judeţului a şi trimis de urgenţă 96 de soldaţi cu 2 ofiţeri şi 50 jandarmi pentru „asigurarea liniştei"[46].

În urma satisfacerii parţiale a revendicărilor minerilor din Baia Mare şi Baia Sprie, sub presiunea armelor şi a promisiunilor mincinoase, muncitorii erariali de la mina Dealul Crucii — Baia Mare au preluat lucrul în 11

42. **Idem**, precum şi A. Egyed, L. Vajda şi I. Cicală, **Op. cit.**, p. 275.
43. **Direcţia minelor**, Registru nr. 17/1907, poz. 233.
44. A. Egyed, L. Vajda şi I. Cicală, **Op. cit.**, p. 275.
45. **Primăria oraşului Baia Sprie**, acte prezid., nr. 15/1907.
46. Ziarul „**Szatmármegyei Közlöny**", An 1907, aprilie 31, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

aprilie, cei de la mina Valea Roşie — Baia Mare în 12 aprilie, iar cei de la Oficiul minier din Baia Sprie în data de 15 aprilie 1907.

În raportul său, consilierul minier Baumert Carol, de la Oficiul minier Baia Sprie, după ce arată că : . . .„în 15 aprilie 1907 toţi muncitorii mineri au preluat lucrul şi spiritele după cum se vede s-au liniştit, iar compania de armată condusă de căpitanul Doscas Francisc, trimisă pentru asigurarea liniştei, poate să se retragă", cere ca jandarmii care s-au aflat aici pentru întreţinerea pazei să nu plece pînă cînd cercetările nu vor fi încheiate[47].

Minerii de la Oficiul minier şi Asociaţia „Rota Ana" din Cavnic, precum şi Asociaţia „Sf. Iosif Calasantius" — Baia Mare în schimb au mai rămas cîteva zile în grevă refuzînd ca să lucreze 12 ore în subteran. Numai în urma ieşirii unor comisari mineri din partea Căpitanatului minier din Baia Mare, care a promis satisfacerea revendicărilor lor, aceştia s-au liniştit[48].

Valul mişcărilor greviste nu s-a oprit cu cele întîmplate la minele din apropierea oraşului Baia Mare ci s-a întins în zilele următoare şi în Valea Lăpuşului, la Strîmbu Băiuţ.

Aceşti muncitori, pe lîngă faptul că au cerut mărirea salariilor, au pretins hotărît ca ei să poată să fixeze „norma de muncă" („diktályanak szakmányt")[49]. După cum rezultă din raportul conducerii miniere întocmit în 2 şi 3 mai 1907 din Strîmbu Băiuţ aceşti muncitori . . .„sînt bine organizaţi deoarece şi cei mai buni, cu un cîştig mai bun, cu toată intervenţia conducerii refuza să lucreze" — şi după părerea conducerii — . . .„pe undeva se simte o influenţă din afară în concepţia muncitorilor". . . Conducătorul oficiului subliniază în continuare. . . „nu putem lăsa ca muncitorii să cîştige cauza lor (revendicările lor) cu violenţa, trebuie să luăm măsurile necesare în această privinţă. În orice caz ne putem aştepta la zile şi mai rele"[50].

În timpul grevei muncitorii mineri de la Strîmbu Băiuţ, în frunte cu conducătorii lor, Horvath Francisc şi Iosif, au stricat lacul pentru alimentarea cu apă a şteampului şi au atacat magazia unde era depozitată dinamita.

Mişcarea grevistă a minerilor din Valea Lăpuşului a fost înfrîntă în urma ieşirii pretorului Lăpuşului, cu jandarmii trimişi din Tîrgu Lăpuş pentru înăbuşirea luptei drepte a muncitorilor. După cum rezultă dintr-un raport al conducerii miniere în urma satisfacerii parţiale a revendicărilor muncitorii au început să lucreze în data de 8 mai 1907, dar în localitate au mai rămas jandarmi în vederea asigurării liniştei. Totuşi după părerea conducerii oficiului între mineri. . . „se mai observă intenţie de a declanşa o nouă grevă şi muncitorii sînt doar în aşteptarea unei comisii speciale, dar în ascuns se organizează din nou în vederea ţinerii unei şedinţe în 12 mai 1907"[51].

Lupta muncitorilor mineri din aceste centre miniere nu rămîne izolată, ei sînt sprijiniţi în lupta lor dreaptă împotriva exploatării sociale şi de mun-

47. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Exploatarea minieră Baia Sprie**, act nr. 17/1907.
48. **Direcţia minelor, Registru** nr. 17/1907, poz. 233, precum şi **Inspectoratul geologic**, act nr. 2367/1908.
49. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Exploatarea minieră Băiuţ**, dos. nr. 49/1907, f. 235—236.
50. **Ibidem**, f. 250.
51. **Ibidem**, f. 185.

https://biblioteca-digitala.ro

citori din alte ramuri ale industriei. În luna august 1907 au intrat în grevă muncitorii constructori din Baia Mare iar mişcarea lor continuă şi în luna următoare[52].

În ziua de 2 septembrie 1907 în Baia Mare se declară din nou o grevă generală a tuturor muncitorilor[53].

Pretextul izbucnirii de data aceasta a mişcărilor greviste este arestarea celor doi delegaţi trimişi din partea P.S.D. pentru ţinerea unei întruniri populare. Împotriva celor 600 mineri care au intrat în grevă a fost adusă din nou armata. În urma ciocnirilor dintre mineri şi armată mai mulţi grevişti au fost răniţi.

Din cauza deselor mişcări greviste din acest oraş, în toamna anului 1907 oraşul Baia Mare este declarat ca oraş închis, iar primarul solicită întăriri militare.

Cu toate aceste măsuri de prevenire a mişcărilor muncitorilor în 10 octombrie 1907, muncitorii din Baia Mare aderă la greva generală de o zi declarată pe întreaga Transilvanie, iar cei din Strîmbu Băiuţ au mai organizat o mişcare grevistă la data de 25 noiembrie 1907[54].

În urma acestor mişcări din anul 1907, 14 muncitori de la mina Valea Roşie — Baia Mare au fost concediaţi, fiind consideraţi conducători ai mişcărilor din aprilie şi septembrie 1907, neavînd nici un drept ca să fie angajaţi la minele erariale din acest bazin minier.[55] Din muncitorii mineri de la Oficiul minier din Baia Sprie, în urma procesului susţinut la judecătoria rurală din Baia Mare, patru muncitori au fost condamnaţi la 2 luni, respectiv 2 săptămîni de închisoare[56]. Nici aceşti muncitori după ispăşirea pedepselor nu puteau să fie angajaţi de minele erariale din bazinul băimărean. În urma raporturilor înaintate de prefectul judeţului Satu Mare despre evenimentele din anul 1907 Ministerul de Finanţe aprobă sancţiunile aspre date muncitorilor şi consideră aceasta problemă muncitorească terminată[57].

Cu toate cele întîmplate, oficialităţile şi patronii minieri rezolvă pe mai departe după placul lor problema minerilor, angajînd sau concediind în continuare pe muncitori, cînd interesele le dictează, nerespectînd contractele de muncă încheiate. În luna decembrie 1907 conducerea Asociaţiei miniere „Rota Ana" din Cavnic concediază peste 100 de muncitori[58].

---

52. A. Socolan, **Op. cit.**, p. 41.
53. **Inspectoratul geologic**, Registru nr. 147/1907, poz. 12513 şi **Direcţia minelor**, Registru nr. 17/1907, poz. 3098, precum şi ziarul **„Nagybánya"**, nr. 36/907, sept. 5, şi **„Nagybánya és Vidéke"**, nr. 38/907, sept. 8.
54. A. Egyed, L. Vajda şi I. Cicală, **Op. cit.**, p. 279, precum şi **Direcţia minelor**, Registru nr. 4/1907, poz. 4024.
55. **Exploatarea minieră Baia Sprie**, act nr. 1762/1907.
56. Dintre muncitorii desemnaţi conducători ai mişcărilor din Baia Mare semnalăm numele lui: Bertóti Iulîu, Dêcsei Silvestru, Farkas Matei şi Ioan cel Tînăr, Görög Ioan, Jablanoczki Paul, Libik Carol şi Minik Gheorghe, mineri subteran, Boltea Paul, Bencsik Alexandru şi Manţ Petru, dulgheri de mină, şi pe vagonetarii Pop Vasile, Madaras Vasile şi Lapsánszki Francisc. Dintre muncitorii condamnaţi la închisoare în urma mişcărilor greviste ce au avut loc în luna aprilie din Baia Sprie semnalăm numele lui: Şerban Ioan, muncitor topitor, Dicsuk Ioan, dulgher de mină, Kerekes Dumitru, muncitor subteran, care au fost condamnaţi la 2 luni de închisoare, precum şi Schulz Iosif, vagonetar, 2 săptămîni de închisoare. Vezi **Exploatarea minieră Baia Sprie**, act nr. 2340/1907.
57. **Direcţia minelor**, Registru nr. 4/1907, poz. 2325 şi 3165.
58. **Inspectoratul geologic**, Registru nr. 147/1907, poz. 16669 şi 16974.

https://biblioteca-digitala.ro

Muncitorii din Baia Mare, în timpul grevelor din 1907, n-au încheiat contracte colective de muncă. Noile salarii mărite în urma grevei au fost diminuate de către direcţia minelor. Revizuirea salarizării şi mărirea din nou a numărului orelor de muncă a provocat în mijlocul minerilor un nou val de luptă. În luna martie 1908 are loc o nouă revoltă a muncitorilor de la mina Valea Roşie — Baia Mare unde minerii au bătut pe un supraveghetor de mină deoarece acesta obişnuia să-i maltrateze pe muncitori. Pentru potolirea revoltei au fost trimişi jandarmi care au arestat pe minerii Burda Vasile, Coşarca Vasile şi Skót Ioan. Aceşti conducători ai minerilor au fost condamnaţi şi închişi la penitenciarul din Satu Mare[59]. Nu peste mult timp în luna aprilie 1908, a avut loc greva muncitorilor constructori din Baia Mare, iar în anul 1909 remarcăm desfăşurarea grevei lucrătorilor zidari care acţionează în mod solidar[60].

În urma acestor mişcări greviste şi a revendicărilor formulate de către muncitorii mineri oficialităţile din judeţ şi conducătorii minelor au fost nevoite să satisfacă multe din cerinţele lor : majorarea salariilor cu 25—30%, reprimirea muncitorilor concediaţi şi obţinerea cărţilor de muncă.

Aceste mişcări ale muncitorilor din bazinul băimărean din primul deceniu al secolului al XX-lea, dar în special cele din anul 1907, constituie o manifestare de amploare a voinţei şi capacităţii de acţiune nemaiîntîlnită pînă atunci, în această parte a Transilvaniei, îndreptată împotriva asupririi sociale şi politice.

SOCIAL AND POLITICAL MOVEMENTS IN BAIA MARE AREA DURING THE FIRST DECADE OF THE XXth CENTURY

— *Abstract* —

The paper tackles, on the basis of some unpublished documents, the causes which contributed to the sharpening of the social and political contradictions and the specific characteristics for this mining area, the fight of the workers in order to obtain political and social rights.

This is a period of unrest, marked by the workers' complaints and petitions, asking for a rise in their wages and the shortening of the workday. These movements culminate with the miners' strikes in Baia Mare, Baia-Sprie, Cavnic and Băiuţ, in 1907, an ample manifestation of the workers of Transylvania directed against social and political opression.

As a consequence of these strikes, some of the workers' claims were satisfied by the local authorities and the owners of the mines, others gave rise to new conflicts.

59. Familia Krizsán P. Paul, **Memorii**, în manuscris, precum şi A. Socolan, **Op. cit.**, p. 41.
60. A. Socolan, **Op. cit.**, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

DIN ACTIVITATEA DESPĂRȚĂMÎNTULUI VIȘEU-IZA AL ASTREI

IOAN DORDEA

Societățile și asociațiile culturale românești, înființate în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au inițiat și dezvoltat în toate teritoriile locuite de români o intensă activitate culturală. Desfășurată în jurul ideii de unitate politică, ea s-a manifestat sub forme multiple constituind, în împrejurările vitrege de opresiune socială și națională, terenul de luptă pentru afirmarea națională și politică a românilor. Începute ca simple societăți de lectură sau cîntări, cu preocuparea de a citi sau cînta în comun creații ale autorilor din toate regiunile locuite de români, treptat, aceste societăți își dezvoltă activitatea de cunoaștere și răspîndire a culturii naționale, imprimîndu-i și asigurîndu-i un tot mai pronunțat conținut politic.

Odată cu trecerea la sistemul constituțional de guvernare, inaugurat prin Diploma imperială din 20 octombrie 1860 și Patenta din 26 februarie 1861, în baza cărora s-au adoptat principiul participării naționalităților la toate procedurile constituționale, stabilindu-se totodată autonomia țărilor din monarhie și deci și a Transilvaniei, alături de Ungaria, Croația, Serbia, Galiția, votîndu-se unele reforme în favoarea naționalităților printre care și aceea a folosirii limitate a limbii naționale în administrație, justiție, învățămînt etc., iau ființă și se impun tot mai mult, ca centre ale vieții culturale naționale românești, asociațiile culturale ținutale cu caracter foarte larg din Maramureș, Bihor, Banat și Transilvania.

Țara Maramureșului, cu conducători locali ridicați din rîndul mici nobilimi cneziale, a constituit încă în veacurile XIV—XVI unul din centrele în care s-a format și dezvoltat o bogată și autentică cultură românească. Cu mijloacele modeste care le stăteau la îndemînă, dar cu dorința și încrederea că prin înaintarea culturii se pot aduce, „legi pentru egala îndreptățire a

https://biblioteca-digitala.ro

românului cu celelalte națiuni"[1], fruntașii poporului român care erau în aceea vreme și demnitari de seamă ai Maramureșului au pus bazele **Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș** prin alegerea la 5 februarie 1861 a Comitetului de conducere alcătuit din Iosif Man, comitele suprem al comitatului, ca președinte, vicarul Mihail Pavel ca vicepreședinte și avînd ca secretar pe Petru Mihali.

Asociația a desfășurat o intensă activitate pentru creșterea și formarea de cărturari, meșteșugari sau comercianți din rîndul poporului, pentru ridicarea la lumina științei de carte a românilor maramureșeni. Ofensiva dezlănțuită de oficialitățiile maghiare, încă din primii ani ai epocii dualismului, împotriva avîntului cultural din Maramureș a determinat micii proprietari, clerul, o parte a cărturarilor maramureșeni să renunțe treptat la luptă restrîngîndu-și preocupările exclusiv la întreținerea internatului din Sighet (1892), după ce în anul 1870 Preparandia își încetase activitatea, dovedindu-se în același timp mai puțin preocupați să găsească noi căi pentru continuarea luptei național-culturale. Unirea forțelor într-o mișcare unică a tuturor românilor constituia însă parte integrantă a programului cultural-politic al Astrei, ale cărei tentative de a pătrunde și înființa despărțăminte și agenturi în satele și orașele din Maramureș sînt cunoscute încă din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Eforturile Astrei se materializează în mod concret prin înființarea la 20 august 1911 a primului despărțămînt al Asociațiunii din Maramureș : despărțămîntul Vișeu-Iza.

Necesitatea de a înființa în Maramureș despărțăminte ale Astrei, scopul pe care și-l propuneau pentru viitor, modul de organizare, varietatea acțiunilor apar exprimate în mod clar în chiar apelul adresat locuitorilor de pe valea Izei pentru a participa la adunarea de constituire a despărțămîntului și de a se înscrie ca membri ai Asociației. **„Nu e nevoie să accentuăm lipsa arzătoare a deșteptării naționale** — se spunea în apel — **o simțim cu toții cînd pe toate tărîmele culturale, economice și industriale ne aflăm în dosul altor neamuri și ne pierdem — nepricepuți — moșia strămoșească. Despărțămîntul proiectat** — se arăta în continuare — **își va extinde activitatea peste toate comunele din cercurile pretoriale Vișeu și Iza și prin conferințe și prelegeri din sfera economică și industrială va îmbogăți cunoștințele poporului țăran și-l va ajuta spre înaintarea culturală"[2].**

Lipsa unui așezămînt de cultură, care să unească pe toți românii de pe aceste meleaguri, necesitatea înființării unui despărțămînt este cerută cu tărie și de unele elemente cu vederi înaintate din rîndul preoțimii maramureșene care solicită vicarului Maramureșului **„să facă pașii (de cuviință) pentru înființarea aceluia, în vremea cea mai scurtă ca și prin aceasta să dovedim poporului și întreg neamului nostru că ne interesăm de înaintarea lui și-l ajutăm în tot ceea ce trebuie pentru a se putea afirma ca români"[3].**

1. **Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș**, 1860—1905, Gherla, 1906, p. 196.
2. Arhivele Statului, jud. Cluj, Fond familial Bran, dos. 10, fila 1.
3. **Ibidem**, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru buna îndrumare şi organizare, pentru rezolvarea în cele mai bune condiţii a programelor sale, la fel ca la nivel central, despărţămintele selecţionau conducători şi membri în comitet dintre cei mai destoinici organizatori, dar, în acelaşi timp, neobosiţi luptători pentru cauza naţională deoarece de modul în care aceştia acţionau depindea, în mare măsură, bunul mers al despărţământului. Adunarea de constituire a despărţământului Vişeu-Iza, ţinută în sala mare a hotelului din Vişeu de Sus, la care a fost delegat din partea Comitetului Central al Astrei însuşi secretarul Asociaţiei, Octavian Tăslăuanu, a ales cu unanimitate de voturi, la propunerea făcută de Petru Vajda, ca director al despărţământului pe luptătorul memorandist Emil Bran, preot în Dragomireşti, iar ca membri în comitet pe Ioan Tarţa, Ilie Kindriş, Ioan Bîrlea, Gavrilă Iuga de Săliştе şi Arthur Anderco[4]. Activitatea noului comitet este inaugurată chiar în ziua înfiinţării lui prin alegerea delegatului care să reprezinte despărţământul maramureşean la serbările prilejuite de adunarea jubiliară a Astrei convocată pentru 28—30 august la Blaj, adunare care prin proporţiile ei neobişnuite, prin semnificaţia sa naţională a reprezentat cea mai strălucită şi mai puternică manifestare culturală, de conştiinţă a românilor din monarhia austro-ungară.

Cu toate greutăţile întîmpinate, despărţământul Vişeu-Iza al Astrei a desfăşurat, prin eforturile unite ale membrilor săi, pe parcursul celor trei ani de pînă la izbucnirea primului război mondial (20 august 1911 — 14 iunie 1914) o intensă activitate, organizînd, sub directa îndrumare şi coordonare a Comitetului Central al Astrei, manifestări cultural-educative, instituţii economico-financiare, casine româneşti, contribuind din plin la ridicarea nivelului de cunoştinţe al maselor de ţărani, la emanciparea lor economică, la întărirea ideii de unitate şi solidaritate naţională.

Prima adunare generală cercuală ţinută la 1 dec. 1912 consemna, în raportul despre activitatea despărţământului înaintat Comitetului Central al Astrei, faptul că numărul membrilor a crescut de la 246 în anul 1911 la 666 în anul 1912[5], că în cursul anului s-au înfiinţat prima agentură în comuna Ieud, două biblioteci însumînd circa 900 volume, un cor bisericesc în Săcel şi un cor şcolar în Vişeu de Jos, în 20 de comune din cercurile Vişeu şi Iza s-au ţinut nu mai puţin de 80 de prelegeri. Ascultate cu viu interes de către ţărani, prelegerile s-au axat mai mult pe transmiterea unor cunoştinţe de ordin practic legate de lucrările cîmpului, stupărit, pomicultură sau creşterea vitelor, precum şi despre însemnătatea şi foloasele meseriei lor.

Pentru atragerea unui număr cît mai mare de membri în rîndul Asociaţiei, pentru cultivarea tradiţiilor şi obiceiurilor populare, prelegerile informau despre scopul Asociaţiunii, despre rolul bibliotecilor populare, despre importanţa mişcării culturale a românilor, despre datinile bune şi rele din popor, despre şcoală şi folosul cărţii[6].

4. **Ibidem**, dos. 11 fila 3.
5. **Ibidem**, dos. 15, fila 1.
6. **Ibidem**, dos. 15, fila 2—3.

https://biblioteca-digitala.ro

Eforturile depuse de președintele despărțământului, de ceilalți membri din comitet, frumoasele rezultate obținute în urma unui an de activitate atrag aprecierile președintelui Asociației, Andrei Bârseanu, care în discursul de deschidere al Adunării generale ținute la Sibiu în anul 1912 constata cu bucurie că scopurile și năzuințele Asociațiunii sînt îmbrățișate și transpuse în viață chiar și în ținuturi **„care pînă acum le consideram, dacă nu aproape pierdute, cel puțin nu tocmai accesibile culturii românești. Dovadă nou-înființatul despărțământ Vișeu-Iza din ținutul Maramureșului, în care o mînă de oameni devotați dezvoltă o activitate din cele mai lăudabile"**[7].

În cuvîntul său la Adunarea generală din 1 decembrie 1912, președintele despărțământului, Emil Bran, scoate în evidență importanța deosebită a înființării primului despărțământ în Maramureșul în care „nepoții de voievozi și-au pierdut rostul vieții", referindu-se prin aceasta la starea de amorțeală în care se desfășura activitatea Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș.

„Înainte de ce vom arăta fructele ostenelelor noastre de un an — se spunea în cuvîntare — **recoltă mijlocie după cîtățime, de mare preț însă după bunătatea și felul sămînței aruncate — da-ți-mi voie fraților să vă desfășur îndemnul ce ne-a stăpînit cînd am făcut cea dintîi strungă în granița muntoasă a Maramureșului culturalicește înorat ; strungă prin care să străbată și la noi razele de lumină culturală românească, raze mult strălucitoare prin celelalte părți ale țării noastre locuite de frații noștri de același sînge, de același neam"**[8].

În următorii doi ani Despărțământul Vișeu-Iza a desfășurat o „activitate model", cum se consemna în organul Asociațiunii „Transilvania", prin susținerea de prelegeri populare, cursuri cu analfabeți, șezători literare și împărțirea de cărți. Prin adresa nr. 18 din 23 februarie 1914[9], semnată de Partenie Cosma și Octavian C. Tăslăuanu, se aduceau cuvinte de laudă pentru „activitatea îmbucurătoare a conducătorilor despărțământului în mijlocul poporului". Comitetul despărțământului, avîndu-l în frunte pe neobositul Emil Bran, a inițiat o serie de acțiuni pentru înființarea altor despărțăminte în Maramureș. Într-una din ședințele comitetului, după ce în prealabil au fost ținute mai multe consfătuiri, s-a trecut la propunerea unui plan de constituire a despărțămintelor Șugatagului și Sighetului, propunere care a fost înaintată Comitetului Central al Astrei, cu rugămintea de a fi primit și adoptat ca **„cel mai bun mijloc pentru împămîntenirea „Asociațiunii" în întreg Maramureșul și astfel pentru deșteptarea și a poporului și a intelectualilor români în limba și literatura română"**[10].

Despărțământul Sighet avea să ia ființă la 25 februarie 1914. Izbucnirea primului război mondial a determinat slăbirea și chiar încetarea activității

7. **Transilvania**, nr. 6 (nov.—dec. 1912), p. 490.
8. **Ibidem**, p. 537.
9. Arh. Stat. Cluj, Fond familial Bran, dos. 16, fila 11.
10. **Ibidem**, dos. 17, fila 3.

https://biblioteca-digitala.ro

despărţămintelor Astrei. Cu toate acestea, unele despărţăminte, printre ele şi Vişeu-Iza, s-au îngrijit de procurarea şi împărţirea de porumb, acordarea de ajutoare familiilor celor plecaţi în război[11].

Între prizonierii români căzuţi în Rusia, odată cu formarea Corpului de voluntari ardeleni şi bucovineni care îşi manifestau dorinţa de a lupta pentru realizarea unităţii naţionale, vom găsi şi români maramureşeni care s-au înrolat între primii, aşa cum între primii s-au înscris în rîndurile despărţămintelor maramureşene : Gavril Iuga, T. Pop, A. Iuga s-au numărat printre organizatorii Corpului de voluntari şi semnatari ai Declaraţiei de la Darniţa[12].

În zilele fierbinţi din preajma unirii vom întîlni ca preşedinte al Consiliului naţional român din Dragomireşti pe directorul Despărţămîntului Vişeu-Iza, preotul Emil Bran, care şi acum **„într-o însufleţitoare vorbire a împărtăşit poporului prezent hotărîrea îmbucurătoare a Marei Adunări de la Alba Iulia... îndemnînd la bună înţelegere, la pace şi la lucrul ce şi noi trebuie să-l îndeplinim pentru realizarea dorinţei tuturor românilor"[13].**

Prin întreaga sa activitate de dinainte de 1918, prin prezenţa sa în toate teritoriile locuite de români, Astra şi-a adus o contribuţie de seamă la progresul social, politic şi cultural al românilor din monarhia austro-ungară, la pregătirea conştiinţelor pentru actul măreţ al Unirii Transilvaniei cu Ţara.

AUS DER TÄTIGKEIT DES ASTRA-VERBANDES (ABTEILUNG VIŞEU-IZA) FÜR DIE AUFRECHTERHALTUNG DER NATIONALEN EXISTENZ

— Zusammenfassung —

Die Bestrebungen des Astra-Verbandes seine Tätigkeit in allen mit Rumänen bevölkerten Gebieten der österreichischen Monarchie auszubreiten sind durch die Errichtung der ersten Abteilung des Astra-Verbandes im Maramureş veranschaulicht worden.

Der Augenblick wurde schon seit langem erwartet und bereits von der rumänischen Bevölkerung aus diesen Gebieten angefordert. Aufgrund der Protokolle des Komitées der Abteilung Vişeu-Isa, der Berichten der Generalversammlung, der oiziellen Korrespondenz und andern Archivbelegen aus dem Staatsarchiv, Zweigstelle Cluj-Napoca wurde ein Wiederherstellungsversuch der kurzen und regen Tätigkeit dieser Abteilung unternommen, welche im Dienste der Förderung des kulturellen und materiellen Fortschrittes des rumänischen Volkes stand.

11. **Transilvania**, 1915, p. 141.
12. Al. Filipaşcu, **Istoria Maramureşului**, Buc., 1940, p. 235.
13. Arh. Stat. Cluj, fond familial Bran, dos. 21, fila 1.

https://biblioteca-digitala.ro

VASILE LUCACIU ŞI UNITATEA NAŢIONALĂ A ROMÂNILOR: 1917 — 1918

Dr. ION IACOŞ

Întreaga istorie multimilenară a poporului nostru este străbătută ca un fir conducător de ideea luptei pentru libertate, unitate şi independenţă naţională, pentru care şi-au consacrat întreaga capacitate de muncă şi creaţie şi s-au jertfit numeroase generaţii de înaintaşi, personalităţi politice, ştiinţifice şi literare, figuri proeminente de revoluţionari români. Generaţia care a înfăptuit Unirea cea Mare de acum şase decenii, eminente personalităţi cu un larg orizont politic, printre care se numără George Pop de Băseşti, Vasile Goldiş, Tiron Albani, Şt. C. Pop, George Grigorovici, Iosif Jumanca, Ion Flueraş, Aurel Lazăr, figura marelui tribun al poporului român, Vasile Lucaciu, ocupă un loc de cinste în cartea de aur a istoriei naţiunii noastre. Memorandist de frunte, secretar al Partidului Naţional Român, preşedinte al Ligii pentru unitatea tuturor românilor, orator de mare forţă, Vasile Lucaciu şi-a consacrat întreaga energie, cu dăruire şi pasiune, pentru apărarea intereselor naţionale ale românilor subjugaţi, pentru eliberarea lor de sub asuprirea străină şi unirea cu România[1]. Din multitudinea manifestărilor patriotice la care Vasile Lucaciu şi-a adus o contribuţie deosebită, dorim, în comunicarea de faţă, să ne ocupăm despre

1. Despre viaţa şi activitatea lui Vasile Lucaciu există o literatură destul de bogată, care păstrează însă limitele unei documentaţii fragmentare. Amintim: Tiron Albani, **Leul de la Şişeşti, De ce s-a prăbuşit monarhia austro-ungară**, Oradea, 1936; Al. Ciura, **Biografia părintelui Vasile Lucaciu**, Sibiu, 1928; Ilie Dăianu, **Leul de la Şişeşti, Preotul luptător: dr. Vasile Lucaciu**, Cluj, 1937; A. Iuga, **Cu privire la Vasile Lucaciu, Acte, documente, procese**, Baia Mare, 1940; C. Mezea, **Dr. Vasile Lucaciu „Leul de la Şişeşti", 1852—1922**, Satu Mare, 1936; V. Achim şi A. Socolan, **Dr. Vasile Lucaciu**, Baia Mare, 1968. Mai pot fi consultate următoarele materiale: O. Goga, **Părintele Lucaciu**, în **„Precursori"**, Bucureşti, 1930, p. 223; N. Iorga, **Vasile Lucaciu, în Oameni cari au fost**, vol. II, Bucureşti, 1967, p. 192; I. Lupaş, **Un tribun du peuple roumain de Transylvanie: Le prêtre Vasile Lucaciu**, în „Revue de Transylvanie", an III, nr. 2, 1937, pp. 167—178; Grigore Ploieşteanu, **Aspecte din viaţa şi activitatea lui Vasile Lucaciu, 1852—1922**, în **Studii de istorie, filologie şi istoria artei**, Bucureşti, 1972, pp. 93—132.

https://biblioteca-digitala.ro

un episod mai puțin studiat și cunoscut, și anume despre prodigioasa activitate desfășurată în anii 1917—1918, în Statele Unite și Franța, pentru recunoașterea justeței cauzei drepte a românilor de înfăptuire a unității lor naționale.

Activînd în România încă din 1914, alături de O. Goga, S. Mîndrescu, N. Iorga, I. Nistor, dr. C.I. Istrati, dr. I. Cantacuzino, Barbu Șt. Delavrancea, N. Filipescu și mulți alți patrioți de frunte, Vasile Lucaciu a desfășurat o bogată și multilaterală activitate politică și culturală pentru cauza desăvîrșirii statului național unitar român.

Fiind unul dintre aceia care a luptat cu ardoare pentru intrarea României în război în vederea eliberării teritoriilor aflate sub dominația austro-ungară și unirea lor cu România, Vasile Lucaciu a rostit la București, Galați, Ploiești, Tr. Severin, Constanța și în alte orașe ale țării, cuvîntări pline de un mare entuziasm patriotic, a exprimat încredere în victoria națiunii române, în justețea cauzei unirii românilor într-un singur stat liber și democratic. „Cauzele războiului celui mare dintre popoarele care și-au măsurat săbiile — declara Lucaciu la 14 decembrie 1914 — nu le discutăm acum. Rămînem în casa noastră, în cadrele aspirațiunilor noastre, avem conștiința că avem dreptate pentru năzuințele noastre și avem curajul să exprimăm convingerea noastră, și vom avea energia cerută atunci cînd goarna va suna să dăm dovada cea mare a sîngelui și a jertfirii vieții, că sîntem vrednici de întregirea neamului românesc". Această încredere în dreptatea cauzei și în posibilitatea realizării sale l-a însoțit permanent pe Vasile Lucaciu, a insuflat-o celor din jur, maselor largi populare în rîndurile cărora își desfășura neobosit activitatea. Eroicele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, susținute cu atîta ardoare, jertfe și spirit de sacrificiu din partea muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și a altor categorii sociale au demonstrat din nou lumii întregi elanul revoluționar al maselor, hotărîrea poporului român de a apăra independența națională, „adăugînd astfel o nouă și măreață pagină de glorie și de vitejie la hronicul neamului nostru, la tradițiile eroice ale luptei pentru neatîrnare, pentru libertate națională și socială"[2].

În același timp evenimente externe de o semnificație politică deosebită, — intrarea S.U.A. în război (aprilie 1917) alături de Antantă, cele două revoluții din Rusia care au dus la răsturnarea țarismului și victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ceea ce a grăbit accentuarea crizei monarhiei austro-ungare —, au reprezentat tot atîția factori favorabili ai luptei pentru eliberarea popoarelor asuprite și constituirea sau reconstituirea statelor lor libere și independente[3].

În asemenea împrejurări istorice interne și internaționale lupta pentru desăvîrșirea statului unitar român a intrat în ultima etapă, îmbrăcînd o gamă largă de manifestări, a căror coordonată a reprezentat-o **unitatea de**

2. Nicolae Ceaușescu, **O jumătate de secol de la marea epopee națională a Mărășeștilor**, în **România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste**, vol. 2, București, Editura politică, 1968, p. 465.
3. **1918. Unirea Transilvaniei cu România**, ed. a II-a, București, Editura politică, 1972, pp. 475—514.

https://biblioteca-digitala.ro

acţiune a tuturor românilor indiferent de categoria socială, de locul unde se aflau, de confesiune sau credinţă politică. În noile condiţii istorice de la sfîrşitul anului 1917 şi în cursul celui următor, activitatea politico-diplomatică a românilor aflaţi în afara graniţelor ţării — în Franţa, Rusia, Anglia, Italia, S.U.A. şi Elveţia — capătă o pondere deosebită în ansamblul manifestărilor naţionale[4]. Lor le-a revenit misiunea deosebită de a face cunoscut opiniei publice mondiale unitatea indestructibilă a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor, demascarea cu şi mai multă tărie a regimului de asuprire şi deznaţionalizare forţată aplicat naţiunilor, deci şi românilor, din imperiul dualist, proclamarea hotărîrii ferme a întregului nostru popor pentru eliberarea provinciilor româneşti şi unirea lor cu statul român, stabilirea de legături prieteneşti cu reprezentanţii celorlalte naţiuni oprimate din Austro-Ungaria în vederea luptei comune pentru eliberarea lor.

Avînd în vedere faptul că anumite cercuri reacţionare din Statele Unite, Canada, Anglia etc. desfăşurau o campanie de denigrare a României, guvernul condus de Ion I. C. Brătianu prin reprezentanţii săi diplomatici, prin delegaţii special trimise în diferite capitale ale statelor Antantei, şi prin alte mijloace, a urmărit intensificarea activităţii patriotice naţionale în lumina obiectivelor de mai sus, demonstrînd astfel participarea largă a întregii naţiuni la actul istoric al realizării unităţii statale a românilor.

Una dintre primele acţiuni în această direcţie a reprezentat-o trimiterea de către guvernul român, în aprilie 1917, a unei Misiuni Patriotice Naţionale neoficiale în S.U.A., avînd în frunte pe Vasile Lucaciu[5].

Personalitatea lui Vasile Lucaciu avea să dea noi dimensiuni Misiunii Patriotice Naţionale, să contribuie la dezvoltarea manifestărilor de simpatie ale poporului şi guvernului american cu naţiunea română, să unească într-un tot acţiunea celor 200 000 de români de peste Ocean pentru eliberarea Transilvaniei, Banatului, Crişanei, Maramureşului şi Bucovinei de sub dominaţia imperiului dualist şi unirea lor firească cu România. Cunoscut pentru bogata şi îndelungata activitate pe tărîm patriotic, pentru principiile libertăţii, dreptăţii şi independenţei popoarelor afirmate de atîtea ori[6], Vasile Lucaciu s-a bucurat de o largă audienţă nu numai în rîndurile românilor din Statele Unite, ci şi în ale unor largi cercuri democratice ame-

4. I. Iacoş, **Activitatea românilor în emigraţie în 1918, Unirea Transilvaniei cu România**, pp. 618—636, Vezi şi Vasile Netea, **Lupta emigraţiei transilvănene pentru desăvîrşirea unităţii de stat a României** în „Revista de istorie" nr. 6/1968, pp. 1145—1163; Fl. Constantiniu, Ion Staicu, **Sprijinul şi lupta românilor din străinătate pentru cauza unităţii româneşti (1914—1918)**, în „Revista de istorie", nr. 12/1976, pp. 1873—1887.
5. Vasile Lucaciu : **Promemoria în cauza Misiunii Patriotice Naţionale, trimisă de guvernul român în Statele Unite. Washington, 16 martie 1918**, Biblioteca Acad. R.S.R., Arhiva Angelescu, I, mss 17, pp. 1—12. Din delegaţie au mai făcut parte Vasile Stoica şi Ioan Moţa. Componenţa delegaţiei ca şi denumirea ei de Misiunea Patriotică Naţională au fost stabilite la o consfătuire ţinută la Ministerul de Externe. În raportul său Vasile Stoica o denumeşte Misiunea Patriotică Română.
6. În coloanele ziarelor „Tribuna", „Românul", „Gazeta Transilvaniei", „Voinţa naţională", în cuvîntările rostite la congresele Ligii culturale (1906 şi 1914), la congresul raselor de la Londra (1911), în cadrul a numeroase întruniri publice organizate în anii 1915—1916 în Bucureşti, Galaţi, Tr. Severin, Constanţa etc. Vasile Lucaciu a susţinut cu ardoare principiul libertăţii şi independenţei naţiunilor, al manifestării de sine stătătoare în cadrele statelor lor unitare, libere şi democratice.

https://biblioteca-digitala.ro

ricane reușind, printr-o bogată muncă politică și propagandistică, să creeze în rîndurile acestora o imagine cît mai realistă asupra României, a efortului și sacrificiilor țării în război, să prezinte deziderateie naționale ale poporului român, legitimitatea făuririi statului român unitar, liber, democratic și independent. Totodată, Misiunea Patriotică Națională condusă de Vasile Lucaciu a avut un rol important în coordonarea acțiunilor de solidarizare cu România, de ajutorare a răniților și a familiilor celor căzuți la datorie, cît și în organizarea unor unități de voluntari români care să lupte în Europa, în cadrul armatei americane. Acestor obiective, consemnate în cele două rapoarte întocmite de Vasile Lucaciu și Vasile Stoica în martie 1918, ca și de către toți aceia care au scris despre personalitatea „Leului de la Șișești", le-a corespuns pe plan politic general **pregătirea terenului pentru stabilirea relațiilor diplomatice dintre România și Statele Unite,** realizarea unei atmosfere prielnice în viața politică americană sosirii dr. Constantin Angelescu, primul reprezentant diplomatic oficial al țării noastre la Washington. Această activitate se înscrie ca una dintre laturile esențiale ale activității lui Vasile Lucaciu, a M.P.N., pe care dorim s-o subliniem în mod deosebit, deoarece ea a avut implicații majore pentru soarta României, pentru însăși perspectiva eliberării provinciilor românești de sub dominația dualistă și unirea lor cu Țara[7].

Încă de la începutul activității Misiunii Patriotice Naționale s-a înfederat contribuția laborioasă a lui Vasile Lucaciu. În drum spre S.U.A., membrii delegației s-au oprit la Darnița, unde s-au întreținut cu prizonierii români, a căror vestită **Declarație de Unire cu România,** adresată puterilor Antantei, a fost publicată apoi și în ziarele românești din Statele Unite[8]. De asemeni, poposind în orașele scandinave printr-o serie de articole apărute în presa de aici, Vasile Lucaciu a demascat teroarea dezlănțuită de autoritățile dualiste contra românilor din Transilvania, afirmînd în fața opiniei publice internaționale drepturile naționale ale poporului nostru.

Delegația Misiunii Patriotice Naționale sosită la 25 iunie 1917 pe pămîntul Statelor Unite, la New-York, a trimis un mesaj secretarului de stat Robert Lansing, prin care Vasile Lucaciu saluta lupta poporului american pentru dreptate și libertate, afirmînd că „noi socotim că este cu totul

7. Considerăm drept eronate aprecierile făcute de Alexandru Averescu în 1920 de la tribuna parlamentului asupra activității lui Vasile Lucaciu în Statele Unite, a contribuției sale la realizarea unității forțelor românești de peste Ocean.
8. Corneliu Mezea, **Dr. Vasile Lucaciu „Leul de la Șișești", 1852—1922,** Satu Mare, Presa liberă, 1936, pp. 125—126; Ziarul „Libertatea", (Cleveland), nr. 2 din 9 august 1917, publică **Declarația de la Darnița,** purtînd și semnăturile celor peste 250 de ostași și ofițeri români, însoțită de o scrisoare adresată: **Tineri români americani,** prin care îi îndemna să se înroleze în armata americană și, astfel, „înaintînd voi de acolo, noi de aici, să ne întîlnim, coperiți de glorie pe pămîntul Ardealului sfînt" și împreună cu Banatul, Crișana, Maramureșul, Bucovina „să fie trup din trupul mîndru și cu mare soroc în lume, ce se va numi România Mare" („Libertatea", nr. 1. din 2 august 1917). Demn de subliniat este și faptul că Mitropolia Moldovei și Sucevei, în epistola intitulată **Către preoții și poporul român din America,** din 21 aprilie/6 mai 1917, recomanda cu căldură M.P.N., condusă de V. Lucaciu, subliniind faptul că și pentru „mult încercatul nostru popor român a sosit vremea dreptății și întregirii neamului într-un singur stat românesc, care se va cîștiga numai prin muncă și jertfă din partea tuturor românilor". („Libertatea", nr. 1, din 2 august 1917).

https://biblioteca-digitala.ro

firesc ca românii din Europa şi America... să ia parte la glorioasa luptă a naţiunilor civilizate din care trebuie să rezulte libertatea şi unitatea noastră naţională"[9]. Totodată, în articolul „Salutări din România", apărut în ziarul „New York Times", Vasile Lucaciu exprima încrederea că Misiunea Patriotică Naţională va găsi pe pământul S.U.A., „sfinţit de spiritul libertăţii, tot sprijinul necesar", din partea preşedintelui republicii, a guvernului şi poporului american[10].

De relevat faptul că delegaţia română a fost primită, în ziua de 2 iulie 1917, la Casa Albă din Washington de către secretarul de stat Robert Lansing, unde Vasile Lucaciu, într-o alocuţiune plină de conţinut, a expus scopul patriotic al Misiunii condusă de el, ca şi situaţia critică a statului român în acele împrejurări. „De la războiul prezent, — considera Lucaciu — România speră să realizeze unirea tuturor românilor, incluzînd pe cei din Transilvania, Bucovina şi Banat cu Ţara Mamă, formînd România Mare". Salutînd delegaţia română, în cuvîntul său de răspuns, secretarul de stat a subliniat că „Statele Unite vor da tot sprijinul sforţărilor României de libertate şi unitate naţională", şi că guvernul său „priveşte cu simpatie asupra scopului Misiunii"[11]. Această primă întîlnire, ca şi vizitele delegaţiei române la o seamă de personalităţi politice, între care şi ministrul de război Newton Baker sau la legaţiile Franţei şi Italiei au avut un ecou favorabil în rîndurile opiniei publice progresiste americane. Mai multe ziare ca: „New York Times", „Washington Post", „Sunday Star", „Plain Dealer", „Cleveland Plain Dealer" şi altele au apreciat în mod deosebit eforturile României în război, năzuinţa legitimă a românilor spre unitate şi libertate naţională, considerînd pe bună dreptate că „România doreşte numai a recăpăta teritoriul locuit de un popor de sînge român". În acelaşi timp ziarul „Cleveland Plain Dealer" îndemna opinia publică americană să sprijine acţiunea dreaptă a României, precizînd: „O Misiune română este acum în Statele Unite. Ea merită aceeaşi consideraţie care s-a acordat celorlalte misiuni ale puterilor Antantei... Simpatia naţională (americană) trebuie oferită cu deplină sinceritate naţiunii (române) care a suferit aşa de teribil pentru cauza comună a civilizaţiunii"[12]. La rîndul său, ziarul „The Sunday Star" declara că „Restaurarea dreaptă a naţiunii române este o cauză bine cunoscută şi pe deplin aprobată de aliaţi"[13].

Cu deosebită satisfacţie a fost primită Misiunea Patriotică de către toţi cei peste 200 000 de români aflaţi în Statele Unite, de către organizaţiile culturale şi filantropice, de presa românească de peste Ocean. Articole ca:

9. „Libertatea", (Cleveland), an I, nr. 1, din 2 august 1917.
10. „New York Times", din 26 iunie 1917.
11. „America" (Cleveland), an XII, nr. 56, din 15 iulie 1917; vezi şi „The Official Bulletin", din 3 iulie 1917, care publică un **Comunicat**, despre întîlnirea delegaţiei române — Vasile Lucaciu, Vasile Stoica şi Ioan Moţa — cu Robert Lansing. La întrevedere a participat Andrews, însărcinat cu afaceri al Statelor Unite la Iaşi, ca şi Epaminonda Lucaciu din partea organizaţiilor româneşti din America. („Washington Post", din 10 iulie 1917).
12. „Cleveland Plain Dealer" din 27 iunie 1917.
13. „The Sunday Star" (Washington) din 8 iulie 1917. A se vedea şi articolele din „The Washington Post" din 20 iulie 1917, din „The New York Times", din 31 iulie 1917 şi altele, care precizau că M.P.N., condusă de Vasile Lucaciu, urma să expună clar poziţia României şi scopul urmărit de ea „să elibereze pe români din sclavia austriacă şi să-i reunească cu propriul ei popor".

https://biblioteca-digitala.ro

„Misiunea patriotică română", „Zile mari, oaspeți aleși", „Misiunea română", „Ministrul Lansing salută misiunea din România", „Misiunea română la adunarea Uniunii și a Comitetului Național"[14], salutau cu multă bucurie pe solii României, care aveau în frunte pe Vasile Lucaciu, căci „Vedem în el solul drag și mult așteptat al țării noastre, al căminului nostru din copilărie, pe solul iubit al năzuințelor noastre naționale"[15].

Una dintre primele acțiuni inițiate de Vasile Lucaciu, împreună cu ceilalți membri ai delegației (îndeosebi cu Vasile Stoica, căci Ion Moța s-a reîntors la începutul lui septembrie în patrie), a fost stabilirea de legături cu principalele colonii românești din New York, Chicago, Aurora, Detroit, Cleveland, Philadelphia, Youngstown, Indiana Harbur, Trenton, Indianopolis, Cincinnati, Buffalo și altele, în vederea coordonării eforturilor lor pentru cauza unității naționale. „Am vizitat aproape toate centrele locuite de români pe teritoriul Statelor Unite", declară V. Lucaciu, și peste tot a domnit un mare entuziasm[16]. Din inițiativa lui Vasile Lucaciu, sprijinit direct de către fratele său Constantin Lucaciu, de fiul său Epaminonda Lucaciu, de Paul Negulescu, Ioan Podea, Gavril Barbu și alții, s-au purtat tratative dintre reprezentanții Uniunii societăților de ajutor și cultură din America, ai Societății Naționale a românilor americani, Asociația națională româno-americană pentru ajutor de război, Comitetul femeilor române, și altor numeroase societăți, între care: „Albina", „Aurora", „Avram Iancu", „Mihai Viteazul", „Gloria română", „România Nouă", „România mare". Scopul principal al acestor discuții a constat în colaborarea trainică a tuturor forțelor naționale, aducîndu-și, în felul acesta, contribuția la lupta generală dezrobitoare și unificatoare a poporului român.

Rolul deosebit al Misiunii Patriotice Naționale, al lui Vasile Lucaciu în strîngerea rîndurilor românilor americani în jurul ideii centrale — unirea — indiferent de confesiune și opinii politice, a fost subliniat și de către diferiți reprezentanți ai organizațiilor și publicațiilor românești din Statele Unite. Așa, de exemplu, C.R. Pascu, redactorul ziarului „America", referindu-se la necesitatea unei atari colaborări dintre diferitele organizații românești, a subliniat meritele lui Vasile Lucaciu, care „într-o convorbire de față fiind mai multe persoane a spus că așa ceva s-ar putea realiza"[17]. La rîndul său, Ioan Păcurar recunoștea faptul că „înțelegerea frățească care ne-a întrunit pe toți și azi într-un cuget și simțire, se datorește în mare parte acestor întrevederi", organizate în mare măsură din inițiativa lui Vasile Lucaciu[18]. De altfel, activitatea neobosită a lui Vasile Lucaciu, repudierea oricărui calcul politicianist au ajutat mult sudurii, atît

14. „Libertatea", nr. 1 din 2 august 1917; „America", nr. 52, 56 și 78 din 1, 15 iulie, 31 august 1917; „Transilvania", din 30 august 1917; „Tribuna", din 28 iulie 1917; „Românul", din 18, 24 și 30 august 1917.
15. „America", nr. 52, din 1 iulie 1917. „În numele românilor conștienți de chemarea și datoriințele lor față de neam și țară — scria ziarul — salutăm cu bucurie și cu însuflețire Misiunea română, salutăm pe «Leul de la Șișești», tribun al Ardealului".
16. Vasile Lucaciu, **Loc. cit.**, p. 7; vezi și V. Stoica, **In America. Washington, 18 martie 1918**, Bibl. Acad. R.S.R., Arh. Angelescu, I, mss. 18, pp. 1—10.
17. „America", an XIII, nr. 48, din 5 martie 1918.
18. **Idem**, nr. 54, din 12 martie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

de necesare în acele împrejurări, între forţele româneşti din Statele Unite, concretizată în crearea, la 5 iulie 1918, a **Ligii naţionale române,** care a cuprins pe românii din toate organizaţiile culturale şi filantropice, indiferent de credinţe politice şi religioase. Elocvent este şi faptul că preşedinte al Comitetului a fost ales Vasile Stoica, iar dintre membri acestuia făcea parte şi Constantin Lucaciu[19]. Semnificaţia politică a creării Ligii naţionale române din America a fost apreciată atît de către reprezentanţii mişcării naţionale româneşti, cît şi de oficialităţile americane care, în comunicatul oficial al Casei Albe din 18 mai 1918, preciza: „Românii din toate părţile Statelor Unite s-au întrunit de curînd (este vorba de reuniunea din 13 mai care a ales Comitetul Provizoriu al Ligii naţionale române — i.i.) şi au format o organizaţie naţională pentru ca să lucreze pentru România Mare. Totul e supus ideii eliberării nu numai pentru cei din Transilvania, dar şi pentru cei care au fost siliţi să facă o pace aşa de nenorocoasă în România"[20].

În vederea propagării obiectivelor M.P.N., Vasile Lucaciu a dat publicităţii două manifeste, unul la 16 august 1917, intitulat **Către românii din America**[21], şi altul la 15 septembrie 1917, **Apel către iubiţii noştri compatrioţi români din glorioasa republică a Statelor Unite**[22], documente de mare însemnătate pentru mişcarea naţională a românilor de peste Ocean, care pun în evidenţă, din nou, contribuţia deosebită a marelui tribun al românilor. În primul manifest, după ce saluta pe românii din Statele Unite, îi chema la unitate şi solidaritate, căci pentru a ne realiza „idealul naţional, deplin îndreptăţit şi drept preţuit din partea tuturor aliaţilor, se cere conlucrarea noastră a ardelenilor, a bănăţenilor şi bucovinenilor, ca să dovedim lumii, că în conştiinţa noastră românească trăieşte viu sentimentul libertăţii şi dorul nestins pentru cultură şi neatîrnare naţională". În celălalt manifest Vasile Lucaciu arăta consecinţele dezastruoase ale războiului, chemînd la colaborare strînsă a românilor cu celelalte popoare asuprite din imperiul dualist pentru a instaura în lume „era dreptului, a libertăţii şi democraţiei". Axioma şi postulatul de căpetenie, preciza Lucaciu, trebuie să fie **libertatea naţională pentru toate popoarele,** căci, „Popoarele, ele înseşi să-şi croiască soarta, dreptul şi viitorul! Naţiunile să se grupeze în statele lor naţionale". La fel şi „românii subjugaţi şi tiranizaţi de veacuri trebuie să alcătuiască o Românie Mare cu fraţii lor din regatul român".

19. Vasile Stoica, **În America pentru cauza românească**, Bucureşti, Tip. Universul, 1926; vezi şi articolul **Unirea elementului românesc din Statele Unite înfăptuită** („America", nr. 109, din 16 mai 1918).
20. „The Official Bulletin" din 18 mai 1918; vezi şi „America", nr. 107 şi 109 din 14 şi 16 mai 1918. În **Chemare către toţi românii**, se preciza: „Dreptatea nu poate fi limitată niciodată. Iar fraţii noştri de acasă şi noi pentru dreptate ne luptăm. . . Vom arăta lumii dreptatea noastră, suferinţele şi rănile noastre şi vom dovedi că ştim să ne jertfim şi sîntem vrednici de libertate. . . Noi, românii n-am vrut niciodată şi nu vrem nici astăzi să apăsăm pe nimeni. Am lăsat pe toată lumea să trăiască, dar vrem să fim lăsaţi şi noi să trăim. . . Noi, românii vrem, ca tot neamul nostru, să formăm o singură ţară" („America", nr. 117 din 25 mai 1918).
21. „Libertatea", nr. 5 din 30 august 1917. Vezi şi „Transilvania", nr. 2 din 29 august 1917. „În acest cuvînt de salutare — se spune în manifest — nu răsună numai glasul nostru de frate, ci în el se cuprinde şi salutul dulce al **Mamei** duioase, a românilor de pretutindeni, care prin reprezentanţii autorizaţi ai naţiunii, prin guvernul României ne-au trimis la voi, la fraţii noştri iubiţi".
22. „America", nr. 94 din 20 septembrie 1917; vezi şi Vasile Lucaciu, **The Roumanian Patriotic National Mission To The United States of America 1917**, pp. 7—11, 20—24.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin asemenea luări clare de poziție, prin discuțiile numeroase cu reprezentanții organizațiilor românești din America și cei ai națiunilor subjugate, Vasile Lucaciu s-a dovedit încă odată un mare tribun național, un înflăcărat militant pentru cauza unirii și dezrobirii popoarelor. Aceste documente pun în evidență, cu multă claritate, gîndirea înaintată a lui Vasile Lucaciu, modul democratic în care înțelegea el să fie stăpîne pe destinele lor, să trăiască libere în marginile statelor lor naționale, neîngrădite și fără să asuprească pe cineva. În același timp aceste documente evidențiază demascarea ce o realizează Lucaciu asupra imperiului dualist, a claselor exploatatoare și compasiunea pentru cei asupriți indiferent de naționalitate.

O contribuție valoroasă a adus Vasile Lucaciu în organizarea și desfășurarea unor mitinguri în principalele colonii românești la care a luat parte un numeros public românesc, dar și reprezentanți ai oficialităților și presei americane[23]. În felul acesta întrunirile căpătau un caracter mult mai larg, fiind abordată o gamă largă de probleme al căror conținut era axat pe **ideea luptei pentru libertate și unitate națională a popoarelor, și cu atît mai vîrtos a poporului român.** Asemenea manifestări veneau să demonstreze încă odată în fața opiniei publice mondiale greutățile și suferințele populației românești din cadrul imperiului dualist, să demaște și să combată propaganda de corupție și demoralizare națională pusă la cale de cercurile progermane, austriece și ungare din Statele Unite, să afirme hotărîrea de luptă comună a românilor cu reprezentanții celorlalte popoare subjugate de marile imperii : cehi, slovaci, sîrbi, polonezi. Pe bună dreptate sublinia V. Lucaciu că cele 12 întruniri publice la care a luat parte, „au fost adevărate manifestațiuni naționale chiar așa cum poftesc interesele noastre naționale"[24].

Un ecou deosebit de favorabil în rîndurile opiniei publice progresiste americane l-a avut marea întrunire națională de la Youngstown, din 2 septembrie 1917, care, așa cum menționează revista „Transilvania", „niciodată nu s-a văzut încă în orașul nostru o manifestație atît de măreață și impunătoare", că vorbirea lui Vasile Lucaciu „a electrizat întreg auditorul", pătruns de „lupta sfîntă pentru realizarea idealului național : unirea tuturor românilor într-o Românie Mare"[25]. Moțiunea adoptată

23. Vasile Lucaciu, **The Roumanian Patriotic National Mission To The United States of America. 1917,** pp. 1—39; vezi și ziarele: „America", „Libertatea", „Românul", „Tribuna" și „Transilvania", apărute în anii 1917—1918 în Statele Unite, care publică ample reportaje despre manifestările naționale românești și redau integral sau fragmente din cuvîntările lui Vasile Lucaciu. Iată și principalele orașe: Cincinnati (4 iulie), Trenton (12 august), Youngstown (2 septembrie), Detroit (9 și 16 septembrie), Washington (15 septembrie), Cleveland (16 și 23 septembrie), Roebling (30 septembrie), Aurora (7 octombrie), Indiana Harbor (14 octombrie), Canton (16 decembrie), acestea în anul 1917, iar în anul următor din nou la Youngstown (9 februarie), Chicago (17 februarie), Indiana Harbor (18 februarie) și altele.

24. Vasile Lucaciu, **Promemoria. . .,** p. 7; vezi și Arh. M.A.E., fond 71 (1914—1918), dos. 302. Raport al Legației române din Washington din 28 martie 1918.

25. „Transilvania" (Youngstown) nr. 3 din 5 septembrie 1917; „Libertatea", nr. 6 din 6 septembrie 1917; „Roumania" (Chicago), nr. 3 din 1 octombrie 1917, pp. 81—82. „Cuvintele lor calde au electrizat întreg auditoriul. În un elan de însuflețire națională s-a protestat contra barbariilor din imperiul dualist, prin care în chip mișelesc s-au smuls, sub presiunea baionetelor jandarmerești și a intemnițării, declarațiuni de la românii de acasă (din Transilvania) că ei nu voiesc unirea Ardealului cu România" („America", nr. 81, din 5 septembrie 1917).

https://biblioteca-digitala.ro

exprima şi ea hotărîrea celor prezenţi de a susţine cu toate forţele războiul pînă la victorie pentru fericirea şi libertatea popoarelor, pentru cauza unităţii naţionale a românilor. Relevînd însemnătatea întrunirii de la Detroit, din 16 septembrie 1917, şi cuvîntarea bogată a lui Lucaciu consacrată luptei pentru „drepturi naţionale, libertate pentru toate neamurile, pentru dreptate şi democraţie", ziarul „Free Press" scria că „Vasile Lucaciu, trimişii guvernului român au fost asaltaţi de felicitările, aplauzele şi urările a 2 000 de români"[26]. Un mare succes a avut şi întrunirea de la Cleveland, din 23 septembrie 1917, la care au luat parte peste 3.500 de persoane din oraş şi localităţile învecinate, primindu-se, totodată, numeroase telegrame de adeziune din Trenton, Detroit, Philadelphia, New Castle, Cincinnati şi altele. În cuvîntul lor : Teofil Roşca, Vasile Stoica, C. Hărjeu, ca şi Myron T. Harrich, fost guvernator al statului Ohio, Harry L. Davis, primarul oraşului şi alţii au subliniat colaborarea româno-americană pentru dobîndirea unităţii şi libertăţii popoarelor. Întrunirea, prezidată de Vasile Lucaciu, care a rostit un amplu discurs, a avut un rol deosebit de important pe linia luptei naţionale a românilor. Făcînd istoricul poporului nostru şi luptei sale de peste 2 000 de ani în cadrul aceleiaşi vetre strămoşeşti, Vasile Lucaciu a arătat că toată istoria „dovedeşte că aici a trăit şi trăieşte în patria sa, pe pămîntul său propriu o naţiune conştientă de originea sa, de drepturile sale, de individualitatea sa naţională — naţiunea română". Tocmai de aceea „Noi nu cerem nimic ce nu este al nostru, noi nu vrem să luăm nimic ce este al altuia. Noi pretindem numai aceia ce este al nostru, după toată dreptatea dumnezească şi omenească, noi pretindem libertate şi democraţie, pretindem înfiinţarea României Mari, cu Bucovina, Ardealul şi Banatul"[27]. Iată, din nou, gîndirea patriotică, democratică a lui Vasile Lucaciu, năzuinţa naţiunii fiind şi năzuinţa sa, exprimată clar în numeroasele cuvîntări rostite cu atîta înflăcărare, în articolele şi interviurile acordate publicaţiilor din America. Telegrama expediată cu acest prilej preşedintelui Wodrow Wilson, purtînd semnătura lui Vasile Lucaciu, Dionisie Moldovan şi Mihai Bîrză, sublinia faptul că pacea în Europa se va realiza abia „cînd popoarele subjugate din Austro-Ungaria vor fi libere, constituindu-se în state naţionale după drepturile lor firesti. Acesta este pentru noi rezultatul cel mai fericit ce-l aşteptăm împreună cu triumful

26. „Free Press" (Detroit) din 18 septembrie 1917; vezi şi „America" din 19 septembrie 1917 care sub titlul **Discursul părintelui Vasile Lucaciu la Detroit,** redă întreaga cuvîntare, relevînd ideea că „părinţii noştri n-au pregetat nici un moment a jertfi toate, a jertfi chiar şi viaţa, în luptă pentru apărarea limbii naţionale, care este dreptul cel mai de frunte în viaţa unui popor". În felul acesta „purcezînd mai departe lupta naţională, vom învinge pe toţi duşmanii noştri şi vom dobîndi toate drepturile cu cari înzestraţi să putem înainta pe calea culturii naţionale, în mărirea şi bunăstarea ce ni se cuvine". A se vedea şi articolul **Statele Unite cîştigă ajutorul românilor.**

27. „America", nr. 98 din 25 septembrie 1917; vezi şi Vasile Lucaciu, **The Roumanian Patriotic. . .,** pp. 25—30. „Voim să ne restabilim în drepturile noastre naţionale, cerem satisfacţiunea cuvenită pentru suferinţele milenare. . . Ardealul cu Banatul, cu Bucovina, cu Maramureşul, cu Someşana şi cu Crişana formează geograficeşte şi etnograficeşte un teritoriu compact, locuit de patru milioane de români. . . Dar aici sînt şi enclave mai mărunte sau mai măricele, deosebite frînturi de popoare: ruteni la Nord, sîrbi în Banat, saşi în Ardeal, maghiari răsfiraţi, pe ici, pe colo, dînd cu toţii o cifră de aproximativ 2,2 milioane".

https://biblioteca-digitala.ro

ideilor de dreptate, libertate și democrație din viața tuturor popoarelor"[28]. Erau noi mărturii ale devotamentului lui Vasile Lucaciu pentru cauza celor mulți și subjugați, pentru a înlătura în viitor orice dominație a popoarelor, pentru cauza națiunii române.

De fiecare dată, alocuțiunile rostite de Vasile Lucaciu ca și de către ceilalți militanți aveau darul mobilizării forțelor naționale în vederea afirmării și realizării deziderатului unității noastre statale, a susținerii Crucii Roșii Române (cu bani, îmbrăcăminte, medicamente), a familiilor celor plecați la datorie, a încuraja voluntarii români înrolați în armata americană (peste 5 000 la număr) și care luptau pe frontul francez. În cuvîntări, în moțiuni și rezoluții, în articole și apeluri se sublinia ideea unirii eforturilor tuturor popoarelor democratice pentru triumful dreptății națiunilor subjugate, ideea susținerii armatelor aliate prin toate mijloacele ce le stăteau la îndemînă pînă la victoria finală, ideea demascării fără cruțare a politicii reacționare a imperiului dualist, ideea făuririi statelor naționale libere și independente.

La începutul anului 1918, odată cu sosirea dr. Constantin Angelescu, primul reprezentant al României la Washington, numărul manifestărilor naționale a crescut. Situația politică impunea urgentarea unor asemenea manifestări, căci propaganda străină reacționară crease în rîndurile opiniei publice americane o imagine falsă asupra imperiului austro-ungar, asupra vieții națiunilor asuprite, asupra României și a dreptului ei istoric la unitate și independență națională. Dar mai ales faptul că România a fost obligată să semneze armistițiul și apoi un tratat de pace înrobitor cu Puterile Centrale trebuia prezentat în adevărata sa lumină, expusă poziția clară a țării noastre în acele momente extrem de critice. De acum toate manifestările naționale ale românilor din afara granițelor țării îmbrăcau acest caracter de vehement protest împotriva odiosului tratat impus României. Așa, de exemplu, întrunirea de la Chicago, din 17 februarie 1918, s-a bucurat de un deosebit succes, luînd cuvîntul prof. univ. Gideon Wels, Miss Harriet Wittum, dr. Bernard Flexner, din partea oficialităților americane, Vasile Lucaciu din partea M.P.N. și dr. C. Angelescu. În cuvîntul său Samuel Insull, președintele Consiliului statului Illinois, a arătat că „Germania poate obliga România să semneze un tratat de pace, dar cînd războiul se va termina și cînd ziua judecății va veni, România va rupe acest tratat

28. Ibidem. În telegrama trimisă către factorii de răspundere din țară, Vasile Lucaciu îi asigura că românii din Statele Unite „sînt gata la toate jertfele pentru biruința libertății și pentru dezrobirea fraților din mijlocul cărora au plecat". Despre alte întruniri a se vedea și „Transilvania" din 5 decembrie 1917. La 16 decembrie 1917, mitingul de la Canton a adoptat o nouă telegramă către executivul american, cerînd să sprijine „cauza dreaptă a popoarelor din imperiul dualist". Telegrama era semnată de Vasile Lucaciu, președintele întrunirii, ca și de către John Sandiu și John Flueraș, secretari. (Vasile Lucaciu, **The Roumanian Patriotic...**, pp. 37—38).

https://biblioteca-digitala.ro

şi în final va fi reconstituită"[29]. Sub titlul **Vizita membrilor Legaţiei României**, revista „Roumania", condusă de Paul Negulescu, preciza că la adunare „Răsunau uralele nesfîrşite ale bunilor şi înţelepţilor români din Ardeal, Banat şi Bucovina, care cu tricolorul României agitau întreaga atmosferă ca să ducă vîntul glasul lor de îmbărbătare peste pămîntul Americii, peste valurile Oceanului, să ducă vîntul glasul lor în Ţara mamă, frumoasa Românie, ce se zbate aprig şi cu îndîrjire de moarte în lupta ei pentru dreptul de a exista şi a fi liberă"[30].

De o largă audienţă în rîndurile opiniei publice americane s-a bucurat şi adunarea naţională de la Indiana Harbor, din 18 februarie 1918, la care a luat parte un numeros public, ca şi L. Mc. Cormack, primarul oraşului, Walter S. Brewater şi alţi demnitari locali. În cuvîntul său înflăcărat, Vasile Lucaciu a salutat pe dr. C. Angelescu, sosit în Statele Unite, „venit ca frate la frate, să arate durerile şi aspiraţiile şi toate nădejdile care se ascund în inimile fiecărui român". „Sărbătoarea de azi în faţa marilor zile istorice şi în faţa marelui eveniment istoric care ne aşteaptă, în interesul vieţii noastre naţionale şi politice — spunea Lucaciu — va cîntări mult în balanţa datorinţelor noastre". La rîndul său, dr. C. Angelescu, făcînd istoricul intrării României în război, a elogiat activitatea lui Vasile Lucaciu, angajat în lupta dezrobitoare a întregului popor, căci, cu toate greutăţile, spunea marele tribun „nu ne-am uitat idealul naţional. Acelaşi gînd ne-a purtat şi ne poartă : unirea, înfăptuirea visului pe care de secole îl năzuim, să fim la un loc, un singur neam, cu o singură împărăţie"[31].

Deosebit de importantă a fost activitatea publicistică desfăşurată cu ajutorul unor ziarişti de vază, fiind difuzate numeroase broşuri, hărţi şi grafice asupra ariei geografice, etnice şi lingvistice a provinciilor sale aflate sub dominaţia austro-ungară : Banatul, Crişana, Maramureşul, Transilvania şi Bucovina[32]. În felul acesta, treptat, prin deslușirile date marilor gazetari americani, aceştia, preciza Vasile Stoica, ne-au luat apărarea şi au „scris articole în favorul nostru, susţinîndu-ne revendicările şi cerînd nu numai

---

29. Bibl. Acad. R.S.R., Arhiva Angelescu, XIX, Varia 9, p. 16; Vezi şi „La Roumanie" (Paris), nr. 12 din 4 aprilie 1918; „Le Chicago Sunday Tribune" din 24 februarie 1918; „New York Times" din 18 februarie 1918. În articolul **Grandioasa întrunire româno-americană din Chicago**, se reproduce pe larg desfăşurarea adunării, ca şi cuvîntul vorbitorilor. „Naţiunea română a trebuit să plătească scump dreapta ei intervenire de a-şi mîntui fraţii din Transilvania... Femeile din România — declara în continuare H. Witum — au dus o luptă egală cu a bărbaţilor de pe front. A venit timpul cînd noi femeile şi bărbaţii din America să sărim în ajutorul femeilor şi copiilor unei ţări care a suferit la fel cu Belgia şi, poate şi mai mult". („America", nr. 37 din 19 februarie 1918). De asemeni în articolul **O manifestare românească la Chicago**, se sublinia contribuţia României în războiul de eliberare naţională, jertfele şi spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă întregul nostru popor. „Numele Ecaterina Teodoroiu va rămîne unul dintre cele mai glorioase ale războiului român. Ea este destinată a inspira cîntece şi legende eroice ale acestui război" („La Roumanie", din 4 aprilie 1918).

30. „Roumania", (Chicago), I, nr. 8, martie 1918, p. 192; vezi şi „America", nr. 37 şi 38 din 19 şi 20 februarie 1918.

31. „America", nr. 46 din 2 martie 1918. În manifestul **Către toată suflarea românească din Statele Unite şi Canada**, publicat la iniţiativa lui V. Lucaciu, se sublinia că „Neamul nostru de acasă nu mai poate lucra şi contribui la triumful aliaţilor, pe dată ce România va încheia o pace silită de împrejurări. Niciodată n-am avut o misiune mai mare şi mai hotăritoare ca în momentele de faţă. Cu toţii, într-un gînd şi cuget, din toate puterile şi mijloacele noastre, cu tot ce ni se cere: viaţă, avere, sîngele nostru şi banul nostru să venim în ajutorul aliaţilor, în ajutorul ţărilor în care trăim ca să le ajutăm la triumful lor asupra duşmanului comun". („America", nr. 45 din 1 martie 1918).

32. Bibl. Acad. R.S.R., Arhiva Angelescu, I, mss. 18, pp. 1—10. Raportul lui Vasile Stoica către dr. C. Angelescu, ministru al României în Washington.

https://biblioteca-digitala.ro

autonomia neamurilor din Austro-Ungaria, ci deplina libertate și unire cu frații lor de peste hotarele Habsburgilor"[33]. În corespondența din 8 și 12 februarie 1918, dintre dr. C. Angelescu și Victor Antonescu, aflat la Paris, îl informa despre activitatea M.P.N. condusă de Vasile Lucaciu, ceea ce demonstra năzuința românilor oprimați de a se uni cu România[34].

Un rol deosebit pe linia apărării intereselor naționale ale României l-au avut vizitele întreprinse de Vasile Lucaciu și Vasile Stoica, de către alți români aflați în Statele Unite — dr. N. Lupu, L. Mrazek, C. Miclescu, Paul Negulescu etc. la diferite personalități americane : Theodor Roosevellt, fost președinte al S.U.A., Franklin Lane, ministrul de interne, William Philips, John Barrelt, căpitanul Luke C. Doyle, criticul militar Frank H. Simonde, ziariștii Mac Lean, Ira E. Benhett, Frederik H. Allec, Henry Sleaper și alții care au susținut justețea revendicărilor noastre naționale, abordînd într-un cadru mai larg autonomia națiunilor din Austro-Ungaria, dreptul și deplina libertate a popoarelor de a dispune de soarta lor și în acest cadru dezideratele unioniste, drepte ale României[35]. Așa bunăoară, în întrevederea avută cu Th. Roosevellt, fost președinte al S.U.A., acesta a declarat la 8 decembrie 1917 că „Statele Unite vor susține dezrobirea naționalităților și vor susține cu hotărîre regatul român în justele sale revendicări"[36]. În același timp, Vasile Lucaciu, bun cunoscător al limbilor germană și maghiară, a cercetat cu atenție propaganda de corupțiune desfășurată de presa legată de interesele Puterilor Centrale care, prin cele mai variate și josnice mijloace, denigra lupta justă a popoarelor asuprite din monarhia dualistă. Cunoscînd manevrele reacțiunii, documentele pe care le invocau în scopul menținerii în continuare a imperiului dualist, Vasile Lucaciu a putut direcționa și orienta cu maximum de eficiență propaganda românească, considerînd ca absolut necesară întărirea legăturilor dintre reprezentanții românilor și ai celorlalte națiuni (cehi, iugoslavi, poloni etc.) din imperiu, în vederea ruperii lanțului asupririi și pentru dreptate și libertate națională[37].

O importanță deosebită pentru propaganda desfășurată în Statele Unite a avut-o tipărirea broșurii **Misiunea Patriotică Națională Română** în **Statele Unite,** în mii de exemplare, în limba engleză. Lucrarea cuprindea principalele cuvîntări rostite de Vasile Lucaciu la diferite întruniri publice în a doua jumătate a anului 1917, ca și moțiunile adoptate cu aceste prilejuri, precum și telegramele trimise către factorii guvernamentali români și ame-

33. **Ibidem,** f. 4; N. Iorga, **America și românii din America, Note de drum și Conferințe,** Vălenii de Munte, 1930, pp. 80—81.
34. Bibl. Acad. R.S.R., Arhiva Angelescu, XIX, Varia 9, Scrisorile lui C. Angelescu către Victor Antonescu, la Paris.
35. Vasile Stoica, **În America pentru cauza românească,** București, Tip. Universul, 1926, pp. 10—12, 28—30.
36. Bibl. Acad. R.S.R., Arhiva Angelescu, I, mss. 18, f. 6; vezi și Boris Rangheț, **Relațiile româno-americane în perioada prisnului război mondial, 1916—1920,** Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, pp. 83—96.
37. Vasile Lucaciu, **Promemoria...,** mss 17, p. 8, „Am cercetat cu atențiune propaganda de corupțiune — declară Lucaciu —, am controlat presa periodică care scrie în mod scandalos și revoltător despre noi, românii, despre naționalitățile din Ungaria și Austria"; Vezi și C. Kirițescu, **Istoria războiului pentru întregirea neamului, 1916—1919,** vol. III, București, 1922, pp. 292—294.

https://biblioteca-digitala.ro

ricani, în care se exprima hotărîrea românilor transilvăneni şi bucovineni de unire cu România.

De o largă audienţă în rîndurile opiniei publice mondiale s-a bucurat marele Congres românesc de la Youngstown-Ohio, din 9 şi 10 martie 1918, la a cărui pregătire Vasile Lucaciu şi-a adus o contribuţie de mare preţ. Încă după şedinţa reprezentanţilor bisericii ortodoxe din 22 februarie 1918 care au hotărît convocarea Congresului, Vasile Lucaciu s-a interesat îndeaproape despre posibilitatea coordonării acţiunilor celor două confesiuni româneşti din Statele Unite, încît toate parohiile erau invitate a „trimite delegaţi... care să se manifeste în voinţa poporului la săvîrşirea actului de unitate naţională". În vederea realizării unei atari acţiuni, ziarul „America" comenta pe larg contribuţia lui Vasile Lucaciu care a declarat că „s-ar putea ca toate bisericile române din Statele Unite să se rupă de autorităţile superioare bisericeşti" din Austro-Ungaria „şi, unindu-se laolaltă, să formeze aici o biserică română neatîrnată pînă la încheierea păcii"[38].

Congresul a fost prezidat de Ioan Podea, de faţă fiind Vasile Stoica, dr. C. Angelescu, maior L. Teiuşan, Paul Negulescu, senatorul John G. Cooper, judele instructor George V. Carew, ca şi reprezentanţii a peste 150 000 de români. Discuţiile care au avut loc au evidenţiat caracterul politic al lucrărilor congresului, căci s-a întreprins o amplă evocare istorică a luptei românilor pentru libertate şi neatîrnare, pentru unitatea tuturor românilor, subliniindu-se că „numai prin unire se pot săvîrşi fapte mari din care să isvorască unirea neamului şi înfăptuirea idealului nostru naţional"[39].

Rezoluţia adoptată de Congres exprima hotărîrea răspicată a românilor transilvăneni aflaţi în Statele Unite de unire necondiţionată cu România. „Noi, mai jos iscăliţi preoţi şi mireni, pătrunşi de simţămîntul dreptăţii şi al dragostei de neam..., — se spunea în rezoluţie — socotind că din faţa prigonirilor stăpînirii ungureşti adevăraţii noştri luminatori şi înainte-mergători au fost siliţi să-şi caute scăpare în binecuvîntatul regat românesc, iar noi, poporul muncitor, sărac şi necăjit, să venim peste mări şi ţări în acest dulce pămînt al libertăţii, socotind că în toate zilele amarei noastre vieţi gîndurile ni se îndreaptă cu adîncă dragoste şi neclintită nădejde spre liberul regat al României, de unde aşteptăm cu toţii dezrobirea neamului nostru ajuns sub obläduiri străine şi duşmane... hotărîm ca nimeni dintre noi de astăzi înainte să nu mai fie supus şi nici să mai aibă nici un soi de legătură cu Mitropolia română ortodoxă din Ungaria şi Transilvania; legăturilor ce au fost să se rupă şi numai atunci să fie statornicite iarăşi cînd Transilvania şi ţinuturile româneşti din Ungaria vor fi dezrobite, făcînd parte din regatul liber al României". Totodată,

38. „America", nr. 58 din 16 martie 1918; A se vedea şi articolele, **Alipirea bisericii române ortodoxe de Mitropolia română din România** („America", din 1martie 1918); **Să ne manifestăm cu bărbăţie** („America", din 8 martie 1918); **Marea manifestaţie naţională de la Youngstown** („America", din 12 martie 1918); **Marea întrunire românească din Youngstown, O.** („Roumania", martie 1918 p. 201).
39. „America", nr. 54 din 12 martie 1918; vezi şi „America", din 13, 14 şi 15 martie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

rezoluția exprima sentimentele comune ale românilor aflați în Statele Unite cu cele ale românilor aflați sub dominația străină „cu care împreună de veacuri întregi ne-am străduit și ne-am jertfit pentru unirea întru libertate cu regatul românesc"[40]. În felul acesta congresul a constituit un moment de mare înălțare sufletească prin care românii din America au hotărît unirea lor cu statul român, act ce a premers și a pregătit Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Ziarele românești, ca și unele publicații americane au comentat elogios marea adunare de la Younsgtown, apreciind pe bună dreptate că „a fost fără îndoială cea mai măreață manifestare a românilor din Statele Unite", la care „Vasile Lucaciu și-a adus o contribuție remarcabilă"[41], că „hotărîrea de unire este un act atît de măreț, strălucit și hotărîtor în istoria neamului nostru că va face un puternic ecou în întreaga lume"[42]. În raportul lui C. Angelescu către V. Antonescu la Paris, îi cerea acestuia din urmă să desfășoare o largă propagandă în jurul Congresului, care reprezintă un important act politic, cu ample rezonanțe în opinia publică mondială. „El va demonstra voința românilor din Austro-Ungaria de a se uni cu România"[43]. De altfel revista „La Transylvanie" în articolul **Congres național român în America,** ca și ziarul „La Roumanie" au subliniat semnificația politică a congresului, rolul pregătitor al lui Vasile Lucaciu în desfășurarea acestui Congres[44].

Încheindu-și activitatea peste Ocean, Vasile Lucaciu plecă la Paris, căci de acum, aici, în capitala Franței, se concentra activitatea națională românească de pretutindeni, aici își avea sediul nucleul conducător al mișcării naționale românești, din care Vasile Lucaciu nu putea lipsi. După cum se știe Comitetul Coloniei române din Paris și Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina avînd sprijinul unor personalități științifice, politice și literare venite din România, au desfășurat o rodnică activitate nu numai prin cele două publicații „La Roumanie" și „La Transylvanie", ci și prin numeroase articole apărute în diferite ziare franceze: „La Victoire", „Le Temps", „Le Figaro", „Le Matin", „L'Eveil" etc., prin broșuri și lucrări cu caracter istoric și etnografic, prin conferințe ținute la Paris și în alte localități din Franța. Cum era și firesc Vasile Lucaciu a luat parte cu multă însuflețire, începînd cu luna august 1918, la toate aceste manifestări, cărora a reușit să le imprime prospețime, elan militant și înainte de toate o **unitate de vederi pentru toți și în toate,** spre împlinirea mărețului ideal unionist. Evenimentele din vara anului 1918 impuneau cu mare acuitate necesitatea strîngerii eforturilor tuturor factorilor pentru cauza unității naționale, a înlăturării oricăror elemente ce ar putea

40. Arh. St. Brașov, fond Ioan Podea, act. 57/1928 ; „La Transylvanie" (Paris) din 15 august 1918, p. 12—13 ; „America", nr. 54 din 12 martie 1918. Rezoluția, adoptată cu unanimitate de voturi de congres, a fost înaintată președintelui S.U.A., exprimînd și în felul acesta hotărîrea românilor din Transilvania aflați peste ocean de a se uni cu România.
41. „Roumania", I, nr. 8, martie 1918, pp. 201—203.
42. „America", nr. 54 din 12 martie 1918 ; „The Official Bulletin" din 18 mai 1918 ; The New York Times" din 5 aprilie 1918. În telegrama sa din 2 aprilie 1918, dr. E. Lucaciu exprima, în numele Comitetului Național Român din America, călduroase mulțumiri redacției ziarului „The New York Times", pentru modul cum apără interesele celor oprimați din Austro-Ungaria.
43. Bibl. Acad. R.S.R., Arhiva Angelescu, XIX, Varia 9, Raport din 8 februarie 1918.
44. „La Transylvanie", (Paris) I, nr. 10 din 1 octombrie 1918, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

umbri sau slăbi acţiunea comună. Conştient de importanţa acestui obiectiv politic, Vasile Lucaciu şi-a concentrat atenţia, în prima parte a activităţii sale în Franţa, spre realizarea acestui deziderat tactic major. Revista „La Transylvanie" sublinia tocmai faptul că prin sosirea „dr. Ion Cantacuzino şi a lui Vasile Lucaciu la Paris şi ralierea lor Comitetului Coloniei române, lupta naţională în străinătate, contra opresorilor, a intrat într-o nouă fază". Totodată, prin intrarea în rîndurile Comitetului Coloniei române a celor mai de seamă personalităţi politice, ştiinţifice şi literare româneşti (Traian Vuia, Octavian Goga, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Constantin Mille, Elena Văcărescu, dr. Constantin Istrati, I. Theodor Florescu), se realiza întărirea şi îndreptarea cu şi mai multă hotărîre a „luptei tuturor românilor spre unitatea politică"[45].

Pentru aducerea la îndeplinire a gîndurilor şi năzuinţelor exprimate de reprezentanţii cercurilor politice româneşti sau ai unor organizaţii politice şi culturale, fie că erau din Vechea Românie, fie că erau din provinciile româneşti subjugate, Vasile Lucaciu şi dr. Ion Cantacuzino au avut mai multe întrevederi cu militanţii naţionali din Franţa, participînd activ la întrunirile organizate pentru apărarea cauzei româneşti. Aşa, de exemplu, în adunarea din 1 august 1918, organizată de Consiliul Naţional al românilor din Transilvania şi Bucovina, condus de Traian Vuia, vorbitorii au relevat, după cum sublinia „La Transylvanie", semnificaţia concentrării tuturor forţelor româneşti în vederea „impulsionării activităţii pentru independenţa Transilvaniei, Banatului şi Bucovinei şi pentru unirea acestor provincii cu România"[46].

Aceiaşi idee a fost relevată şi la adunarea generală a Coloniei române din Paris, din 31 august 1918, consacrată aniversării a doi ani de la intrarea României în război pentru eliberarea teritoriilor aflate sub dominaţia imperiului dualist. Vorbitorii E. A. Pangrati, Vasile Stroescu, Raphael-Georges-Lévi, reprezentant al Comitetului „Franţa-România" au subliniat semnificaţia politică a momentului pentru lupta de dezrobire a românilor din Austro-Ungaria, pentru însăşi libertatea şi prosperitatea poporului român. În acelaşi cadru, cei prezenţi la adunare au sărbătorit cu entuziasm pe Vasile Lucaciu, preşedintele Ligii pentru unitatea tuturor românilor, subliniindu-se că şi în Franţa el este un mentor activ al luptei pentru „unirea românilor din Românie veche cu cei din Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia, Dobrogea, Maramureş". Unirea românilor din Franţa, într-un singur organism politic, aşa cum se uniseră românii din America şi Italia, simboliza în fond „marea unitate a românilor, spre care aspirăm cu toţii şi care va fi realizată"[47], căci, sublinia Vasile Lucaciu „Zi-

45. „La Transylvanie", I, nr. 9 din 15 septembrie 1918, p. 2. În acelaşi context se aprecia că „Ion Cantacuzino şi Vasile Lucaciu simbolizează lupta şi aspiraţiile tuturor românilor spre unitatea politică".

46. Ibidem, nr. 12 din 1 noiembrie 1918, p. 20.

47. „La Roumanie" (Paris) an. I, nr. 34 din 5 septembrie 1918. „Noi, fiii liberi ai naţiunii române — spunea Vasile Lucaciu — afirmăm şi mărturisim deschis şi hotărît în faţa aliaţilor noştri, că noi reprezentăm idealul naţional pentru care fraţii noştri şi-au vărsat eroic sîngele şi s-au sacrificat luptînd pentru unitatea naţională . . . Noi, afirmăm că vom contribui prin tot ce avem şi chiar cu preţul vieţii, la triumful idealului final şi definitiv al dreptăţii şi libertăţii popoarelor".

https://biblioteca-digitala.ro

lele istorice pe care le trăim sînt mari, grele și pline de o mare importanță pentru umanitate și în special pentru cauza noastră națională". Ca și peste Ocean, tribunul memorandist a venit să dea noi dimensiuni propagandei naționale, să exprime în fața opiniei publice franceze legitimitatea și încrederea în realizarea idealului național, căci românii „un popor de 14 milioane se deșteaptă, aspiră o viață nouă, în propriul stat național". Demn de reținut din cuvîntul lui Vasile Lucaciu este și precizarea deosebit de importantă că unirea se va face pe baze democratice, după cum „noi afirmăm și susținem marile idei de libertate, dreptate și democrație pentru toate popoarele"[48].

Avînd în vedere dezvoltarea mișcării naționale a popoarelor subjugate, inclusiv a românilor, amplele manifestări politice, desfășurate în vara și toamna anului 1918, impuneau găsirea unor noi forme de organizare, corespunzătoare împrejurărilor istorice. Sesizînd cursul evenimentelor militanții naționali români din Franța, cărora Vasile Lucaciu le aducea un plus de experiență, au inițiat o largă dezbatere, menită să impulsioneze propaganda scrisă și orală, să reorganizeze întreaga mișcare națională, prin alegerea unui organism politic care să cuprindă în rîndurile sale pe reprezentanții românilor din Franța, Italia, Statele Unite și Anglia, deci ai românilor de pe ambele versante ale Carpaților, nevoiți să ia calea pribegiei. Acest organism trebuia să simbolizeze aspirațiile de unitate ale întregii națiuni române și să exprime voința întregului nostru popor pentru libertate, unitate și independență națională, să coordoneze manifestările naționale ale românilor și să stabilească legături cu organizațiile celorlalte națiuni subjugate (cehi, sîrbi, poloni, slovaci etc.) pentru acțiuni comune dezrobitoare.

O importanță deosebită pentru realizarea acestui obiectiv politic l-au avut întrevederile lui Vasile Lucaciu și Ion Cantacuzino cu reprezentanții Comitetelor Coloniei române din Paris și ai Comitetului național al românilor din Transilvania și Bucovina.

Ca urmare, adunarea generală a Coloniei române din Paris, de la 6 septembrie 1918, a ales **Consiliul Național Român,** avînd în frunte pe Vasile Lucaciu și dr. Ion Cantacuzino, mandat de mare onoare și răspundere, reînoit în ședința din 28 septembrie[49]. Prestigiul de care se bucura Vasile Lucaciu în rîndurile românilor și ale opiniei publice franceze era mare, după cum întreaga sa activitate pusă în slujba idealului național era nemăsurată. Însuși apelul convocator al adunării a fost semnat de Vasile Lucaciu, în calitate de președinte al Ligii pentru unitatea tuturor românilor, Ion Cantacuzino, președintele Federației unioniste române, E. A.

48. Ibidem ; vezi și nr. 35 și 36 din 12 și 19 septembrie 1918. În editorialul ziarului „La Roumanie", se adresau cuvinte de caldă elogiere lui Vasile Lucaciu, care „ne-a vorbit despre provinciile românești subjugate, despre suferințele românilor, despre sentimentul național inalterabil și despre aspirațiile înflăcărate spre unitate națională". E. A. Pangrati declara : „Noi vă salutăm Vasile Lucaciu, d-voastră care sînteți pentru toți românii oprimați conducătorul necontestat, apostolul și martirul libertății naționale. Mai bine de un jumătate de secol n-ați încetat a lupta și a suferi pentru cauza națiunii". („La Roumanie" din 5 septembrie 1918).

49. Actes et documents concernant la question roumaine, Paris, Paul Dupont, 1918, pp. 8—14 ; Vezi și „La Roumanie", nr. 35 din 12 septembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Pangrati şi Paul Brătăşanu, vicepreşedinţi ai Coloniei române din Paris. Prin semnăturile aşternute pe acest apel de către reprezentanţii celor trei organizaţii, prin constituirea Consiliului şi alegerea în fruntea lui a doi militanţi de seamă ai mişcării naţionale, prin adeziunile primite de la românii din alte oraşe ale Franţei, din America, Italia, Anglia, Elveţia etc., acţiunea din 6 septembrie se înscrie la loc de mare importanţă în lupta naţională a românilor. De altfel presa românească şi străină a publicat articole elogioase despre constituirea Consiliului Naţional Român, socotind că aceasta deschide o eră nouă în lupta pentru înfăptuirea idealului unităţii naţionale a românilor de pretutindeni. Vorbitorii, Paul Brătăşanu, I. Găvănescu, Ion Cantacuzino, Vasile Stroescu, I. Th. Florescu, A. Eliescu, Em. Antonescu ş.a., au pus în evidenţă semnificaţia politică a noului organism, sarcinile acestuia pentru organizarea şi conducerea luptei naţionale a românilor, pentru combaterea propagandei reacţionare, a face cunoscut opiniei publice din ţările Antantei, ca şi din ţările neutre, justeţea cauzei naţionale a popoarelor din Austro-Ungaria, şi deci şi a românilor, a iniţia acţiuni comune cu reprezentanţii acestor popoare, a reprezenta interesele României pe lîngă marile puteri, a pregăti materiale documentare pentru viitoarea Conferinţă de pace, mai ales că se întrezărea o mare luptă diplomatică. În acelaşi cadru a fost subliniată contribuţia deosebită a lui Vasile Lucaciu pe linia strîngerii rîndurilor tuturor forţelor româneşti. „Nici o împrejurare nu ar putea fi mai favorabilă unei astfel de reuniuni — declara Paul Brătăşanu — ca cea de azi care are printre noi pe Vasile Lucaciu, acest martir al românismului, reprezentantul cel mai autorizat al fraţilor noştri din Transilvania"[50]. La rîndul său, Vasile Lucaciu a făcut un larg expozeu asupra situaţiei României şi a românilor subjugaţi, exprimînd încrederea în victoria finală, în realizarea Unirii. Cu patetism şi înflăcărare, Vasile Lucaciu chema la luptă şi organizare, după un program unic naţional, al cărui scop suprem trebuia să fie unirea românilor în statul lor naţional democratic şi independent. „Trebuie să mergem înainte şi să afirmăm cu forţa drepturile şi aspiraţiile noastre pînă în ziua cînd ele vor fi înfăptuite. Această Unire sfîntă ne va da energia necesară ca să ducem lupta pînă la capăt. Ea este garanţia sigură a realizării unităţii tuturor românilor într-un stat naţional: România Mare"[51].

Moţiunea adoptată şi semnată de cei prezenţi la adunare, ca şi de către reprezentanţi ai organizaţiilor româneşti din Statele Unite şi Italia, între care Partenie Cosma, Octavian Goga, G. Rotica, I. Podea, Vasile Stoica, Vl. Ghica, S. Mîndrescu, G. G. Mironescu, C. Mille, Şt. Hepites, D. Hurmuzescu, Tr. Lalescu, D. Voinov, P. Antonescu şi alţii, venea să dea glas hotărîrii românilor de pretutindeni pentru „realizarea aspiraţiilor noastre naţionale, a dreptului legitim al naţiunii române de făurire a unei Românii Mari"[52]. În acelaşi document se adresa un salut plin de entuziasm

50. „La Roumanie", I, nr. 35 din 12 septembrie 1918. În cadrul întrunirii, E. Antonescu spunea: „nu numai că mă raliez din plin la ideea alegerii lui Lucaciu şi Cantacuzino (în fruntea Consiliului — n.n.) dar încă cred că nimeni nu ar putea face vreo obiecţie asupra acestui subiect".
51. **Actes et documents . . .** p. 13.
52. **Ibidem**, pp. 20—21.

https://biblioteca-digitala.ro

lui Vasile Lucaciu și Ion Cantacuzino, și li se dădea mandat pentru conducerea Consiliului Național, pentru lărgirea sferei sale de activitate.

Noul organism politic — Consiliul Național Român — menit a cuprinde și exprima interesele românilor din Franța, Italia, Statele Unite și din alte locuri, a dat noi dimensiuni manifestărilor românești pe linia desăvîrșirii statului unitar român. Lupta continua într-un ritm și mai susținut nu numai în Franța, ci peste tot unde se aflau organizații românești, Vasile Lucaciu aducîndu-și contribuția sa prețioasă cu pasiune și înflăcărare. Însăși constituirea la New York, în 15 septembrie 1918, a Uniunii Europei Centrale din reprezentanții românilor, cehilor, sîrbilor, polonezilor, italienilor etc., ca și memoriul înaintat de aceasta președintelui Statelor Unite, în care se exprimau clar aspirațiile națiunilor oprimate din Austro-Ungaria, poartă, într-un anume fel, și amprenta contribuției lui Vasile Lucaciu. Corespondența acestuia de la Paris, cu Vasile Stoica, președintele Ligii naționale a românilor din America, cu Epaminonda și Constantin Lucaciu, ne întărește această convingere, evidențiind încă odată rolul deosebit al marelui tribun în întreaga mișcare națională românească. Faptul că se afla în strînsă legătură cu reprezentanții tuturor organizațiilor românești, Vasile Lucaciu împreună cu Ion Cantacuzino a primit, la 28 septembrie 1918, misiunea redactării manifestului intitulat: **Apel la unitate,** publicat în loc de frunte în ziarele din Franța și Anglia. Manifestul era un protest vehement împotriva noii idei de federalizare a Austriei, pentru autodeterminarea popoarelor și făurirea de state naționale libere și independente, bucurîndu-se de o largă audiență nu numai în rîndurile opiniei publice franceze, ci și în celelalte state ale Antantei, ca și ale națiunilor din imperiul dualist, care și ele împreună cu românii se ridicau la luptă pentru independență și unitate națională[53]. Prețioasa contribuție a lui Vasile Lucaciu la lupta generală a poporului român pentru libertate, unitate și independență națională este reliefată și de munca neobosită depusă pentru pregătirea întrunirii din 3 octombrie 1918, în cadrul căreia a fost ales comitetul definitiv al **Consiliului Național al Unității Române,** avînd ca președinte pe Take Ionescu, iar ca vicepreședinți pe Vasile Lucaciu, O. Goga, dr. C. Angelescu și I. Th. Florescu[54]. Și cu acest prilej, Vasile Lucaciu luînd cuvîntul a subliniat importanța deosebită a **acțiunii unitare a tuturor forțelor naționale,** lupta hotărîtă pînă la dobîndirea victoriei, în care credea cu nemărginită înflăcărare. „Noi, ne prezentăm azi, așa cum spune imnul nostru de redeșteptare națională «uniți în cuget și simțiri» în jurul

53. „La Transylvanie", I, nr. 10 din 1 octombrie 1918, pp. 7—10 ; „La Roumanie", I, nr. 39 din 10 octombrie 1918 ; **Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918—1929,** vol. III. Cultura națională, București, 1929, p. 1 461.

54. **Actes et documents...,** pp. 29—38. Din Comitet mai făceau parte: dr. Ion Cantacuzino, Traian Vuia, S. Mîndrescu, V. Stroescu, Partenie Cosma, Paul Brătășanu, N. Titulescu, D. Drăghicescu, C. Mille, I. Ursu etc.

https://biblioteca-digitala.ro

unicului program politic şi naţional, care constă în realizarea idealului nostru : unirea tuturor românilor într-o Românie mare"[55].

Activitatea Consiliului Naţional al Unităţii Române a avut o importanţă cu totul deosebită în acele împrejurări pentru acţiunea comună a românilor cu celelalte popoare oprimate, în lupta împotriva monarhiei dualiste austro-ungare. În cadrul noului organism politic Vasile Lucaciu desfăşoară o rodnică activitate. El avea misiunea de a purta corespondenţa cu reprezentanţii românilor din Italia şi Statele Unite, cu înseşi oficialităţile franceze. Aşa, de exemplu, în adresa C.N.U.R., din 4 octombrie 1918, purtînd semnătura lui Vasile Lucaciu, se aducea la cunoştinţă guvernului Franţei constituirea acestui organism politic românesc, cerînd a fi recunoscut ca for oficial care reprezintă interesele României şi ale românilor. Acest fapt a atras după sine recunoaşterea C.N.U.R. de către guvernele Franţei, Angliei, Statelor Unite şi Italiei[56]. Demnă de subliniat este activitatea lui Lucaciu în impulsionarea mişcării naţionale de peste Ocean. În scrisoarea din 10 octombrie 1918, Vasile Lucaciu cerea lui Vasile Stoica, dr. N. Lupu, I. Podea, Epaminonda Lucaciu, P. Roşca să organizeze noi manifestări naţionale contra ideii de federalizare a Austriei, lansată de către Carol IV de Habsburg, să informeze presa despre acţiunile comune ale românilor, despre hotărîrea lor unionistă. „Toate acţiunile să le raportaţi unicului Birou al Consiliului, pe adresa Vasile Lucaciu"[57].

Deosebit de important ni se pare şi faptul că multe din corespondenţele C.N.U.R. către oficialităţile franceze erau semnate de Vasile Lucaciu, sau de el şi ceilalţi membri ai Consiliului. De pildă, în scrisoarea C.N.U.R. din 14 octombrie 1918, semnată de Vasile Lucaciu, se exprimau sentimente de gratitudine guvernului francez care, la 12 octombrie 1918, recunoscuse oficial Consiliul Naţional al Unităţii Române[58]. De asemenea, Memoriul C.N.U.R., prezentat Conferinţei de Pace de la Versailles, din 4 noiembrie 1918, poartă semnătura lui Vasile Lucaciu, alături de cea a lui Take Ionescu şi Octavian Goga. Precizînd că în 1916 puterile Antantei au recunoscut legitimitatea aspiraţiilor de unire a românilor din Transilvania şi Bucovina cu statul român, C.N.U.R. venea să afirme hotărîrea sa pentru desăvîrşirea statului naţional unitar român, care „va fi un stat pe deplin democratic, cu egalitate absolută pentru toate naţionalităţile conlocuitoare"[59].

Activitatea politico-organizatorică a lui Vasile Lucaciu a fost completată strălucit de munca propagandistică, fiind unul dintre cei mai buni

55. **Ibidem**, p. 37.
56. **1918. Unirea Transilvaniei cu România**, ed. a III-a, Ed. politică, Buc., 1978.
57. Bibl. Acad. R.S.R., Arhiva Angelescu, XIX, Varia 9. Actul din 10 octombrie 1918.
58. **Actes et documents . . .** pp. 41—42 ; „La Roumanie", nr. 40 din 17 octombrie 1918.
59. **Actes et documents . . .** pp. 49—51.

https://biblioteca-digitala.ro

oratori, cu o mare putere de captare a auditoriului, de transmitere a mesajului de înalt patriotism, de unitate și libertate națională. Întreaga muncă de propagandă, deși de scurtă durată, a avut un succes deosebit. Conferințele și articolele lui Vasile Lucaciu, pe teme de interes național, istoric, etnografic, s-au bucurat de largă audiență, fiind unul dintre cei mai buni cunoscători ai chestiunii românilor din Transilvania[60]. Pe bună dreptate Octavian Goga referindu-se la activitatea lui Vasile Lucaciu scria: „Sînt oameni predestinați să concentreze în sufletul lor aspirațiile publice, oameni-drapel, care se ivesc pe toate cîmpurile de luptă... Ființa lor este un rezumativ al societății, o concretizare a epocii. Vasile Lucaciu a fost zidit din acest rar aluat"[61].

Concomitent cu munca laborioasă desfășurată în Franța, Vasile Lucaciu a manifestat preocupare pentru activitatea românilor din Elveția și Italia, luînd parte la unele dintre manifestările politice de acolo pe linia luptelor pentru desăvîrșirea statului național unitar român. În acest context amintim Congresul naționalităților oprimate din imperiul dualist, ținut la Geneva, în ziua de 29 octombrie 1918, unde Vasile Lucaciu a desfășurat o rodnică activitate propagandistică[62]. Tot la Geneva, mai tîrziu, în mai 1919, în cadrul unei mari manifestații naționale, Vasile Lucaciu afirma hotărîrea românilor care „nu vor accepta nici o tranzacție ce ar putea denega dreptul lor la dreptate și unitate națională"[63]. După o activitate laborioasă în rîndurile legiunilor române din Italia, ca și în cadrul Consiliului Național al Unității Române, al colaborării rodnice cu delegația română la Conferința de la Versailles pentru recunoașterea actului istoric de unire a românilor într-un singur stat național, liber și democratic, Vasile Lucaciu în octombrie 1919 s-a înapoiat în Patrie. Într-o convorbire avută cu dr. N. Lupu, Vasile Lucaciu, a cărui viziune democratică și patriotică era mai presus de orice, a făcut declarații de mare însemnătate pentru activitatea politică generală, pentru viitorul României. „Trebuie să ne grăbim să ne întoarcem și noi în patrie, pentru ca să putem lua parte la bucuria generală, dar mai cu seamă pentru că ne așteaptă noi misiuni, noi îndatoriri. Nu e destul că patria s-a unit, ea trebuie consolidată și această consolidare pretinde o muncă tenace și dezinteresată"[64]. Era un mesaj grăitor, ce caracterizează întreaga activitate, atît de bogată, a „Leului de la Șișești".

Unirea cea Mare, realizată în 1918 prin efortul și jertfele întregului nostru popor, a deschis calea unor profunde transformări economice, so-

60. O. Tafrali, **Propaganda românească în străinătate**, Craiova, Ramuri, 1920, pp. 30—31, 36—37.
61. „Viitorul", ediție specială, din 3 decembrie 1922; vezi și Corneliu Mezea, **Op. cit.**, p. 139.
62. A. Iuga, **Cu privire la Vasile Lucaciu, Acte, documente, procese**, Baia Mare, 1940, p. 387.
63. „La Tribune de Geneve" din 25 mai 1919.
64. Tiron Albani, **Leul de la Șișești. De ce s-a prăbușit monarhia austro-ungară**, Oradea, Cercul ziariștilor, 1936, pp. 199—200.

https://biblioteca-digitala.ro

ciale, politice şi culturale în societatea românească, a înmănuncheat energiile revoluţionare ale maselor muncitoare, ale forţelor progresiste care, sub conducerea Partidului Comunist Român, au ridicat pe noi trepte lupta pentru unitate, libertate şi independenţă naţională. Din perspectiva timpului ne apare şi mai clară şi mai bogată contribuţia lui Vasile Lucaciu, alături de alte personalităţi de seamă, la lupta generală a naţiunii noastre pentru desăvîrşirea statului unitar român. Pretutindeni, în America, Franţa, Italia şi Elveţia, Vasile Lucaciu a desfăşurat o rodnică activitate în vederea ralierii tuturor forţelor româneşti în jurul cauzei naţionale, al făuririi statului unitar român, liber şi democratic. „Aniversînd acest mare eveniment istoric — spune tovarăşul Nicolae Ceauşescu — ne îndreptăm cu recunoştinţă gîndurile spre toţi cei care, de-a lungul veacurilor, şi-au închinat viaţa acestui ideal şi aducem un vibrant omagiu maselor largi populare, militanţilor progresişti, care au fost adevăraţii făuritori ai statului naţional unitar român"[65].

65. Nicolae Ceauşescu, **Expunere la Sesiunea solemnă a Comitetului Central al partidului, Consiliului Naţional al Frontului Unităţii Socialiste şi Marii Adunări Naţionale consacrată sărbătoririi a şase decenii de la făurirea statului naţional unitar român. 1 decembrie 1978**, Editura politică, Bucureşti, 1978 p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

VASILE LUCACIU ET L'UNITÉ NATIONALE DES ROUMAINS : 1917—1918

— Résumé —

Marquant mémorandiste, secrétaire du Parti National Roumain, président de la Ligue pour l'unité de tous les roumains, orateur de grande vigueur, Vasile Lucaciu s'est consacré toute sa capacité de travail à la défense des intérêts nationaux des roumains subjugués, à leur affranchissement de l'oppression et à leur union à la Roumanie. Le présent étude analyse, fondé sur une vaste documentation dont une grande partie est inédite, l'extrêmement riche activité développée par le tribun roumain aux États Unis de l'Amérique et en France, pour la reconnaissance de la juste cause des roumains de réaliser leur union nationale. Connu pour sa position patriotique du coté des principes de la liberté, de la justice et de l'indépendance des peuples, Vasile Lucaciu dirige la Mission Patriotique Nationale Roumaine aux États Unis et développe une tenace activité politique et de propagande parmi les plus de 200.000 roumains américains — des grandes réunions publiques à Chicago, Cleveland, Detroit, Youngstown, Trenton, des articles dans la presse américaine et dans celle des roumains américains, des mémoires, des télégrammes, des motions envers les officialités américaines — réussissant à présenter au sein des cercles démocratiques et du gouvernement américain une image réaliste de la Roumanie, des efforts et des sacrifices du pays en guerre, à augmenter la légitimité de la création de l'état roumain unitaire, libre et démocratique. „Nous ne demandons rien de ce qui n'est pas à nous, nous ne voulons prendre rien de ce qui est à autrui. Nous prétendons rien que ce qui est à nous selon tout la justice divine et humaine, nous prétendons la liberté et la démocratie, nous prétendons l'institution de la Grande Roumanie, y comprises la Bucovine, la Transylvanie et le Banat". On relève le rôle joué par Lucaciu et par d'autres militants pour la réunion des roumains sur une plate-forme d'action commune, sans égard à la confession et aux orientations politiques, au sein de la Ligue nationale roumaine, à divers congrès et manifestations politiques. En 1918, pendant l'été, il se trouve en France, où il développe, auprès de O. Goga, I. Cantacuzino, Tr. Vuia, Tache Ionesco, la même riche activité, ayant à jouer un important rôle à la création du Conseil National Roumain et, puis, le 3 octobre 1918, du Conseil National de l'Unité Roumaine, organisme politique reconnu par les gouvernements de l'Entente.*

*) Signataire d'un mémorandum présenté en 1892 à Franz Joseph I, empereur de l'Autriche-Hongrie, dans lequel on protestait, au nom de la nation roumaine de la Transylvanie, contre les abus dont celle-ci en était victime de la part des autorités hongroises, mémoire dont la seule suite fut un procès pour „trahison", intenté par les susdites autorités aux „mémorandistes", qui furent condamnés et mis en prison pour expier des peines entre 2 mois et 5 ans. Vasile Lucaciu (pron.: Vassilé Loucatsh) fut condamné à 5 ans.

https://biblioteca-digitala.ro

MARAMUREŞENII — PARTICIPANŢI ACTIVI LA ÎNFĂPTUIREA UNIRII (1918)

VASILE CĂPÎLNEAN

Făurirea statului naţional unitar român în urmă cu şase decenii, operă a celor mai înaintate forţe sociale ale societăţii româneşti, a luptei maselor largi populare din toate provinciile locuite de români, încorporează şi contribuţia maramureşenilor, prezenţi în toate marile bătălii istorice care au apropiat înfăptuirea acestui deziderat naţional multisecular.

În toamna anului 1918 imperiul austro-ungar începuse să se destrame ca urmare a înfrîngerilor suferite pe cîmpurile de bătălie ale primului război mondial şi a luptei popoarelor pentru autodeterminare şi formarea de state naţionale independente.

Românii transilvăneni, dornici de unitate naţională, şi-au exprimat hotărîrea fermă prin reprezentanţii lor în parlamentul de la Budapesta, în 18 octombrie 1918, bazaţi „pe temeiul firesc că fiecare naţiune poate dispune şi hotărî singură şi liberă de soarta sa", că doresc să facă acum uz de acest drept şi reclamă în consecinţă şi pentru naţiunea română „dreptul ca liberă de orice înrîurire străină, să hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere ale lumii"[1].

După constituirea Consiliului Naţional Român Central la 31 octombrie 1918, din cîte şase reprezentanţi ai P.S.D. şi P.N.R. — care s-a socotit de fapt şi de drept „supremul şi unicul for politic al naţiunii române din Ungaria şi Transilvania"[2] —şi după elaborarea Directivei acestuia, în toate centrele judeţene, de plasă şi comunale populaţia satelor şi oraşelor transilvănene a trecut la constituirea consiliilor naţionale şi gărzilor naţionale române, organisme politice proprii, care şi-au luat sarcina să asigure climatul

1. ★ ★ ★ **Marea Unire de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918**, Bibl. Astra, Bucureşti, 1943, pp. 24—25 (În continuare **Marea Unire...**).
2. Ziarul „**Românul**", An VII, nr. 1, din 8 nov. 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

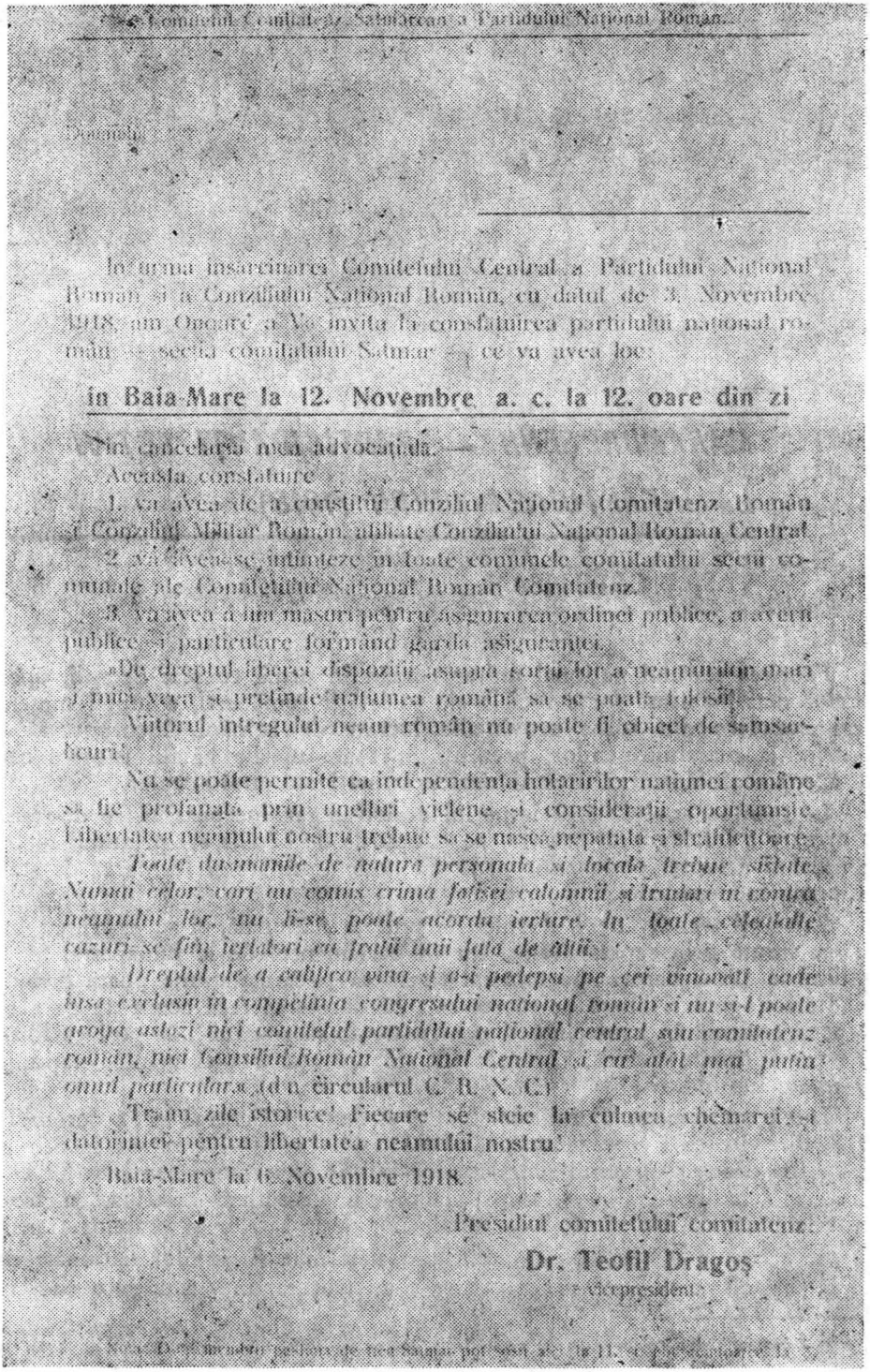

Comitetul Comitatenz Satmarean a Partidului Național Român

Domnule

In urma insarcinarei Comitetului Central a Partidului Național Român și a Conziliului Național Român, cu datul de 3. Novembre 1918, am Onoare a Vă invita la consfatuirea partidului național român — secția comitatului Satmar — ce va avea loc:

in Baia-Mare la 12. Novembre a. c. la 12. oare din zi

în cancelaria mea advocațială. —

Aceasta consfatuire

1. va avea de a constitui Conziliul Național Comitatenz Român și Conziliul Militar Român, afiliate Conziliului Național Român Central.

2. va avea se intimteze în toate comunele comitatului secții comunale ale Comitetului Național Român Comitatenz.

3. va avea a lua masuri pentru asigurarea ordinei publice, a averii publice și particulare formând garda asiguranței.

«De dreptul liberei dispoziții asupra sorții lor a neamurilor mari și mici vrea și pretinde națiunea română să se poată folosi!

Viitorul întregului neam român nu poate fi obiect de samsarlicuri!

Nu se poate permite ca independența hotaririlor națiunei române să fie profanată prin uneltiri viclene și considerații oportuniste. Libertatea neamului nostru trebue să se nasca nepatata și strălucitoare.

Toate dusmaniile de natura personală și locală trebue sistate. Numai celor, cari au comis crima fatisei calomnii și trădări în contra neamului lor, nu li-se poate acorda iertare. In toate celealalte cazuri se fim iertatori ca frații unii fata de alții.

Dreptul de a califica vina și a-i pedepsi pe cei vinovați cade însă exclusiv în competința congresului național român și nu și-l poate aroga astăzi nici comitetul partidului național central sau comitatenz român, nici Consiliul Român Național Central și cu atât mai puțin omul particular.» (din circularul C. R. N. C.)

Trăim zile istorice! Fiecare se steie la culmea chemarei și datorinței pentru libertatea neamului nostru!

Baia-Mare la 6. Novembre 1918.

Presidiul comitetului comitatenz:

Dr. Teofil Dragoș

vicepresident

Nota: Dupl. membru pe-lîngă de fiea Satmar pot sosi ale la 11. și [illegible]

Fig. 1 a — 1918 noiembrie 6, Baia Mare. Circulara de constituire a C.N.R. al județului Satu Mare în orașul Baia Mare la 12 noiembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Fraţi Români Maramurăşani!

Au căzut lanţurile robiei de veacuri.
A sosit ceasul măreţ al eliberării.

O lume nouă îşi ia astăzi fiinţă din ruinele trecutului şi soarele dreptăţii a resărit biruitor pe cerul nostru.

Pătrunşi şi noi în toată fiinţa noastră, de dreptul sfânt de a ne ferici singuri pe noi înşine, subsemnaţii în ziua de 11 Noemvrie 1918, ne-am constituit în un **Sfat naţional român provizor al comitatului Maramurăş**, ca afiliat a **Sfatului naţional român central cu sediul la Arad.**

Provocăm toate comunele româneşti din comitatul Maramurăş, să aleagă şi trimită o **delegaţie de cel puţin 3 membrii**, la adunarea de constituire, ce se va ţinea în ziua de **Vineri 22 Noemvrie a. c. la 11 oare. a. m. în Sighet** în localul băncii „Maramurăşana" (Erzsébet fötér 25.) cu următorul program:

1. Constituirea Sfatului naţional român definitiv al comitatului Maramurăş.

2. Decis cu privire la organizarea secţiilor rurale a Sfatului naţional român a comitatului Maramurăş şi a gardei naţionale române, pentru susţinerea ordinei şi ajutorare reciprocă.

Inteligenţa română, mai ales preoţii şi învăţătorii români maramurăşani, să şi ţină de datorinţă patriotică, a corespunde chemării lor, în vremurile aceste de mare însemnătate, pentru viitorul neamului şi să se prezinte în fruntea delegaţiilor la adunarea de mai sus.

Să ne arătăm vrednici de mărimea vremurilor ce trăim!

Sighet la 11 Noemvrie 1918.

Joan Balya de Jód
not. com. pens.

Simion Balya de Jód
preot gr. cat.

Joan Biltz Dancuş
învăţător

Florentin Biltz Dancuş
învăţător

Dr Grigorie Bota
notar la jud. cerc.

Vasile Cziple
preot gr. cat.

Augustin Darabanth
preot gr. cat.

Nicolau Doroş
preot gr. cat.

Dr Titu Doroş
advocat

Demetriu Kisa
cassar, învăţător pens.

Georgiu Németh
învăţător

Dimitrie Ponoran
jude de tribunal

Dr Josif Pap
advocat

Juliu Rednic
preot gr. cat.

Mihail Sabadiş
economu

Emil Stoica
consulat

Vasile Timiş Filipan
consulat

Membrii provizori ai Consiliului naţional român a comitatului Maramurăş.

Fig. 1 b — 1918 noiembrie 11, Sighet.
Manifestul de constituire a C.N.R. comitatens Maramureş afiliat Consiliului Naţional Român Central cu sediul la Arad.

https://biblioteca-digitala.ro

favorabil de liniște și siguranță publică, în care să se poată desfășura în bune condițiuni pregătirile în vederea realizării unirii Transilvaniei cu România.

În circulara din 6 noiembrie 1918 a comitetului comitatens sătmărean al Partidului Național Român, prin care se convoca adunarea populară de constituire a consiliului național român județean pentru ziua de 12 a lunii respective în Baia Mare se arăta că „De dreptul liberei dispoziții asupra sorții lor a neamurilor mari și mici pretinde națiunea a se folosi". În încheiere, subliniindu-se însemnătatea momentului istoric respectiv, în același document se arăta că este datoria fiecărui român „să steie la culmea chemării și dorinței pentru libertatea neamului nostru"[3].

Dînd curs înflăcăratului manifest al Consiliului național român provizoriu al Maramureșului, din 11 noiembrie 1918, care purta drept motto cuvintele „Au căzut lanțurile robiei de veacuri, a sosit ceasul măreț al eliberării", asigurați și însuflețiți de credința că „o lume nouă își ia astăzi ființă din ruinele trecutului și soarele dreptății a răsărit biruitor pe cerul nostru"[4], în piața mare a Sighetului s-a strîns, la data de 22 noiembrie, o mare mulțime de români maramureșeni de pe văile Izei, Tisei, Cosăului și Vișeului, spre a-și alege un Sfat național definitiv, afiliat Sfatului național român cu sediul în Arad. Un martor ocular al evenimentelor din acel sfîrșit de an 1918, care anunța zorii unei lumi noi și pentru românii maramureșeni, califica ziua de 22 noiembrie 1918, în care s-a constituit Consiliul național român comitatens, drept „ziua cea mai frumoasă, cea mai aleasă a Maramureșului românesc", zi în care „s-au adunat românașii din toate satele comitatului, ca la un semn, cu steaguri, cu cocarde în tricolor românesc... 5—6 000 de oameni, fieștecare cu dor sfînt în inimă. Cu dorul arzător de a arăta lumii întregi că neamul românesc din Maramureș știe să-și croiască viitorul, știe să-și aleagă oamenii și mai ales vrea să dovedească că stă ca stînca pe lîngă Marele Sfat Național Românesc"[5].

Îndată după constituirea consiliilor naționale române comitatense s-a început o febrilă activitate de organizare a C.N.R. și a gărzilor naționale comunale și de plasă, prin adunări populare la care au participat mii de oameni astfel încît pregătirea pentru înfăptuirea marelui act istoric al unirii Transilvaniei cu România a constituit grija și preocuparea de căpătîi a maselor largi populare.

Asigurînd consiliul național român de adeziunea lor, seinenii, întruniți într-o mare adunare populară la 25 noiembrie 1918, au depus în fața acestuia „făgăduința solemnă că vor fi credincioși supuși și ascultători Marelui Sfat Național Român", aclamînd într-un glas mobilizatoarea lozincă „Trăiască România mare"[6].

Aceeași adeziune totală pentru cauza unirii cu țara a fost exprimată și cu prilejul alegerii C.N.R. de plasă Seini. În protocolul încheiat în adu-

3. Arh. Stat. Baia Mare, Fond **Consiliul național român cercual Baia Mare**, dosar nr. 42/1918.
4. Trofin Hăgan, Ioan S. Mureșan, Valeriu Achim, Vasile Căpîlnean, **Maramureșul și Unirea (1918)**, Baia Mare, 1968, după p. 200, fig. 2.
5. Ziarul **Sfatul** (organ de presă al C.N.R. comitatens Maramureș) din 7/20 decembrie 1918, Sighet.
6. Arh. Stat. Baia Mare, Fond **C.N.R. cercual Seini**, dosar nr. 11/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Comuna rurală urbană Săsar Cercul prefectural Baia-mare

Proces verbal

luat în adunarea generală a locuitorilor români din comuna rurală urbană Săsar ținută la 16 Novembre st. n. 1918.

Convocatorul adunării dl. Nicolae Barbul președintele acestei adunări și publică, că în urma circularei Consiliului Național Român Central (C. N. R. C.) în 12. a curentei s'a constituit Consiliul Național Român Constătean pe teritoriul comitatului Satmar și tot odată s'au constituit consiliile orășenești cu întărirea, că înființarea în toate comunele românești a unor consilii comunale este dată de Consiliul Național Român Constătean (C. N. R. Const.) ofilor C. N. R. C.

Baza, pe care stau toți locuitorii români din această comună sunt principiile determinate și luate în „Mărturisirea" C. N. R. C. ținută în conferința luării în pedepsă comună din Budapesta în 18. Oct. a. c., care s'a pătat și în această adunare.

Președintele expune adunării pe scurt, că Consiliul Național Român, pe care adunarea consiliului național român, și însărcinarea adunării poporului.

Deci președintele nu ar mai fi de lipsă a descrie deosebi organizația, și deosebi ca pârți independente și cooperează prin intermediul membrilor acestui.

În timpul, care ne trece pentru în congresul de pace trebue să fim cu ochii mari deschiși de ceea, să nu lăsăm influența, locuitorii [illegible] în contra străinilor, ne-români, fiindcă prin asemenea stricăciuni ordine pașnică tendințe viitoare turcă, în timpul fără turburări, cu demnitatea unui popor conștiu de sine, prin păstrarea ordinei până la fericitul, că suntem vrednici pentru deplina libertate națională.

Adunarea generală înțelegând bine cele expuse de dl. președinte — decide cu unanimitate constituirea Consiliului Național Român în această comună și alege în Consiliul Național român

ca președinte pe dl. George Bîrsan

de vicepreședinte pe dl. Teodor Lucaciu

de notar pe dl. Emilian Hoisa

ear de delegați a Consiliului Național Român pe următorii locuitori români din comună:

George Săpăran, Mihaiu Ivaș, Maria Lucaciu, Aurel [illegible] Indreiu Balaș, Mihaiu Iuha, Maria Pop, Ioan [illegible] Vasiliu Balaș, Nicolae Pop, Gavrilă [illegible], Ioan Pop, Nicolae Roman, Vic Balaș, Ioan Chiriș, Gavril [illegible]

Fig. 2 — 1918 noiembrie 16, Săsar.
Procesul verbal de constituire a C.N.R. comunal Săsar și a gărzii naționale române locale.

https://biblioteca-digitala.ro

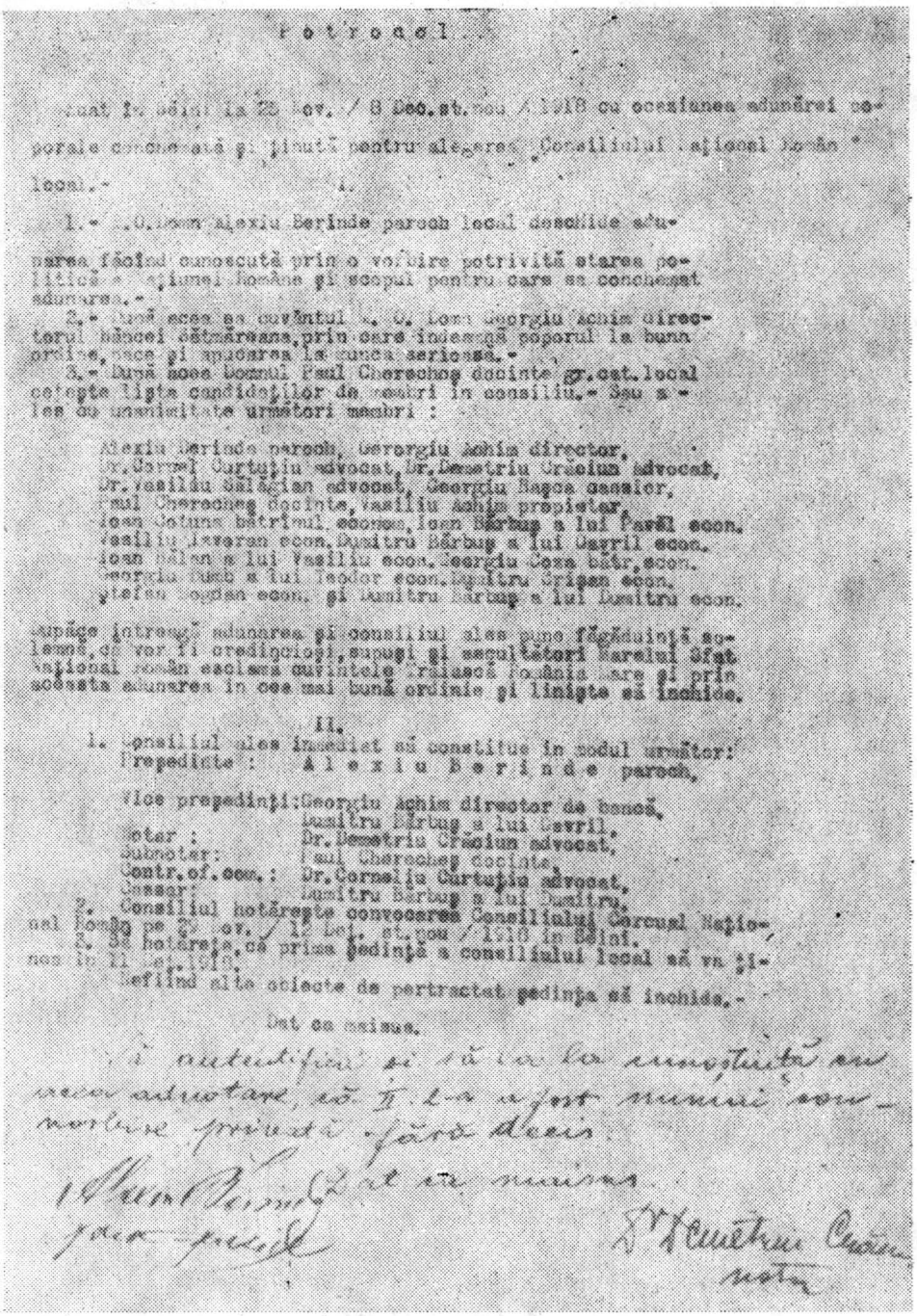

Fig. 3. — **1918 noiembrie 25, Seini.**
Procesul verbal de la adunarea populară de constituire a C.N.R. comunal Seini.

https://biblioteca-digitala.ro

narea populară, la care au luat parte delegați veniți din toate centrele comunale, se subliniază : „însemnătatea unirii popoarelor de un neam și mai cu seamă a tuturor românilor într-un mare stat independent numit România"[7].

Ca peste tot în Transilvania alegerea consiliilor naționale române locale și apoi de către acestea a delegaților pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a avut un caracter profund democratic, atît prin participarea în masă a populației românești din această parte a țării cît și prin delegații aleși, țărani, muncitori, învățători, avocați, medici, preoți, studenți etc. stăpîniți deopotrivă de dorința fierbinte de a exprima la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, voința fermă a maselor care i-au ales de unire cu România[8].

Delegații meleagurilor maramureșene de pe văile Izei, Tisei și Cosăului, sfidînd greul iernii, depărtarea și primejdiile care îi mai amenințau la acea dată, în plină vreme de război, însoțiți și încurajați de entuziasmul satelor pe care le-au străbătut, au trecut Gutîiul, făcînd să răsune codri de cîntece naționale, au sosit la Baia Mare unde s-au întîlnit cu delegații din zonele Sătmarului și Oașului, plecînd cu același tren spre Alba Iulia, pentru a rupe „lanțurile ruginoase și slăbite, să ne manifestăm singurul nostru dor, de a dispune noi înșine asupra sorții noastre, de a fi liberi și uniți"[9], cum se arăta în ziarul „Sfatul" din Sighetu Marmației, în decembrie 1918.

În același tren cu care au călătorit delegații maramureșeni s-a aflat și neînfricatul memorandist George Pop de Băsești, cel care a avut cinstea să deschidă lucrările Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 cu emoționante cuvinte în care sintetiza sensul major al lucrării ce se săvîrșea, în prezența celor peste o sută de mii de participanți. „...Dușmanii seculari, care ne-au ținut veacuri de-a rîndul în lanțuri fizice, ne-au ținut pînă ieri înlănțuiți sufletește, înăbușind cu brutalitate toate manifestările sufletului românesc dornic de libertate și cultură națională.

Lanțurile acestei robii suntem chemați, fraților, să le zdrobim astăzi, în această mare adunare națională a tuturor românilor din Ungaria și Transilvania, aici pe pămîntul stropit cu sîngele martirilor Horea și Cloșca. Vrem să zdrobim lanțurile robiei noastre prin realizarea marelui vis a lui Mihai Viteazul : Unirea tuturor celor de o limbă și de o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc.

Lăsați-Vă pătrunși, fraților, de fiorii sfinți ai acestui strălucit praznic național și în cea mai deplină și frățească armonie să clădim temeliile fericirii noastre naționale viitoare..."[10].

În timp ce se desfășurau festivitățile unirii de la Alba Iulia, un alt fiu al Maramureșului, dr. Vasile Lucaciu, care-și închinase luptei pentru eli-

7. **Ibidem**, dosar nr. 12/1918.
8. **Unirea Transilvaniei cu România 1 dec. 1918**, Ed. Pol., București, 1970, p. 664.
9. Ziarul **Sfatul** din 7/20 dec. 1918, Sighet.
10. Cf. Trofin Hăgan și colectiv, **Op. cit.**, p. 117.

https://biblioteca-digitala.ro

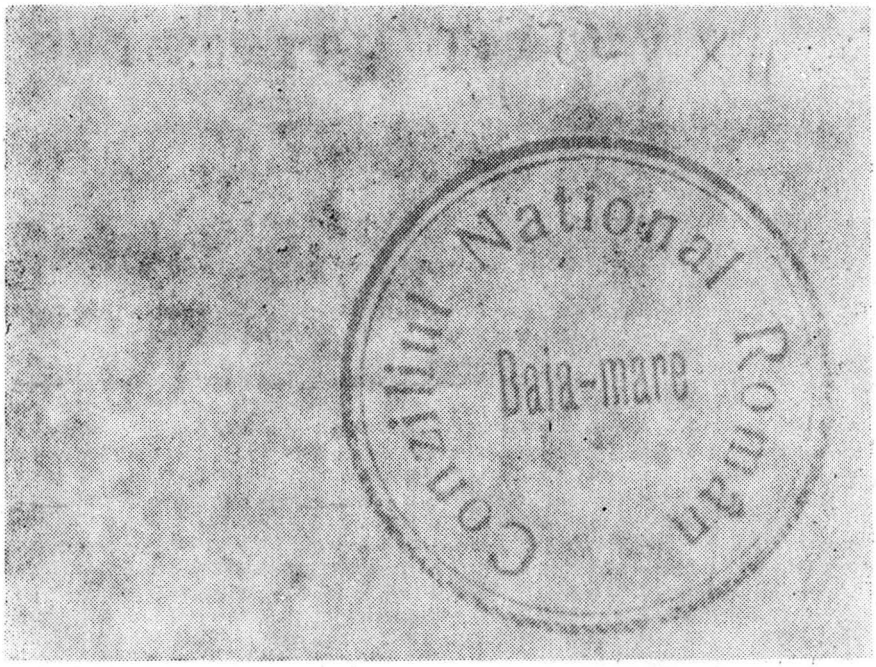

Fig. 4. — Sigiliul C.N.R. al plăşii Baia Mare cu care au fost validate documente importante premergătoare şi ulterioare actului istoric al unirii Transilvaniei cu România.

berarea naţională şi unire întreaga sa viaţă, să găsea în străinătate pentru a cîştiga opinia publică internaţională de partea cauzei drepte a poporului său[11].

Printre „parlamentarii" maramureşeni ai adunării naţionale de la Alba Iulia, care au votat unirea, figurează reprezentanţii Reuniunii învăţătorilor români, Ioan Bilţ-Dăncuş şi Grigore Ţiplea, reprezentanţii gărzilor naţionale, dr. Aurel Sabo din Vişeu de Sus, Alexandru Schiller din partea gărzii naţionale din Baia Mare şi zeci de deputaţi aleşi din partea cercurilor electorale maramureşene şi sătmărene, printre care, dr. Vasile Chindriş, dr. George Bîrlea, Vasile Mic ş.a. din cercul electoral Sighet, Ioan Iusco-Dolhuţiu, Gavril Coman, Vasile Pleş, Vasile Timiş ş.a. din cercul electoral Vişeu, Iuliu Ardelean, Emil Fucec, George Moiş şi Ilie Lazăr din cercul electoral Ocna Şugatag, dr. Ioan Tibil, Simion Pintea, Atanasiu Demian ş.a. din cercul electoral Şomcuta Mare, Emil Dragomir, Nicolae Gherman ş.a. din cercul electoral Lăpuş şi dr. Teofil Dragoş, Alexiu Pocol, Demetriu Cînţa şi dr. Vasile Sălăgeanu din cercul electoral Baia Mare şi Seini[12], şi mulţi alţii.

11. **Ibidem**, pp. 98—99.
12. **Marea Unire...**, pp. 70—71.

https://biblioteca-digitala.ro

Credenţional.

Subsemnaţii adeverim, că în cercul electoral al Baia-mare din comitatul [illegible] s'au ales azi ca delegaţi ai acestui cerc electoral dnii:

[illegible] in [illegible]
Dr. [illegible] in Baia-mare
[illegible]
[illegible] in [illegible]
Dr. Vasile [illegible] in [illegible]

cu ~~[illegible]~~ unanimitate.

Drept-ce susnumiţii delegaţi sunt prin aceasta autorizaţi a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Naţională Română ce se va convoca prin Consiliul Central Naţional Român, în numele tuturor Românilor din acest cerc electoral şi la alte Mari Adunări Naţionale Române, cari eventual o să mai fie convocate în decursul anului acestuia ori în anul următor şi a contribui cu votul lor la deciderea asupra sorţii viitoare a neamului românesc din Transilvania, Ungaria şi Bănatul Timişan.

Dat din colegiul electoral al cercului electoral Baia-mare ţinut în ziua de 26 Noemvrie 1918.

Dr. Ioan [illegible]
preşedinte.

[illegible]
notar.

[illegible signatures]

Fig. 5. — 1918 noiembrie 26, Baia Mare
Credenţionalul delegaţilor aleşi în cercul electoral Baia Mare pentru a participa la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 6. — 1918 septembrie 2, Paris.

Legitimaţia emisă de Prefectura de poliţie din Paris dr. Vasile Lucaciu, aflat în Franţa pentru a cîştiga opinia publică internaţională de partea cauzei drepte a poporului român, în care scop s-a şi constituit în cursul lunii octombrie 1918 în capitala Franţei Consiliul naţional al unităţii tuturor românilor avîndu-l pe V. Lucaciu printre vicepreşedinţi.

https://biblioteca-digitala.ro

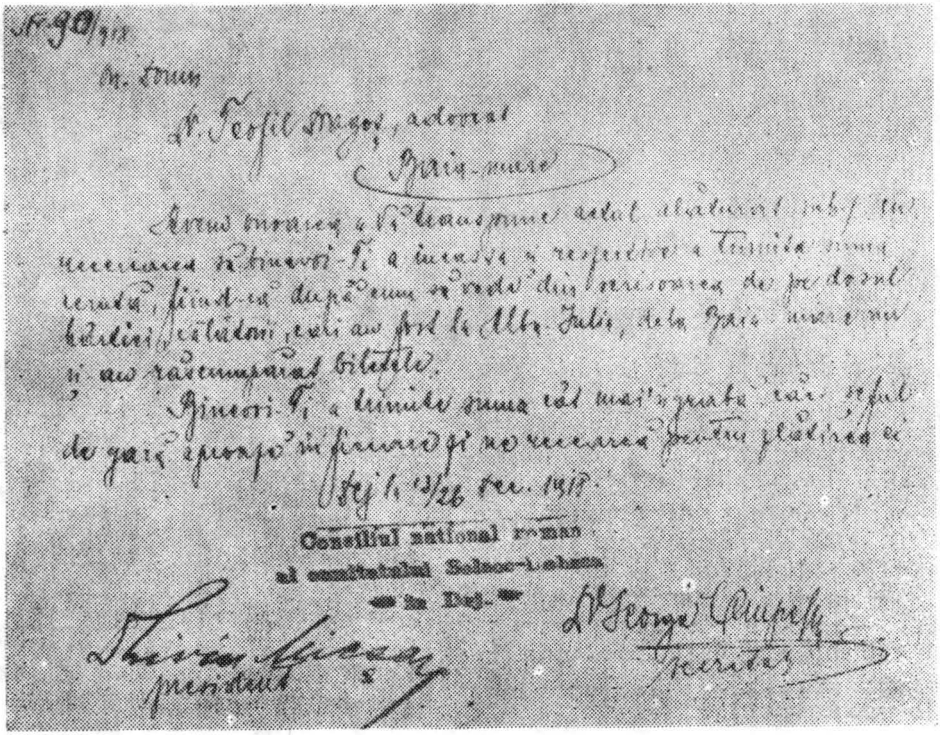

Fig. 7. — 1918 decembrie 13, Dej.
C.N.R. al comitatului Solnoc-Dobîca se adresează C.N.R. Baia Mare cu rugămintea de a da curs favorabil cererii şefului gării din Dej privind decontarea biletelor (53 la număr) delegaţilor participanţi la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Dintr-o corespondenţă a şefului gării din Dej şi a C.N.R. a comitatului Solnoc-Dobîca cu C.N.R. din Baia Mare rezultă că numai de la staţia din Baia Mare s-au îmbarcat în tren spre a călători şi participa la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 un număr de 53 de delegaţi[13], cărora li s-au alăturat la Dej delegaţii satelor de pe cursurile superioare ale Vişeului şi Izei, care au călătorit pe linia ferată Salva—Beclean pînă la Dej, unde s-au întîlnit cu cei care au plecat de la Baia Mare.

Întorşi acasă, delegaţii maramureşeni au adus la cunoştinţă maselor, în cadrul unor adunări populare, hotărîrile istoricei Adunări Naţionale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 care, odată cu votarea unirii tuturor românilor într-un singur stat liber şi independent, care să asigure libertate şi egalitate pentru toate naţionalităţile conlocuitoare, mai cuprindea şi im-

13. Arh. Stat. Baia Mare, fond C.N.R. cercual Baia Mare, dosar nr. 19/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

portante probleme de ordin social, ca reforma agrară, sufragiu universal şi altele.

Consiliile naţionale române maramureşene şi gărzile naţionale au acţionat energic în decembrie 1918 şi în tot cursul anului 1919 pentru a asigura condiţii înfăptuirii în practică a hotărîrilor Adunării Naţionale de la Alba Iulia.

În localităţile în care luaseră fiinţă şi consiliile naţionale maghiare, ca de exemplu la Baia Mare şi Baia Sprie, Sighet, Seini, s-a realizat o bună conlucrare cu acestea pentru asigurarea ordinii publice, a aprovizionării populaţiei cu cele necesare vieţii. Răspunzînd unei adrese a primăriei oraşului Baia Mare de a se forma o comisie mixtă a celor două consilii naţionale, român şi maghiar din oraş, pentru conscrierea articolelor alimentare şi de îmbrăcăminte în vederea distribuirii lor echitabile, Consiliul naţional român, înaintînd propunerile sale, preciza că trebuie să se aibe în vedere în primul rînd populaţia nevoiaşă a oraşului Baia Mare[14].

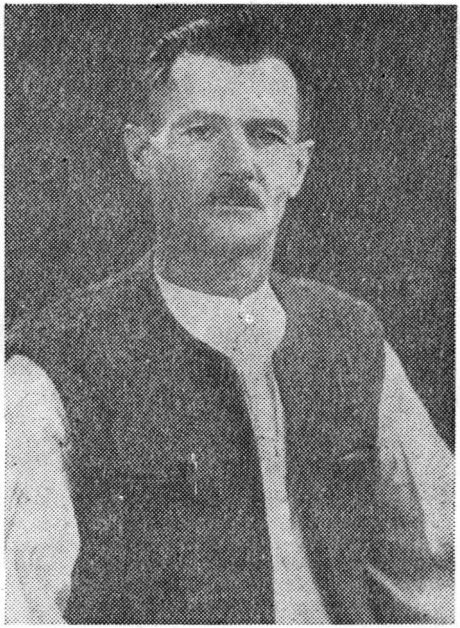

Fig. 8. Gheorghe Pop Chitru din Săpînţa, unul dintre participanţii maramureşeni la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918.

Autoritatea consiliului naţional român din Baia Mare este recunoscută şi de „Clubul popular" din localitate, care într-o consfătuire din 5 ianuarie 1919, apreciind că vechile organe executive ale oraşului nu mai sînt în stare să reprezinte şi să apere îndeajuns interesele locuitorilor băimăreni, se adresează acestuia cu un apel în care se propune înfiinţarea unei Comisii provizorii, formată din reprezentanţii Consiliului naţional român şi Consiliului naţional maghiar local, sindicatul muncitorilor minieri şi ai Clubului popular care „printr-o colaborare armonioasă, ar găsi soluţii în purtarea administraţiei şi asigurarea ordinii publice"[15].

Pe baza documentelor existente se poate aprecia că această conlucrare a fost rodnică, evitîndu-se violenţele şi vărsările de sînge, cele cîteva fapte petrecute la Tîrgu Lăpuş, Fărcaşa sau la Baia Sprie, puse la cale de către reprezentanţii fostului regim politic răsturnat de la putere, nereuşind să umbrească atmosfera de convieţuire paşnică a locuitorilor meleagurilor maramureşene.

14. Marea Unire..., p. 110.
15. Arh. Stat. Baia Mare, fond C.N.R. cercual Baia Mare, dosar nr. 17/1918.

https://biblioteca-digitala.ro

Drepturile şi libertăţile cetăţeneşti cucerite în urmă cu 60 de ani, înscrise în hotărîrea de la Alba Iulia, şi-au găsit în anii construcţiei socialiste cîmp de afirmare plenară, iar libertatea, egalitatea deplină a tuturor fiilor României socialiste, unitatea naţională şi independenţa patriei constituie idealurile supreme pentru care militează cu consecvenţă partidul şi statul nostru, întregul nostru popor.

THE PEOPLE OF MARAMUREŞ COUNTRY—ACTIVE PARTICIPANTS IN THE ACHIEVEMENT OF THE UNIFICATION OF 1918

— *Abstract* —

The paper proves with original documents that the achieving of the Unitary Romanian National State as a result of the age-old fight of the popular masses from all over the country shows also the contribution of the Romanians from Maramureş Country, who were animated by the same craving for national unity. In order to fulfill this desideratum, in the autumn of 1918, they organized national councils and Romanian national guards. On this occasion they reaffirmed their wish for national unity and liberty, and they also elected their delegates to be present among the 100.000 participants at the plebiscite, on 1 December 1918, to vote for Transylvania and Romania's unification.

The author underlines that the rights and liberties gained sixty years ago, written down in the resolution from Alba Iulia, have been preserved and reaffirmed during the years of socialist construction.

https://biblioteca-digitala.ro

60 DE ANI DE LA ÎNFĂPTUIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN — EVOCĂRI —

General-maior (r) VICTOR POPESCU

După izbucnirea primului război mondial, în iulie 1914, tînăra noastră generație a însufleţit curentul de opinii care a hotărît intrarea României în război în 1916 împotriva puterilor centrale, pentru eliberarea Ardealului şi Bucovinei şi pentru unirea lor cu patria-mamă.

În desfăşurarea acelei istorice acţiuni naţionale, tînăra generaţie a fost călăuzită de oameni luminaţi, mari patrioţi şi luptători pentru eliberarea şi unificarea poporului român. Dintre ei voi cita pe Barbu Delavrancea, Nicolae Iorga, Nicolae Filipescu, Tache Ionescu, Nicolae Titulescu, Constantin Mille, N. D. Cocea etc., la care s-au alăturat marii patrioţi ardeleni şi bucovineni, din care au făcut parte : venerabilul octogenar George Pop de Băseşti, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Tăslăuanu, Goldiş, Hossu, Iancu Flondor, Ioan Nistor şi mulţi alţii, din toate straturile sociale. Parte din ei s-au refugiat în România, în special la Bucureşti, unde au impulsionat curentul de opinii pentru intrarea noastră în război, iar cei mai tineri au întărit rîndurile armatei noastre pentru a lupta împotriva dominaţiei habsburgice.

Începînd din toamna anului 1914 şi pînă în 1916 cînd am intrat şi noi în marele război, la toate întrunirile de masă şi manifestaţiile de stradă, care au avut loc în Bucureşti pentru intrarea în război împotriva „puterilor centrale", am avut în fruntea noastră pe aceşti mari patrioţi, al căror cuvînt mobilizator a înflăcărat tineretul, la care şi cei vîrstnici s-au alăturat, pregătind astfel opinia publică din întreaga ţară pentru intrarea noastră în război alături de „Tripla înţelegere".

Cu prilejul acelor acţiuni de masă, care s-au desfăşurat în Bucureşti timp de aproape 2 ani, marele patriot şi luptător ardelean Vasile Lucaciu era nelipsit din fruntea noastră. Îmi reamintesc şi acum de ţinuta lui fal-

https://biblioteca-digitala.ro

nică de tribun memorandist şi de luptător neînfricat pentru eliberarea şi unificarea neamului românesc.

Tineretul de atunci, din Bucureşti, l-a urmat oriunde ne conducea şi manifestam cîntînd: „Deşteaptă-te române", „Ardealul, Ardealul ne cheamă" etc. etc. Astfel, la palatul regal ceream intrarea noastră în război alături de „Tripla înţelegere". Manifestam ostil la legaţiile „puterilor centrale" şi la ziarele care erau de partea lor, ca ziarul „Minerva", fiind subvenţionate de ele. Făceam şi manifestaţii de simpatie la legaţiile Franţei, Angliei şi Rusiei, ţări alături de care am intrat în război în august 1916, trecînd Carpaţii cu cîntecul pe buze „Ardealul, Ardealul ne cheamă".

După intrarea noastră în război, Vasile Lucaciu a plecat din ţară, în apus, în Franţa şi Anglia, apoi în S.U.A., pentru a face cunoscută şi susţine acolo cauza românească.

★

Războiul pe care l-am dus atunci a fost nespus de greu şi cu sacrificii imense, luptîndu-ne în mod brav pentru eliberarea şi unificarea noastră naţională.

În anul 1917, am înscris pagini nepieritoare de glorie, la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti. Apărînd Moldova de cotropitorii germani am apărat fiinţa statului, independenţa şi suveranitatea patriei noastre, fapte de înaltă semnificaţie istorică, fapte care ne-au îndreptăţit în anul 1918 să înfăptuim unirea tuturor ţinuturilor româneşti cu patria-mamă — România.

Anul istoric 1918 a fost anul unificării noastre naţionale, încheiată prin unirea Ardealului cu România, unire hotărîtă de Marea Adunare Naţională în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia.

După actul unirii Ardealului cu România, la invitaţia Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia, armata română a păşit din nou peste Carpaţi şi cu cîntecul pe buze „Ardealul, Ardealul ne cheamă", „Hora Unirii", „Pe-al nostru steag", „Deşteaptă-te române", am înaintat în Ardeal pînă pe linia de demarcaţie „general Berthelot", înlăturînd din calea noastră rezistenţele pe care le opuneau forţele imperialiste şi reacţionare ungare, care nu doreau ca visul nostru secular să fie împlinit.

La începutul primăverii anului 1919, unităţile noastre primite triumfal în Ardeal, în special în Cluj, ne aflam instalate pe linia de demarcaţie Berthelot, jalonată în nord-vestul Ardealului de aliniamentul: Ciucea, Cehu Silvaniei, Băseşti, Ardusat, Cicîrlău şi în continuare pe creasta munţilor, peste Gutîi. Pe această poziţie am stat neclintiţi din ianuarie 1919, respingînd toate atacurile disperate date de forţele reacţionare ungare, în special la Ciucea, spre Cluj şi la Ardusat şi Cicîrlău, spre Baia Mare. Noi însă n-am depăşit linia Berthelot decît la 16 aprilie 1919, cînd am reluat înaintarea în direcţia generală Hodod—Carei—Merk—Mátészalka.

În vederea trecerii la această operaţiune militară importantă, în martie 1919, regimentul meu, 16 inf., a fost deplasat din regiunea Baia Mare—Ardusat, în sectorul Cehu Silvaniei, Oarţa, cu compania mea la Băseşti, ca flangardă. Acolo l-am întîlnit şi cunoscut bine pe fiul lui Vasile Lucaciu,

https://biblioteca-digitala.ro

tînărul preot Epaminonda Lucaciu, în casa venerabilului patriot român George Pop de Băseşti, fostul preşedinte al Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia. Pe George Pop de Băseşti îl cunoscusem mai înainte, în împrejurări oarecum dramatice, petrecute astfel: la scurtă vreme după intrarea noastră triumfală în Cluj, la 24 decembrie 1918, ca urmare la reclamaţia făcută împotriva noastră de reacţiunea ungară, care se împotrivea la unificarea noastră naţională, a venit la Cluj o comisie de anchetă din partea Conferinţei ambasadorilor din Paris, comisia era condusă de generalul francez şef de stat major al armatei franceze generalul Berthelot, armată care operase în Balcani şi avea postul de comandă la Bucureşti. Imediat ce s-a primit la divizie această comunicare, generalul Neculcea, comandantul diviziei 7 şi al regiunii Cluj, m-a trimis cu maşina la Băseşti, ca să-l aduc la Cluj pe George Pop de Băseşti, pentru ca, în calitatea ce avusese la Alba Iulia, să prezinte şi să susţină cauza noastră în faţa comisiei interaliată de anchetă. Făceam atunci serviciu la divizie şi garnizoana Cluj. Cu acel prilej l-am cunoscut pe George Pop de Băseşti şi, spre regretul meu, l-am găsit greu bolnav. Avea peste 80 de ani şi cu ocazia marii adunări istorice de la Alba Iulia a contractat o răceală de care nu s-a mai vindecat. Neputîndu-mă însoţi la Cluj, a recomandat să fie înlocuit de un alt mare patriot român din Cluj, Dr. Amos Frîncu, care şi-a îndeplinit misiunea în mod cu totul strălucit. Ne era bine cunoscut de la primirea în Cluj. Colabora tot timpul cu noi.

George Pop de Băseşti a mai trăit pînă am ajuns cu compania în Băseşti, pe linia de demarcaţie. Menţionez că, cu acest prilej, a trebuit să-i protejez înmormîntarea împotriva forţelor reacţionare ungare, care se găseau instalate aproape de liziera satului Băseşti, de unde au deschis foc asupra cortegiului funerar. Atît de mare era ura pe care o nutreau împotriva acestui mare român, încît nu i-au respectat nici liniştea înmormîntării.

În casa lui George Pop de Băseşti erau găzduiţi mulţi intelectuali români, refugiaţi din ţinuturile Careiului, Sătmarului şi Sighetului, din cauza persecuţiilor la care erau supuşi de autorităţile şi de forţele armate reacţionare ungare.

Fiica lui George Pop de Băseşti, căsătorită cu dr. Hossu Longin din Deva, singurul lui copil, era o vrednică româncă, luptătoare ca şi tatăl său pentru eliberarea şi unificarea noastră naţională. Cu cea mai largă ospitalitate şi-a pus casa părintească la dispoziţia refugiaţilor, asigurîndu-le întreaga întreţinere pe timpul cît au stat la Băseşti.

Aduc acestei venerabile românce, de o înaltă spiritualitate, omagiul meu postum.

Epaminonda Lucaciu venise la Băseşti pentru a se întîlni şi consfătui cu refugiaţii de acolo asupra măsurilor ce urmau a fi luate în vederea apropiatei eliberări a ţinuturilor româneşti din nordul Ardealului, care se mai găseau încă sub stăpînire străină. Ca şi tatăl său, Epaminonda Lucaciu

https://biblioteca-digitala.ro

era însufleţit de aceleaşi puternice sentimente patriotice, de luptător pentru eliberarea Ardealului şi unirea cu România, evenimente istorice aflate atunci în plină desfăşurare. Astfel, la 16 aprilie 1919 am început înaintarea spre nord, pornind de pe linia de demarcaţie Berthelot şi, pînă la 22 aprilie, am eliberat întregul Ardeal, instaurîndu-se peste tot autoritatea de stat românească. Atunci, toţi refugiaţii din Băseşti ne-au urmat, unii încadrîndu-se în rîndurile noastre, pentru a se înapoia la casele lor. Epaminonda Lucaciu s-a dus la Satu Mare, unde l-am reîntîlnit după 2 ani, cînd era protopop de Satu Mare.

✶

Am avut prilejul să lucrez cu Vasile Lucaciu şi cu fiul său Epaminonda Lucaciu, în următoarele împrejurări istorice, expuse mai jos :

După 2 ani de la unificarea naţională, în toamna anului 1921, a început delimitarea frontierei de stat dintre ţara noastră şi Ungaria. Pînă atunci era numai o linie de demarcaţie provizorie, nematerializată pe teren şi neacceptată de nici una din părţi.

În conformitate cu tratatul de pace de la Trianon, art. 29, în septembrie 1921 s-a constituit comisia interaliată pentru delimitarea frontierei dintre România şi Ungaria, comisie formată din reprezentanţii marilor puteri victorioase în primul război mondial şi anume :

— general Meunier, reprezentantul Franţei, preşedinte ;
— colonel Russel, reprezentantul Angliei, membru ;
— colonel Paolotti, reprezentantul Italiei, membru ;
— lt. col. Sano, reprezentantul Japoniei, membru,

toţi cu personalul lor ajutător, limba oficială folosită fiind cea franceză.

Comisia era subordonată conferinţei ambasadorilor acestor patru mari puteri victorioase, cu sediul la Paris. Pe lîngă comisia interaliată, au funcţionat delegaţiile română şi ungară, care reprezentau şi apărau interesele ţărilor lor. Delegaţia română a fost condusă de generalii Toma Dumitrescu şi apoi de Constantin Dumitrescu, iar cea ungară de colonelul de Dormandy, ambii şefi de delegaţii erau personalităţi militare marcante în ţara lor.

Fiecare delegaţie, română şi ungară, cuprindea un număr de cca 20 de persoane — militari şi civili. Dintre persoanele care au făcut parte din delegaţia română, menţionez pe general de armată în rezervă C. Vasiliu Răşcanu, atunci maior, generalii în rezervă Rosetti Bălănescu şi Fodor Vasile, atunci căpitani, iar în calitate de consilieri am avut pe diplomatul Mircea Babeş, fiul savantului, pe dr. Mureşan, prefect de Arad, pe dr. Lascu, deputat de Bihor, şi pe dr. Vasile Lucaciu, senator de drept, cărora le-am solicitat colaborarea ori de cîte ori era necesar. Acest lucru cădea în sarcina mea.

Comisia a funcţionat la Oradea, de unde, din şase în şase luni, se muta la Budapesta. Pe timpul duratei lucrărilor şi verificărilor pe teren, comisia s-a deplasat la Arad, Carei şi Satu Mare. Hotărîrile luate de comisie erau

https://biblioteca-digitala.ro

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINISTRI

CERTIFICAT.

Domnul *Locotenent Popescu Victor*

Ofițer [redacted]

purtătorul acestui certificat este autorizat în calitate de membru al Comisiei de delimitare prevăzută de art. 29 partea II-a a Tratatului de Pace de la Trianon, să treacă liber în orice punct frontiera dintre România și Ungaria.

Invit autoritățile militare și civile să dea tot sprijinul și concursul ce li se vor cere.

Prin ordinul Minist. de Finanțe No.

PRÉSIDENT DU CONSEIL DES MINISTRES

CERTIFICAT.

Monsieur *Lieutenant Popescu Victor*

Officier [redacted]

porteur de ce certificat est autorisé dans sa qualité de membre de la Commission de délimitation prévu dans l'article 29. de la partie II., du Traité de Paix de Trianon à franchir librement et dans toute direction la frontière de la Roumanie avec l'Hongrie.

Les autorités militaires et civiles sont invitées de lui prêter tout appui et assistance

Certificatul care autoriza ofițerului Victor Popescu, în limbile română și franceză, calitatea de membru al Comisiei de delimitare a frontierei.

https://biblioteca-digitala.ro

executorii pentru ambele delegaţii, română şi ungară. În problemele cu totul dificile, cînd comisia nu ajungea la un acord unanim, decizia o lua conferinţa ambasadorilor de la Paris.

Relaţiile de lucru dintre delegaţiile română şi ungară au fost întotdeauna corecte şi amicale, însă litigiile fiind multiple şi complicate, delimitarea frontierei a durat 3 ani. În acest timp, comisia s-a deplasat în repetate rînduri pe frontieră, în special la Carei, unde a lucrat în castelul de vînătoare al contelui Karoly. Atunci castelul era locuibil, aparţinînd încă proprietarului. Comisia a lucrat şi la Satu Mare, ţinînd şedinţele de lucru în actualul hotel „Dacia", în spaţiul unde funcţionează Filarmonica de Stat. Atunci prefectura judeţului Satu Mare era la Carei, iar nu la Satu Mare.

★

În rîndurile ce urmează, voi evoca rolul şi contribuţia adusă cu acel prilej de Vasile Lucaciu, la soluţionarea unor probleme dificile care s-au ivit chiar de la începutul lucrărilor de delimitare a frontierei. Erau probleme greu de rezolvat, care urmau a fi prezentate comisiei.

Primele documente înfăţişate de ambele delegaţii comisiei interaliate au cuprins revendicări teritoriale majore. Cele formulate de delegaţia ungară pătrundeau adînc în teritoriul nostru naţional, revendicări cu totul nejustificate. Pentru a le combate şi respinge, noi am avut nevoie de date concrete şi de argumente întemeiate pe realităţi, care puteau fi verificate de comisie la faţa locului.

Toate actele oficiale, cu caracter statistic privitoare la Ardeal, existente la acea epocă, erau întocmite pe timpul statului austro-ungar, înainte de primul război mondial, şi nu mai corespundeau cu situaţia reală de după război. Pentru a le combate şi respinge a trebuit să prezentăm date noi în faţa comisiei, ilustrînd cît mai corect situaţia pe care o susţineam.

Drept urmare, pentru Ardealul de Nord, am mers la Vasile Lucaciu, consilierul nostru şi bun cunoscător al problemelor româneşti din această regiune, ca împreună cu el şi cu sprijinul organelor de stat locale să întocmim răspunsul nostru la cererile cu totul neîntemeiate prezentate de delegaţia ungară.

L-am găsit pe Vasile Lucaciu la Satu Mare, bolnav. Locuia împreună cu fiul său Epaminonda Lucaciu, atunci protopop de Satu Mare. După ce i-am adus la cunoştinţă misiunea mea, neglijîndu-şi complet sănătatea, a părăsit patul şi a lucrat neobosit zi şi noapte, împreună cu fiul său, culegînd datele necesare şi redactînd lucrarea de care aveam nevoie. În foarte multe cazuri ne-am folosit de arhivele bisericilor din această regiune mergînd în urmă cu cercetarea noastră cu peste 100 de ani.

Pe baza acestor date preţioase, pe care le-am cules, şi a lucrării bine documentate ce-am întocmit cu sprijinul lui Vasile Lucaciu, delegaţia noastră a putut apăra cu succes, în faţa comisiei interaliate şi a conferinţei ambasadorilor de la Paris, integritatea teritorială a Ardealului de Nord.

https://biblioteca-digitala.ro

Colaborarea mea cu Vasile Lucaciu şi cu fiul său a durat şi în anul 1922. Cu Epaminonda Lucaciu am lucrat de multe ori în hotelul Dacia, unde locuiam cînd veneam la Satu Mare, pentru date suplimentare, care au mai fost necesare pînă la încheierea lucrărilor de delimitare. Acesta era rolul meu la comisie.

★

Ţin cu acest prilej să menţionez că actuala frontieră de stat cu Ungaria a fost delimitată de o comisie interaliată neutră, care a respectat cu scrupulozitate realităţile etnice, pe cît a fost posibil, şi interesele generale ale celor două state vecine, precum şi interesele locale ale populaţiei aşezate de o parte şi de alta a frontierei. Voi cita cazurile litigioase mai importante : Năidlac şi Batonia din Arad ; Cefa din Bihor ; Sanislău, Ciumeşti, Foeni şi Berveni din Satu Mare, localităţi cu mari proprietăţi aparţinînd înaltei aristrocraţii ungare ca : Wesellény, Károly, Degenfeld etc., care au pus în joc totul pentru ca proprietăţile lor să rămînă în Ungaria, unde nu erau expropiate. Proprietarii acestor mari moşii nu erau preocupaţi de interesele clasei ţărăneşti care lucra pe pămîntul lor. Pentru ei, ţăranii nu erau decît servitori şi zilieri. Dar nici de sentimente patriotice n-au fost însufleţiţi, ci numai de bogăţiile imense şi de buna lor stare. Cum ei, însă, nu locuiau la noi în ţară, fiind absenteişti, moşiile şi proprietăţile lor au fost expropiate imediat după delimitarea frontierei şi atunci au fost iniţiate şi au luat fiinţă satele colonii existente astăzi în Satu Mare, pe proprietăţile foştilor absenteişti.

O importanţă deosebită s-a dat şi regimului cursurilor de apă tăiate de frontieră : Mureşul, Crişurile, Bereteul, Crasna şi Someşul.

Toate problemele legate de interesele statale, ca şi cele locale, au fost dezbătute şi soluţionate de comisia interaliată în plenul ei, de cele mai multe ori chiar la faţa locului. Aceste lucrări au durat timp de 3 ani. În această perioadă, ambele delegaţii — română şi ungară — au executat în comun lucrări de geodezie şi topografie, pe întregul traseu al frontierei cuprinsă între cele două „Triplex Confinium", ridicate odată cu instalarea bornelor de frontieră :

— primul, la Porgany în Banat, jud. Timiş, iar

— al doilea, pe rîul Tur, în judeţul Satu Mare,

monumente care există şi astăzi, străjuind graniţa noastră de apus.

Această graniţă n-a fost impusă nici uneia din părţi prin forţă sau dictat, cum a fost cazul odiosului dictat din 1940, de la Viena. Din contră, a fost o graniţă hotărîtă printr-un tratat de pace, acceptat şi semnat de bună voie de ambele părţi, dar ca un imperativ al vremii, drept urmare a dezmembrării statului imperialist — mozaic — Austro-Ungaria, popoarele subjugate eliberîndu-se de dominaţia străină.

Materializarea graniţei pe teren a fost condusă de o comisie neutră, iar traseul ei acceptat şi semnat de guvernele celor două ţări vecine, prin

https://biblioteca-digitala.ro

delegaţii lor, şi unul şi altul personalităţi de prestigiu, cum a fost generalul Constantin Dumitrescu şi Toma Dumitrescu, reprezentantul nostru permanent la conferinţa de pace de la Paris, şi colonelul de Dormandy, personalitate cu înaltă funcţie în armata ungară şi, în plus, cumnat cu şeful statului ungar, amiralul Horthy.

★

Am evocat aceste momente din perioada istorică a unificării noastre naţionale şi a delimitării graniţei noastre cu Ungaria pentru a ilustra sub toate aspectele figura luminoasă a marelui patriot român Vasile Lucaciu şi contribuţia sa la făurirea României întregite. El a luptat pînă în ultimele clipe ale vieţii sale pentru eliberarea şi unificarea poporului român, dar şi pentru materializarea şi statornicirea pe vecie a graniţei de vest a patriei noastre dragi, una şi nedespărţită, înscriindu-se în rîndul marilor ei ctitori.

Am evocat de asemenea şi personalitatea istorică a lui George Pop de Băseşti, mare luptător pentru eliberarea şi unificarea noastră naţională, fostul preşedinte al Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia în 1918.

Luptîndu-se cu boala contractată la Alba Iulia, el a închis atunci ochii cînd se împlinea visul secular al poporului român. Şuieratul gloanţelor care i-au protejat drumul spre locul de veci din Băseştii lui dragi, eliberat — visul pentru împlinirea căruia şi-a închinat toată viaţa — i-a servit drept muzică de înmormîntare. Era şuieratul gloanţelor trase de ostaşii români, sosiţi la Băseşti pentru eliberarea şi unirea Ardealului cu România.

★

În anul 1977, la 24 ianuarie, cu prilejul comemorării, la Şişeşti, a 125 de ani de la naşterea lui Vasile Lucaciu, şi la 27 noiembrie, cu prilejul dezvelirii unui bust la Băseşti al lui George Pop de Băseşti, am avut marele privilegiu să particip la aceste solemnităţi şi să aduc prinosul meu de recunoştinţă acestor ctitori de frunte ai patriei noastre dragi, România socialistă.

Viaţa şi faptele lor să servească drept călăuză tinerilor generaţii care ne urmează.

★

După moartea lui Vasile Lucaciu, în 1922, colaborarea mea cu fiul său Epaminonda Lucaciu a continuat şi în anii 1923—24. Dintr-un sentiment patriotic, el urmărea cu mult interes activitatea noastră, ca şi mersul lucrărilor pe frontieră, fiind gata oricînd să ne acorde sprijinul său în judeţul Satu Mare, unde se bucura de multă autoritate. Aşa l-am cunoscut pe Epaminonda Lucaciu.

În anul 1924, terminînd delimitarea frontierei cu Ungaria, eu m-am înapoiat la Bucureşti, unde aveam serviciul. De atunci nu l-am mai văzut, şi nici veşti n-am avut despre el.

https://biblioteca-digitala.ro

Epaminonda Lucaciu a fost un mare român, ca și tatăl său. Colaborarea mea cu el, de acum 60 de ani, a rămas pentru mine o nespus de frumoasă și prețioasă amintire.

În anul 1977, la Șișești, unde este înmormîntat lîngă venerabilul său tată, le-am adus omagiul meu pentru tot ce au făcut, și tatăl și fiul, pentru neam și țară.

Și cu acest prilej, aduc celor trei fii ai Maramureșului, marii patrioți Vasile Lucaciu, George Pop de Băsești și Epaminonda Lucaciu, omagiul și recunoștința mea.

SIXTY YEARS FROM THE FOUNDATION OF THE UNITARY NATIONAL STATE. EVOCATIONS

— *Abstract* —

One of the eye-witnesses and also an active participant in the events of 1918, resulting in the completion of the political unification of all the Romanians, general Victor Popescu, then a lieutenant in the Romanian army, since 1921 one of the members of the Romanian delegation, which together with a similar Hungarian delegation, under the control of a committee representing the great powers victorious in World War I, worked for three years on the establishing of the borders between Romania and Hungary.

The paper also presents the great fighter for national unity, Vasile Lucaciu together with his son Epaminonda Lucaciu, whose contribution consisted of gathering data, especially ethnical ones, in order to demonstrate the justness of the Romanians' claims concerning the fixing of the borders between Romania and Hungary.

https://biblioteca-digitala.ro

ACȚIUNI DE LUPTĂ ANTIFASCISTĂ ÎN MARAMUREȘ ÎN ANII 1935—1936, SUB SEMNUL FRONTULUI POPULAR

DUMITRU CERNICICA

După venirea la putere a hitlerismului în Germania (în 1933) acesta a încurajat și sprijinit mișcările fasciste și reacționare în toate țările Europei și a exercitat influență și presiuni din ce în ce mai puternice în primul rînd asupra țărilor din jurul ei.

În aceste condițiuni burghezia și guvernele unor serii de țări capitaliste au accentuat tot mai mult exploatarea și asuprirea maselor populare, dezlănțuind o susținută ofensivă economică și politică în contra condițiilor de viață a acestora, în contra drepturilor cetățenești.

În viața politică a țării noastre se făcea tot mai simțit pericolul ce-l reprezenta activitatea organizațiilor fasciste, în primul rînd a Gărzii de fier, agentura Germaniei hitleriste în țara noastră.

România a ocupat un loc important în calculele fascismului german de subjugare a popoarelor și pregătire a războiului, pe de o parte datorită bogățiilor ei (în primul rînd petrolul și alimentele) mult rîvnite și necesare mașinii de război germane. Pe de altă parte datorită vecinătății cu U.R.S.S., bastion al păcii și socialismului, deosebit de avantajoasă pentru scopurile urmărite de fascism.

Burghezia și moșierimea din țara noastră — prin guvernul liberal, la putere — s-a folosit de conjunctura favorabilă pentru a întări ofensiva contra nivelului de trai al maselor populare, pentru oprimarea tot mai sălbatică a acestora. Situația clasei muncitoare și a țărănimii muncitoare devenea din ce în ce mai grea. Șomajul lua proporții tot mai mari. Prețurile mărfurilor industriale creșteau continuu.

https://biblioteca-digitala.ro

Înăbuşirea în sînge a eroicei mişcări a ceferiştilor şi petroliştilor din 1933 n-a redus la tăcere glasul maselor. Scurt timp după aceea, în diferite părţi ale ţării au izbucnit alte mişcări, au avut loc alte acţiuni. Lupta a fost continuată. Grevele se ţineau lanţ (grevele minerilor de la Comăneşti, ale muncitorilor de la fabricile „Industria lînei" — Timişoara, Schiel — Braşov, Haug — Bucureşti, Buhuşi ; ale minerilor de la Anina etc.).

Pericolul tot mai ameninţător al fascismului necesita însă o şi mai largă mobilizare a maselor, antrenînd toate forţele democratice şi progresiste din ţară, pături cît mai largi ale populaţiei.

În faţa acestei situaţii, P.C.R. — care lucra în condiţii grele de ilegalitate — exprimînd interesele naţionale, vitale ale ţării a chemat la luptă masele largi muncitoreşti, toate păturile micii burghezii de la oraşe, toată populaţia muncitoare de la sate, toate forţele democratice, patriotice ale poporului român ca să se unească într-un front puternic de luptă contra fascismului, contra războiului, pentru un trai mai bun şi drepturi democratice, pentru apărarea vieţii lor.

Rezoluţia din februarie 1935 a C.C. al P.C.R., privitor la sarcinile apropiate ale P.C.R., formulează această sarcină, cea mai însemnată, astfel : „... pentru a tăia drumul dictaturii militaro-fasciste ce se pregăteşte, e necesar de mobilizat în jurul clasei muncitoare şi sub hegemonia clasei muncitoare, a tuturor aliaţilor ei, de creat în jurul sîmburelui proletar închegat laolaltă prin frontul unic şi sub conducerea P.C. un larg Front popular **antifascist**".

Iar manifestul C.C. al P.C.R. din iulie 1935, care cheamă oamenii muncii la formarea F.P.A., arată că „Lupta împotriva dictaturii fasciste este lupta contra scăderilor de salarii şi pentru mărirea lor, contra concedierilor ... contra măririi orelor de muncă ... pentru ştergerea datoriilor. Pentru pămînt, libertate şi pace".

Masele populare din Maramureş, îndeosebi muncitorimea şi ţărănimea săracă, urmînd chemarea partidului, au participat activ la această luptă.

Organizate şi îndrumate de Comitetul judeţean Maramureş al P.C.R., muncitorii din o serie de fabrici şi ateliere din Sighet, îndeosebi din ramura confecţii-tricotaje, preponderentă în oraş (fabrici de tricotaje, de şepci, ateliere de croitorie etc.) au trecut, în vara anului 1935, la o acţiune grevistă de amploare, avînd la bază, în principal, revendicări economice : majorarea salariilor, reducerea zilei de muncă de la 14 la 10 ore ; plata, respectarea şi majorarea concediilor de odihnă ; încheierea unui nou contract colectiv de muncă ; recunoaşterea comitetului de fabrică etc. Nu lipseau însă nici unele revendicări cu caracter politic : libertatea de organizare în sindicate independente, de luptă pentru pace şi contra asupririi şi discriminării naţionale şi rasiale.

Trebuie să subliniez dealtfel că, în condiţiile de atunci, de luptă aprigă împotriva fascismului, grevele economice prin însăşi existenţa lor constituiau o formă de luptă antifascistă, lupta pentru cerinţele economice constituind „veriga de bază a luptei antifasciste" după cum glăsuia rezoluţia din februarie 1935.

https://biblioteca-digitala.ro

Acțiunea a fost condusă de un comitet de grevă, compus din 4 sau 5 oameni, dintre care făceau parte Abordan C., Katz A. și alții — fiind sprijinită de sindicatele independente, semilegale care a luat măsuri și pentru constituirea fondului necesar susținerii grevei.

Comitetul de grevă și întreaga acțiune a fost îndrumată nemijlocit de Comitetul județean al P.C.R. prin Cernicica Dumitru, secretarul de atunci al acestuia.

Greva s-a declanșat treptat cuprinzînd tot mai mulți muncitori, atingînd numărul cel mai mare după vreo 7—10 zile. Numărul total al greviștilor s-a ridicat la peste 700 de oameni, cifră impresionantă în acțiunile muncitorești din Sighet.

Trebuie să amintesc că datorită slăbiciunii organizației noastre, unor acțiuni anterioare nereușite și unor frămîntări, „Fabrica de mobilă" — un important obiectiv al orașului — a participat numai parțial la această acțiune. În schimb greva a fost sprijinită de muncitorii din toate fabricile și atelierele din oraș și Vișeu, prin colecte de fonduri de ajutorare, pentru susținerea materială a greviștilor, cu care ocazie au fost popularizate obiectivele grevei.

Cu scopul de a da un suport mai puternic acțiunii, pentru a demonstra forța și hotărîrea de luptă a muncitorilor pentru drepturile lor și contra fascismului, a fost organizată o demonstrație a greviștilor, care a constituit punctul culminant al acțiunii, avînd loc atunci cînd numărul lor a atins cifra cea mai mare.

În rînduri strînse, disciplinați, pentru a nu da loc la provocări, greviștii — în număr de cîteva sute — au străbătut centrul orașului, lansînd lozinci pentru satisfacerea revendicărilor lor. Era prima demonstrație de anvergură în oraș. Autoritățile care au urmărit demonstrația n-au intervenit fiind surprinse și probabil și speriate de existența și amploarea ei.

Acțiunea muncitorilor, care a durat aproape două săptămîni, — fiind una din cele mai ample mișcări din oraș — s-a încheiat cu succes. Patronii au cedat, fiind nevoiți să satisfacă cea mai mare parte a revendicărilor greviste (reducerea timpului de lucru, majorarea salariilor, încheierea unui nou contract colectiv, recunoașterea comitetului de fabrică etc.).

Presa locală, îndeosebi „Crainicul Maramureșului", reapărut în vara anului 1935, sub îndrumarea partidului, a oglindit și ea, în coloanele sale, lupta muncitorilor din Sighet.

Reușita grevei este cu atît mai de apreciat, cu cît era vorba de multe unități mici, cu un număr relativ redus de muncitori, a căror coordonare și îndrumare a necesitat o muncă organizatorică și agitatorică foarte intensă.

Acțiunea a avut și consecințe morale și politice pozitive importante. Ea a avut ca urmare întărirea încrederii muncitorilor în forțele lor proprii și în sindicatele independente, creșterea în fața maselor a prestigiului partidului, care a stat în fruntea acestei acțiuni, creșterea încrederii activului

https://biblioteca-digitala.ro

de partid în forţele lui proprii. P.C.R. şi pe plan judeţean s-a afirmat ca o forţă matură, capabilă să mobilizeze şi să conducă masele la luptă.

★

Urmarea chemării C.C. al P.C.R., cuprinsă în rezoluţia din februarie 1935, din iniţiativa organizaţiilor de partid, au fost create în perioada următoare organizaţii de masă cu caracter democratic şi antifascist la care au aderat elemente din variate categorii sociale.

Pentru antrenarea maselor populare, în lupta împotriva fascismului, organizaţia P.C.R., urmînd indicaţiile rezoluţiei susmenţionate, a trecut la organizarea şi mobilizarea la luptă a ţărănimii muncitoare, aliatul principal al proletariatului luînd măsuri în vederea întăririi rîndurilor partidului în acest sector.

Încă în primăvara anului 1935 s-a început organizarea Frontului Plugarilor în Maramureş, sub îndrumarea directă a Comitetului judeţean al P.C.R.

Pentru ca munca de organizare să decurgă în condiţiuni mai bune, Comitetul teritorial-Cluj al P.C.R. a trimis la dispoziţia organizaţiei judeţene un instructor, pe Brezoi Gheorghe, care a activat în Maramureş mai bine de un an.

S-a înfiinţat un colectiv de conducere judeţan al Frontului Plugarilor din care făceau parte : Moiş Ioan, Ierima Vasile, Huzău Andrei, Gogea Mihai şi alţii.

Sub îndrumarea organizaţiei judeţene de partid, Frontul Plugarilor a devenit o organizaţie cu destul de largi ramificaţii în judeţ, o realizare importantă în acele vremuri grele. În o serie de comune au luat naştere colective locale, sau aveam oameni de legătură. Dintre conducătorii acestora menţionez pe următorii : Arba Ioan — Vad ; Ierima Gheorghe — Sarasău ; Turda Vasile — Săpînţa ; Moiş Petru — Iapa ; Godîncă Gheorghe — Petrova ; Hotea Petru — Breb ; Berciu Ştefan — Călineşti ; Rednic Ioan-Cioran — Giuleşti ; Corneşteanu Petru — Bîrsana şi alţii.

Menţionez că mulţi din aceşti conducători de colective au fost activişti ai Frontului Plugarilor şi după Eliberare, ca : Moiş Ioan, Ierima Vasile, Gogea Mihai, Godîncă Gheorghe, Corneşteanu Petru şi alţii.

Organizaţiile locale ale Frontului Plugarilor, pe lîngă faptul că au făcut cunoscut programul organizaţiei, că au răspîndit materialele tipărite ale acesteia, au dus şi o muncă agitatorică în contra fascismului, care însemna foamete şi război, şi în contra datoriilor ţărăneşti, deosebit de mari şi grele în Maramureş, urmare chiar a despăgubirilor de plătit în cadrul reformei agrare din 1921.

Datoriile ţărăneşti erau o problemă dureroasă, cea mai mare parte a ţărănimii muncitoare fiind sensibilă în această privinţă. Era un domeniu în care ea era mai mult interesată, căci ele reprezentau o povară grea. Nu rare au fost cazurile cînd dobînzile plătite au depăşit datoria propriu-zisă. Un ţăran din Iapa a plătit, numai sub formă de dobînzi, o sumă de mai bine de două ori mai mare, ca datorie, fără să fie amortizat ceva din aceasta din urmă.

https://biblioteca-digitala.ro

În condițiile grele de viață a țărănimii maramureșene, Frontul Plugarilor a prins destul de repede rădăcini, în ciuda șicanelor și prigoanei autorităților, devenind pentru un timp organizația de luptă a țărănimii muncitoare, pentru apărarea intereselor sale contra fascismului și care a participat la mai multe acțiuni.

★

În lupta maselor populare din Maramureș contra fascismului, o etapă interesantă și importantă a reprezentat anul 1936. În primăvara acestui an, urmare chemărilor și indicațiilor C.C. al P.C.R., în vederea mobilizării la luptă a cît mai largi mase — din toate categoriile — sub formă organizată, Comitetul teritorial Cluj al P.C.R. a trasat sarcina de a se înființa în Maramureș Blocul pentru apărarea libertăților democratice sau pe scurt Blocul Democratic, organizație largă de luptă antifascistă, și a se organiza unele acțiuni antifasciste mai ample în județ în colaborare cu alte organizații, inclusiv P.N.Ț.

Sarcina de a mobiliza Comitetul județean, pentru aducerea la îndeplinire a acestor acțiuni, a fost încredințată lui Cernicica Dumitru, trimis la Sighet în acest scop, prin Vereș Paul, secretar al Comitetului teritorial Cluj al P.C.R.

Menționez că înființarea Blocului Democratic făcea parte din acțiunea mai largă urmărită de partid: crearea Frontului Popular Antifascist prin atragerea tuturor forțelor democratice, progresiste și antifasciste din țară, dînd atenție mai mare organizațiilor P.N.Ț. În acest sens, rezoluția menționată, hotărîrile C.C. al P.C.R. din ianuarie 1936, privind organizarea maselor la lupta contra fascismului, au indicat organizațiilor de partid să „tindă la încheigarea de înțelegeri locale pentru acțiuni comune între organizațiile național-țărănești și organizațiile de partid".

Eram în perioada guvernelor de Front popular din Franța și Spania, a victoriilor în alegerile parțiale din februarie 1936 în Hunedoara și Mehedinți, repurtate sub semnul F.P.A. cînd scrisoarea C.C. al P.C.R. din ianuarie 1936, către delegația permanentă a P.N.Ț., chema acest partid la lupta comună pentru un guvern de front popular, pentru salvarea națiunii.

Avînd în vedere că în acel timp urma să se ducă la Sighet Ilie Lazăr, deputat și fruntaș al P.N.Ț., s-a pus problema organizării la Sighet a unor acțiuni comune cu organizația locală a P.N.Ț., la care să participe și aceasta, urmărind astfel atragerea lui în orbita Frontului Popular.

În aceste condiții sarcina se referea, pe de o parte, la mobilizarea organizațiilor democratice aflate sub influența partidului, precum și a P.N.Ț., pentru acțiuni comune de Front Popular, iar pe de altă parte, la mobilizarea partidului și organizațiilor democratice pentru a contracara eventualele încercări ale legionarilor, organizați în partidul „Totul pentru țară", de a turbura sau zădărnici desfășurarea acțiunilor de primire la Sighet a lui Ilie Lazăr, care după informațiile deținute de partid urmau să fie turburate de legionari.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a da viaţă acestor sarcini trebuia depusă o muncă foarte intensă, într-un timp extrem de scurt. În acest scop, prin Comitetul judeţean P.C.R. — al cărui secretar era Sztudeni Anton — a fost mobilizat activul de partid şi al organizaţiilor de masă U.T.C., sindicate, Ajutorul Roşu, Frontul Plugarilor, s-au organizat gărzi de apărare pentru asigurarea decurgerii liniştite a manifestărilor, inclusiv a primirii lui Lazăr Ilie. Au avut loc acţiuni de masă, scrierea de lozinci pe garduri şi pereţi, conţinînd chemări la luptă împotriva fascismului, pentru constituirea Frontului Popular, lozinci de luptă contra războiului, pentru ştergerea datoriilor ţărăneşti, pentru pămînt, pîine, pace şi libertate.

Paralel s-au luat măsuri pentru înfiinţarea Blocului Democratic la Sighet, organizaţie de masă cetăţenească aflată sub îndrumarea partidului.

Constituirea Blocului Democratic a avut loc în aprilie 1936 în cadrul unei adunări populare ţinută în sala „Kis Pipa" cu care ocazie s-au expus programul şi scopul urmărit de Blocul Democratic — punîndu-se accentul pe pericolul fascist, care ameninţa libertatea şi viaţa ţării şi a cetăţenilor ei — şi s-a format conducerea Blocului Democratic. Ca preşedinte a fost ales Schmotzer Carol, muncitor tîmplar, ca secretar Cernicica Dumitru, iar alţi 4—5 cetăţeni ca membri. Este de remarcat că alegerea s-a făcut prin votul întregii mase prezente.

Adunarea, care a decurs într-o atmosferă entuziastă, de luptă, a reprezentat — în acea perioadă — o importantă manifestare antifascistă în oraş, o verigă preţioasă a lanţului de luptă a organizaţiei de partid, pentru viitorul fericit al ţării.

Acţiunile prin primăvara anului 1936 au culminat prin o impozantă manifestare de Front Popular care a încoronat munca intensă dusă în acest sens de organizaţia de partid şi organizaţiile de masă.

Din pregătirea acesteia a făcut parte şi organizarea primirii lui Ilie Lazăr — considerată ca o acţiune politică. Pentru ca primirea să decurgă într-o atmosferă corespunzătoare şi calmă au fost mobilizaţi la gară oameni şi gărzi de apărare spre a exercita influenţă asupra lui Ilie Lazăr, pentru a-l determina la o poziţie antifascistă mai hotărîtă.

Subliniată de lozinci antifasciste, primirea — la care a participat printre alţii şi subsemnatul, cunoscut pentru vederile sale comuniste — a decurs calm. Cei cîţiva indivizi suspecţi sau cunoscuţi pentru sentimentele lor legionare, văzînd echipele de pază care circulau, n-au îndrăznit să intervină.

Cîteva zile după aceasta au început discuţiile cu P.N.Ţ. local şi Ilie Lazăr pentru organizarea unei manifestări sub semnul Frontului Popular la Sighet. Cu sprijinul unor membri ai organizaţiei locale P.N.Ţ. — ca fraţii Pop Nicoară şi Mihai, Anderco şi alţii cu care partidul nostru avea relaţii, am reuşit să-l determinăm pe Ilie Lazăr să organizăm în comun o adunare populară în sensul urmărit de noi.

Adunarea populară temeinic pregătită de partid, avînd participarea Frontului Plugarilor, Blocului Democratic, sindicatelor şi P.N.Ţ., a avut

https://biblioteca-digitala.ro

loc — spre sfîrșitul lui aprilie 1936 — la Cercul Civil, într-o zi de tîrg, pentru a asigura participarea a cît mai multor țărani. Sala era tixită de oameni, îndeosebi muncitori și țărani, români și de alte naționalități. Era multă lume și în curte și pe stradă, totalizînd cîteva sute de oameni. Era o bună mobilizare. Bineînțeles era prezentă și siguranța, în frunte cu șeful ei, Repedea Traian.

La adunarea deschisă de Dr. Ilea, președintele P.N.Ț. local, au vorbit patru oameni :

— Ilie Lazăr din partea P.N.Ț., care a adresat mai mult atacuri contra P.N.L., adversarul de guvernămînt, și a deputatului lor județean ;

— Lièbermann M., din partea muncitorilor ;

— Brezoi Gh., din partea Frontului Plugarilor ;

— Cernicica Dumitru, în numele Blocului Democratic.

S-a vorbit, mai ales de către ultimii trei vorbitori — despre viața grea a muncitorilor și plugarilor, subliniindu-se povara datoriilor țărănești, despre pericolul fascist, avînd ca principal exponent legionarii din partidul „Totul pentru țară" și necesitatea organizării cetățenilor la lupta împotriva acestui pericol. Cernicica Dumitru a subliniat de mai multe ori necesitatea unirii forțelor democratice în vederea constituirii unui larg Front Popular de luptă contra fascismului, care periclitează viața cetățenilor, căci fascismul înseamnă război ! Semnificativ pentru condițiile de muncă de atunci e că ori de cîte ori s-a vorbit despre Frontul Popular, șeful siguranței, încadrat de oamenii lui, — a întrerupt vorbitorul în mod „democratic" spunînd : „Despre asta să nu vorbim" !

Cuvîntările au fost subliniate de vii aplauze și de lozinci. Jos Fascismul ! Jos P.N.L. ! Jos datoriile țărănești ! Trăiască Frontul Plugarilor ! Trăiască Blocul Democratic ! Pămînt, Pace, Pîine, Libertate ! Vrem Front Popular ! și alte lozinci au răsunat în sală și afară.

Subliniez că la această adunare s-a vorbit la Sighet pentru prima oară, în public, despre Frontul Plugarilor și Dr. Petru Groza, ca și despre Frontul Popular Antifascist.

Adunarea populară care a decurs — potrivit intențiilor partidului — sub semnul Frontului Popular, a fost o acțiune reușită, a avut un larg răsunet în oraș și în județ, a făcut cunoscută mai mult ideea Frontului Popular, atrăgînd atenția asupra pericolului fascist.

Menționez că presa locală — datorită condițiilor de atunci — s-a ocupat prea puțin de această manifestare. Cenzura a avut grijă să se strecoare cît mai puține știri despre astfel de acțiuni.

★

Adunarea populară antifascistă din aprilie 1936 din Sighet și acțiunile care au precedat-o, încadrîndu-se în linia trasată și urmărită de partid atunci — constituie o verigă importantă — din cîte știu, unică în felul ei, în județ — în lanțul acțiunilor partidului nostru în vederea creării Frontului Popular Antifascist din țara noastră, în încercarea și eforturile de a atrage P.N.Ț. sau o parte a lui în lupta contra fascismului.

https://biblioteca-digitala.ro

Dar, după cum se ştie, P.N.Ţ. şi conducerea lui, în frunte cu I. Maniu — în locul luptei antifasciste în cadrul Frontului Popular, au preferat calea colaborării cu forţele fascismului, încheind, în toamna anului 1937, vestitul „pact de neagresiune" cu partidul „Totul pentru ţară", organizaţia celor mai sîngeroşi reprezentanţi ai fascismului din ţara noastră.

★

Autorităţile şi reacţiunea înspăimîntate de amploarea acţiunilor democratice din judeţ, după scurt timp, au început o prigoană sălbatică împotriva organizaţiilor democratice (ca în toată ţara dealtfel).

Brezoi Gh. a fost arestat şi expulzat din judeţ. Jandarmeria a început şirul ameninţărilor şi chiar maltratărilor contra activiştilor şi membrilor Frontului Plugarilor — care, urmare slăbiciunilor de început, nu au putut rezista prigoanei — Blocul Democratic a fost dizolvat.

Acţiunile autorităţilor au fost uşurate şi de faptul — tot semnificativ în privinţa condiţiilor de luptă de atunci — că poliţia a luat cunoştinţă despre o parte din acţiunile ce au avut loc, datorită unui informator, strecurat în mişcare, la U.T.C., care, după cum s-a aflat mai tîrziu, i-a furnizat informaţii destul de detaliate şi exacte.

Dar efectele acţiunilor maselor populare — în ciuda prigoanei şi muncii de subminare — nu au putut fi „dizolvate". Ele au rămas vii în conştiinţa lor şi le-a însufleţit la noi acţiuni, la noi lupte.

★

Acţiunile de luptă antifascistă din anii 1935—1936 ale maselor populare din Maramureş, prin vigoarea, amploarea şi efectele lor, reprezintă o pagină meritorie şi de cinste a luptei muncitorilor şi ţăranilor şi a celorlalţi oameni ai muncii din judeţ, fără deosebire de naţionalitate, împotriva fascismului, pentru un trai mai bun şi libertăţi democratice, pentru făurirea României socialiste.

https://biblioteca-digitala.ro

ACTIONS DE LUTTE ANTIFASCISTE AU MARAMUREȘ ENTRE 1935—1936, SOUS LE SIGNE DU FRONT POPULAIRE

— Résumé —

Dans les circonstances où dans la vie politique de notre pays se faisat sentir le danger représenté par l'activité des organisations fascistes, on se pose de plus en plus le problème de barrer l'accès au pouvoir de ces organisations, par la création d'un large „Front Patriotique Antifasciste", qui réunisse autour de la classe ouvrière toutes les forces progressistes de la nation.

Dans ce sens, l'auteur de l'article, lui-même participant actif aux évènements relatès, s'arrête à quelques moments significatifs du combat des gens du Maramureș pour une vie meilleure, pour la démocratie, pour le bannissement du péril fasciste.

L'un des trois moments de la lutte des masses populaires du Maramureș présentés par l'auteur est la grève des ouvriers de la branche confections-tricotages de Sighetu Marmației, action avec laquelle se sont solidarisés les ouvriers des autres entreprises de la ville et localités du département.

Un autre moment relaté est l'organisation en 1935 du Front des Laboureurs au Maramureș, sous la direction du P.C.R. Dans la lutte des masses populaires du Maramureș contre le fascisme, une étape importante s'est déroulée en 1936 à l'occasion de la constitution dans cette région nordique du pays de l'organisation locale du „Bloc pour la défense des libertés démocratiques". La-dessus l'auteur nous offre une série de détails intéressants.

https://biblioteca-digitala.ro

ÎNCEPUTURILE GAZETEI „GRAIUL MARAMUREŞULUI"

Dr. MIHAI MARINA

Îndată după împlinirea idealului naţional de unificare statală proclamată la Marea Adunare din 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, românii din Transilvania s-au grăbit să-şi astîmpere setea de slovă scrisă românească prin înfiinţarea de gazete în aproape toate reşedinţele din judeţe şi oraşele mai importante. Aceste strădanii au fost firesti, ele răspunzînd atît dezideratului de răspîndire a culturii româneşti cît şi necesităţii de a informa populaţia oraşelor şi satelor asupra evenimentelor de importanţă capitală care se desfăşurau în întreaga Europă.

În general, gazetele culturale din provincie, dintre cele două războaie mondiale, născute din idealism şi alimentate cu entuziasmul unui număr foarte redus de visători, aveau viaţă scurtă.

Societatea românească nu avea nici educaţia şi nici situaţia materială necesare susţinerii unor publicaţii, deşi le aprecia. Statul nu le subvenţiona, iar organele administraţiei locale, cu rari excepţii, erau interesate în apariţia acestor gazete, în măsura în care ele serveau politica partidelor de la putere, foarte schimbătoare. Încît idealiştii care porneau la drum cu gazete culturale independente în scurtă vreme se vedeau sleiţi de posibilităţi materiale şi, încărcaţi de decepţii, îşi îngropau visurile odată cu ultimul număr din gazetă, rămînînd dezamăgiţi şi mai săraci.

În Maramureşul istoric, prima gazetă în limba română, apărută începînd cu data de 7/20 decembrie 1918, a fost „Sfatul", organ al „Sfatului Naţional Român" al judeţului, avînd ca redactori pe dr. Vasile Chindriş şi dr. Titu Doroş, iar din 1920 pe Vasile Ciplea. Gazeta „Sfatul" a putut apărea datorită donaţiei de 100 000 coroane făcută de Alexandru Cuza Anderco, primarul comunei Borşa.

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1921, un poet visător venit ca profesor de pe alte meleaguri, Constantin Ionescu-Olt, pornește „Gazeta Maramureșului".

În anul 1923 cele două gazete își sistează apariția, iar redactorii și colaboratorii mai frecvenți pornesc „Gazeta maramureșeană", avînd pe frontispiciu un comitet de redacție compus din: dr. Vasile Chindriș, dr. Titu Doroș, prof. Ioan Bîrlea, prof. Ion Bilțiu-Dăncuș, prof. Nicolae Petrescu, dr. Vasile Filipciuc, prof. Gheorghe Vornicu și Constantin Ionescu-Olt. Acest comitet se destramă pe rînd, rămînînd doar prof. Gh. Vornicu și Ion Bîrlea, iar de prin 1930 numai acesta din urmă.

În 1931, la venirea la guvern a lui Nicolae Iorga ca prim-ministru, Ion Bîrlea ajunge deputat, iar „Gazeta maramureșeană" rămîne în sarcina tînărului Mihail Bologa, ca secretar de redacție. Intrat în vîltoarea politică, profesorul Ion Bîrlea pornește, prin gazetă, o serie de atacuri, nu numai împotriva adversarilor politici, dar și împotriva unor personalități culturale neamestecate în politică de partid, ca Mihai Șerban, directorul liceului „Dragoș Vodă". „Gazeta maramureșeană" începe să fie refuzată de un număr tot mai mare de abonați, iar Mihail Bologa se retrage. Prin ianuarie 1932, apar ultimele numere din „Gazeta maramureșeană".

Prin februarie 1932, M. Bologa îmi comunică sistarea apariției gazetei. Mă gîndeam atunci că cei aproape 100 000 de români din Maramureș nu puteau rămîne fără o gazetă culturală și de informare obiectivă, neangajată în luptele dintre fracțiunile politice. Și îmi era clar că sarcina realizării unei astfel de gazete a fost lăsată în seama generației tinere. Vechea generație de intelectuali ai „Unirii", cum au denumit-o ulterior, care a dezvoltat o activitate frumoasă și meritorie în timpul Austro-Ungariei, după „Unire" s-a divizat. Unii s-au retras dezgustați din activitatea publică, iar alții s-au înfundat în meandrele politicianismului steril, alergînd după mandate parlamentare și vînînd situații rentabile.

Din generația tînără care și-a terminat studiile secundare și universitare în România întregită, avînd deci altă cultură și altă viziune a îndatoririlor față de neamul nostru, eram reveniți pe meleagurile natale vreo 20, avînd diferite ocupații (avocați, profesori, medici, funcționari). La aceștia se adăugau și un frumos număr de învățători distinși, precum și o seamă de intelectuali tineri — profesori, medici, veniți din alte părți ale țării. Socoteam deci că sîntem destul de mulți ca să încercăm realizarea sarcinii ce ne revenea, de a da viață unei gazete cultural-sociale și de informare obiectivă, independentă.

Am împărtășit aceste gînduri lui Mihail Bologa și apoi lui Gheorghe Dăncuș și dr. Gheorghe Tite, care au fost de acord, punîndu-mi întrebarea, pe care mi-am pus-o și eu de la bun început, de unde banii necesari pentru tipărirea gazetei?... Le-am răspuns că m-am gîndit la o contribuție de 50—100 lei lunar, a noastră a tinerilor care ne cîștigam existența muncind în județ. Aceasta pentru o perioadă de început, urmînd ca, după ce va fi introdusă, gazeta, care nu mă îndoiam că va fi bine scrisă, să se autofinanțeze din abonamente și publicitate. La convorbirea în patru aveam pregătită și o listă cu tinerii la care mă gîndeam. Ea a fost com-

https://biblioteca-digitala.ro

pletată. A rămas să lansăm ideea, să stăm de vorbă cu cît mai multe persoane din cele vizate și pe care le socoteam că vor accepta să contribuie la finanțare, iar eu să fac planul gazetei și să mă interesez de o tipografie care ar tipări-o în condiții bune și avantajoase.

Adeziunile erau încurajatoare. Am găsit și o tipografie mai convenabilă. Planul gazetei nu constituia o greutate. Ca student lucrasem la unele gazete din Cluj, făcînd și secretariat de redacție. Am fixat unele rubrici pe probleme mai importante ce urmau a fi dezbătute, conform programului pe care am socotit că trebuie să-l aibă gazeta și care se reflecta în articolul „Drept program" publicat în primul număr. Bineînțeles, am discutat și titlul gazetei, oprindu-ne la „Graiul Maramureșului".

În primul articol amintit, printre altele am scris că gazeta inițiată de un grup de tineri intenționează să fie „o tribună a gîndurilor bune și o icoană a problemelor locale... în care să aducem elanul tineretului maramureșean crescut și format la școlile românești". „Să punem cunoștințele și năzuințele noastre de mai bine în slujba celor mulți și obidiți de pe meleagurile Țării voievozilor descălecători". „Ne vom ocupa de toate problemele sociale specifice maramureșene, semnalîndu-le cu obiectivitate și insistînd pentru buna lor soluționare". „Vom da loc cuvîntului tuturor care vor avea ceva de spus în interesul obștesc. Vom ajuta cu scrisul și cu fapta inițiativele și faptele bune de ori unde ar porni, după cum nu vom ezita de a înfiera abuzurile și ticăloșiile de oricine ar fi făcute".

La redactarea acestui articol program, am căutat să fiu cît mai reținut și să arăt fără ostentație gîndurile care ne animă, fără însă a alarma pe nimeni. Și am tins să limitez cît mai sumar țelurile urmărite și de teama că nu vom putea realiza ceea ce dorim, ferindu-ne astfel de a apărea ca lăudăroși.

Am convocat o parte din cele 27 persoane care au promis contribuție bănească, le-am arătat planul gazetei și am citit articolul-program, care, cu mici retușări, a fost însușit. S-a ales apoi un comitet de redacție compus din : Bilțiu-Dăncuș Traian, Bologa Mihail, Dăncuș Gheorghe, medic-primar dr. Forna Emil, dr. Marina Mihai, Stan Ion și Tăutu Mihai. Mie mi-a revenit prezidența comitetului și grija pentru buna redactare și administrare a gazetei. De altfel și în registrele de la tribunal gazeta a fost înscrisă pe numele meu ca proprietar, revenindu-mi răspunderea conform prevederilor legale pentru cele publicate cît și pentru eventualele datorii ale gazetei.

La 1 martie 1932 a apărut primul număr din „Graiul Maramureșului". În acest număr am scris numai membrii comitetului de redacție. Eu, în afară de articolul-program, am mai scris alte trei articole, inaugurînd unele rubrici cu caracter de permanență, ca probleme economice, figuri maramureșene etc. Aceste rubrici au constituit nucleul unor lucrări mai ample ca : „Maramureșul — necesități și remedii" apărută în 1939 și „Maramureșeni — portrete și medalioane" terminată în 1969.

„Graiul Maramureșului" a fost primit cu simpatie de oamenii de bine. Unii fruntași ai generației vechi au început să ne trimită articole, partici-

https://biblioteca-digitala.ro

pînd astfel la dezbaterea problemelor înscrise în programul gazetei. Am întîmpinat însă şi adversităţi, în special din partea unor politicieni cărora nu le-a plăcut acţiunea noastră independentă. Unele disensiuni au apărut şi în sînul comitetului, mai ales pe tema opreliştii atacurilor cu caracter de răfuială personală, cu vreun notar din satul unui redactor sau colegi de instituţie. Acestea s-au rezolvat prin ieşirea din comitet a doi membri. Optimismul nostru iniţial şi speranţele de a realiza fondurile pentru autofinanţare din abonamente şi publicitate nu s-au împlinit. Abonamentele individuale erau mici, 80 lei anual. Comunele aveau înscrise în bugete fonduri mai substanţiale, 400—500 lei, dar acestea au fost încasate încă la începutul anului de Ion Bîrlea, iar în parte, după schimbarea guvernului, de gazeta partidului venit la putere (naţ. ţărănesc). De la sprijinitori nu puteam solicita în permanenţă bani, mai ales că unii dintre ei au înţeles contribuţia numai pentru început. Au rămas cîţiva care au mai contribuit şi... salariul meu. Acestea nu erau suficiente, astfel că gazeta a trebuit să-şi sisteze apariţia cu nr. 11 din 15 august 1932. Dar în cele 6 luni de apariţie şi-a făcut un loc în opinia maramureşenilor.

În anul 1933, profesorul Tănase Puşcă, un om întreprinzător, a înfiinţat „Asociaţia presei din Maramureş", afiliată la Asociaţia „Presei din provincie", cu sediul la Bucureşti, condusă de unii ziarişti profesionişti influenţi. Am fost solicitaţi să ne înscriem şi noi, cei grupaţi în jurul „Graiului", fiind singurii care aveam oarecare contingenţă cu publicistica. „Asociaţia Presei" a primit aprobare pentru deschiderea unui club, producător de venituri, deci avea fonduri pentru editarea unei gazete. Mi s-a cerut să cedez „Graiul Maramureşului". Am consimţit.

Astfel, „Graiul Maramureşului" a reapărut în continuare cu nr. 12 din 29 oct. 1933, cu menţiunea de organ al „Asociaţiei Presei din Maramureş", avînd pe frontispiciu pe Tănase Puşcă director şi Mihail Bologa secretar de redacţie. În acest număr 12/29 oct. 1933 s-a inserat următoarea notiţă : „Fondatorul gazetei „Graiul Maramureşului", dr. M. Marina, din lipsă de mijloace materiale, a crezut potrivit ca această gazetă să apară ca organ al Asociaţiei presei din Maramureş".

În timpul cît „Graiul" a apărut sub direcţia lui T. Puşcă, nu am scris, pe de o parte fiindcă eram ocupat cu redactarea gazetei „Astra", pe care o pornisem cu un an înainte, iar pe de altă parte nu-mi convenea faptul că directorul gazetei era şi şeful organizaţiei judeţene a unui partid politic.

Prezenţa prof. T. Puşcă în fruntea gazetei n-a fost de durată. În ianuarie 1934 „Asociaţia Presei" din Maramureş şi-a ales un nou comitet, avînd ca preşedinte pe dr. Artur Anderco. Eu am fost ales vice-preşedinte şi redactor responsabil al gazetei „Graiul Maramureşului".

În articolul de fond intitulat „Revenire", publicat în nr. 25 din 8 II. 1934, am reiterat cele scrise în articolul „Drept program" apărut în primul număr al gazetei. „Graiul Maramureşului" şi-a reliefat vechea menire de gazetă cultural-socială şi de informare obiectivă. În jurul ei s-au grupat tot mai mulţi intelectuali tineri, încît în fapt gazeta a devenit nucleul

https://biblioteca-digitala.ro

acțiunilor frumoase desfășurate de tineretul intelectual din Maramureșul acelei vremi.

Asociația Presei, în care erau înscriși și ziariștii aparținînd naționalităților conlocuitoare și care nu participau la nici o altă activitate în afară de prezența la Club și la adunările generale, rămăsese acoperirea juridică pentru fondurile bănești realizate din funcționarea clubului.

Dintre tinerii care au scris frecvent la gazetă în acea vreme menționez pe: dr. Artur Anderco, Berinde Ion, Bilțiu-Dăncuș Traian, Bologa Mihail, Calinici Mihai, Dăncuș Gheorghe, medicul-primar dr. Forna Emil, Holdiș Grigore, Iosivaș Mihai, Lenghel Petru, dr. Marina Mihai, Patachi Liviu, Stan D. Dumitru, Radu Andrei, Rusu Valer, precum și ing. Golumbenco V. Zucher, care alimentau „pagina satelor". Din generația veche un număr tot mai mare de personalități și-au spus cuvîntul prin coloanele gazetei. De asemenea un frumos număr din cei mai tineri, studenți, învățători, și-au văzut pentru prima oară producțiile tipărite — articole, poezii, etc. Printre aceștia menționăm pe Simion Anderco, Emil Miclea, Mihai Tomoiagă.

Adesea presa din Capitală și din alte părți au menționat elogios „Graiul Maramureșului". Dar grupul din jurul „Graiului" nu și-a limitat activitatea la publicarea gazetei, ci, în măsura în care i-au permis fondurile, și-a înscris și alte realizări.

Astfel, pentru a veni în ajutorul multor salariați dornici de a citi literatură românească, însă împiedicați să cumpere cărți care erau destul de scumpe, s-a înființat o „Bibliotecă publică" de împrumut, unde amatorii puteau găsi cele mai noi cărți apărute. Titlurile cărților noi intrate în bibliotecă erau publicate în gazeta „Graiul Maramureșului", unde adesea apăreau și scurte recenzii.

Pentru facilitatea realizării vechiului gînd de cunoaștere temeinică a realităților maramureșene, am înființat un „Cerc de studii" în care se prezentau referate și expuneri asupra unor probleme specific maramureșene, cît și de ordin general cultural. Referatele erau urmate de discuții, adesea interesante, pentru o cît mai amplă cunoaștere a problemelor dezbătute. Tot în cadrul cercului de studii se organizau și unele conferințe publice cu conferențiari din alte părți, sau localnici. Cercul de studii își dezvoltă activitatea, în special în anotimpurile răcoroase.

O activitate cu care pe drept cuvînt s-a mîndrit gruparea din jurul „Graiului Maramureșului" a fost propaganda culturală la sate. De primăvara pînă toamna, aproape în fiecare duminică și sărbătoare legală, membrii acestui grup cutreierau satele maramureșene, unde desfășurau o activitate utilă pe bază de programe bine întocmite: coruri, cîntece, cîntece de vioară și filme formau partea culturală și distractivă. Dar, în afară de acestea, exista și o parte practică, de utilitate directă pentru săteni. În ficcare comună se ținea cîte o conferință pe tema unei probleme care interesa direct populația, și care erau cunoscute în prealabil. Astfel erau tratate probleme de pășunat, îndiguiri, pomărit, asociații țărănești pentru creșterea vitelor sau valorificarea produselor etc. Ceea ce constituia o altă utilitate

https://biblioteca-digitala.ro

directă pentru populaţie era propaganda medicală susţinută de medicul primar dr. Emil Forna, şi vreo doi colaboratori ai săi. În afară de conferinţele pe diverse teme medicale sprijinite de diapozitivele avute la dispoziţie, medicul Forna vizita pe toţi bolnavii care se aflau în comună, dînd reţete şi sfaturi unde era cazul şi trimiţînd la spital bolnavii mai gravi, îngrijindu-se de spitalizarea şi însănătoşirea lor. Acest medic primar, cu suflet larg, venit din regiunea Clujului, a făcut mult bine populaţiei maramureşene, în afară de faptul că în fiecare număr din „Graiul Maramureşului" publica articole cu sfaturi medicale.

Bineînţeles, munca la gazetă, ca şi celelalte activităţi, erau complet gratuite. Nimeni nu era plătit pentru ceea ce făcea. Singura răsplată era mulţumirea sufletească.

Din anul 1935, după ce am fost ales ca preşedinte al Asociaţiei Presei, am avut un secretar de redacţie plătit. S-a introdus sistemul ca de fiecare număr din gazetă să se ocupe cîte un redactor, care împreună cu secretarul de redacţie să scrie şi să răspundă de materialul publicat. Secretarul de redacţie care a început să ducă greutatea a fost tînărul Grigore Holdiş. Pe lîngă calităţile sale cunoscute, a mai pledat pentru alegerea sa şi faptul că, fiind judecat pentru activitate comunistă, nu putea primi serviciu la stat.

Ca încheiere vreau să mai menţionez cîteva fapte :

Gazeta „Graiul Maramureşului" a apărut pînă în august 1940. După război şi eliberare a reapărut seria nouă, în anii 1946—48 avînd ca redactor pe Gh. Dăncuş.

Înainte de război, în afara celor menţionate, au apărut periodic, mai ales în preajma şi timpul alegerilor, şi alte gazete ale organizaţiilor de partid, ca : „Acţiunea maramureşeană" — naţional-ţărănistă — avînd ca redactor pe Petre Lenghel-Izanu, „Ţara voevozilor", gogo-cuzistă, cu Tănase Puşcă, şi „Ecoul", liberal, redactor dr. Alex. Filipciuc.

Relatările făcute constituie şi o destăinuire a slăbiciunilor mele de tinereţe pentru presă. Şi ca să fiu complet, mai adaug una. În aceea vreme nu mă puteam împăca cu gîndul că cei circa 11 000 de locuitori maghiari ai Maramureşului aveau două cotidiene, iar cei aproape 100 000 de români abia aveau o gazetă săptămînală. În fine, am hotărît să înfiinţez un cotidian, cu titlul ales la repezeală „Frontul Maramureşului", al cărui redactor responsabil a fost regretatul meu frate Alexandru Marina. Datorită iscusinţei fratelui meu şi atitudinii înţelegătoare a directorului tipografiei „Asociaţiunii pentru cultura poporului român din Maramureş", Titus Berinde, Maramureşul a avut un cotidian în limba română care a apărut din anul 1935 pînă în anul 1940.

După cum am mai spus, în acele vremi, propaganda culturală se făcea fără subvenţii şi fonduri de la stat, iar oamenii care activau pe acest tărîm nu primeau nici o remuneraţie pentru munca depusă.

https://biblioteca-digitala.ro

THE BEGINNINGS OF „THE VOICE OF MARAMUREŞ — GAZETTE"

— Abstract —

In the years that followed after the unification of 1918, an urgent necessity of encreasing the number of the Romanian newspapers was felt. The paper presents the efforts of some intellectuals living in Maramureş to issue Romanian publications. The author deals especially „The Voice of Maramureş", first published in 1932, and, being himself one of the initiators, tells about the main problems connected with the aims of the newspaper and the way it was received by the readers.

The intellectuals grouped around this gazette hald a rich activity of cultural propaganda ; they organized a „public library", for those who could not afford to buy books, and organized artistic programmes in the viliages, followed by conferences on diverse topics in order to enlighten the people.

https://biblioteca-digitala.ro

MĂRTURII ŞI EVOCĂRI DIN ACTIVITATEA REVOLUŢIONARĂ A UNOR COMUNIŞTI DIN CHIOAR, PERIOADA 1932 — 1944

Dr. SIMION I. POP

Am obîrşia dintr-o familie de ţărani muncitori din satul Vărai — situat în străvechiul ţinut românesc „Ţara Chioarului" — din judeţul Maramureş.

Încă din fragedă tinereţe — pe cînd eram elev în cursul superior la liceul „Gheorghe Şincai" din Baia Mare — văzînd viaţa grea pe care o duceau ţăranii la sate, muncitorii minieri şi metalurgiştii băimăreni, munca istovitoare, exploatarea şi asuprirea crîncenă la care erau supuşi, ignoranţa şi lipsa de cultură, am fost preocupat să aflu cauzele acestor stări sociale nedrepte şi căile pentru îndreptarea lor. Răspunsul l-am găsit în socialismul ştiinţific şi filozofia marxist-leninistă.

Primele legături cu mişcarea comunistă le-am luat în vara anului 1932 prin foştii colegi de liceu : dr. Gheorghe Micle din satul Ciolt — azi profesor universitar la facultatea de filozofie a Universităţii din Bucureşti — şi Simion Lazăr din satul Purcăreţi — fost activist de partid, redactor la ziarele „România liberă" şi „Albina" — decedat în 1973, ambii fii de ţărani. Ei intraseră în legătură cu organizaţia comunistă din Şomcuta Mare prin publicistul şi scriitorul Kalman Emeric alias Corvin Alexandru şi prin avocatul Ştefan Blumenfeld. Secretar al organizaţiei de partid era Iakab Alexandru — fost coleg la şcoala primară şi la gimnaziul din Şomcuta Mare, în prezent consilier la Camera de Comerţ a Republicii Socialiste România.

Pentru iniţierea în cunoaşterea ideologiei comuniste, la început colegii Gheorghe Micle şi Simion Lazăr mi-au dat să citesc unele cărţi comuniste şi socialiste ca : „Statul şi revoluţia" — ediţia franceză — de Vladimir Ilici

https://biblioteca-digitala.ro

Lenin ; „Concepția materialistă a istoriei", „Ce vor socialiștii români" și „Studii critice" de Constantin Dobrogeanu Gherea ; „Mama" și „Azilul de noapte" de Maxim Gorki ; „Focul" de Henri Barbusse ; „Apelul pentru pace" lansat de Romain Rolland ; precum și unele cărți cu profund conținut social, ca : „Jimmie Higghins" de Upton Sinclair, „Nimic nou pe frontul de vest" de Erich Maria Remarque ; „În ce constă credința mea", „Învierea", „Război și Pace" de Lev Tolstoi, „Paradoxe sociologice" de Max Nordau etc., etc.

Prin colegii Gheorghe Micle și Simion Lazăr am intrat în legătură cu publicistul și scriitorul Corvin Alexandru, Iakab Alexandru, avocatul Ștefan Blumenfeld, de la care am primit îndrumări și orientări prețioase în cunoașterea și propagarea ideologiei comuniste, informații asupra desfășurării evenimentelor politice interne și internaționale, despre documentele Partidului Comunist Român, cărțile noi apărute în literatura marxistă și cea progresistă etc.

În luna octombrie 1932, la o ședință a tinerilor comuniști din Șomcuta Mare și unele sate din jur, care a avut loc în biroul avocaților Ștefan și Paul Blumenfeld, mi s-a adus la cunoștință că împreună cu alți tineri am fost primiți ca membri ai Uniunii Tineretului Comunist Român. Am fost instruiți și ni s-au trasat unele sarcini concrete ; cum să desfășurăm activitatea comunistă și antifascistă printre elevi, studenți, muncitori și țărani, pentru atragerea tineretului în Uniunea Tineretului Comunist Român, iar a muncitorilor și țăranilor în Blocul Muncitoresc-Țărănesc — organizația de masă legală a Partidului Comunist Român.

Începînd din noiembrie 1931 pînă în toamna anului 1937 — am fost student și apoi doctorand la facultatea de drept din Cluj-Napoca. În anii 1931 și 1932 pînă în toamna anului 1933 din cauza greutăților materiale n-am putut frecventa cursurile, mergînd la facultate numai pentru depunerea examenelor. Am activat în organizația comunistă din Șomcuta Mare.

În toamna anului 1933 primind o bursă la căminul I.O.V.R. m-am stabilit la Cluj-Napoca. Din anul 1933 pînă în toamna anului 1937, am activat în organizația comunistă din Centrul Universitar Cluj. În timpul vacanțelor de vară și în acești ani am ținut o strînsă legătură cu organizația comunistă din Șomcuta Mare.

În această perioadă, în cadrul organizației comuniste din Șomcuta Mare, au activat următorii tovarăși : Iakab Alexandru, ce era secretar al organizației, avocații Ștefan și Paul Blumenfeld, Corvin Alexandru — toți trei exterminați în anii de urgie ai dictaturii horthyste-szálașiste, Gheorghe Micle, Simion Lazăr, Iakab Beniamin — farmacist în Cluj-Napoca, Iakab Ernestin — muncitor la Întreprinderea de Mecanizare a Agriculturii din Cluj-Napoca, Roth — alias Rațiu Ludovic — conferențiar universitar la Institutul Medico-farmaceutic din Cluj-Napoca, Feher Micloș — muncitor în Satu Mare, Oșan Gheorghe — pantofar în Șomcuta Mare, Kalman — Iakab Ileana — decedată în 1949, Lazăr Lili, Lăcătuș Vasile — fost funcționar la Percepția financiară din Șomcuta Mare și subsemnatul.

https://biblioteca-digitala.ro

Organizația de partid din Șomcuta Mare, sub îndrumarea conducerii județene și regionale de partid, pe lîngă activitatea organizatorică și educativă desfășurată în cadrul celulelor de uteciști și de membri de partid, a inițiat unele acțiuni de agitație și propagandă, de luptă antifascistă, dusă în condiții de ilegalitate, care au avut un ecou larg în rîndurile maselor populare. Dintre acestea evocăm pe unele din cele mai semnificative.

În noaptea zilei de luni 7 noiembrie 1932 — cu prilejul celei de-a 15-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 — zi care coincide cu tîrgul săptămînal din Șomcuta Mare, la care se adunau mii de țărani din satele din jur, din inițiativa biroului organizației de partid din Șomcuta Mare s-a arborat pe acoperișul școlii primare din oraș un steag roșu cu emblema secerea și ciocanul. Steagul a fost confecționat din pînză roșie pe care s-a aplicat secerea și ciocanul de către Corvin Alexandru, iar arborarea lui a fost făcută de către Iakab Alexandru, Lazăr Lili și Feher Mikloș care a procurat chei pentru deschiderea podului școlii.

Steagul a stat arborat cîteva ore, podul școlii fiind închis, pînă s-au procurat alte chei. Acțiunea a stîrnit mare vîlvă și comentarii în localitate și satele din jur. Cu acest prilej au fost arestați Iakab Alexandru și Lazăr Simion — la care se găsise o broșură despre Blocul Muncitoresc-Țărănesc — primită de la Iakab Alexandru. După o anchetă timp de trei săptămîni — făcută de judecătorul de instrucție Mărcuș de la Tribunalul din Satu Mare, neputîndu-se descoperi cine au fost autorii arborării steagului, cei doi deținuți au fost eliberați, dîndu-se ordonanță de neurmărire. Tot atunci, au mai fost urmăriți și interogați avocatul Ștefan Blumenfeld și Gheorghe Micle devenit între timp student la facultatea de filosofie a Universității din Cluj-Napoca.

Relatînd descoperirea de către siguranța burgheză a unor organizații comuniste, în toamna anului 1932, în Șomcuta Mare, Piatra Neamț și Brașov, ideologul Gărzii de Fier, Nichifor Crainic într-un articol publicat în ziarul „Calendarul" a cerut insistent să se ia măsuri drastice împotriva mișcării comuniste. „Nuclee comuniste se descopăr mereu — semnalează Nichifor Crainic. Recent la Piatra Neamț și Șomcuta Mare. E vorba de nuclee ale tineretului comunist, organizație care lucrează în jurul universităților, al liceelor, printre băieții de prăvălie și printre ucenicii lucrători. Mulți dintre potentații zilei, siguri de ei și cu mintea opacă, socotesc aceste nuclee simple jocuri tinerești nevinovate. Dar ele se înmulțesc mereu și aproape în fiecare oraș al țării se stabilesc și se identifică cuiburi ale acestui joc nevinovat de-a revoluția comunistă". Alarmat de extinderea mișcării comuniste în rîndurile tineretului, el cere categoric să se ia măsuri represive împotriva ei și să se intensifice mișcarea fascistă a tineretului: „Reacțiunea sănătoasă, violența, dacă va fi nevoie, o vedem exclusiv în cultul naționalismului și în tînăra falangă de creștere în numele lui. E singura salvare a ordinei românești"[1].

1. Nichifor Crainic **Comunismul ocrotit**, „Calendarul", nr. 258, din 30 decembrie 1932.

https://biblioteca-digitala.ro

În anii 1932—1934 din inițiativa biroului organizației comuniste din Șomcuta Mare a fost editată gazeta ilegală „Secerea și Ciocanul" în limbile română și maghiară, multiplicată la gestetner. De conducerea redacției s-au ocupat Iakab Alexandru și Blumenfeld Ștefan, iar de partea tehnică Feher Mikloș.

În vara anului 1933 din inițiativa biroului organizației de partid s-a constituit în Șomcuta Mare un Comitet local antifascist, al cărui președinte a fost Dr. Pașca Petre, avocat cu vederi democratice. Din comitet au făcut parte avocații Ștefan și Paul Blumenfeld, student în drept Simion I. Pop și Lazăr Simion. Comitetul a desfășurat acțiuni în fosta plasă Șomcuta Mare, strîngînd adeziuni și a răspîndit gazeta Comitetului Regional Antifascist din Ardeal — „Alte zări" în 1933 ce apărea la Cluj-Napoca sub redacția prof. Tudor Bugnariu.

Este demn de relevat că la judecarea procesului intentat profesorului Tudor Bugnariu — președintele Comitetului Antifascist pe Ardeal — care a avut loc în luna noiembrie 1935 la Consiliul de Război din Cluj — printre martorii apărării a fost citat și avocatul Ștefan Blumenfeld.

Comuniștii maramureșeni Gheorghe Micle și Simion I. Pop, studenți, au făcut parte din comitetul antifascist constituit pentru mobilizarea participării la proces a unei mase largi de studenți indiferent de orientări politice, urmărind răspîndirea ideologiei comuniste. În timpul dezbaterii procesului, prin strălucitele pledoarii ale avocaților comuniști Ion Gheorghe-Maurer, Radu Olteanu și Petre Grozdea, precum și prin depozițiile martorilor apărării ca cele ale prof. univ. Petre Constantinescu-Iași, a președintelui Frontului Plugarilor dr. Petru Groza, a profesorului Ilie Cristea, a ziaristului Vladimir Nicoară și alții, studenții, muncitorii și intelectualii care au asistat la proces au primit adevărate lecții politice de marxism-leninism, despre democrație, fascism, politica de fascizare a țării — pe care o duceau asiduu guvernele burghezo-moșierești din țara noastră etc. Mulți dintre studenții care au asistat la dezbaterea procesului s-au orientat spre organizațiile politice democratice. Unii au aderat la organizațiile antifasciste, au activat în Frontul Studențesc Democrat, iar alții au devenit membri ai Uniunii Tineretului Comunist și ulterior ai Partidului Comunist Român[2].

Gheorghe Micle a fost membru în Comitetul de Apărare a Antifasciștilor pe Ardeal. A participat la întocmirea unor proteste împotriva proceselor înscenate luptătorilor comuniști și antifasciști. Împreună cu alți studenți comuniști și antifasciști, am strîns semnături de adeziune la mișcarea antifascistă și de protest împotriva proceselor antifasciste, care au fost publicate în presa democratică și antifascistă[3].

2. **Procesul mișcării antifasciste din România**, Tipografia Ștefan Voiculescu, Pitești, 1936, pp.18—60.
3. **Memoriul Comitetului Regional Antifascist Cluj**, prin care se cere stingerea procesului intentat C.F.R.-iștilor și eliberarea acestora, Arhiva C.C. al P.C.R., Fond nr. 25, Inv. 67, fila 61; **Apelul studenților din Cluj către întreaga intelectualitate din țară pentru solidarizare cu protestul împotriva procesului înscenat prof. univ. P. Constantinescu-Iași**, Arhivele Centrale de stat ale Revoluției din Octombrie R.S.S. Moldovenească, Procesul antifasciștilor de la Chișinău 1936, Fond 738, op. 1, Dosarul nr. 6556.

https://biblioteca-digitala.ro

Unii din comuniștii maramureșeni din orașul și plasa Șomcuta Mare au desfășurat o remarcabilă activitate comunistă și antifascistă și în alte orașe și județe — mai ales în orașele Cluj, Deva, Oradea și București — unde au îndeplinit diferite munci de răspundere.

Iakab Alexandru în perioada 1937—1944 a activat în Comitetul Regional Cluj al Partidului Comunist Român, în calitate de secretar — cu problemele organizatorice și problema militară[4].

Corvin Alexandru în anii 1935—1943 a activat în Oradea și Cluj-Napoca, o perioadă ca redactor la revista marxistă „Korunk". (Era nouă) în care a publicat remarcabile studii și articole de filozofie a culturii, estetică, sociologie marxistă și poezii. A colaborat și la revista „Cuvîntul liber" (București), unde a publicat numeroase articole, între care citățm : „Metafizica celor de dreapta" nr. 4 din 2 decembrie, „Revoluție artistică sau artă revoluționară ?" nr. 5 din 9 decembrie, „Dictatura bocancilor" nr. 7 din 23 decembrie 1933.

Gheorghe Micle în anii 1932—1937 — cînd era student la Facultatea de litere și filozofie din Cluj-Napoca, a activat o perioadă în biroul organizației comuniste din Centrul universitar Cluj-Napoca, a fost redactor al gazetei comuniste ilegale „Studentul revoluționar" — editată de această organizație, a condus seminarii marxiste la unele grupuri de studenți comuniști, uteciști și simpatizanți comuniști. A fost secretarul organizației din Ardeal a partidului „Blocul Democratic" cu sediul în Cluj-Napoca. În această calitate a colaborat la formarea Frontului Popular în perioada alegerilor parlamentare parțiale din 1936 în județele Hunedoara și Mehedinți. A contribuit la înființarea gazetelor „Vîltoarea" și „Poporul" — din Cluj-Napoca — conduse și îndrumate de Partidul Comunist Român, în care a publicat unele articole sub nume propriu, altele sub pseudonimul Iacob Vrăjmașul. A colaborat cu numeroase articole la revista „Societatea de mîine" din Cluj și la ziarul „Reporter" din București. Din 1935 el a activat ca instructor al Partidului Comunist Român în cadrul conducerii organizației democratice a țărănimii „Frontul Plugarilor" de sub președinția lui Dr. Petru Groza — îndrumată și sprijinită îndeaproape de conducerea Partidului Comunist Român. Începînd din anul 1936 a elaborat lucrarea monografică a acestei organizații, intitulată „Răscoala Pămîntului" — care a apărut abia în 1945. Întîrzierea editării se datorește evident cenzurii profasciste și fasciste.

În toamna anului 1933 m-am stabilit la Cluj-Napoca. Deoarece majoritatea cursurilor ce se predau la facultatea de drept elogiau ideologia și instituțiile burgheze ele nu prea mă atrăgeau. De aceea n-am frecventat decît unele — cursul de economie politică și cel de drept penal, care mă atrăgeau cel mai mult. La cursul de economie politică — predat de profesorul Dimitrie Bogdan Ionescu — se făcea și o prezentare sintetică cu bogat conținut de idei a operei lui Marx „Capitalul" însoțită de unele aprecieri elogioase, se țineau unele seminarii în care se dezbăteau probleme fundamentale

4. Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fondul 3, Dosar nr. 620, fila 116, Activitatea antimilitaristă.

https://biblioteca-digitala.ro

de economie politică, unele pe bază de referate elaborate de studenţi. La unele din aceste seminarii s-au dezbătut unele din lucrările şi teoriile lui K. Marx. Eu am prezentat referatul „Doctrina economică a lui Karl Marx", ce a stîrnit şi incitat interesul studenţilor pentru cunoaşterea marxismului.

În anii 1933 pînă în octombrie 1937, concomitent cu pregătirea examenelor, mi-am consacrat asiduu activitatea mişcării revoluţionare şi antifasciste. Am studiat diferite lucrări social-politice progresiste printre care : „Capitalul" — lui K. Marx — ediţia în limba franceză din „Edition Sociale" şi „Rezumatul Capitalului" de Carlo Cafiero ; operele lui Friedrich Engels — „Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului", „Anti-Duhring", „Războiul ţărănesc german" etc. ; operele lui Vladimir Ilici Lenin — „Imperialismul, stadiu ultim al capitalismului", „Stîngismul, boala copilăriei comunismului", „Ce-i de făcut ?" etc.

În aceeaşi perioadă am îndeplinit diferite sarcini de partid — în cadrul organizaţiilor de U.T.C. şi P.C.R., precum şi în cadrul organizaţiilor de masă — conduse şi îndrumate de partid.

La început am activat în cadrul unei celule de utecişti împreună cu studenţii Bekeny Ştefan, Ilieşiu Victor — în prezent profesor de liceu în Baia Mare — studentele Magda Ema şi Kein Elisabeta — toţi de la facultatea de litere şi filozofie, originari din judeţul Satu Mare. Organizator al celulei era Gabriel Zinreich — student la facultatea de medicină.

În decembrie 1933 împreună cu alţi utecişti am fost primit membru în Partidul Comunist Român. Am activat într-o celulă constituită din studenţii : Micle Gheorghe şi Neamţu Gheorghe — de la facultatea de litere şi filozofie, Cleja Ştefan, Manu Petre, Penciu Petre, Dinculescu Traian şi Eduard Mezincescu, toţi de la facultatea de medicină.

În calitate de membru al Partidului Comunist Român am participat la difuzarea printre studenţi şi în unele cartiere ale oraşului Cluj-Napoca a unor manifeste comuniste, a literaturii marxiste, a presei ilegale comuniste precum şi a celei democratice şi antifasciste îndrumată de partid ; am condus seminarii marxiste — ilegale — la care au participat studenţi comunişti şi simpatizanţi ; am participat la organizarea printre studenţi a organizaţiilor de masă antifasciste „Amicii U.R.S.S.", „Liga antifascistă", „Liga drepturilor omului", „Liga contra prejudecăţilor" etc., la strîngerea de adeziuni la protestele întocmite de Biroul organizaţiei centrale comuniste din centrul universitar Cluj-Napoca şi de Comitetul de Apărare a Antifasciştilor pe Ardeal împotriva proceselor înscenate prof. univ. Petre Constantinescu-Iaşi, profesorului Tudor Bugnariu şi alţii ; am participat activ la combaterea atitudinii politice şi a concepţiilor fasciste manifestate de studenţii legionari, cuzişti şi noişti (grupare fascistă ce se orienta spre fascismul italian) în adunările studenţeşti şi la seminarii[5].

În anii 1932—1935 împreună cu alţi studenţi comunişti am desfăşurat activitate printre studenţi, pentru atragerea studenţilor democraţi şi antifas-

5. Simion I. Pop, **Marxismul în România — 150 de ani de la naşterea lui Karl Marx**, „Revista învăţămîntului superior", nr. 5, mai 1968, pp. 94—196.

https://biblioteca-digitala.ro

ciști în organizațiile „Uniunea Studenților Săraci", „Uniunea Studenților Revoluționari" și „Gruparea Studenților Independenți" — organizații revoluționare legale sub care activau studenții comuniști.

Activitatea vastă desfășurată de studențimea comunistă și antifascistă din Cluj-Napoca a cunoscut o largă dezvoltare și multiple forme, ceea ce a alarmat organele siguranței burgheze. În adresa către „Direcția Generală a Poliției" din 4 februarie 1933, Serviciul Siguranței din Cluj raporta : „Aici s-a hotărît organizarea unor seminarii în grupuri de cîte opt, urmărindu-se deșteptarea conștiinței de clasă, organizarea completă a vieții studențești și introducerea temeinică în dialectica materialistă"[6].

După interzicerea în 1934 a organizațiilor studențești revoluționare legale în luna mai 1935, la apelul lansat de Comitetul Central de Inițiere pentru constituirea „Frontului Studențesc Democrat" — din București, s-a format un comitet local de acțiune în Centrul universitar din Cluj-Napoca, din care am făcut și eu parte. Ziarul „Patria", din Cluj — al cărui director era Aurel Buteanu — avocat și ziarist democrat, originar din Șomcuta Mare, relatînd acest eveniment, scrie : „La inițiativa luată de studențimea bucureșteană, a răspuns și cea din localitate, care după constituirea unui comitet de acțiune a lansat un apel către tineretul universitar democrat... Listele de subscripție se găsesc la d. Victor Ilieșiu — student în litere, Zaharia Constantin — student în medicină, Mezincescu Eduard — student în medicină, Ion Valea — student în științe, Gheorghe Timaru — student la Academia de Agricultură, Traian Dinculescu — student la medicină și Simion Pop (Chișiu) — student în drept"[7].

Sub îndrumarea organizației comuniste din Universitate din Cluj-Napoca, împreună cu numeroși studenți comuniști am desfășurat o activitate asiduă pentru organizarea Frontului Studențesc Democrat. Ziarul „Patria", referindu-se la adunarea de constituire a Frontului Studențesc Democrat — care a avut loc la sediul Partidului Național — Țărănesc din Strada Regina Maria azi Bulevardul Dr. Petru Groza, relatează că după cuvîntul lui Traian Dinculescu — conducător al Frontului Tineretului Democrat, a luat apoi cuvîntul dl. Pop Simion (Chișiu) în numele studenților democrați de la Facultatea de Drept ; dl. G. Moraru în numele studenților democrați de la Facultatea de Litere ; dl. Cleja Ștefan în numele studenților democrați de la Facultatea de Medicină ; Gh. Timaru în numele studenților de la Academia de Agricultură, Axente Banciu de la facultatea de științe, Bologa în numele studenților maghiari, un student rus în numele studenților ruși din Basarabia, dl. Vlăsceanu Aurel în numele tineretului radical — țărănist. Ultimul a vorbit dl. B. Șchiopu în numele tineretului național-țărănesc, care a salutat prezența „Frontului Studențesc Democrat" la Clubul Partidului"[8].

6. Arhiva Intitutului de Studii Istorice și Social-politice, Dosar nr. 3154, fila 013.
7. **Frontul studențesc democrat la Cluj, Pentru întoarcerea studenților la carte**, „Patria", nr. 123, din 2 iulie 1935.
8. **Studențimea conștientă organizează lupta împotriva rătăcirilor de dreapta**, „Patria", nr. 287, din 15 decembrie 1935.

https://biblioteca-digitala.ro

În reportajele şi articolele publicate în ziarele „Vîltoarea", „Patria", „România nouă" din Cluj-Napoca şi în cele din Bucureşti — „Dimineaţa", „Adevărul", „Zorile" şi altele din anii 1935—1937, despre activitatea Frontului Studenţesc Democrat din Centrul Universitar Cluj-Napoca, este relatată şi activitatea remarcabilă desfăşurată de studenţii comunişti maramureşeni: Polak Ernestin, Micle Gheorghe, Cernicica Dumitru, Simion Pop şi Victor Ilieşiu[9].

Menţionăm că studenţii Polak Ernestin, Micle Gheorghe şi Cernicica Dumitru au făcut parte din biroul organizaţiei comuniste din centrul universitar Cluj-Napoca în anii 1933—1936. În această perioadă din secretariatul Comitetului Teritorial al P.C.R. pe Ardeal, făcea parte şi tovarăşul Gavrilă Birtaş — originar din Baia Mare.

Concomitent cu activitatea desfăşurată în cadrul Frontului Studenţesc Democrat — pentru apărarea intereselor profesionale materiale şi politice ale studenţimii împotriva legilor antidemocratice, împotriva manifestărilor huliganice şi a ideologiei fasciste din Universitate etc., etc.[10] în anii 1935, 1936 şi 1937 din însărcinarea conducerii P.C.R. a municipiului Cluj-Napoca împreună cu un grup de studenţi comunişti, majoritatea fii de ţărani şi muncitori, constituit din: Cleja Ştefan şi Manu Petre de la facultatea de medicină, Gheorghe Timaru şi Borza Traian — de la Academia de Agricultură, Grigore Popa — de la Facultatea de Chimie, Simion I. Pop, Vlasu Vasile şi Vlăşceanu Aurel de la facultatea de drept, Micle Gheorghe, Neamţu Gheorghe şi Moraru Ghirăn de la facultatea de litere şi filozofie, elevii comunişti Ciobotaru Teodor, Dumitru Petre — eliminaţi pentru activitate comunistă din Şcoala normală din Năsăud şi alţii, au desfăşurat o vastă activitate pentru înfiinţarea şi organizarea Frontului Plugarilor în Ardeal şi în alte provincii ale ţării.

Din însărcinarea conducerii biroului organizaţiei comuniste din municipiul Cluj-Napoca, împreună cu studenţii comunişti Cleja Ştefan, Manu Petre, Penciu Petre, Gabriel Zinreich, ţăranii Croitoru Dumitru şi Ioan Maghearu, am făcut parte din colegiile de redacţie ale gazetelor democratice — conduse şi îndrumate de Partidul Comunist Român la început „Vîltoarea" (1935), iar după suprimarea ei de cenzură „Poporul" (1936—1937), devenit organ de presă al organizaţiei judeţene Cluj a Frontului Plugarilor.

În aceste gazete am publicat numeroase articole: în „Vîltoarea" nr. 1 din 2 februarie 1936, „Frontul Plugarilor, un front conştient de ţărani, care ştiu ce vor"; în „Poporul", „Răscoala lui Horea" — nr. 5 din 10 martie 1937, „Impozitul pe veniturile proprietăţilor agricole" nr. 7 din 18 aprilie 1937, „Aspecte din viaţa poporului român" nr. 8 din 29 aprilie 1937, „O luptă —

9. Gh. Timaru, **Frontul Studenţesc Democrat din Cluj**, „Vîltoarea", nr. 3, din 16 februarie 1935; **O mare adunare a Frontului Studenţesc Democrat**, „Dimineaţa", nr. 10515, din 2 aprilie 1936; **Studenţii Democraţi din Cluj, Pentru dezbaterea adevăratelor nevoi studenţeşti s-a hotărît convocarea unui congres**, „Zorile", nr. 332, din 3 aprilie 1936; **Studenţimea democrată din Cluj împotriva Congresului legionar de la Tîrgu Mureş**, „Patria", nr. 80, din 8 aprilie 1936; Simion I. Pop, **Frontul Studenţesc Democrat — moment politic însemnat în istoria mişcării revoluţionare şi democratice a studenţimii din România**, în „Anale de istorie", nr. 3 din 1975, pp. 118—126.

10. **Agresiunea fascistă din Cluj**, „Studentul român", nr. 7, din 30 martie 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

Frontul Plugarilor continuă lupta lui Horea" — nr. 10 din 10 aprilie 1937, „Revoluția țărănească din 1437" — nr. 12 din 13 iulie 1937, „Cum trăiesc plugarii" — nr. 16 din 26 octombrie 1937 și altele.

În cadrul colectivului de redacție, împreună cu ceilalți membri, ne-am ocupat de activitatea de redacție, de atragerea colaboratorilor, strîngerea unor subvenții bănești pentru apariția gazetelor de la unele instituții democratice, personalități și oameni politici democrați, facerea abonamentelor, asigurarea tipăririi gazetelor și difuzarea lor, fără a primi nici o recompensă.

În lucrarea monografică despre Frontul Plugarilor intitulată „Răscoala Pămîntului" de Gheorghe Micle, referindu-se la activitatea studenților comuniști care au activat în anii 1935, 1936 și 1937 pentru extinderea acestei organizații în Ardeal și alte provincii se relatează : „Un grup de tineri intelectuali — printre care distingem în special pe Dr. Ștefan Cleja, Dr. Petru Manu și Dr. Simion Pop — și-a pus priceperea și sufletul cu generozitate la dispoziția mișcării plugărești"[11].

Prin activitatea desfășurată de studenții și elevii comuniști, alături de unii muncitori și țărani comuniști din cadrul Comitetului județean Cluj al Frontului Plugarilor, s-a reușit să se extindă această organizație în numeroase comune și sate din județele Cluj, Someș, Turda, Alba, Năsăud, Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Bihor, Sibiu și în unele părți ale Banatului. În anii 1936 și 1937 — mai ales, au fost organizate adunări populare ale Frontului Plugarilor, ca cele din Cluj — la care a participat și dr. Petru Groza, din Dăbîca, Ciurila și Lona din județul Cluj, de la Tinca, Holod și Aleșd din județul Bihor, de la Bîrlea și Gîrbou — din județul Someș — cu prilejul comemorării a 500 de ani de la răscoala iobagilor din 1437 de la Bobîlna și altele[12].

La aceste adunări, pe lîngă cuvîntările rostite de țăranii din Frontul Plugarilor, au vorbit și unii studenți comuniști, care au demascat politica de fascizare a țării dusă de guvernele liberale și țărăniste, primejdia ce o prezentau partidele fasciste — Garda de Fier și Partidul Național-Creștin — a căror politică constituia o ameninare a democrației, independenței și suveranității naționale.

În toiul campaniei electorale parlamentare din toamna anului 1937 în numeroase comune și sate au avut loc puternice înfruntări politice între țăranii din Frontul Plugarilor și studenții comuniști ce militau în această organizație pe de o parte, cu organizațiile fasciste pe de altă parte.

O astfel de înfruntare a avut loc și în satul meu natal, Vărai din fosta plasă Șomcuta Mare, în toiul campaniei electorale din toamna anului 1937. Într-o zi de duminică din luna septembrie 1937, pe cînd stăteam de vorbă cu țăranii adunați în centrul satului, lîngă școala primară, și le explicam desfășurarea evenimentelor politice interne și internaționale, rolul și programul organizației Frontul Plugarilor, în sat și-a făcut apariția o limuzină elegantă, din care au descins plini de aroganță dr. Ilie Barbu —

11. Gh. Micle, **Răscoala Pămîntului**, „Editura Frontul Plugarilor", București, 1945, p. 366.
12. **O consfătuire a „Frontului Plugarilor"**, la Cluj, „Poporul", nr. 4, din 25 februarie 1937; Prof. Iustin Porumbiu, **O adunare istorică care trebuia să fie altfel**, „Poporul", nr. 12, din 13 iulie 1937.

https://biblioteca-digitala.ro

avocat şi mare moşier din Satu Mare, senator gogo-cuzist de Satu Mare însoţit de fiul său, de Codrea Ştefan — ambii avocaţi — şi de învăţătorul Teianu Vasile din comuna Mireşul Mare. Apropiindu-se de locul unde discutam cu ţăranii, senatorul cuzist a încercat să mă discrediteze şi denigreze în faţa ţăranilor, întrebîndu-mă : „ce fel de politică faci". La răspunsul meu prompt şi răspicat că „Nu-s fascist ci democrat" şi că fac politica organizaţiei ţărăneşti „Frontul Plugarilor", fiul senatorului cuzist, un vlăjgan de huligan fascist îmbrăcat ţanţoş în cămaşă albastră — uniforma gogo-cuziştilor — s-a adresat ţăranilor : „să nu-l ascultaţi pe dl. Pop Simion, căci Frontul Plugarilor este o organizaţie bolşevică".

La auzul acestor peroraţii insinuante, pentru a opri orice propagandă fascistă, am ripostat imediat arătînd că Frontul Plugarilor este o organizaţie democratică legală, organizaţia de clasă a ţărănimii care lupta pentru apărarea intereselor ei, satisfacerea drepturilor şi revendicărilor ei economice, sociale şi politice, îndreptată împotriva politicianismului deşănţat şi a demagogiei sforăitoare propagate de partidele burghezo-moşiereşti şi împotriva politicii fasciste — a Gărzii de Fier şi a Partidului Naţional-Creştin a lui Goga şi Cuza, care sub flamura naţionalismului şi antisemitismului propagînd ură şi vrajbă între poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare, urmăreau întărirea dominaţiei, exploatării şi asupririi oamenilor muncii de la oraşe şi sate de către coaliţia burghezo-moşierească, prin instaurarea dictaturii fasciste şi atragerea României în coaliţia ţărilor fasciste, care duceau o politică de ură, de învrăjbire a popoarelor, de revizuire a hotarelor statornicite după primul război mondial, de pregătire şi dezlănţuire a unui nou război mondial imperialist. Relevînd că un astfel de politician era domnul senator gogo-cuzist Ilie Barbu, am arătat ţăranilor că în timpul reformei agrare din 1918—1921, faimosul senator — pe acea vreme în Partidul Poporului al mareşalului Averescu, a furat o parte din pămîntul ce se cuvenea să fie împărţit ţăranilor prin expropierea marilor moşii, că el a plăsmuit, în înţelegere cu unii grofi unguri, anumite contracte de vînzare-cumpărare a unor părţi din moşiile acestora — supuse expropierii, măsluind data contractului că ele ar fi fost vîndute înainte de reforma agrară, reuşind astfel să le sustragă de la expropiere şi să le acapareze.

În toiul replicii date, tînărul avocat Barbu, un alt huligan fascist din suita senatorului, învăţătorul Teianu Vasile, plin de mînie s-a repezit furios spre mine, vociferînd că fac propagandă comunistă, şi a încercat să mă lovească. Dar, atitudinea lui huliganică stîrnind revolta, mînia şi furia ţăranilor, s-a dovedit nesăbuită. Ţăranii s-au aglomerat cu iuţeală spre locul incidentului şi au început să-l apostrofeze ameninţător, cum de îndrăzneşte să mă bată şi să mă oprească să vorbesc în satul meu şi l-au avertizat pe domnul senator şi suita sa că nu vreau să audă de fascişti.

Văzînd starea de protest, mînia, agitaţia şi iritarea ţăranilor, domnul senator gogo-cuzist cu suita sa au fost siliţi să renunţe la propagandă şi grăbindu-se au luat calea întoarsă, însoţiţi de hohotele de rîs şi huiduielile batjocoritoare ale ţăranilor. La urcarea în maşină, Ilie Barbu, cuprins de

https://biblioteca-digitala.ro

ură pentru înfruntarea primită, uitîndu-se spre mine m-a amenințat și avertizat perorînd cuvintele „pentru ceea ce ai făcut vei da socoteală".

Așișderea s-au și petrecut lucrurile. În seara aceleiași zile în urma denunțului făcut de senatorul gogo-cuzist, am fost anchetat de către șeful postului de jandarmi din comuna Valea Chioarului — care s-a deplasat în satul Vărai, m-a luat la rost de ce am oprit pe domnul senator să facă propagandă și m-a învinuit că fac agitație comunistă. A doua zi, mergînd la Șomcuta Mare, am fost reținut de plutonierul Blidaru de la Secția de jandarmi din oraș, care m-a învinuit și stigmatizat că „fac propagandă comunistă" și că am atîțat țăranii la revoltă contra domnului senator. După explicațiile mele că făceam propagandă pentru Frontul Plugarilor, prezentîndu-le o delegație semnată de conducerea acestei organizații — ca propagandist și le-am arătat că gazeta „Poporul" răspîndită în satele din Chioar era legală, trecută prin cenzură, mi-au pus în vedere să nu fac propagandă în județul Satu Mare. Ca să mă intimideze, au adus special la postul de jandarmi un grup de țărani din Șomcuta Mare, comunele Posta și Finteușu Mare, pe care i-au instruit să-mi spună că nu vreau să audă de Frontul Plugarilor, care este o organizație comunistă.

În luna octombrie a anului 1937 am fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar, fiind repartizat la Regimentul 33 Artilerie din Oradea Mare, de unde am fost trimis la Școala de ofițeri de rezervă de artilerie din Craiova. În urma unui incident scandalos, pe care l-am avut cu unii legionari din Cluj și București — elevi în sus-numita școală — care cunoscîndu-mi orientarea politică au încercat să mă oprească să citesc presa democratică „Lumea românească" — smulgîndu-mi-o din mîini și amenințîndu-mă că fiind comunist n-am ce căuta în școală. Incidentul ajungînd la cunoștința conducerii școlii, după două săptămîni am fost trimis disciplinar la Regimentul 33 Artilerie din Oradea, unde am fost supus unui regim cazon de umilință, teroare și amenințări.

În anul 1937/1938 cînd am făcut stagiul militar la Oradea Mare, apoi în anii cînd am fost concentrat — în 1939 la Școala de ofițeri de rezervă de la Mihai Bravu — de lîngă București, în 1940 la Oradea — am desfășurat activitate comunistă și antifascistă prin propagandă de la om la om, ținînd legături strînse în Oradea cu scriitorul Corvin Alexandru și organizația din Șomcuta Mare, reușind să atrag numeroși simpatizanți comuniști și antifasciști — printre ostași, elevi și ofițeri — mai ales dintre ofițerii de rezervă.

Acțiunea era cunoscută și eram urmărit îndeaproape. De cîte ori mergeam în permisie sau eram desconcentrat mi s-au făcut percheziții la domiciliu în satul natal și apoi în Șomcuta Mare — unde în 1939 eram avocat stagiar. Cu ocazia unora din percheziții mi s-au confiscat : (sic !) dicționarul „Petit Larousse", „Galeria dictatorilor" de Sterie Diamandij și alte cărți — care nu erau clandestine.

Cu ocazia unei percheziții întrebîndu-l pe plutonierul Costin Ioan, o bună cunoștință a părinților mei — fiu de țăran din satul Vima — județul Someș, de ce se țin de urmele mele — „că eram militar și-mi puteau

https://biblioteca-digitala.ro

prejudicia situaţia" mi-a comunicat că a primit ordine superioare să mă urmărească şi să facă percheziţii, avertizîndu-mă să fiu prudent.

În septembrie 1939 la indicaţia biroului organizaţiei comuniste din Şomcuta Mare am solicitat intrarea în magistratură, explicîndu-mi-se că membrii de partid trebuie să pătrundă în aparatul de stat, unde îşi pot desfăşura activitatea fiind acoperiţi şi totodată pot întreprinde unele acţiuni antifasciste şi de sprijinire a mişcării comuniste.

În anul 1940—1941 cînd eram judecător în Hunedoara, iar în 1942—1944 în Deva, apoi în anii 1941—1943 cînd am fost mobilizat ca ofiţer de rezervă — fiind cu Regimentul 16 artilerie în Odessa — U.R.S.S., iar în primăvara şi vara anului 1944 în Moldova am ţinut strînse legături politice, cînd primeam concedii şi permisii, cu organizaţia de partid din Deva şi cu dr. Petru Groza, cu Micle Gheorghe, Niculae Moldovan şi Gliseanu Ioan din Bucureşti.

Legătura principală am avut-o prin Gheorghe Micle — pe atunci funcţionar la Direcţia Centrală de Statistică, de la care în calitatea lui de activist al P.C.R. — întreţinea legăturile între Uniunea Partidelor şi Frontul Plugarilor — am primit îndrumări şi instrucţiuni pentru organizarea printre ostaşi, subofiţeri şi ofiţeri a „Uniunii Patrioţilor" şi a sprijinirii acţiunilor Frontului Naţional Antihitlerist[13].

În perioada cînd am fost mobilizat, împreună cu Popa Pavel — membru al P.C.R. din 1939 din Timişoara — ofiţer de rezervă la acelaşi regiment cu mine, am organizat începînd din anul 1942 o grupă a „Uniunii Patrioţilor" în Regimentul 16 Artilerie, din care au făcut parte sublocotenenţii în rezervă Moldovan Ioan — în prezent şeful Casei de Pensii a Cooperativelor Agricole de Producţie din judeţul Maramureş — cu sediul în Baia Mare, Cristea Gheorghe judecător în Deva, Dumbrăveanu Cornel — avocat în Oradea, Mînzatu Ioan — funcţionar — Bucureşti, Popa Eugen — jurisconsult în Cîmpina, Gherghel Grigore — avocat Timişoara, Pop Gheorghe avocat Oradea Mare, studenţii sergenţii T.T.R. Cristescu Mircea, Ungur Ioan şi alţii.

Grupul de ofiţeri patrioţi au desfăşurat o activitate antihitleristă şi antifascistă printre ofiţeri, subofiţeri şi ostaşi, explicîndu-le caracterul nejust şi criminal al războiului pornit de coaliţia puterilor fasciste, consecinţele nefaste pe care le-a avut pentru ţara noastră, care a fost împinsă în războiul antisovietic împotriva voinţei poporului român — neavînd nimic comun cu scopurile imperialiste ale Germaniei hitleriste, primejdia ce o constituia ameninţînd însăşi fiinţa naţiunii române prin continuarea războiului alături de Germania hitleristă, război a cărui pierdere se întrezărea după înfrîngerea dezastruoasă suferită de armatele Germaniei şi aliaţilor săi în bătăliile de pe frontul antisovietic şi din Europa apuseană — după deschiderea celui de al doilea front.

13. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 16, dosarul nr. 3934, fila 239; fondul nr. 25, dosarul nr. 41193 fila 171; fondul nr. 96, dosarul 687, fila 10; Gh. I. Ioniţă şi G. Ţuţui, **Frontul Plugarilor**, Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Colecţia „Mica Bibliotecă de istorie" — I.P. „Grafica nouă", II Bucureşti, 1970.

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea antifascistă și antihitleristă desfășurată de ofițeri patrioți era cunoscută în regiment. În numeroase rînduri agenții informatori în notele informative trimise către biroul 2 de informații din Brigada 16 Artilerie, relatau că sublocotenenții Simion Pop și Popa Pavel fac propagandă comunistă. Notele informative n-au ajuns la destinație, deoarece ofițerul cu informațiile, sublocotenentul în rezervă Dumbrăveanu Cornel, le-a distrus, el însuși făcînd parte din grupul de ofițeri din Uniunea Patrioților. În diferite rînduri am fost chemat de ofițerii cu informațiile din regiment — locotenenții Coandă Virgil și Forfotă Petre, care m-au stigmatizat și avertizat să nu fac propagandă și agitații comuniste printre ofițeri și ostași, să nu elogieze victoriile Armatei Sovietice și ale coaliției antihitleriste.

Faptul că nu s-a trecut la măsuri de represiune se datorește atitudinii colonelului Mănescu Constantin — comandantul regimentului, locotenent-colonelului Enăchescu Victor, ajutor de comandant și locotenent colonelului Dumitrescu — comandantul diviziilor I artilerie, care nutreau sentimente patriotice, erau împotriva Germaniei hitleriste și a războiului pornit de țările fasciste, opiniind că România n-avea ce căuta în acest război nefast.

Menționez că în primăvara anului 1944, cînd din inițiativa Comitetului regional al Partidului Comunist Român din Banat s-a organizat grupul de partizani „Mărășți", care a acționat în Munții Semenicului, comandantul grupului a fost numit sublocotenent în rezervă Popa Pavel, ajutat de Sică Moisă-Aldan — ambii educați și pregătiți de organizația comunistă din Universitatea din Cluj-Napoca, unde înainte fuseseră studenți la facultatea de drept[14].

Într-o convorbire avută cu tovarășul Gheorghe Adorian din Cluj-Napoca — membru de partid din 1932, azi șef de sector la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., mi-a relatat că în anii 1949 și 1950, cînd a condus comisiile de verificare a membrilor de partid din județele Bacău și Neamț, a aflat de activitatea comunistă și antifascistă pe care am desfășurat-o în timpul războiului antisovietic de la unii țărani și milițieni, comuniști pe care i-a verificat. Întrebîndu-i, cînd au luat legătură cu mișcarea revoluționară muncitorească, ei au relatat „că în timpul războiului antisovietic printr-un sublocotenent de rezervă, Pop Simion", care le-a explicat cauzele războiului, caracterul lui nejust și criminal pornit de coaliția țărilor fasicste, urmările nefaste pe care le-a avut asupra țării noastre și „că nu aveam ce căuta în acest război".

În primăvara anului 1944 cînd a fost arestată conducerea Uniunii Patrioților — în frunte cu prof. Gh. Vlădescu-Răcoasa, Gh. Magheru, Manea Mănescu, precum și dr. Petru Groza, Miron Belea și alții din partea Conducerii Frontului Plugarilor, între cei arestați se afla și Micle Gheorghe.

★

Mărturiile și aspectele evocate din lupta revoluționară și antifascistă desfășurată de unii comuniști maramureșeni din străvechiul ținut românesc

14. Wiliam Marin și Gh. Oancea, **Alarmă în Munții Banatului**, „Magazin istoric", nr. 12, decembrie 1971, pp. 44—48.

https://biblioteca-digitala.ro

„Ţara Chioarului", cu bogate tradiţii patriotice şi revoluţionare, constituie o parte integrantă din lupta dîrză şi eroică dusă de Partidul Comunist Român împotriva regimului burghezo-moşieresc, a dictaturii regale şi a celei militaro-fasciste, pentru eliberarea socială şi naţională a poporului romîn de sub dominaţia regimului burghezo-moşieresc şi a imperialiştilor străini. Ele reflectă aportul adus de unii tineri intelectuali români — fii de ţărani, muncitori şi intelectuali pentru răspîndirea marxismului, dezvoltarea mişcării comuniste, făurirea alianţei muncitoreşti-ţărăneşti şi organizarea luptei antifasciste pentru eliberarea patriei de sub dominaţia dictaturii militaro-fasciste şi a cotropitorilor hitlerişti.

TÉMOIGNAGES ET ÉVOCATIONS DE L'ACTIVITÉ RÉVOLUTIONNAIRE DE QUELQUES COMMUNISTES DU CHIOAR ENTRE 1932 ET 1944

— Résumé —

Dans cet article, l'auteur évoque quelques aspects de l'activité révolutionnaire et antifasciste de quelques ètudiants et jeunes intellectuels communistes — la plupart d'êntre eux, fils de paysans, ouvriers et intellectuels de l'ancestral territoire roumain, „Le Pays du Chioar" du dèpartement du Maramureş, à l'èpoque de l'introduction du fascisme et de la dictature fasciste.

L'activité relevée reflète l'importante contribution que quelques ètudiants et jeunes intellectuels communistes ont menée a) pendant l'organisation et le dèroulement du mouvement communiste contre le fascisme ; b) pour propager le marxisme parmi les étudiants, ouvriers et paysans, par l'intermédiaire des séminaires marxistes clandestins dans l'Université et de la presse communiste légale et illégale, démocratique et antifasciste ; c) pour créer et développer des organisations democratiques antifascistes dirigées par le P.C.R., tels que „Le Front Etudiantin Democrate", „Le Bloc Démocrate", „Le Mouvement antifasciste", „Le Front des Laboureurs" etc., certains jeunes communistes intellectuels se sont trouvés à la direction de ces organisations ; d) pour forger l'alliance des ouvriers et des paysans, ce qui a eu un rôle important à la crèation et au dèveloppement de l'organisation dèmocratique des paysans „Le Front des Laboureurs" etc.

Les arguments que l'article présente s'appuient sur des dates concrètes fournisé par les documents P.C.R. et par la presse du temps.

https://biblioteca-digitala.ro

ELIBERAREA DE SUB OCUPAȚIA HORTHYSTĂ A PĂRȚII NORD-VESTICE A ROMÂNIEI — ACT DE DREPTATE ISTORICĂ

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Ca urmare a luptei duse umăr la umăr de armatele romîne și sovietice de la începutul lunii septembrie și pînă la 25 octombrie 1944, partea nord-vestică a țării, teritoriu românesc din vatra străvechii Dacii, a revenit în frontierele firești ale României, ceea ce a reprezentat un act de dreptate istorică. Prin sîngele vărsat de ostașii eliberatori, prin eforturile întregului popor, ale cărui energii fuseseră mobilizate de forțele patriotice și progresiste, în frunte cu Partidul Comunist Român, în lupta pentru zdrobirea ocupanților hitleristo-horthyști, au fost înlăturate practic efectele nefaste ale dictatului fascist de la Viena, din 30 august 1940, s-a pus capăt terorii și asupririi îndurate de români, suferințelor și exploatării greu resimțite de oamenii muncii de orice naționalitate din această parte a țării aflată timp de patru ani sub cruntul regim de ocupație de tip imperialist fascist.

★

Cotropirea părții nord-estice a Transilvaniei de către Ungaria horthystă s-a produs în împrejurările dramatice ale anilor 1939—1940, ca urmare a răsturnării raportului de forțe pe plan european în favoarea statelor care promovau o politică revanșardă și de revizuiri teritoriale. Principalele puteri revizioniste au susținut politica expansionistă a cercurilor reacționare, fasciste și profasciste din Europa, inclusiv a Ungariei horthyste, de revizuire a frontierei stabilite prin Tratatul de la Trianon.

După înfrîngerea Franței, în iunie 1940, și eșecul bătăliei pentru Anglia, Germania și celelalte state care promovau politica de revizuiri teritoriale și-au multiplicat eforturile pentru acapararea țărilor din sud-estul

https://biblioteca-digitala.ro

Europei, aflate într-o situație politică extrem de complicată. Presiunile exercitate de Germania nazistă și Italia fascistă, asupra guvernelor României și Iugoslaviei, precum și manevrarea guvernelor Ungariei și Bulgariei, au contribuit la întărirea cercurilor fasciste și progermane, care militau pentru orientarea acestor țări spre Germania și Italia. În același timp, după cum aprecia în 1966 istoricul sovietic Israelian, într-o comunicare ținută la colocviul de istorie a celui de al doilea război mondial de la Budapesta, urmărind „a stăvili extinderea influenței germane în țările dunărene și balcanice, guvernul sovietic a încercat să opună aici influenței fascismului german, influența Uniunii Sovietice"[1].

Începînd din martie 1940, regimul horthyst a făcut repetate intervenții la Berlin și la Roma pentru rezolvarea grabnică a pretențiilor sale revizioniste pe seama României și Iugoslaviei. Nevoind să dea prilejul unor complicații și intervenții nedorite înaintea rezolvării conflictului cu Franța și Marea Britanie, Hitler a sfătuit guvernele de la Roma și Budapesta să nu atace Iugoslavia și, respectiv, România.

Dominația nestingherită a Germaniei naziste asupra unei mari părți a Europei, bunele sale relații politice și economice internaționale în curs de desfășurare au izolat România pe plan extern. Ea a fost supusă unor presiuni concentrice brutale din afară[2], soldate, în vara anului 1940, cu importante cesiuni teritoriale. Aceste împrejurări dramatice au adus grupările progermane și fasciste pe primul plan al scenei politice românești.

Politica celui de al treilea Reich, de ascuțire a contradicțiilor dintre România și Ungaria și de subordonare a acestora intereselor imperialismului fascist german, devenea tot mai fățișă.

În situația creată, Carol al II-lea a încercat o apropiere de Germania. Hitler a răspuns însă, la 15 iulie 1940, că „pînă nu se va ajunge la o rezolvare rezonabilă a tuturor disputelor existente între România, Ungaria și Bulgaria", nu avea sens ca Germania să exploreze posibilitățile unei colaborări mai strînse „sau să-și asume angajamente de proporții considerabile". El avertiza chiar că, în caz de eschivare de la acestea, „mai devreme sau mai tîrziu — și pobabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României"[3].

Încercînd să dea curs într-un fel cererilor germane, prin găsirea, împreună cu guvernul ungar, a unei soluții care să satisfacă principiul etnic și să corespundă dreptății, noul guvern, sub conducerea inginerului Gi-

1. V.L. Israelian, **Sovetskii Soiuz i strani dunaiskogo basseina v period vtoroi mirovoi voini**, referat prezentat la colocviul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, Budapesta, 13—15 octombrie 1966, p. 66.
2. Vezi: **Pravda**, 2 august 1940, cuvîntarea lui V.M. Molotov, rostită la 1 august în fața Sovietului Suprem al U.R.S.S.; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare: Arhiva M.A.E.), fondul 71/Transilvania, anul 1920—1944, telegrama ministrului român la Budapesta, din 1 și 2 iulie 1940; Documents on German Foreign Policy (în continuare. D.G.F.P.), Series D, vol. X, doc. nr. 69 și 119; **I Documenti Diplomatici Italiani**, nona seria 1939—1943, Instituto Poligrafico delo Stato, Roma, 1965, doc. 268 și vol. V, doc. nr. 495; Gyula Juhász, **La politique extérieure de la Hongrie du 1933 jusqu'a 1939**, în „Revue d'historie de la deuxième guerre mondiale", nr. 62, avril, 1966, p. 24; Dimităr Sirkov, **Bilgarskata Rabotniceska Partia v zascita na nationalnata nezavisimost na Bilgaria 1 septembrie 1939—1 martie 1941 g.**; în „Izvestia na Instituta po istoriia na P.K.B.", nr. 14, 1965, p. 126.
3. **D.G.F.P.**, series D, vol. X, doc. nr. 171.

https://biblioteca-digitala.ro

gurtu, a făcut unele încercări de normalizare a relațiilor cu U.R.S.S., considerînd că „rațiunea de stat cerea o politică cuminte și înțeleaptă față de U.R.S.S."[4]. În acest scop, Grigore Gafencu, fost ministru de externe pînă la 1 iunie 1940, a fost numit ministru plenipotențiar al României la Moscova. Încercarea guvernului Gigurtu s-a soldat cu sporirea neîncrederii guvernului german, care și-a întărit convingerea că trebuie să procedeze urgent și radical pentru a contracara avansurile făcute de guvernul sovietic, în ultimul timp, guvernelor de la Sofia, Belgrad și Budapesta.

După a scurtă perioadă de pregătire, în condițiile unor numeroase incidente la frontierele țării, delegațiile guvernului român au început discuții cu delegațiile guvernului ungar, la 16 august 1940, la Turnu Severin, și guvernului bulgar, la 19 august 1940, la Craiova.

Deși discuțiile de la Craiova nu aveau ca obiect o problemă de adîncimea celei de la Turnu Severin, ele au durat destul de mult (19 august—6 septembrie). Tărăgănarea era inspirată de Berlin, pentru a mări tensiunea la Turnu Severin, unde delegația română, din care făcea parte și transilvăneanul Valer Pop, ministru plenipotențiar, avea de susținut o cauză cu uriașe implicații istorice și politice pentru poporul român, cu mari repercusiuni strategice, în care Germania era interesată în mod deosebit. Abandonînd ideea continuării operațiilor ofensive de amploare contra Angliei și orientîndu-se spre începerea pregătirii „planului Barbarossa", conducerea hitleristă a Germaniei dorea să aibă asigurate poziții tari și sigure în est. În același timp trebuiau să fie create și condiții cît mai prielnice pentru folosirea bazinului petrolifer concentrat în jurul Văii Prahovei, ca și posibilitățile pentru ocuparea rapidă a întregii Românii, în cazul că situația ei politică ar fi evoluat în sens contrar celui dorit de puterile Axei.

Soluția fusese sugerată de guvernul Ungariei încă de la 3 și 4 iulie[5], cînd acesta își făcuse cunoscute pretențiile asupra unei mari părți din Transilvania, sub forma aproximativă a unui unghi, al cărui vîrf se înfigea ca o pană în inima țării, ajungînd aproape de bazinul petrolifer și de principala și complexa arteră de comunicații, modernizată, care leagă Transilvania cu sudul țării. O latură a acestui unghi se întindea pe crestele Carpaților Răsăriteni, deschizînd căile de acces spre estul și sud-estul Moldovei; cealaltă latură urma să străbată Podișul transilvan aproximativ în diagonală, cuprinzînd orașele Sfîntu Gheorghe, Odorhei, Tîrgu Mureș, Cluj, Huedin, Oradea.

Frămîntările adînci provocate în rîndurile poporului de atentatul hitleristo-horthyst la integritatea țării noastre, faptul că delegația ungară venise la Turnu Severin cu pretenții teritoriale mult mai mari decît cele comunicate lui Hitler anterior, au determinat tergiversarea discuțiilor și întreruperea lor după o săptămînă, „deoarece nu s-a găsit o bază comună pentru tratative...", cum se spunea în comunicatul dat publicității.

4. **Arhiva M.A.E.**, fond 71/U.R.S.S., telegrame trimise de Gr. Gafencu la 13 și 15 august 1940; vezi și M. Manoilescu, **Memorii**, vol. iulie-august, p. 84, 86, 99.
5. D.G.F.P., series D, vol. X, doc. nr. 94 și 107.

https://biblioteca-digitala.ro

Deşi ambele părţi declaraseră că vor relua în scurt timp tratativele, după trei zile, la 27 august Legaţia germană de la Bucureşti anunţa pe ministrul de externe român că este invitat de guvernul Reichului „la o convorbire asupra afacerii ungaro-române(...), pentru joi, (29 august), la amiază la Viena", recomandînd ca ministrul român să aibă şi „depline puteri pentru tratative"[6].

Sosită la Viena, delegaţia română avea să constate că nu fusese chemată pentru „convorbiri", ci — după cum afirma Mihail Manoilescu, ministrul de externe, şeful delegaţiei, în telegrama trimisă la 29 august — pentru a lua act de o sentinţă hotărîtă dinainte, fără a fi putut spune un cuvînt[7].

Prin dictatul fascist de la Viena, României i-a fost răpit teritoriul nord-vestic în suprafaţă de aproximativ 43 000 de kilometri pătraţi, cu o populaţie în mare majoritate românească, fiind anexat Ungariei horthyste. Smulgerea acestei părţi din teritoriul naţional a întrerupt dezvoltarea normală a vieţii economice şi social-politice unitare, separînd de restul ţării populaţia românească din această parte, care a fost supusă unui regim brutal şi sîngeros de persecuţii, urmărindu-se deznaţionalizarea şi reducerea ei numerică, precum şi a altor naţionalităţi neungare şi negermane.

Tranzacţia de la Viena, din 30 august 1940, dăduse o satisfacţie regimului lui Horthy Miklos, care considera însă cîştigul doar ca un avans. Guvernul german, căruia relaţiile vechi de amiciţie cu Budapesta — deşi nelipsite de unele momente de fricţiuni — îi inspirau mai multă încredere în guvernul ungar decît în cel român, reuşise să aducă cele două state în stare de subordonare, pentru a le manevra şi exploata în interesul ţelurilor agresive ale Reichului nazist ; el reuşise totodată să-şi asigure frontul răsăritean, în curs de constituire la aripa sudică, pe Carpaţii orientali româneşti, în vederea atacării Uniunii Sovietice. În acelaşi timp, plasarea în spaţiul cedat — împlîntat adînc, pînă în zonele centrale ale României — a unor divizii mobile de blindate şi motorizate, asigura supravegherea radială a României, pe întregul teritoriu ce-i mai rămăsese ; tot aşa de uşor putea fi ocupată milităreşte.

Izolată pe plan extern, părăsită de toate puterile Europei, fără nici un sprijin din afară, cu frontierele ciuntite şi independenţa naţională grav afectată, România a fost aruncată în braţele forţelor hitleriste. Partidele politice burgheze — rămase credincioase vechilor alianţe şi fiind convinse că, în final, puterile occidentale vor cîştiga victoria — nutreau totuşi speranţa că, în noua conjunctură internaţională, numai Germania mai putea evita lichidarea statului român, oferind totodată perspectiva refacerii în viitor a frontierelor interbelice ale României. Pentru a nu-şi lega numele de această perioadă tragică prin care ţara trecea, liderii politici burghezi l-au acceptat pe generalul Antonescu şi l-au sprijinit.

6. M. Manoilescu, Op. cit., p. 229.
7. Arhiva M.A.E., fond 71/Transilvania, 1920—1944, vol. 42, telegrama din Viena a lui M. Manoilescu, datată 29 august 1940.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel se explică faptul că România, țară puternic dominată de sentimente potrivnice imperialismului și militarismului german, s-a putut afla timp de patru ani alături de Germania hitleristă — deși aceste sentimente continuau să persiste. Situația creată era de fapt urmarea politicii de concesii și pactizare a marilor puteri cu statele fasciste, revizioniste și revanșarde, politică ce și-a pus puternic amprenta asupra situației multor țări, inclusiv a României.

În acei ani de mare tensiune și de răspundere pentru pacea lumii, în fața pericolului imens pe care îl reprezenta hitlerismul — expresia cea mai barbară și mai sîngeroasă a fascismului — pentru existența popoarelor și a civilizației umane, era necesară nu politica de „împăcare" cu agresorul, de pactizare cu el, ci lupta hotărîtă, cu toate forțele, pînă la nimicirea lui. Dar în momentele hotărîtoare, care n-au lipsit, n-au fost adoptate măsuri menite să elimine suspiciunile și temerile statelor mijlocii și mici nerevizioniste, interesate în menținerea păcii și securității, să stabilească un climat de încredere, bazat pe respectul status-quo-ului teritorial, garantarea independenței și suveranității lor naționale.

„Viața a demonstrat — apreciază secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la adunarea festivă din Capitală cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României — că acordurile de la München, toate acordurile și tratatele încheiate cu Germania hitleristă nu numai că nu au făcut imposibilă politica de agresiune a nazismului, ci, dimpotrivă, au constituit o încurajare în realizarea țelurilor acestuia de cotropire și dominație a altor popoare. Popoarele europene și de pe alte continente au plătit foarte scump politica de concesii, miopia și trădarea unor cercuri conducătoare din acel timp".

De la această plată n-a lipsit nici poporul român. Continuînd tradițiile generațiilor trecute, el a găsit resursele necesare și căile menținerii lui în vatra strămoșească. Urmare a sîngelui vărsat și în spiritul dreptății istorice, el și-a refăcut frontiera vestică, tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947 stipulînd restabilirea ei „astfel cum exista la 1 ianuarie 1938". Se punea astfel capăt, printr-un act de drept internațional, nedreptății istorice din august 1940.

Pe acei ce denaturează istoria, punîndu-se în serviciul celor ce pescuiesc și astăzi în ape tulburi, spunînd că Burebista ar fi Borvista, că Napoca ar fi Napokö, iar Gelu ar fi Gyula, ca și pe acei ce reiau astăzi tezele horthyștilor, i-am sfătui să țină seama de lecțiile istoriei. Acestora le răspundem la fel cum le-a răspuns strămoșul nostru Menumorut, după cum afirmă cronicarul anonim al lui Bela al III-lea, regele Ungariei, trimișilor lui Arpad: „Spuneți lui Arpad, ducele Ungariei, stăpînul vostru, că-i sîntem datori, ca prieten unui prieten, cu toate ce-i sînt de trebuință, fiind el om străin și ducînd lipsă de multe. Iar pămîntul pe care l-a cerut bunăvoinței noastre nu i-l vom da niciodată, cîtă vreme vom trăi... nici din dragoste, nici din frică

https://biblioteca-digitala.ro

nu-i dăm nici o palmă de pămînt, deşi ne-a spus că are un drept asupra lui. Şi nu ne tulbură cu vorbe ca acele trimise, că e coborîtor din neamul regelui Attila, cel ce era numit „biciul lui Dumnezeu". Chiar dacă acela a răpit cu forţa pămîntul acesta de la strămoşul meu, acum însă, ... nimeni nu poate să-l mai smulgă din mîinile mele".

THE LIBERATION FROM THE HORTHYST OCCUPATION OF THE NORTH-WESTERN PART OF ROMANIA — AN ACT OF HISTORICAL JUSTICE

— Abstract —

The paper presents the internal and international circumstances that leand to the annexation of the north-western part of Romania by the horthyst Hungary in 1940. After the joint fight of the Romanian and Soviet armies, during the period between the beginning of September and the 25 of October 1944, this Romanian territory from the ancient Geto-Dacia was again within the natural frontiers of Romania, its reintegration being an act of historical justice. The peace treaty between Romania and the anti Hitlerite coalition, signed on the loth of February 1947, stipulates that the western frontiers of Romania should be restored „te their on 1 Ianuary 1938", this putting an end to the unjustice done to Romania in August 1940.

The paper calls the attention of those historians whe live abroad and de not serve science by their taking into account the Horthyst theories, to the fact that it is wiser to consider historical truth.

https://biblioteca-digitala.ro

TRĂSĂTURI ALE REGIMULUI DE OCUPAȚIE HORTHYSTĂ ASUPRA NORD-ESTULUI TRANSILVANIEI, 1940 — 1944

Dr. MIHAI FĂTU

Expansiunea Germaniei naziste în sud-estul Europei, politica de revizuiri teritoriale promovată de către aceasta și sateliții săi, au vizat nemijlocit independența, suveranitatea și integritatea teritorială ale României, situație care s-a agravat spre mijlocul anului 1940 cînd, izolată pe plan internațional, țara noastră a fost dezmembrată teritorial și aruncată în brațele celui de al treilea Reich. La 30 august 1940, în urma Dictatului de la Viena, impus României de către Germania și Italia, o parte din trupul țării — nord-estul Transilvaniei — a fost cotropit de către Ungaria horthystă.

După cum se știe, perioada celor patru ani de ocupație horthystă a acestui milenar teritoriu românesc, parte a străvechii vetre în care s-a aflat dintotdeauna poporul român, a însemnat cel mai greu și negru capitol din istoria Transilvaniei, a populației românești majoritate de aci, supusă unor nemaiîntîlnite încercări ca urmare a regimului de cruntă teroare dezlănțuit de ocupanți împotriva sa.

După dictatul de la Viena, din 30 august 1940, Ungaria horthystă a instaurat în Transilvania de nord-est un regim de ocupație imperialistă de tip fascist, menit să consolideze pozițiile claselor dominante din Ungaria prin intensificarea exploatării maselor largi muncitoare, indiferent de naționalitate, prin amplificarea politicii șovine, teroriste împotriva populației românești și a altor populații oprimate și schimbarea raportului demografic dintre aceste populații și cea maghiară, în favoarea ultimeia, cu scopul strategic fundamental de a asigura, permanentiza și extinde regimul de ocupație horthyst asupra întregului teritoriu românesc din interiorul arcului carpatic.

https://biblioteca-digitala.ro

Principalele obiective ale politicii Ungariei horthyste față de populația românească din nord-estul Transilvaniei și față de România în această perioadă au fost următoarele : 1) întărirea dominației ungare în Transilvania de nord-est, în dauna populației românești și a altor populații asuprite ; 2) expulzarea populației românești majoritare, reprimarea rezistenței ei antihorthyste, a mișcării comuniste și muncitorești, a tuturor forțelor antifasciste ; 3) continuarea acțiunii revizioniste împotriva României pentru anexarea Transilvaniei de sud și a Banatului ; 4) deznaționalizarea și maghiarizarea forțată o românilor și pauperizarea lor economică și socială pentru diminuarea capacității lor de luptă împotriva ocupației horthyste.

Dorim să menționăm că arbitrajul fascist de la Viena nu a mulțumit pe deplin cercurile conducătoare budapestane, care au căutat noi pretexte menite să mențină deschis litigiul teritorial româno-maghiar, să le aducă noi concesii din partea României. Guvernul maghiar a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a împiedica normalizarea relațiilor ungaro-române, imprimîndu-le o notă încordată, conflictuală. Încurajate de succesul neașteptat obținut prin dictatul fascist de la Viena, cercurile revizioniste horthyste și-au afișat noi pretenții teritoriale asupra României, în scopul anexării și a părții de sud a Transilvaniei și a Banatului. Însuși regentul Horthy, în discursul rostit la Oradea, la 6 septembrie 1940, afirma că „prin obținerea unei părți din Ardeal, s-a făcut un nou pas către înfăptuirea idealului propus". Susținînd că dictatul de la Viena nu reprezenta decît un prim pas spre satisfacerea totală a revendicărilor teritoriale ungare asupra României, ziarul „Nyirvidék", din 16 septembrie 1940, publica articolul cu caracter revizionist „Săptămîna fericirii", prin care se cerea anexarea întregii Transilvanii. „Pe noul teritoriu ocupat din Ardeal — se arăta în acest articol — s-au constituit noi baze de plecare pentru (...) mutarea graniței Ardealului și pe crestele Carpaților sudici. Aceasta este o necesitate istorică, contra căreia nu se poate opune nici o teoremă filozofică. Eliberarea (cotropirea — n.n.) întregului Ardeal este în curs (...) Drumul pînă la reînviere s-a scurtat odată cu apariția soldatului ungur la pasul Oituz".

În vederea exercitării ocupației asupra teritoriului cotropit și terorizării populației românești și de alte naționalități asuprite din acest teritoriu guvernul horthyst a creat un mecanism politico-administrativ și militaro-polițienesc, partide, organizații și diferite formațiuni paramilitare fasciste, teroriste, care a desfășurat, imediat după 30 august 1940, o vastă campanie teroristă, criminală, diversionistă, revizionistă, împotriva populației românești din teritoriul românesc cotropit pentru transformarea acestuia într-o bază care să faciliteze continuarea actelor de agresiune împotriva României.

Principalele metode și mijloace prin care regimul horthyst a încercat să extermine și să elimine populația românească din această parte a României aflată vremelnic sub ocupația Ungariei, să frîneze lupta ei pentru apărarea propriei existențe, eliberarea pămîntului străbun răpit și reunirea cu

https://biblioteca-digitala.ro

patria-mamă, să schimbe artificial raportul demografic în favoarea populației maghiare în încercarea de a justifica eventuala permanentizare a regimului de ocupație, au fost : maltratări și crime, individuale sau în masă ; expulzări și dislocări, în majoritatea cazurilor, a unor comunități compacte sau a unor mari grupuri de români din localități urbane și rurale, din județe etc. ; împiedicarea participării reprezentanților populației românești la viața politică și de stat ; internări în lagăre de concentrare, trimiteri în detașamente de muncă și la muncă forțată în Germania ; deposedări de bunuri materiale și alte forme de asuprire economică ; deznaționalizarea și maghiarizarea forțată a românilor etc.

Strategia regimului de ocupație horthyst față de populația română din nord-estul Transilvaniei a fost cel mai clar sintetizată de baronul Aczél Ede, șeful Circumscripției regionale a X-a Cluj a organizației paramilitare horthyste a Tiraliorilor, într-o cuvîntare rostită la Șimleul Silvaniei. Cu acest prilej el afirma : „Pe acești valahi opincari trebuie să-i extirpăm, să-i ucidem ca pe dușmanii noștri (...) Preoții predică iubirea poporului, dar aceasta este numai o momeală fiindcă Dumnezeu nu ajută decît forța brută și această forță brută noi cu toții trebuie s-o întrebuințăm pentru a ucide și extermina pe acești valahi. Religia prin cele zece porunci ale ei spune : nu ucide, nu fura, nu dori femeia altuia pentru că acestea sînt păcate. Aceasta este păcat ? Nu este păcat ! Păcat va fi cu adevărat dacă nu vom extermina această bandă (...) de valahi opincari (...) Vom organiza și o noapte a Sfîntului Bartolomeu și vom ucide și copiii în pîntecele mamelor lor".

Într-adevăr, perioada ce a urmat Dictatului de la Viena a însemnat pentru românii din teritoriul ocupat de Ungaria horthystă momente dintre cele mai dramatice, nemaiîntîlnite. Acțiunile criminale, teroriste împotriva populației românești au fost pregătite premeditat de către guvernanții horthyști, înfăptuindu-le prin intermediul unui mecanism complex de opresiune, care a săvîrșit mii de crime, devastări, maltratări și violuri, pentru a distruge cît mai mulți români, a teroriza și înfricoșa pe cei rămași, a-i determina să-și părăsească casele și gospodăriile și a se refugia în România.

În primele săptămîni ale ocupației, guvernanții horthyști, în chip premeditat, au dat „mînă liberă" armatei horthyste de ocupație, care a acționat după bunul plac, asemeni „cuceritorilor" medievali : cavalerii teutoni ori conquistadorii spanioli. Pentru ocupanți exista o singură lege : legea forței, a „focului și sabiei", legea pustiirii, a alungării, a nimicirii. În acest mediu elementele fasciste, nyilasiste din cadrul armatei horthyste sau a organizațiilor paramilitare, diversioniste, au acționat după bunul plac, semănînd moarte, chinuri și fărădelegi nemaiîntîlnite.

Șirul lung, dureros, al atrocităților, crimelor, masacrelor, bătăilor, schingiuirilor, maltratărilor împotriva populației românești a început încă din primele ore ale trecerii granței de către trupele horthyste. Urmărind decimarea populației românești, armata, jandarmeria, poliția, formațiunile paramilitare horthyste au comis tot felul de atrocități și samavolnicii împotriva românilor. Astfel, în județul Bihor „jandarmeria din Voivozi, Si-

https://biblioteca-digitala.ro

mian, Valea lui Mihai (...) încuviinţează cu ochii închişi abuzurile ilegale şi terorizarea românilor de către aşa-zisele trupe libere şi jandarmii grăniceri". În judeţul Satu Mare, „trupele libere" au maltratat pe românii din comunele Lucăceni, Resigea şi alte localităţi.

Descriind situaţia unor aşezări româneşti din apropierea frontierei cu Ungaria, în primele zile ale ocupării nord-estului Transilvaniei, ziarul „Universul" scria: „Barbariile au început în prima zi de ocupaţie în judeţele Satu Mare şi Bihor. Primul măcel s-a comis în cele cinci colonii din imediata vecinătate a frontierei. Din primele ore ale ocupaţiei, ţăranii români au fost măcelăriţi. Alte barbarii s-au săvîrşit tot în primele ore la mănăstirea Bicsad de lîngă oraşul Satu Mare. În miez de noapte, pe la orele două, călugării s-au pomenit asaltaţi de un grup de tineri din organizaţia „Levente". Scoşi din chilii şi puşi la rînd în curte, preoţii au fost scuipaţi, loviţi cu pumnalele, iar un grup de 20 ţărani refugiaţi din ajun tocmai pentru a se feri din calea teroriştilor s-au pomenit împresuraţi de altă bandă şi măcelăriţi. Dar nu s-au mulţumit numai cu atît. După atrocităţile comise, au devastat tipografia, au ars cărţile de rugăciuni şi au dat foc tuturor proviziilor găsite. De la mănăstire, bandele de dementi au trecut în Ţara Oaşului şi în Maramureş, unde au masacrat toţi românii întîlniţi. Trei zile şi trei nopţi satele au cunoscut cel mai înfiorător dezmăţ. La Săpînţa, ţăranii au fost bătuţi cu frînghii ude, apoi puşi să-şi sape mormîntul, imitîndu-se procedeele de pe timpul terorii albe cu prilejul revoluţiei lui Horia. Pe Valea Vişeului mai multe sate au fost incendiate. În Borşa, toţi românii au fugit în păduri, fiind ameninţaţi că vor fi omorîţi. Mulţi ruteni şi români îngroziţi de schingiuiri şi teroare s-au refugiat (...) Situaţia minorităţilor din nordul Ardealului se agravase din zi în zi şi din ceas în ceas. Ei au fost scoşi în afară de lege şi pe lîngă maltratările suferite li se confiscă vitele, cerealele şi întreg avutul din case".

„În Maramureş — notează un martor ocular — abia au ieşit trupele române din oraşul Sighetul Marmaţiei şi şoviniştii unguri au început brutalizarea populaţiei româneşti, producîndu-se atacurile la poştă, pentru a lua banii de acolo (...) În zilele de 1—3 septembrie Maramureşul era ţara nimănui. Trupele române erau în retragere spre Transilvania de sud, iar trupele maghiare au sosit în dimineaţa zilei de 3 septembrie (...) A doua zi de la intrarea trupelor maghiare în oraş evreii au fost duşi la gară la muncă forţată, iar românii şi ucrainienii, dar în special românii, au fost arestaţi în masă. Funcţionarii români au fost îndepărtaţi în masă din serviciile publice (...) Arestări în masă, expulzări, exilări, luarea de ostateci ca pe vremea evului mediu, deposedarea de avere, alungarea cetăţenilor din casele lor, bătăi. Pentru orice fleac, jandarmii unguri loveau cu paturile de armă mai ales pe ţăranii români, de preferinţă pe cei tineri, ca să bage frica în populaţie. În piaţa oraşului se puteau vedea convoaie de arestaţi, purtaţi la diferitele autorităţi ale oraşului Sighetul Marmaţiei (poliţie, jandarmerie, comandamentul militar, prefectură, pretură, procuratură etc.). Prin teroare au forţat populaţia românească să părăsească Maramureşul şi mai ales pe intelectualii români".

https://biblioteca-digitala.ro

După aceste acțiuni teroriste, întreprinse de trupele horthyste și de diverse organizații fasciste paramilitare în primele zile de ocupație, horthyștii — de la trupele de ocupație la bande teroriste alcătuite din delicvenți de drept comun — s-au dedat la acte mult mai grave : crime și asasinate în masă, de o monstruozitate fără seamăn. Asasinatele în masă de la Trăznea, Ip, Camăr, Păușa, Ciumărna, Șimleul Silvaniei, Coznicul de Jos (jud. Sălaj), Mureșenii de Cîmpie, Huedin (Cluj) etc. vor rămîne pentru totdeauna ca acte de gravă acuzație la adresa horthysmului, a fascismului. În cazul acestor asasinate în masă, filmul fidel al celor întîmplate se poate reconstitui — deși nu pînă la epuizare — dînd glas actelor, documentelor, mărturiilor celor care au asistat la aceste masacre sau au scăpat ca prin miracol de la moarte.

Exprimîndu-și profunda indignare împotriva atrocităților și crimelor comise de către horthyști împotriva românilor din teritoriul cotropit, precum și împotriva acelora care au comis odiosul act de la Viena, Nicolae Iorga scria, la 24 septembrie 1940, articolul „Resultatul", care însă nu a cunoscut lumina tiparului, fiind interzis de autoritățile legionaro-antonesciene : „Cei care au dat Ungariei un milion și mai bine de români au crezut poate că trecerea nedreaptă la un stat, care n-avea în acea parte a Ardealului majoritatea populației, va fi ceva asemănător cu schimburile de pămînturi din lumea creștină și civilizată. Dar încă o dată s-a dovedit că mare greșală fac diplomații și oamenii politici cînd dispun fără nici o cunoștință a lucrurilor și oamenilor de ținuturi care au ajuns să atîrne de voința lor.

Ce s-a petrecut acolo la luarea în stăpînire de armata și administrația ungară, sub ochii ei și fără nici o încercare de a o opri, ba chiar cu binevoitorul ei concurs, întrece orice închipuire și se poate pune alături de cele mai groaznice scene din vremea năvălirilor barbare, cînd, cel puțin, setea de a omorî nu era unită cu un sadism care aparține vremurilor noastre.

Spînzurări cu capul în jos, răstigniri, baterea cuielor în cap, presărarea cu var nestins a rănilor, acestea au fost, după cîte știu acum — și martirul se deslușește tot mai mult — semnele civilizației poporului care s-a dezonorat prin asemenea acte. Statul român va face ce crede. Din partea noastră n-avem decît un sfat. A nu se clinti un fir de păr din capul unui cetățean maghiar al României. E cea mai teribilă pedeapsă ce putem da chinuitorilor și asasinilor".

Din statisticile vremii rezultă că în primii doi ani de stăpînire horthystă, au fost înregistrate aproape 7 000 cazuri grave de crime, maltratări și schingiuiri.

Concomitent cu teroarea exercitată de autoritățile horthyste în partea nord-estică a Transilvaniei, prin asasinate, masacre violente, împotriva populației românești, regimul horthyst fascist a aplicat în teritoriul cotropit o politică de stat, oficială, de alungare, expulzare, dislocare în masă a populației românești pentru „curățirea" teritoriului cotropit de întreaga populație românească și de alte naționalități oprimate.

Această politică a fost pusă cu perseverență în aplicare folosindu-se concomitent mai multe metode. Prima, considerată cea mai eficientă, a

https://biblioteca-digitala.ro

fost expulzarea, apoi obligarea prin forță, prin diferite presiuni asupra populației românești de a se refugia ; se adaugă dislocarea în masă a unor întregi așezări românești.

Edificatoare pentru situația tragică în care s-au aflat românii din teritoriul cotropit de horthyști este telegrama adresată autorităților de stat românești și unor personalități politice din România (Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voievod, C. Argetoianu, Dinu Brătianu etc.), la 22 octombrie 1940 de către primele grupuri de intelectuali români expulzați din cele 11 județe ale nord-estului Transilvaniei. „Intelectualii Ardealului ocupat de unguri expulzați de pe pământul strămoșesc prin (...) verdictul de la Viena, despuiați de toată averea, ridicați cu întreaga familie din locuințele lor, îmbarcați în vagoane de vite și tratați ca animale, după trei zile de privațiuni și torturi ce întrec orice închipuire, au ajuns pe pământul țării prin punctul de frontieră Curtici. Am lăsat întreg pământul Ardealului în sînge, sub domnia tiranică și abuzivă a administrației militare maghiare cu drepturi statariene stop. Armata ne-a ocupat toate averile, înstăpînindu-se pe locuințele, birourile profesionale, moșiile noastre și întreaga avere a Societăților Comerciale române.

Din prima zi de ocupație ungurească, românii au fost omorîți, închiși, bătuți, arestați, opriți să vorbească pe stradă românește sub sancțiunea retorsiunilor pe loc, opriți de la exercitarea profesiunii lor intelectuale, comerciale sau industriale, iar funcționarii români, în majoritatea lor, lăsați fără posturi stop. Orașele și satele noastre au îmbrăcat haina morții și a prigonirilor pînă la exterminare.

Toată suflarea românească, de la cel mai umil țăran, pînă la vlădicii noștri, este ținută sub o teroare barbară prin valul morții, al arestărilor, al percheziților în miez de noapte, cu ridicarea familiilor, prin acțiunea bandelor organizate de leventiști, de gărzi cetățenești și gărzile foștilor luptători, ce ziua și noaptea, prin omoruri, bătăi, spargeri de geamuri și percheziții le ce le execută, răspîndesc groaza, provoacă victime omenești, deteriorînd bunurile românești, toate acționînd după programul și cu ajutorul făți al armatei, și poliției și jandarmeriei maghiare". În completarea acestui regim de exterminare și teroare, intelectualii, comercianții, meseriașii și fruntașii țărani sînt expulzați cu miile, dezrădăcinîndu-i din mijlocul poporului lor cu scopuri bine determinate.

La începutul lunii decembrie 1940, ziarul „România Nouă" publica următoarele relatări edificatoare : „Un lung tren de marfă a sosit în Turda, venind din Ardealul robit de Ungaria și aducînd peste o sută de familii de moți, foști coloniști în jurul Careilor și Sătmarului. Un adevărat tren al groazei, mizeriei și al nenorocirii. Bieții oameni nu erau numai despuiați de tot avutul lor agonisit în douăzeci de ani de muncă cinstită, ci autoritățile maghiare i-au încărcat în vagoane de vite așa cum se găseau în momentul arestării lor, unii pe jumătate goi, flămînzi, bolnavi și însetați. În vagoane se aflau și doi morți, doi copii care au sucombat pe drum din cauza mizeriei îndurate, căci de la locul de îmbarcare și pînă la granița

https://biblioteca-digitala.ro

românească au venit zile întregi, multe și friguroase, fără să li se permită a părăsi măcar pentru un moment vagoanele în care au fost încuiați. Aspectul ce-l ofereau acești nenorociți la sosirea în stația Turda era înfiorător, neimaginabil...".

Potrivit datelor de care dispunem, pînă la 23 august 1944 au părăsit teritoriul cotropit de Ungaria horthystă peste 500 000 persoane, Procentual, față de populația românească, pe județe, refugiații au reprezentat: județul Cluj — 34,1%; Bihor 24,8%; Sălaj — 13,2%; Someș — 13,5%; Mureș — 17,3%; Satu Mare — 9,0%; Năsăud — 9,5%; Trei Scaune — 37,6%; Maramureș — 6,5%; Ciuc — 24,1%; Odorhei —34,7%; Tîrnave — 67,6%.

Pe lîngă formele de reprimare a populației românești, la care ne-am referit, regimul horthyst a întreprins numeroase măsuri pentru a exclude populația românească din viața politică și administrativă, de a o priva de orice posibilități de a-și exprima și apăra interesele sale fundamentale. În acest sens, se impune, în primul rînd, constatarea că românii nu au avut o organizație de apărare a intereselor lor politice și naționale recunoscută de guvernul horthyst. În al doilea rînd, populația românească era aproape complet lipsită de posibilitatea de a participa la viața politico-administrativă. Reprezentanții românilor nord-transilvăneni au fost aproape cu totul excluși și din organele administrative (comunale, orășenești, de plasă și județ).

Pentru asigurarea stăpînirii nord-estului Transilvaniei și jefuirii bogățiilor solului și subsolului în interesul claselor dominante ungare, regimul de ocupație horthystă, pe lîngă acțiunile teroriste, a luat o serie de măsuri pentru diminuarea potențialului economic al populației românești și a altor populații oprimate, slăbirea, prin aceasta, a posibilităților lor de rezistență antihorthystă. „Refacerea cu orice preț a supremației economice maghiare și pauperizarea cît mai rapidă a maselor românești este țelul principal urmărit de conducătorii unguri în Ardealul cedat" — constata gazeta „Ardealul" în articolul intitulat „Grofii pun din nou stăpînire". Referindu-se la aceiași situație istoricul maghiar Csatári Dániel ajunge, de asemenea, la concluzia că: „... exproprierea economică s-a dovedit a fi mijlocul prin care politica națională a cauzat cele mai multe prejudicii", deoarece „activitatea politico-economică vădește și ideile aflate în slujba nimicirii conștiente a naționalităților (...) Nu prea a rămas (...) clasă, pătură și grupare socială românească pe care să nu o fi vătămat în existența sa (...) amintita activitate politico-economică a guvernului".

În aplicarea politicii sale de distrugere a independenței economice românești din nordul Transilvaniei, guvernul horthyst a luat cele mai necruțătoare măsuri împotriva reformei agrare din 1921, prin care fuseseră expropiate 1 223 385 iugăre cadastrale, fiind împroprietăriți pe temeiul drepturilor cetățenești 388 717 de țărani români, maghiari și de alte naționalități care nu avuseseră pînă atunci pămînt. Politica agrară promovată de către regimul de ocupație horthystă împotriva reformei agrare românești — care a stîrnit tot timpul nemulțumiri în rîndul moșierilor maghiari — a fost o politică bazată pe principiile șovinismului. Ea urmărea

https://biblioteca-digitala.ro

în primul rînd limitarea din ce în ce mai accentuată a posibilităţilor de existenţă ale ţărănimii române şi totodată restaurarea dominaţiei economico-politice a baronilor şi conţilor, precum şi a altor mari proprietari maghiari, adică — într-o formulă nouă — reînvierea jugului feudalismului de tristă amintire istorică.

Activitatea discriminatorie a regimului horthyst de ocupaţie în domeniul politicii economice a dus la cele mai grave consecinţe sociale, a supus masele populare unei vieţi grele, nesigure, pline de privaţiuni. Pe lîngă jugul exploatării şi teroarei, populaţia românească majoritară şi alte naţionalităţi asuprite a fost supusă şi unei crunte oprimări naţionale, manifestată în toate domeniile vieţii economico-sociale.

Situaţia socială a muncitorimii a fost mult agravată de un şomaj acut şi permanent. Şomajul a fost folosit de guvernanţii horthyşti în scopurile lor şoviniste. În multe cazuri, autorităţile au încercat să rezolve problema acută a şomajului prin căi discriminatorii, concediind muncitori români sau evrei, pentru a putea angaja în locul lor şomeri maghiari localnici.

Şomajul constituia, pentru autorităţile horthyste, posibilităţi demagogice, bune ocazii pentru un vădit şantaj faţă de cei angajaţi, pentru îngheţarea salariilor. Autorităţile au interzis nu numai orice acţiune a muncitorilor pentru micşorarea discrepanţei ce exista între salarii şi preţuri, ci şi orice tendinţă de majorare a salariilor. Aceste măsuri drastice luate de autorităţile horthyste au adus prejudicii deosebit de grave îndeosebi muncitorilor de origine română. Concedierea muncitorilor români a dus, încă în toamna anului 1940, la adîncirea pauperizării lor, la slăbirea puterii lor economice. Pînă în 1944 nu a rămas întreprindere în care să se găsească mai mult de 1—2% muncitori de origine română. La 30 august 1940, Atelierele C.F.R. din Cluj aveau 1 680 muncitori români. Peste exact un an, au rămas doar 100. În acelaşi interval, la fabrica „Dermata", din 700 muncitori români, au rămas 72.

Analizînd procesul concedierii muncitorilor români din bazinul industrial Baia Mare (cu localităţile Baia Mare, Baia Sprie, Ferneziu, Cavnic, Băiuţ, Nistru care mai recrutau mînă de lucru şi din plăşile Seini, Oaş, Copalnic-Mănăştur, Şomcuta Mare, Şugatag) rezultă cîteva date statistice elocvente. Din punct de vedere etnic, raportul în această regiune era de 79,53% români, faţă de 20,47% alte naţionalităţi. Populaţia fiind românească în majoritate absolută, ar fi fost natural ca şi munca, de la cea fizică la cea de conducere, să reflecte această proporţie. În realitate după trei ani de ocupaţie horthystă situaţia angajaţilor în bazinul minier Baia Mare arăta în felul următor: în 1940 erau 6 442 muncitori, din care 3 939 (61,83%) români şi 2 506 (38,17%) maghiari; în 1942 numărul total al muncitorilor a fost de 5 481 din care 2 610 (47,61%) români, iar 2 871 (53,39%) maghiari. Românii au fost menţinuţi numai în locurile unde munca era foarte grea şi, rar, în serviciile în care nu puteau fi înlocuiţi. La topitoriile minelor statului din Ferneziu — de exemplu —, unde munca era foarte grea, din 880 muncitori, 878 erau români; tot la Fer-

https://biblioteca-digitala.ro

neziu, în mina de plumb a societății „Hungaria", din 530 muncitori, 301 erau români. În ceea ce privește funcționarii, numărul acestora era la 30 august 1940 de 295, din care români 182 (61,67%), de alte naționalități 113 (38,33%); la 30 august 1942 erau 395 de funcționari din care 14 (3,97%) români și 318 (96,21%) maghiari.

Concedierile au afectat și rîndurile muncitorilor și ale altor salariați evrei.

Comandanții militari ai uzinelor aplicau cel mai frecvent, dintre metodele represive, detențiunea în interiorul fabricii. De exemplu, la uzinele chimice „Hungaria" din Baia Mare, această sancțiune a luat proporții atît de mari, încît pînă și sala de mese a muncitorilor a fost amenajată ca loc de detențiune.

Dintre metodele de reprimare a muncitorilor nu lipseau nici alte mijloace, cum erau cele de trimitere pe front, în detașamentele de muncă forțată, în companiile speciale de exterminare.

Ocupația horthystă vremelnică a creat o situație socială grea și păturilor mijlocii de la orașe; sute de meseriași, comercianți și salariați au ajuns într-o situație nesigură.

Viața economică socială în partea de nord-est a Transilvaniei din timpul ocupației horthyste se caracteriza prin adîncirea mizeriei maselor, prin șomaj, inflație, înflorirea speculei, limitarea și slăbirea pozițiilor economice ale maselor românești, prin măsuri discriminatorii, manifestate pe căi și metode deschise sau mascate — mijloace prin care autoritățile horthyste reprimau populația românească și încercau să determine schimbarea raportului dintre aceasta și cea maghiară în favoarea ultimei.

Sistemul taberelor și lagărelor de muncă, al lagărelor de concentrare, al celor de exterminare hitleriste, al companiilor de pedeapsă etc. a fost larg folosit de regimul horthyst pentru terorizarea, aruncarea în ghiarele morții, a oricărui adversar: comuniști, antifasciști, oameni cu convingeri democrate, progresiste, a celor de altă naționalitate decît maghiară ori germană, români, evrei, sîrbi, țigani etc.

Odată cu ocuparea părții de nord-est a Transilvaniei acest mecanism fascisto-horthyst, terorist de oprimare violentă, fizico-morală, cu efect direct, distrugător, a fost utilizat cu predilecție împotriva românilor și a altor populații asuprite. Numai la începutul anului 1943, în județul Maramureș au fost duși la munci forțate 150 de țărani din Rozavlea, 40 din Sat-Sugatag, 280 din Hărnicești, Băsești, Giulești, Berbești, 57 din Strîmtura, iar din Crăcești au fost achiziționate 15 căruțe pentru transport de lemne. Din județul Satu Mare — multe localități sînt astăzi în Maramureș — au fost trimiși la munci forestiere în toiul iernii 1943, 420 de țărani români din Remetea, Culcea, Săcălășeni, Groși, Dănești, Făurești, Șișești, Cetățele. Alți 332 de țărani din Curtuiușul Mic, Berchez, Homorodul de Mijloc, Homorodul de Sus, Solduba, Medieș, Copalnic-Mănăștur, Vad.

Mai trebuie avut în vedere că în componența unităților militare ungare trimise pe frontul antisovietic elementul românesc (căruia nu i s-au re-

https://biblioteca-digitala.ro

cunoscut gradele obținute în armata română), reprezenta pînă la 50%. În cursul anilor 1941 și 1942 aproximativ 100 000 de români au fost trimiși drept carne de tun pe frontul de est. Foarte mulți dintre cei chemați în armata horthystă au dezertat, trecut în România sau s-au ascuns în munți.

Mii de români au fost trimiși la muncă forțată în Germania. În iulie 1941, la Oradea sînt recrutați pentru muncile din Germania, în numai 3 zile, 1 500 de muncitori ; la Cluj, 500. La 25 august 1941 a pornit spre Germania un lot de 1 800 muncitori români. În lunile iulie-august 1941, din Oradea au plecat la muncă în Germania aproape 2 000 de muncitori. La 2 iunie 1942 Consiliul de Miniștri de la Budapesta a hotărît să trimită la lucru în Germania 5 000 de muncitori agricoli și forestieri din nord-estul Transilvaniei, în exclusivitate din rîndurile românilor și slavilor. În același timp, din județele Maramureș și Satu Mare urmau să plece cîte 700, din Bistrița-Năsăud 500, din Sălaj 450 de persoane ș.a.m.d. Cei trimiși puteau fi și tineri sub 17 ani, precum și femei.

În primăvara anului 1945, referindu-se la această stare de lucruri articolul „Din suferințele Maramureșului" publicat de ziarul „Voința Transilvaniei" scria : „Încă și acum lipsesc din Maramureș peste 10 000 de țărani români din Maramureș duși la lucru în Ungaria iar de acolo în Germania".

Cei mai mulți dintre acești muncitori și țărani români duși la muncă în Ungaria horthystă și Germania hitleristă au avut o soartă grea. Mulți dintre ei au murit în timpul bombardamentelor sau al operațiunilor militare de la sfîrșitul războiului, alții au dezertat și au luptat cu arma în mînă în mișcările de rezistență antifascistă din diferite țări europene. Cei care au scăpat cu viață au ajuns acasă la sfîrșitul războiului, trecînd prin numeroase necazuri, chinuri și peripeții dureroase.

După ocuparea Ungariei, la 19 martie 1944, de către armatele hitleriste, situația din teritoriul cotropit al părții de nord-est a Transilvaniei devine mai încordată, teroarea mai grea, fascismul, horthysmul primind întăriri efective și o tot mai amplă arie de acțiune prin arma șovinismului, a antisemitismului, a crimelor, masacrelor, violențelor împotriva tuturor forțelor antihorthyste, antihitleriste, antifasciste, antirăzboinice, indiferent de naționalitate.

În primele săptămîni de după ocuparea Ungariei de către armata hitleristă, populația românească și celelalte populații oprimate din partea de nord-est a Transilvaniei sînt supuse unor noi măsuri, de un tragism deosebit, prin care fascismul hitlerist și horthyst prin șovinismul brutal aplicat au comis crime grave la adresa omenirii, a umanității. După un plan conceput în amănunt în cancelaria hitleristă și însușit după 19 martie 1944 și de către organele represive horthyste, încă la începutul lunii aprilie 1944 a început acțiunea (împărțită în mai multe faze) a exterminării evreilor atît din Ungaria cît și din partea nord-estică a Transilvaniei.

După datele statistice incomplete, în acțiunea fascistă din primăvara anului 1944, din partea de nord-est a Transilvaniei au fost deportați 148 288 de evrei, prunci, femei gravide, invalizi, bătrîni, copii, femei, băr-

https://biblioteca-digitala.ro

bați, fără deosebire de sex și vîrstă, în lagărele hitleriste ale morții, dintre aceștia fiind exterminați peste 100 000.

Concomitent cu deportările evreilor din partea nord-estică a Transilvaniei ,s-a desfășurat o nouă acțiune de ridicare cu forța a românilor, care au fost duși, în număr mare, la muncă în Germania, Ungaria sau la munci militare defensive.

În luna iunie 1944 românii au fost ridicați masiv din județele Bihor, Someș, Mureș, Năsăud. Din Maramureș, în iulie 1944, au fost ridicați cu forța 5 000 de tineri (băieți și fete) sub 20 de ani și trimiși la muncă în Germania.

Ca urmare a măsurilor militare luate de comandamentul SS și cel militar horthyst, după 15 iunie 1944 încep arestările și execuțiile în masă ale tuturor patrioților care nu se supuneau ordinelor de chemare, refuzau să plece pe front sau în detașamentele de muncă, ajutau pe partizani sau luptau în formațiunile de partizani ce se înmulțesc tot mai mult în partea de nord-est a Transilvaniei începînd cu primăvara anului 1944. Astfel, în vara anului 1944, la marginea comunei Apa au fost împușcați 12 tineri români și maghiari care nu s-au prezentat la concentrare ; lîngă satul Moiseni au fost executați 8 tineri români, iar la Săbișa au fost omorîți 9 români, care au fugit din detașamentele horthyste de muncă forțată, nemaiputînd suporta tratamentul de acolo.

În mai multe localități din zona unde acționau detașamente de partizani (Remeți-Săpînța, Bixad-Certeze, Cehal-Cehăluț, Rona de Jos, Vișeu de Sus, Vișeu, Giulești, Sat Șugatag, Deseși, Moisei, Baia Mare, Valea Firizei, Munții Blidarului, Baia Sprie, Băița, Tg. Lăpuș, Sighet, Satu Mare, Dumbrăvița, Dănești, Orașu Nou, Bistrița, Dej ș.a.) au fost executați zeci și zeci de patrioți care s-au ridicat la luptă împotriva cotropitorilor horthyști și hitleriști. În vara anului 1944, au fost arestați de fasciști 11 ciobani din raza comunei Giulești, pe care i-au ucis pentru motivul de a-i fi sprijinit pe partizani. La Noviciori, pe rîul Vaser, lîngă Vișeu de Sus au fost executați 11 țărani pentru că au acordat sprijin partizanilor. În luna iunie 1944, forțe superioare horthyste de represiune, după lupte grele, au reușit să prindă pe partizanii maramureșeni Ilie Lacătă, Gheorghe Popadineț și Iosif Sukici, pe care i-au executat în piața orașului Sighet, la 28 iunie 1944. Alți partizani au fost executați în public, după ce au fost luați prizonieri la Agriș, Iapa, la Nireș în hotarul comunei Săpînța.

După declanșarea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 din România, ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei cu toate forțele umane și materiale coaliției antihitleriste, pentru eliberarea întregului teritoriu al țării și zdrobirea definitivă a celui de al treilea Reich, partea de nord a Transilvaniei a fost declarată teatru de război. În noaptea de 23—24 august 1944, s-au emis de la Budapesta instrucțiuni speciale privind arestarea și întemnițarea tuturor elementelor românești suspecte. Într-o singură noapte numai în orașul Sighet au fost arestate 23 persoane, iar în județul Maramureș, peste 200 de per-

https://biblioteca-digitala.ro

soane au fost închise în lagăre special instituite la Slatina, Dragomireşti, Moisei, Ocna-Şugatag, Ocna-Slatina, Carei, Teceul Mare, Kritorcsa, Kosice, etc.

Ocupanţii horthyşti şi nazişti au săvîrşit noi asasinate de masă. Printre acestea, o tristă notorietate a căpătat cel de la Moisei, unde faptele odioase s-au petrecut asemănător celor de la Oradour (Franţa) sau Lidice (Cehoslovacia).

Politica regimului horthyst pentru terorizarea şi exterminarea fizică, expulzarea, pauperizarea economică a românilor şi a altor naţionalităţi oprimate din nord-estul Transilvaniei a fost completată cu o vastă acţiune de deznaţionalizare şi maghiarizare forţată a românilor, acţiune care era de altminteri o continuare a politicii cercurilor conducătoare ale claselor exploatatoare ungare din anii dualismului austro-ungar (1867—1918), care însă a fost ridicată la cote superioare faţă de trecut. După dictatul fascist de la Viena, deznaţionalizarea populaţiei româneşti din partea de nord-est a Transilvaniei a devenit o dominantă a politicii naţionalist-şovine a regimului horthyst de ocupaţie, cu scopul schimbării aspectului etnic majoritar românesc al acestei zone a României, politică aplicată, de această dată, cu mijloace de mînă-forte, brutale, tipic fasciste, astfel încît deznaţionalizarea nedisimulată a populaţiei româneşti a devenit un act notoriu în toate sectoarele vieţii economice, sociale, politice, confesionale, culturale, artistice.

Politica de deznaţionalizare s-a manifestat în cele mai diverse modalităţi, de la teroarea horthystă sîngeroasă, asasinate, crime, expulzări, arestări, schingiuiri, detaşamente de lucru forţat, pînă la maghiarizarea forţată a numelor şi numirilor româneşti, a bisericii, a culturii, interzicerea folosirii limbii materne în administraţie, justiţie, armată etc., toate fiind de fapt părţi componente ale unui proces complex, fascist.

În ampla mişcare de rezistenţă antihitleristă poporul român, în frunte cu partidul comunist, exponentul cel mai fidel al intereselor supreme ale naţiunii noastre, s-a ridicat cu toate forţele sale la lupta pentru înlăturarea regimului fascist, a dominaţiei hitleriste, dezangajarea ţării din războiul hitlerist, pentru restabilirea independenţei şi suveranităţii naţionale a ţării, pentru anularea odiosului Dictat de la Viena din august 1940. La această aprigă confruntare cu fascismul au participat toate forţele înaintate, democratice, patriotice, inclusiv din rîndurile naţionalităţilor conlocuitoare — maghiari, germani, evrei şi de alte naţionalităţi, de pe întreg teritoriul ţării, inclusiv din cel răpit de Ungaria horthystă. Dezmembrarea teritorială a României nu a împiedicat lupta unită a întregii noastre naţiuni pentru înfăptuirea înaltelor sale idealuri de libertate naţională şi progres social-economic, pentru restabilirea independenţei şi suveranităţii depline de stat a României.

https://biblioteca-digitala.ro

PARTICULARITIES OF THE HORTHYST OCCUPATION REGIME IN THE NORTH-EAST OF TRANSYLVANIA DURING THE PERIOD 1940—1944

— Abstract —

The author presents one of the darkest pages in the Romanian history, the four years of Horthyst occupation in the north of Transilvania.

The unjust bill of the Vienna Dictate from 30 August 1940 on marked the beginning of a real tragedy for the Romanians, as a consequence of the reign of terror introduced by the occupants. The denationalization activity of the new regime became the dominant feature of the Hortyst regime, having the evident purpose of changing the demographic ratio, in favour of the Hungarians, reducing the majority of the Romanians.

Thousands of Romanians lost their leading positions, workers were dismissed from the factories, detachments for hard labour of the Romanians and other non-Hungarian nationalities were trasported to Hungary and Germany. There were assassinations, mass executions, villages were set to fire and terrorized by armed bands.

The author insists upon the fact that the Romanian population did not resign. In the ample movement of anti-Hitlerist resistance the Romanian people, lead by the communist party, rose with all its force in order to overthrow the regime and to annulate the bill of the Vienna Dictate from August 1940.

All the democratic patriotic forces, aided by the coinhabiting nationalities, fought in this fierce battle against fascism, for the reestablishment of the independence and complete state sovereignty of Romania.

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTE PRIVIND PARTICIPAREA MASELOR POPULARE MARAMUREȘENE LA TRANSFORMĂRILE DIN PERIOADA 1944—1947

IOAN SABĂU

Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 — act de cotitură în istoria poporului român — înlăturînd dictatura militaro-fascistă, a dat una din cele mai zdrobitoare lovituri pozițiilor politice deținute de clasele exploatatoare, constituind totodată începutul procesului de transformare democratică a statului și a organelor sale. În condițiile grele existente în țară imediat după război, cînd toate resursele țării erau concentrate în continuarea luptei pentru obținerea victoriei finale asupra fascismului, iar în interior pentru refacerea economică a țării, Partidul Comunist Român, situîndu-se în fruntea forțelor democratice din țară, a condus lupta maselor largi pentru realizarea, în prima perioadă, a deziderateloor impuse de necesitatea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice.

Înfrîngînd rînd pe rînd rezistența cercurilor reacționare, atît în domeniul economic cît și cel politic, masele largi populare, sub conducerea comuniștilor, obțin într-un timp relativ scurt succese de o deosebită importanță pentru evoluția ulterioară a transformărilor revoluționare din România.

Un prim succes de răsunet l-a constituit înfrîngerea rezistenței forțelor reacționare concentrate în jurul monarhiei și guvernelor Sănătescu și Rădescu și instaurarea la 6 martie 1945 a primului guvern revoluționar-democratic cu un accentuat caracter muncitoresc-țărănesc din istoria României. Referindu-se la semnificația acestui eveniment, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că „Instaurarea primului guvern din istoria țării în care clasa muncitoare are rolul conducător a constituit o mare victorie a luptei

https://biblioteca-digitala.ro

revoluționare din România, asigurînd dezvoltarea democratică și progresistă a societății noastre"[1].

Din primul moment al existenței sale puterea populară instaurată la 6 martie s-a bucurat de adeziunea și sprijinul permanent al oamenilor muncii de la orașe și sate de pe întregul cuprins al țării. Din partea maramureșenilor adeziunea și sprijinul acordate noului guvern sînt exprimate în telegrama trimisă președintelui Consiliului de Miniștri, Dr. Petru Groza, de către prefectul de atunci, în care se spune: „În numele poporului maramureșean care prin mine vă roagă să binevoiți a transmite înaltului guvern dorința de a începe munca constructivă pentru refacerea României întregite pe veci, asigurîndu-vă că va ști să-și facă datoria și în timp de pace așa cum a știut să și-o facă cu prisosință și în timp de război"[2].

La Baia Mare, în marea adunare populară în care s-a anunțat instaurarea noului guvern revoluționar-democratic, se specifica că „Lupta dusă de organizațiile și partidele politice grupate în Frontul Național Democrat a adus la cîrma țării un guvern F.M.D. avînd în frunte ca președinte al consiliului de miniștri pe luptătorul democrat ardelean dr. Petru Groza", menționîndu-se totodată că noul organ și-a asumat răspunderea pentru asigurarea ordinei și liniștii, precum și a tuturor drepturilor politice nu numai pentru populația română, ci în egală măsură și pentru cea a naționalităților conlocuitoare, ceea ce a sporit și mai mult încrederea întregii populații în noul guvern[3]. Din centrul de plasă Seini se raporta că „populația este recunoscătoare regimului și guvernului — Dr. Petru Groza — căruia i se datorește acest rezultat ce permite ca fiecare cetățean să-și vadă în liniște de treburile sale, contribuind astfel la refacerea țării", menționîndu-se în același timp că „majoritatea populației este înscrisă în Frontul Plugarilor, o parte mai mică în Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat. Aceste partide, prin contactul permanent ce-l au cu populația, prin serbările, festivalurile și reuniunile de propagandă ce le țin cîștigă noi aderenți ideii democratice"[4].

În întreg județul Maramureș, cu toate greutățile și condițiile sale specifice, pe linia tradițiilor de luptă de care au dat dovadă masele populare și intelectualitatea progresistă în anii negri ai războiului[5], precum și în perioada anterioară[6], eliberarea țării și transformările imediate ce au urmat au creat o efervescentă activitate politică și economică.

Astfel, la începutul anului 1945, numai în fostul județ Maramureș Frontul plugarilor avea organizații în 43 de comune[7], încrederea și ade-

1. N. Ceaușescu, **România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste**, Ed. politică, București, 1968, vol. I, p. 384.
2. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Prefectura județului Maramureș**, dosar nr. 2250, din 1945, act nr. 4349.
3. Ibidem, fond **Pretura plășii Baia Mare**, dosar 25/1945, fila 1.
4. Ibidem, fond **Pretura plășii Seini**, dosar 24/1946, fila 1—2.
5. Vaida Aurel, **Lupta de rezistență antifascistă în Maramureș în perioada horthystă**, în: **Lupta maselor populare maramureșene împotriva exploatării, pentru edificarea, sub conducerea P.C.R., a societății socialiste**, Muzeul județean Maramureș, Baia Mare, 1972, pp. 157—184.
6. Bandula Octavian, **Pagini din lupta oamenilor muncii din județul Maramureș împotriva fascismului pentru apărarea independenței și suveranității naționale a României, (1934—1940)**, în: **Lupta maselor populare maramureșene. . .** pp. 141—156.
7. Igna, Ion, **Adeziunea maselor populare din Maramureș la acțiunile guvernului dr. Petru Groza**, în: **Lupta maselor populare maramureșene...** p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro

ziunea ţăranilor maramureşeni în acţiunile întreprinse pentru democratizarea vieţii de stat şi a aparatului său fiind exprimate de ţăranul din Sarasău, Ioan Sasîn, în articolul publicat în „Lupta Maramureşului" din 10 ianuarie 1946, în care spunea că „plugarii au înţeles spiritul vremii noi, încadrîndu-se în organele noastre democratice..."[8].

În luna iulie 1945 a luat fiinţă la Sighetu Marmaţiei organizaţia locală a Uniunii patrioţilor, din care făceau parte intelectuali, comercianţi, funcţionari şi alte categorii sociale, oameni cu vederi democrate[9]. În 1945 pe raza fostului judeţ Maramureş mai activau 14 organizaţii ale Uniunii femeilor antifasciste, 50 organizaţii ale tineretului progresist, 16 grupări democratice ale evreilor[10].

Şi în judeţul Maramureş, ca pretutindeni în ţară, în fruntea tuturor acţiunilor întreprinse în lupta contra reacţiunii au stat membrii Partidului Comunist Român. Printr-o muncă chibzuită, plină de răspundere şi răbdare, alături de vechii ilegalişti, contribuie la răspîndirea şi pătrunderea în rîndurile maselor a politicii noi, de transformare a vechilor stări de lucruri, noii membri de partid. Ca urmare, conferinţa judeţeană a P.C.R. din martie 1946, ţinută în Sighetu Marmaţiei, remarcă cum munca şi activitatea partidului sînt în dezvoltare: „Mărturie sînt cadrele noi ale partidului, mărturie este faptul că a reuşit să pătrundă în masele muncitoare ţărăneşti şi intelectuale. Poziţia lui (P.C.R.) se întăreşte pe zi ce merge"[11].

Ca urmare a activităţii politice desfăşurate de P.C.R. şi organizaţiile democratice, radicalizarea maselor se oglindeşte în acţiunile întreprinse. Astfel sînt şi acţiunile începute încă din toamna anului 1944 pentru schimbarea componenţei vechilor organe de conducere şi excluderea din acestea a membrilor partidelor P.N.Ţ.-Maniu, P.N.L. şi grupărilor fasciste şi impunerea în locul lor a membrilor partidelor democrate. Spre exemplificare amintim componenţa noului comitet de plasă constituit la Baia Mare la 21 septembrie 1945 în rîndurile căruia au intrat doar membri ai Partidului Comunist Român, Partidului Social-Democrat, Frontului plugarilor, Sindicatelor Unite şi Uniunii Populare Maghiare[12].

O amploare deosebită a luat acest proces în comunele judeţului unde pe cale revoluţionară ţărănimea alunga vechii primari şi notari, punînd în locul lor elemente cinstite din rîndurile P.C.R. şi Frontului plugarilor.

Astfel, într-un raport al notarului cercual din Remetea Chioarului se vorbeşte despre „evenimentele din 5 noiembrie 1944", cînd în urma „terorizării organului din Remetea Chioarului pentru schimbarea primarului şi a consiliului comunal, care s-a şi făcut din partea consătenilor, e drept cam brutal, dar pe voia poporului"[13].

Din Strîmtura se raporta deasemenea necesitatea schimbării primarului şi „întregului consiliu comunal pentru diferite gesturi incorecte şi atitudini

8. Idem, **Op. şi loc. cit.**
9. Idem, **Op. cit.**, pp. 196—197.
10. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Prefectura judeţului Maramureş**, act nr. 3259 din 1945.
11. **Lupta Maramureşului**, nr. 10, din 24 martie 1946, apud Ion Igna, **Op. şi loc. cit.**, p. 199.
12. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Pretura plăşii Baia Mare**, dosar 29/1945 fila 1.
13. Ibidem, fond **Pretura plăşii Şomcuta Mare**, dos. 3/944.

https://biblioteca-digitala.ro

neomenești față de populație" și întrucît în această comună „s-a organizat Frontul Plugarilor, care asemenea cere înlocuirea conducerii cu membri din organizația amintită", se urgentează fixarea unei zile „care pentru menținerea ordinei și bunul mers al administrației, să fie cît mai apropiată, în care poporul să-și aleagă conducerea"[14]. Cetățenii din Călinești, în memoriul semnat de toți capii de familii, specifică „... primarul și funcționarii consiliului comunal sînt oameni ai lui Maniu și Brăteanu", cerînd înlăturarea lor și dreptul de a alege primarul și membrii consiliului din rîndurile cetățenilor cinstiți cuprinși în Frontul plugarilor[15].

Un mare număr de locuitori din Cicîrlău, în memoriul înaintat președintelui organizației județene a Frontului plugarilor, cereau organizarea alegerii de primar deoarece cel anterior, după mai multe abuzuri făcute, a fost înlăturat de la primărie. În cuvinte simple se urgentează fixarea alegerii pentru „ca cei din anturajul reacțiunii să fie în tăcere și cei care sînt în sprijinul guvernului și democrației să poată munci în (spre) binele poporului"[16].

Populația din Bontăieni alungă de la conducerea primăriei pe maniști, care, în disperare de cauză, văzînd cum zi de zi rămîneau fără sprijinul maselor, se dedau la tot felul de calomnii pe seama organizațiilor democratice, îndeosebi pe seama P.C.R. și a Frontului plugarilor[17].

Legiferarea și înfăptuirea reformei agrare, prin care numai în raza fostului județ Maramureș au fost expropiate 63 moșii, fiind împroprietărite peste 1 315 familii de țărani[18], au întărit și mai mult convingerea maramureșenilor în izbînda deplină a transformărilor democratice și revoluționare conduse de P.C.R.

Asupra modului în care a fost primită legiferarea reformei agrare este deosebit de grăitor un raport al primarului comunei Seini în care se spune textual: „A fost primită cu entuziasm legea de reformă agrară care a satisfăcut doleanțele agricultorilor, avînd ca rezultat numai în comuna noastră — că 722 țărani lipsiți de pămînt au fost împroprietăriți"[19].

Traducerea în viață a măsurilor luate de P.C.R. în aplicarea creatoare a socialismului științific la condițiile specifice din țara noastră și concretizarea lor prin acțiunile guvernului democrat-revoluționar Dr. Petru Groza s-a bucurat de sprijinul și adeziunea totală a maselor de oameni ai muncii. „Lumea a început mai tare ca oricînd — se spune într-un raport al pretorului plășii Seini din luna august 1946 — să se alipească și să sprijine toate eforturile de democratizare a elementelor de viață de toate zilele. Cei mai mulți își dau seama că singurul și cel mai sănătos drum pe care-l pot urma este numai

14. Arh. Stat Baia Mare, fond **Prefectura județului Maramureș**, dos. 2167, act nr. 321 din 1945.
15. Ibidem, dosar nr. 7879 din 1945. Pentru acțiunea de înlocuire a vechilor primari vezi dos. nr. 4036 din 1945 pentru Sarasău; dos. 4356 pentru Dragomirești, dosar 7530 pentru Iapa, în care se specifică că de „20 de ani este același primar și consiliu"; dos. 7727 pentru Rozavlea; dos. 3320 pentru Rona de Sus.
16. Ibidem, fond **Pretura plășii Seini**, dosar 16/946, fila 3.
17. Ibidem, fond **Pretura plășii Baia Mare**, dosar 53/1946.
18. Ibidem, fond **Prefectura jud. Maramureș**, dosar 25/947, fila 23. Vezi și Blaga Mihoc: **Unele aspecte ale reformei agrare din 1945 în Maramureș**, în: **Lupta maselor populare maramureșene...**, p. 228 și în continuare.
19. Ibidem, fond **Pretura plășii Seini**, dosar 24/1946, fila 1.

https://biblioteca-digitala.ro

acela al democraţiei. După informaţiile primite în ultimul timp o înscriere numeroasă s-a făcut în toate partidele democratice"[20].

În condiţiile grele ale acelor ani, noile organe au fost puse în faţa unor sarcini deosebite, una dintre cele mai dificile fiind şi cea a aprovizionării populaţiei cu unele produse cerealiere de bază (grîu şi îndeosebi porumb), precum şi cu unele articole de îmbrăcăminte şi unelte agricole. În acest scop în cadrul Frontului Naţional Democrat din Sighetu Marmaţiei s-a format o comisie economică judeţeană, care avea atribuţii privind aprobarea cererilor pentru ducerea de sare în schimb de cereale şi alimente, mînuirea fondurilor O.C.B., organizarea şi supravegherea transporturilor de cereale şi alimente din judeţele Sălaj, Someş şi Satu Mare, cu convoaie de căruţe peste Gutîi, precum şi alte sarcini privind aprovizionarea[21].

În rezolvarea acestei grele probleme a aprovizionării cu cereale, îmbrăcăminte şi unelte agricole, un sprijin deosebit de substanţial şi la timp a fost dat populaţiei maramureşene de către P.C.R. — prin Lucreţiu Pătrăşcanu şi de către guvernul democrat prin persoana preşedintelui dr. Petru Groza[22].

Mutaţiile survenite în conştiinţa maselor largi ca urmare a succeselor obţinute de forţele democratice din ţară sub conducerea P.C.R. este oglindită şi în Maramureş prin marea victorie în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, în care, cu toate sforţările de ultim moment ale maniştilor (care şi aici nu s-au dat în lături nici de la crime), marea majoritate a voturilor au fost obţinute pe lista Blocului Partidelor Democratice. Această incontestabilă şi zdrobitoare victorie a democraţiei (71,8 la sută din totalul voturilor) asupra reacţiunii a fost primită în localităţile judeţului nostru cu mare satisfacţie şi bucurie. La Sighetu Marmaţiei are loc o adunare festivă în care se adoptă o telegramă de felicitare trimisă C.C. al P.C.R., iar la Baia Mare „are loc o mare manifestare de retragere cu torţa, în frunte cu muzica militară şi cu muzicile uzinelor din localitate, mulţimea entuziastă pînă la culme a parcurs diferite străzi ale oraşului, manifestînd pentru guvernul Dr. Petru Groza şi pentru deputaţii blocului aleşi în judeţ".[23]

Realizărilor treptate obţinute de oamenii muncii din întreaga ţară în lupta pe calea democraţiei şi progresului social li se opuneau sistematic clasele şi păturile exploatatoare, interesate în menţinerea şi chiar reîntronarea vechilor rînduieli. În această încercare disperată de a împiedica aprofundarea procesului revoluţionar, în continuu avînt, cercurile reacţionare ale burgheziei şi moşierimii s-au grupat pentru a se sprijini pe monarhie, considerată ca fiind „stîlpul constituţional" al ţării, în speranţa ca prin situaţia acesteia în stat, pe baza prerogativelor garantate de constituţie, regele ar fi putut să intervină pentru a imprima un curs convenabil lor. Şi de fapt, atît prin cunoscutul rol de instrument al dominaţiei burgheziei, cît şi prin interesele ei de clasă, monarhia constituia centrul de unire a reacţiunii interne, precum

20. Ibidem, fila 2.
21. Ibidem, fond **Prefectura jud. Maramureş**, dosarul nr. 6869 din 1945 în întregime.
22. Vezi V. Achim şi N. Katz, **Lucreţiu Pătrăşcanu şi Maramureşul**, în: **Lupta maselor populare maramureşene...** pp. 211—213 şi în continuare.
23. Nicoară, Timiş, **Maramureşul în primele alegeri democratice**, în: **Lupta maselor populare maramureşene...** pp. 264—265.

https://biblioteca-digitala.ro

și a reacțiunii externe care-l mai sprijinea. Seria de acțiuni contrarevoluționare aprobate de rege, încercările repetate de a compromite și chiar anula o serie de măsuri întreprinse de guvernul revoluționar-democratic, provocările soldate cu sînge, de la 8 noiembrie 1945 în Piața Palatului, ca să amintim doar cîteva, dovedesc încercările disperate ale reacțiunii, coalizate în jurul monarhiei, de a stăvili procesul revoluționar.

Expresie a contradicțiilor dintre forțele democratice care dețineau poziții hotărîtoare în stat și clasele exploatatoare, care încercau prin toate mijloacele să oprească transformările revoluționare pentru care luptau masele largi populare din țară, conflictul dintre monarhie și guvernul democratic s-a încheiat în favoarea noului, a guvernului dr. Petru Groza, instrument puternic al revoluției populare.

Partidul Comunist Român, cu toate că încă din momentul creării sale s-a situat în fruntea luptei antimonarhice și a susținut necesitatea republicii ca formă de stat, în contextul istoric creat după 23 August 1944, ținînd seama de o serie de factori obiectivi și subiectivi, nu a pus în prima etapă a revoluției problema lichidării monarhiei, ca instituție. Aplicînd în mod creator învățătura marxistă la condițiile istorice concrete din țara noastră, în urma unei analize profunde a realităților românești postbelice, P.C.R., dînd dovadă de înaltă clarviziune politică și maturitate în conducerea revoluției populare, a recurs la tactica menținerii temporare a monarhiei, concentrînd totodată toate forțele progresiste la lupta hotărîtă pentru instaurarea și consolidarea puterii populare precum și pentru îngrădirea treptată a puterii politice și economice a burgheziei. În acest scop, la scurt timp după strălucita victorie în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946, P.C.R. în fruntea B.P.D. își concentrează forțele pentru adîncirea controlului organelor de stat, și în primul rînd al guvernului, asupra întregii vieții economice și politice a țării. Din inițiativa sa și sub presiunea sa, în decembrie 1946 se efectuează etatizarea Băncii Naționale a României, închizînd astfel, cu toată opoziția lui Brătianu (a cărui familie dominase 66 de ani conducerea B.N.R.) și a lui Maniu, posibilitatea folosirii acestui important instrument economic în lupta politică. Prin etatizarea B.N.R. se crease o pîrghie importantă în redresarea economică a țării, dînd posibilitatea statului de a controla și dirija credite și a crea pentru prima dată la noi în țară dreptul puterii populare de a interveni în economia capitalistă, în care se produse astfel o primă breșă.

La scurt timp această breșă a fost lărgită prin reorganizarea — în aprilie 1947 — a Ministerului Economiei Naționale, purtînd ulterior denumirea de Ministerul Industriei și Comerțului, ale căror noi atribute permiteau statului democrat-popular să treacă cu mai multă energie și eficiență la limitarea puterii trusturilor și cartelurilor și apoi la desființarea și înlocuirea acestora prin oficiile industriale. Noile organe, cărora li s-au opus elementele burgheze din parlament, au constituit forme active ce au dat posibilitatea statului să îndrume și să controleze întreaga economie națională.

În domeniul relațiilor agrare, după desființarea moșierimii ca clasă prin realizarea reformei agrare din 1945, din inițiativa P.C.R., pentru a feri țără-

https://biblioteca-digitala.ro

nimea săracă și mijlocie de tendințele acaparatoare ale chiaburimii, statul a promulgat în iunie 1947 legea pentru reglementarea circulației și stabilizarea regimului juridic al imobilelor agricole, care instituia dreptul de preemțiune a statului și plafonarea proprietăților imobiliare agricole la 15 ha. De asemenea pentru sprijinirea țărănimii, numai în perioada 15 august — 30 decembrie 1947 statul i-a acordat credite în valoare de 1.943.000.000 lei. În același timp, pentru aprovizionarea țărănimii, din cele 1 247 cooperative de consum create în 1947, 78 la sută erau cooperative în mediul sătesc.

În raza fostului județ Maramureș, în vara anului 1947, numai în mediul sătesc funcționau 16 cooperative, din ale căror consilii de conducere, în luna august a aceluiași an, sînt înlăturate elementele reacționare, P.N.Ț.-iști, în locul lor fiind aleși membri ai P.C.R. și Frontului plugarilor[24]. Ca urmare a măsurilor luate pentru îmbunătățirea aprovizionării cooperativelor de consum, în raportul prefectului, pe luna noiembrie 1947, se arată că „Distribuirea într-o măsură cît mai largă din zi în zi, prin cooperativele din județ, a mărfurilor raționalizate, la muncitorii industriali și muncitorii agricoli, este primită cu mare bucurie din partea muncitorimii și aceasta acțiune mărește încrederea în mărirea producției și îmbunătățirea situației lor" — a celor ce muncesc —[25].

În sprijinul maselor largi populare, și o altă lovitură grea dată burgheziei și chiaburimii, a constituit-o înfăptuirea reformei bănești din a doua parte a lunii august 1947, care, prin stabilirea regresivă a raportului de preschimbare și neadmiterea la schimb a unei însemnate cantități de monedă peste plafonul prevăzut, a îngrădit posibilitățile exploatării prin bani a celor ce muncesc și a contribuit, alături de celelalte realizări obținute de statul popular în domeniul economic, la creșterea premiselor trecerii de la sistemul bancar capitalist la cel socialist.

Privind efectul reformei monetare în fostul județ Maramureș dintr-un raport al prefecturii rezultă cîteva cifre deosebit de semnificative : Din circa 40.000 capi de familie existenți în raza fostului județ s-au înscris pentru preschimbare 24.826 (18 050 din mediul rural și 6 776 din mediul urban), din care nu s-au prezentat la preschimbare 1 581. Cu ocazia prezentării la preschimbare au fost blocați, conform normelor, 4.071.531.000 lei. În același timp, cu ocazia preschimbărilor s-au cumpărat 5 093 dolari, 5 363 coroane cehe, 2 500 franci francezi și alte monede străine, plus 140 bucăți aur[26].

Stabilizarea monetară a fost primită cu satisfacție de masele largi maramureșene, văzînd în ea un act de dreptate socială, deoarece sumele mari ale bogătașilor și chiaburilor erau „... adunate de foarte multe ori speculînd și exploatînd nevoile oamenilor săraci"[27].

24. Arh. Stat. Baia Mare, fond **Prefectura județului Maramureș**, dosar 95, filele 167—168.
25. Ibidem, fila 305.
26. Ibidem, filele 85—87
27. Ibidem, fila 163

https://biblioteca-digitala.ro

La scurt timp se remarcă faptul că „populația (Maramureșului) în general privește cu optimism noua monedă, socotind că prin leul stabilizat atît munca cît și produsele vor constitui o valoare reală și o bază de dezvoltare serioasă a vieții economice". Ca urmare, în luna octombrie prefectul județului raporta că „efectele de îmbunătățire a vieții economice se resimt zi de zi. Standardul de viață al muncitorilor și salariaților s-a îmbunătățit în urma stabilizării. Măsurile luate spre a se pune în concordanță prețurile produselor agricole cu prețurile produselor industriale au fost primite cu satisfacție în rîndurile țărănimii"[28].

Pe plan politic un indice al profundelor prefaceri economice și sociale din România în procesul desfășurării revoluției populare, al schimbărilor produse în raporturile dintre forțele aflate în luptă îl constituie și eliminarea pentru totdeauna din istorie, în a doua jumătate a anului 1947, a P.N.Ț. Maniu și P.N.L. Brătianu, care și-au pierdut baza de masă încă în alegerile din noiembrie 1946.

La fel ca în alte județe ale țării, elementele dușmănoase din rîndul P.N.Ț. al lui Maniu au recurs la tot felul de zvonuri pentru a menține în rîndul populației o stare de nesiguranță, de suspiciune și neîncredere în guvernul democratic. Dar și aici ca peste tot „în urma alegerilor (noiembrie 1946) masele populare văzînd victoria B.P.D. au început să părăsească pe trădătorii care i-au indus în eroare cu diferite minciuni și să se alăture de noi"[29].

În aceste condiții dizolvarea în luna iulie 1947 a organizațiilor maniste din Maramureș[30] precum și procesul intentat foștilor fruntași ai Partidului Național Țărănesc (Maniu, Mihalache et comp) este primit cu satisfacție. În adunările ce au avut loc în toate localitățile județului, reprezentanții P.C.R. au vorbit maselor despre acest proces și au dezvăluit „actele de trădare națională, acțiuni subversive, acte de spionaj, precum și încercarea — conducătorilor P.N.Ț. — de a provoca un război civil în țară"[31]. Aflînd toate acestea „populația a luat cunoștință cu indignare de acțiunile subversive a lor, cerînd să li se aplice cuvenita pedeapsă, trimițînd în acest sens telegrame la Tribunalul militar, București"[32]. La scurt timp după aceste mari adunări populare „aproape toți foștii maniști se prezintă la organizațiile din B.P.D. și solicită înscrierea"[33] lor în acestea.

În disperare de cauză, asistînd la înfrîngerea sistematică a burgheziei, gruparea liberală a lui Tătărăscu din guvern, dîndu-și arama pe față, recurge la atacuri deschise împotriva intervenției statului democrat-popular în viața economică și politică a țării și cerea fățiș deschiderea porților pentru înlesnirea pătrunderii capitalului străin. În urma analizei situației din Ministerul de Externe, al cărui ministru titular era Gh. Tătărăscu, guvernul hotărăște înlăturarea lui și a acoliților săi din guvern. Înlăturarea lui Tătărăscu din guvern constituia o importantă schimbare în viața politică a țării, un mo-

28. Ibidem, fila 237.
29. Ibidem, fila 18.
30. Ibidem, filele 142—144.
31. Ibidem, fila 238.
32. Ibidem, fond, dosar și fila citată.
33. Ibidem, fila 269.

https://biblioteca-digitala.ro

ment de seamă în procesul de transformare a dictaturii revoluționare democratice a proletariatului și țărănimii în dictatura proletariatului.

Printr-o continuă dezvoltare, revoluția populară din România atinge la sfîrșitul anului acea treaptă superioară în care existau deja create toate condițiile pentru punerea de acord a conținutului nou al puterii de stat cu forma de stat, deoarece această din urmă, forma de stat, devenise deja un anacronism istoric și o frînă în calea progresului.

Bazîndu-se pe mersul ascendent al revoluției, pe succesele economice și politice obținute, pe schimbarea hotărîtă a raportului de forțe în favoarea proletariatului și aliaților săi, pe creșterea conștiinței politice a maselor, precum și pe o situație internațională prielnică, Partidul Comunist Român a trecut la răsturnarea monarhiei. În acest scop Comitetul Central al P.C.R. a organizat un plan amănunțit de măsuri politice și organizatorice în care erau prevăzute asigurarea securității celor mai importante instituții și întreprinderi, printre care și Radiodifuziunea, poșta și telefoanele etc. precum și a persoanelor de conducere care au fost puse sub paza unor forțe muncitorești înarmate și a unor unități militare de deplină încredere. Pentru o mai deplină siguranță din partea armatei, în decembrie, în funcția de ministru al Apărării Naționale a fost numit Emil Bodnaraș.

În aceste condiții, aflat în imposibilitate de a comunica cu exteriorul, regele Mihai I a semnat, în seara zilei de 30 decembrie 1947, actul de abdicare.

Merită a fi subliniat faptul că în momentul abdicării în întreaga Românie nu a existat nici un curent sau partid monarhic care să acționeze pentru apărarea regalității.

Ca urmare a realizărilor obținute, în situația grea și în timpul relativ scurt trecut de la instaurarea guvernului democratic, a muncii și contactului permanent al Partidului Comunist și a celorlalte partide și grupări democratice cu masele largi ale oamenilor muncii din orașele și satele străvechiului Maramureș, demisia regelui Mihai I și instaurarea Republicii Populare Române au fost primite și în acest colț al țării cu mare entuziasm și bucurie.

În Sighetu Marmației, „în ziua de 31 decembrie 1947 ora 15 a avut loc în sala cinematografului din localitate o mare întrunire populară, la care a participat un număr nemaivăzut de cetățeni, sala devenind neîncăpătoare"[34]. În urma citirii actului de abdicare și a cuvîntărilor reprezentanților P.C.R., populația prezentă „a manifestat călduros pentru noua formă de stat... entuziasmul fiind deplin"[35].

În cadrul acestei adunări este adoptată o telegramă adresată Președinției Consiliului de Miniștri, în care, după ce este salutată proclamarea Republicii, se spune: „... Vă asigurăm devotamentul nostru față de Republica Populară Română și sîntem hotărîți de a sprijini cu toate forțele noastre desăvîrșirea democrației populare din țara noastră spre binele tuturor cetățenilor"[36].

34. Ibidem, fila 164.
35. Ibidem, dosar 139/1948 și fila 16, vezi și dos. 25/947, fila 328.
36. Ibidem, dosar 87/947 fila 11.

https://biblioteca-digitala.ro

În satele maramureşene, după cum rezultă din materialele arhivistice păstrate, în tot cursul lunii ianuarie, în prezenţa reprezentanţilor P.C.R., au avut loc mari adunări populare, în cadrul cărora s-au dat ample explicaţii asupra noii forme de stat, combătîndu-se zvonurile răspîndite de elementele chiabureşti, cum că prin aceasta s-ar renunţa la suveranitatea şi independenţa României[37].

În cadrul acestor adunări populare, în urma explicaţiilor date, populaţia este convinsă „că noua formă de stat va garanta securitatea şi independenţa noului stat democratic popular", exprimîndu-şi bucuria şi sentimentul de deplină adeziune la Republică[38].

Conştienţi de marea răspundere care revenea tinerii republici, precum şi de greutăţile de învins încă, populaţia Maramureşului îşi manifestă sentimentele de încredere şi optimism în noua formă de stat şi în guvernul său care „se ţine de cuvînt şi face toate eforturile pentru a învinge cu succes mai devreme toate aceste greutăţi şi să întroneze o viaţă mai bună şi mai fericită pentru toate păturile sociale din ţară"[39].

Muncitorii şi locuitorii oraşului Sighetu Marmaţiei, dîndu-şi seama de saltul calitativ nou, de eforturile şi contribuţia pe care trebuie să şi-le aducă la consolidarea şi înflorirea statului oamenilor muncii, îşi exprimă hotărîrea de a „... lupta pentru reconstrucţie şi consolidarea economică, politică şi socială — pentru ca — prin propriile noastre forţe, fără nici un amestec din afară, să putem apăra... suveranitatea noastră naţională şi independenţa noastră economică"[40].

Cu acelaşi entuziasm şi bucurie a fost primită proclamarea Republicii şi în centrele miniere şi satele de dincoace de Gutîi, ţinîndu-se şi aici mari adunări ale maselor populare în care se exprima deplina adeziune şi ataşamentul muncitoresc pentru noua formă de stat.

În telegrame, moţiuni, procese-verbale şi prin viu grai se exprimă hotărîrea tuturor oamenilor muncii de la oraşe şi sate pentru apărarea şi consolidarea acestei importante cuceriri a poporului român. Astfel, într-un proces-verbal luat la marea adunare a populaţiei din plasa Ardusat se consemna că toţi oamenii cinstiţi, ţărani, muncitori, funcţionari, persoane politice ş.a. „... au obligaţia patriotică de a duce la bun sfîrşit această operă de consolidare, creînd astfel din Republica Populară România patria fericită a tuturor celor ce muncesc cu braţele şi cu mintea de la oraşe şi sate"[41].

La Baia Mare, după comunicatele de la radio din seara şi noaptea zilei de 30 decembrie, ziarul local „Colţ de ţară", în dimineaţa zilei de 31 decembrie, apărea într-o ediţie specială cuprinzînd actul de abdicare şi Proclamaţia guvernului adresată muncitorilor, ţăranilor, soldaţilor, subofiţerilor, ofiţerilor şi tuturor cetăţenilor ţării care se încheie cu chemarea „... să

37. Ibidem, dosar 139/1948, fila 38 şi în continuare.
38. Ibidem, fila 39.
39. Ibidem, fila 57.
40. Ibidem, fila 70.
41. Ibidem, fond **Pretura plăşii Ardusat**, dos. 82/948, fila 2.

https://biblioteca-digitala.ro

înălțăm noua formă de viață a statului nostru : Republica Populară Română, patria tuturor celor ce muncesc cu brațele și cu mintea de la orașe și sate"![42]. La scurt timp muncitorii, tehnicienii și inginerii Direcției minelor din Baia Mare, — cum au procedat dealtfel și oamenii muncii din celelalte întreprinderi din oraș — în mari adunări își exprimă deplinul atașament față de noua formă de stat, luîndu-și totodată angajamentul în numele tuturor minierilor din bazinul băimărean, că vor munci neobosit pentru a da republicii o producție cît mai mare[43]. Adunări cu același scop au loc în toate localitățile miniere, pretutindeni minerii, alături de întreaga populație, exprimîndu-și, pe lîngă bucuria proclamării republicii, și hotărîrea de a munci pentru apărarea și întărirea ei[44].

Aceleași sentimente de adeziune la noua formă de stat, precum și hotărîrea de a munci pentru consolidarea și înflorirea ei, și-o manifestă, alături de populația română, și populația maghiară, ucraineană și germană din județul nostru. Exprimîndu-și satisfacția și mulțumirea de a lucra într-un stat în care toate naționalitățile sînt egale, oamenii muncii de naționalitate maghiară din comuna Nistru-Băița remarcă că numai într-un asemenea stat se poate garanta libertatea și egalitatea pentru toți oamenii muncii, indiferent de naționalitate[45].

Prin proclamarea republicii, cea mai democratică formă de guvernămînt din întreaga istorie a poporului român, s-au deschis și Maramureșului, unul dintre cele mai înapoiate județe din trecut ale țării, perspective largi de dezvoltare în toate domeniile. Numai în aceste condiții noi putea fi rezolvată contradicția — remarcată de primul prefect democrat din acest colț de țară — A. Vancea, într-un raport al său în care sublinia : „Maramureșul este cunoscut ca un județ extrem de sărac dar prin sursele sale e foarte bogat". După ce enumeră aceste bogății : 150 000 ha păduri, 8 335 ha livezi de pomi fructiferi cu o producție anuală de 1 000 vagoane fructe, 2 000 bucăți animale exportate anual, minele de aur Totos-Budești-Jereapăn, minele de metale neferoase din Baia Borșa, sarea de la Ocna-Șugatag etc., concluziona că în trecut „nu s-a făcut nimic pentru ridicarea nivelului social, cultural și administrativ în timp ce diferiți exploatatori din țară și străinătate au făcut averi fabuloase"[46].

La scurt timp după proclamarea republicii în întreaga țară au loc alegerile pentru forul suprem al țării : Marea Adunare Națională, alegeri care au constituit totodată o nouă și strălucită victorie a forțelor democratice în frunte cu P.C.R., dovedind hotărîrea poporului de a păși cu încredere în etapa revoluției socialiste, singura cale ce duce spre completa înlăturare a exploatării omului de către om, la dezvoltarea economică și socială a țării, la cîștigarea deplină a suveranității și independenței naționale, la ridicarea nivelului material și cultural al întregului popor.

---

42. „**Colț de țară**", ediția specială din 31 decembrie 1947.
43. Arh. Stat. Baia Mare, Fond **Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare**, dos. 49/1948.
44. Ibidem.
45. Arh. Stat Baia Mare, Fond **Pretura plășii Baia Mare**, dos. 183/948.
46. Arh. Stat Maramureș, Fond **Prefectura jud. Maramureș**, dos. 25/947, f. 41.

https://biblioteca-digitala.ro

În Maramureș acest eveniment important al noii etape s-a desfășurat: „...într-un uriaș entuziasm, într-o atmosferă de mare sărbătoare, într-o unanimitate covîrșitoare, în cîntece de bucurie, poporul din Maramureș la 28 martie 1948 și-a ales reprezentanții în Marea Adunare Națională. Din Munții Borșei pînă în Țara Oașului, de sub Munții Gutîiului pînă la malurile Tisei, întreg județul fremăta de mulțimea alegătorilor veniți din toate satele și comunele la secțiile de votare pentru a vota cu „soarele, ... exprimîndu-și astfel încrederea într-o viață mai bună"[47].

La aceste alegeri în județ au votat 88,94 la sută din cei înscriși, „cifră ce n-a fost niciodată în istoria acestui județ"[48]. După cum consemnează un contemporan, „această participare masivă dovedește maturitatea politică și conștiința patriotică ridicată a maramureșenilor, cu care pășesc spre desăvîrșirea democrației populare, convinși fiind că acesta este singurul drum spre pace, fericire și progres"[49].

În acest sens sînt semnificative și rezultatele alegerilor: 92,57 la sută din totalul voturilor exprimate fiind acordate de populația Maramureșului Frontului Democrat Popular[50]. Cu aceiași încredere în viitor este întîmpinată și deschiderea Marii Adunări Naționale și votarea Constituției la 13 aprilie 1948, care în prealabil a fost prelucrată și dezbătută și în orașele Maramureșului. Și de data aceasta prefectul Maramureșului raporta că „... întreaga populație a primit cu mare bucurie și toți care muncesc pentru întărirea regimului nostru de democrație populară sînt convinși că noua Constituție este garanția libertăților fundamentale ale poporului, care constituie temelia materială a propășirii economice a țării noastre, că este scutul celor ce muncesc pentru a-i apăra împotriva exploatării și pentru a le ridica nivelul de trai"[51].

Anii care au urmat de la instaurarea republicii populare în România, profundele transformări realizate de poporul român sub conducerea clarvăzătoare a Partidului Comunist au schimbat radical înfățișarea tuturor județelor țării, inclusiv a străvechiului Maramureș, care azi, după numai 35 de ani, își valorifică pe deplin varietatea bogățiilor sale, fiind unul dintre județe cu o însemnată contribuție la venitul național. În același timp, viața nouă a maramureșenilor care se bucură de toate binefacerile victoriei socialismului, capătă noi valențe. În prezent toți oamenii muncii din județul Maramureș își aduc cu mintea și cu brațele contribuția la înflorirea națiunii socialiste române, la afirmarea tot mai puternică a României socialiste ca stat liber, suveran și independent.

47 Ibidem, dos. 139, fila 103.
48. Ibidem.
49. Ibidem.
50. Ibidem, fila 120.
51. Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTS DE LA PARTICIPATION DES MASSES POPULAIRES DU DISTRICT MARAMUREŞ AUX GRANDES TRANSFORMATIONS SOCIO-POLITIQUE DE LA PERIODE 1944—1947

— Résumé —

Dans cet article, en base d'une recherche minutieuse entreprise dans les fonds des archives datant de la période située entre 1944—1947, ainsi que des travaux parus avant, l'auteur présente les preuves incontestables de l'adhésion et de la participation active des masses populaires des localités de l'actuel département du Maramureş, aux grandes transformations socio-politiques qui ont eu lieu dans ce coin du pays pendant les années de la révolution démocrate-populaire de Roumanie.

On souligne particulièrement les actions révolutionnaires du peuple ouvrier pour bannir les éléments réactionnaires des anciens partis historiques, P.N.Ţ. et P.N.L., qui se trouvaient dans la direction des organes administratifs, et pour mettre à leur place les èlèments honnêtes et dèvouès au peuple, èlus des rangs du Parti Communiste Roumain et du Front des Laboureurs ; la joie et l'enthousiasme avec lesquels a été reçu l'acte historique de l'instauration du premier gouvernement révolutionnaire démocratique dirigé par dr. Petru Groza; l'accomplissement de la réiorme agrare au Maramureş ; la victoire les éléctions parlementaires en automne 1946 ; l'accomplissement en août 1947 de rèforme monètaire et les efforts dèployès pour le ravitaillement de la population pendant les années difficiles de l'après-guerre.

A la suite des succès obtenus sur le plan politique et économique et surtout des mutations survenues dans la conscience des larges masses populaires, l'auteur présente, s'appuyant sur une vaste documentation, à côtè de l'enthousiasme et la joie simple de tous les ouvriers, sans aucune discrimination nationale, exprimèe dans des rèunions populaires à l'occasion de la proclamation de la République Populaire Roumaine, la décision unanime de travailler et lutter pour défendre la souveraineté et l'indépendance de la nouvelle Roumanie. Par la documentation exposée ainsi que par le mode de présentation des faits, l'article démontre le rôle directeur du Parti Communiste Roumain dans la révolution démocrate populaire ainsi que la participation active, révolutionnaire, des plus larges couches populaires à la victoire finale et le passage à la révolution socialiste.

https://biblioteca-digitala.ro

ETNOLOGIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ELEMENTE DE UNITATE ÎN CULTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ

Dr. TANCRED BĂNĂŢEANU

De la traco-daci germinează sămînţa procesului etnogenetic al poporului român, încolţită în seva lutului frămîntat, răscolit şi din abundenţă fertilizat de latinitate. Cristalizat acum, poporul român — deşi ulterior împărţit şi uneori dependent de diverse organizaţii statale — îşi dezvoltă, în continuare, în cadrul legităţilor istorice ale evoluţiei societăţii, formele unitare de cultură materială şi spirituală, modul de viaţă, care vor duce la constituirea naţiunii.

În cadrul naţiunii române, formele specifice ale culturii noastre populare îşi continuă dezvoltarea dialectică. Iar termenii definitorii ai naţiunii implică, în mod firesc, importante explicitări etnografice, cuprind elemente etnografice, care sînt mărturii ale unui mod comun de viaţă.

Pe larga arie culturală sud-est europeană, oikumena românească are caracterele sale specifice etnografice, apare ca o distinctă, originală, bogată, variată şi bine conturată regiune etnografică.

Firește că există şi unele elemente etnografice comune cu cele ale popoarelor vecine, ale naţionalităţilor conlocuitoare, care se datoresc unor împrumuturi, influenţe, interferenţe culturale, uni-sau bilaterale. Unele elemente pot fi explicate şi prin persistenţa anumitor forme de substrat, existente pe o arie mult mai întinsă. Altele însă se pot datora şi unor moduri de viaţă, unor tehnici, materii prime, necesităţi identice, care au dus la creaţii identice, la similitudini pe variate meridiane ale globului.

Dar, în afara cazurilor de felul acesta, firești, necesare şi explicabile, cultura populară românească se conturează în forme proprii, deosebit de caracteristice din punct de vedere etnic. Se vorbeşte mult de o unitate carpato-balcanică. Este un fapt evident dar nu trebuie uitat că ea se datoreşte, în special, unui fond comun arhaic, dintre care majoritatea elementelor au

https://biblioteca-digitala.ro

fost moștenite direct de români, beneficiarii acestor fonduri culturale. Se vorbește de asemenea mult despre o cultură carpatică. Realitățile etnografice demonstrează însă specificitatea etnică a acestei „culturi carpatice" închegată mai ales pe aria Carpaților românești, pe cele două versante ale catenei carpatice, cu iradieri mai mult sau mai puțin sensibile și în diferite alte zone carpatice.

Sutele de ani de viață feudală, cu fărămițarea politică, economică, religioasă, în mici formațiuni, au dus la existența, pe teritoriul patriei noastre, a unor regiuni și zone etnografice, cu unele caractere diferențiate, dar care — tocmai prin bogăția fenomenelor etnografice — au dat consistență uneia din caracteristicile culturii noastre populare tradiționale, aceea a varietății în unitate, o unitate indestructibilă, omogenă și specific etnic românească.

Iar munții — cu cele peste 90 de „pasuri", trecători — și apele, departe de a-i izola pe românii din diferite regiuni, au unit, au identificat, atît prin faptul că erau locuri de trecere, cît și prin identitatea de viață economică, de ocupații și meșteșuguri — deci și de cultură — existente pe versante sau pe maluri opuse.

Deși exprimată într-o formulare metafizică, ideea „spațiului mioritic" — desprinsă de o nedreaptă amprentă pur pastorală — vrea să fie o metaforică transpunere a realei unități de concepție a poporului român, cu adînci rădăcini în formele culturale străvechi, ai căror creatori și purtători permanenți, pe oikumena românească, au fost strămoșii noștri.

Pe acest teritoriu al viitoarei națiuni române s-au născut și basmele folclorului nostru. Concludentă — în sensul autohtoniei unității — este și ingenioasa geografie a basmelor, elaborată de acum peste 50 de ani de G. Vîlsan, care identifică în basmele noastre un peisaj exclusiv al teritoriului românesc.

Pe coordonatele etnografice românești, din complexitatea și interdependența formelor de viață ale poporului nostru, desprindem mărturii etnografice ale unității, uneori tulburătoare. Tulburătoare nu atît prin existența lor, cît prin apariția lor insulară probantă, cu o persistență multiseculară și adînc ancorată în specificul nostru etnic, în mijlocul unor alte zone, în care elemente de evoluție, de amestec, interferență, generează forme noi, din aceeași matrice.

Regiune cu extrem de variate forme geomorfologice și materii prime, care au permis dezvoltarea tuturor ocupațiilor și meșteșugurilor, cu o aproape unitară evoluție istorică, țara noastră a fost leagănul unui popor care a generat o cultură materială și spirituală populară de un înalt nivel, chiar în condițiile vitrege ale tuturor formelor de oprimări interne și externe. Cu toată varietatea existentă, modul de viață comun și continuitatea formelor de cultură sînt evidente, în toate domeniile de manifestare, iar exemplificarea lor nu cere decît efortul selecției spre o echitabilă reprezentare din sectoare diferite și nu poate fi în contextul acestei comunicări — decît enumerativă. Tot ceea ce am enunțat și vom enunța constituie doar puneri de probleme care se cer studiate și elucidate de către etnografia românească contemporană.

https://biblioteca-digitala.ro

În orice colț al țării, agricultura, prezentă, nu diferă decît în ceea ce privește adaptarea sa la suprafața dată.

Iar existența agriculturii în terase, în regiuni muntoase, ca și existența în multe regiuni ale țării, dar și în Maramureș de pildă — regiune prea puțin agrară — a unuia din cele mai vechi obiceiuri agrare de pe glob, care constă în „aruncarea" în apă a primului om din sat ieșit la arat („Tînjaua"), în vederea asigurării belșugului, confirmă strălucit importanța și vechimea acestei ocupații.

Coborîte parcă de pe îmbrăcămintea dacilor reprezentați pe Columna lui Traian, glugile — apărătoare de ploaie, traiste și acoperămînt — sînt prezente la păstorii de o parte și de alta a Carpaților românești, la fel cum vasele de păstorit sînt ornamentate prin pirogravură și în Apuseni și în regiunea subcarpatică a Munteniei și în Vrancea moldoveană și în munții Bucovinei.

Portul popular oferă o largă gamă de exemple edificatoare privind unitatea culturii noastre populare tradiționale. Concludentă este răspîndirea și unitatea tipului de cămașă „carpatică", pe care și specialiștii străini o recunosc ca fiind specific românească. Cămașa cu „ciupag", cu interesantele sale apariții insulare și cu precisă evoluție istorică, constituie un alt exemplu, ca și tipul de cămașă cu mînecă lungă, răsucită, care mai există atît de concludent ca arie de răspîndire în Vrancea, Bran și Muscel. Specific românesc și unitar — cu toate variantele inerente — este și sistemul de îmbrobodire a capului la femei, ca și multe alte exemple pertinente care pot fi aduse în acest sens, în domeniul portului popular.

De-alungul catenei carpatice, pe ambele versante, cît și în zona submuntoasă a Apusenilor, se dezvoltau — din lipsa unei agriculturi intensive — aceleași meșteșuguri, dintre care olăritul a realizat — în peste 200 de centre sătești — minunate creații artistice, fiecare cu variate formule decorative. Dar ceramică neagră lustruită au avut și dacii, și există și în centrele de ceramică din Oltenia, Transilvania, Bucovina. Iar splendida ceramică roșie, nesmălțuită, cu ornament în val, apare atît în Oltenia, cît și în Bihor, în Banat, și Maramureș.

Nu mai vorbim de tipologia unitară a așezărilor, a arhitecturii, de unitatea stilistică a ornamentării lăzilor de zestre, de puncte extreme din țară în care apar identice ornamente în lemn, ceramică, țesături, dintre care menționăm ca frecvente valul, rombul, dintele de lup, spirala, rozeta, coarnele berbecului etc.; de unelte, tehnici, obiceiuri, practici, cîntece, dansuri și poezii populare — dintre care este suficient să citățm doar Miorița — care, cu toată marea lor bogăție și varietate, mărturisesc convingător despre unitatea modului de viață, de concepție, despre unitatea culturii populare românești tradiționale, de-a lungul secolelor, pe teritoriul patriei noastre. Și exemplele pot fi mult augmentate.

Dar, transpunînd pe alt plan problema unității culturii noastre populare, considerăm necesar să abordăm — ca un corolar — ideea identității specific etnic — stil. Din punctul de vedere al istoriei și filozofiei culturii,

https://biblioteca-digitala.ro

căreia etnografia i se încadrează, considerăm că îndeosebi arta populară trebuie privită prin prisma celei de a doua fațete a structurii sale bivalente, pe care o considerăm a fi stilul. Parafrazîndu-l pe André Leroi-Gourhan, susținem că stilul este de fapt aspectul pe care îl îmbracă concludent noțiunea de structură a conceptului de artă populară.

Acest stil — stil cultural — primește o **încărcătură etnică** rezultat al proceselor de decantare, al tuturor acumulărilor, împrumuturilor, integrărilor, asimilărilor, căci omenirea nu uită nimic. Ea progresează și asimilează, utilizează căile scurte pentru a îngloba vechile experiențe. Istoria constă în puterea pe care o au etniile de a reordona, în noi structuri, materialul experienței lor. Această decantare a valorilor etnice duce la originalitate, fără de care nu poate să existe artă și mai ales artă populară. Dar, spunea M. Ralea, că nu poate să existe artă „care să nu fie încadrată într-o națiune". Stilul deci, echivalent structurii artei populare, capătă, prin decantare, valențe etnice, ilustrînd specificul etnic. Acest specific etnic urcă pînă în neolitic și e în permanentă înoire, îmbogățire, creștere. Căci cultura fiecărui popor — în care se manifestă specificul etnic — „matricea stilistică" cum îl denumea L. Blaga, sau „alveolă umană", după Martinez Estrada, sau profilul său spiritual, reprezintă, după D. Ghișe, „o realitate incontestabilă, rod al dezvoltării sale istorice și sociale, deosebite de a altor popoare și, totodată, în context cu ele". Iar, pentru a-și defini specificul etnic, „poporul nostru și-a confruntat, în decursul istoriei, de nenumărate ori, personalitatea sa intimă, cu vitalitatea, interesele, tendințele și mentalitatea altor popoare". În completarea și adîncirea ideii, raportată la arta populară, Dumitru Popescu susținea că este „atît autoexprimarea conștiinței naționale, cu frămîntările și orizonturile ei, cît și o formă a dialogului cu conștiința celorlalte popoare".

În definirea acestui **stil,** acel „patern" (configurație, profil cultural, matrice stilistică) component și definitoriu al specificului etnic — ca structură determinată de interacțiune — mai invocăm definiția lui T. Vianu a stilului: „Unitatea structurii artistice într-un grup de opere raportate la agentul lor, fie acesta artistul individual, națiunea, epoca sau cercul de cultură. Unitatea și originalitatea sînt cele două idei mai particulare care fuzionează în conceptul stilului".

Specificul etnic — stilul — se cristalizează ca un element particular, de gust nu atît personal cît mai ales colectiv, social, etnic, care se manifestă într-o puternică **unitate.** În consensul celor de mai sus se formulează și unitatea **stilistică,** existentă în arta noastră populară. Acest stil unitar asigură anumite caractere diferitelor creații populare, în variate epoci. Unealta — deci și obiectul de artă populară — „este creată, spune A. Leroi-Gourhan, în vederea unei anumite întrebuințări: dar nu există un determinism absolut între necesitatea care impune crearea uneltei și forma particulară și infinit de variată pentru aceeași unealtă la care se oprește fiecare grup uman".

https://biblioteca-digitala.ro

Aceasta constituie unul din elementele care determină o altă caracteristică a artei populare, şi anume aceea a **unităţii în varietate,** a diversităţii creaţiilor artistice populare în cadrul stilului unitar. Un al doilea element determinant al varietăţii îl constituie diversitatea stilurilor zonale, componente ale stilului etnic, diversitate cauzată de o evoluţie istorică proprie a diverselor „ţări", unităţi teritoriale în feudalism, de convieţuirea sau nu cu diverse alte etnii, de contactul cu etnii vecine, de forme diverse de aculturaţie, de măsura în care sînt integrate, asimilate bunuri culturale aparţinînd altor etnii, recepţionate prin varii moduri, căi şi mijloace. „Originalitatea unui popor, spunea L. Blaga, nu se manifestă numai în creaţiile ce-i aparţin exclusiv, ci şi în modul în care asimilează motivele de largă circulaţie". Forţa unei culturi constă în puterea de catalizare şi cristalizare a unor bunuri culturale integrate în diferite moduri.

Aceste cîteva consideraţii teoretice au dorit să sintetizeze, şi pe planul creaţiei artistice populare, ideea unităţii noastre etnice manifestată prin stil, ca procese de aculturaţie şi decantare.

Nu întîmplător „vatra", un străvechi termen ilir, este centrul satului, centrul casei, locul focului, polarizator al vieţii familiale, locul de baştină, pe tot teritoriul locuit de români şi de strămoşi.

Conştiinţa unităţii etnice, româneşti, bazată nu numai pe mărturiile istorice ale hrisoavelor şi pe identităţi de limbă, ci — îndeosebi — pe fapte de viaţă, pe forme de cultură, pe elemente etnografice deci, i-au îndrituit pe atîţia cărturari şi cercetători să afirme unitatea poporului român.

ELÉMENTS D'UNITÉ DANS LA CULTURE POPULAIRE ROUMAINE

— *Résumé* —

Dans cet ouvrage l'auteur fait l'analyse de l'ethnographie et de l'art populaire roumain. Il y souligne le fait que dans la region culturelle sud-est européenne l'art populaire roumain a ses caractères specifiques ethnographiques. La colectivité roumaine apparait comme une région ethnographique originale, riche, distincte, variée et très bien contourée. On y présente aussi les influences des nationalités cohabitantes dues aux prêts, aux influences, aux interférences culturelles uni-et bilatérales mais également à l'existence des formes de substrat qui existent dans cette vaste région. On mentionne aussi la diversité des styles régionaux de l'unité stylistique de l'art populaire roumain. On accentue sur la continuité de la culture populaire sur le territoire roumain.

https://biblioteca-digitala.ro

PERMANENȚA TRADIȚIEI ȘI VALORILE CULTURII

Dr. VASILE VETIȘANU

În evoluția și afirmarea conștiinței de sine a unui popor, a celor mai înalte idealuri umanitare, tradițiile progresiste covîrșesc prin importanța lor socială. Constatarea aceasta nu este întîmplătoare, întrucît tradiția s-a verificat în mod nemijlocit în experiența pe care generațiile au preluat-o în cele mai diverse domenii ale activității umane de-a lungul epocilor.

Privită din perspectiva filozofică, tradiția ni se prezintă ca un sistem și sursă de viață în care acționează modul de a fi și de a gîndi al unui popor, într-o viziune proprie despre lume și societate. „Posesiunea unei realități conștiente de sine — observa Hegel — care ne aparține nouă, lumii actuale, nu a luat naștere în chip nemijlocit, răsărind și crescînd numai din pămîntul prezentului, ci trăsătura esențială a acestei averi este aceea de a fi o moștenire, întocmai cum actele vieții exterioare, masa mijloacelor și a dexterităților, întocmirile și obiceiurile convieţuirii sociale și ale vieții politice sînt rezultate ale reflecției, ale investiției, ale nevoii și trebuințelor, ale nenorocirii, ale capriciului și ale voinței realizatoare proprii istoriei premergătoare prezentului în care trăim, tot astfel, avem să-i mulțumim de asemeni tradiției care se încolăcește, cum a spus Herder, ca un lanț sacru de-a lungul a tot ce este trecător, și care ne-a păstrat și ne-a transmis ceea ce a creat lumea care ne-a precedat"[1]. Există temeiurile materiale și spirituale ale ideii de tradiție, acelea care rînduiesc înseși sensurile, atitudinile, aspirațiile subiectului creator față de lume. Pe de altă parte, tradiția impune exercitarea conștientă și folosirea deplină în practica vieții sociale a tuturor elementelor ce intră într-un sistem de cunoaștere. Altfel spus, tradiția însăși devine o coordonată esențială în procesul obiectiv de valorificare a tezaurului de gîndire și simțire al trecutului. În acest punct, tradiția lărgește sistemul nostru de referință asupra lumii,

1. G.W.F. Hegel, **Istoria filozofiei**, vol. I. București, Editura Academiei R.S. România, 1963, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

într-o conlucrare deplină cu principiul istorismului. Acest principiu, după cum știm, ne obligă să apreciem o personalitate nu în funcție de ceea ce nu a dat în raport cu epoca noastră, ci pornind de la ceea ce a adus ea nou în raport cu predecesorii.

Descoperirea modernă a tradiției se desfășoară în modul de activitate în cultură și în specificul de viață al unei națiuni. Această descoperire nu înseamnă nicidecum întoarcere la trecut, ci efort de sinteză, de continuă acumulare și însușire a valorilor create. Reevaluarea patrimoniului material și spiritual al națiunii, tendința de valorificare critică a moștenirii culturale a trecutului, de reînnoire a unor experiențe valoroase au constituit o trăsătură principală a celor trei decenii de viață socialistă. În efortul general de consolidare și dezvoltare multilaterală a societății actuale, înțelesul real al legăturii cu tradiția nu se reduce la simpla inventariere a elementelor acesteia, oricît de valoroase ni s-ar prezenta ele, ci presupune o identitate de gîndire și simțire cu întreg tezaurul moștenit. Opțiunea pentru ceea ce s-a dovedit peren în sistemul noilor valori sociale, politice, morale sau culturale nu este un act gratuit. Dimpotrivă, ea ne deschide calea spre ceea ce s-a obiectivat deja în sistemul de valori existent, spre ceea ce tradiția a determinat în apariția noului, în afirmarea lui ulterioară. Conștientizînd raportul fundamental care condiționează orice rezultat al cunoașterii marele Iorga scria în ziarul „Patria", din 21 iulie 1922, acum mai bine de o jumătate de veac, următoarele: „după cum poate fi ceva vechiu în aspectul unei noutăți, tot astfel poate să fie ceva nou în ceea ce este vechi"[2].

În direcția de mai sus, înțelegerea tradiției se poate lovi de multe obstacole dacă lipsește viziunea de ansamblu asupra fenomenului cercetat. În acești ani a fost reabilitată în mod constructiv însăși ideea de tradiție, deseori etichetată numai ca o componentă a trecutului. În asemenea condiții se îngusta ideea de tradiție, limitată în mod arbitrar la epoci trecute. Firul istoriei era rupt, încercîndu-se o cantonare în imediat, din care lipsea raportarea la întregul curs al vieții sociale. Specificul unei perioade istorice, cu forțele ei sociale, cu factorii de seamă ce o defineau, cu încărcătura lor de semnificații practice și teoretice era pierdută din vedere. Principiile o luau înaintea realității, lipsind cunoașterea concretă și de adîncime a modului în care elementele tradiției s-au răsfrînt asupra conștiinței sociale.

Evident, tradiția nu face excepție de la explicarea ei în funcție de societatea în care apare, în funcție de clasele sociale pe care le reprezintă. Fiecare clasă socială își apără tradițiile ei în sfera vieții politice sau a culturii. Uneori aceste tradiții rămîn imuabile în existența lor, se osifică și devin ostile progresului. Aprecierile pe care le facem astăzi asupra necesității îmbinării armonioase a tradiției și a noului rezultă tocmai dintr-o cunoaștere temeinică a dialecticii istoriei națiunii. Valoarea tradiției este

2. Nicolae Iorga, **Curente morale...**, în „Patria", Cluj, 21 iulie 1922, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

raportată în permanență la contextul social-istoric al unei epoci, dar și la ceea ce a pregătit ea pentru viitor. Tradiția se moștenește prin actualizarea ei continuă, prin afirmarea deschisă a ceea ce numim luptă între vechi și nou, ca o condiție a dezvoltării. Un exemplu elocvent ni-l oferă însăși modalitatea în care o serie de trăsături specifice ale culturii au intrat ca dimensiuni în existența unei națiuni. Este cazul culturii acestor meleaguri, căci așa cum se arăta la colocviul din martie 1972, cu titlul : **Valorificarea critică a moștenirii culturale,** „studiind cultura românească din Transilvania, cultura care s-a dezvoltat în condițiile unei dominații austro-ungare de 50 de ani, de o sută de ani sub Austria și dacă mergem mai departe pînă în vechiul Regat al Ungariei de 600—700 de ani, constatăm că dezvoltarea culturii unui popor asuprit, a unui popor dominat, care a devenit națiune în condițiile dominației exploatării și asupririi, exprimă particularitățile de formă și dezvoltare a poporului român de-a lungul veacurilor, iar aceste particularități se imprimă și în cultura sa"[3]. Astfel de particularități s-au consolidat pe terenul unor tradiții statornicite în felul de viață, în șirul necontenit al luptelor celor mulți pentru libertate socială și națională.

Apropiindu-ne mai mult de vremurile noastre, vom constata că tradițiile înaintate ale trecutului intră în aliajul prezentului, dobîndind semnificații noi, de durată. E suficient să ne gîndim la tradițiile culturale și sociale ale Maramureșului, acelea în care poporul a zămislit propriile sale crezuri și idealuri. Aceste tradiții, cum spunea Hasdeu, s-au zămislit de nu se știe cînd ? de nu se știe unde ? dar e învederat faptul că ele au constituit la un loc conștiința unității de neam și de limbă. Căci, „pe cînd domnul și boierul în divan bolboroseau graiuri străine, poporul de rînd stăruia în a vorbi în căminul său tot românește, a cînta tot românește doina de jale și de vitejie a trecutului"[4]. Dacă ne referim la rolul pe care și-l păstrează o tradiție într-o colectivitate socială, determinînd motive noi de acțiune în viața de fiecare zi, atunci se poate spune că noul cumulează experiența seculară, desăvîrșind-o. Cu alte cuvinte, există acele permanențe dinamice ale tradiției, care nu ne îngăduie atitudinea simplistă față de aceasta din urmă, potrivit căreia tradiția s-ar reduce la ceea ce **a fost,** la ceea ce este **vetust,** creîndu-se opinia falsă în virtutea căreia noul reprezintă unicul element al acțiunii eficiente într-o cultură.

Pe această cale s-ar anula caracterul operant al tradiției, adică puterea ei de a influența asupra organizării și modelării experienței umane. Tradiția și noul acționează concomitent în sistemul noilor valori create, într-o fuziune deplină a elementelor lor. Astfel înțeleasă tradiția ridică o serie de probleme, ca de pildă : Ce rămîne din tradiție ? Ce trebuie să rămînă din tradiție ? Cum fuzionează în mod organic tradiția și noul ? Răspunsurile nu ni le poate oferi decît viața însăși și procesul îndelungat de afirmare a unei culturi. Ne vom opri la cultura nescrisă, a cărei forță de

3. * * * **Valorificarea critică a moștenirii culturale,** colocviu, Editura Academiei, 1972, p. 192.
4. În revista „Gheorghe Lazăr", 1923, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

stăpînire a vieții și de modelare a ei a fost mult dezbătută în acești ani. De pildă, meșteșugul deosebit al lucrului în lemn, propriu acestor locuri, multiplică însăși ideea de creație, dînd tradiției o nouă ipostază, prelungindu-i existența ei autentică. Nu ne întîlnim aici numai cu un simplu meșteșug, ci cu un act de cultură tradițională care comunică în mod egal cu trecutul și cu prezentul. În cultura nescrisă, omul comunică cu întreg universul, introducîndu-l în urzeala ei, căci în ea tresar gîndul biruitor, încrederea și robustețea faptului împlinit după logica unui suflet ce înalță lumea peste posibil. Să ne gîndim numai la valoroasele elemente de cunoaștere care intră în spațiul unei porți de lemn maramureșene. Pentru un neavizat, această poartă păstrează funcții decorative, de ornament și pictural asociate cu utilul chiar îmbrățișînd motive arhaice, depășite ori taxate drept mistice. In realitate, judecata prelungită de sensibilitate descoperă în arborizarea elementelor suprapuse o doctrină nescrisă a cunoașterii, dăltuită și ferecată în lemn. Fiecare apăsare și șănțuire în trunchiul de lemn s-a făcut cu o mare putere de sintetizare, cu o economie de elemente cunoscute, care trebuiau stăpînite și ierarhizate astfel încît ele să dea lemnului cea de a doua viață, prin om și creația sa. Poarta de lemn înflorată, prinsă în toate frumusețile sufletului omenesc, pornește oarecum spre lume și redimensionează rosturile acesteia.

Cu același interes pot fi urmărite tradițiile solidarității sociale ale omeniei, împletite cu atitudinea demnă, civică, față de om. În marea lor majoritate, ele au aparținut vieții obișnuite, practicii de fiecare zi. Fără îndoială că aceste tradiții au fost recuperate în sistemul noilor valori morale și sociale, tocmai pentru că în ele, cum se arată într-o lucrare recentă, s-au „consolidat aceleași principii călăuzitoare : omenia, simțul măsurii, mentalitatea realistă și chiar bucuria de viață și încrederea în viitor"[5].

Alături de toate aceste elemente ale vieții sociale care singure înmănunchează o tradiție vie, cu putere de acțiune asupra actualității și formării personalității umane, există acele cristalizări etice și estetice pe care ni le relevă folclorul. Maramureșul este tărîmul în care s-au izvodit manifestări din cele mai viabile ale sufletului românesc, în cadrul cărora creația folclorică ocupă un loc de seamă. Efortul îndelungat al acestor ani a fost îndreptat și înspre evoluția acestei creații în care răzbate ethosul unei națiuni. Legată de procesul transpunerii tradiției în contemporaneitate, de cunoașterea în profunzime a trăsăturilor specifice ale spiritualității autohtone, străduința de mai sus apare ca un act de cultură de maximă responsabilitate, în plină desfășurare în zilele noastre. S-au încercat uneori, ca și în alte domenii, metode inadecvate și chiar de împrumut în descoperirea sensurilor multiple pe care le conține creația folclorică ajungîndu-se pînă la concepții și concepte structuraliste. Înțelegîndu-se în mod eronat că tendința novatoare înseamnă situarea dincolo de lumea în care s-a plăsmuit tradiția folclorică, „specialiștii" de ultimă oră au intervenit în scopul adecvării la

5. Nicolae Mărgineanu, **Sub semnul omeniei. Particularitate și universalitate în cultura românească**, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 204.

https://biblioteca-digitala.ro

cerințele de moment. Unii se întrebau cît anume, cantitativ, ar putea să intre din substanța folclorului în sistemul noilor valori de cultură ? În acest mod se uita faptul că specificitatea unei creații nu e o sumă, ci un mod spiritual de viață de o mare complexitate socială și psihică care nu poate fi cîntărită statistic, deoarece în cele mai expresive creații ale sale de la „Miorița", pînă la cîntecul de dor, poporul a învîrstat acel inefabil care comunică peste timpuri cu viitorul. Dacă ar fi să căutăm cele mai proprii atribute ale creației folclorice și mai apropiate de existența obișnuită, cum ar fi omenia și simplitatea, ne-am da seama că în ele pulsează ființa imemorială a acestui popor, cu tot ceea ce l-a caracterizat în ale sale. Tocmai faptul că în anii noștri s-a insistat cu precădere asupra necesității îmbinării elementelor viabile ale tradiției cu cele ale contemporaneității este o dovadă a perenității în timp a celor dintîi, cîștigate pentru nevoile și tendințele prezentului. O calitate specific umană, ca simplitatea, fiind o dimensiune a atîtor creații populare, este totodată și o valoare a vieții.

Simplitatea, spune marele Brâncuși, „este o complexitate în sine și trebuie să te hrănești cu esența ei, pentru a-i înțelege valoarea". Iată deci cîteva motive care ne determină să înțelegem în mod realist faptul că tradiția în care s-a cristalizat experiența milenară a unui popor nu este statică, imobilă și nici un teritoriu al superstiției, ci în ea glăsuiește ființa de veacuri a unei națiuni. Idealurile majore ale prezentului nu le-am putea înțelege fără conlucrarea lor cu idealurile de libertate socială care au direcționat acțiunile revoluționare ale trecutului și forța lor de manifestare în timp.

Conștiința vie a prezentului găsește structuri tot mai corespunzătoare pentru ca tradiția să constituie o permanență în sistemul noilor valori create, pentru ca ea să nu acționeze retroactiv, ci în consonanță cu idealurile de azi și de viitor ale societății noastre și ale omului acestei societăți.

PERMANENCE DE LA TRADITION ET DES VALEURS CULTURELLES

— Résumé —

L'etude se propose de mettre en évidence les significations de la culture populaire traditionnelle en liaison direct avec le valeur de la culture.

La découverte moderne de la tradition, ainsi que souligne l'auteur, signifie le renouvellement de certaines expériences de vie dans la sphère des valeurs culturelles. De même, on relève la contribution des penseurs roumains à la recherche du modèle de culture traditionnelle, tels : B. P. Hasdeu, N. Iorga, L. Blaga etc.

https://biblioteca-digitala.ro

CROMATICA CERAMICII MARAMUREȘENE, UNITATE ȘI SPECIFICITATE

SILVIA ZDERCIUC

A vorbi despre cromatică înseamnă, de fapt, a vorbi despre una din coordonatele care definesc valoarea artistică a unui obiect; a vorbi despre cromatică înseamnă a vorbi de acea verigă armonioasă care unește supleţea formei cu structura compoziţiei ornamentale. Ea poate defini specificul naţional, etnic, zonal, caracteristicile unui centru anume, în unele cazuri stilul unei epoci, sau ne poate ajuta la identificarea viziunii artistice a unui creator, într-o etapă anume, sau asupra evoluţiei artei populare în general.

Referindu-se la cromatica ceramicii populare, literatura de specialitate subliniază în mod obișnuit cromatica decorului.

O analiză mai aprofundată a acestei coordonate de definire a valorii artistice ne-a pus în faţa unor probleme mai complexe, de reconsiderare a noţiunii de cromatică populară. Ca urmare, vom aborda cromatica ceramicii populare în funcţie de o serie de criterii generale și speciale legate cu precădere de caracteristicile cromatice ale ceramicii maramureșene, și anume :

1. Grupa de ceramică din care face parte obiectul, respectiv ceramică smălţuită, ceramică nesmălţuită roșie, grupe dominante în cazul ceramicii maramureșene.

2. Sistemul de ardere (o ardere, două arderi, ardere oxidantă, inoxidantă).

3. Coloranţi folosiţi (naturali sau din comerţ).

4. Categoriile de obiecte, formele și funcţionalitatea lor — și aici vom face referire în mod special la ceramica destinată populaţiei rurale.

5. Compoziţia ornamentală și tehnicile de realizare a decorului.

Aceste criterii vor sta la baza studiului nostru, iar cromatica ceramicii maramureșene (a celor mai importante centre ale sale) o vom trata sub

https://biblioteca-digitala.ro

raportul valorii sale estetice, al locului pe care-l ocupă în contextul general al ceramicii populare românești.

Referindu-ne la valențele estetice ale cromaticii în ceramica populară trebuie să luăm în considerare următoarele :

Existența în primul rînd a unei cromatici de fond, care este în realitate fondul de culoare, suportul pe care se dezvăluie compoziția ornamentală. La formele uzuale sau cele cu destinație anume, cum sînt vasele pentru probele de minereuri, această culoare de fond — numită de noi astfel în mod convențional — constituie cromatica însăși a vasului.

Pentru formele decorative întinse, culoarea de fond constituie culoarea suport pentru cromatica decorului dispusă în interiorul piesei, iar cea din exterior poate fi privită sub raport strict utilitar.

În cazul formelor înalte, al recipientelor, avem de-a face, adesea, în exteriorul vasului, cu două culori de fond : cea din partea superioară a vasului pe care sînt dispuse ornamentele și cea din partea inferioară care constituie culoare complementară. În cazul în care forma vasului o permite, avem și o cromatică interioară care are, natural, caracter strict utilitar, culoarea fiind aplicată numai din rațiuni funcționale. Dar acest aspect secundar al problemei nu poate pune în umbră valoarea artistică a cromaticii decorului, aspect care are caracter definitoriu.

În cazul cromaticii ceramicii maramureșene ne vom referi cu deosebire la ceramica smălțuită, deși nu vom omite nici valoroasa ceramică de Săcel acordînd, de asemenea, atenție mai puțin cunoscutei ceramici nesmălțuite din Țara Lăpușului.

Trei mari centre maramureșene își disputâ întîietatea în varietate cromatică : Tg. Lăpuș, Baia Mare și Baia Sprie.

Tîrgu Lăpuș, cel mai important centru ceramic din zonă, olăritul local fiind menționat pentru prima dată într-o conscripție din anul 1756, este, în același timp, și unul din centrele care se relevă prin ceramica sa de calitate artistică deosebită.

Pe formele sale smălțuite, decorative, de la sfîrșitul secolului trecut, ne întîlnim cu îmbinări cromatice de **galben, verde,** gingaș conturate cu brun, sau cu cele de pe formele speciale, decorate cu verde, cu același contur delicat de brun.

Fie el decor geometric sau floral stilizat, îmbinarea celor două sau trei culori se detașează optimist de pe cromatica de fond fildeșie, caracterizînd centrul și producția lui de la sfîrșitul veacului trecut. Spunem acest lucru spre a deosebi producția de a centrului învecinat Dămăcușeni, la care dialogul cromatic realizat cu pensula se reduce, predominant, la negru și verde, sau brun și verde.

Formele ceramicii nesmălțuite, roșii, lucrate la Tîrgu Lăpuș, forme tradiționale uzuale, se caracterizează prin predominanța decorului geometric realizat în nuanțe de brun, alb-fildeșiu, la care se adaugă uneori pete de nuanțe verzi, culoare ce dă o notă de veselie celor două culori de bază, brun și alb-fildeșiu, făcînd legătura dintre cromatica de fond și cea a decorului,

https://biblioteca-digitala.ro

specifică ceramicii nesmălțuite din această zonă. Prin urmare, ne întîlnim, aici, cu cromatică atît a formelor decorative cît și a celor uzuale.

Centrul ceramic Baia Mare. Puternic centru urban, cu cea mai veche atestare documentară a meșteșugului olăritului din județ (primele documente îl menționează încă din a doua jumătate a sec. al XVI-lea) se caracterizează prin predominanța albastrului indigo, sau albastru cobalt, în realizarea elementelor decorative, la care se adaugă una sau două culori, de preferință brun sau verde — culori ce scot în evidență elementul cromatic specific — albastru, al decorului, ce se detașează, uneori, cu o aparentă violență de pe fondul alb, ce se continuă uneori în exteriorul vasului.

La începutul secolului XX, ceramica băimăreană dobîndește noi caractere cromatice. Fondul alb — uneori alb-fildeșiu — este înlocuit cu negru sau brun închis, de pe care se detașează cromatica decorului realizată în mod obișnuit cu alb. Întîlnirea culorii albe cu galben și verde în realizarea cromatică a ornamentelor îi dă un plus de varietate.

Formele uzuale băimărene nesmălțuite pot fi menționate doar cu o cromatică de fond, element specific formelor nesmălțuite ce subliniază valoarea formei și cea a destinației vasului.

Centrul ceramic Baia Sprie este un centru înfloritor în sec. al XIX-lea a cărui diversitate cromatică poate fi urmărită în diferite etape ale dezvoltării sale.

Producția sa decorativă prezintă asemănări vădite cu centrul băimărean. Din categoriile de forme nesmălțuite semnalăm ulcioarele pentru apă. Produsele sale ceramice sînt caracteristice nu numai prin varietatea realizării cromatice a decorului, ci și prin dozarea elementelor cromatice raportate la cromatica de fond.

Unul din elementele cromatice ale decorului subliniază caracterul definitoriu al categoriei respective de vas.

Am putea spune, în unele cazuri, că el devine a doua culoare de fond, dispusă în partea superioară a vasului nu numai în scop decorativ cum s-ar părea, părțile respective ale vasului fiind cel mai des utilizate respectiv gura și toarta tubulară cu țîță a ulciorului.

Centrul Săcel cunoscut prin ceramica sa nesmălțuită roșie se caracterizează prin monocromia decorului ce se detașează robust de pe fondul cărămiziu, fiind pus în evidență de tehnica arhaică a lustruirii cu piatra. Doar două elemente cromatice, cel de fond și cel al decorului, sînt suficiente pentru a sublinia valoarea formei atît de elegante a ceramicii de Săcel.

Dar cromatica maramureșeană — așa cum s-a mai menționat — se caracterizează și prin elementele de unitate.

Există elemente comune între producția diferitelor centre în cadrul aceleiași epoci, după cum există unitate în cadrul aceluiași centru, în epoci diferite.

Din prezentarea succintă a celor mai importante centre de ceramică maramureșeană reiese stilul propriu al fiecărui centru ceramic, căutările de inedit care rezultă din combinarea culorilor de bază caracteristice, realizate

https://biblioteca-digitala.ro

în tehnici ornamentale diferite. Acelaşi colorit, realizat în tehnici ornamentale diverse, poate sugera o altă combinaţie cromatică, poate oglindi o altă epocă — caz întîlnit la ceramica din Ţara Lăpuşului, ceramica realizată prin pictarea cu cornul şi cea pictată cu pensula.

În realizarea unei cromatici cu valenţe artistice remarcabile un rol important l-a avut şi folosirea coloranţilor naturali. În modul lor de prelucrare s-a oglindit experienţa generaţiilor ce-au transmis meşteşugul îmbinării culorilor — unul din factorii de bază ai măiestriei artistice.

Nuanţarea culorilor de bază, modul în care sînt ele folosite în realizarea decorului, ce este întotdeauna raportat la forma şi funcţionalitatea vaselor, constituie elemente de bază, elemente importante. Ele subliniază stilul propriu al cromaticii maramureşene, caracterizează valoarea şi specificul ceramicii româneşti.

Există prin urmare un raport direct dintre formă, decor şi cromatică. Din acest raport rezultă valoarea artistică a producţiei dintr-un centru, dintr-o zonă etnografică.

CHROMATIQUE DE LA CÉRAMIQUE DE MARAMUREŞ, UNITÉ ET SPÉCIFICITÉ

— *Résumé* —

L'étude concernant la chromatique de la poterie de Maramureş met en évidence l'importance de la chromatique dans le contexte artistique d'un objet façonné en terre cuit. Elle peut definir tant les particularités nationales, ethniques, régionales, que les traits caractéristiques d'un certain centre de poterie. En même temps, la chromatique temoigne du style d'une epoque et permet à identifier la vision artistique d'un certain artisan ou elle accuse de l'evolution de l'art populaire en général.

En analysant ce trait de la valeur artistique de la poterie, l'auteur attire l'attention que l'etude de la chromatique de la céramique populaire doit être abordé par rapport à une série de critéres générales ou spéciales, à savoir :

1. *L'appartenence de l'objet à une certaine catègorie.*
2. *Le système de cuisson.*
3. *Les colorants utilisés.*
4. *Les catègories d'objets, les formes et leur fonction.*
5. *La structure ornamentale et les techniques de décoration.*

Partant des ces critères, l'ouvrage relève les traits dominants de centres les plus importantes du district de Maramureş : Baia Mare, Baia Sprie, Tg. Lăpuş şi Săcel.

https://biblioteca-digitala.ro

INSTALAȚII POPULARE PENTRU OBȚINEREA ULEIULUI ÎN ZONELE ETNOGRAFICE CHIOAR ȘI LĂPUȘ

JANETA CIOCAN

Necesitățile vieții omenești au determinat apariția, dezvoltarea și perfecționarea unor unelte și instalații pentru prelucrarea produselor agricole și animaliere.

Comunicarea de față este o parte din rezultatul unor cercetări privind instalațiile populare din zonele Lăpuș și Chioar (mori, pive, darace, vîltori, teascuri de ulei etc.).

Pînă în ultimele două-trei decenii aceste instalații, teascuri de ulei, existau frecvent în zonele amintite într-o tipologie diversificată. Dacă pînă acum 3—4 decenii ele existau și funcționau intens, datorită condițiilor obiective de dezvoltare economică a țării noastre, în condițiile transformării socialiste a agriculturii aceste instalații și-au pierdut importanța în cadrul economiei sătești.

Din cercetările efectuate s-a desprins faptul că aceasta a fost o ocupație auxiliară în cadrul gospodăriei sătești. Cei ce dețineau asemenea instalații deserveau în primul rînd gospodăria proprie și abia după aceea necesitățile altor gospodării din același sat.

Nu ne oprim asupra tehnologiei de prelucrare a semințelor ci vom prezenta numai tipurile acestor instalații răspîndite în zonele Lăpuș și Chioar, după principiul de funcționare, după felul în care se obține forța de presiune și felul în care aceasta se transmite dispozitivului de stoarcere propriu-zis.

https://biblioteca-digitala.ro

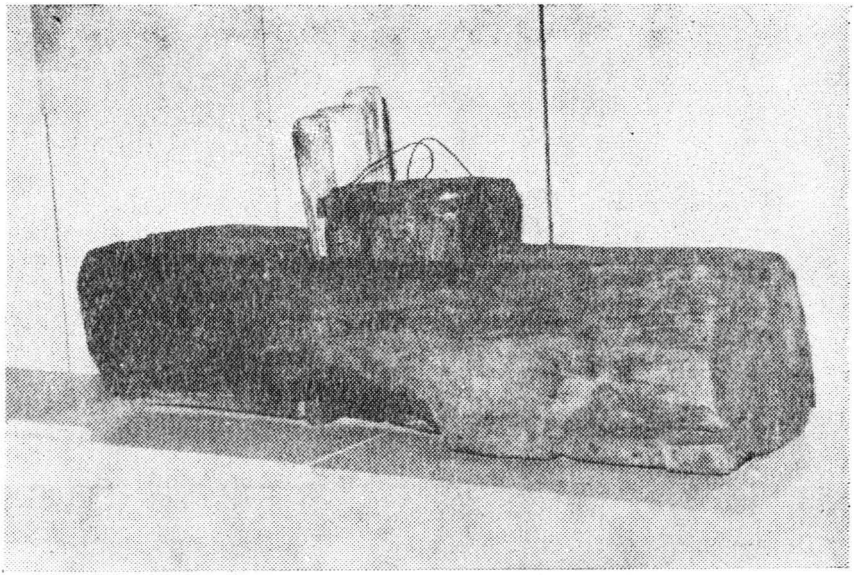

Foto 1

Cel mai simplu tip este **teascul cu pene verticale**[1] (foto 1).

Dispozitivul de stors, „scroafa mică" și pistonul, „puricele", sînt introduse într-un butuc, „scroafa mare", care este prins în pămînt, uneori, alteori pe un suport de lemn pentru a fi cît mai stabil. Pistonul (puricele) este împins spre lăcașul în care sînt semințele, preparate după tehnica cunoscută cu ajutorul unor pene introduse perpendicular prin lovirea cu „maiul" (ciocan de lemn).

Acest tip a fost foarte răspîndit în zonele cercetate, existînd încă la Suciu de Jos[2], Cupșeni, Inău[3], Preluca Nouă, Codru Butesii[4]. (Planșa 1).

Teascul cu scripeți (foto 2) funcționează prin baterea verticală a penelor. Acest tip a existat în număr mai restrîns în zonă, păstrîndu-se două exemplare la Ciocotiș[5] și Preluca Nouă[6] și se găsește într-un complex de instalații (moară, pivă, vîltoare și oloiniță).

1. Acest tip este menționat și descris de: Herbert Hoffman, „O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România", în „Cibinium", pp. 49—60; „Instalații de tescuit uleiul în România", comunicare ținută la sesiunea a doua a muzeelor — decembrie 1965; V. Butură, „Pivele de ulei din Transilvania", în „Revista muzeelor și monumentelor", nr. 2/1965, pp. 125—133; Gheorghe Bodor, „Teascuri de ulei în Muzeul etnografic al Moldovei", în „Revista muzeelor", nr. special, 1965; Gh. Dinuță, „Instalații pentru stoarecerea uleiului în satele de pe Valea Ampoiului și Feneșului" în „Studii și cercetări" — Muzeul Satului 1970, pp. 73—87.
2. Informator Filip Ioan Cosma (n. 1907), Suciu de Jos nr. 268, deține oloinița din 1930.
3. Informator Horvath Ioan (n. 1910), Inău. Oloinița a intrat în patrimoniul Muzeului județean Baia Mare.
4. Informator Solomiaș Vasile, Șomcuta Mare. Oloinița aparține Consiliului popular din Șomcuta Mare și se găsește la punctul muzeal.
5. Informator Vinț Indrei (n. 1900), Ciocotiș. Oloinița datează din 1922, azi se află în patrimoniul Muzeului jud. Baia Mare.
6. Informator Florian Ion a lui Timoc (n. 1895), Preluca Nouă. Oloinița poate fi datată aproximativ la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

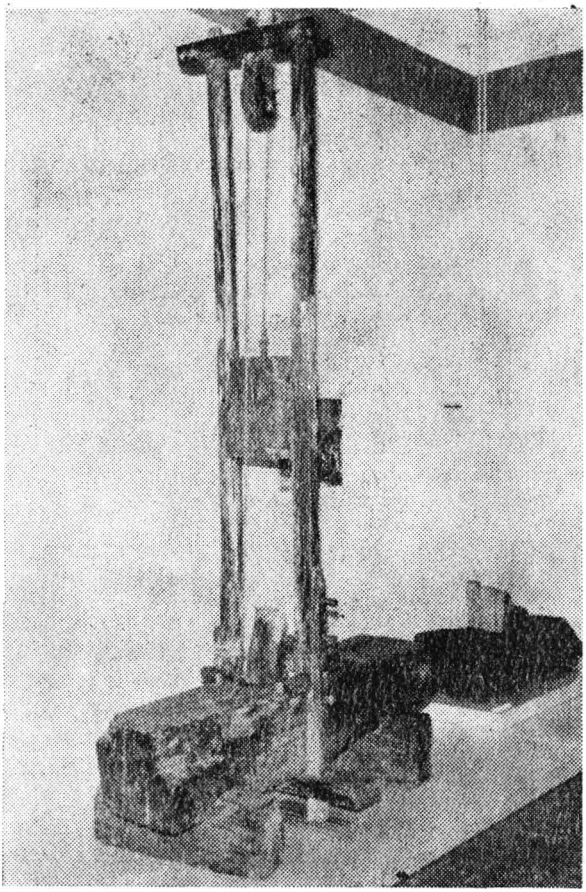

Foto 2

Principiul de funcționare este același ca la primul tip descris, cu deosebirea că penele sînt lovite cu un butuc (care înlocuiește maiul) și care cade pe pană, prin intermediul unui scripete. Datorită introducerii scripetelui, efortul fizic depus de om este mai mic și acest tip de teasc poate deservi mai multe gospodării.

Teascurile cu batere orizontală (cu berbeci) cunoscute în multe părți ale țării au avut o mare răspîndire în nord-vestul Transilvaniei și au fost semnalate ca existînd în urmă cu 2—3 decenii la : Cupșeni, Costeni, Ungureni, Ciocotiș în zona Lăpuș și Preluca Nouă, Preluca Veche, Fericea, Buteasa în zona Chioar. Azi mai există un singur exemplar în satul Ungureni și este încă în funcțiune.

Teascul cu șurub de lemn și grapă — În zonele cercetate acest tip s-a găsit în stare de funcționare în satele : Larga, comuna Suciu de Sus, Fericea, comuna Valea Chioarului și fragmente (șuruburi) la Inău, Suciu de Jos și Larga.

Teascurile pe care le-am studiat mai îndeaproape, ele făcînd azi parte din patrimoniul Secției de etnografie a Muzeului județean din Baia Mare, le vom descrie mai jos.

Oloinița din Larga[7] este datată pe grindă 1912. Compusă dintr-un picior de lemn masiv fixat în pămînt de care se prinde la un capăt grinda, la celălalt capăt trece fusul ancorat jos în grapă, pe care sînt așezați bolovani de rîu pentru stabilitate. Fusul se manevrează cu ajutorul unei pîrghii. Sub grindă, între piciorul care ține grindeiul și picioarele tălpii (care se află în partea dinspre șurub), se află o talpă în care este scobită

7. Informator Bozga Gh. (n. 1929), Larga, nr. 40.
8. Informator Merlaș Vasile (n. 1893), Fericea, nr. 81.

https://biblioteca-digitala.ro

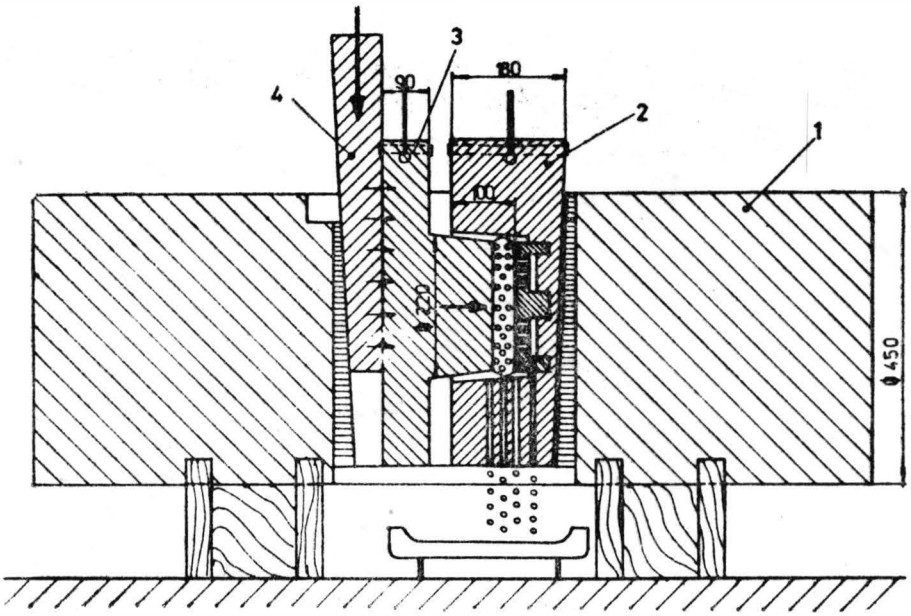

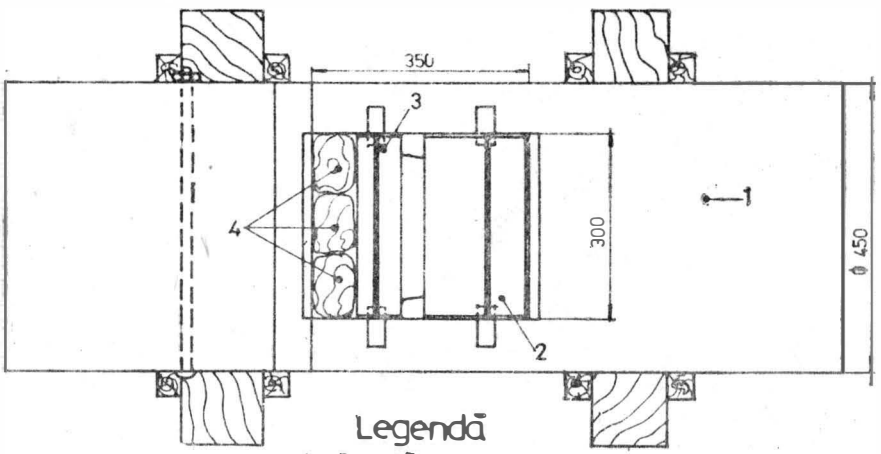

Legendă

1. Scroată mare
2. Scroată mică
3. Purice
4. Pană

PRESĂ (TEASC) PENTRU ULEI

Planșa 1 Planșele au fost executate de VALER POP

https://biblioteca-digitala.ro

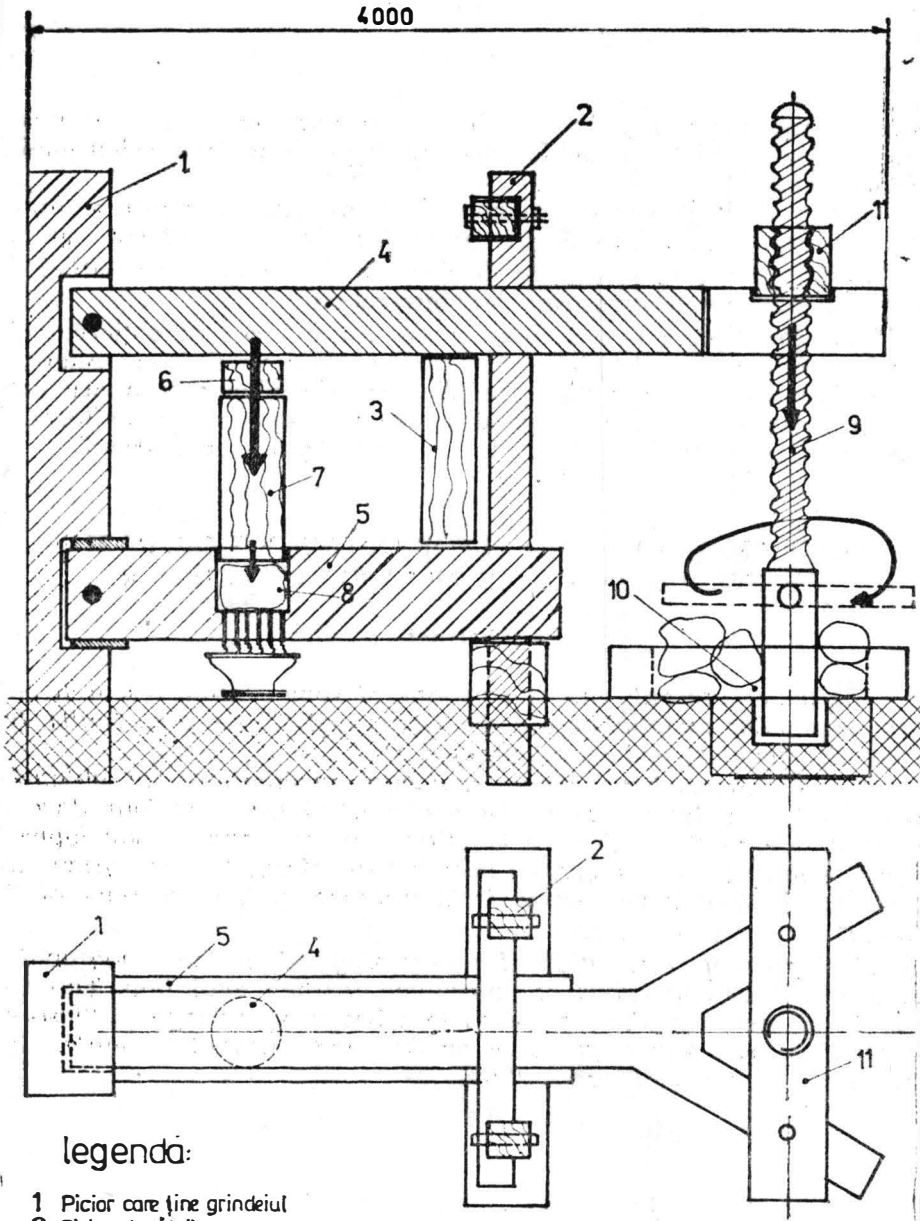

legendă:

1 Picior care ține grinzeiul
2 Picioarele tălpii
3 Ic mare care ține grinzeiul
4 Grinzei
5 Talpă cu oală
6 Icuri pentru presare
7 Scroafa mică
8 Oala
9 Șurub de actionare
10 Grapă
11 Piuliță

TEASC CU GRAPA (acționată cu șurub) Planșa 2

https://biblioteca-digitala.ro

„oala" ce are în partea de jos orificiul pentru scurgerea uleiului. În această oală se introduce pistonul, „scroafa", pe care apasă prin intermediul unui ic grinda. (Planşa 2).

La teascul de la Fericea[8], singura deosebire este că grinda se prinde între doi „ştimpi", fusul trece prin grindă, iar pistonul se numeşte „popă".

Aceste teascuri cu şurub sînt de dimensiuni mai mari, ele putînd deservi mai multe gospodării uneori chiar întregul sat.

Prin scurta prezentare a tipurilor de instalaţii pentru obţinerea uleiului în zonele etnografice Chioar şi Lăpuş, am încercat să facem cunoscute aceste instalaţii în evoluţie, studiul lor contribuind la o mai complexă cunoaştere a zonelor etnografice amintite, care sînt păstrătoare de vechi şi originale tradiţii româneşti în cultura materială populară.

POPULAR INSTALLATIONS FOR OBTAINING OIL IN THE ETNOGRAPHIC AREAS OF LĂPUŞ AND CHIOAR

— Abstract —

The paper presents the conclusions of some vaster research concerning popular installations in the Lăpuş and Chioar area (mills, fulling-mills, heckles, eddies, oil presses etc.).

The researches have shown that such installations for obtaining oil existed in a diverse typology and worked three or four decades ago, but due to the objective conditions of economical development of our country in the process of socialist transformation of agriculture, these installations have lost their importance in the economy of the villages.

The types of installations for obtaining oil in the etnographical areas of Chioar and Lăpuş are presented in their evolution. The description of these installations leads to a better knowledge of these etnographic areas, which preserve ancient and original Romanian traditions of the material folk culture.

https://biblioteca-digitala.ro

EVENIMENTE ŞI PERSONALITĂŢI ISTORICE ÎN FOLCLORUL MARAMUREŞEAN

IOAN CHIŞ ŞTER

Formularea „evenimente şi personalităţi istorice în folclor" presupune acceptarea ideii istoricităţii, a posibilităţii datării folclorului în funcţie de evenimente şi perioade istorice. Nu este cazul să reluăm aci discuţia asupra chestiunii şi nici să absolutizăm una din poziţiile pe care s-au situat folcloriştii eminenţi ca Petru Caraman şi D. Caracostea. Folclorul este, poate, genul de creaţie cel mai apropiat de realitatea obiectivă. Pe acest temei s-au căutat „unele rădăcini realiste ale fabulosului în poezia populară narativă"[1], s-a vorbit de „un realism al fantasticului în basm"[2], iar un folclorist reputat a argumentat că basmul fantastic are rădăcini istorice[3]. S-a admis că o producţie literară orală poate avea ca punct de plecare un eveniment istoric, dar ea va fi o transfigurare şi va exprima o atitudine. Va putea circula cu toate amănuntele pînă la limita zonei în care ele sînt cunoscute. Dar, cum observă Ovidiu Bîrlea[4], pe măsură ce se îndepărtează în spaţiu şi timp amănuntele se şterg, locul lor luîndu-l elementele mitice sau legendare care sînt o esenţializare, o propensiune spre general-uman, spe atitudinea exemplară. Bunăoară legenda despre descălecat, legată numai de trecerea lui Dragoş din Maramureş în Moldova, este în realitate, aşa cum a demonstrat Mircea Eliade[5], un mit cu rădăcinile în concepţia arhaică a „vînătorii rituale" în care este relevat rolul jucat de animal pentru spiritul uman, ca cifru inteligibil al universului, cifru ce şi-a pierdut de mult funcţia la nivelul conştiinţei pragmatice, dar care supravieţuieşte în creaţii literare.

1. Gh. Vrabie, **Unele rădăcini realiste ale fabulosului în poezia populară narativă**, în **Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor**, XI (1962), nr. 3—4, pp. 643—656.
2. I.C. Chiţimia, **Probleme ale realismului în folclor** în **Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor**, XI (1962), nr. 3—4, p. 639.
3. V.I. Propp, **Rădăcinile istorice ale basmului fantastic**, Ed. Univers, Bucureşti, 1973.
4. Ovidiu Birlea, **Procesul de creaţie al baladei populare române**, în **Revista Fundaţiilor regale**, VIII (1941), nr. 6, p. 584.
5. **De Zamolxis à Gengis-Khan**, Paris, Payot, 1970.

https://biblioteca-digitala.ro

În istoriografia românească s-a exprimat întîi rezerva față de valoarea documentară a folclorului. Stolnicul Constantin Cantacuzino ezită să așeze folclorul în rîndul izvoarelor istorice pentru că nu este obiectiv (intuind, deci, că exprimă o viziune), iar Neculce nu insistă pe lîngă cititor să creadă cele „O samă de cuvinte" pe care le așează în fruntea letopisețului. Școala romantică însă a reabilitat ideea valorii documentare a folclorului (Bălcescu, Alecu Russo), declarîndu-l „un mare izvor istoric". Folcloristul modern, dublat de istoric, deși constată puținătatea colecțiilor noastre de cîntece istorice[6] va putea observa că marile personalități și evenimente au lăsat urme în creația populară. Anecdotele slave și germane despre Vlad Țepeș își au izvorul în tradiția orală[7]. G.T. Kirileanu și alții au cules numeroase legende și producții poetice despre Ștefan cel Mare[8]. Unora li se pare ciudată, din acest punct de vedere, situația lui Mihai Viteazul. Figura marelui domnitor a pătruns masiv în creațiile populare din sudul Dunării, dar în folclorul românesc amintirea lui e palidă. Autorul unei prefețe la o antologie de balade istorice (Valeriu Cristea) explică absența producțiilor despre Mihai prin aceea că marile sale bătălii au lăsat în sufletul poporului „o prea grea impresie de realitate pentru a se mai putea transfigura în străvezia țesătură a legendei"[9]. Explicația e falsă. Folclorul nostru, pînă în epoca modernă, a fost produs în mediul țărănesc. Ori, în ochii țărănimii Mihai nu era popular din cauza „legăturii"[10]. El a intrat în conștiința maselor țărănești ca prototip al gloriei vechi și înfăptuitor al primei uniri tîrziu și pe cale cărturărească. Drama lui Constantin Brîncoveanu a impresionat atît de profund conștiințele încît a inspirat mai multe piese printre care și o cronică rimată, pe baza căreia un diac sau alt cărturar a creat o poemă cu caracter scenic și prin preluarea ei de către minerii din Cavnic (Maramureș) sub numele de „Cîntare și verș la Constantin", jucată în sărbătorile de iarnă, a căpătat un caracter folcloric[11]. S-au păstrat numeroase cîntece despre Horia[12], despre Tudor Vladimirescu, Avram Iancu[13], despre războiul de independență[14] sau despre răscoala din 1907.

Ce ne oferă în această privință folclorul din zonele județului Maramureș ? Trebuie spus de la început că folclorul din Maramureșul istoric, din zonele Lăpuș, Chioar și Codru a reflectat principalele evenimente istorice,

6. Ion Mușlea, **Cîntecul istoric în Cercetări etnografice și de folclor**, II, Ediție îngrijită, cu studiu introductiv, bibliografie și registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Taloș, Editura Minerva, București, 1972, p. 238.
7. Cf. I.S. Luria, **În legătură cu originea subiectului povestirilor din secolul al XV-lea despre Dracula (Vlad Țepeș)**, în **Romanoslavica**, X, București, 1964, pp. 5—18.
8. Vezi **Ștefan Vodă cel Mare și Sfînt.** Istorisiri și cîntece populare strînse la un loc. Ed. I, Focșani, 1903; ed. III, M. Neamț, 1924.
9. Valeriu Cristea, **Prefață la Balade istorice**, Editura Minerva, București, 1975, p. VI.
10. Al. Iordan, **Mihai Viteazul în folklorul balcanic**, Imprimeria Națională București, 1936, p. 4; Cf. și Ovidiu Birlea, **Folclor și istorie**, în **Rev. de etn. și folclor**, tomul 11, 1966, nr. 1, p. 20.
11. Ion Mușlea, **„Cîntare și verș la Constantin"**, în **Op. cit.**, pp. 263—313.
12. David Prodan. **Versuri contemporane despre răscoala lui Horea**, în **Anuarul Arhivei de folclor.** VI, 1942, pp. 1—28.
13. Ion Mușlea, **Cîntecul istoric**, în **Op. cit.**, pp. 238—254.
14. Vezi Teodor Vîrgolici, **Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale**, Editura Eminescu, București, 1976, pp. 33—50.

https://biblioteca-digitala.ro

a cîntat personalităţile care i-au aparţinut sau a captat ecourile faptelor istorice petrecute aiurea, în care maramureşenii au fost sau nu implicaţi.

Maramureşenii îşi proiectează originea în planul legendei. Alexandru Filipaşcu[15] consemna o tradiţie din Rozavlea care spune că Maramureşul a fost locuit la început de uriaşi. Ultimul dintre ei avea o fată, Rozalia. Întîlnind o mulţime de oameni minusculi, ia cîţiva dintre ei în poala hainei şi îi duce tatălui său. Uriaşul îi spune că sînt oameni din neamul romanilor care vor stăpîni în viitor Maramureşul. La ruga fetei Dumnezeu îl face pe unul dintre ei ceva mai mare, iar pe ea ceva mai mică. Astfel s-a putut căsători cu el şi din acest cuplu s-au născut românii din Maramureş. Tradiţia despre fata de uriaş şi oamenii minusculi a fost culeasă şi de Muşlea din Oaş în legătură cu Pintea Viteazul. Este motivul foarte răspîndit, înregistrat în catalogul A.Th. la nr. 701[16].

O legendă publicată în **Voinţa Transilvaniei** din 10 martie 1945 pomeneşte de un Romoniţă Robonban (duce) considerat unul dintre vechii conducători maramureşeni. S-a spus că ar fi acelaşi cu RAMUNC, amintit de cîteva ori în Cîntecul Nibelungilor[17] (în suita nobilă a lui Etzel, — Attila — se află, alături de ruşi, polonezi, greci şi valahi, vreo 700 de călăreţi conduşi de herţogul Ramunc[18]). Identificarea lui Ramunc cu Romoniţă Robonban şi considerarea acestuia drept unul din vechii conducători maramureşeni sînt lipsite de temei. Localizarea „ducatului" lui Ramunc, ca şi personajul însuşi a interesat cercetarea istorică. Iorga şi Gh.I. Brătianu au văzut în el un personaj real, anume pe Roman Mistislavovici, principe al Haliciului şi Galiţiei pe la începutul sec. al XIII-lea. A.D. Xenopol, D. Onciul, G. Popa-Lisseanu şi Adolf Armbruster cred că avem de-a face cu un erou eponim, deci personaj fictiv, purtînd numele poporului şi exprimînd ideea originii romane şi a continuităţii[19].

După cîte ştim, din Maramureş nu s-a culeş pînă acum nici o tradiţie despre descălecatul lui Dragoş. Legenda despre vînătoare se cunoaşte, dar s-a păstrat pe cale cărturărească. O coincidenţă însă trebuie cercetată mai îndeaproape. Sigiliul oraşului Sighetu Marmaţiei avea cap de bour. Romulus Vuia a arătat că steme cu cap de bour se găsesc şi la alte popoare, spre exemplu la sîrbi, în stema despoţilor George şi Ioan Brancovici sau la polonezi unde se află în mai multe blazoane[20]. Prezenţa capului de bour în sigiliul oraşului Sighet trebuie coroborată cu legenda despre descălecat şi cu afirmaţia lui Miron Costin şi D. Cantemir care vorbesc despre o trecere în Maramureş a urmaşilor romanilor din Moldova, de unde au revenit prin

15. **Istoria Maramureşului**, Bucureşti, 1940, p. 15.
16. Vezi Ovidiu Birlea, **Mică enciclopedie a poveştilor româneşti**, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 420
17. Apud Iordan Datcu, **Introducere** la Ion Birlea, **Literatură populară din Maramureş**, vol. I, E.P.L., 1968, p. XXXI.
18. Cf. Em. Grigorovitza, **Românii în monumentele literare germane medievale**, Bucureşti, Institutul de arte grafice „Karol Göbl", 1901, pp. 119—123.
19. Adolf Armbruster, **Romanitatea românilor. Istoria unei idei**, Editura Acad. R.S.R., Bucureşti, 1972, pp. 34—35.
20. Vezi **Studii de etnografie şi folclor**, I, ediţie Mihai Pop şi Ioan Şerb, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, p. 101, nota 5.

https://biblioteca-digitala.ro

descălecatul lui Dragoș. Sîntem, deci, în fața unui argument al unității culturale a românilor. Atît moldovenii cît și maramureșenii au conservat — maramureșenii în heraldică — același motiv de mare răspîndire (dovezi la Mircea Eliade[21]) trecut în versiunile cronicii lui Ștefan cel Mare și în cronicile românești ulterioare. El trebuie să fi avut o sursă orală, așa cum a intuit încă Nicolae Iorga[22].

Lupta poporului român împotriva cotropitorilor este bogat reprezentată în creația populară. Avem o întreagă grupă de cîntece epice pe care Al. I. Amzulescu în **Indicele tematic și bibliografic** așezat în fața antologiei din 1964[23], le numește „Vitejești", incluzînd producțiile cu caracter eroic. A creat Maramureșul balade cu caracter eroic? Este sigur că maramureșenii au participat la marile campanii militare antiotomane. În secolul al XV-lea cnezii lor erau colaboratori ai lui Iancu de Hunedoara, alături de cei din Banat și Hunedoara[24]. Participarea lor la bătăliile împotriva turcilor, ca și dimensiunile epice ale eroicului explică păstrarea a numeroase variante ale tipului I din ciclul cotropitorilor (turci-tătari) și anume motivul „Novac. Gruia captiv în Țarigrad". Ele sînt, firește, „un împrumut folcloric direct sau indirect, ori o radiațiune folclorică . . ." așa cum arăta Tache Papahagi[25], posibil însă datorită climatului politic și psihologic menționat. Găsim variante ale acestui tip în colecția lui Ion Bîrlea[26] (**Gruia lui Novac** culeasă din Borșa), la Tache Papahagi[27] (**A lu Gruia lui Novac,** din Budești; **Horia lu Gruia,** din Vad), precum și în colecțiile inedite. Motivul „Novac", „Gruia la arat" este și el prezent (40 în indicele lui Amzulescu).

S-au păstrat cîteva variante din **Ilincuța Șandrului** (nr. 54 din indicele lui Amzulescu), numită în Maramureș Ileana Petri (Nadeș — Cehu Silvaniei), **Horia Firulinei** (la Tit Bud[28]), de cele mai multe ori Irinca, Sirolina, Linca. Variantele maramureșene vorbesc de o fată a unei babe sau a unui jid bătrîn, pețită de turci. La sosirea „pețitorilor" tatăl o ascunde și o dă drept moartă. O caută, o găsesc, o iau și o duc spre țara lor. Pe cînd trec Dunărea fata se aruncă în apă ca să nu rămînă captivă. În Chioar, o zonă folclorică a actualului județ Maramureș unde nu există, în general, decît balade de tip familial, motivul are funcție de colind. O variantă din Vălenii Șomcutei se oprește la indicarea falsului mormînt al fetei.

Trecem peste faptul că în legătură cu Cetatea Chioarului s-au păstrat o serie de tradiții, unele cu substrat real. Cetatea este cunoscută în sursele orale ca proprietate a lui Racolța (Gheorghe Rakoczy al II-lea). De numele lui se leagă cele mai multe legende din zonă, întrecute cu număr doar de po-

21. **Op. cit.**, capitolul respectiv.
22. Vezi **Cîteva note despre cronicele și tradiția noastră istorică**, în **Analele Acad. Române**, seria II, tomul XXXIII, (1910—1911), Mem. secț. ist., pp. 134—136; 138—140.
23. **Balade populare românești**, vol. I, E.P.L. 1964, pp. 105—234; ciclul de „vitejești", la pp. 128—177.
24. P.P. Panaitescu, **Începuturile și biruința scrisului în limba română**, Editura Acad. R.S.R., București, 1965, p. 47.
25. **Graiul și folklorul Maramureșului**, Cultura națională, București, 1925, p. XXXIV.
26. **Literatură populară din Maramureș**, ediție îngrijită și studiu introductiv de Iordan Datcu, cu un cuvînt înainte de Mihai Pop, vol. I, E.P.L., 1968, pp. 15—20, nr. 4.
27. **Op. cit.**, nr. 87 și 106. (vezi nota 25).
28. **Poezii populare din Maramureș adunate de...**, Academia Română, **Din viața poporului român**, III, București, 1908, nr. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

vestirile şi baladele despre colaboratorul său român, Grigore Pintea. Un bun cercetător al naraţiunilor populare româneşti, Ovidiu Bîrlea,arată că pînă în 1966 se cunoşteau 26 de variante în proză despre Pintea Viteazul[29]. Astăzi cunoaştem 38 de variante sau fragmente narative. Puţine sînt închegate şi susceptibile a fi discutate sub raport literar. Cea mai frumoasă este legenda Valea lui Pintea publicată de S. Fl. Marian, în care se distinge cu uşurinţă talentul de povestitor al culegătorului. Sînt apoi alte cîteva variante mai întinse, la Ion Pop Reteganul (prelucrează şi el), la Petre Lenghel-Izanu. Celelalte, mai toate, au avantajul autenticităţii. Din ele se conturează o figură măreaţă, prototip al năzuinţelor populare de omenie, dreptate şi vitejie, figură cu mult mai expresivă, mai vie şi mai verosimilă decît cea din palidele reconstituiri romanţioase ale autorilor culţi. Tradiţiile populare despre Pintea se fundamentează pe motive de largă circulaţie folclorică: precocitatea postnatală a voinicului (motiv ce aparţine basmului), muţenia şi dezlegarea limbii, ramura uscată care înverzeşte, invulnerabilitatea şi indicarea locului vulnerabil, puterea urieşească, obiectele năzdrăvane, tovărăşia calului, comorile, ibovnica, actele justiţiare, amintirea postumă. Unele dintre ele se găsesc şi în variantele baladei. Cunoaştem pînă acum 12, care cuprind, în mare, următoarele episoade: epuizarea proviziilor şi a prafului de puşcă, trimiterea ortacilor la Baia Mare, „după vin, pîine şi sare / După praf din cel mai mare", visul prevestitor, trădarea cetaşilor, moartea şi transmiterea mesajului moral (să nu ai încredere în fărtat).

Amintirea luptelor cu tătarii a rămas în numeroase tradiţii din Oaş şi Maramureş. În special ultima incursiune şi înfrîngerea lor la Borşa în 1717 a intrat în memoria populară.

Avem, apoi, variante ale cîntecului despre Avram Iancu[30] în care se face elogiul marelui tribun („Om ca Iancu nu-i în ţară" ; „Om ca Iancu nu-i în lume" ; „Om ca Iancu nu mai vedzi") şi a mobilurilor luptei sale, văzută în primul rînd ca o acţiune socială.

Este curios cum un cercetător ca Tache Papahagi consideră creaţie populară un text ca „Doina lui Lucaci" (Vasile Lucaciu, memorandistul, supranumit „Leul de la Şişeşti"). Chiar sumara privire asupra ei ne poate arăta că avem de-a face cu o poezie ocazională care n-a putut avea circulaţie folclorică: mierla să se ducă la fereastra închisorii din Seghedin şi să-i transmită „multă-nchinăciune / D'e la-ntreaga naţiune" pentru că „el bine s-o purtat / Ca român adevărat / O făcut multe şi bune / Păntru neam şi naţiune" etc.

Foarte numeroase şi variate, aparţinînd mai tuturor categoriilor folclorice, sînt producţiile despre primul război mondial. Putem culege şi astăzi numeroase cîntece, colinde, mulţămnite care se referă la izbucnirea lui (O colindă culeasă din localităţile Mireşul Mare şi Finteuşul Mare — zona Chioar — reţine date calendaristice: „Joi pînă-n Sîntămărie / O-nceput focu' dintie"), la suferinţele celor plecaţi şi atitudinea lor faţă de cei ce

29. Vezi **Antologie de proză populară epică**, vol. III, 1966, p. 273, notă.
30. La Tache Papahagi, **Op. cit.**, p. 92, nr. CCCLXV.

https://biblioteca-digitala.ro

l-au pus la cale. O lucrare separată ar trebui să se ocupe de creațiile rămase în stadiul de invariantă, cum numea cercetătorul Ortutai producțiile care nu circulă, adică acele scrisori sau jurnale de război care exprimă o stare de spirit și conțin de multe ori frumuseți artistice incontestabile. Este cazul de pildă al **Cîntării războiului din 1914**, creată de Irina Stan din Săpînța și publicată de Tache Papahagi în colecția sa sau al jurnalului lui Ciocaș Vasile din Cărbunar, aflat în colecția inedită a lui Vasile Trif din Bozînta Mare, jurnal ce înfățișează în versuri toate episoadele războiului la care a participat.

O baladă apărută într-o culegere de folclor poetic din Maramureș[31] din 1970, **Tomoiagă**, este inspirată din tragicul episod petrecut la Moisei în timpul celui de al doilea război mondial, cînd un număr de cetățeni au fost masacrați de horthiști pentru atitudinea lor protestatară. În antologia în care a apărut culegătorul menționează ca informator pe Ion Andreica-Vivat din Vișeul de Mijloc. În volumul lui Izidor Rîpă, **Balade și legende maramureșene**[32] balada este republicată fără numele informatorului. De altfel, toate baladele și legendele din acest volum sînt creații ale autorului, în spirit și limbaj folcloric, unele chiar foarte frumoase. Chiar dacă în volumul anterior (**Ceas pe ceas se alunga**) sau altele au fost date drept folclor, nu trebuie să ne lăsăm înșelați. Autorul are meritul de a fi versificat cu mai mult talent decît o parte din autorii de texte de folclor nou. Folcloristul poate însă conta pe o serie de texte autentice care se referă la istoria zonei sau la istoria țării.

31. **Ceas pe ceas se alunga**, Baia Mare, 1970, pp. 16—21.
32. Editura Ion Creangă, București, 1976.

https://biblioteca-digitala.ro

ÉVÉNEMENTS ET PERSONNALITÉS HISTORIQUES DANS LE FOLKLORE DE MARAMUREŞ

— *Résumé* —

L'ouvrage part de la prémisse que le folklore est le genre de création le plus proche de la réalité objective. Une production littéraire orale peut avoir comme point de départ un événement historique qu'elle transfigure, en exprimant une attitude. Elle peut circuler, avec tous les détails, jusqu'à la limite de la zone où ces événements sont connus. À mesure qu'ils s'éloignent dans l'espace et dans le temps, les détails s'effacent étant peu à peu remplacés par des éléments mythiques ou légendaires, qui représentent, en échange une tendance vers l'essentiel, une propension vers l'aspect généralement humain, vers l'attitude exemplaire. Par exemple, la légende de Dragoş est un mythe avec ses racines dans la conception archaique „de la chasse rituelle" (Mircea Eliade). Se basant sur cette conception, l'ouvrage examine la légende concernant l'origine des habitants de Maramureş (le mariage de la fille d'un géant avec un homme commun), infirmant l'identification de Ramunc du Chant des Niebelung *avec Romoniţă Robonban, considéré, dans une légende, l'un des chefs du peuple de Maramureş, s'occupant ensuite de la légende de Dragoş, de certaines variantes des ballades de type héroique (spécialement, le cycle des Novac), des narrations et des variantes de la ballade à l'égard de Pintea Viteazul, d'Avram Iancu. L'auteur conteste l'authenticité folklorique de la* Doina de Lucaci *(Vasile Lucaciu, le mémorandiste), de même que celle de la ballade de Tomoiagă sur les héros de Moisei.*

On en détache la conclusion que le chercheur peut compter sur toute une série de textes authentiques qui reflètent d'emblée l'histoire de la zone ou de notre pays.

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETĂRI PRIVIND ARHITECTURA POPULARĂ DIN NORD-VESTUL ȚĂRII

Dr. RADU O. MAIER, GERMINA COMANICI

Arhitectura, componentă de bază a culturii materiale, relevă specificul etnic național pe mari perioade istorice, unitatea elementelor de fond armonios corelată cu varietatea aspectelor zonale.

Cercetările noastre privind arhitectura populară din partea de nord-vest a țării, desfășurate în mai multe zone și microzone etnografice, ne-au permis cunoașterea unui bogat material investigat atît sincronic, cît și diacronic, corelînd faptele de teren cu informarea de arhivă și cercetarea muzeistică. Subliniem însă ca net preponderentă investigarea directă a materialului concret de teren, aprofundarea temeinică a elementelor specifice formelor tradiționale, pentru ca pe baza acestui constant punct de referință să putem releva transformările survenite în epoca contemporană. Corelate cu o serie de elemente noi intervenite în viața rurală actuală : sistematizarea așezărilor rurale, problema amplasării la căi de comunicație, reducerea suprafeței așezării, apariția unor instituții sociale și culturale și în primul rînd schimbarea mentalității și gustului estetic în realitatea rurală contemporană, consecință directă a procesului de urbanizare, de asimilare a confortului modern — aceste transformări își relevă o deosebită pregnanță în orice zonă etnografică a țării, cercetările concrete dezvăluind doar formele specifice și amploarea acestui proces.

Studiul arhitecturii țărănești din partea de nord-vest a țării sub raportul tehnicilor de construcție evidențiază concentrarea elementelor comune pe două mari categorii condiționate de factori geografici, în primul rînd de relief :

— **Zona de cîmpie :** Tinca, Oradea, Marghita (jud. Bihor), Supuru de Jos și de Sus (jud. Satu Mare).

https://biblioteca-digitala.ro

— **Zona de deal şi de munte :** Vaşcău, Beiuş, Vadu Crişului (jud. Bihor), Şimleul Silvaniei (jud. Sălaj), Baia Mare şi Vişeu (jud. Maramureş), Bistriţa-Năsăud (jud. Bistriţa-Năsăud), Gherla şi Cluj (jud. Cluj).

Partea de tranziţie între cîmpie şi deal se conturează ca fiind lipsită de trăsături specifice îmbinînd elemente caracteristice celor două zone de contact.

Zona de cîmpie se caracterizează ca preponderent agricolă, cu practicarea intensivă a acestei ocupaţii la care se adaugă creşterea animalelor mari de muncă. Materialele de construcţie caracteristice unor anumite forme de relief condiţionează tehnicile folosite la construcţiile rurale, element important pentru studiul arhitecturii. Materialele de construcţie utilizate cel mai frecvent în zona de cîmpie au fost : **pămîntul, nuielele şi paiele** şi, cu totul sporadic, lemnul în zona de trecere de la cîmpie spre deal.

Una din cele mai vechi tehnici de construcţie folosită de întreaga populaţie din cîmpie este cea a **„împletirii pereţilor din nuiele şi lipirea lor cu lut"**. Ea reprezintă una din tehnicile cu cea mai îndelungată atestare pe întreg cuprinsul ţării noastre întîlnită încă din perioada neolitică, în Cîmpia Dunării, Dobrogea şi întreaga cîmpie de vest a ţării. Această tehnică este specifică tuturor construcţiilor gospodăreşti din zonele sărace în păduri şi piatră şi este aplicată deopotrivă la construcţia locuinţei, cît şi a hambarelor pentru cereale, întîlnite şi azi în zonele cu agricultură intensivă.

O altă tehnică era tehnica **„clădirii pereţilor cu furca"**, care foloseşte cu precădere pămîntul şi paiele într-un amestec bine călcat sub copitele cailor ori frămîntat cu picioarele de către om pînă se forma o pastă compactă foarte legată datorită paielor intrate în compoziţia ei şi care era aşezată cu furca în straturi succesive. Fiecare din straturi — înalt de cel mult o jumătate de metru — era lăsat în timp de vară să se usuce cîteva zile înainte de a fi pus următorul rînd pînă la ridicarea pereţilor la înălţimea dorită. După ce se uscau aproximativ o săptămînă sau două, pereţii erau curăţaţi, ciopliţi „cu securea" (toporul), adică aduşi la „vinclu" şi la „sfoară" ca să fie netezi.

Procedeul descris este simplu şi casele astfel clădite se lucrau relativ uşor. Acest procedeu de construcţie al locuinţei din zona de cîmpie cercetată de noi este caracteristic şi pentru alte zone similare din ţară cum ar fi Cîmpia Dunării, mai cu seamă în satele din apropierea Zimnicei, pentru Dobrogea, Moldova etc.

O tehnică frecvent folosită, dar de dată mai recentă, este cea a **„construirii pereţilor din pămînt bătut cu maiul între cofraje de scîndură"**. La fel ca şi în tehnica descrisă anterior, înainte de a fi pus în cofraje pămîntul era bine amestecat cu paie, crenguţe, „ogrinji" şi apă pentru a se lega. Masa compactă rezultată era bine bătută cu maiul între cofraje, care se ridicau pe măsura înălţării pereţilor şi a uscării lor. După cîteva zile de uscare cofrajele se dădeau jos, rezultînd astfel pereţii netezi, de forme geometrice perfecte, nemaifiind nevoie de o „cioplire" ulterioară — aşa cum era ne-

https://biblioteca-digitala.ro

cesar în tehnica clădirii pereților cu furca — această tehnică prezentînd astfel o etapă nouă, avansată, față de cele descrise anterior.

Toate procedeele menționate nu foloseau fundația sau o foloseau începînd direct de la suprafața solului care servea astfel drept „vatră de casă" sau „fața casei", vechi denumiri locale ale acestei părți. Vatra era lipită și apoi întreținută cu lut, formînd astfel o suprafață plană și netedă. Solul de casă se curăța de iarbă iar în unele cazuri era și bătătorit. Caracteristica comună a tehnicilor descrise este folosirea în general a materialelor „crude" nefasonate în prealabil.

Odată cu asimilarea unor procedee noi în construcții a început fasonarea prealabilă a materialelor crude, cum este de exemplu „chirpiciul", lutul amestecat cu paie sau pleavă și fasonat, denumit în limbaj local „văioagă" sau „bruji" sau folosirea din ce în ce mai frecventă a cărămizilor făcute local și a celor industriale. Alături de utilizarea materialelor noi de construcție apare fundația care în etapa inițială era din piatră, apoi din ciment, sau ciment cu piatră fasonată. Aceste noi elemente constituie o etapă superioară în evoluția tehnicii construcției de locuințe în mediul rural în zona de cîmpie cercetată. Noile materiale de construcție, care au avut drept consecință folosirea unor tehnici avansate, au permis meșteșugarilor rurali, specializați în construcția locuințelor, realizarea într-un timp scurt a unor construcții frumoase, încăpătoare și mult mai trainice, ce rivalizează cu cele din mediul urban, atît din punct de vedere al aspectului exterior, cît și al confortului și funcționalității încăperilor. În momentul de față în construcția de locuințe, materialele „crude" în mare măsură au cedat locul produselor de fabrică, folosindu-se tot mai mult cărămida arsă, sau alte materiale prefabricate ca de exemplu blocuri de beton autoclavizat, fapt ce a determinat în mod firesc o creștere a randamentului muncii, pereții unei case ridicîndu-se în maximum o săptămînă, față de cîteva săptămîni cum se întîmpla în cazul folosirii procedeelor tradiționale. La noile locuințe ceramica smălțuită înlocuiește tencuiala de mortar, faianța se utilizează larg pentru amenajarea băilor, bucătăriilor, șpaisurilor (cămărilor), vatra de pămînt cedează locul linoleumului și scîndurilor, tîmplăria provine din fabrică, iar pentru învelitoare în loc de „goz" și „nadă" se folosesc tabla și țigla.

Un element esențial al arhitecturii tradiționale care a suferit în evoluția sa substanțiale transformări este acoperișul. Acoperișul la casele tradiționale din zona de cîmpie era în cea mai mare parte în „două sau patru ape", drept materie primă de „învelit" servind paiele „gozul", sau trestia „nada". Frontoanele casei erau adesea clădite din văioagă tencuită cu mortar și în tencuială apărea o gamă de ornamente executate în majoritatea cazurilor după gustul estetic al meșterilor locali, demonstrînd o permanentă creativitate.

Tehnica tradițională a ridicării acoperișului prevedea în primul rînd realizarea acoperișului înalt, cu panta foarte mare pentru scurgerea apei și zăpezii, avînd o durabilitate în unele cazuri mai mare chiar de jumătate

https://biblioteca-digitala.ro

de veac. Pentru înălțarea acoperișului se punea pe zid, de jur-împrejur, o cunună de grinzi de lemn „la nivel" numită „costoroabă" peste aceasta se plasa o grindă groasă și cioplită dintr-un singur trunchi de copac numită „meșter grindă", sau „ursoaie", așezate transversal pe toată lungimea casei, adică peste „tindă" și „cea casă". Peste costoroabă și meșter grindă se puneau la distanțe de 1—1,5 metri grinzile perpendiculare vizibile din interiorul camerei. Deasupra acestora se „podea podul" cu scînduri sau cu „doște" suprapuse sub formă neregulată și acoperite cu un strat subțire de lut care forma „fața podului". Capetele grinzilor interioare susțineau „cornii" sau „căpriorii", de obicei prinși în cuie de lemn și fixați în partea de sus cu niște „scleme". Cornii erau „cusuți" la distanțe egale cu „leațuri" peste care se așeza „gozu" sau „trestia". La casele vechi, construite pe la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, jos la „streașină" pentru susținerea paielor erau bătute cîteva cuie lungi de lemn în formă de raze numite „mînă". Pregătitul paielor pentru acoperiș cerea o atenție deosebită. Ca să rămînă întreg, paiul era îmblătit cu „îmblăceul" și apoi dispus pe acoperiș în straturi. Începînd cu primele decenii ale secolului nostru, în construcția acoperișului se observă unele modificări dictate de asimilarea unor materiale noi. Acoperișul casei tradiționale se transformă treptat evoluînd de la formele sale arhaice tradiționale la formele moderne cerute de noile procedee tehnice și de estetica arhitecturii populare contemporane. Dacă unele elemente tradiționale încă persistă în construcția acoperișului caselor țărănești cum ar fi costoroaba, căpriorii, leațurile, altele ca meștergrinda și grinzile au dispărut, aceasta condiționată de apariția noilor materiale ca tabla, sticla, asbocimentul, tavanul tencuit. În acest fel în contextul eliminării unor materiale și tehnici tradiționale și-au făcut în chip firesc apariția formele noi care demonstrează perfecționarea continuă a locuinței contemporane în mediul rural.

Zona de deal și munte oferind ca material principal de construcție lemnul se caracterizează prin tehnici de lucru specifice, care imprimă arhitecturii locale diferențieri pregnante față de zona de cîmpie.

O caracteristică a arhitecturii vechi românești din zona de munte este tehnica construcțiilor țărănești în „furci" (pari în formă de furcă fixați în colțurile caselor) de esență tare din gorun sau „cer", bine bătute în pămînt, în colțurile „vetrei" — fața casei. Furcile erau unite între ele cu un gard de nuiele ce forma peretele construcției. În zonele cercetate ca și în alte zone din Transilvania este des întîlnită tehnica construcțiilor în „potici", lemne crăpate în fîșii subțiri și împletite în perete în poziție verticală. Ambele tehnici foloseau pentru „mălădărit" lipitura, un amestec din lut cu paie mărunte ori pleavă, aplicată dinăuntru și pe dinafară în mai multe straturi. Primul dintre straturi era cel mai gros, pentru a umple golurile dintre nuiele, al doilea și al treilea mai subțiri, avînd drept scop realizarea cît mai netedă a suprafeței pereților. Construcțiile ridicate cu această tehnică au fost frecvente în toate zonele de munte cercetate, ele depășind cu mult 150 ani vechime, exemplare rare conservîndu-se și azi. De cele mai multe ori, construcția era fără fundament, formînd casa tipică acelei perioade „casa

https://biblioteca-digitala.ro

pe vatră", adică pe locul netezit ce intra între pereți și care forma „fața casei" sau „vatra casei", de unde și numele de „casă pe vatră". Această tehnică de construcție țărănească o încadrăm în categoria celor mai vechi tehnici românești folosite în toate zonele de munte și deal.

O altă tehnică este cea a construcțiilor țărănești din bîrne de lemn, fie rotunde — „sule" — fie cioplite — „bîrne" sau „lobde". În acest caz, cînd se începea construcția casei, în cele patru colțuri era așezată cîte o piatră mare fără a se face alt fundament. Peste cele patru pietre se așezau „tălpile casei", masive, cioplite în patru muchii. Esențele lemnoase folosite la confecționarea tălpilor erau gorunul și cerul. Existau cazuri frecvente cînd tălpile erau din lemn rotund, așa cum se aducea din pădure. Acestea aveau uneori o grosime așa de mare încît pe ele se crăpau lemnele pentru foc, servind deci drept „tăietor de lemne". Peste tălpi se puneau bîrne rotunde sau cioplite pînă la înălțimea dorită a pereților. Capetele bîrnelor se încheiau „în chiotori românești" sau „tiotori". Această tehnică — după mărturia informatorilor — asigura pe deplin trăinicia construcției, — „o casă durată în chiotori nu se huluie cît e lumea".

Cînd pereții erau ridicați peste ultimul rînd de bîrne se puneau „juguri" de jur împrejur și „grindariu", peste care erau așezate grinzile. Peste acestea, la capete, se fixau „cununile" de care se sprijineau „coarnele" sau „cornii". Cornii caselor erau „cusuți" între ei cu „lețuri", așezate la distanțe egale unele de altele, pentru că acestea la rîndul lor serveau drept suport pentru șindrilă, cu care se acoperea casa în mod frecvent.

O tehnică de asemenea răspîndită era cea denumită — în termeni locali în „șoși" cu „contrașoși". Casa nu mai era clădită fără temelie, cu bîrnele direct pe pămînt sau pe niște pietre puse în cele patru colțuri, ci pe o temelie de piatră înaltă de 80—100 de centimetri ceea ce determina eliminarea în unele cazuri a unui element tradițional al construcțiilor țărănești din zonă — referindu-ne în acest caz nu la prispă — ci la „subperete" sau „tărnaț". Din punct de vedere constructiv apăreau unele modificări, bîrnele nemaifiind, ca înainte, fasonate în patru fețe și încheiate în „coada rîndunicii", ci cu tradiționalele „chiotori" cu capetele ieșite, introducîndu-se noua tehnică a șoșilor unde materialul lemnos nu era folosit ca în tehnicile precedente pe orizontală, ci pe verticală. La colțuri existau niște șoși care aveau săpate șanțuri umplîndu-se cu bîrne de la un șoș la altul, iar la colțuri se fixa cîte un contrașoș pentru întăritură. Această tehnică mai nouă — după informațiile primite de la meșteșugari — tinde să se contureze în două variante : a) cea a șoșilor în poziție verticală și b) cea a șoșilor în poziție orizontală „culcați". Bîrnele de dimensiuni variabile se fixau în șoși cu ajutorul „cățeilor" formînd în acest mod „tăbliile pereților".

Tehnicile constructive în lemn, unele de o vechime considerabilă, sînt atestate încă în neolitic, iar altele, cum este cea „în șoși", prin secolul al X-lea și chiar mai devreme. Cercetările arheologice din Transilvania, legate de apariția voevodatelor românești din zonă, au scos la iveală această ultimă tehnică „în șoși", în săpăturile de la Dăbîca și Mănăștur, județul Cluj.

https://biblioteca-digitala.ro

Deci, încă cu multe secole în urmă putem vorbi de o unitate arhitectonică românească în Transilvania ce s-a bazat pe o străveche tradiție, transmițîndu-se din generație în generație pînă în zilele noastre, formînd astfel unitatea arhitecturii populare românești în lemn.

Ca un aspect semnificativ de relevat în tehnica construcțiilor țărănești în zona de deal și munte este folosirea alături de lemn și a altor materiale de construcție, cu tehnicile adecvate. S-au răspîndit astfel chiar în zone de imense păduri construcțiile din văioagă, caracteristice zonelor de cîmpie.

Acoperișul caselor tradiționale era cel mai frecvent construit în „două sau patru ape" și cu frontoane la capete. Casele erau acoperite cu șindrilă din lemn de fag ori de brad dată cu „horju" pentru a se „vuji", adică a intra una în alta devenind toată suprafața acoperișului netedă și bine „păsălită" pentru a împiedica pătrunderea apei. Casele erau podite cu răslogi, horjite cu șindrilă, intrate una în alta, formînd astfel „fața podului". În casă, podeaua era nelipită, dar în pod se dădea o lipitură din lut pentru a se obține o suprafață netedă. În pod se țineau de obicei bucatele, porumbul uscîndu-se cu „coceni" pe toată fața podului și numai în ajunul Crăciunului se „desfăca", iar grîul, orzul și ovăzul erau puse în grămezi pe fața podului pentru a se usca și păstra toată iarna.

În ultimele decenii, materialele noi de construcție au înlocuit și în zonele de deal și munte lemnul, astfel că 90 la sută din case sînt astăzi construite din cărămidă.

În afara materialelor noi, asimilate în bună parte, se poate constata și modificarea unor forme în ce privește un element tradițional cum este acoperișul. Trecerea, spre exemplu, de la acoperișul de paie „cionc" la formele acoperișului mult mai jos și învelit cu țiglă reprezintă de fapt un pas înainte în evoluția casei țărănești, ajungîndu-se la o sinteză, la tipologie arhitecturală contemporană creată de noile condiții de viață ale poporului nostru.

Locuința țărănească în evoluția sa a fost dependentă de condițiile istorice, social-economice, de factori de ordin geografic. Datele etnografice oferite de materialul concret de teren atestă că unul și același mod de viață economică, precum și condiții climatice asemănătoare oferă premisa creării unor tipuri identice de locuințe, cu elemente etnice comune, în zone diferite. În acest sens tipul românesc de casă — deci tipul inițial, românii fiind primii locuitori ai acestor meleaguri — a influențat populațiile stabilite ulterior. De exemplu, în zonele limitrofe de la poalele Munților Apuseni, în unele sate cu populație mixtă, elementele arhitecturale românești au fost preluate integral sau parțial de către maghiari sau alte populații.

Vom încerca să analizăm locuința tradițională din zonele cercetate, încadrînd-o în ansamblul general al locuinței românești din întreaga Transilvanie, deoarece a urmat aceeași evoluție, existînd o evidentă unitate pe această mare zonă etnografică românească cu o cultură tradițională milenară. Dacă în privința materialelor de construcție și a tehnicilor de lucru s-au evidențiat mici diferențieri, în ce privește evoluția planului locuinței

https://biblioteca-digitala.ro

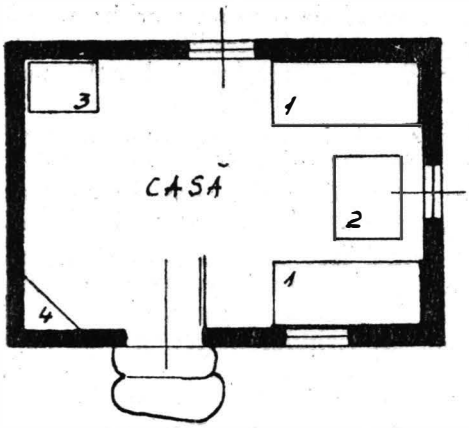

1 — Pat
2 — Masă
3 — Cuptor
4 — Colţar

Locuinţă cu o singură încăpere — com. Lujerdiu, jud. Cluj.

Schiţe : RADU O. MAIER
Desene : MARIUCA VULCĂNESCU

Fig. 1

tradiţionale se remarcă o reală unitate, similitudinea elementelor de bază, cu deosebiri locale doar de terminologie şi în unele aspecte secundare.

În zonele cercetate, materialul de teren ne-a oferit toate tipurile de locuinţă, începînd cu formele cele mai vechi, dintre acestea unele nelocuite acum, altele devenind doar anexe ale gospodăriei. În acest sens atestăm încă existenţa celei mai vechi forme de locuinţă ţărănească din Transilvania „casa cu o singură încăpere" (fig. 1) (în Lunca Vaşcăului şi Coleşti — jud. Bihor, Lujerdiu — jud. Cluj), dispărută încă la sfîrşitul secolului trecut, destinată azi altor funcţii gospodăreşti, — ca depozit de alimente sau bucătărie de vară.

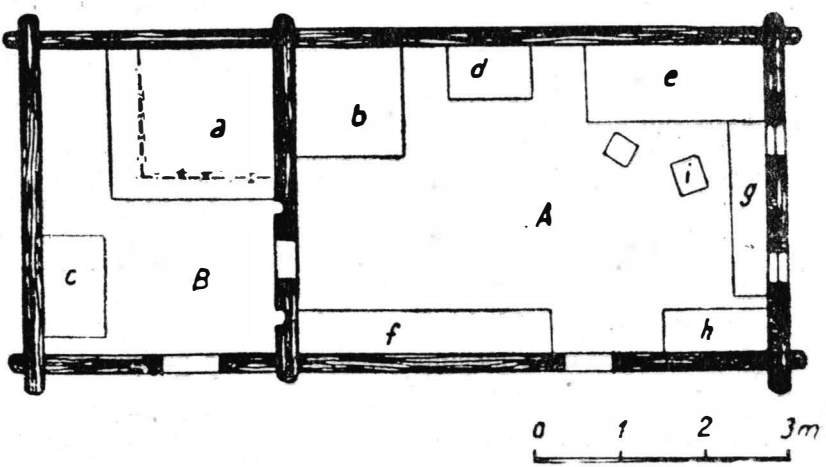

Fig. 2 — **Casa românească din Transilvania cu tindă şi cameră de locuit.** A = casă, B = tindă. **Sfirşitul secolului al XVIII-lea, comuna Dirja, jud. Cluj.**

https://biblioteca-digitala.ro

Locuința românească din Transilvania ca și întreaga arhitectură românească au urmat aceleași coordonate de dezvoltare, evoluînd de la casa cu o singură încăpere, la casa cu două încăperi : „casa de locuit și tinda" (fig. 2), cu vatră liberă, „corlan" și cuptorul de gătit mîncare. Mărturii autentice în acest domeniu al culturii populare și adevărate exemplare ale arhitecturii locale sînt casele cu tindă a lui Tărzea Maria din Girișul de Criș (jud. Bihor) și a lui Ghiță Dumitra din Nojorid (jud. Bihor) depășind vechimea de 150 de ani.

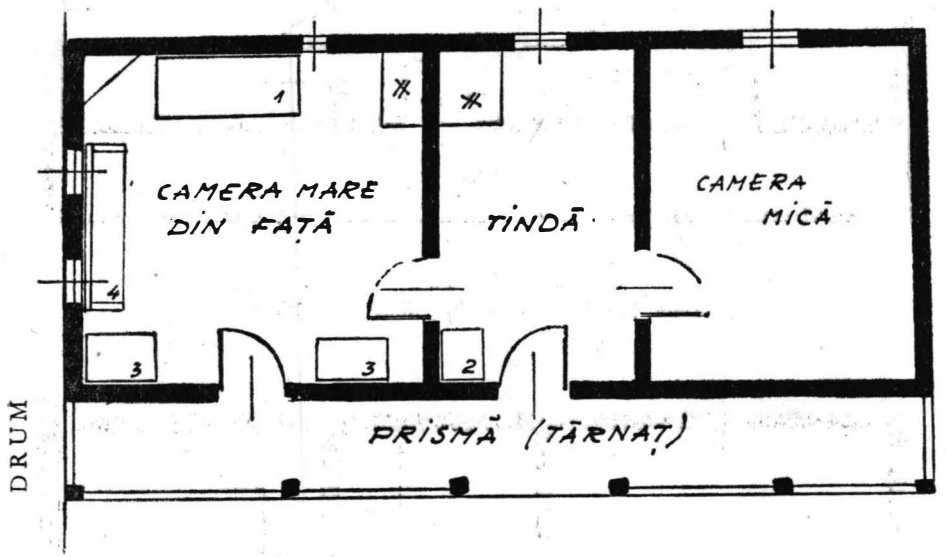

Fig. 3 a

1 — Pat
2 — Masă
3 — Ladă
4 — Laiță

Casă din Remetea Chioarului, jud. Maramureș.

Evoluția în continuare a locuinței din partea de nord-vest a Transilvaniei a urmat coordonate similare cu ale locuinței de pe întreg teritoriul țării, trecînd de la casa cu două încăperi la casa cu trei încăperi **„casă-tindă-casă"** (fig. 3 a, b, c, d) sau **„casă-tindă-cămară"** (fig. 4) sau mai multe încăperi **„casă-tindă-casă-cămară"** (fig. 5) și bineînțeles casele mai noi cu mai multe încăperi, cu bucătărie, baie, cămară.

În unele cazuri, planurile caselor au urmat aceeași dezvoltare, numai că aveau o singură cameră de locuit, tinda și o magazie de alimente, ori prin divizarea tindei în două încăperi, tinda propriu-zisă, care servea drept bucătărie, și cămara pentru păstrarea grînelor și a alimentelor. Aceasta este în general evoluția locuinței tradiționale românești din Transilvania începînd cu mijlocul secolului al XVIII-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

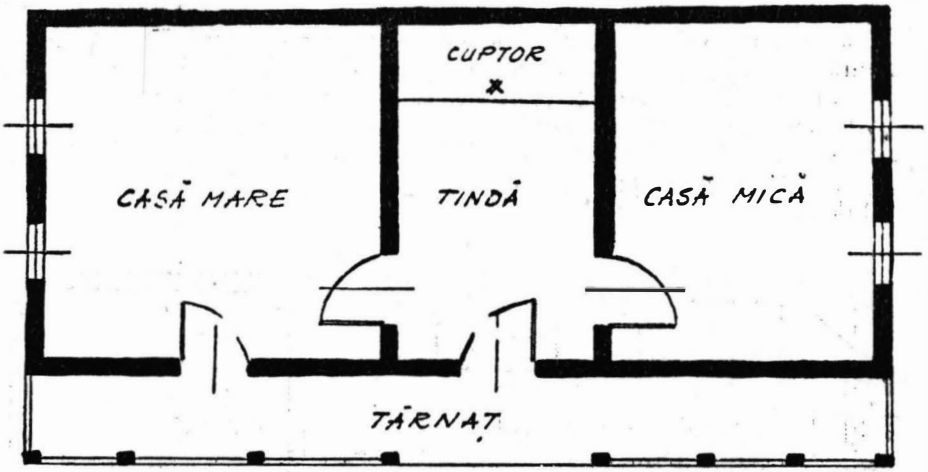

Fig. 3 b
Casă din Supuru de Sus, jud. Satu Mare.

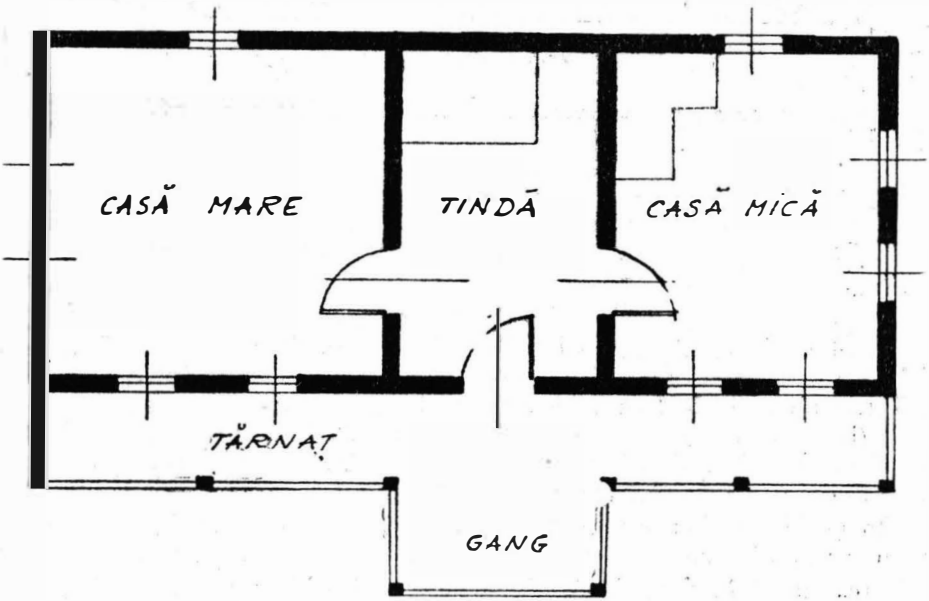

Fig. 3 c
Locuință din Căianul Mic, jud. Bistrița-Năsăud.

https://biblioteca-digitala.ro

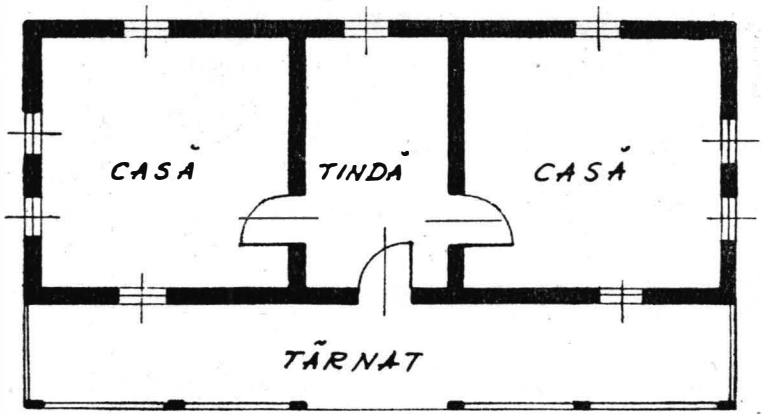

Fig. 3 d
Casă veche, Tileagd, jud. Bihor.

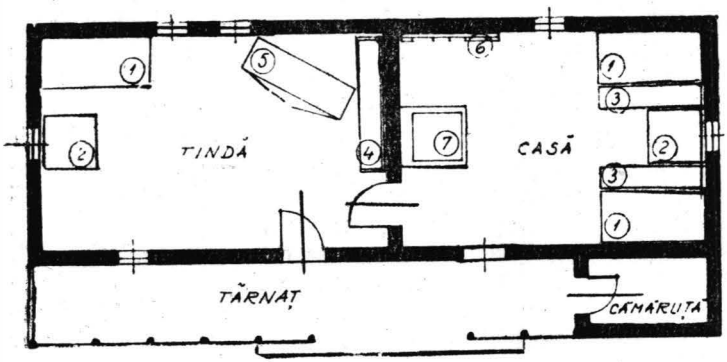

Legendă :

1 — Pat
2 — Masă
3 — Scaun
4 — Ladă
5 — Dulap
6 — Stălaje
7 — Șpori

Fig. 4
Casă veche, Leheceni — jud. Bihor.

Un element caracteristic casei tradiționale era „tîrnațul" „superetele" „subtoaia" „șatra", specific întregii Transilvanii. Se poate observa destul de frecvent faptul că multe case au fost construite fără tîrnaț, apoi, cu timpul, locuitorii revenind la forma anterioară, adăugîndu-i casei acest element specific, numit acum „tărnaț străin" prin faptul că el a fost adăugat. Pe lîngă cercetările de teren, evoluția locuinței caracteristică românilor din Transilvania este ilustrată atît de diferitele documente de arhivă ale vremii, cît și de exemplarele arhitectonice păstrate încă, deși în număr redus, pe valea Someșului, Firizei, Arieșului, valea Borșei, valea Lunei, Lujerdiului, valea Mureșului, unde acest tip caracteristic de casă coexistă pînă în zilele noastre cu formele noi.

https://biblioteca-digitala.ro

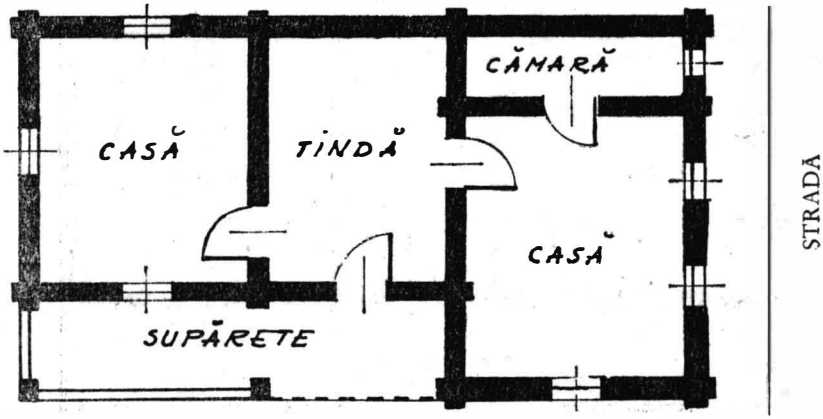

Fig. 5
Casă veche de bîrne, Coleşti — jud. Bihor.

Locuinţa cu două, trei încăperi, sau chiar mai multe este numită în Transilvania **casă : casa de locuit** are denumiri specifice pentru fiecare încăpere : a) prima încăpere se numeşte **„casa cea mică"**, **„casa dinapoi"**, **„casa de către teleti"**, şi prin funcţiile pe care le îndeplineşte reprezintă locul unde se desfăşoară întreaga activitate a familiei. Aceasta este camera în care familia doarme, gospodina pregăteşte mîncarea, se efectuează activităţile casnice ale familiei. În această cameră se află **„cuptorul — soba"**, **„căndălăul"** sau **„şpoieriul"** pentru pregătirea bucatelor, şi un loc special după vatră unde se poate dormi, b) camera din faţă se numeşte **„casa dinainte"**, **„casa mare"**, **„camera din faţă"**, **„soba curată"**, **„casa de către uliţă"**, **„casă"**. Această cameră cu intrare din tindă este „îmbrăcată de sărbătoare" cu perne „cu ciur", şi ţesături pe paturi, cu blide pe pereţi, icoane pe sticlă provenite din diver e centre meşteşugăreşti, vase atîrnate de grinzi sau de meşter grindă, ori cu feştaniile ce se fac la mort lipite de grindă în formă de cruce. Aici, de obicei, nu se face focul, lipsind soba de încălzit, încăperea fiind locuită de gazdă numai în timpul sărbătorilor sau pentru musafiri.

Tinda este o încăpere de trecere, de aici intrîndu-se în încăperile casei, iar funcţional se foloseşte în cele mai multe părţi ale ţării pentru depozitatul diferitelor obiecte de uz gospodăresc, unele provizii şi foarte rar pentru locuit. În unele zone cercetate (exemplu zona Tinca şi Oradea — jud. Bihor) tinda serveşte şi ca bucătărie, aici fiind plasat cuptorul de gătit „şpoieriul" şi cuptorul de copt pîinea pe vatră şi vatra liberă. În casele vechi, tinda era lipsită de tavan, deasupra cuptorului de pîine existînd o apărătoare, o leasă din nuiele lipită cu lut pentru a proteja acoperişul de scîntei, ori din bîrne lipite numită „corlan", „bîrniţă", „băbătie", „băbură", etc. specific locuinţei tradiţionale româneşti din Transilvania. De asemenea,

https://biblioteca-digitala.ro

la casele vechi, în tindă se făceau una sau două orificii în perete numite „olurar" sau „podiş" în care se păstrau apa de băut sau oalele cu lapte, puse la prins. Tot în tindă se află şi groapa de cartofi numite „crompe" sau „pere de pământ".

Necesitatea depozitării produselor agrare mai abundente a determinat crearea de noi spaţii, apărînd astfel „cămara", ca o rezultantă a împărţirii în două a tindei.

Cămara are intrarea fie din tindă, fie din tărnaţ şi este destinată păstrării produselor alimentare precum şi uneltelor necesare industriei casnice textile, aici plasîndu-se de asemenea hambarele şi lăzile pentru făină şi cereale.

Menţionăm că acest tip de locuinţă, cu aceleaşi caracteristici, este întîlnit în toate provinciile istorice româneşti: Muntenia, Oltenia, Moldova, Banat, Transilvania, fiind generată de condiţiile similare de viaţă şi de unitate etnică şi culturală a românilor. Planurile şi evoluţia locuinţei din zonele cercetate se încadrează în dezvoltarea locuinţei din toată Transilvania, aceasta influenţînd după cum am mai menţionat şi alte populaţii de exemplu pe saşi şi pe secui care au asimilat multe elemente ale locuinţei româneşti.

Evidenţiem drept un aspect particular, dar după opinia noastră de un real interes etnografic, existenţa în aceste zone a caselor „gemine" (Fig. 6) destinate locuirii în ele a doi fraţi. Asemenea case le-am întîlnit frecvent în zona Vaşcău, Beiuş, Cluj. Tipul de casă „gemină" depistat de noi în Săliştе de Vaşcău şi Leheceni (jud. Bihor) prezintă un interes etnografic deosebit nefiind încă semnalată în literatura de specialitate. Aceasta reflectă o soluţie de organizare structurală a locuinţei deosebit de originală şi ingenioasă cu **simetrie pe diagonală.** (Fig. 7). Spre deosebire de „casele gemine"

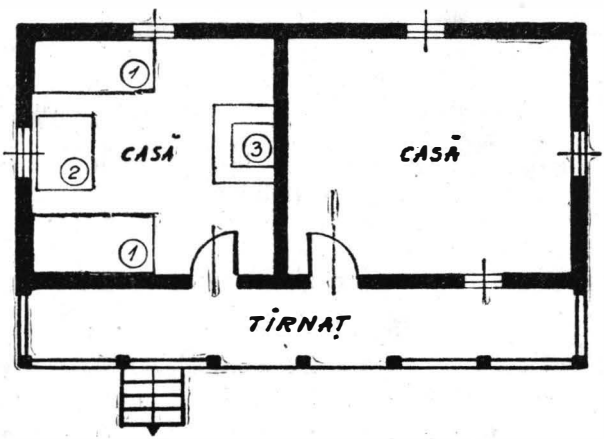

Legendă:

1 — Pat
2 — Masă
3 — Spori

Fig. 6
Casă veche, Cristuru de Sus, jud. Bihor.

https://biblioteca-digitala.ro

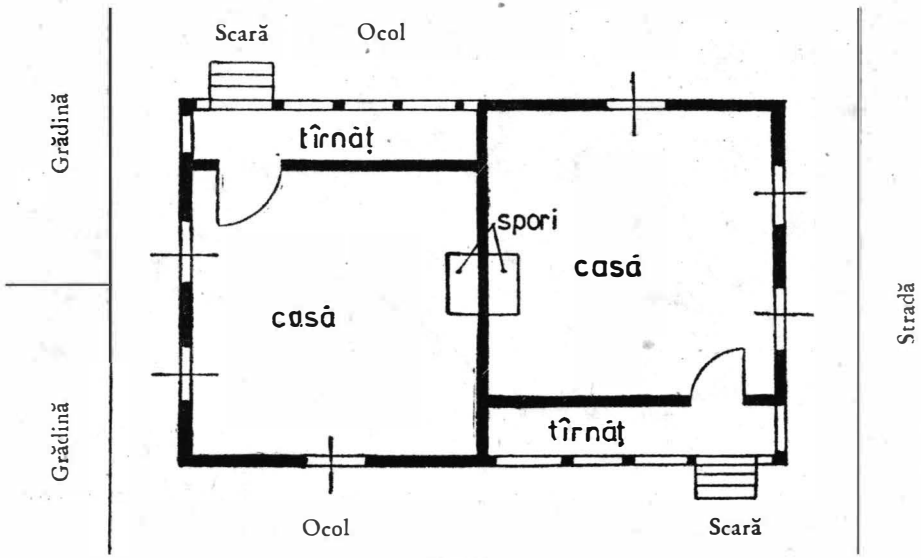

Fig. 7

Casă geamănă pe diagonală, Săliştea de Vaşcău.

din zonele citate, exemplarele depistate de noi pe teren nu aveau intrarea dintr-un singur tîrnaţ şi fiecare locuinţă prezenta acest element plasat de o parte şi de alta a casei. Organizarea casei şi a gospodăriei prezintă o perfectă simetrie : o casă cu un singur acoperiş, cu un superete pe dreapta şi cu celălalt pe stînga, cu o cămară pe dreapta şi cealaltă cămară pe stînga, cu părţile din ogradă divizate absolut simetric şi egal.

Trecerea de la structura tradiţională a locuinţei transilvănene din zonele cercetate pînă la formele contemporane s-a desfăşurat în decurs de multe decenii. Primele decenii ale secolului nostru marchează o etapă importantă în evoluţia locuinţei ţărăneşti, proces dinamizat în ultimele trei decenii, cînd în cultura populară materială şi spirituală s-au desfăşurat substanţiale transformări sub raport structural, funcţional şi estetic. Contactul tot mai strîns dintre sat şi oraş, ridicarea mediului rural la nivelul civilizaţiei urbane au determinat nemijlocit importante schimbări în evoluţia locuinţei ţărăneşti. O statistică actuală ar constata că azi numărul locuinţelor cu 5—6 camere este cu mult mai mare decît al celor cu 2—3 camere, noilor încăperi conferindu-li-se alte funcţionalităţi, adecvate confortului modern : hol, sufragerie, dormitor, camera copiilor, camera bătrînilor, baie, bucătărie, cămară etc.

O tendinţă tot mai evidentă în evoluţia locuinţei ţărăneşti transilvănene este mărirea spaţiului funcţional nu numai pe orizontală, — aşa cum se obişnuia pînă în ultimul deceniu — ci şi pe verticală prin apariţia caselor cu un etaj, evidentă influenţă a arhitecturii urbane.

https://biblioteca-digitala.ro

Menţinerea unor elemente tradiţionale în actuala structură a locuinţei ca tărnaţul sau cele două ferestre la stradă certifică faptul că procesul evoluţiei presupune dispariţia treptată a vechiului şi asimilarea gradată a noului.

Pe baza materialului faptic — cunoscut şi aprofundat prin investigaţii de adîncime în zonele menţionate — relevăm cîteva concluzii de ordin general privind arhitectura populară din partea de nord-vest a ţării :

— evidenţierea unor tehnici şi materiale de construcţie diferenţiate pentru zonele de cîmpie şi cele de deal şi munte ;

— unitatea structurală a locuinţei ţărăneşti în toate zonele cercetate ;

— integrarea evoluţiei locuinţei ţărăneşti din partea de nord-vest a ţării în ansamblul locuinţei din Transilvania, ilustrînd unitatea acestei mari zone etnografice ;

— valorificarea unor elemente specific locale în cadrul formelor contemporane ale locuinţei ţărăneşti care evoluează funcţional şi estetic spre locuinţa caracteristică mediului urban.

GLOSAR DE TERMENI DIALECTALI

la vinclu	= neted
la sfoară	= neted
ogrinji	= resturi de nutreţ din paie şi fîn
vatră de casă „faţa casei"	= pardoseala din pămînt bătătorit a casei
materiale crude	= nearse
chirpici văioagă bruji	= cărămidă nearsă
goz	= paie
nadă	= trestie
învelit	= acoperit
grinzi la nivel	= perfect orizontale
costoroabă	= cunună de grinzi
meşter grindă ursoaie grindariu	= grinda dispusă pe toată lungimea casei
doşti	= scînduri interpătrunse
faţa podului	= partea podului lipită cu pămînt
scleme	= legăturile superioare ale cornilor
corni cusuţi	= corni prinşi între ei
îmblăceul	= unealtă pentru bătut cerealele
a mălădări	= a tencui
casă pe vatră	= casă cu podeaua de pămînt
sule	= bîrne de lemn rotunde
lobde	= scînduri groase din esenţe lemnoase tari
talpa casei	= fundament
jug	= cunună de grinzi

https://biblioteca-digitala.ro

liorju	= unealtă pentru făcut şanţuri în lemn
a vuji a păsăli	= a se îmbina
a desfăca	= a curăţa porumbul de boabe
cionc	= teşit
corlan birniţă băbătie băbură	= element al tindei pentru apărarea acoperişului de scîntei
tîrnaţ superete subtoaie	= element în construcţia casei ţărăneşti de forma unui coridor în jurul casei
şatră tîrnaţ străin	= coridor adăugat ulterior
olurar podiş	= firidă în care se ţine vasul cu apă
pere de pămînt crompe	= cartofi

Termenii au fost trecuţi în ordinea lor din text.

RECHERCHES SUR L'HABITATION POPULAIRE DU NORD-OUEST DE LA ROUMANIE

— *Résumé* —

Notre étude sur l'architecture populaire du nord-ouest de la Roumanie comprenant aussi bien les plaines (zones de Tinca, d'Oradea et de Marghita dans le district de Bihor), celles de Supur (district de Satu Mare), que les collines et les montagnes (zones de Vaşcău, Beiuş, Vadu Crişului (district de Bihor), de Şimleul Silvaniei (district de Sălaj), de Baia Mare et du Vişeu (district de Maramureş), de Bistriţa Năsăud (district de Bistriţa Năsăud) et enfin celles de Gherla et Cluj (district de Cluj), est fondée sur les recherches de terrain et les données concrètes qui y ont été recueillies.

Celles-ci nous mènent aux conclusions suivantes :

1. L'existence d'une difference de technique ainsi que des matèriaux de construction selon les règions : plaines, collines, montagnes.

2. L'unité de structure de l'habitation rurale pour toutes les zones étudiées.

3. L'intégration de l'evolution rurale du nord-ouest de la Roumanie dans l'ensemble de toute la Transilvanie, met en évidence l'unité de cette étendue zone ethnographique.

4. La mise en valeur de certains éléments spécifiques pour la région dans le cadre des formes contemporaines, dont l'évolution fonctionnelle et esthéthique de la maison rurale se rapproche de la maison spécifiquement urbaine.

https://biblioteca-digitala.ro

ARTA

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PICTURA ICOANELOR DIN MOISEI ŞI IRADIEREA EI ÎN ZONELE ÎNCONJURĂTOARE ÎN VEACUL AL XVII-LEA

Dr. MARIUS PORUMB

Un important număr de icoane este legat de mănăstirea Moisei, unde viaţa monahală este atestată documentar încă în primii ani ai veacului al XVII-lea[1]. Pe la 1637 se găsea în mănăstire chiar un episcop, Dumitru Pop, ceea ce presupune că la această dată exista aici o intensă activitate.[2]

În această mănăstire se pare că a fiinţat un atelier de zugrăvit icoane pe lemn, dacă nu chiar o şcoală de zugravi, care a pictat nu numai pentru mănăstire, ci şi pentru alte biserici din Maramureş sau ţinuturile învecinate.

În biserica de lemn a mănăstirii Moisei se mai păstrează trei icoane care datează din această epocă.

Crist pe tron cu cartea legii (95,5×45 cm) este aşezat într-o arcadă sculptată direct în lemnul icoanei. Isus poartă plete, iar faţa îi este ascetică, spiritualizată, cu un nas alungit. Poartă o tunică roşie tivită cu galben-ocru la mîneci, gît şi brîu, peste care o mantie albastră-gri cade în falduri ce fac unghiuri drepte. Jilţul cu spătarul în hemiciclu este căptuşit cu verde, avînd marginile galbene. În partea inferioară icoana este foarte deteriorată, avînd grundul căzut, dar se mai văd încă unele elemente de decor ale tronului. Pe genunchiul stîng Crist ţine o carte deschisă, pe care se află o inscripţie slavonă. Nimbul şi fondul icoanei sînt de aur, tratat cu reliefuri de frunze şi vrejuri, formulă decorativă întîlnită şi la două icoane aparţinînd veacului al XVI-lea din biserica Mănăstirii Humor[3]. Decorul sculptural, în

1. Tit Bud, **Date istorice despre protopopiatele, parochiile şi mănăstirile române din Maramureş din timpurile vechi pînă în anul 1911**, Gherla, 1911, p. 89.
2. **Idem**, p. 99.
3. Icoanele de la Humor nu au fost publicate. Le cunoaştem doar din cercetările întreprinse în Moldova de Nord.

https://biblioteca-digitala.ro

însuşi suportul icoanei, reprezintă elemente preluate din sculptura Renaşterii ca de pildă arcada de semiove, pilaştrii decoraţi cu rozete şi vrejuri pictate.

Limbajul stilistic al icoanei presupune oarecari relaţii artistice ale mănăstirii maramureşene cu Moldova, legături cunoscute de altfel documentar pe întregul parcurs al veacului al XVII-lea[4].

Icoana sfîntului Nicolae (98×68 cm), lucrată evident de acelaşi artist, reprezintă pe arhiepiscopul de Mira în haine ar-

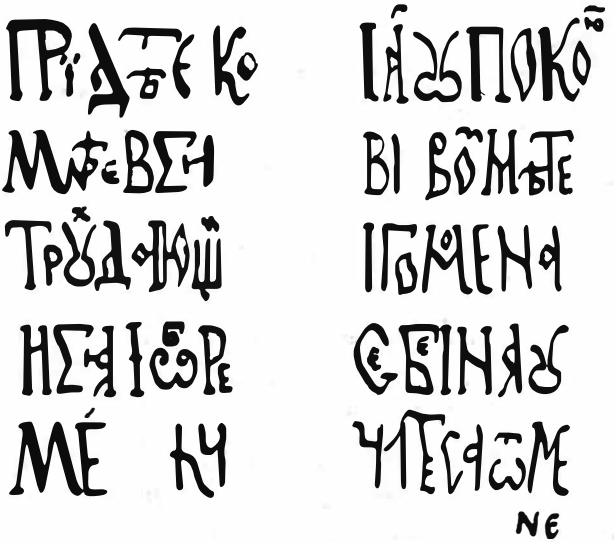

Fig. 1 — Inscripţie de pe icoana Isus pe tron, biserica Mănăstirii Moisei.

Fig. 2 — Inscripţie de pe icoana muceniţa Paraschiva, biserica din Breb.

4. Mănăstirea de la poalele Pietrosului avea legături cu Moldova de unde erau aduse cărţi sau veneau călugări. Numeroase date ne sînt furnizate de inscripţiile de pe cărţi. Ioan Bîrlea, **Inscripţii din bisericile Maramureşului**, Bucureşti, 1909, pp. 131—138; Mircea Păcurariu, **Legăturile bisericii ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în secolele XVI—XVIII**, Sibiu, 1968, pp. 131—138.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3 — Isus pe tron, începutul secolului al XVII-lea, detaliu, biserica Mănăstirii Moiseı.

hiereşti binecuvîntînd, iar de o parte şi de alta a icoanei centrale cîte cinci scene legate de viaţa acestuia. Scenele reprezintă : Sfîntul Nicolae vindecînd un bolnav(?) ; predicarea evangheliei (un grup de credincioşi îngenunchiaţi, iar sfîntul predică cu evanghelia în mîini) ; episcopul de Mira salvează trei nevinovaţi de la decapitare ; scena următoare pare a fi o interpretare greşită a unei binefaceri a sfîntului şi anume, corect, ea trebuia să reprezinte momen-

https://biblioteca-digitala.ro

tul în care Nicolae aruncă pe geam trei pungi cu aur în casa unui nobil sărac, ce avea trei fete de măritat[5]; un bărbat se prosternează în fața sfîntului; pe latura dreaptă: nașterea sfîntului Nicolae, scenă prezentată în două registre, în partea superioară pruncul în brațele mamei și tatăl cu o carte în mîini, iar în partea inferioară două serve spală pruncul; părinții se îngrijesc de educația lui Nicolae, scenă ce are în centru pe tînărul Nicolae, în spatele căruia se află mama și tatăl, îmbrăcat în caftan, iar în față un călugăr ce ține în mîini o tăbliță cu bucve; sfîntul Nicolae este consacrat de către episcopul de Mira succesor; vindecarea unui mut[6].

Fața sfîntului, din icoana centrală, este încadrată de barba și părul alb, tratate cu multă finețe. Fruntea înaltă, ochii mari cu cearcăne, nasul alungit și puțin butucănos, gura mică și subțire, ne sugerează un ascet. Fondul icoanei centrale este de aur, la fel ca al icoanei reprezentînd pe Isus pe tron din aceeași mănăstire.

Același zugrav de la Moisei a pictat se pare și icoana sfîntului Nicolae (83,5 × 61 cm) din biserica din Poienile Izei, icoană datată pe baza unei inscripții de I.D. Ștefănescu pe la 1604[7]. Tratarea feței, părului și bărbii sînt identice în cele două icoane. Zugravul a folosit în ambele cazuri o cromatică caldă stinsă. Pe laturile icoanei de la Poienile Izei sînt înfățișați în bust cîte trei sfinți, de o parte și de alta. În dreapta se disting Vasile, Grigore și Ioan, spre deosebire de icoana de la Moisei, unde sînt reprezentate scene din viața sfîntului.

Adormirea Maicii Domnului, icoană de hram a bisericii mănăstirii Moisei, încadrată în același decor sculptat în lemnul suportului, ne înfățișează o scenă amplă, cu numeroase personaje. Schema iconografică este cea obișnuită. Maria pe catafalc este înconjurată de apostoli, iar în planul al doilea o numeroasă asistență. Deasupra catafalcului într-un ovoid de raze — Isus Psihophor. În fundal, apare cetatea Ierusalimului, în centrul căreia se găsește un turn de poartă, ce ajunge pînă la cer. Acesta este un element compozițional ce face legătură cu registrul superior al icoanei, unde apar apostolii aduși pe nori de cîte un înger la înmormîntarea Mariei. Din ceruri apare Maria, înconjurată de îngeri, întinzîndu-i lui Toma centura. Culorile sînt vii: roșu strălucitor, verde măsliniu, albastru-gri, ocru, cenușiu, verde-veronez, portocaliu, carmin, fiind de altfel aceeași gamă cromatică cu a celorlalte icoane din biserica de lemn a mănăstirii Moisei.

Datarea icoanelor la începutul veacului al XVII-lea o facem pe baza elementelor arhaice ce le întîlnim, reprezentarea ascetică de tradiție bizantină, inscripțiile în limba slavă, dar și prin elementele de factură renascentistă, ca de pildă arcul de semiove sculptate, capetele de putti de la colțurile icoanelor, reprezentarea mulțimii și peisajului urban, în Adormirea Maicii Domnului, sau fondul de aur cu motive vegetale, elemente ce au

5. George Kaftal, **Iconography of the Saints in Central and South Italian Scools of painting**, Sansoni-Florence, 1965, col. 804.
6. **Idem**, col. 808.
7. I.D. Ștefănescu, **Arta veche a Maramureșului**, Ed. Meridiane, 1968, p. 86, datează această icoană fără să menționeze inscripția. În realitate icoana fiind într-un stadiu avansat de deteriorare abia se văd unele fragmente din ea.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4 — **Sfîntul Nicolae, începutul secolului al XVII-lea, detaliu din scena centrală, biserica Mănăstirii Moisei.**

pătruns în pictura icoanelor maramureşene din Moldova sau prin intermediul meşterilor din Slovacia şi Galiţia[8].

Confirmarea datării corecte a grupului de icoane de la Moisei o face icoana muceniţei Paraschiva, din biserica de lemn din Breb.

8. **Ikonen aus Polen,** Ikonenmuseum Recklinghausen, 1966, (Catalog), fig. 27, 77, 79; Jozef Myslivec, **Vychodoslovenské ikony,** în Uméni, anul XVII, 1969, nr. 5, pp. 404—424.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5 — Icoana sfintului Nicolae, detaliu.

https://biblioteca-digitala.ro

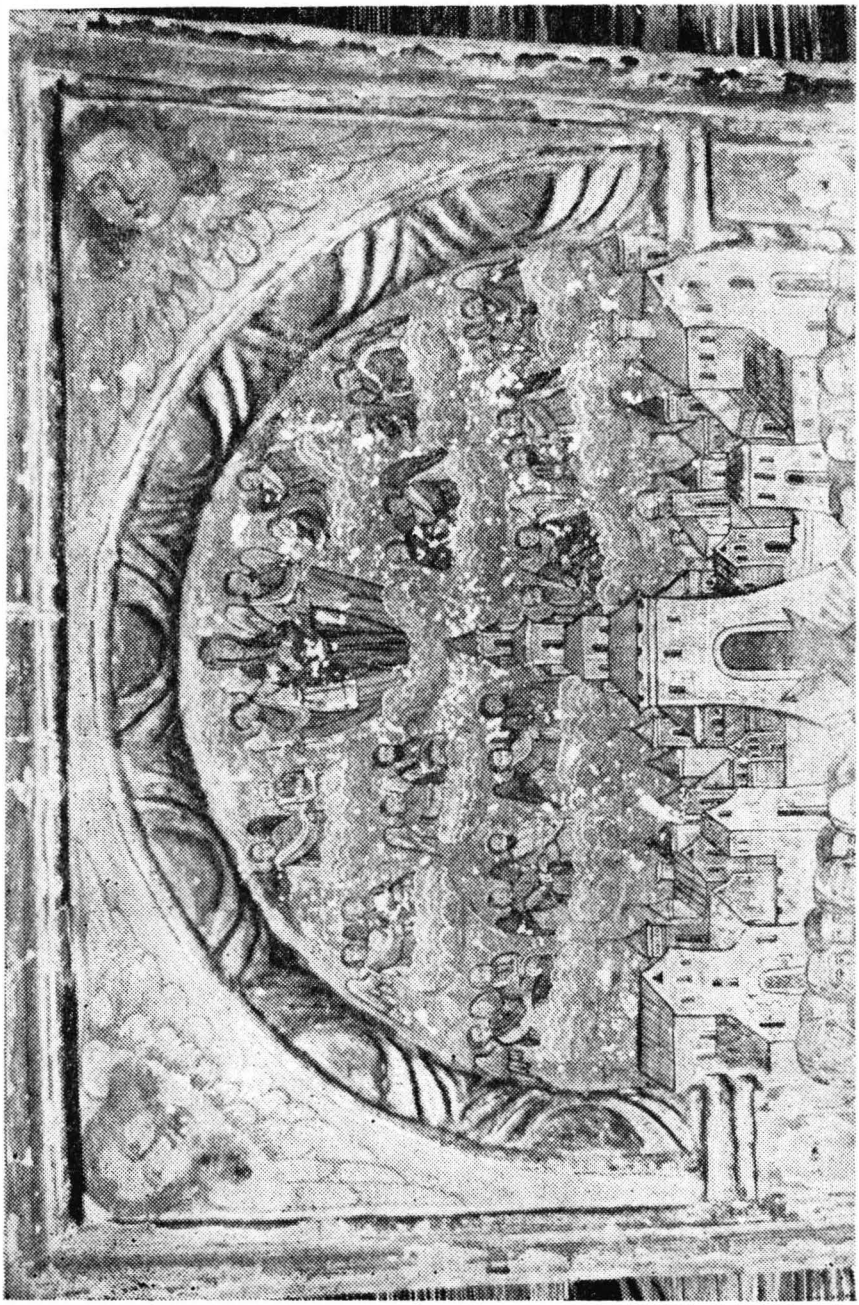

Fig. 6 — Adormirea Maicii Domnului, începutul secolului al XVII-lea, detaliu, biserica Mănăstirii Moisei.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 7 — Icoana muceniței Paraschiva, înainte de 1641, detaliu, biserica din Breb.

https://biblioteca-digitala.ro

Icoana de la Breb pare a fi lucrată de aceeași mînă ca și icoanele de la Moisei. În special asemănarea este izbitoare în privința fețelor. Zugravul a pictat și într-un caz și în celălalt personaje cu ochii conturați de pleoape și cearcăne, cu nasuri relativ butucănoase. Motive decorative asemănătoare apar pe tronul lui Isus de la Moisei și pe tivul hainei Paraschivei. Inscripția icoanei din Breb[9] impune o datare înainte de 1641, deoarece este de necrezut ca după această dată, cînd sînt aduse moaștele muceniței la Iași, zugravul maramureșean să comită o asemenea eroare, denumind-o pe cea care devenise patroana Moldovei, sfînta Paraschiva de Tîrnovo[10]. Într-un asemenea context nu putem fi de acord cu datarea făcută de Atanasie Popa privind icoanele din Mănăstirea Moisei.[11]

Existența la mănăstirea Moisei a unui centru de zugrăvit icoane se reflectă în faptul că în cîteva localități din jur se găsesc icoane de tipul celor trei din biserica mănăstirii de la poalele Pietrosului. În biserica din Vișeul de Mijloc, un fragment dintr-o icoană, din aceeași familie, reprezintă Nașterea lui Isus. Ancadramentul este același, iar detaliile păstrate sugerează ideea că icoana a fost lucrată de un zugrav din același grup.

Din vechea colecție Marțian au ajuns la Muzeul din Năsăud două icoane maramureșene[12], care deși foarte deteriorate ne vorbesc prin detaliile lor de faptul că atelierul de zugravi de la mănăstirea Moiseiului a avut comenzi chiar și în ținutul Năsăudului.

Din grupul Moisei fac parte și cîteva icoane din biserica de lemn din Borșa, care din păcate mai păstrează doar suporturile de lemn cu sculpturile specifice iconarilor moiseieni[13].

O icoană asemănătoare celor de la Moisei, reprezentînd Adormirea Maicii Domnului (96×73 cm) se află în biserica din Poienile Izei. Motive decorative sculpturale aidoma celor de pe icoanele de la Moisei împodobesc și această icoană, dar calitatea artistică a picturii este inferioară, culorile sînt stinse, fără strălucire, desenul mai puțin sigur, compoziția redusă la un număr mai mic de personaje. Icoana de la Poienile Izei este evident o lucrare mai tîrzie, de la mijlocul veacului al XVII-lea.

Legătura dintre grupul Moisei, de la începutul secolului al XVII-lea, și icoanele din veacul al XVIII-lea, o fac două icoane împărătești din biserica din Șieu. Icoana Deesis (121×85,5 cm) și cea a Mariei cu pruncul (121×86 cm)[14] reiau motivele decorative sculpturale de la Moisei, dar tehnica folosită de meșter este cu totul deosebită. Arcul de semiove, micile colonete contorsionate, ce susțin arcul, sau ramele, nu mai sînt sculptate direct în suport ca în cazul grupului de icoane amintit ci sînt aplicate, motiv pentru care și relieful lor este mult mai proeminent[15]. Dacă în principiu există o

9. Vezi fig. 2.
10. Atanasie Popa, **Cazania lui Varlaam**, Timișoara, 1944, p. 59; moaștele sfintei au fost aduse la Iași în 1641 la 13 iunie de către Vasile Lupu de la Constantinopol.
11. Atanasie Popa, **Biserici vechi de lemn din Transilvania și Maramureș**, Cluj, 1937, p. 71, care datează icoana sfîntului Nicolae „pe la 1775".
12. Icoane studiate cu prilejul unei vizite la Muzeul Năsăudean în vara anului 1969.
13. Icoanele din biserica de lemn din Borșa sînt într-un avansat stadiu de degradare, din care motiv nu se poate distinge nici o scenă.
14. I.D. Ștefănescu, **Op. cit.**, p. 84 fig. 31; 32.
15. Această tehnică se va generaliza în veacul al XVIII-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 8 — **Deesis, a doua jumătate a secolului al XVII-lea, detaliu, biserica din Şieu.**

https://biblioteca-digitala.ro

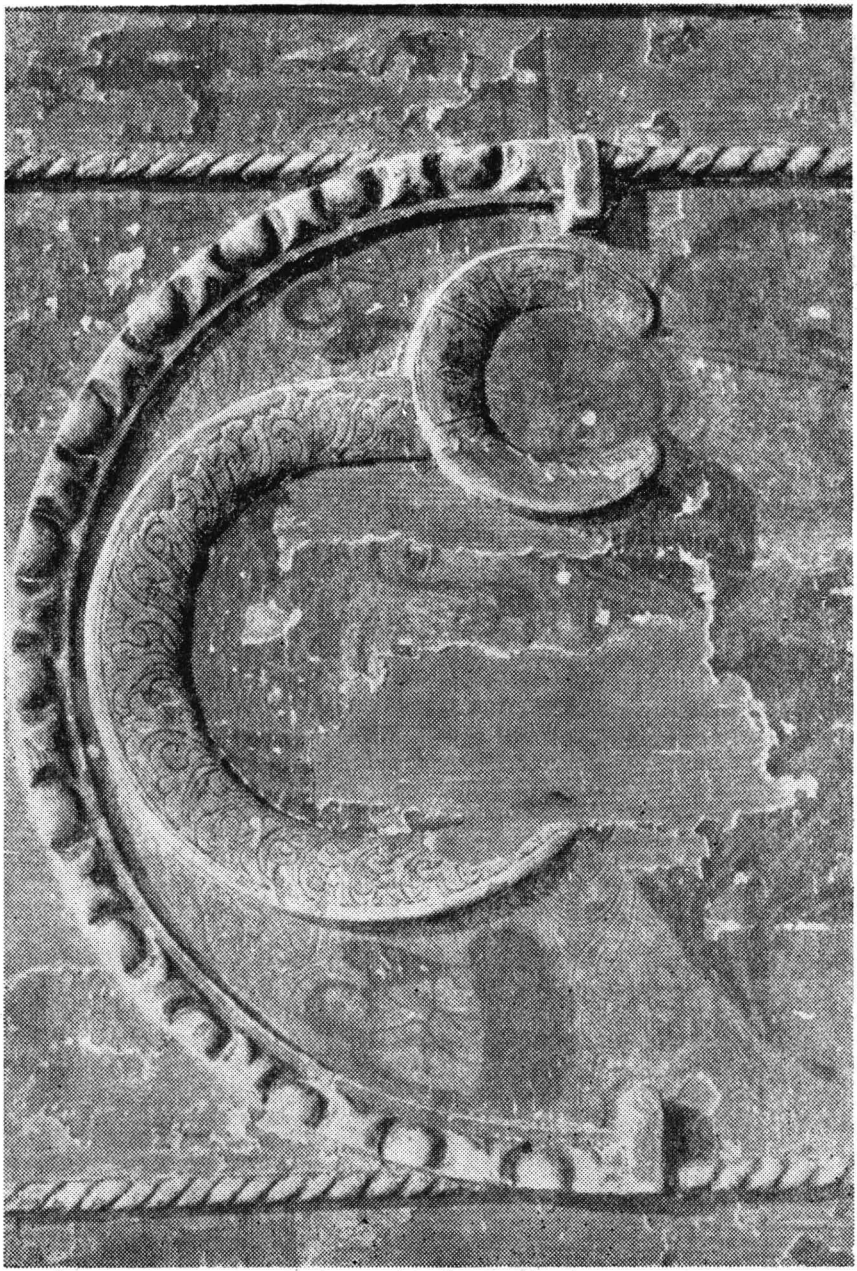

Fig. 9 — Maria cu pruncul Isus, a doua jumătate a secolului al XVII-lea, detaliu, biserica din Șieu.

https://biblioteca-digitala.ro

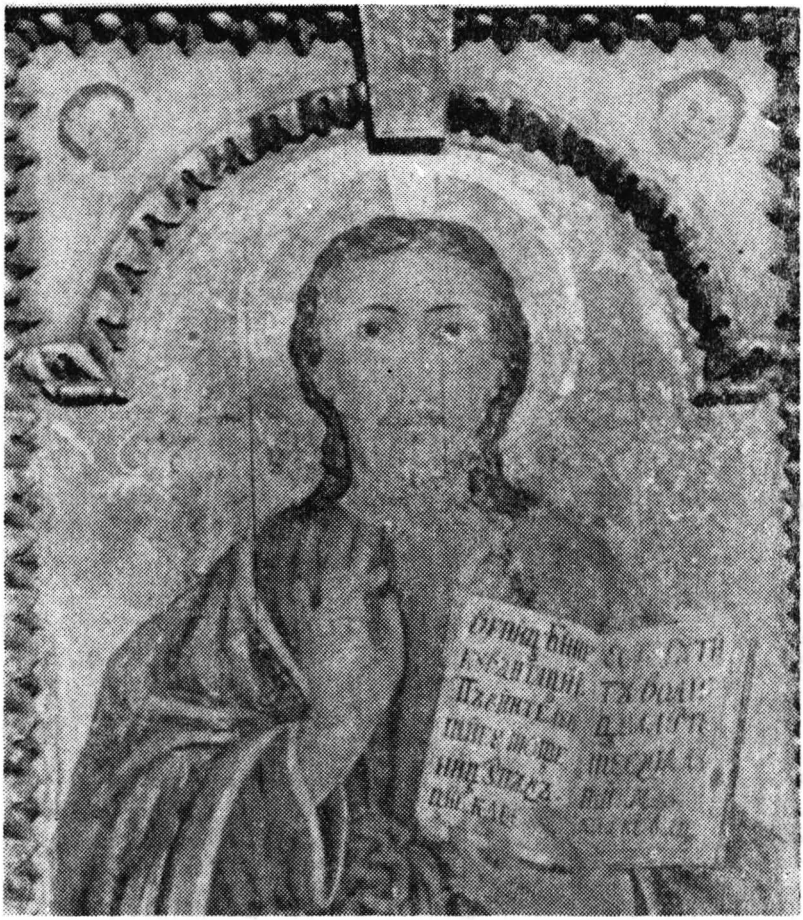

Fig. 10 — **Isus binecuvîntînd, icoană secolul XVIII, biserica din Budeşti-Susani.**

înrudire stilistică în ceea ce priveşte motivele decorative sculpturale ale icoanelor de la Şieu cu grupul Moisei[16]. nu acelaşi lucru putem spune şi despre pictură. Maria reprezentată cu micul Isus în braţe, avînd nimburi în relief, dar aplicate, este flancată pe cele două laturi de 12 proroci mesianici[17], după cum reiese din inscripţiile de sub fiecare bust. Isus din icoana Deesis, purtînd acelaşi nimb în relief şi aurit, este înconjurat de apostoli, aşezaţi în acelaşi chip.

16. Motivul decorativ al arcului cu semiove îl întîlnim la mijlocul veacului al XVII-lea la mai multe tipărituri, pe pagina de titlu. Vezi Mircea Tomescu, **Istoria cărţii româneşti de la începuturi pînă la 1918,** Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, care publică paginile de titlu ale **Pravilei lui Vasile Lupu.** Iaşi, 1646, (fig. 48) şi cărţii **Indreptarea legii,** apărută la Tîrgovişte, 1642 (fig. 56).
17. I.D. Ştefănescu, **Op. cit.,** p. 84.

https://biblioteca-digitala.ro

Fondul de aur, cu reflexe argintii, este identic la ambele icoane. Falduriile tunicilor şi mantiilor sînt tratate după o viziune ce nu este uzitată de meşterii moiseieni. Modelarea cu umbre şi lumini a drapajului, prin suprapuneri de tonuri de culoare, feţele pline şi senine, sînt neîndoielnic trăsături pe care le-am remarcat şi la icoanele dintr-un grup mai larg din prima jumătate a veacului al XVII-lea de la bisericile din Budeşti şi Sîrbi.

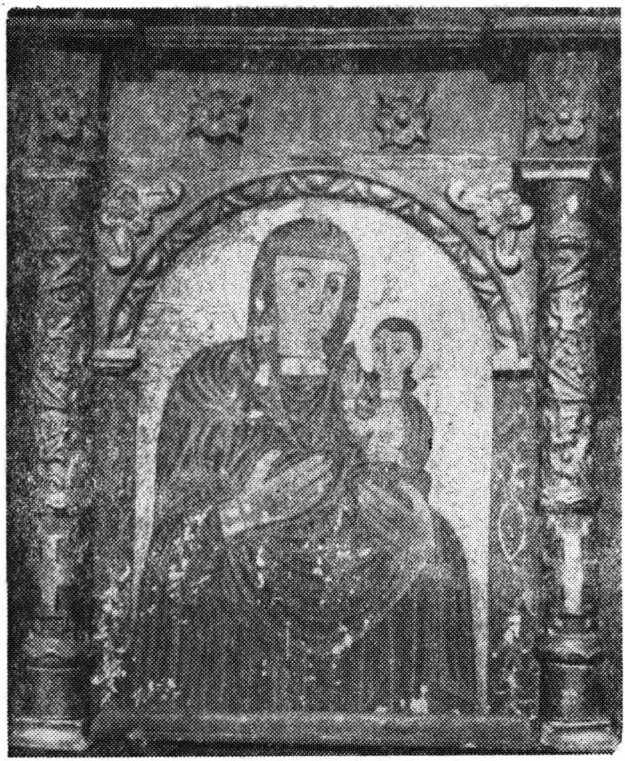

Fig. 11 — Maria cu pruncul Isus, icoană secolul XVIII, biserica din Breb.

Icoanele de la Şieu au o stare de conservare precară. În numeroase porţiuni grundul este căzut. Nu putem accepta datarea făcută de I. D. Ştefănescu[18]. Pe baza elementelor decorative sculpturale, aplicate pe panoul icoanei, — tehnică folosită cu precădere în veacul următor — lucrările se pot data abia la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Pictura meşterului de la Şieu este o simbioză de caracteristici preluate de la cele două grupuri de zugravi amintite, ce au pictat în Maramureşul din prima jumătate a veacului al XVII-lea. Ţinînd cont şi de acestea, datarea celor două icoane împărăteşti de la Şieu se încadrează în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, făcînd o legătură, cel puţin de natură tehnică, dacă nu şi stilistică cu pictura icoanelor maramureşene din veacul următor[19].

18. Idem, p. 85.
19. Se pot invoca în această direcţie numeroase exemple publicate sau nepublicate. Dintre primele citäm icoana cuvioasa Paraschiva, în I.D. Ştefănescu, **Op. cit.**, fig. 33 şi Alexandru Efremov, **Trei icoane maramureşene expuse în străinătate**, în **Revista Muzeelor**, anul III, 1966, nr. 2, pp. 172—174. Icoane lucrate în aceeaşi tehnică şi aparţinînd sec. XVIII, fiind datate cu inscripţii, se întîlnesc în majoritatea bisericilor de pe valea Cosăului: Budeşti, Sîrbi, Călineşti, Fereşti, Giuleşti. De asemenea o bogată colecţie deţine Muzeul Municipal din Sighetu Marmaţiei.

https://biblioteca-digitala.ro

DIE IKONENMALEREI IM KLOSTER MOISEI UND IHRE EINWIRKUNG AUF DIE UMLIEGENDEN GEBIETE IM 17 JAHRUNDERT

— Zusammenfassung —

Vorliegende Arbeit handelt von einer Gruppe unveröffentlichter Ikonen des 17. Jhs. aus einigen Holzkirchen in Maramureş. Die wichtigste Gruppe, vom Beginn des Jahrhunderts, befindet sich im Kloster Moisei. Scheinbar gab es dort eine Werkstatt für Ikonenmalerei, die nicht nur für die Klosterkirche, sondern auch für die Kirchen von Breb, Poienile Izei, Vişeul de Mijloc und Borşa arbeitete. Das Museum von Năsăud bewahrt einige, von Meistern aus Moisei gemalte Ikonen. Dadurch ist die Annahme berechtigt, dass in dem genannten Zentrum der Ikonenmalerei auch Bestellungen für den Süden des Rodna-Gebirges ausgeführt wurden. Die Ikonen dieser Gruppe sind eine stilistische Symbiose zwischen byzantinischer Tradition und Renaissanceelementen, die durch Kirchenmaler aus der Moldau und der Slowakei vermittelt wurden.

Zwei Ikonen aus Şieu stellen die Verbindung zwischen dem Malzentrum von Moisei und den Ikonen des 18. Jhs. aus Maramureş her..

https://biblioteca-digitala.ro

TROIȚA DIN BERBEȘTI

MIHAI MUSCĂ

Drumeţind de la Baia Mare spre Sighet, după ce şoseaua se desprinde din încleştarea Gutîiului aşternîndu-se în depresiunea maramureşeană, călătorului încep să i se dezvăluie frumuseţile unei străvechi culturi materiale. Discrete, ascunse de arbori, dominînd totuşi, în modestia lor, bisericile de lemn de pe valea Marei rememorează implacabila scurgere a timpului, iar împreună cu vechile case şi tradiţionalele porţi creează acea ambianţă specific maramureşeană, caracterizată prin cultura lemnului.

Aproape de Sighet, nu departe de confluenţa văilor Marei şi Cosăului, se întinde Berbeştiul, sat de veche tradiţie atestat documentar încă în anul 1387[1]. Urmînd şoseaua, imediat după ultima casă a satului, pe stînga, impunîndu-se prin monumentalitate şi originalitatea concepţiei, apare interesanta dar puţin cunoscuta troiţă din Berbeşti[2]. Ceea ce atrage atenţia în mod deosebit, diferenţiind-o de răstignirile frecvent întîlnite la margine de drum, este structura compoziţională a acestei troiţe. Pe lîngă obişnuita reprezentare a crucificării lui Isus, meşterul a adăugat, realizate într-un relief mai mult sau mai puţin înalt, elemente şi personaje ce întregesc ansamblul, conferindu-i complexitatea unei adevărate compoziţii sculpturale. Astfel, la piciorul crucii sînt dispuse două grupuri de personaje, identificate ca fiind Iosif din Arimateia, Maria, Ioan evanghelistul şi Maria Magdalena. Pe lîngă acestea, la baza crucii se găseşte o icoană a Mariei cu pruncul, iar sub braţul orizontal al crucii sînt dispuse reprezentările antropomorfizate ale soarelui şi lunii. (Fig. 1).

Concepută şi realizată din materiale specifice locului, piatră şi lemn, troiţa este compusă din două elemente distincte. În primul rînd, deasupra solului, avînd dimensiunile de 0,60 m × 2,90 m × 2,90 m se înalţă un

1. Coriolan Suciu, **Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania**, vol. I, p. 71.
2. Tradiţia locală păstrează puţine date informaţionale referitoare la troiţă. Se cunoaşte doar faptul că aceasta a fost ctitorită de familia Rednic, localnici ai căror descendenţi mai trăiesc şi astăzi în sat.

https://biblioteca-digitala.ro

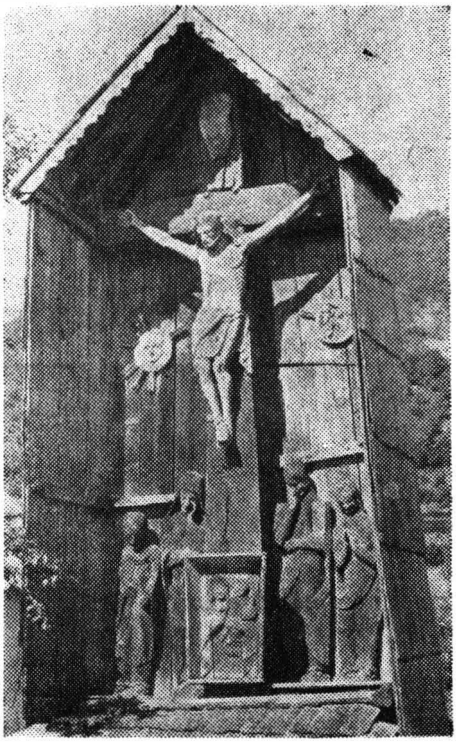

Fig. 1. Troiţa din Berbeşti, ansamblu

soclu clădit din piatră de carieră. Evident menirea acestuia este constructivă, şi anume susţine şi fixează braţul vertical al crucii. Soclul de piatră este acoperit cu un înveliş de şindrilă realizat în patru ape, iar

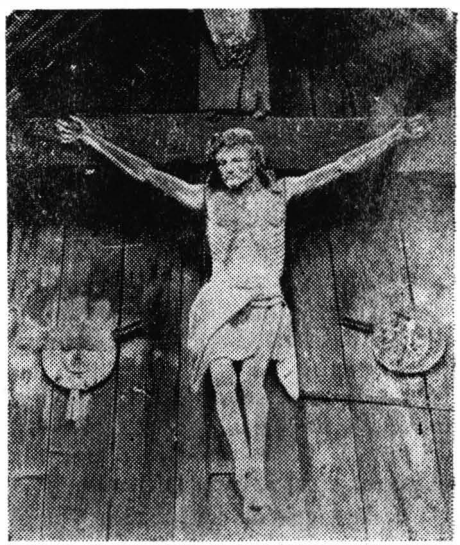

Fig. 2. Isus

deasupra acestuia, la înălţimea de 1,16 m în partea stîngă şi 1,20 m în partea dreaptă[3], se află o platformă pe care sînt dispuse personajele de la baza crucii. Dimensiunile iniţiale ale platformei au fost de 2,40 m × 0,95 m. În prezent se mai păstrează doar lăţimea a două scînduri, respectiv 0,48 m[4].

Deasupra platformei se găseşte troiţa propriu-zisă, respectiv crucea cu Isus, cele patru personaje de la baza acesteia, icoana Maria cu pruncul, precum şi reprezentările soarelui şi lunii. Toate elementele compoziţiei sînt fixate şi protejate de o suprastructură, casetă[5], deschisă doar spre est. Cu o deschidere aproape dreptunghiulară, terminată în partea superioară printr-un acoperiş în două ape această suprastructură a avut menirea de a proteja împotriva intemperiilor elementele compoziţiei şi de a permite fixarea şi adosarea personajelor. Pe lîngă acest rol strict funcţional, pereţii casetei au mai avut şi un rol plastic, decorativ, anume acela de a constitui un fond

3. Măsurătorile au fost efectuate de la nivelul solului.
4. Asupra acestor elemente vom mai reveni la analiza compoziţiei. (vezi nota 11).
5. În lipsa unui termen adecvat folosim termenul de casetă pentru ansamblul elementelor cu rol de protecţie din suprastructura compoziţiei.

https://biblioteca-digitala.ro

pictural, deoarece întreaga troiță a fost inițial acoperită cu un strat de culoare. Sistemul constructiv al casetei este constituit din brațele crucii, platformă și brîul de grinzișoare dispuse în zona mediană, iar materialul de construcție a fost scîndura de brad, învelită la exterior cu șindrilă.

Suprastructura a îndeplinit în mare măsură rolul de protecție, asigurînd conservarea ansamblului compozițional. Cu excepția șindrilei recent înlocuite, toate elementele de lemn se găsesc într-o bună stare de conservare, fără a prezenta fisuri adînci. Totuși, factorul timp și starea de abandon în care s-a găsit troița o lungă perioadă a lăsat urme sesizabile. Intemperiile au îndepărtat în cea mai mare parte stratul pictural ce acoperea fondul și personajele, provocînd o superficială corodare a lemnului, iar oamenii și timpul au contribuit la descompletarea compoziției și la deteriorarea unora din elementele păstrate. În acest sens trebuie să amintim : dispariția unei părți din cununa de spini ce încununa capul lui Isus, lipsa mîinilor la Iosif din Arimateia, pierderea unei părți din evanghelia Sf. Ioan și dispariția majorității razelor ce încununau soarele și luna. Cu toate acestea troița se găsește într-o relativ bună stare de conservare, iar elementele sculpturale își păstrează în întregime valoarea plastică și expresivitatea. Mai accentuate sînt degradările de ordin cromatic, fapt ce duce la pierderea unei părți din forța sugestivă cu care a fost învestit inițial monumentul.

Datorită inexistenței izvoarelor documentare, precum și a unor certe urme materiale care să ne permită elucidarea problemelor legate de formația meșterului, originea și datarea monumentului, sîntem obligați să renunțăm la desfășurarea clasică a analizei. În acest sens, dat fiind faptul că toată argumentația referitoare la problematica mai sus amintită este legată de analiza compoziției, iar desfășurarea acesteia este în ultimă instanță determinată de realizarea personajelor, am fost constrînși să ne ocupăm în primul rînd de analiza personajelor, apoi de analiza compoziției și în final, în funcție de datele obținute, să încercăm emiterea unor ipoteze cu privire la meșter, originea și datarea troiței.

Executate într-un relief mai mult sau mai puțin înalt, personajele și celelalte elemente figurative ale troiței au fost învestite, prin tratarea plastică, cu valențe portretistice ce le conferă individualitate și o pregnantă notă personală. Analiza acestora, în funcție de importanța lor ierarhică și compozițională, ne oferă datele și mijloacele necesare la analiza compoziției.

Calmă, tragică și expresivă, reprezentarea lui Isus constituie elementul central al troiței. Executată în maniera goticului tîrziu, figura lui Isus atîrnă greu susținută de brațele ușor oblice fără ca picioarele, pironite unul peste altul, într-o ușoară flexie, să contribuie la susținerea corpului. (Fig. 2).

Avînd înălțimea de 1,60 m și anvergura brațelor de 1,62 m, lucrarea se caracterizează prin respectarea proporțiilor. Totuși unele exagerări anatomice au fost folosite în scopul intensificării și accentuării tragismului. Toracele puternic, aproape plat, cu o osatură reliefată prin incizii adînci, abdomenul cu o musculatură dură și uscată creează, împreună cu picioarele

https://biblioteca-digitala.ro

descărnate, imaginea unui corp mucenicizat, inert şi tragic. Ceea ce distonează cu trupul sînt mîinile longivine, bine tratate anatomic, dar care nu participă la atmosfera de durere şi abandon a corpului. Braţele par lascive, iar palmele şi falangele minuţios tratate imprimă o notă de eleganţă şi noblеţe în totală discordanţă cu ansamblul personajului.

O uşoară inconsecvenţă faţă de context se manifestă şi în legătură cu tratarea portretului lui Isus. Fruntea înaltă şi puţin bombată, nasul lung şi drept, ochii oblici abia mijiţi sub arcade, bărbia şi barba puternic reliefate, gîtul musculos şi în special gura cu buzele strînse, dure, imprimă capului mai mult o tentă de dîrzenie decît de durere. Totuşi, luată în ansamblu, reprezentarea lui Isus este pe departe cea mai realizată piesă a compoziţiei, constituind prin tratare şi dispoziţie figura centrală, dominantă, a acesteia.

Urmele de culoare păstrate ne permit să reconstituim imaginea iniţială a figurii lui Isus. Petele roşii găsite pe bicepşii braţului stîng ne determină să credem că întreaga statuie a fost acoperită, peste stratul de fond al dermei, cu urme de sînge. Drapajul care acoperă talia personajului, logic şi foarte plastic tratat, a fost iniţial pictat cu culoare galbenă. Urme slabe se mai disting în cutele adînci ale acestuia.

Făcînd parte din grupajul aflat în stînga crucii, Iosif din Arimateia se distinge prin realizarea portretistică, beneficiind de o tratare plastică ce îi conferă individualitate şi forţă expresivă. (Fig. 3).

Lucrat în relief înalt, ca de altfel toate personajele de la baza crucii, adost fondului de scîndură a casetei, Iosif are dimensiunile de **1,28 m** înălţime, 0,34 m lăţime şi 0,17 m adîncimea reliefului.

Statică, dispusă pe un soclu jos, lucrarea a fost executată în volume mari, sintetice, pe care le desfăşoară costumaţia personajului. Iosif poartă tunică lungă, fără guler, încinsă în jurul taliei înalte cu un brîu realizat prin două incizii paralele. De la brîu în jos, printr-o vălurire largă, verticală, tunica urmăreşte ductul membrelor inferioare, iar în partea de jos se termină printr-un pliu greu, ce cade într-o uşoară acoladă între labele picioarelor. Deasupra tunicii, Iosif are o manta ce porneşte oarecum ilogic de la jumătatea umerilor. În faţă, pe piept, mantaua este prinsă cu două şnururi supradimensionate care prin tratarea plastică se aseamănă cu motivul decorativ al frînghiei atît de frecvent întîlnit în ciopliturile maramureşene. Vălurindu-se în falduri mărunte şi dese pe ambele braţe, mantaua cade de-a lungul corpului, pierzîndu-se spre spate în partea stîngă, în timp ce în dreapta, adusă forţat în faţă, dă naştere unui drapaj artificial, în unghi.

Portretistic, figura lui Iosif constituie o realizare de înaltă ţinută artistică, dovedind pe deplin măiestria autorului. Părul bogat cade pe o frunte bombată şi înaltă, unduindu-se în şuviţe de mare plasticitate, încadrînd împreună cu barba realizată în aceiaşi manieră o faţă expresivă.

https://biblioteca-digitala.ro

Nasul drept, ochii plecați, adînciți în orbite și gura cu buza inferioară plină conturează un personaj distins, interiorizat și meditativ constituind un adevărat cap de expresie. (Fig. 4).

Cromatic, urmele păstrate atestă ocrul pentru tunică și verdele pentru manta.

Făcînd parte din același grupaj din stînga crucii, Maria se remarcă în primul rînd prin dimensiunile mai ample ; 1,52 x 0,35 x 0,30 m menite să

Fig. 3. **Grupajul din stînga crucii, Iosif și Maria**

Fig. 4. **Iosif din Arimateia, detaliu**

sublinieze și pe această cale rolul acestui personaj în ierarhia iconografică. (Vezi fig. 3).

Statică, ca și Iosif, Maria este investită de autor cu o gestică ce exprimă pe deplin sentimentele ce o animă. Ducerea mîinii stîngi la cap sugerează, conform iconografiei tradiționale, intensa dramă a mamei îndurerată. Dar pe lîngă sugerarea durerii prin gestică, capul, prin realizarea artistică, participă afectiv, contribuind la accentuarea dramatizării. Fruntea înaltă și plată, ochii ușor adînciți în orbite, nasul lung și drept, gura cu buze subțiri strînse de un rictus, și ovalul alungit al feței dau naștere fizionomiei unui personaj îndurerat, la care se distinge o notă de fatalism și resemnare. (Fig. 5).

https://biblioteca-digitala.ro

Vestimentar, Maria poartă, ca de altfel toate celelalte personaje, o tunică lungă care cade pînă pe picioare. Gulerul acesteia este rotund, acoperind o parte din piept, iar talia este marcată ca şi la Iosif printr-un brîu, mascat în mare parte de ductul braţului drept. În partea inferioară, poziţia de contrapost este redată prin realizarea volumelor mari, în unghi, a tunicii ce urmăreşte piciorul stîng. Deasupra tunicii Maria are un maforion care, în căderea lui, creează un drapaj decorativ. De remarcat este faptul că în partea inferioară întîlnim acelaşi drapaj fortuit, ce pliază în unghiuri şi planuri mari şi ilogice.

În cel de al doilea grupaj, cel din dreapta, sînt reprezentate personajele Ioan şi Maria Magdalena. (Fig. 6).

Simetric cu Maria, atît dimensional cît şi ca gestică, Ioan are o faţă juvenilă pe care se citeşte o durere meditativă. (Fig. 7). Fizionomia acestui personaj este asemănătoare cu a Mariei, deoarece întîlnim aceleaşi trăsături; nas lung şi drept, ochi plecaţi, gură subţire şi facies alungit. Părul pieptănat pe spate descoperă o frunte înaltă, uşor bombată. Gestul mîinii drepte ridicate la faţă marchează durerea, iar împreună cu stînga, care susţine pe antebraţ evanghelia, creează o evidentă simetrie plastică cu reprezentarea Mariei.

Pe lîngă simetria gesturilor, am amintit şi de cea dimensională. Ioan are dimensiunile de 1,48 x 0,36 x 0,22 m. Vestimentar, Ioan poartă un costum compus din tunică şi manta, ca şi celelalte personaje amintite anterior, diferenţiindu-se doar prin tratarea gulerului. De data aceasta, avem un guler înalt, pe gît. Desfăşurarea drapajului este asemănătoare cu cea întîlnită pînă acum.

Avînd aceeaşi costumaţie ca şi restul personajelor, remarcîndu-se doar prin gulerul înalt şi încercarea de marcare a contrapostului, ca şi la Maria, Maria Magdalena se distinge prin expresivitatea capului. Părul lung căzut pe spate pînă la nivelul umerilor dezvăluie o frunte înaltă, bombată. Ochii alungiţi şi înguşti, cu pleoapele grele, dau feţei o expresie de durere. Nasul scurt şi gros, gura strînsă cu buze subţiri, bărbia voluntară şi maxilarele puternic reliefate dau naştere unui portret cu un pronunţat potenţial emoţional şi afectiv. (Fig. 8).

Fiind simetrică cu Iosif, reprezentarea Mariei Magdalena se apropie de dimensiunile acestuia, avînd : 1,30 x 0,34 x 0,18 m, iar prin realizarea cromatică, ocru pentru tunică şi verde pentru manta, se subliniază şi mai pregnant simetria celor două personaje[6].

La baza crucii, înlocuind clasica reprezentare a oaselor lui Adam, se găseşte dispusă icoana Mariei cu pruncul. Realizată într-un relief nu prea înalt, lucrarea corespunde iconografic reprezentărilor de acest gen, înfăţişînd-o pe Maria cu pruncul Isus în braţe. Plastic, tratarea celor două personaje se apropie de realizările analizate anterior. Totuşi ţinînd seama de înălţimea mai redusă a reliefului, trebuie subliniat că volumele icoanei

6. Diferenţa de 4 cm existentă la reprezentările fecioarei Maria şi a evanghelistului Ioan a fost suplinită prin suprainălţarea platformei în partea dreaptă (vezi diferenţa de la 1,16 la 1,20 m).

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 5. Fecioara Maria, detaliu

Fig. 6. Grupajul din dreapta crucii, Ioan evanghelistul și Maria Magdalena

sînt mai plate și că drapajul a fost redus la un motiv decorativ în zig-zag, motiv întîlnit atît pe tunica cît și pe maforionul Mariei. Mai amplu pe maforion drapajul se aseamănă în mare măsură cu acele pliuri largi, în unghi, pe care le-am amintit la drapajul celorlalte personaje, trădînd mîna aceluiași executant. (Fig. 9).

Avînd dimensiunea de 0,70 x 0,40 m, icoana este încadrată într-o ramă puternic reliefată, ce creează un unghi de fugă spre reprezentările acesteia, asigurînd în același timp și protecția icoanei[7].

Cromatic, se păstrează doar urme slabe de ocru, găsite pe maforionul fecioarei Maria.

Ultimele două elemente ale compoziției, investite prin antropomorfizare cu valențe portretistice, sînt soarele și luna, simbolurile vieții și morții.

Lucrate într-un relief plat, înscriindu-se fiecare într-un cerc cu diametrul de 0,30 m cele două portrete vin să completeze compoziția, iar

7. Cadrul icoanei a fost realizat prin dispunerea oblică, față de planul icoanei, a trei scînduri. În partea inferioară scîndura este dispusă perpendicular pe icoană. Prin această dispunere se creează un cadru cu adîncimea de 0,17 m, menit să asigure protecție acesteia de intemperii.

https://biblioteca-digitala.ro

prin realizarea plastică participă alături de celelalte personaje la desfăşurarea dramei.

Soarele, deosebit de interesant realizat portretistic, are trăsături anatomice ce îl apropie ca expresie de Isus. (Vezi fig. 3). De altfel această asemănare nu este accidentală, deoarece apare frecvent în reprezentările de acest gen, fiind remarcată de Gh. Aldea în analiza stelelor funerare de la Scheia[8]. Iniţial, păstrîndu-se la ora actuală doar cîteva, imaginile soarelui şi a lunii au fost înconjurate cu un sistem de raze ce forma aureola acestora[9].

Fig. 7. Ioan evanghelistul, detaliu

Fig. 8. Maria Magdalena, detaliu

Imaginea antropomorfizată a lunii se conturează sub aspectul unui profil înscris în cornul de lună nouă. În faţa acestuia apar două personaje identificate ca fiind o ilustrare a parabolei despre cei doi fraţi de pe lună.

După urmele de culoare păstrate, se poate afirma că iniţial cele două elemente au fost acoperite cu un strat de vopsea galbenă.

Fără a fi insistat în mod deosebit atunci cînd anumite trăsături comune le aseamănă, în analiza personajelor am încercat să reliefăm în spe-

8. Gheorghe Aldea, **Stelele funerare de la Scheia**, în revista „Arta plastică", nr. 6/1967, p. 28.
9. Fiecare element al acestor raze avea lungimea de 0,13 m şi era bifurcat prin traforare.

https://biblioteca-digitala.ro

cial particularitățile acestora, urmînd ca în cele ce urmează să revenim pe scurt asupra unor trăsături comune sau particulare, relevînd prin aceasta elemente utile la analiza compoziției.

În primul rînd merită a sublinia faptul că, chiar dacă toate elementele compoziției sînt realizate în relief și adosate unui suport, acestea, prin înălțimea lui, apare diferențiat de la un personaj la altul, permițînd sublinierea valorii ierarhice a personajelor. În acest sens, în funcție de ierarhizare și dispoziție iconografică, putem grupa elementele compoziției în patru grupe distincte, diferențiate atît ca volumetrie cît si ca realizare plastică. Isus, personajul central a fost executat într-un relief foarte înalt, cu vădite tendințe de desprindere, avînd doar cîteva puncte de incidență cu crucea. La personajele imediat următoare, atît ierarhic cît și iconografic, Maria și Sf. Ioan, chiar dacă meșterul se rezumă la relieful în întregime adosat suportului, are grije ca prin înălțimea acestuia 0,30 și respectiv 0,22 m să reliefeze aceste personaje centrale în detrimentul celor laterale, (incluse în cea de a treia grupă) Iosif și Maria Magdalena, personaje la care înălțimea reliefului este doar de 0,17 și respectiv 0,18 m. În cea de a patra grupă pot fi incluse reprezentările soarelui și lunii, precum și icoana Mariei cu pruncul, elemente la care relieful nu prea înalt, maximum 0,04 m, se apropie mai mult de basorelief, decît de alto-relieful caracteristic celorlalte reprezentări.

Ceea ce constituie o trăsătură comună tuturor personajelor este faptul că în general partea superioară, respectiv toracele și umerii acestora sînt realizate mai plat, în volume mai puțin pregnante decît cele din partea inferioară a acestora. Abdomenele ușor bombate și subliniate de brîul ce încinge talia, precum și ductul tunicii menit să realizeze anatomia corpului, dă naștere unor volume cu o plasticitate căreia nu-i găsim corespondent în aplatizarea părții superioare. La sporirea volumetriei părții inferioare contribuie și acea încercare de marcare a contrapostului amintită la personajele feminine.

Costumația compusă din tunică lungă și manta sau maforion (Maria) este comun tuturor personajelor de la baza crucii. Dacă, așa după cum am amintit mai sus, tunica cade greu în volume mari ce încearcă să urmărească anatomia personajului, la mantale, respectiv la drapajul personajelor întîlnim o manieră de execuție ce duce la rezultate total diferite. Astfel, dacă în partea superioară drapajul se desfășoară într-o oarecare măsură logic, căzînd în falduri dese pe brațe, în partea inferioară acesta apare sintetic, obligat fiind de realizator să plieze în unghiuri rigide și artificiale.

Datorită antropomorfizării soarelui și lunii, toate elementele compoziției au valențe portretistice. Cu toate că, după cum remarcam, fiecare personaj poartă pecetea personalității, există unele elemente comune, caracteristice tuturor. Nasul lung și drept, gura subțire cu buze strînse, ochii ușor alungiți și bărbia puternică apar la toate personajele. Totuși, din îmbinarea acestora, prin tratarea diferențiată a faciesului și părului, meșterul

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 9. Icoana Maria cu pruncul

Fig. 10. Ioan evanghelistul, detaliu din reprezentarea de la Vişeu de Jos.

imprimă fiecăruia o notă individuală, reuşind să realizeze adevărate portrete psihologice.

Din punct de vedere compoziţional, ceea ce se remarcă de la prima vedere este perfecta echilibrare a ansamblului. Întreaga troiţă, avînd înălţimea de 5,80 m şi lăţimea maximă (la soclu) de 2,90 m, se încadrează în raportul de 2/1. Avem deci o dezvoltare pe verticală specifică acestui gen de reprezentări. Acelaşi raport de 2/1 poate fi întîlnit de altfel şi la caseta ce îmbracă compoziţia ca atare[10]. Dar această deosebită atenţie pentru proporţionalitate şi echilibru nu este o manifestare izolată, deoarece acelaşi simţ al proporţiilor se evidenţiază şi în dispoziţia şi dimensionarea personajelor şi a celorlalte elemente ale compoziţiei.

Simetria dimensională şi plastică evidentă la reprezentările cu valori ierarhice egale, Maria cu Ioan şi Iosif cu Maria Magdalena, conferă o ritmică interesantă ce duce la dezvoltarea compoziţiei. În esenţă gruparea

10. Înălţimea casetei cu acoperiş este de 4,60 m, iar deschiderea maximă, la nivelul platformei, este de 2,40 m. Avem deci tot un raport aproximativ de 2/1.

https://biblioteca-digitala.ro

personajelor se înscrie într-o piramidă alungită, obținută prin ascendența acestora de la exterior spre interior, dominanta fiind constituită din figura crucificată a lui Isus.

Ceea ce ne certifică că structura piramidală a fost intenționat căutată este brațul vertical al crucii, cioplit ușor în trunchi de piramidă. Stîlpul are la nivelul platformei secțiunea de 0,43 x 0,43 m, iar în vîrf de 0,23 x 0,23 m, creîndu-se astfel o linie de fugă spre Isus. Ductul acesteia oferă posibilitatea sublinierii importanței personajului central, întregind totodată monumentalitatea întregii compoziții. Un element în plus, care concură la accentuarea piramidalității, este și ușoara oblicitate a pereților laterali ai casetei. Dacă la înălțimea platformei caseta are o deschidere de 2,40 m, la nivelul brațului orizontal al crucii avem doar 2,20 m, deci o diferență doar de 0,20 m, suficientă totuși, deoarece este sesizabilă, pentru a sublinia și pe această cale desfășurarea piramidală a compoziției.

Pe lîngă personajele amintite, compoziția este întregită cu icoana Maria cu pruncul, dispusă la baza crucii, precum și cu reprezentările antropomorfizate ale soarelui și lunii, dispuse pe peretele din spate al casetei, aproximativ la nivelul taliei lui Isus.

O atentă analiză a troiței ne dezvăluie o spațialitate nebănuită, rar întîlnită la reprezentările sculpturale. Elementele și personajele compoziției sînt dispuse în adîncime, realizîndu-se trei planuri distincte :

— un prim plan constituit din icoana Maria cu pruncul și din reprezentarea lui Isus,

— un plan secund în care sînt dispuse personajele de la baza crucii,

— ultimul plan, cel al fondului, pe care se găsesc aplicele soarelui și lunii[11].

Pe lîngă spațialitatea obținută prin dispunerea în planuri, urmele de culoare ce se mai păstrează ne permit să reconstituim cromatica, întregind astfel imaginea ansamblului și spațialitatea acestuia.

Dominanta cromatică a fost constituită de ocru, culoare mai bine păstrată, ce acoperă tunicile tuturor personajelor de la baza crucii, crucea, precum și drapajul Mariei din icoană. Drapajul mantalelor îl constituia pete de culoare, fiind după cum urmează : verde intens la Iosif și Maria Magdalena, albastru la Maria și Ioan, galben la drapajul lui Isus. Fondul era

11. După informații primite de la localnici, inițial compoziția a fost mai complexă, dispunînd de elemente sculpturale ce au dispărut cu timpul. Informația ne-a fost confirmată de o fotografie a monumentului publicată de Valeriu Pușcariu în cadrul articolului **Sate vechi și biserici de lemn din Maramureș**, apărut în „Calendarul săptămînal", vol. III, 1936. Cu toată că fotografia este de slabă calitate, pe peretele din stînga al casetei, în fața lui Iosif, avînd cam jumătate din dimensiunile acestuia, se distinge un călăreț. Personajul se pare că face parte dintr-o suită de imagini ce ilustrau drumul crucii. Cunoscînd perfecta echilibrare și simetrie a compoziției putem afirma fără nici o reținere că și pe peretele din dreapta al casetei a figurat o scenă, probabil tot din ciclul patimilor. Apariția acestei reprezentări precum și înlocuirea oaselor lui Adam cu icoana Maria cu pruncul poate fi pusă pe seama unei tendințe de epicizare.

Dispariția reprezentărilor laterale a dus la îndepărtarea unei părți din platforma de la baza crucii.

Desfășurarea compoziției în adîncime ne apare și mai evidentă dacă completăm imaginea troiței cu elementele care s-au pierdut. Aplicate în interior, pe pereții laterali ai casetei, scenele din ciclul patimilor prin ductul lor, de la exterior spre interior, contribuiau la realizarea spațialității și efectiv prin dispunerea în unghi drept față de planul celorlalte personaje dădea impresia de adîncime.

https://biblioteca-digitala.ro

acoperit cu albastru ceruliu. Această dispoziţie cromatică, cu pete dense de culoare, ocru, albastru, verde ce se detaşează pe fondul monocrom albastru al ultimului plan dă naştere unei perspective cromatice ce adînceşte şi mai mult spaţialitatea compoziţiei.

Gruparea celor cinci personaje ne sugerează compoziţia piramidală atît de frecvent întîlnită în Renaştere, dar izocefalia personajelor de valori egale ierarhic, gestica şi întreaga atmosferă ne determină să afirmăm că sîntem mai aproape prin realizare şi tratare de iconografia de factură bizantino-ortodoxă, decît de cea a Renaşterii catolice.

Lipsa de ostentaţie, calmitatea aparentă şi sobrietatea, echilibrul şi lipsa elementelor dramatismului patetic, expresia personajelor face parte şi se inspiră din iconografia mediului bizantin, avînd totodată o tentă pămîntească, laică. Prin portretistică şi gestică se exprimă o durere surdă, interiorizată şi nobilă, cu o undă de duioşie ce nu face parte din sferele celeşti.

Neta deosebire stilistică şi sculpturală dintre tratarea migăloasă, analitică, a lui Isus, cu respectarea tuturor detaliilor anatomice, şi planurile mult mai mari, sintetice, greşelile anatomice şi lipsa de precizie, evidentă la celelalte personaje, ne-ar putea duce la afirmaţia că Isus este creaţia unui meşter din goticul tîrziu[12], căruia ulterior i-au fost adăugite celelalte personaje, întregindu-se astfel compoziţia. Dar existenţa unui Crist aproape analog, păstrat la biserica din Vişeul de Jos, precum şi păstrarea unei statui a Sf. Ioan (fig. 10), provenit tot de la Vişeu (păstrat la muzeul din Sighet) atestă la Vişeul de Jos existenţa unei troiţe asemănătoare, dacă nu chiar identică cu cea din Berbeşti. Ori este puţin probabil ca doi Crişti gotici, aparţinînd aceluiaşi meşter, să fi fost ulterior încadraţi în compoziţii de amploarea celeia de la Berbeşti. Ba mai mult, fără a se fi păstrat urme materiale, existenţa unei troiţe identice celei din Berbeşti a fost semnalată şi în satul Năneşti de pe valea Izei.

Existenţa acestei troiţe, atestată doar informaţional, precum şi urmele materiale păstrate din troiţa de la Vişeul de Jos, ne determină să afirmăm că acestea sînt produsul unui meşter care a lucrat mai mult timp în această zonă, şi ne fac să admitem chiar ideea existenţei unui atelier. În acest sens, existenţa atelierului, care implică un meşter şi ucenici, ni se pare probabilă şi este semnalată chiar de inconsecvenţele evidente ce apar în tratarea plastică, în special la personajele de la baza crucii. Este suficient să ne amintim de imperfecţiunile şi rigiditatea membrelor acestor personaje, dar cel mai concludent argument în sprijinul afirmaţiei noastre îl aduce analiza reprezentării Sf. Ioan (lucrarea provenită de la Vişeul de Jos). La această lucrare apare pregnant o greşeală de ordin anatomic, şi anume disproporţia existentă între braţul scurt, parcă atrofiat, şi antebraţul normal ca dimensiuni, dar rigid. Această disproporţie precum şi inconsecvenţele mai sus amintite ne întăresc şi mai mult în convingerea existenţei atelierului, în cadrul căruia meşterul executa în întregime figura centrală şi dominantă a lui Isus, precum

12. Dealtfel întreaga compoziţie a fost atribuită goticului tîrziu. Vezi Tancred Bănăţeanu, **Arta populară din nordul Transilvaniei**, p. 144.

https://biblioteca-digitala.ro

și capetele celorlalte personaje, iar ucenicilor sau ucenicului îi revenea sarcina definitivării acestora, respectiv tratarea drapajului și a membrelor.

Este evident faptul că realizatorul lui Isus, învestit cu capacitatea creării unei lucrări de o înaltă ținută plastică, nu putea să-și permită comiterea unei greșeli ca cea amintită la Sf. Ioan. De altfel existența unui ucenic este atestată și de tratarea reliefului la icoana Maria cu pruncul. Dacă personajele de la baza crucii sînt drapate cu falduri mari, schematice și chiar ilogice, care încearcă totuși să urmărească și să sublinieze anatomia corpului, în relieful amintit drapajul se reduce la un simplu motiv decorativ, la zig-zagul atît de frecvent întîlnit în arta populară din zonă. Această renunțare la drapajul clasic în favoarea celui geometrizat, decorativ, ne determină să afirmăm că executantului îi era mult mai aproape spiritualitatea sintetică a artei populare decît formele neînțelese, și străine lui, ale drapajului clasic.

Analiza personajelor a relevat factura gotică tîrzie în care a fost realizat personajul central, Isus, iar analiza compoziției ne-a dezvăluit structura piramidală a acesteia, element ce ne determină să facem o apropiere de arta renascentistă. Totuși, diferențierea compoziției în planuri distincte, atît sculptural cît și cromatic, stricta și căutata ierarhizare dimensională a personajelor[13], precum și gestica și realizarea plastico-expresivă ne apropie mai mult de mediul bizantin. Toată această acumulare de date ne face să credem că paternitatea troiței poate fi atribuită unui meșter care în decursul peregrinărilor sale a avut ocazia să cunoască, și să asimileze, lucrări aparținînd goticului tîrziu central european, fapt marcat prin realizarea lui Isus, dar căruia, la realizarea troiței, i-au fost impuse sau cerute elemente iconografice de veche tradiție autohtonă.

Faptul că nu cunoaștem compoziții analoage — cu excepția celor de la Vișeul de Jos și Nănești, care aparțin aceluiași meșter — în zonele limitrofe și nici chiar în țările imediat apropiate, face deosebit de dificilă stabilirea originii acestui monument. Apariția spectaculoasă a troiței în forma găsită la Berbești, fără ca documentar sau material să găsim elemente ale evoluției fenomenului[14], naște întrebarea cauzelor și sursei de inspirație care a permis apariția unei astfel de reprezentări mature și perfect echilibrate. Singura ipoteză logică, susținută de elementul compozițional și iconografic, este aceea că este produsul adaptării la sculptură a unei icoane de factură ortodoxo-bizantină cu influențe renascentiste, așa cum adeseori întîlnim cazuri în iconografia transilvăneană. Acceptarea acestei ipoteze ar constitui totodată și explicația cea mai plauzibilă pentru apariția casetei. Avînd atît un rol de protecție, cît și unul plastic, caseta ne apare ca o supradimensionare funcțională a cadrului de la icoana ce a servit ca model. Un argument în plus în susținerea acestei afirmații, marcînd evoluția casetei, îl oferă cadrul puternic reliefat de la icoana Maria cu pruncul, element evoluat din același cadru obișnuit al icoanelor și avînd în cazul de față aceeași funcție plastică și de protecție ca și caseta propriuzisă.

13. Vezi nota 6, suprainălțarea platformei pentru obținerea izocefaliei.
14. Urmele materiale păstrate din troița de la Vișeu de Jos atestă același fenomen plenar și matur, iar deficiența amintită la Sf. Ioan este o problemă de tehnică și nu constituie o probă a evoluției.

https://biblioteca-digitala.ro

Pornind de la elementele iconografice, ţinînd cont de influenţele renascentiste şi de însuşi faptul că într-un mediu artistic de veche tradiţie ortodoxă a fost posibilă apariţia unei compoziţii sculpturale, chiar dacă aceasta se limitează la relieful adosat, troiţa de la Berbeşti poate fi datată aproximativ în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Concluziile sînt sau par a avea un caracter speculativ, dar dată fiind penuria de date informaţionale am încercat doar ca semnalînd interesantul monument să trezim curiozitatea cercetătorilor în vederea elucidării fenomenului apariţiei şi realizării acestuia.

DIE TROITZA VON BERBEŞTI

— *Zusammenfassung* —

Als aufsehenerregende Erscheinung ohne Entsprechungen in den Nachbargebieten der Maramuresch und ohne Anhaltspunkte, die ihre Entwicklung verraten würden, erscheint die Troitza von Berbeşti als Phänomen einer vollkommenen Kunst, die gleicherweise Elemente der Renaissance und Spätgotik als auch spezifisch örtliche Züge enthält.

Die stilistische und ikonographische Analyse veranlasst uns zur Behauptung, dass die Troitza in der zweiten Hälfte des 18. Jhs. in einer Werkstatt der Maramuresch (von Meistern und Lehrlingen) als Ergebnis der Anlehnung an die Skulptur einer Ikone orthodox-byzantinischen Charakters mit Renaissance-Elementen ausgeführt wurde.

https://biblioteca-digitala.ro

DATE PRIVIND COLONIA ŞI ŞCOALA DE PICTURĂ DE LA BAIA MARE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

NEGOIŢĂ LĂPTOIU

Cu o existenţă prelungită pe parcursul mai multor decenii, Colonia şi Şcoala de pictură de la Baia Mare şi-au adus o contribuţie indubitabilă la afirmarea unor principii artistice viabile, comparativ cu normele rigide ale artei oficializate. Pornind de la cultul naturii, transpusă mai întîi prin prisma unei viziuni influenţată cert de naturalismul lui Bastien Lépage şi Dagnan-Bouveret, în lipsa unui program estetic riguros, creaţia artiştilor activi aici din 1896 (iar din 1911 asociaţi în Societatea pictorilor din Baia Mare) a evoluat în direcţia celor mai felurite modalităţi stilistice, dovedind totodată o arie largă a inspiraţiei. Că n-au rămas în sfera naturalismului propriu-zis o afirmă clar şi Ştefan Réti, unul dintre fondatorii Coloniei de la 1896, autor al unei documentate monografii asupra Coloniei şi Şcolii de pictură de la Baia Mare : „Tinerii artişti care s-au strîns în jurul lui Hollossy au activat sub steagul acestui naturalism (. . .). Dar în primele lor lucrări au adus mai mult decît naturalismul propriu-zis. Au transpus natura liric, cu sentiment, cu intuiţie şi interioritate"[1]. Au ajuns astfel să creeze cel mai adesea în spiritul artei postimpresioniste, nu rare fiind, însă, şi accentele foviste sau tensiunile expresioniste. N-au lipsit nici orientările către o rezonanţă socială şi finalitate democratică.

Dar istoria acestui centru şi nucleu artistic, atît de eterogen în structura sa intimă, cunoaşte dispute dintre cele mai acerbe de adaptare la climatul epocii, două fiind tendinţele cele mai evidente : pe de o parte efortul întemeietorilor de păstrare a unei exigenţe şi a considerentelor de ordin estetic în cadrul intimităţii actului creator, iar pe de alta uşurinţa cu care mulţi dintre noii veniţi au făcut concesii gustului public. Cum numărul celor

1. Réti István, **A nagybányai művésztelep**, Budapest, 1954, p. 101.

https://biblioteca-digitala.ro

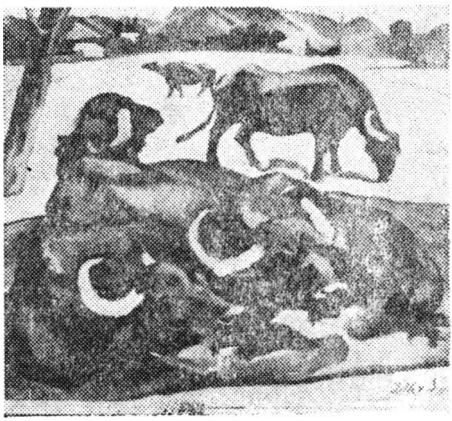

ALEXANDRU ZIFFER Bivolii

din urmă crește simțitor, prestigiul ambianței artistice băimărene scade, pentru a se stinge în cele din urmă într-un trist anonimat. Motivația unui asemenea regim vine și de la faptul că dacă Societatea pictorilor de la Baia Mare a întreținut la începutul veacului un suflu proaspăt în sfera preocupărilor artistice din estul european (Școala liberă de pictură înființată în cadrul Coloniei, în 1902, fiind frecventată de numeroși artiști sau de începători dornici de inițiere din țările central și sud-est europene), începînd cu deceniul al treilea diletantismul sau lipsa de exigență a multor pictori fixați în Colonie au făcut ca reputația ei să se estompeze, fiind mult sub nivelul contribuției întru-modernitate și afirmare a specificului național promovate în cadrul academiilor de artă din București, Iași, Cluj și Chișinău. O dovadă a diminuării prestigiului ei este și sistarea, în 1930, de către Ministerul Cultelor și Artelor din București a subvențiilor care acopereau cheltuielile necesare practicii de vară la Baia Mare a studenților academiilor de artă din România, care, începînd cu 1919, au poposit aici în număr de 35—40 anual.

În cele ce urmează vom încerca o reconstituire a realităților artistice băimărene prin prisma puținelor, dar importantelor mărturii scrise, păstrate la Arhivele statului din Baia Mare. Primul act, datat 1922, se referă la atribuirea de către primăria orașului Baia Mare, pe timp de un an, a atelierelor pe seama lui Andrei Mikola, Ioan Krizsán, Alexandru Ziffer și Andrei Ferenczy (cîte o cameră) în contul unei chirii de 600 de lei. Următorul document este adresa din 28 aprilie 1924 a Ministerului Cultelor și Artelor către primarul orașului, care suna astfel: „Școala comunală de arte frumoase din Baia Mare avînd să găzduiască pe timpul vacanței de vară un număr de elevi din țară veniți pentru studii artistice, Ministerul i-a acordat spre întîmpinarea diferitelor cheltuieli materiale un ajutor de lei 20.000". Un an mai tîrziu, cu nr. 598/1 mai 1925, Consiliul urban răspunde la memoriul lui Ioan Thorma, președinte al Societății și director al Școlii, care solicita mutarea Școlii de pictură pe teritoriul Coloniei, următoarele: „... avînd în vedere că sumele din bugetul anului 1925 pentru susținerea edificiilor din teritoriul Coloniei pictorilor sînt insuficiente, cererea nu se poate satisface decît în cadrul bugetului anului viitor".

Fără îndoială, anul 1927 reprezintă un moment de răscruce în activitatea Coloniei și Școlii libere de pictură. După cum aflăm dintr-un protocol, redactat de Samuil Börtsök în 13 septembrie 1927, cu prilejul șe-

https://biblioteca-digitala.ro

dinţei extraordinare a Societăţii pictorilor din Baia Mare, din 20 august 1927, Ioan Thorma (preşedinte al Societăţii începînd cu 21 februarie 1921) se retrage de la conducere din motive de vîrstă şi sănătate, anunţînd, totodată, de comun acord cu Ştefan Réti şi el prezent la întrunire, sistarea fiinţării Şcolii, ctitorită de ei, împreună cu Carol Ferenczy şi Ivannyi Grünwald-Béla, în 1902. O astfel de hotărîre era posibilă întrucît în baza articolului V al Statutelor Societăţii, aprobate de Ministerul de Interne în 16 mai 1913, reconfirmate de Tribunalul din Satu Mare, în 1924, cînd se recunoaşte personalitatea juridică a acesteia, Şcoala fiind proprietatea lor morală. Ce cuprindea articolul V al Statutelor ? La alineatul 29 se preciza că : „Şcoala liberă de pictură din Baia Mare este o instituţie fundamentală a Coloniei, este organul ei important din început, este cel mai concret simptom de viaţă din timp îndelungat, este independentă de la organizaţia Societăţii, în ordinul şi spiritul ei fiind sub direcţiunea fondatorilor Şcolii şi anume : Carol Ferenczy (a decedat deja), Ştefan Réti şi Ioan Thorma, care sînt în prezent conducători (1924), proprietari etici şi juridici" ; alineatul 30 : „asupra folosirii oricărei favori date şcolii, vor dispune conducătorii, luînd în considerare intenţiile donatorului" ; iar la alineatul 31 : „caracterul, organizarea şi ordinul Şcolii le stabilesc conducătorii şi ei pot a le modifica". Mai departe textul protocolului ne informează că Thorma şi Réti „au hotărît, de asemenea, să predea după închiderea Şcolii, averea, adică rechizitele şi banii rămaşi, împreună cu cheile, corporaţiunii cele mai îndeaproape interesate şi menite : Societăţii pictorilor din Baia Mare, cu scopul de a deschide, după considerare proprie, o nouă şcoală, cu o altă denumire". În continuare Preşedintele activ (este vorba de Mikola, ales în şedinţa Societăţii din 4 septembrie 1927, Thorma devenind preşedinte de onoare) mai expune că în cauza aceasta a ţinut o consfătuire prealabilă cu membrii activi, Samuil Börtsök, Ioan Krizsán şi Alexandru Ziffer. La această consfătuire comună invitaţii s-au declarat dispuşi a lua parte la organizarea unei şcoli noi, mai tîrziu, însă, Alexandru Ziffer printr-o scrisoare a cerut ca persoana sa să fie scoasă pe deplin din acţiunea aceasta. Preşedintele roagă pe cei prezenţi să ia atitudine faţă de cele expuse de el.

Ştefan Réti socoteşte instituirea unei şcoli noi necesară atît în interesul coloniei, cît şi în cel al culturii artistice. Sfătuieşte ca Societatea să hotărască deschiderea unei noi şcoli, „organizarea şi conducerea ei să se încredinţeze domnilor membri, adică lui Andrei Mikola, Samuil Börtsök şi Ioan Krizsán". Mai propune ca adunarea să enunţe, totodată, în mod explicit, „că recunoaşte în întregime şi cu privire la noua alcătuire toate dispoziţiile articolului V al Statutelor Societăţii, care stipulează independenţa totală a Şcolii de la toate alte foruri, deci şi de la Societate, precum şi autonomia ei, legată de persoanele conducătorilor, transferîndu-le pe viitor toate drepturile conducătorilor de pînă acum".

Ioan Thorma subliniază că activitatea celor puşi să conducă Şcoala trebuie să fie absolut independentă de amestecul Societăţii.

https://biblioteca-digitala.ro

La apelul președintelui, membrii dezinteresați ai Societății aderă în unanimitate la propunerile lui Ștefan Réti și Ioan Thorma.

Prin urmare, președintele stabilește cu titlu de hotărîre definitivă că „adunarea împuternicește pe domnii Samuil Börtsök, Ioan Krizsán și Andrei Mikola să organizeze și să conducă noua Școală de pictură și declară dispozițiunile articolului V al Statutelor Societății valabile și cu privire la persoanele lor, garantată fiind independența Școlii și de la Societatea însăși". Semnează Thorma, Réti și Mikola, ultimul ca președinte.

EUGEN PASCU Ilustrație

Protocolul pe care l-am citat aproape în întregime aici, împreună cu un referat întocmit de Andrei Mikola, este înaintat primarului orașului Baia Mare în 18 septembrie 1927, dar acesta abia în 22 iulie 1928 „decide susținerea acestei Școli și încredințarea conducerii ei lui Andrei Mikola, ca președinte, Börtsök Samuil și Ioan Krizsán". La ședința din 13 septembrie 1927 au fost prezenți : Csikos Antonia, K. Ferenczy Noemi, Ioan Krizsán, Andrei Mikola, Ștefan Réti, Ioan Thorma și Samuil Börtsök. Alexandru Ziffer și Eugen Pascu n-au participat. Întîrzierea confirmării din partea primăriei explică, în parte, rezerva sa referitoare la calitatea celor destinați a conduce de acum Societatea și Școala de pictură de la Baia Mare.

Către sfîrșitul anului 1928, prin adresa 5473/13 decembrie, primăria trimite Ministerului Cultelor și Artelor mai multe rapoarte, între care :

https://biblioteca-digitala.ro

1. Un raport succint de la înființarea Școlii pînă-n prezent ;
2. Copia statutului vechi de funcționare al Societății ;
3. Decizia Tribunalului din Satu Mare, nr. C. 3248/1924, prin care s-a recunoscut personalitatea juridică a Societății.

În adresă se confirmă că „orașul pune la dispoziția Societății sala cea mare de școală și cele două săli mici în mod gratuit și șase ateliere pe lîngă o chirie anuală de 5 568 lei. Primăria mai dă și un cuant de lemne de foc de 150 m³ (...), propune Ministerului menținerea Școlii în continuare și acordarea de diferite ajutoare din partea statului (...), ca Școala să-și poată îndeplini fără gînduri materiale chemarea sa..."

După cum reiese din adresa 28,865/2 iulie 1928, Ministerul a ordonanțat pe seama Primăriei suma de 20.000 lei pentru întreținerea elevilor care vor veni în practică.

Din 1929 Krizsán figura ca director al Școlii, iar Mikola în continuare ca președinte al Societății. Dintr-un memoriu înaintat de cei doi pictori către Consiliul orășenesc, în 4 aprilie 1931, în care solicitau ștergerea chiriei de atelier, mai aflăm că statul a retras atribuirea sumei de 20.000 lei pentru sprijinirea Școlii. Cheltuielile ivite cu susținerea Școlii au fost acoperite „parte din contribuția elevilor, parte din aranjarea seratelor dansante ; lucrările privitoare la învățămînt și administrație le-am îndeplinit gratuit". Recunoscînd meritele petenților, întrucît „ei ca profesori conduc această Școală de mai mulți ani fără vreo retribuție sau onorariu", primăria acceptă anularea chiriei, confirmată prin adresa 1682/9 aprilie 1931.

Un referat al Serviciului financiar din cadrul primăriei fixează, cu multă exagerare, fabuloasa sumă de 401.498 lei pentru renovarea Școlii de belle arte. Referatul amintit este completat de un memoriu din 16 iulie 1931 al șefului Serviciului tehnic, ing. Fabian, care cuprinde date importante referitoare la istoricul, compartimentarea și starea tehnică a edificiului : „Școala de belle arte se compune din trei edificii, care sînt vizitate mai cu seamă în timp de vară de artiști străini și alți amatori. Printre acestea, două edificii s-au construit în 1910, însă în anii 1914—1920 susținerea lor a fost neglijată. Devizul de reparație constă din trei părți :

1. repararea edificiului cu etaj, unde patru artiști sînt incartiruiți contra chiriei minimale. Locuința constă din cîte o cameră de locuit și un atelier, în schimb chiriașii artiști fac instrucția cu elevii începători.

2. sala de învățămînt constînd dintr-un antreu, sala mare, două ateliere și locuința pedelului (sic !) ;

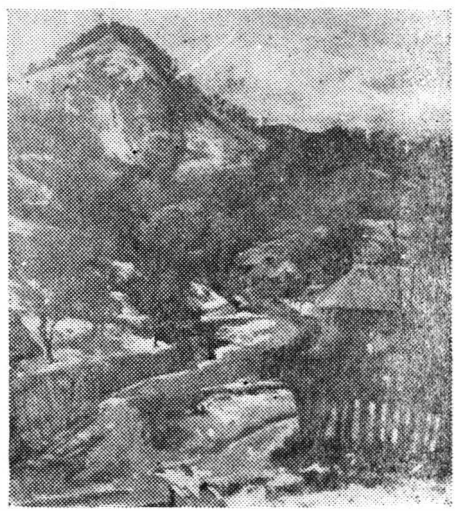

IOAN KRIZSAN Martie

https://biblioteca-digitala.ro

3. un edificiu vechi cu două apartamente, fiecare cu cîte un atelier, un antreu și o cameră de locuit".

Date referitoare la repartiția atelierelor sînt inserate într-un proces-verbal pentru impunerea veniturilor din proprietăți clădite pentru perioada de recensămînt 1933—1937, nr. 941/14 ianuarie 1933. Un corp de ateliere era ocupat de I. Thorma și I. Krizsán, un altul de A. Mikola, T. Rátz Peter și Eugen Pascu. Krizsán și Mikola erau scutiți de taxe, ceilalți fiind prevăzuți cu 4.800 lei. Într-un tabel, alcătuit în 8 aprilie 1933 de Mikola, în care se specifică modul de împărțire a 76 m³ lemne de foc, acordată de primărie pentru susținerea Societății pictorilor din Baia Mare, sînt trecuți: Thorma — 8 m³, I. Krizsán, Gh. Manu, Ratz Peter, Bitay-Shakiroff, Mikola, Eugen Füilöp, Károly Kiss. Curios, Eugen Pascu nu figurează, ceea ce înseamnă că nu a folosit atelierul pe timp de iarnă, fiind bolnav.

Că Primăria din Baia Mare a dovedit multă înțelegere față de conducerea Societății și a Școlii de pictură, fără a încerca să analizeze modul abuziv de administrare a edificiilor și a veniturilor, reiese și din articolul apărut într-un cotidian din Satu Mare, în 10 martie 1935, care informează opinia publică: „Școala avea de la județ o subvenție de 10.000 lei, iar în bugetul orașului Baia Mare pe anul 1934/35 la art. 120 sînt prevăzute lemne de foc pentru Școala de belle arte = 20.250 lei, apoi la art. 121, privind Renovarea și întreținerea Școlii = 40.000 lei". Se dau apoi comparativ și alte cifre din bugetul Primăriei băimărene care ilustrează sumele destinate altor sectoare culturale: „art. 122 — pentru biblioteca comunală = 1.000 lei; art. 123 — cheltuieli culturale (șezători, teatru, conferințe etc.) 3.000 lei, la art. 124 — premierea elevilor merituoși și săraci = 4.000 lei"[2].

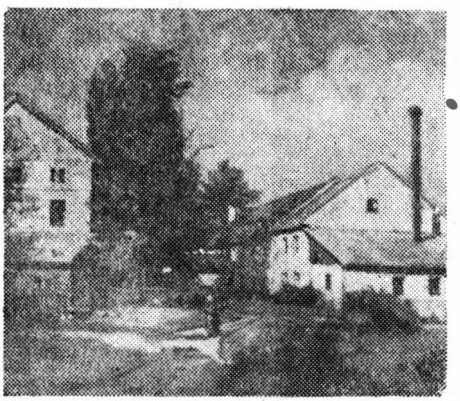

AL. ZIFFER: Peisaj băimărean.

Pe de altă parte, oficialitățile locale treceau ușor cu vederea faptul că frecvența Școlii era într-un vertiginos declin. În 1925 au fost prezenți 125 elevi, 1928 — 118, 1929 — 78, 1930 — 75, 1931 — 40, 1932 — 29, 1933 — 23, 1934 — 23, 1935 — 24. Această situație se datora posibilităților tot mai modeste ale noii conduceri a Societății și a Școlii de a întreține viu interesul unor noi cursanți, calitatea lor fiind neconvingătoare pentru cei dornici de inițiere. Sugestiv este și faptul că spiritele cele mai elevate, devenite cu timpul nume cu rezonanță în mișcarea plastică din țara noastră sau a țărilor vecine, au frecventat nu atelierele Școlii, ci au

2. ★ ★ ★ **Școala de pictură din Baia Mare. Așa cum este ea,** în „Satu Mare", Satu Mare, 10 martie 1935.

https://biblioteca-digitala.ro

solicitat corectura lui Alexandru Ziffer, pictor cu personalitate, inteligent şi informat adînc într-o largă problematică, încurajînd orientarea tinerilor spre o artă modernă, inspirată adesea din freamătul clocotitor al vieţii. Convingerile şi comportamentul său au atras un număr important de artişti, preferîndu-i îndrumarea şi anturajul : Petre Abrudan, Iosif Klein, Leon Alex, Martin Kátz, Lidia Agricola, Gheza Vida sau Eugen Szervátiusz.

Dar amănuntele realităţii artistice de la Baia Mare erau bine cunoscute de către revizorul şcolar al judeţului, Dariu Pop, care în raportul nr. 5.321, înaintat în 30 noiembrie 1934, avertizează primarul oraşului asupra atmosferei de monotonie şi dezinteres faţă de destinul centrului artistic, propunînd dinamizarea activităţii prin numirea la conducerea Şcolii a tumultuosului pictor şi sculptor sătmărean Aurel Popp. În răspunsul său, din 20 decembrie 1934, primăria împărtăşeşte părerea lui Dariu Pop „în ce priveşte situaţia Şcolii de pictură din Baia Mare", dar nu încurajează gîndul numirii lui Aurel Popp la conducerea Şcolii, întrucît era sătmărean, iar bugetul redus al Şcolii n-ar putea acoperi cheltuielile de deplasare.

Se mai păstrează la Arhivele statului din Baia Mare o statistică, întocmită în 5 februarie 1935, privind elevii Şcolii de arte frumoase, pe naţionalităţi, în perioada 1927—1934, folosită ca sursă de informaţie şi de Ştefan Réti în monografia sa.

Naţionalitatea	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Români	2	49	30	39	4	5	3	5
Minoritari	20	56	41	30	32	22	18	16
Ungaria	2	8	5	5	1	2	2	2
Cehoslovacia	1	4	1	1	1	—	—	—
Austria	—	—	—	—	1	—	—	—
Germania	—	1	—	—	1	—	—	—
America	1	—	1	—	—	—	—	—
TOTAL	26	118	78	75	40	29	23	23

Starea deplorabilă în care ajunsese Şcoala reiese şi din cererile prin care diverşi artişti (Raoul Şorban, Carol Kiss, Petre Abrudan, Eugen Szervátiusz, Lidia Agricola şi soţul ei Martin Kátz, Sebastian Shakirov) solicitau repartizarea unor ateliere.

În faţa acestei triste evidenţe, Comitetul interimar al Primăriei din Baia Mare decide în 7 august 1935 dizolvarea Societăţii pictorilor din Baia Mare. S-au fixat totodată şi condiţii momentane de aşa-zisă „românizare" a Coloniei şi Şcolii de pictură din localitate care prevedeau :

„1. Şcoala trebuie să fie declarată imediat liberă şi independentă, adecă.

a) Aşa-zisa conducere nu o are nimeni.

b) Elevii au libertatea de a urma sfaturile şi îndrumările oricărui artist doresc, iar artiştii se vor prezenta prin rotaţie (fixată de administraţie) în faţa acelor elevi care doresc să-l asculte şi să-l urmeze ;

Pentru acest serviciu nu are dreptul la niciun fel de remuneraţie, nici de la elevi şi nici de la şcoală ;

c) Limba de predare este română.

d) La caz de nevoie bine motivată Primăria va putea admite artiştilor

https://biblioteca-digitala.ro

TASSO MARCHINI : Portretul sculptorului Vlasiu.

care nu cunosc limba română să se folosească de interpreți, dar numai pe termen scurt, de sezon și numai la cererea alor cel puțin cinci elevi, înscriși la școală.

2. Administrarea Coloniei și a Școlii o vor face Primăria în comun cu un artist român din Colonie și cu ajutorul servitorului de la Școală, care va fi tot român. Se va institui un fond al Școlii și al Coloniei din încasări și acest fond se va folosi pentru întreținerea lor.

3. În acest scop se stabilesc următoarele taxe școlare și chirii la Colonie:

a) La Școală : — taxă de înscriere — 200 lei anual.
— taxă de frecvență — 250 lei anual.
— taxă de ședință — 10 lei la zi.

b) La Colonie :

1. Pentru întreținerea unui atelier de lîngă Școală, fără locuință, 100 lei lunar.

2. Chirie normală pentru un atelier cu locuință pe teritoriul Coloniei (se poate folosi și în comun cu un alt artist, dar fără să beneficieze de ajutorul de lemne), 1000 lei lunar.

3. Chiria de favoare pentru un atelier cu locuință pe teritoriul Coloniei, avînd drept și la favorul de lemne. Acest favor se dă numai românilor ca încurajare și lui Ioan Thorma, ca președinte de onoare și fondator al Coloniei — 400 lei.

4. Servitorul Școlii care va fi român va fi plătit din fondul Școlii cu 1.000 lei lunar.

Acestea pînă la redactarea noilor statute".

Din alte însemnări care încheie documentele din arhivă, consultate de noi cu un deceniu în urmă, aflăm și despre primele trei articole ale noului statut :

„Art. 1. Numele Școlii este Școala liberă de arte frumoase a orașului Baia Mare, fondată la 1 septembrie 1935 de către Primăria orașului.

Art. 2. Durata instituției este nelimitată.

Art. 3. Proprietar al Școlii este comuna urbană".

Între ultimele documente aflate la Arhivele statului din Baia Mare referitoare la Colonia și Școala de pictură din localitate, figurează și adresa 5008/6 noiembrie 1935 a Comitetului local de revizie Cluj, secția a II, care solicita primarului orașului Baia Mare decizia Comitetului interimar nr. 4627 din 7 august 1935 referitoare la „dizolvarea Societății pictorilor din acel oraș, pentru judecarea acțiunii, anunțată pe data de 2

https://biblioteca-digitala.ro

decembrie 1935". Din coroborarea informațiilor, furnizate nouă verbal de unii din martorii acelor evenimente, cu opiniile exprimate în presa vremii, am aflat că Societatea pictorilor din Baia Mare, de sub președinția lui Andrei Mikola, a acționat în judecată Primăria orașului, datorită deciziei sale din 7 august 1935. Disputa s-a prelungit fără a se da cîștig total de cauză vreunei părți pînă-n 1937, cînd la sfîrșitul lunii iunie se constituie

PETRE ABRUDAN — Spărgători de gheață.

https://biblioteca-digitala.ro

Societatea artiștilor plastici din Baia Mare[3], cu următorul Comitet : Ioan Thorma, președinte de onoare, iar ca președinte activ Gheorghe Manu ; vicepreședinți : Alexandru Ziffer și Ioan Husovschi, secretar Petre Abrudan, casieră Didie Merloe, controlori Olivier Pittner, Géza Covaci și Martin Kátz, iar ca membri în comitet : Balla B., Deac Nándor, Gheza Kádár, Nagy Oskár, Covaci Francisc și Gheza Vida.

Inițiativa de revitalizare a atmosferei a stîrnit reacții potrivnice din partea conducătorilor vechii Societăți, care ripostează în presă. Provocată, noua Societate se vede obligată la o „Lămurire", din care cităm : „Motivul înființării Societății noastre se poate ușor vedea din cele ce urmează : vechea Societate a pictorilor din Baia Mare mai există încă, ca persoană juridică, dar numai pe hîrtie : căci de mai mulți ani nu dă semne de viață. Se poate deci considera cu drept cuvînt ca inexistentă.

Scopul acestei Societăți nu a fost tăcerea. Dacă în trecut și-a afirmat pe deplin dreptul la existență prin scopul ce a urmărit și activitatea ei rodnică, meritele din trecut nu îndrituiau pe presupușii conducători să doarmă pe laurii aceia pe care nu ei, ci alte persoane i-au meritat (...). Starea ceea ce era înainte cu doi ani în sînul Coloniei nu putea dura mai mult, căci era clădită pe interese personale. De fapt, nici artiștii de valoare nu au putut obține atelierele Coloniei, pentru că interesele proprii ale conducătorilor interziceau acest lucru. Era unul dintre ei care folosea în același timp două ateliere pentru sine.

În astfel de împrejurări, atitudinea artiștilor din afara Coloniei era justificată, căci colaborarea trebuia să fie de interes comun și de datorie comună. Conducătorii Coloniei nu voiau să știe acest lucru. Nu se ocupau nici de ajutorarea artiștilor tineri, care numai datorită sfaturilor și îndrumărilor părintești primite de la Thorma și Ziffer se puteau dezvolta. . ."[4].

Dar nici entuziasmul noilor conducători, mai cu seamă al lui Gheorghe Manu, numit și directorul Școlii încă din 1935, ajutat îndeaproape îndeosebi de Petre Abrudan și Lidia Agricola, nu a putut scoate din agonie Colonia și Școala de pictură de la Baia Mare. Era de fapt agonia unor principii estetice cultivate de cea mai mare parte a artiștilor băimăreni, care în lipsa unei confruntări stimulative[5] au căzut într-un intimism dulceag, vag diferențiat. Thorma era deja mult înaintat în vîrstă, de fapt la sfîrșitul anului 1937 a și decedat, Ziffer era o fire irascibilă, refuzînd colaborarea cu cei din Colonie, Gheorghe Manu în lipsa unor comenzi publice n-a putut ieși din sfera unor simple proiecte de atelier, iar Petre Abrudan, Eugen Szervátiusz și Gheza Vida erau încă prea tineri pentru a determina orientarea unei întregi mișcări și ambiante către o direcție mai viguroasă, cu implicații sociale și moderne. Potrivnice au fost și realitățile

3. ★ ★ ★ **S-a înființat Societatea artiștilor plastici din Baia Mare**, în „Cronica", Baia Mare, 27 iunie 1937.
4. ★ ★ ★ **De ce s-a înființat Societatea artiștilor plastici**, în „Cronica", Baia Mare, 30 iunie 1937.
5. Expuneau frecvent doar pe plan local, abia în 1938 reușind să organizeze o expoziție la București.

https://biblioteca-digitala.ro

istorice din a doua jumătate a deceniului al patrulea, care n-au încurajat, ba chiar au derutat şi încorsetat afirmarea artei.

Astfel, în jurul anului 1940 se trage cortina asupra unei mişcări artistice cu un început extrem de promiţător în diversificarea modalităţilor de expresie şi valorificare a pitorescului local, care nu va putea fi niciodată ocolit de orice încercare obiectivă de relevare a plăsmuirilor artistice întemeiate pe principiul liberei manifestări a iniţiativei creatoare. Abia după Eliberare, în condiţiile unei profunde democratizări a realităţii social-politice şi culturale, începe (mai pregnant din anii '60, sub impulsul tineretului) să se înfiripe o nouă şi energică mişcare plastică, în cadrul căreia filonul tradiţiei se îmbină cu intonaţii de o elevată modernitate.

NOTES SUR LA COLONIE ET L'ÉCOLE DE PÉINTURE DE BAIA MARE ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES

— *Résumé* —

Par le moyen de l'ètude attentif des documents gardès dans l'Archive de l'Etat de Baia Mare, l'article se propose une analyse des mutations passès dans la structure de la Colonie et de l'École de peinture de Baia Mare. Après une existence d'une dizaine d'années (la Colonie a été fondée en 1896 et l'École en 1902) les deux institutions n'étaient plus capables de garder inalterés les principes pour lesquels ont militès les fondateurs. De 1927, quand la direction est assumèe par les peintres Andrei Mikola et Ioan Krizsàn les exigences estetiques s'abaissaient, le dèclin du mouvement, toujours plus concessif au goût du public, ne pouvant plus être sauvegardé ni même par la subordonation de l'École à la Mairie de Baia Mare (1935), ou par l'institution d'une nouvelle conduite de la Société des artists plastiques de Baia Mare (1937), avec Gheorghe Manu — président, Alexandru Ziffer et Ioan Husovschi — vice-présidents et Petre Abrudan — secrétaire.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ȘTIINȚELE NATURII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

„... Este necesar să luăm măsuri riguroase pentru combaterea noxelor industriale, preîntîmpinarea poluării apei şi aerului, protecţia pădurilor, lacurilor, rîurilor, munţilor, a locurilor considerate monumente ale naturii..."

NICOLAE CEAUŞESCU
(din RAPORTUL PREZENTAT LA CONFERINŢA NAŢIONALĂ A P.C.R. — 1972).

IMPLICAŢIILE POLUĂRII ASUPRA VEGETAŢIEI ÎN ZONA MUNICIPIULUI BAIA MARE

IOAN NĂDIŞAN

Printre problemele contemporane de mare actualitate se înscrie şi aceea care se referă la degradarea şi alterarea factorilor naturali, precum şi la consecinţele poluării asupra organismelor vii în ansamblu şi implicit asupra vegetaţiei. Caracterul particular al implicaţiilor poluării asupra plantelor rezidă în faptul că acestea nedispunînd de organe de deplasare sînt mai expuse factorilor poluanţi decît animalele, ele suportînd simultan efectele generate de prezenţa poluanţilor din apă, aer şi sol. Avînd în vedere acest specific, urmărirea şi aprofundarea efectelor poluării la plante se face în consecinţă în condiţii mai bune.

Sursa principală de poluare pentru Baia Mare şi împrejurimi o constituie noxele provenite ca urmare firească a dezvoltării industriei extractive şi de prelucrare a metalelor neferoase — I.M.M.N. şi Uzina „1 Mai" Fernezi u —, care influenţează calitatea factorilor de mediu.

Din categoria emanaţiilor gazoase specifice se pot aminti poluanţii sulfurici, din care fac parte oxizii de sulf: bioxidul şi trioxidul de sulf —, concentraţia acestora depăşind în multe cazuri limitele admise, fapt sesizabil şi perceptibil de către organele vizuale şi olfactive.

Bioxidul de sulf este un gaz fără culoare, solubil în apă şi mai greu decît aerul. Limita toleranţei faţă de acest gaz pentru vegetaţie este considerată valoarea 0,1 la sută. Se apreciază că vegetaţia în general manifestă o sensibilitate mai ridicată faţă de bioxidul de sulf în raport cu celelalte organisme vii.

Cea mai mare cantitate de bioxid de sulf rezultă în procesul de rafinare a cuprului, unde la o tonă de cupru se degajează 8 tone de bioxid de sulf.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre poluanții minerali un loc aparte îl ocupă plumbul, emanat sub formă de particule foarte fine, invizibile cu ochiul liber, care se transformă în aerosoli ce se condensează și se oxidează în contact cu aerul. Dimensiunile submicronice ale aerosolilor de plumb determină persistența acestora în atmosferă, fiind vehiculați cu ușurință de cei mai neînsemnați curenți de aer.

În procesele tehnologice complexe, de preparare, topire și rafinare a minereurilor și metalelor neferoase mai rezultă și alte noxe ca oxizi metalici de plumb, zinc, cupru, arsen, beriliu și altele.

Poluarea este influențată de factori climatici și geografici. Vînturile predominante pentru Baia Mare sînt din direcția NE—SV, ceea ce favorizează vehicularea noxelor deasupra municipiului.

Briza de munte, care bate ziua înspre amonte (pe valea Firizei), iar noaptea în aval, asigură o circulație alternativă a aerului și noxelor industriale.

Regimul pluviometric ridicat (peste 1000 mm) este un alt factor care favorizează creșterea nocivității. Este știut că Baia Mare face parte dintre puținele centre din Europa cu o frecvență mare a precipitațiilor atmosferice, ceea ce amplifică și mai mult implicațiile poluării.

Pentru Baia Mare și împrejurimi este caracteristică de asemenea o stare de calm atmosferic, la care contribuie și bariera de dealuri și munți din partea nordică a municipiului, fapt ce favorizează acumularea poluanților, concentrația impurităților crescînd considerabil. La acestea se mai adaugă și alte fenomene meteorologice cu același efect negativ cum sînt ceața și inversiunea termică, ultimul fenomen fiind datorat unui strat de aer cald care îngreuiază convecția, strat ce se interpune între două straturi de aer rece.

Alți factori de care depinde poluarea sînt apropierea sau depărtarea de sursă, direcția și intensitatea vînturilor și altele.

Acțiunea biologică a bioxidului de sulf asupra vegetației constă în primul rînd în faptul că în prezența vaporilor de apă formează acid sulfuros, care în continuare se poate oxida la trioxid de sulf, dînd împreună cu apa acid sulfuric, ale cărui proprietăți corozive sînt bine cunoscute. La pomii fructiferi și arbori, agresivitatea acizilor amintiți nu se reduce la perioada de vegetație, manifestîndu-se asupra tulpinii și ramurilor acestora și în timpul iernii.

Apa meteorică, prin combinare cu oxizii de sulf, formează deci acid sulfuros și acid sulfuric, care sînt dirijați în sol. De asemenea, sînt spălate pulberile fine de plumb de pe vegetație și din aer contribuind astfel la creșterea acestui element toxic în sol. Prin sistemul radicular acești po-

https://biblioteca-digitala.ro

luanți pătrund în toate organele plantelor determinînd dereglări la nivelul celulelor, unde se desfășoară metabolismul, precum și tulburări în procesul de creștere și dezvoltare.

Bioxidul de sulf acționează asupra clorofilei determinînd în prezența apei transformarea clorofilei a în feofitină, cu implicații asupra funcțiilor sale biochimice. Ansamblul acestor efecte se traduce prin diminuarea fotosintezei, apariția de cloroze, pete necrotice între nervuri, cu tendință de extindere, leziuni ale țesuturilor vegetale, căderea prematură a frunzelor sau întîrzieri ale ritmului de creștere sau dezvoltare, cu implicații nefaste asupra recoltei. Uneori pe frunzele atacate apar pete circulare (fig. 1).

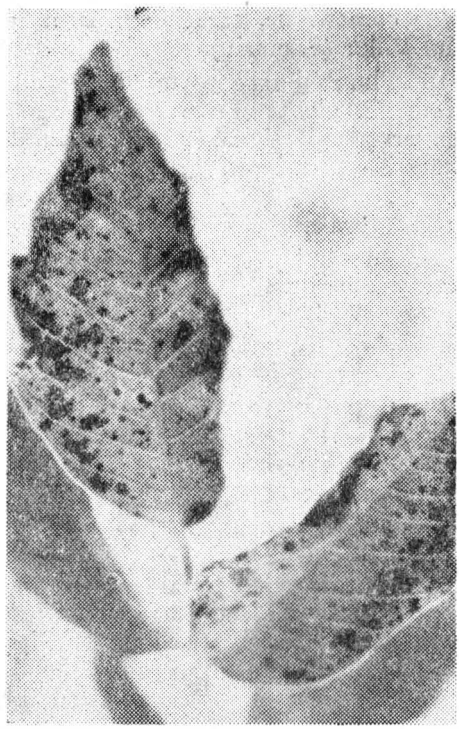

Fig. 1. Acțiunea oxizilor de sulf asupra frunzelor de nuc.

Acțiunea toxică a bioxidului de sulf influențează direct procesul de asimilație clorofiliană, dereglînd mecanismul de închidere și deschidere al stomatelor, reducînd deci fotosinteza. Factorii externi ca umiditatea, temperatura și lumina favorizează reacțiile biochimice negative. Datorită prezenței unei perdele de gaze deasupra vegetației, radiațiile solare sînt mai reduse, iar fotosinteza în consecință este diminuată. Mecanismul intim al acestor procese complexe nu este încă suficient elucidat.

Pătrunderea bioxidului de sulf în frunze se face prin stomate, manifestînd un proces de asfixiere asupra lor. Cea mai importantă perioadă a zilei de pătrundere a bioxidului de sulf coincide cu mijlocul zilei, cînd activitatea de fotosinteză este mai mare. În această perioadă a zilei, pentru Baia Mare se remarcă capacitatea maximă de autoepurare a atmosferei, fapt constatat de Observatorul meteorologic de supraveghere a poluării atmosferei.

Este cunoscută sensibilitatea lichenilor și mușchilor față de bioxidul de sulf, fapt explicat și prin capacitatea acestor plante de a absorbi cu ușurință în cantități mari umiditatea din atmosferă, condiție pentru formarea acizilor cunoscuți.

Lichenii pot fi considerați cel mai sigur bioindicator al gradului de poluare cu oxizi de sulf, adevărate „barometre vii", nu întîmplător lipsind din împrejurimile orașului. Sensibilitate ridicată manifestă și ciuper-

https://biblioteca-digitala.ro

cile comestibile, care au dispărut în totalitate de cîteva decenii de pe Dealul Viilor (Ferneziu).

Plumbul face parte din substanțele cu toxicitate mare, care se acumulează în plante. Puterea de penetrație în țesuturile vegetale este în raport invers proporțional cu dimensiunile particulelor. Are loc și un proces de substituire a ionilor de magneziu din clorofilă, tulburînd evident fotosinteza, care uneori poate fi blocată. Se depune în frunze cauzînd chiar întreruperea nervurilor.

Plumbul prin acumulare progresivă prejudiciază întregii mase vegetale, dar mai cu seamă pomilor fructiferi. Acest element influențează negativ procesul de reproducere, fapt explicat și prin numărul redus de flori și fructe din raza lui de acțiune. El se acumulează în lanțurile trofice, cu o serie de consecințe imediate sau ulterioare nefavorabile.

Acțiunea toxică a plumbului este amplificată de prezența bioxidului de sulf, fenomen cunoscut sub numele de sinergism, situație în care se găsește vegetația din partea de nord a municipiului. Serios afectată este și vegetația ierboasă în ansamblul ei, nu numai pădurea sau livezile din zona respectivă.

În general toate speciile vegetale resimt efectele poluării, totuși unele specii se dovedesc mai sensibile în timp ce altele sînt mai rezistente. Din prima categorie fac parte o serie de pomi fructiferi, mai cu seamă caisul, nucul, mărul, părul, specii de conifere (pinul, bradul alb, molidul), cîteva specii de foioase (fagul, carpenul) și altele. Vulnerabilitatea coniferelor se explică probabil prin aceea că persistența frunzelor determină o acțiune mai îndelungată a poluanților. Se remarcă de asemenea o sensibilitate din cele mai evidente la vița de vie, care practic este aproape dispărută de pe versanții cu o expoziție ideală pentru această specie, unde în urmă cu cîteva decenii se cultiva pe suprafețe apreciabile. Astfel, vița de vie poate fi considerată printre indicatorii biologici ai zonei afectate de poluare.

În fiecare an pe la mijlocul verii cireșii de pe versanții care mărginesc cartierul Ferneziu au coroana roșcată, culoare ce caracterizează etapa premergătoare căderii frunzelor în mod obișnuit toamna, tîrziu. Remarca este valabilă încă pe la începutul lunii iulie și pentru speciile de foioase ce formează pădurea în această zonă. Pălirea, ruginiul precoce de toamnă apare de jos în sus, de la poalele dealului spre vîrf.

Printre speciile mai rezistente se pot cita : salcîmul, gorunul, castanul comestibil, plopul negru, laricele, iar dintre plantele cultivate porumbul și cartoful.

În zonele apropiate de sursele de noxe suferă de asemenea legumele, zarzavaturile, ale căror frunze și fructe se pătează și se usucă.

Sînt elocvente concluziile unor investigații și observații întreprinse în livezile de pe versantul nordic al orașului și din zona Ferneziu, din ultimii ani (tabel 1).

https://biblioteca-digitala.ro

Tabel 1

Implicațiile poluării asupra arborilor fructiferi la o depărtare de 4 km (parcela I) și respectiv la 1 km (parcela II) de sursa de poluare

Gradul afectării	SPECIA											
	Măr		Păr		Prun		Cireș		Nuc		Alte specii	
	Parcela I	Parcela II	Parcela I	Parcela II	Parcela I	Parcela II	Parcela I	Parcela II	Parcela I	Parcela II	Parcela I	Parcela II
Exemplare puțin afectate	18	3	2	—	41	—	2	—	7	—	13	—
Exemplare grav afectate	29	7	4	6	11	5	3	2	6	2	19	7
Exemplare uscate	12	18	4	2	9	23	5	3	7	8	12	12
Vîrsta :												
între 5—10 ani	12	24	2	4	38	21	2	5	3	4	18	13
între 10—20 ani	34	4	8	4	19	7	4	—	5	8	14	6
între 20—30 ani	9	—	—	—	4	—	2	—	8	—	7	—
peste 30 ani	4	—	—	—	—	—	—	—	4	—	5	—

Fig. 2. **Efectele poluării asupra arborilor fructiferi (zona Ferneziu).**

Cercetarea s-a realizat pe două parcele comparative a cîte 5 ha fiecare, situate la distanțe variabile (4 km pentru parcela I și respectiv 1 km pentru parcela II) de sursa de noxe.

O sumară analiză a tabelului conduce la unele concluzii printre care : poluarea afectează toți arborii fructiferi indiferent de specie ; gradul și intensitatea afectării arborilor, densitatea exemplarelor este în raport direct proporțional cu vîrsta acestora, precum și cu apropierea de sursa de poluare.

Altă constatare se referă la arborii izolați, solitari, care resimt mai intens efectele noxelor, avînd dezavantajul contactului cu poluanții simultan pe întreaga suprafață a coroanei și din toate direcțiile. Așa se explică frecvența mai mare la aceste exemplare a cazurilor de uscare totală sau parțială a vîrfurilor unor ramuri (fig. 2 ; 3 ; 4 ; 5).

https://biblioteca-digitala.ro

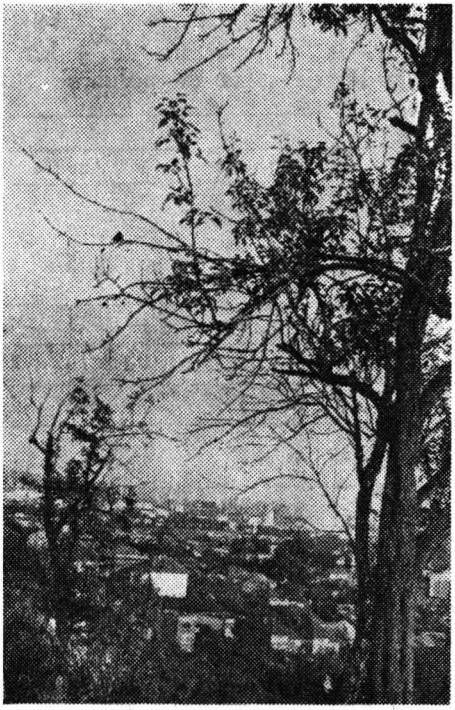

Fig. 3. Uscarea vîrfurilor ramurilor la specia păr

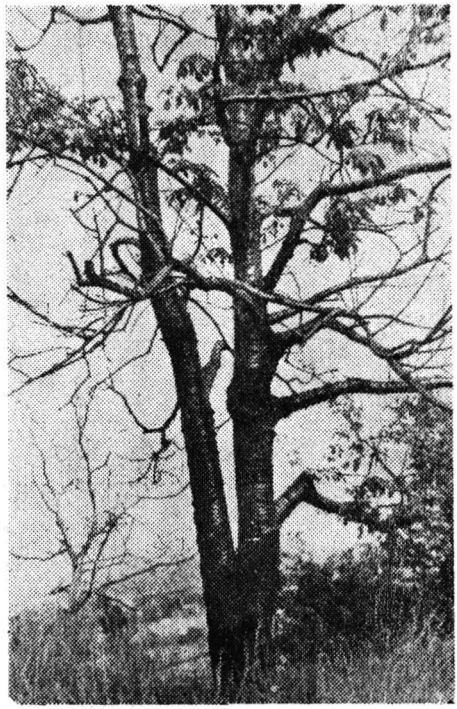

Fig. 4. Defoliere pronunțată la cireș

Acțiunea îndelungată și combinată a noxelor asupra pomilor fructiferi se traduce și printr-o serie de modificări legate de înfățișarea generală, sau reducerea unor organe vegetative, rărirea coroanei. Din seria de consecințe se mai constată malformații, asimetrii, distorsiuni și contorsionări ale ramurilor și coroanei.

Pe suprafața foliară sau pe fructe apar pete, leziuni mici care se necrozează dînd aspectul unor arsuri caracteristice. Frunzele au o creștere subnormală și se scutură prematur.

Florile manifestă cea mai accentuată sensibilitate. În cazul în care în timpul înfloritului concentrația de bioxid de sulf depășește anumite valori, chiar pentru o perioadă mai scurtă, recolta poate fi serios diminuată sau chiar compromisă, cum frecvent se întîmplă în zona Ferneziu, unde media numărului de mere pe exemplar-pom nu depășește 5—7. În cazul acesta se remarcă relația directă cu insectele polenizatoare, în principal cu albinele, foarte sensibile la poluare, influența resimțindu-se asupra producției de fructe. Sînt alterate, evident, toate verigile lanțului trofic.

Aceleași observații sînt valabile și pentru castanetul și arborii din zona forestieră din apropiere. Se înregistrează în ansamblu o reducere a masei

https://biblioteca-digitala.ro

lemnoase, fiind depreciată și calitatea lemnului. Arborii pierd din grosime. Efectele poluării se răsfrîng direct asupra organelor aeriene, dar și indirect prin intermediul solului, care devine mai acid și astfel este redusă activitatea microflorei din pătura vegetală a solului.

Arboretele de fag din împrejurimile orașului Baia Mare a înregistrat serioase pierderi de creștere în diametru ca o consecință a influenței oxizilor de sulf și a excesului de oligoelemente și microelemente. Pierderea de creștere în diametru a fost de cca. 25 la sută în perioada 1965—1969 și cca. 43 la sută în perioada următoare, 1970—1974.

Fig. 5. **Consecințele poluării asupra mărului.**

Livezile și pădurea expuse ani în șir influenței poluării dau semne de îmbătrînire precoce, regenerarea naturală fiind serios îngreuiată. Pune probleme speciale chiar și acțiunea de plantare datorită solului degradat, precum și păturii ierbacee afectate. Efectele se resimt chiar la depărtare de 7—8 km de sursa de poluare.

În ce privește influența nocivă asupra păturii ierbacee, aceasta se manifestă prin reducerea numărului de specii și printr-o densitate mai mică a speciilor rămase. Se observă însă și fenomenul opus cînd unele specii spontane, puține la număr cum sînt : feriga de cîmp, păiușul, se dezvoltă luxuriant. În locurile mai puțin expuse poluării sînt frecvente specii ca : obsigă, firuță, horști, golomăț, trifoi și altele. Sînt și porțiuni mai expuse

https://biblioteca-digitala.ro

poluării unde pătura ierbacee este vizibil vătămată sau de unde a dispărut. Aici acțiunea agenților atmosferici a dus la degradarea solului, la spălarea lui.

Implicațiile poluării asupra asociațiilor vegetale sînt mai evidente în zona Ferneziu și Dealul Florilor. Cele mai expuse sînt zonele din vecinătatea surselor generatoare de noxe, ca și partea sudică a orașului, unde practic suprafețe apreciabile formează teren neproductiv. Aici se remarcă prezența speciei țăpoșica (Nardus stricta), la limita inferioară a arealului speciei pentru țara noastră.

Deosebit de dăunătoare pentru plante sînt și pulberile solide, fine de praf, în care se încadrează și praful provenit din haldele de steril, care se depune pe frunze, blocînd o parte din stomate și reducînd astfel din suprafața foliară care asigură asimilația clorofiliană. O încărcare neobișnuit de mare a atmosferei cu asemenea pulberi a fost sesizată în perioada de secetă septembrie-octombrie 1977.

O mențiune specială se cuvine a fi formulată pentru apa rîului Săsar, „apa care nu îngheață niciodată", datorită concentrației în substanțe nocive, ceea ce a dus la dispariția aproape totală a vieții de pe cursul rîului. Mai supraviețuiesc doar unele plante inferioare de tipul bacteriilor (sulfobacterii, ferobacterii).

Gravă și condamnabilă practică tolerată și chiar stimulată de unii este împrăștierea sării pentru topirea gheții pe drumurile publice în timpul iernii. Pe lîngă faptul că este mult grăbit procesul de descompunere a asfaltului, cel mai mult suferă vegetația la care ajunge soluția de sare, ca și întreaga faună acvatică și-n primul rînd fondul piscicol. În cazul acesta, sarea acționează ca un periculos poluant al solului și apelor.

Este cunoscut rolul complex ce-l are pădurea — acest ansamblu de ecosisteme — în diminuarea efectelor poluării, în asigurarea oxigenului, protejarea solului, fiind totodată un neprețuit izvor de sănătate. Suprafața ocupată de păduri în județul nostru este de 42,6 la sută, iar împreună cu pajiștile, pășunile și livezile 76 la sută din suprafața totală a județului. Fondul forestier pe plan național reprezintă 27 la sută, iar media europeană și mondială 29 la sută. Prin prevenirea alunecărilor de teren, pădurea este un admirabil factor de protecție a solului.

În scopul conservării și dezvoltării patrimoniului forestier, a fost adoptat Programul de măsuri pe termen lung (1976—2010), care își propune, pe lîngă o sporire considerabilă a producției de masă lemnoasă, și ameliorarea unora dintre funcțiile pădurii, care se referă la protecția mediului înconjurător, a faunei cinegetice și piscicole.

Ca urmare a dezvoltării industriei, urbanizării și creșterii demografice în țara noastră, programul acordă atenție deosebită lărgirii utilizării funcțiilor de protecție exercitate de păduri — conservării resurselor de apă, purificării aerului, asigurării recreerii populației.

Împăduririle din jurul centrelor industriale, printre care și Baia Mare, vor asigura purificarea aerului de unele substanțe poluante, păstrarea cît mai nealterată a factorilor de mediu.

https://biblioteca-digitala.ro

„Programul național privind conservarea și dezvoltarea fondului forestier în perioada 1976—2010" și „Programul național de perspectivă pentru amenajarea bazinelor hidrografice" vor asigura realizarea „complexului păduri — ape — soluri", pe cale de a se constitui în etapa actuală ca unul din pivoții protecției mediului înconjurător pe plan mondial.

În vederea îmbunătățirii activității de protecție a mediului înconjurător și combaterea efectelor poluării, Comisia județeană pentru protecția mediului înconjurător a stabilit o serie de măsuri menite să creeze condiții optime pentru aplicarea riguroasă în practică a politicii partidului și statului nostru în acest domeniu.

Un loc important în procesul de dezvoltare economic și social al municipiului îl ocupă îmbinarea armonioasă a criteriilor de eficiență economică cu cele de protecție a mediului înconjurător, pentru păstrarea echilibrului ecologic.

Au fost întreprinse măsuri ce vor asigura încadrarea zonelor de vegetație forestieră de pe dealurile din limita nordică a orașului în categoria de păduri de interes social, respectiv pădure-parc și pădure de agrement. Înierbarea și cultivarea cu vegetație ierboasă a fostelor iazuri de decantare pe o suprafață de 35 ha s-a dovedit eficientă.

În vederea ameliorării factorilor climatici naturali din Baia Mare, se impune extinderea spațiilor verzi, a parcurilor, care ocupă doar o suprafață de 7—8 la sută. Avem același parc de acum 80—100 de ani, în timp ce numai în ultimul sfert de secol s-au construit cel puțin 4—5 cartiere, echivalente, fiecare în parte, cu vechiul oraș. Să mai adăugăm că abia în această perioadă s-au amplificat și procesele de degradare a mediului fără să se ia măsuri energice pentru dezvoltarea zonelor verzi, cunoscut fiind rolul arborilor în procesul complex de epurare a aerului, în reținerea unor gaze, a prafului, zgomotului ș.a. Aceste adevărate filtre naturale trebuie să fie amplasate între marile ansambluri de locuințe, nu înafara lor.

Este momentul, mai potrivit ca oricînd, să se întreprindă acțiuni de amploare pentru informarea publicului larg cu aspecte legate de protecția mediului înconjurător, de prevenirea și combaterea efectelor poluării, pentru a forma conștiința ecologică a locuitorilor orașului. Crearea unui sistem unitar de educație ecologică, care să vizeze toate categoriile de vîrstă, de la preșcolar la adult, este una din imperativele actuale majore. Ar fi și aceasta o premisă a aplicării Legii pentru protecția mediului înconjurător apreciată ca una din cele mai reușite pe plan mondial.

Printr-un efort conjugat al tuturor factorilor responsabili pot fi luate măsuri mai eficiente, în vederea reducerii gradului de poluare, pentru asigurarea calității factorilor de mediu la nivelul impus de exigențele actuale.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Bărnea, M. Papadopol, **Poluarea şi protecţia mediului,** Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975.
2. Ciplea L., Ciplea Al. **Poluarea mediului ambiant,** Editura tehnică, Bucureşti, 1978.
3. Ianculescu, M., **Efectele poluării atmosferei asupra ecosistemelor forestiere şi măsuri pentru protejarea lor. Ocrotirea naturii şi a mediului înconjurător,** t. 21, nr. 2. Bucureşti, 1977.
4. Nădişan I., Rădulescu I., **Conservarea mediului ambiant** (manuscris).
5. Oprea C., **Ecbilibre şi dezechilibre în biosferă,** Editura Facla, 1975.
6. Savu, Gh., **Cercetări privind efectele nocive ale poluării asupra arboretelor din zona municipiului Baia Mare şi oraşul Baia Sprie,** M.E.F.M.C., — Institutul de cercetare, proiectare şi documentare silvică Staţiunea experimentală silvică — Cluj-Napoca, 1973.
7. Zamfir Gh., **Poluarea mediului ambiant,** Junimea, 1974.
8. ★ ★ ★ **Ocrotirea naturii maramureşeue,** Academia R.S.R., Filiala Cluj-Napoca, 1977.
9. ★ ★ ★ **Efectele biologice ale poluării mediului,** sub redacţia dr. Al. Ionescu, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1973

THE CONSEQUENCES OF POLLUATION UPON THE VEGETATION OF THE AREA OF BAIA MARE MUNICIPALITY

— *Abstract* —

The paper presents the principal sources of industrial polluation and the whole series of consequences upon the vegetation of the area surrounding Baia Mare, as well as the necessary measures for reduction of pollution and the securing of quality of the environmental factors- the fundamental requirement for the protection of the environment.

https://biblioteca-digitala.ro

OCURENȚA BLENDELOR DIN ZONA BAIA MARE

TAMARA GHIȚESCU, ȘTEFAN MIHALKA, ANDREI GÖTZ

În zona zăcămintelor hidrotermale-polimetalice auroargentifere — din Baia Mare, alături de alte sulfuri, blenda deține un loc important, ea fiind răspîndită în aproape toate perimetrele miniere. Atît pentru importanța ei economică cît și a dificultăților întîmpinate la concentrarea sa, blenda suscită mereu interes pentru cunoașterea structurilor și a compoziției sale chimice, particularități ce o caracterizează ca o sulfură destul de complexă și pe care ne propunem să le evidențiem.

Referințe asupra geochimiei ZnS se găsesc în numeroase lucrări ce tratează zăcămintele din zona Baia Mare, în mod deosebit despre blendă Pomârleanu (1968) s-a ocupat de cea de la Cavnic, iar lucrări de sinteză, după cunoștințele noastre, încă nu s-au elaborat, ceea ce încercăm în lucrarea de față.

Datele obținute în lucrarea noastră s-au bazat pe probe colective și monominerale din zăcămintele din zona Baia Mare și Burloaia (ultimul în scop de comparație) pe care s-au efectuat cercetări prin : analize macroscopice, microscopice, chimice, de spectroscopie de emisie și de difracție cu raze X (Bărbuș și colab., 1978).

Caracteristicile structurale ale sulfurii de zinc

Macroscopic ZnS prezintă structurile caracteristice celor două modificații polimorfe : blenda (cubică) și wurtzitul (hexagonal). Blenda se caracterizează prin agregate cu structură granulară, iar în geode, cele mai frecvente forme de cristale sînt de tetraedru și cub-octaedru, în toate zăcămintele cercetate. Alături de aceste structuri, în zăcămintele Ilba, Nistru și Șuior apar și agregate sferoidale cu structuri fibro-radiare și concentric-zonale, în care fibrele prezintă pinacoizi de tip [0001] (v. fig. 1). Dimensiunile granulelor acestor două aspecte structurale sînt de la medii la grobe (Ghițescu, 1978). Din **analiza spectrelor de difracție** pe probe de blendă și wurtzit de la Cavnic, Herja, Băiuț, Baia Sprie, Șuior și Ilba s-a evidențiat apa-

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul 1

CARACTERISTICILE SPECTRELOR DE DIFRACȚIE PE PROBE DE BLENDĂ ȘI WURTZIT DIN ZONA BAIA MARE

CAVNIC — BLENDA			HERJA — BLENDA			BĂIUȚ — BLENDA					
d	I	Plan	d	I	Plan	d	I	Plan			
3,125	10	111	3,125	10	111	3,10	10	111			
2,702	2	200	2,707	2	200	2,705	2	200			
2,110	4	220	—	—	—	—	—	—			
1,916	9	220	1,914	8	220	1,914	8	220			
1,634	8	311	1,634	8	311	1,633	8	311			
1,352	2	400	1,354	2	400	1,354	2	200			
1,242	4	430	1,243	4	331	1,242	2	430			
1,106	5	220	1,707	5	422	1,1065	5	422			
						1,046	3	511			
BAIA SPRIE — BLENDA			ȘUIOR — WURTZIT			ILBA — WURTZIT			ILBA — BLENDA		
d	I	Plan	d	I	Plan	d	I	Plan	d	I	Plan
3,103	10	111	3,116	10	111	3,125	10	111	—	—	—
2,707	2	200	2,706	2	200	2,705	2	200	—	—	—
1,918	9	220	1,908	9	220	1,914	9	220	—	—	—
1,634	8	311	1,630	8	311	1,630	8	311	—	—	—
—	—	—	1,560	1	222	—	—	—	—	—	—
1,356	2	400	1,350	2	400	—	—	—	1,356	2	40
1,245	4	331	1,245	4	331	—	—	—	1,243	4	33
1,108	5	422	—	—	—	—	—	—	1,106	5	42

https://biblioteca-digitala.ro

riția numai a liniilor ce corespund fazei cubice de tip β —ZnS—3C conform catalogului ASTM — American Society for Testing and Materials, 1969), atît la probele considerate de blendă cît și la cele de wurtzit (v. tab. I.).

Cu altă ocazie la Ilba s-a evidențiat în proporție infimă și liniile caracteristice fazei hexagonale a ZnS (Nandra, 1968). Din tabelul 1 se remarcă o bună corespondență între liniile corespunzătoare blendelor de la Cavnic și Baia Sprie cu cele ale „wurtzitului" de la Șuior și în general cu toate celelalte blende. Față de toate celelalte blende cea de la Ilba reflectă caracteristici aparte, pe difractogramele sale ea prezintă modificări și deformări ale celulei elementare datorate unei pronunțate impurificări cu faza PbS (galenit) și a unor ioni substituenți (vezi mai departe).

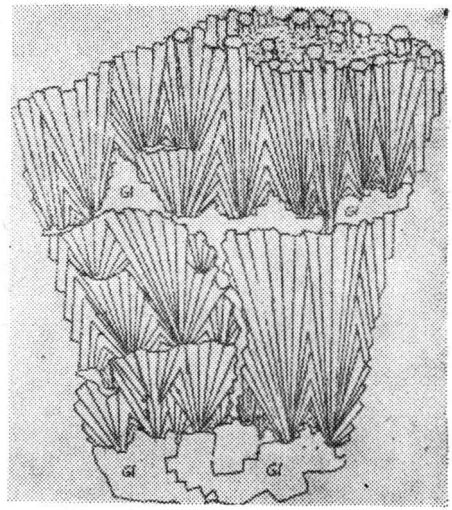

Fig. 1. Agregate sferoidale de wurtzit — blendă cu structura fibro-radiară și concentric-zonală. Galenit (Gl)
ȘUIOR : $S_{52}P_{294}$ 2 x

Sulfura de zinc în toate zăcămintele prezintă 2—4 generații, dintre care prima însoțește stadiul fero-sulfuros al metalogenezei, următoarele, a doua, uneori și a treia, preponderente cantitativ, caracterizează stadiul polimetalic, iar ultima, observată la Ilba, Nistru și Cavnic, este contemporană cu finele stadiului polimetalic și începutul stadiului carbonic. În contextul celor expuse mai sus sugerăm ideea formării agregatelor sferoidale cu structuri fibro-radiare și concentric-zonale ca aparținînd preponderent blendei din generațiile caracteristice stadiului polimetalic, iar wurtzitul, pe parcursul uneia dintre primele generații, în prezent însă în mare parte ca paramorfoze de blendă după wurtzit.

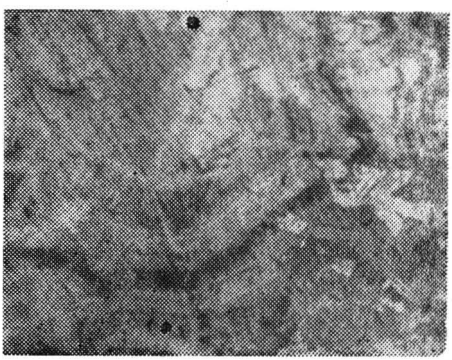

Fig. 2. Structuri zonale obținute prin atac structural la blenda de la Nistru 100 x

Microscopic și chimic sulfura de zinc reflectă o mare varietate de aspecte, sub forma structurilor de macle polisintetice, structuri zonale (evidențiate prin atac structural și în secțiuni subțiri) (v. fig. 2), structuri de dezamestec prin desfacerea soluțiilor solide de tipul : ZnS — $FeS_{1,08}$ (blendă-pirotin), ZnS — $CuFeS_2$ (blendă-calcopirit), $CuFeS_2$ — ZnS (calcopirit-blendă), precum și evidențierea a

https://biblioteca-digitala.ro

numeroşi substituenţi izomorfi ai Zn sau ai ZnS în reţeaua cristalină a mineralului (de care ne vom ocupa mai jos).

Faţă de clasicele structuri de dezamestec întîlnite aproape fără excepţie la toate zăcămintele din zona Baia Mare (cu deosebire că ultima generaţie de la Ilba, Nistru şi Cavnic are suprafeţele curate şi culoare alb-gălbuie) blendele ce caracterizează stadiul polimetalic mai cuprind numeroase alte incluziuni, obişnuit cu dimensiuni de 10—50 microni, de galenit, pirit, marcasit, cuarţ, foarte rar aur nativ şi sulfosăruri de argint, ca minerale primare şi covelin, calcozin şi limonit ca minerale secundare (v. fig. 3). Aceste incluziuni sînt responsabile în mare parte de culorile închise ale blendei alături de prezenţa fierului ca substituent izomorf al Zn. Atît aceste minerale cît şi numeroase alte incluziuni de calcopirit s-au format ca urmare fie a fenomenelor de difuziune (Pomârleanu, 1968), fie a celor de recristalizare, în accepţiunea lui Grigoriev (1961, p. 210), subsecvente cristalizării blendei.

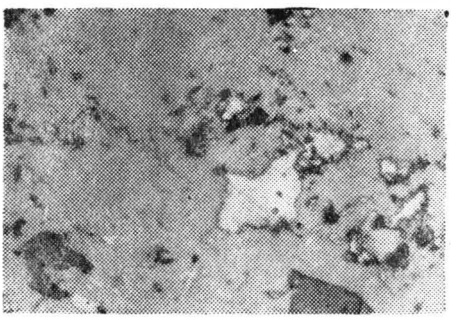

Fig. 3. **Blenda de la Ilba 200 x**

Situaţia descrisă mai sus, în cazul blendei, alături şi de o serie de alte argumente (de care nu ne vom ocupa în materialul de faţă) reflectă complexitatea proceselor metalogenetice ce au dus la formarea zăcămintelor polimetalice din zona Baia Mare, întărind conceptul lui Socolescu (1971) care se referă şi la funcţionarea fantelor filoniene ca „filles vivantes" (Raguin, 1961, p. 59) şi a telescopării soluţiilor hidrotermale, în numeroase zăcăminte, unde circulaţia pulsatorie a acestora a suferit o continuă schimbare a condiţiilor fizico-chimice şi termo-dinamice într-un timp foarte îndelungat. Fenomenul este semnificativ îndeosebi pentru zăcămintele părţii de vest a zonei, cu o tectonică aparte şi aproape de unul dintre apexurile camerei magnetice responsabilă de metalogeneză, ce a favorizat cel mai complex aspect al blendelor, alături şi de alte aspecte pe care le vom evidenţia cu alte ocazii.

Caracterizarea geochimică a blendei

Geochimia blendei alături şi de celelalte sulfuri principale în prezent dispune de un vast material analitic, îndeosebi în documentele de arhivă. Trecînd în revistă elementele rare şi disperse ce pot fi prezente în sulfura de zinc, fie ca substituenţi izomorfi în reţeaua cristalină, fie ca mineraleurme, antrenate din soluţiile hidrotermale, acestea sînt : Fe, Mn, In, Sn, Co, Cd, Hg, Ga, Ge, As, Ni, Ag, Tl. Mecanismul intrării acestor elemente în reţeaua cristalină a sulfurii de zinc a fost explicat de o serie de autori, prin asemănarea **razelor ionice** ale elementelor cu cea a zincului (Oftedall, 1940, Schroll, 1953), dar mai corect a fost explicat cu ajutorul comparării

https://biblioteca-digitala.ro

razelor atomice, blenda și wurtzitul având rețele atomice (Goldschmidt, 1954) cît și a potențialelor geoenergetice ale compușilor (Szadeczky — Kardosz, 1954).

În cazul cercetărilor noastre, curbele de distribuție ale elementelor găsite în sulfura de zinc din zăcămintele de la Ilba, Nistru, Herja, Baia Sprie, Cavnic, Băiuț și Burloaia duc la următoarele concluzii :

Fierul (1120 analize). Poate fi ca substituent izomorf în rețeaua blendei sau poate proveni din incluziunile de calcopirit, pirit și marcasit, Zn^{2+} din blendă poate fi substituit de Fe^{2+} în coordonarea tetraedrică și mai rar de Fe^{3+} în coordonarea octaedrică a sulfurii (Manning, 1967). La Baia Mare nu s-au pus în evidență ionii Fe^{3+} (Bărbuș și colab. 1978) ca substituenți ai Zn^{2+}. În structurile de dezamestec, ca rezultat al precipitării directe din soluțiile hidrotermale, la temperaturi cuprinse între 260—325°C apare pirotinul monoclinic (Genkin et al. 1965). Experimental s-au stabilit condițiile termodinamice ale formării celor două modificări de pirotin-hexagonal și monoclinic — din sistemul Zn-Fe-S ca soluții solide în blendă (Scott, 1973 ; et al. 1973). De asemeni semnificațiile de termometru geologic al sistemului ZnS-$FeS_{1,08}$, adică conținutul în fier din ZnS este direct proporțional cu temperatura sa de formare (Kullerud, 1953, 1956).

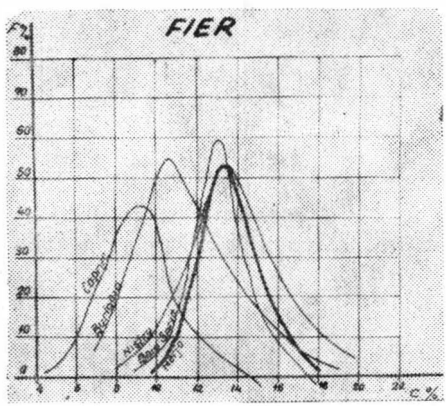

Fig. 4. Curbele de distribuție a frecvenței concentrației în fier.

Concentrațiile în fier din sulfura de zinc din Baia Mare au fost : Herja — 13,9%, Nistru — 13,5% ; Baia Sprie — 13,3% ; Băiuț — 12,5% ; Burloaia — 11,4% ; Ilba — 10,9% ; Șuior — 10,2% și Cavnic — 9,0%. Curbele de distribuție a frecvenței concentrațiilor (v. fig. 4) indică o asemănare între blendele de la Herja, Nistru și Baia Sprie, cu temperaturi de formare mai ridicate, însă diferite și mai scăzute în conținut față de celelalte zăcăminte.

Indiul (100 analize). Indiul apare izomorf în blendă, legătura Zn-S(2,35 Å) fiind apropiată de legătura In-S 2,53 Å) din In_2S_3 (Anderson, 1953,) indiul fiind un indicator al blendelor de temperatură înaltă — hipo-mezotermale — de culori închise (Oftedall, 1940 ; Schroll, 1963 ; Goldschmidt, 1954 ; Anderson, 1953). Conținuturile găsite în Baia Mare au fost : Burloaia 107 ppm, Cavnic — 15 ppm ; Baia Sprie — 13 ppm ; Nistru — 11 ppm ; Herja — 7 ppm. Aliura curbelor de distribuție a frec-

https://biblioteca-digitala.ro

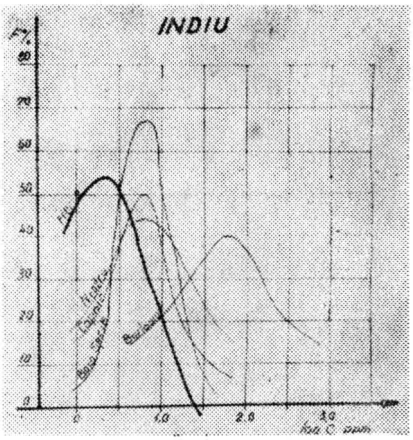

Fig. 5. Curbele de distribuție a frecvenței concentrațiilor în indiu.

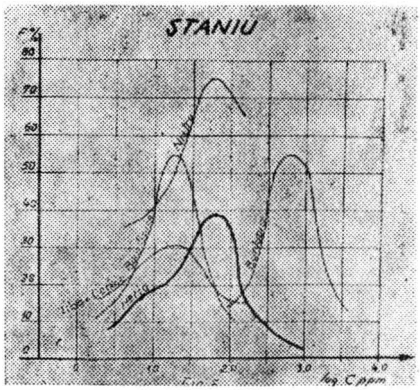

Fig. 6. Curbele de distribuție a frecvenței concentrațiilor în staniu.

venţelor conţinuturilor (v. fig. 5) indică asemănări între Baia Sprie, Cavnic şi Nistru mai puţin cu Herja şi diferenţă pronunţată faţă de Burloaia. Blendele de la Burloaia probabil s-au format la temperaturi mai ridicate faţă de restul zăcămintelor, în faza hipo-mezotermală.

Staniul (139 analize). Intrarea sa în blendă se datoreşte izomorfismului dintre Stannin (Cu_2FeSnS_4) — blendă (ZnS) deoarece distanţele dintre legăturile din coordonarea tetraedrică sînt asemănătoare, fenomenul producîndu-se la temperaturi caracteristice fazei mezotermale (Oftedall, Schroll şi Goldschmidt). Conţinuturile de Sn din blende au fost : Burloaia — 887 ppm ; Herja — 132 ppm ; Nistru — 55 ppm ; Baia Sprie — 37 ppm şi Ilba şi Cavnic — 35 ppm. Între curbele de distribuţie a frecvenţelor de concentraţie (v. fig. 6) se observă asemănări între cele de la Baia Sprie şi Cavnic, de care în mică măsură diferă cele de la Herja şi Nistru, iar cele de la Burloaia au cu totul alt caracter (aci s-a identificat casiteritul — SnO_2). Conţinuturile în Sn de la Baia Sprie, Cavnic, Herja şi Nistru corespund fazei mezotermale.

Cadmiu (173 analize). Substituirea izomorfă a Zn prin Cd se datoreşte asemănării razelor lor atomice (Zn — 1,33 Å şi Cd — 1,48 Å). S-a demonstrat roentgenografic prezenţa unor pelicule submicroscopice de greenokit (CdS) în spaţiile dintre cristalele blendei (Ivaniţki et al., 1960). Dependenţa concentraţiei Cd din blendă de condiţiile sale de formare este încă discutată, mai recent nu se recunoaşte vreo dependenţă între acestea precum şi a influenţei concentraţiei în alte elemente din soluţiile hidrotermale (Mookherjee, 1962), fapt confirmat şi experimental (Kullerud, 1956). Conţinuturile surprinse în blende au fost : Herja — 2480 ppm ; Burloaia — 2805 ppm ; Şuior — 3000 ppm ; Baia Sprie — 3103 ppm ;

https://biblioteca-digitala.ro

Cavnic — 3515 ppm ; Nistru 3500 ppm ; Ilba — 3880 ppm și Băiuț — 4470 ppm. Distribuția frecvențelor de concentrație (v. fig. 7) indică asemănări între Baia Sprie, Cavnic, Nistru și Herja și diferențe față de Burloaia, Ilba și Băiuț. Sugerăm ideea unei dependențe totuși a conținutului de Cd din ZnS ca fiind o funcție invers proporțională cu temperaturile de formare a sulfurii de zinc. Adică pentru Burloaia temperaturi ridicate, pentru Baia Sprie, Cavnic, Herja și Nistru — temperaturi medii și ceva

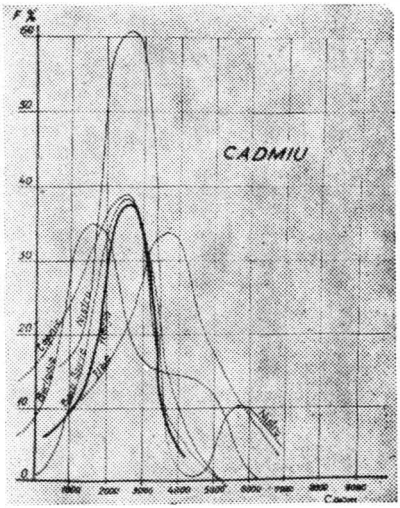

Fig. 7. Curbele de distribuție a frecvenței concentrațiilor în cadmiu.

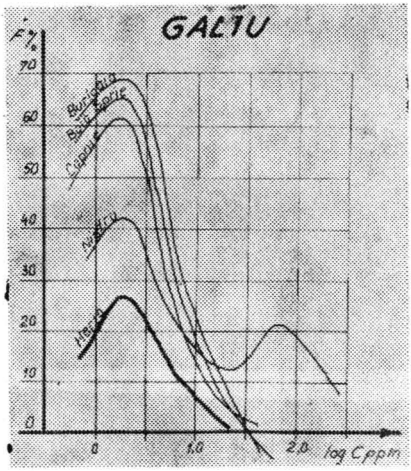

Fig. 8. Curbele de distribuție a frecvenței concentrațiilor în galiu.

mai scăzute pentru Ilba și Băiuț și deasemeni pentru cel de al doilea maxim de la Nistru (ultima generație de ZnS). Conținutul de Cd de la Ilba este pus și pe seama prezenței greenokitului (Andronescu și colab. 1962).

Galiul (129 analize). Deși cu dublu caracter (litofilocalcofil), Ga în prezența sulfului este calcofil. Modul său de prezentare în ZnS este încă discutat, iar cauzele variațiilor sale în conținut în zăcăminte nu au fost încă elucidate. Mulți cercetători sînt de acord cu dependența dintre concentrația Ga și scăderea temperaturii de formare a ZnS, caracteristică fazei epitermale. Apare împreună cu Ge, iar în faza mezotermală prezintă conținuturi mici ori lipsește. Concentrațiile medii din blendele din Baia Mare au valori aproape egale : Burloaia — 2 ppm ; Baia Sprie — 3 ppm ; Cavnic 5 ppm și Nistru — 24 ppm. Aliura curbelor de distribuție a frecvențelor de concentrații (v. fig. 8) este și ea asemănătoare la toate zăcămintele. Cel de al doilea maxim de la Nistru indică două generații de ZnS, ultima de temperatură mai scăzută.

https://biblioteca-digitala.ro

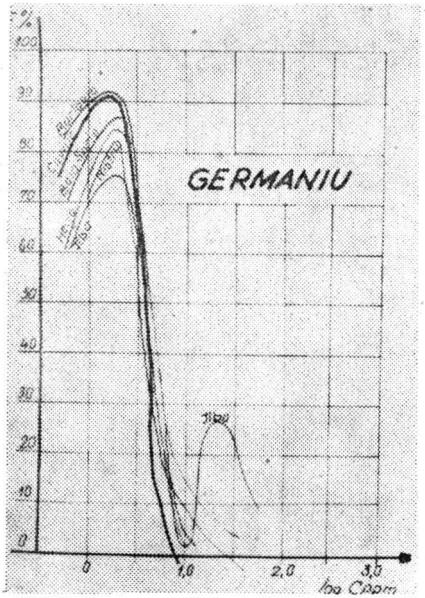

Fig. 9. **Curbele de distribuție a frecvenței concentrațiilor în germaniu.**

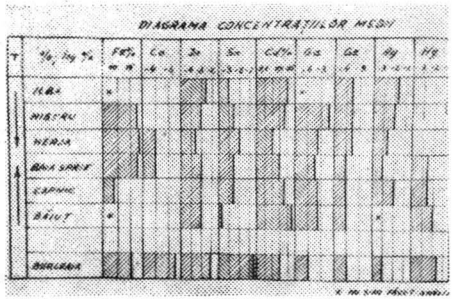

Fig. 10. **Diagrama concentrațiilor medii.**

Germaniul (109 analize). Intrarea germaniului în rețeaua cristalină a blendei se explică prin asemănarea razelor ionice (Zn^{2+} 0,83 Å și Ge^{2+} 0,80 Å), dar este posibilă și înlocuirea semicovalentă, razele lor atomice fiind apropiate (Zn^0—1,33 Å și Ge^0—1,22 Å). Germaniul este considerat element conducător pentru blendele de temperaturi scăzute. În Baia Mare concentrațiile medii în Ge sînt mici și uniforme : Baia Sprie — 1 ppm ; Cavnic — 2 ppm ; Burloaia — 2 ppm ; Herja — 4 ppm ; Nistru — 4 ppm ; — Ilba 5 ppm și indică origine tipic hidrotermală a sulfurii de zinc. Distribuția frecvențelor concentrațiilor (v. fig. 9) este asemănătoare la toate zăcămintele. Al doilea maxim la Ilba — marchează generația de ZnS de temperatură mai scăzută, ultima.

La Cavnic s-a pus în evidență — microscopic — prezența germanitului (Cu_3GeS_4) (Pomârleanu și colab., 1968 ; Petrulian și colab., 1976).

Concentrațiile medii ale elementelor : Mn, Co, Hg, Ag, As și Tl găsite în blendele cercetate de noi sînt neconcludente.

Prin măsurători de rezonanță electronică de spini (RES) (Bărbuș și colab., 1978) în cazul Mn, în zăcămîntul Cavnic ionii de Mn^{2+} prezintă o structură de interacțiune hiperfină într-o rețea cubică perfectă în pozițiile Zn^{2+}, pe cînd la Ilba și Herja s-au semnalat atît ionii de Mn^{2+} cît și cei de Mn^{4+} în cele două faze — cubică și hexagonală — ca substituenți ai Zn^{2+}.

https://biblioteca-digitala.ro

Rezumînd geochimia blendelor, relevăm :

1. Analizînd concentrațiile medii ale elementelor minore (v. fig. 10) din sulfura de zinc din toate zăcămintele cercetate, acestea se pot repartiza în două grupe : a) Fe, Co și Sn cu valori maxime la Herja și Baia Sprie și valori minime în restul zăcămintelor și b) Cd, Ga, Ge și Ag cu valori maxime la Ilba, Nistru, Cavnic și Băiuț și minime la Herja și Baia Sprie. Ambele grupe de elemente minore indică temperaturi de formare mai ridicate în zona centrală și scăderea treptată a acesteia spre periferia zonei Baia Mare. Indiul nu prezintă valori concludente. Se mai constată conținuturi ridicate de Hg spre partea de est și de Ag spre cea de vest a zonei. Pentru Burloaia valorile celor două grupe de elemente indică valori diferite față de zona Baia Mare.

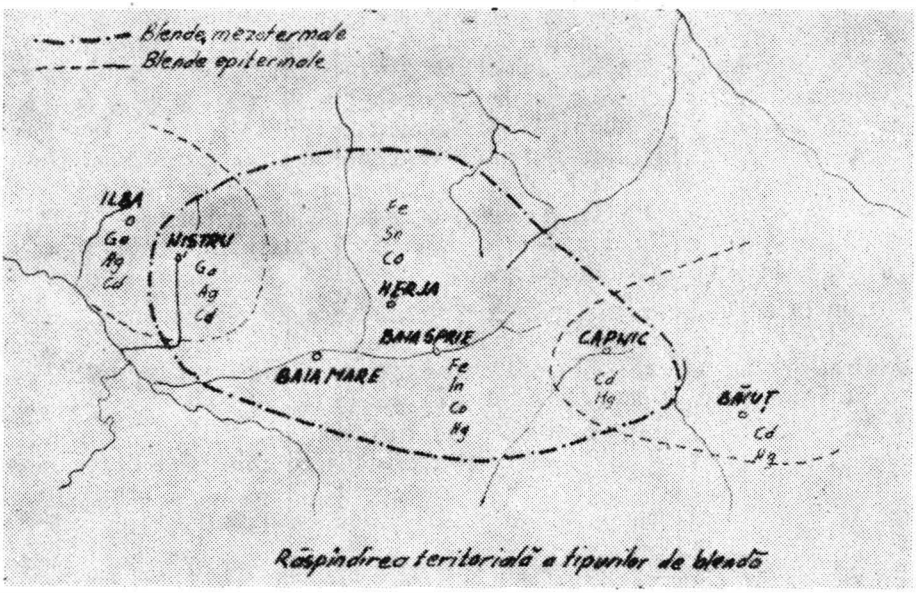

Fig. 11

2. Pe baza acestor date autorii sugerează trei grupe genetice pentru sulfura de zinc, în care se încadrează unele zăcăminte din Baia Mare și Borșa : a) blendele de tip hipomezotermal (Burloaia) ; b) blendele de tip pur mezotermal (Baia Sprie și Herja) și c) blendele de tip epitermal (Ilba și Băiuț). Repartizarea teritorială a blendelor (v. fig. 11) evidențiază apariția concomitentă a tipurilor mezo și epitermal la Ilba, Nistru, Cavnic și Băiuț, ceea ce se confirmă și prin cele 2—4 generații de blendă constatate.

3. In cazul blendelor de la Cavnic (Pomârleanu și colab. 1968) pe baza conținuturilor de fier, în acord cu diagrama de echilibru din sistemul Fe-Zn-S (Barton, Kullerud, 1957) se ajunge la concluzia că temperatura lor

https://biblioteca-digitala.ro

de formare este cuprinsă între 275—315°C, comparabilă cu datele obținute prin geotermometrie — 243—310°C (Pomârleanu, 1968 și 1971 ; Borcoș și colab., 1976) — și ambele în acord cu ocurența a două grupe de elemente minore — a) In, Bi, Sn și b) Cd, Ge (Petrulian și colab., 1976) — în distribuție zonală regională și în adîncime.

Aceste date corespund fazelor epi-mezotermală, ca urmare a poliascendenței zonale, responsabilă de suprapunerea mai multor porții de soluții hidrotermale. Cercetările noastre se acordă cu datele prezentate de la Cavnic.

4. Repartizarea teritorială a elementelor minore din blendă, în cazul nostru, reliefează clar o zonalitate regională (Smirnov, 1976) cu zăcăminte de temperatură mai ridicată în centru și mai scăzută la periferie, ceea ce subliniază existența unității genetice a zăcămintelor din zona Baia Mare spre deosebire de cel de la Burloaia, iar marginile ușor contrastante — prin ocurența Ag în vest și a Hg în est — marchează ușoara schimbare în funcționarea fluidelor hidrotermale în spațiu, de la vest spre est cît și în timp (Rădulescu și colab., 1967, Socolescu, 1971). Totodată se remarcă o asemănare a zonalităților acelorași elemente minore din blendele din zona Baia Mare în centru : Fe, Co, In, Sn, a doua zonă spre exterior : Cd, Ga și a treia periferică : Ge, Ag, Hg) cu cele de la Freiberg — R.D.G. în centru : Fe, Co, In, Ga, Cu, Mn, a doua zonă externă : Cd, Sn și a treia periferică : Ge, Ag, Tl (Baumann, 1965)

Concluzii. În zona zăcămintelor polimetalice auro-argintifere din Baia Mare sulfura de zinc prezintă structuri granulare și fibro-radiare ce aparțin modificației sale cubice — blenda, paramorfozelor de blendă după wurtzit și în măsură neînsemnată modificației hexagonale — wurtzit (Ilba).

Incluziunile cuprinse în blendă se datoresc atît desfacerii soluțiilor solide dar îndeosebi difuziunii și recristalizării mineralelor : calcopirit, pirit, marcasit, aur nativ, sulfosăruri de argint și cuarț, ca urmare a numeroaselor recurențe ale soluțiilor hidrotermale prin fantele filoniene care au funcționat ca „filles vivantes".

Distribuția concentrațiilor medii în elementele rare din blende evidențiază o zonalitate regională prin răspîndirea teritorială, adică blende de tip mezotermal la Herja și Baia Sprie, de tip epi-mezotermal la Ilba, Nistru, Cavnic și Băiuț și epitermale la Ilba și Băiuț, evidențiindu-se mai multe generații ale sulfurii de zinc. Zonalitatea regională subliniază unitatea genetică a zăcămintelor din zona Baia Mare spre deosebire de cel de la Burloaia, iar ocurența Ag în vest și a Hg în est marchează schimbări în funcționarea soluțiilor hidrotermale în spațiu și timp, în acord cu concluziile obținute prin cercetările de la Cavnic, asupra blendelor precum și a celor tectono-vulcanice și petrologice efectuate pînă în prezent în această zonă. Se observă o asemănare în repartizarea zonală regională între zona Baia Mare și Freiberg (R.D.G.) privind elementele minore din blendă.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Pomârleanu, V., Movileanu, Aurica, Bonea, Lidia, Mihalca, St., (1968), **Sfalerit iz hidrotermalnogo mestorojdenia Capnic (Baia Mare),** „Geohimia", 9, pp. 1097—1105.
2. Bărbuș, A. și colab., (1978), **Cercetări ale procesului de flotație prin metode ale fizicii corpului solid, radiochimice și fizicochimice,** Arhiva ICPMMN Baia Mare.
3. Nandra L., Ghițescu Tamara (1968), **Folosirea schimbătorilor de ioni naturali la dezactivarea blendei în circuitul de flotare a plumbului la minereul liba,** Arh. ICPMMN Baia Mare.
4. Ghițescu, Tamara (1978), **Studiul minereurilor neferoase din Baia Mare privind determinarea indicilor de măcinabilitate, a granulometriei și a gradului de dezasociere a mineralelor,** Arh. I.I.S. Baia Mare.
5. Socolescu M., S. Rădulescu, (1971), **Considerations sur la structure des complexes filoniens hydrothermaux de la region de Baia Mare,** Acta Geol., Akad. Sci. Hung, 15, pp. 41—48.
6. Grigoriev, D.P. (1961), **Ontogenija mineralov,** Izd., Lvovskogo Univ. Lwow, 283. p.
7. Raguin, E. (1961), **Geologie des gites minerause,** 3-edit., Massons Cie Edit., Paris.
8. Oftedall, I. (1940), Schroll, D.M. (1952), **Uber minerale Spurenelemente Vererzung und Entstehung der Blei-Zinklagerstatte Bleiberg-Kreuth Karnten,** Mitt, Ost. Min. Geo. Sondern.
9. Goldschmidt, V.G.M. (1954), **Geochemistry,** Oxford, Univ. Press., London, 730 p.
10. Szadeczky-Kardosz, E. (1954), **Geokemia,** Akad. Konyv., Budapest.
11. Manning, P.G. (1967), **Absorbtion spectre of Fe (III) in octhahedral sites in sphalerite,** Canad., Mineralogist, 9, nr. 1, pp. 57—64.
12. Genkin, A.D. Loginov, V.P., Oganova, N.I. (1965), **Relations of hexagonal and monoclinic pyrrhotites and their distribution features in ores,** Geol. rud. mest. 7, nr. 3, pp. 4—24
13. Scott. S.D. (1973), **Experimental Coletration of the Sphalerite Geobarometer,** Econ. Geol., 68, nr. 4, pp. 466—474.
14. Scott, S.D., Kissin, S.A. (1973), **Sphalerite Composition in the Zn-Fe-S Systiem Below 300°C,** Econ. Geol., 68, nr. 4, pp. 475—479.
15. Kullerud, G. (1953), **The FeS-ZnS System a geological Thermometer,** Norsk. Geol., Tidssk, 32, nr. 2—4, pp. 61—147.
16. Anderson, I.S. (1953), **Observations on the geochemistry of indium,** Geochim. et Cosmochim, Acta, 4, nr. 5.
17. Ivanițki, V.T., Gvaramadze, G.M., (1960), **K. voprosn soderjania i rasprostranenia nekolorih rasseianih v elementov glavneișih sulfidah svinlovo-ținkovih i polimetaliceskih mestorojdenii Gruzii,** Geohimia", nr. 2.
18. Mookherjee, A., (1962), **Certain aspects of the geokemistry of Cadmium,** Geoch. et Cosmoch. Acta vol. 26, p. 351.
19. Kullerud, G. (1956), **Geochemistry of Sphalerite from the Star Mine,** Ec. Geol., 51, nr. 8, pp. 828—830.
20. Andronescu, Anișoara, Bădescu I., Duma, N., (1962), **Contribuții la cunoașterea zăcământului liba-Handal,** Rev. Min. XIII, 9, pp. 393—404.
21. Petrulian, N. și colab., (1976), **Contributions to the metallogenesis and geochemistry of the Cavnic vein area,** Rev. Roum., Geol. Geoph., geogr., ser. Géol., 20, 2, pp. 157—167.
22. Barton, P.B., Jr., Kullerud, G. (1957), **Preliminary raport on the system FeS-ZnS-S and implication regarding the use of sphalerite geothermometer** (abs.), Bull, Geol. Soc. America, 63.
23. Pomârleanu, V., (1971), **Geotermometria și aplicarea ei la unele minerale din România,** Edit. Acad R.S.R., București.
24. Borcoș, M. et al. (1976), **Neogene hydrotermal ore deposits in the volcanic Gutii Mountains. III. Dealul Crucii — Băiuț Distrlct, B—Cavnic-Boiduț, Roata-Oanța and Jereapăn ore deposits,** Rev. Roum. Géol., Géoph., Géogr., ser. Géol., 20, 2, pp. 185—196.
25. Rădulescu, D., M. Borcoș H. Kräutner (1968), **Progrese recente în cercetarea zăcămintelor și contribuția lor la conturarea concepțiilor actuale asupra metalogenezei pe teritoriul României,** An. Com. Stat. Geol. Inst. Geol. XXXVI, pp. 181—199.
26. Baumann, L., (1965), **On the zonal distribution of mineralization in the ore veins of the Freiberg ore district,** Symposium „Problems of Postmagmatic ore Deposition", Prague.
27. Smirnov, V.I., (1976), **Geology of Mineral Deposits,** Moskow Mir. Publisch, 520 p.

https://biblioteca-digitala.ro

OCCURRENCE DES BLENDES DE LA RÉGION DE BAIA MARE

— Resumé —

Dans la zone mètallogènètique de Baia Mare, on a mis en èvidence roentgenestructuralement la modification cubique du ZnS même si des structures fibro-radiaires sont présentes qui rappellent sa modification hexagonale — le wurtzit — présent accidentellement.

La plupart des inclusions de calcopirite, pirite, marcasit, or natif, sels de sorfre d'argent et de quartz ètant subsèquentes à la cristallisation du ZnS, apporteés par les fréquentes récurrences des solutions hydrothermales.

La distribution des élément du ZnS marque une zonalité régionale avec de lègers contrastes pèrifèriques, ce qui renforcè l'origine commune des gisements hydrothermaux — sousvolcaniques de la zone et une activitè hydrothermale pulsatoire, en accord avec les concepts èmis de la mètallogènèse de Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ORNITOFAUNEI DEPRESIUNII MARAMUREȘULUI

IOSIF BÉRES

Depresiunea Maramureșului împreună cu cadrul muntos înconjurător este o unitate geografică bine conturată, individualizată și din considerente biogeografice. Zona cercetată se întinde între următoarele coordonate: 23°30' — 24°55' longitudini estice și 47°35' — 48°— latitudini nordice. Avifauna zonei este, comparabil, mult mai bogată față de o altă unitate similară datorită faptului că prin această depresiune intercarpatică trec mai multe drumuri de pasaj ale păsărilor (1,2,3,). Depresiunea din punct de vedere ecologic este foarte variată și deschisă prin culoarul Tisei spre vest, spre Cîmpia Panonică.

Primele însemnări ornitologice vizînd Depresiunea Maramureșului le avem din 1840—1844(4). Mai tîrziu și alți autori au publicat liste faunistice (5,6,7,) fără precizări fenologice, ecologice, geografice sau ale densității. Iar numărul speciilor amintite se ridică la 125(6) în Monografia Maramureșului și la 108 specii amintite de A. Filipașcu (7). Autorul la fel a publicat unele lucrări și note privind expansiunea unor specii (8,9), probleme ecologice ale acestor specii (10), dinamica anuală și migrația păsărilor din Maramureș.

În lucrarea de față sînt sintetizate observațiile făcute în decursul anilor, pînă în prezent, bazate pe un bogat material documentar existent în Muzeul Maramureșan, 143 de specii în 650 exemplare și peste 900 de inelări efectuate în Maramureș. În această sinteză eco-faunistică vom reda originea geografică a speciilor după concepția lui Voous, fenologia și frecvența speciilor dovedite în fiecare landșaft. Zona cercetată am împărțit-o în șase unități ecologice (landșaft), în care sînt prezente speciile tratate, și care sînt următoarele:

1. **LOCALITĂȚILE** care alcătuiesc o unitate ecologică artificială complet transformată de om. Unele specii au devenit membri obligatorii ai

https://biblioteca-digitala.ro

acestui landşaft, ca : Hirundo rustica, Delichon urbica, Streptopelia decaocto, Passer domesticus etc. Alte specii, în anumită perioadă a anului, devin membrii acestui landşaft, de ex : Fringilla coelebs, Galerida cristata, speciile de Parus, Accipiter nisus etc., în sezonul rece. Se constată şi un fel de urbanizare la unele specii de pădure sau de cîmp ca Turdus merula, Carduelis cannabina, Sylvia curruca, Corvus monedula şi chiar Corvus frugilegus etc.

2. **VĂILE LATE ALE RÎURILOR PRINCIPALE** cu zăvoaiele bine formate cărora le aparţin organic cîmpiile aluvionare, în general cultivate, altitudine aproximativă între 210 m — 600 m. În această unitate bogată în specii domină păsările acvatice şi de zăvoi. Migraţia la fel se petrece în mare măsură prin acest landşaft, aici apar în primul rînd speciile foarte rare din nord ca Gavia stellata, G. arctica, dar pe aici trec şi speciile de pădure şi chiar de munte ca : Prunella modularis, Anthus spinoletta etc.

3. **DEALURILE ŞI PIEMONTURILE** despădurite sînt o unitate artificială formată în locul pădurilor de foioase — Quercus, Fagus —, unde livezile, fîneţele naturale, fîşiile de terenuri arabile alternează cu tufişuri, pîlcuri de pădure martor din vegetaţie autohtonă. În acest landşaft, care se întinde între altitudine aproximativă 350—1 000 m., bogat în păsări, există o întrepătrundere a speciilor de cîmp, ca Alauda arvensis, Coturnix coturnix, Perdix perdix, Emberiza citrinella etc. cu cele de pădure, ca speciile de Parus, Dendrocopus, Buteo buteo etc.

4. **PĂDURILE FOIOASE** sînt o unitate mai puţin deranjată de om. Avifauna acestui landşaft se schimbă în funcţie de vîrsta pădurii, compoziţia, substratul de arbuşti etc., altitudinea aproximativă 400—1 200 m. În această zonă silvicultura intenţionează o înrăşinare masivă, formînd în mod artificial păduri de amestec în care deja se poate constata apariţia speciilor tipice ale răşinoaselor la altitudini coborîte (500—600 m.), ca Parus ater, Pyrrhula pyrrhula, Regulus regulus etc.

5. **PĂDURILE RĂŞINOASE** sînt un landşaft mai unitar din punct de vedere ecologic, cu o ornitofaună săracă, cu speciile foarte caracteristice ca : Parus cristatus, Picoides tridactylus, Loxia curvirostra, Regulus regulus, R. ignicapillus, Nucifraga caryiocatactes, Parus ater etc. Altitudinea aproximativă între 1 200—1 700 m.

6. **GOLURILE DE MUNTE,** zona subalpină şi alpină. În acest landşaft, pe lîngă speciile specifice zonei, ca Anthus spinoletta, Turdus torquatus, Prunella modularis, Prunella collaris etc., mai apar, în locuri tipice, specii azonale ca : Oenonthe oenonthe, Phoenicurus ochruros, în sinuzele saxicole (grohotişuri, stîncării) şi Motacilla alba Motacilla cinerea, Actitis hypoleucos, în sinuzele cu umezeală excesivă. Altitudinea aproximativă de la 1 300 m pînă la 2 303 m, vîrful Pietrosului.

Nu am considerat ca un landşaft de sine stătător pîraiele montane lîngă care apar speciile în mod azonal : Cinclus cinclus, Motacilla cinerea, Motacilla alba, Actitis (Tringa) hypoleucos, indiferent de altitudine şi în ce zonă de vegetaţie se găseşte.

https://biblioteca-digitala.ro

În privința frecvenței am încadrat speciile tratate în trei categorii:
1. SPECII OBIȘNUITE (XX)
2. SPECII RARE (X)
3. SPECII ACCIDENTALE (ACC.)

(XX) Prin specie obișnuită înțelegem o specie care este prezentă într-un landșaft, într-un anumit sezon, fără să facem comparația densității pe unitate de suprafață sau cu o altă specie. De exemplu: șorecarul (Buteo buteo) este o specie obișnuită în Maramureș ca și cinteza (Fringilla coelebs), fiindcă ambele specii se pot întîlni în anumite perioade ale anului și într-un anumit ecosistem, iar raportul densității între cele două specii este de ordinul miilor.

(X) Specie rară am considerat acea specie care este prezentă cu siguranță, cuibărește sau trece prin Maramureș în mod regulat, dar într-un număr mic. De exemplu Monticola saxatilis cuibărește cu siguranță după datele noastre numai în două locuri în zona cercetată: la Budești (grohotișurile de la Șermeteș) și Valea Morii lîngă Vișeul de Jos. O specie poate să fie rară într-o perioadă a anului și în altă perioadă foarte comună, de exemplu sturzul de iarnă (Turdus pilaris) cuibărește numai în anumite locuri în Maramureș, Ieud, Sighetu Marmației (8,16), iar în perioadă de pasaj și de iarnă este o specie foarte frecventă în toate unitățile ecologice cercetate. La fel putem vorbi și despre sfrînciocul mare (Lanius excubitor).

(ACC.) Păsări accidentale putem considera speciile care au fost găsite, capturate sau observate o singură dată în teritoriul cercetat, ca: Branta ruficollis, Gavia stellata, Cygnus olor etc. Odată cu intensificarea cercetărilor poate că vom putea dovedi că și aceste specii rare sau accidentale frecventează cu regularitate ținutul nostru. În urma cercetărilor ecologice și faunistice din viitor, precum și schimbărilor condițiilor ecologice care vor produce modificări în ornitofauna actuală, vom obține date noi, deci grupările noastre probabil vor cere reconsiderări.

Din punct de vedere fenologic putem deosebi trei perioade principale:
1. Perioada de pasaj prenupțială și postnupțială (PN.)
2. Perioada de nidificare (N.)
3. Perioada de iernare (hibernală) (H.)

La speciile rare și accidentale, unde credem că este important vom specifica și locul și data observării sau colectării.

În continuare vom reda lista speciilor dovedite din Maramureș, specificînd pe acest tabel ideile principale enumerate mai sus.

https://biblioteca-digitala.ro

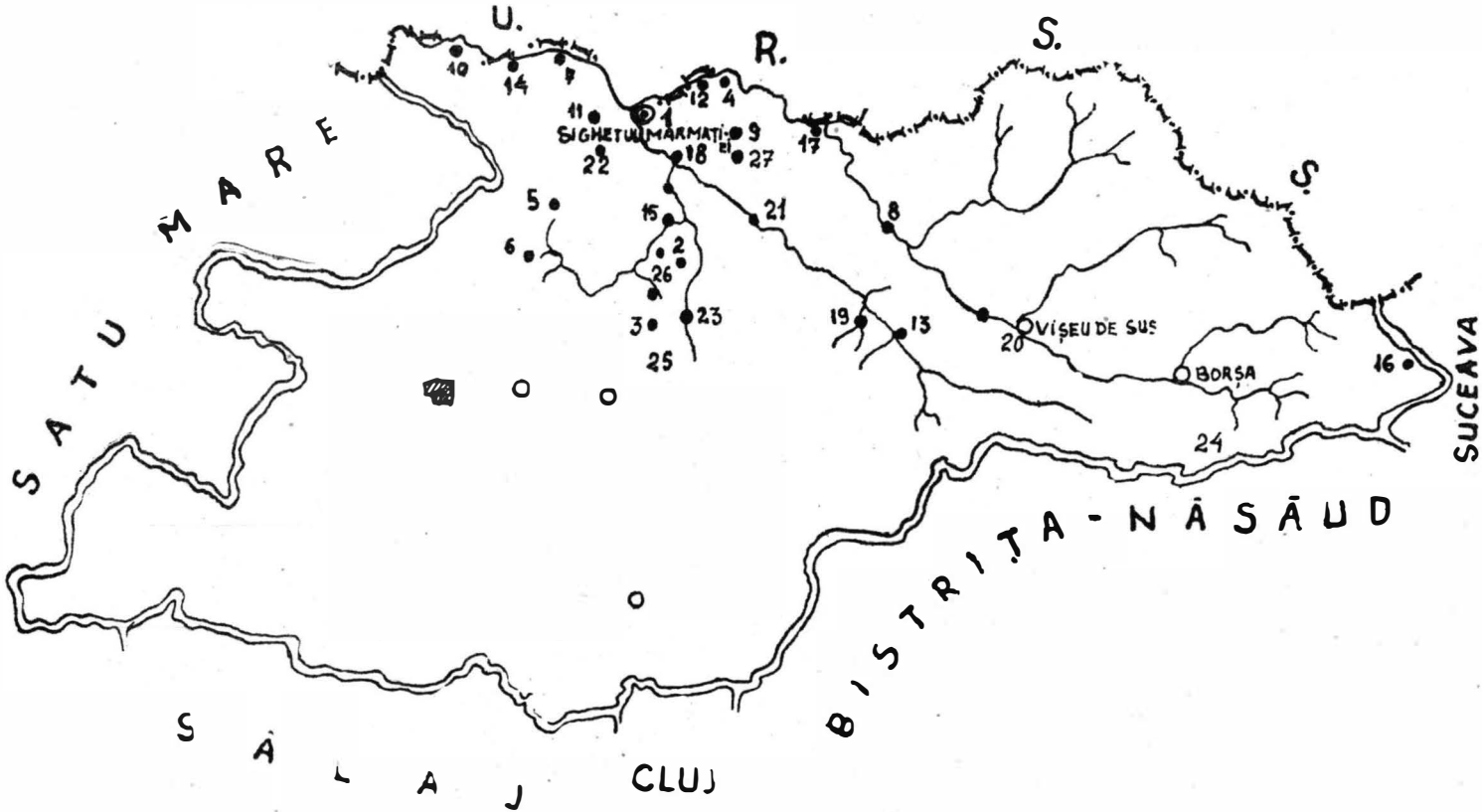

Harta zonei cercetate cu localităţile unde au fost observate sau colectate păsările semnalate în text

1. Sighetu Marmaţiei, 2. Ocna Şugatag (lacurile); 3. Lacul Morăreni; 4. Bocicoi; 5. Tinovul Poarta Roşie; 6. Tinovul Vlăşinescu; 7. Cîmpulung la Tisa; 8. Petrova; 9. Rona de Jos; 10. Remeţi; 11. Agriş; 12. Crăciuneşti; 13. Bogdan Vodă; 14. Săpînţa; 15. Giuleşti; 16. Tibău; 17. Valea Vişeului; 18. Vadu Izei; 19. Ieud; 20. Vişeu de Sus; 21. Bîrsana; 22. Piatra; 23. Budeşti; 24. Munţii Rodnei; 25. Curîţi, 26. Hoteni; 27. Rona de Sus.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1. **Vrabie de casă (Passer domesticus L.)**

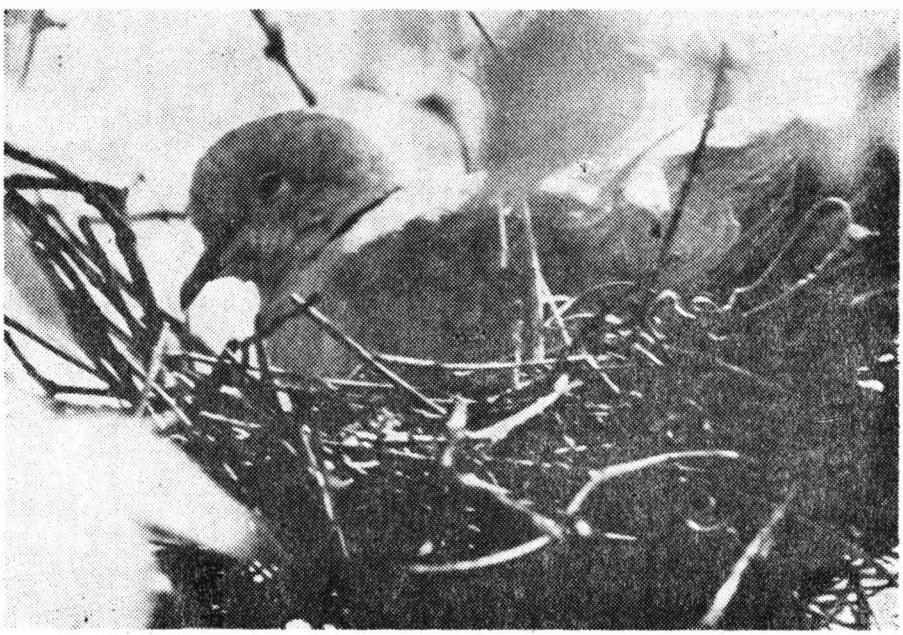

Fig. 2. **Guguștiuc la cuib (Streptopelia decaocto Friv.)**

https://biblioteca-digitala.ro

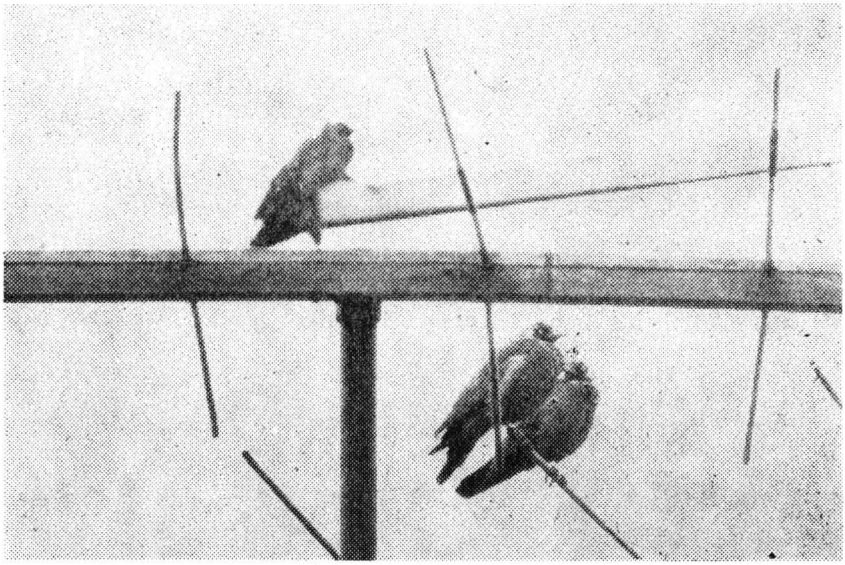

Fig. 3. **Stăncuțe (Corvus monedula L.), o specie urbanizată**

Fig. 4. **Mierlă neagră** (Turdus merula L.), în curs de urbanizare

https://biblioteca-digitala.ro

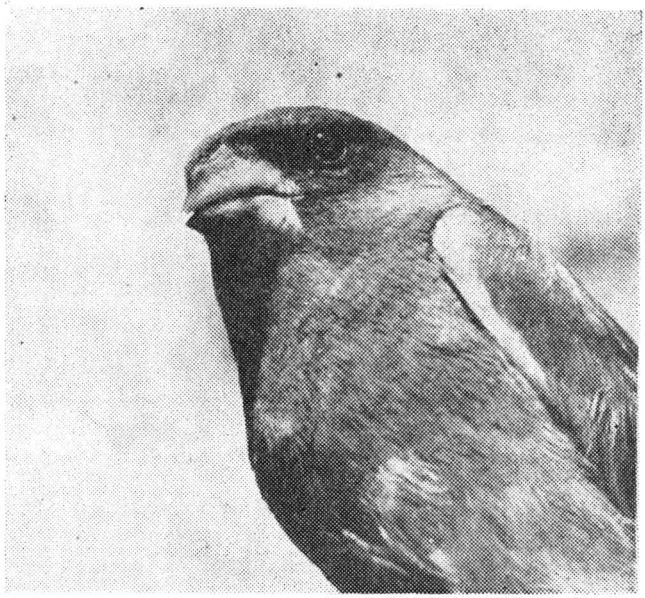

Fig. 5. Florinte (Carduelis chloris L.), cuibărește și în localități.

Fig. 6. Șorecarul comun (Buteo buteo L.), o specie obișnuită în zonă

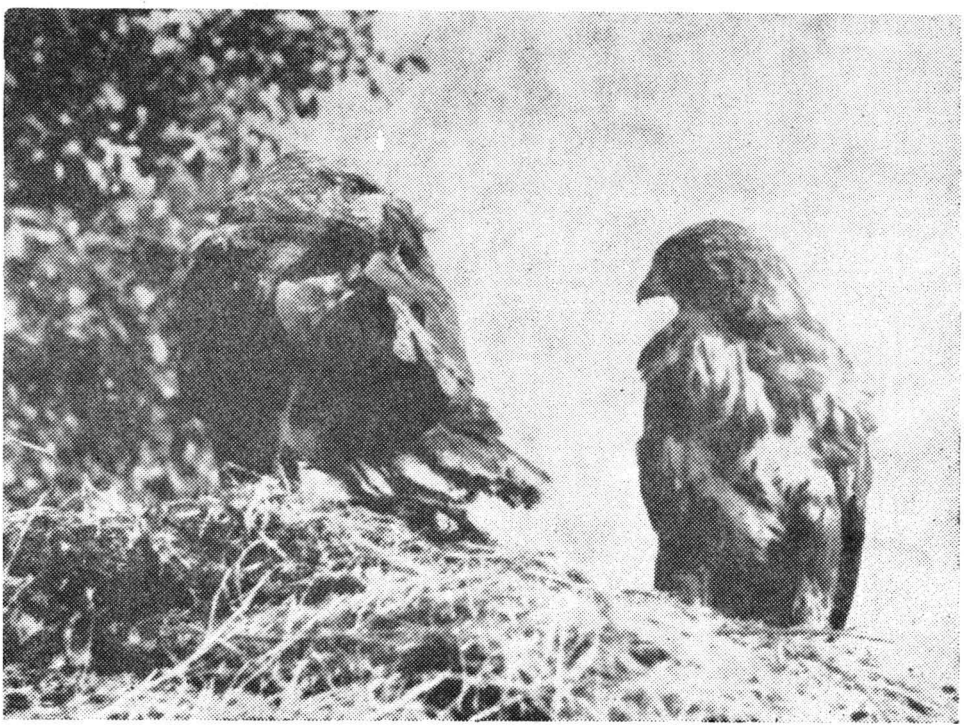

https://biblioteca-digitala.ro

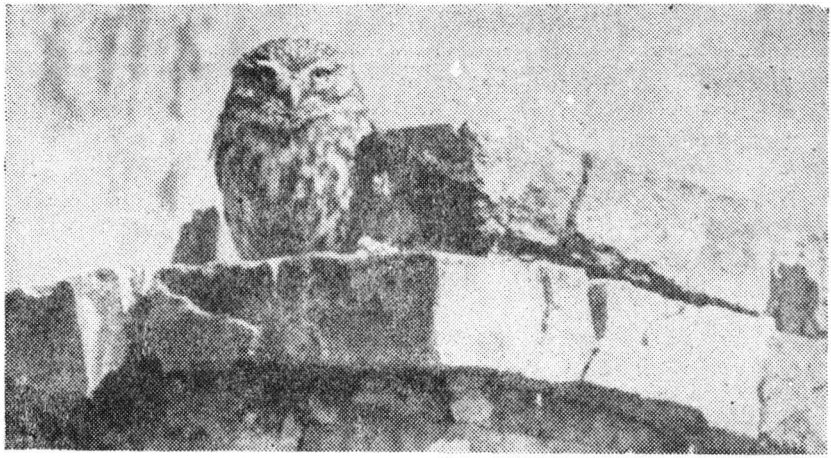

Fig. 7. Cucuveaua (Athene noctua Scop.), este prezentă în localități

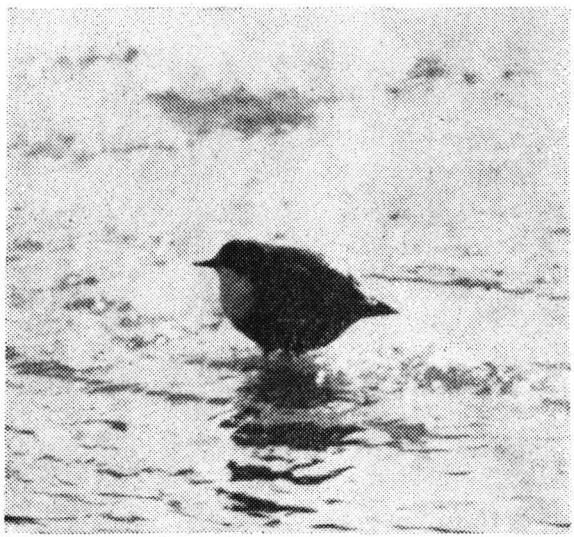

Fig. 8. Păscărel negru (Cinclus cinclus L.), iernează lîngă apele neînghețate

Fig. 9. Codobatură albă (Motacilla alba)

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 10. **Sturzul de iarnă (Turdus pilaris L.), la cuib, o specie nouă pentru Maramureș**

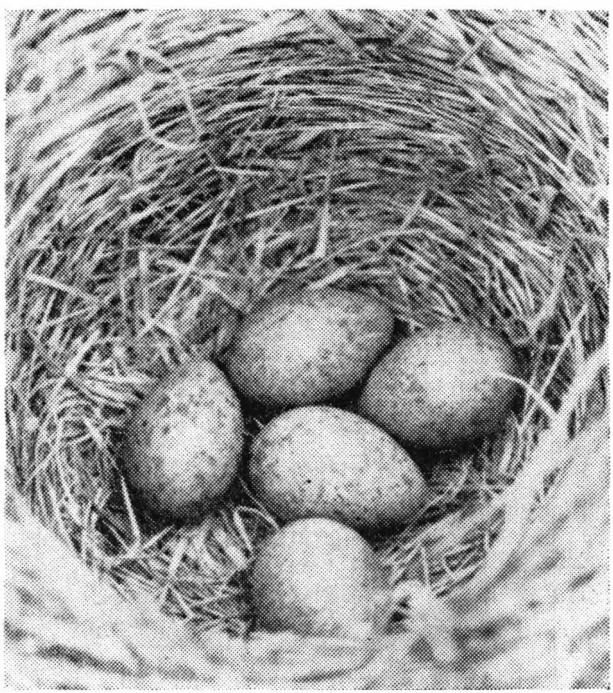

Fig. 11. **Cuib de sturz de iarnă (Turdus pilaris L.), la Ieud**

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 12. **Sfrîncıocul mare (Lanius excubitor L.), o specie rară în perioadă de cuibărit**

Fig. 13. **Sfrînciocul de vară (Lanius minor Gmel.), cuibul cu 5 ouă**

https://biblioteca-digitala.ro

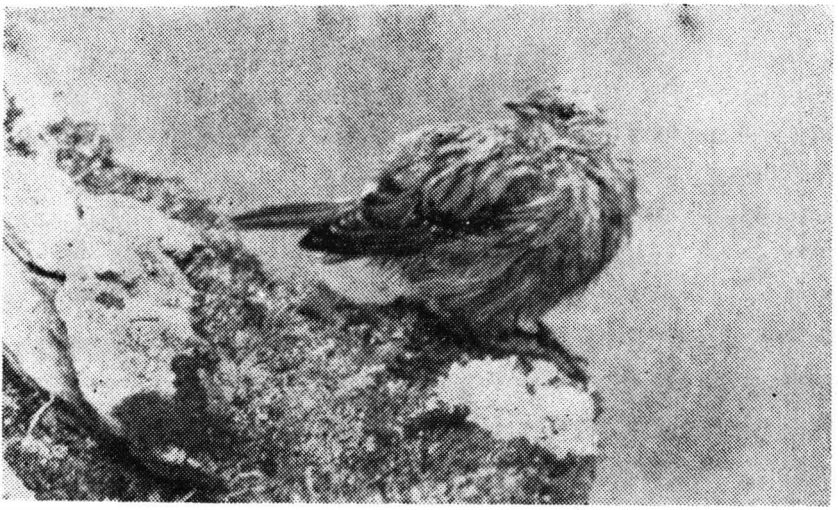

Fig. 14. Brumăriță de stîncă (Prunella collaris Scop.), în Munții Rodnei

Fig. 15. Alunarul (Nucifraga caryocatactes L.)

https://biblioteca-digitala.ro

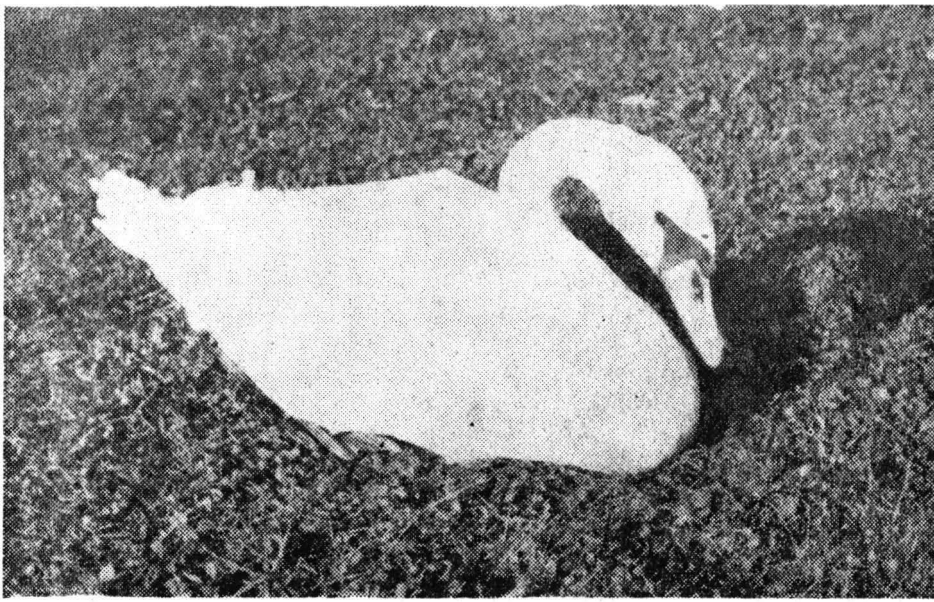

Fig .16. Lebădă cucuiată (Cygnus olor Gm.), accidentală în Maramureş

Fig. 17. Mătăsarii (Bombycilla garrulus L.), oaspeţi de iarnă.

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. crt.	DENUMIREA SPECIEI	Or. geo.	Per. fen.	UNIT. ECOLOGICE 1	2	3	4	5	6	Nr. LOC. cap.	obs.	Data observării sau capturării şi alte menţiuni
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Gavia stellata Pont.	A	PN. N. H.		acc							inelat la 17. X. 1966
2	Gavia arctica L.	H	PN. N. H.		×					1		21. XI. 1967 17. X. 1971 19. X. 1971
3	Podiceps ruficollis Pall.	LV	PN. N. H.		×× × ××	 × 						
4	Podiceps nigricollis C.L.Br.	LV	PN. N. H.		× ×	 ×				3	1 3	12. VIII. 1971 20. VIII. 1971 18. VIII. 1976
5	Podiceps auritus L.	H	PN. N. H.		acc							(13) D. Linţia 1912
6	Podiceps griseigena Bodd.	H	PN. N. H.		××	× ?				5 6	1 2,1	1. VIII. 1969 28. IX. 1969 11. X. 1975
7	Podiceps cristatus L.	LV	PN. N. H.		 acc					 7		 13. I. 1969
8	Botaurus stellaris L.	P	PN. N. H.		×					9 10		15. X. 1961 27. III. 1972

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
9	Ixobrychus minutus L.	LV	PN. N. H.		××					1	7	
10	Nycticorax nycticorax L.	C	PN. N. H.		×					1	21 2 1	19. VIII. 1971
11	Ardeola ralloides Scop.	ET	PN. N. H.		acc						1	4. V. 1976
12	Ardea cinerea L.	P	PN. N. H.		×× ×						1,7	în ultimii zece ani cuibărirea nu s-a confirmat.
13	Ardea purpurea L.	TM	PN. N. H.		××					18	1	5. VIII. 1971
14	Ciconia ciconia L.	P	PN. N. H.	××	××					7 13 1	14 15 21	27, localităţile cu cuib de barză
15	Ciconia nigra L.	P	PN. N. H.		×			×				11. X. 1974 ; 17. IX 1975 ; 29. IV 1975 17. IX. 1978
16	Pelecanus onocrotalus L.	SA	PN. N. H.		acc						8	pe baza monografiei Maramureşului (6)
17	Branta ruficollis Pall.	A	PN. N. H.					acc		16		20. IV. 1972
18	Anser anser L.	P	PN. N. H.		××							

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
19	Anser albifrons Scop.	P	PN. N. H.		×						1	18. X. 1976
20	Anser fabalis Lath.	P	PN. N. H.		××					1 17		12. X. 1972 23. III. 1976
21	Cygnus olor Gm.	P	PN. N. H.		acc					1	7	16. XI. 1975 18. III. 1967
22	Anas platyrhynchos L.	H	PN. N. H.		×× ×× ××	×			×			lîngă lacuri alpine M. Rodnei.
23	Anas crecca L.	H	PN. N. H.		×× ? ××						19	suspect de cuibărire (28. VI. 1973)
24	Anas penelope L.	P	PN. N. H.		×					1	1	9. II. 1971 9. I. 1973
25	Anas acuta L.	P	PN. N. H.		×					1	1	12. III. 1972 17. III. 1973
26	Anas querquedula L.	P	PN. N. H.		×× ×	×	×	×	×			lîngă pîraiele de munte lîngă orice loc umed
27	Aythya ferina L.	P	PN. N. H.		×					1	1	15. IX. 1976
28	Aythya nyroca (Güldenst.)	TM	PN. N. H.		× acc					1	2	14. III. 1971 27. VIII. 1971

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
29	Aythya fuligula L.	P	PN. N. H.		acc					1		9. IV. 1973
30	Aythya marila L.	H	PN. N. H.		acc							9. I. 1970
31	Melanitta nigra L.	H	PN. N. H.		acc					20		5. XII. 1966
32	Bucephala clangula L.	H	PN. N. H.		×					1 21		27. XI. 1973 2. XII. 1973 7—9 XII. 1975
33	Mergus serrator L.	H	PN. N. H.		acc						1	24. X. 1976
34	Mergus merganser L.	H	PN. N. H.		acc					8		februarie 1954
35	Netta rufina (Pall.)	SA	PN. N. H.		acc					1		
36	Pernis apivorus L.	E	NP. N. H.			×	×		6 9	1 22		31.V.1967, 11.IX.1966 17. VI.1972, 6.VI.1976
37	Milvus milvus L.	E	NP. N. H.			acc					7	o singură observaţie VI. 1962, 2 exemplare
38	Milvus migrans Bodd.	LV	PN. N. H.		acc						1	a devenit accidentală, o singură observaţie, 18.VII 1976

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
39	Haliaeetus albicilla L.	P	PN. N. H.		acc						1 7	în ultimii 20 ani 2 obs.
40	Accipiter gentilis L.	H	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××	×× × ××	×× × 	× 			
41	Accipiter nisus L.	P	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× × ××	×× ×× ××	×× ×× 	×× 			
42	Buteo lagopus Pont	A	PN. N. H.		 ××	 ××			× 	7		1.I.1963
43	Buteo buteo L.	H	NP. N. H.		× 	×× ×× 	×× ×× 	×× ×× 	× 			
44	Buteo rufinus Cretzschm	PX	NP. N. H.				 acc					 dec. 1951
45	Aquila rapax orientalis Cab.	TI	NP. N. H.			acc						25.V.1967.
46	Aquila clanga Pall.	P	PN. N. H.			acc					18 1	30. VIII. 1973 28. IX. 1975
47	Aquila pomarina C.L. Brehm.	E	PN. N. H.		× 	× 	 ×× 	 × 		 22 	 22 16	15. VI. 1969 10. IV. 1969 25. X. 1974
48	Aquila crysaëtos L.	H	PN. PN. N. H.			 ×	 × ×	 × 	 × 	22 5,20 23 	 24 	 30. XII 65, 18. II. 66, 5. V. 1949, 5. III. 1971

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
49	Neophron percnopterus L.	IM	PN. N. H.									după bibliografie (6, 14)
50	Gypaëtus barbatus aureus Habl.	P	PN. N. H.									Bibliografie (15).
51	Aegypius monachus L.	MT	PN. N. H.									ou din M. Rodnei 18, Muz. Nat. Ung. (1890)
52	Gyps fulvus Habl.	P	PN. N. H.									găsit un ex. rănit lîngă Sighetu Marmației 1962 (14)
53	Circaëtus gallicus Gmel.	IA	PN. N. H.				 × 	× × 	× 		 22 	9. VI. 1968
54	Circus cyaneus L.	P	PN. N. H.		× ×	× ×			× 	 7 	 21 	15. II. 1971. 7. I. 1979
55	Pandion haliaëtus L.	C	PN. N. H.		× 						1 	16 IV. 1969; 18. IV. 1975; 21. IV. 1975
56	Falco subbuteo L.	P	PN. N. H.		×× 	×× 						
57	Falco peregrinus L.	C	PN. N. H.	acc.	acc.	acc.						ultima observație o aven din 1962
58	Falco columbarius aesalon Tunst.	SI	PN. N. H.		 ×	 ×	 ×					

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
59	Falco vespertinus L.	P	PN. N. H.		acc					1		22. IX. 1974
60	Falco tinnunculus L.	LV	PN. N. H.		 ×	 ×× ×			 ×× 			
61	Tetrastes bonasia C.L. Brehm.	SI	PN. N. H.				 ×× ××	 ×× ××	 ×× 			migrație trofică de toamnă spre gol de munte
62	Lyrurus tetrix L.	P	PN. N. H.					 × ×	 × ×			insular
63	Tetrao urogallus L	P	PN. N. H.					 ×× ××	 			migrație trofică de toamnă spre zona alpină
64	Perdix perdix L.	ET	PN. N. H.	 ×	 ×× ××	 ×× 			 × 			
65	Phasianus colchicus L.	CH	PN. N. H.		 ×× ××	 × ×			 			
66	Coturnix coturnix L.	LV	PN. N. H.		 × 	 × 			 	1	7	4. X. 1964 29. IV. 1971 30. VIII. 1973
67	Grus grus L.	P	PN. N. H.		 × 	 × 			 		21	18. X. 1973
68	Rallus aquaticus L.	P	PN. N. H.		 ×× ×	 			 	 7 7		3. IV. 1972, 4. VIII. şi 24 VIII. 1975 15. XII. 1974

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
69	Porzana porzana L.	E	PN. N. H.		××					1 7		6. IV. 1976 16. IV. 1974
70	Porzana parva Scop.	P	PN. N. H.		×					1		27. IV. 1972
71	Crex crex L.	E	PN. N. H.		××	×						
72	Gallinula chloropus L.C.	C	PN. N. H.		××	×						
73	Fulica atra L.	P	PN. N. H.		×	×				9,1 25		26. X. 1971 14. XI. 1973 7. XII. 1975
74	Charadrius dubius Gmel.	P	PN. N. H.		××							
75	Charadrius alexandrinus L.	C	PN. N. H.		acc						2	9. VII. 1971. Ocna Şugatag, lîngă un lac sărat
76	Eudromias morinellus L.	A	PN. N. H.					acc.				12. VIII. 1957, suspect de cuibărire
77	Pluvialis apricaria L.	A	PN. N. H.		×	×				4 18		16. XI. 1965 29. III. 1973
78	Vanellus vanellus L.	P	PN. N. H.		××	××						

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
79	Calidris minuta Leisl.	A	PN N. H.			×				2	2	22. VIII. 1972 18. VIII. 1973
80	Philomachus pugnax L.	P	PN. N. H.		×					1		22. VI. 1972
81	Tringa totanus L.	P	PN. N. H.		××					4	18	16. IV. 1967 17. VI. 1973
82	Pluvialis squaterola L.	P	PN. N. H.		acc						21	18. IV. 1973 numai o singură observaţie ?
83	Tringa nebularia Gunn.	SI	PN. N. H.		×					1,9		5. V. 1973
84	Tringa ochropus L.	P	PN. N. H.		×× ×							
85	Tringa glareola L.	P	PN N. H.		×					1		28. IV. 1973 6. V. 1973
86	Tringa hipoleucos L.	H	PN. N. H.		××	××	××		×			lîngă apele de deal şi de munte
87	Scolopax rusticola L.	P	PN. N. H.		×	××		××				
88	Gallinago gallinago L.	H	PN. N. H.		×× ××							suspect de cuibărire

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
89	Larus ridibundus L.	P	PN. N. H.		×					1 7		28. XI. 1973 10. III. 1974
90	Chlidonias niger L.	H	PN. N. H.		×					18	1	5. VI. 1963 24. VI. 1973
91	Hydroprogne tcshegrava Lepechin.	C	PN. N. H.		acc							la 13. IX. 1960 a fost capturat cu inel suedez
92	Sterna hirundo L.	H	PN. N. H.		××							
93	Syrrhaptes paradoxus Pall.	MT	PN. N. H.		inv.					27		invazia în 1864 (5, 6)
94	Columba palumbus L.	ET	PN. N. H.		×× ×	××	××	×	×			
95	Columba oenas L.	ET	PN. N. H.		××	××	××					
96	Streptopelia decaocto Friv.	IA	PN. N. H.	 ×× ××	××							deplasare trofică
97	Streptopelia turtur L.	ET	PN. N. H.		××	××						
98	Cuculus canorus L.	P	PN. N. H.		××	××	××	×	×			

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
99	Tyto alba guttata C.L. Brehm.	C	PN. N. H.	×								
100	Bubo bubo L.	P	PN. N. H.				×	×		10 1		22. VI. 1971 IX. 1954.
101	Asio otus L.	H	PN. N. H.		××	××	××	×				
102	Asio flammeus Pontopp.	H	PN. N. H.			× ×				1	26	26. III. 1971 2. II. 1969.
103	Otus scops L.	M	PN. N. H.			××				1 7	7	
104	Athene noctua Scop.	TM	PN. N. H.	××	××							deplasare trofică
105	Glaucidum passerinum L.	SC	PN. N. H.					××				determinat după cîntecul nuptial
106	Strix aluco L.	P	PN. N. H.	× ××	× ××	×× ××	××	×				
107	Strix uralensis Pall.	SI	PN. N. H.		××	××	×× ×	××				
108	Caprimulgus europaeus L.	P	PN. N. H.			×	×					

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
109	Alcedo atthis ispida L.	LV	PN. N. H.		×× ××							
110	Coracis garrulus L.	ET	PN. N. H.			×				3		30. VIII. 1972
111	Apus apus L.	P	PN. N. H.				××	××	××			insular la stîncării
112	Upupa epops L.	LV	PN. N. H.	×	××	××						
113	Jynx torquilla L.	P	PN. N. H.		××	××	×					
114	Picus viridis L.	E	PN. N. H.	×	×× ××	×× ××	×					
115	Picus canus Gmel.	P	PN. N. H.	×	××	×× ××	×× ×		×			
116	Dryocopus martius L.	P	PN. N. H.			××	×× ××	×× ×	×			
117	Dendrocopos syriacus Hempr.	M	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××						
118	Dendrocopos medius L.	E	PN. N. H.	×	×	×× ××	×× ×					

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
119	Dendrocopos major L.	P	PN. N. H.	× ××	× ××	×× ××	×× ××	×				
120	Dendrocopos leucotos Bech.	P	PN. N. H.			 ××	×× ××	××	×			
121	Dendrocopos minor C.L. Brehm.	P	PN. N. H.	 ×	 ×	× ×	×			1		9. XII. 1972
122	Picoides tridactylus L.	SC	PN. N. H.					× ×				apare şi în păd. de amestec la alt. mai coborîtă
123	Eremophila alpestris Gmel.	H	PN. N. H.		acc						7	ian. 1972
124	Galerida cristata L.	P	PN. N. H.	 ××	×× ××	×× ××						
125	Lullula arborea L.	E	PN. N. H.			××	××					
126	Alauda arvensis L.	P	PN. N. H.		××	××			××			
127	Riparia riparia L.	H	PN. N. H.		××							
128	Hirundo rustica L.	H	PN. N. H.	 ××	×× 	 ×	 ×	 ×	 ×			lîngă case şi sălaşuri izolate

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
129	Delichon urbica L.	P	PN. N. H.	×× 	×× 	× ×	× ×	× ×	× ×			lîngă case izolate, sălașuri
130	Oriolus oriolus L.	E	PN. N. H.	× 	×× ×	×× ××	×× ××					
131	Garrulus glandarius L.	P	PN. N. H.	 ××	 ×× ××	 ×× ××	 ×× ××	 ×× ××	× ×			pasaj trofic
132	Pica pica L.	P	PN. N. H.	 ×× ××	 ×× ××	 ×× ××	 ×× ××	 × 	 × 			
133	Nucifraga caryocatactes caryocatactes L.	P	PN. N. H.			 ××	 × ××	 ×× ××	 × 			
134	Nucifraga caryocatactes macrorhynchos C.L. Br.	P	PN. N. H.			iv. iv.	iv. iv.					subspecie de invazie 1968—1969
135	Corvus monedula L.	P	PN. N. H.	 ×× ××	 ×× ××	 ×× ××						
136	Corvus c. cornix L.	P	PN. N. H.	 × ××	 ×× ××	 ×× ××	 × 	 × 	 ×× 			pasaj trofic
137	Corvus frugilegus L.	P	PN. N. H.	 ×× ××	 ×× ××	 ×× 						un pasaj foarte accentuat în lunile **X—XI**
138	Corvus corax L.	H	PN. N. H.	 ×	 ××	 × 	 ×× 	 × 	 ×× 			pasaj trofic

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 15

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
139	Parus palustris L.	P	PN.									
			N.	××	××	××	××	×				
			H.	××	××	××	××					
140	Parus montanus L.	P	PN.						××			
			N.				××	××	×			
			H.	××	××	××	××	××				
141	Parus cristatus L.	E	PN.						××			
			N.					××	×			
			H.					××				
142	Parus ater L.	P	PN.						××			
			N.				××	××	××			
			H.			××	××	××				
143	Parus caeruleus L.	E	PN.									
			N.	××	××	××	××					
			H.	××	××	××	××					
144	Parus major L.	P	PN.									
			N.	××	××	××	××					
			H.	××	××	××	××					
145	Parus Aegithalos caudatus L.	P	PN.									
			N.	×	××	××	××					
			H.	××	××	××	××					
146	Sitta europaea Wolf.	P	PN.									
			N.	×	××	××	××					
			H.	××	××	××	××					
147	Certhia familiaris L.	H	PN.						×			
			H.	××	××	××	××	×				
			N.	×	×	××	××	××				
148	Cinclus cinclus L.	PM	PN.									
			N.			××	××	××	××			lîngă pîraiele de munte, iarna lîngă apele neînghețate
			H.		××							

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 16

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
149	Troglodytes troglodytes L.	H	PN. N. H.	 × 	 ×× ××	 ×× ××	 ×× ××	 ×× 	×× 	 	 	
150	Saxicola rubetra L.	E	PN. N. H.	 	 ×× 	 ×× 	 	 	 	 	 	
151	Saxicola torquata L..	P	PN. N. H.	 	 ×× 	 ×× 	 	 	 	 	 	
152	Oenonthe oenonthe L.	P	PN. N. H.	 	 ×× 	 ×× 	 	 	 ×× 	 	 	răspîndire insulară, terenuri aride stîncoase
153	Monticola saxatilis L.	PX	PN. N. H.	 	 	 × 	 	 	 	 	23 20	Budeşti, VI. 1969, V. Morii (Vişeu de Jos)
154	Phoenicurus ochruros Gmel.	PX	PN. N. H.	 ×× 	 × 	 ×× 	 × 	 × 	 ×× 	 	 	răspîndire azonală lîngă case, terenuri stîncoase
155	Phoenicurus phoenicurus L.	E	PN. N. H.	 	 ×× 	 ×× 	 	 	 	 	 	
156	Erithacus rubecula L.	E	PN. N. H.	 	 ×× ×	 ×× 	 ×× 	 ×× 	×× 	 	 	
157	Luscinia luscinia L.	P	PN. N. H.	 	 ×× 	 × 	 	 	 	 	 	
158	Turdus pilaris L.	SI	PN. N. H.	 ××	 × ××	 × ××	 	 	×× 	1 19 	 	cuibăreşte în colonii izolate, Ieud, Sighet, (1, 19, 7,)

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 17

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
159	Turdus torquatus L.	PM	PN.									
			N.				×	××	××			
			H.									
160	Turdus merula L.	E	PN.						××			
			N.	×	××	××	××	×				
			H.	××	××	××						
161	Turdus iliacus L.	SI	PN.									
			N.		×	×						
			H.									
162	Turdus philomelos C.L. Brehm.	E	PN.		××				××			
			N.		××	××	××	××	×			
			H.									
163	Turdus viscivorus L.	ET	PN.						××			
			N.			××	××	××	×			
			H.		××	××	××					
164	Acrocephalus schoenobaenus L.	ET	PN.									
			N.		××							
			H.									
165	Acrocephalus palustris Bechst	E	PN.									
			N.		××							
			H.									
166	Acrocephalus scirpaceus Herm.	ET	PN.									
			N.		××							
			H.									
167	Acrocephalus arundinaceus L.	ET	PN.									
			N.		××							
			H.									
168	Hippolais icterina Vieill	E	PN.									
			N.		×	×						
			H.									

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 18

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
169	Sylvia nisoria Bechst.	ET	PN. N. H.			×					19	depistat de Dr. Korodi la data de 20 mai 1978
170	Sylvia borin Bodd.	E	PN. N. H.		××	××						
171	Sylvia atricapilla L.	E	PN. N. H.		××	××	××	××				
172	Sylvia communis Lath.	ET	PN. N. H.		××	××			×			
173	Sylvia curruca L.	ET	PN. N. H.	××	××	××			×			
174	Phylloscopus trochilus L	P	PN. N. H.		××		×	×	×			
175	Phylloscopus collybita Vieill	P	PN. N. H.	××	×× ××	××	××	××	××			
176	Phylloscopus sibilatrix Bechst.	ET	PN. N. H.			×	××					
177	Regulus regulus L.	P	PN. N. H.	×	×	×	××	××	×× ××			
178	Regulus ignicapillus Temm.	H	PN. N. H.	×	×	×	××	××	×			

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
179	Ficedula hypoleuca Pall.	E	PN. N. H.		×× 		×× 					
180	Ficedula albicollis Temm.	E	PN. N. H.		×× 	× 	×× 					
181	Ficedula parva Bechst.	H	PN. N. H.		 	 	× 					
182	Muscicapa striata Pall.	ET	PN. N. H.	×× ×	×× ××	 ××	 ××					
183	Prunella collaris Scop.	PM	PN. N. H.		 	 	 		×× 			locuri stîncoase
184	Prunella modularis L.	E	PN. N. H.		×× 	 	×× 	×× 	×× 			
185	Anthus trivialis L.	L	PN. N. H.		 	×× 	×× 	× 	×× 			
186	Anthus spinoletta L.	P	PN. N. H.		×× ×	 	 	 	×× 			izolat, iernează lîngă ape neînghețate
187	Motacilla flava Gmel.	P	PN. N. H.		×× 	 	 	 	 			
188	Motacilla cinerea Tunst.	P	PN. N. H.		×× 	×× 	×× 	×× 	×× 			o specie interzonală, lîngă pîraie de munte

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 20

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
189	Motacilla alba L.	P	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××	×× ××	×× ××	×× ××			lîngă ape, indiferent de altitudine
190	Bombycilla garrulus L.	SC	PN. N. H.	××	××	××	××		×			
191	Lanius collurio L.	P	PN. N. H.		××	××			×			
192	Lanius minor Gmel.	ET	PN. N. H.		××	××						
193	Lanius excubitor L.	H	PN. N. H.		× ××	××				19 18		cuibăreşte izolat (Ieud, Vadu Izei)
194	Sturnus vulgaris L.	ET	PN. N. H.	×× ×	×× ×	××						exemplare singuratice, iernează
195	Passer domesticus L.	P	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××						în localităţi şi lîngă case izolate
196	Passer montanus L.	P	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××						
197	Montifringilla nivalis L.	PM	PN. N. H.						?		24	Hanák în 1843, lîngă Iezer
198	Fringilla coelebs L.	E	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××	×× ××	××	××			

https://biblioteca-digitala.ro

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
199	Fringilla montifringilla L.	SI	PN. N. H.	×× ×	×× ×	×× ×						
200	Serinus serinus L.	M	PN. N. H.	×× ×		× ×	×	×				după observațiile noastre, specia este legată de om
201	Carduelis chloris L.	ET	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××	××					
202	Carduelis spinus L.	P	PN. N. H.	×× ×	×× ×	×× ×		×× ×	×× ×			
203	Carduelis carduelis L.	ET	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××						
204	Acanthis flavirostris L.	TI	PN. N. H.		 ×						1	capturat 2 ex., la 29. XI. 1972
205	Acanthis cannabina L.	ET	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××						
206	Acanthis flammea L.	H	PN. N. H.	×× ×	×× ×	×× ×						
207	Loxia curvirostra L.	H	PN. N. H.			 ×	 ×	 ×× ××	×× ×			
208	Pyrrhula pyrrhula L.	P	PN. N. H.	 ××	 ××	 ××	 × ××	 ×× ×	 × ×			

https://biblioteca-digitala.ro

Continuare 22

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
209	Coccothraustes coccothraustes L.	P	PN. N. H.	×× ××	×× ××	×× ××	×× ××					
210	Emberiza calandra L.	ET	PN. N. H.		×					18		17. III. 1973
211	Emberiza citrinella L.	P	PN. N. H.	 ××	 ×× ××	 ×× ××						
212	Emberiza schoeniclus L.	P	PN. N. H.		××							
213	Plectrophenax nivalis L.	A	PN. N. H.		 ×					 1		 16. XI. 1971

https://biblioteca-digitala.ro

LEGENDA = LEGENDE

perioadă de pasaj post sau prenuptial =PN= postoder prenöchtliche Darchgangsperiode
perioadă de cuibărit (nidificare) =N= Eirnistungsperiode
perioadă de iernare (hibernare) =H= Überwinternperiode

ORIGINE GEOGRAFICA = GEOGRAPHISCHE HERKUNFT	NR. SPECIILOR
cosmopolit =C= kosmopolit	07
holoarctic =H= holoarktisch	30
palearctic =P= palearktisch	74
lumii vechi =LV= der alten Welt	13
arctic =A= arktisch	09
siberian =SI= sibirisch	07
sibiro-canadian =SC= sibiro-canadisch	03
european =E= europeisch	24
europeo-turkestanic =ET= europeo-turkestanisch	21
turkestanic =T= turkestanisch	00
turkestano-mediteranian =TM= turkestano-mediteran	03
mediteranian =M= mediteran	01
sarmatic =SA= sarmatisch	02
tibetan =TI= tibetanisch	02
mongolo-tibetan =MT= mongolo-tibetanisch	02
paleomontan =PM= paleogebirgig	04
paleoxeromontan =PX= paleoxerogebirgig	03
indo-african =IA= indo-afrikanisch	02
etiopian =EP= äthiopisch	01
chinezo-manciurian =CH= chinesisch	01

TOTAL : 212 specii

BIBLIOGRAFIE

1. Rudescu L. (1958), **Migraţia păsărilor**, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1958, pp. 105—107
2. Olaru VI. (1972), **Din tainele migraţiei animalelor**, Ed. Albatros, 1972, pp. 206—208
3. Munteanu D. (1969), **Cercetări asupra avifaunei bazinului montan al Bistriţei Moldoveneşti**, teză de doctorat, Univ. Buc., Cap. migraţii.
4. Hanák J. (1848), **Természet rajz vagyis állat növény és ásványországnak rendszeres leirása**, I. kötet Emlösök Madarak.
5. Frivaldszky, J. (1871), **Adatok Máramaros vármegye faunájához**, Mat. és Természettudományi közlemények, B.-pest, vol. IX, pp. 184—203.
6. Szilágyi, I. (1876), **Máramaros vármegye egyetemes leirása**, Budapest, 1876.
7. Filipaşcu, A. (1971), **Contribuţii la cunoaşterea avifaunei Maramureşului**, Rev. Muz. 1971, nr. 5, pp. 429—430.
8. Béres, I. (1973), **Dovezi documentare pentru cuibărirea sturzului de larnă în Maramureş**, Rev. Muz., 1973, nr. 3, pp. 230—232.
9. Béres, I. (1971), **Aspecte noi în avifauna Maramureşului**, Marmaţia, vol. II, pp. 340—350.
10. Béres, I. (1972), **Raţele în Depresiunea Maramureşului**, Vinătorul şi pescarul sportiv, 1972, nr. 11, pp. 12—13.
11. Béres, I. (1969), **Observaţii asupra reparizării verticale a păsărilor în zona alpină a Munţilor Rodnei în perioada autumnală**, Sesiunea de comunicări ştiinţifice a muzeelor de şt. nat., Buc., 1969, pp. 198—206.
12. Béres, I. (1972), **Contribuţii la cunoaşterea unor fenomene ale migraţiei păsărilor în bazinul superior al Tisei (Depresiunea Maramureşului)**, Centenarul Muzeului orădean, 1972, pp. 783—790.
13. Linţia, D. (1955), **Păsările din R.P.R.**, vol. III, Ed. Acad., Buc., 1955. p. 199.
14. Nădişan, I., Tătaru, T., Gabor, E., Mareş, V., (1976), **Monumente ale naturii din Maramureş**, Ed. Sport-Turism. Bucureşti, 1976, pp. 94—106.
15. Băcescu, M. (1961), **Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român**, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1961.
16. Munteanu, D. (1974), **Analiza zoogeografică a avifaunei române**, „Nymphaea", Muz. Ţării Crişurilor, Oradea, 1974, pp. 27—70.

https://biblioteca-digitala.ro

BEITRÄGE ZUR ERKENNTNIS DER ORNITOFAUNA DER MARAMURESCHER DEPRESSION

— Zusammenfassung —

In dieser Arbeit wurden die Ergenbnisse der, bis heute in Maramarosch ausgeführten, ornitologischen Forschungen in synthetisiert, und die Daten wurden in Form von Tabellen dargeboten. Infolge dieser Forschugen wurden 212 Vogelarten signalisiert, die 61,4% aus der Total summe der in Rumänien signalisierten Arten das stellen, von denen bei 132 Arten die Einnistung bestätingt wurde, die 53,6% aus der Totalsumme der einnistenden Arten aus Rumänien dartellt. Aus den Unteraven wurde nur der Ost-Tannenhäher (Nucifraga caryocatactes macrorynchos) *beobachtet, welcher im Jahre 1968—1969 einen bedeutenden Einbrucht hatte.*

Diese Arbeit präzissiert die aktuelle Situation, die Avifauna der Maramarosch-Depression betreffend mit ökologischen und fenologisch biographischen Elementen ergänzt.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA O CUNOAȘTERE ISTORICĂ A INVAZIILOR DE LĂCUSTE ÎN PARTEA DE NORD-VEST A R. S. ROMÂNIA

AUREL MICLUȚA

Izlazul „Căliniște" Baia Mare (fostul aeroport Recea) este sediul unei populații compacte de lăcustă călătoare (Locusta migratoria rossica), aflată în fază solitară dar care, în urmă cu aproximativ un sfert de veac, a manifestat o ultimă explozie gregară, cunoscută în literatura de specialitate.

Dar fiind faptul că lăcustele călătoare sînt prin excelență litorale, populația noastră de lăcustă, ca populație continentală, constituie o raritate științifică, în Europa mai fiind cunoscute doar cîteva centre (3—4). În plus, în biologia acestei insecte, care încă nu este pe deplin elucidată, se înscriu, printre altele, ca fenomene cu totul particulare, două faze extreme, faza solitară și faza gregară, reversibile în timp, prin intermediul unor faze de tranziție, „transiens congreggans" și „transiens dissocians", determinate de o colaborare anume a unor factori endogeni și exogeni. Astfel studiilor pur biologice efectuate asupra ramurii locale de lăcustă călătoare, le adăugăm, ca necesare, studii cu caracter istoric. Un prim scop al studiului nostru este acela de a furniza date referitoare la modul în care s-a constituit o populație continentală de lăcustă călătoare, ca fază aparte provenită din vechi stoluri migratoare, ajunse pînă în această parte a țării în decursul secolelor. Un al doilea scop este acela de a aduce la lumină informații existente privind invaziile de lăcuste pe teritoriul țării.

Lucrarea noastră are la bază, în cea mai mare parte, documente de arhivă puse la dispoziție de către personalul științific al Arhivelor statului, filiala Baia Mare, al Muzeului județean Maramureș, al Inspectoratului silvic Maramureș și de către foști lucrători în acțiunile de combatere locală

https://biblioteca-digitala.ro

a lăcustelor la ultimul lor atac. Aceste documente se referă, pe de o parte, la evoluția terenului, a biotopului, iar pe de altă parte la invaziile de lăcuste.

1. Date istorice privind evoluția biotopului

Documente, începînd cu anul 1420, atestă existența și continuitatea, pe acest teren, actualul izlaz Călinișteu, a unei păduri de stejar.

1.1. Dintre acestea amintim, în primul rînd, o serie de documente în legătură cu un proces care a durat peste 80 de ani, 1420—1506, între fiii lui Drag din Beltiug și cetățenii din Baia Mare și Baia Sprie pentru folosirea „pădurii Lăpuș" cum se numea și apoi acte, an de an, privitoare la gospodărirea și exploatarea pădurii.

1.2. În al doilea rînd, o hartă a orașului Baia Mare cu împrejurimile sale, datată din anul 1783 și aflată în dotarea Arhivelor statului Baia Mare, înfățișează pădurea Lăpuș pe locul de astăzi al izlazului Călinișteu. O bandă de teren mlăștinos, cu arbori răzleți, era cuprinsă între liziera pădurii și rîul Săsar.

1.3. Prin reforma agrară din anul 1922 s-a hotărît defrișarea pădurii. Lucrările de documentație și proiectare, obținerea aprobărilor necesare și, probabil, opoziția locuitorilor, au amînat acțiunea de defrișare care astfel a început mai tîrziu și s-a încheiat abia în anul 1937. Au fost păstrate însă cîteva fîșii de protecție în lungul drumurilor și al apelor. După anul 1945 (1945—1946) s-au degradat și aceste fîșii care au fost lichidate la înființarea aeroportului (1947).

Defrișarea a fost urmată de înmlăștinire, de degradarea solului și instalarea rapidă a unei flore hidrofile (Juncus effusus și J. conglomeratus în special), elementele de pădure dispărînd aproape integral. Așa s-a ajuns la actualul ecosistem de teren mlăștinos, cu o vegetație adecvată în care s-a constituit și dezvoltat, găsind condiții deosebit de prielnice, populația de lăcustă călătoare „Călinișteu", provenită din indivizi mutați aici din locuri vecine mai mult sau mai puțin îndepărtate, care însă nu însumau toate aceste condiții.

2. Date istorice referitoare la invaziile de lăcuste în partea de nord-vest a țării

Pentru Moldova și pentru Țara Românească există incomparabil mai multe informații privind invaziile de lăcuste, încă din timpuri destul de îndepărtate și aceasta datorită rîvnei neobosite a marilor noștri cronicari, care au însemnat tot cursul evenimentelor țării, deci și pe acela al calamităților naturale.

În ce privește Transilvania, prima pomenire a unei invazii de lăcuste i-o datorăm cronicarului moldovean Grigore Ureche. Este vorba despre invaziile produse între anii 1472—1475, concomitent cu unele din Moldova, dar fără să se precizeze locul. Din textul lui Gr. Ureche aflăm că,

https://biblioteca-digitala.ro

în Transilvania, s-ar mai fi produs o invazie și în anul 1538 „... cînd a fost foamete mare și în țara Moldovei și în Țara Ungurească că au venit lăcuste multe și au mîncat toată roada...".

Mult mai tîrziu, din 1780, este amintită o invazie care s-ar fi produs în nordul Transilvaniei. Descrierea îi este atribuită lui Aron Pumnul (?!!), (credem că este vorba de o eroare prin transfer). Se spune, în legătură cu această invazie, că numărul lăcustelor a fost imens, atît de mare încît s-a luat măsura ca fiecare cetățean să adune un sac și jumătate de lăcuste pe zi. Și au rămas lăcustele pe aceste locuri pînă tîrziu, pînă la căderea zăpezii, cînd s-au urcat în copaci, multe, atît de multe că ramurile atîrnau grele de povara lăcustelor.

Între anii 1863 și 1922 mai sînt citate o serie de invazii în Transilvania, dar în zone mai sudice (Țara Bîrsei, Trei Scaune etc.).

Acestea sînt informațiile ce le deținem referitor la trecutul invaziilor de lăcuste din Transilvania. Desigur, ele sînt foarte generale, sînt disparate și nu se referă cu precizie la zona care ne interesează. În depozitele arhivelor din Cluj sau București, din Budapesta sau Viena se vor fi găsind documente cu asemenea informații, dar ele nu au fost cercetate încă.

Punîndu-ni-se la dispoziție materialele Arhivelor statului din Baia Mare și materialul informativ al Muzeului județean Maramureș, am descoperit documente importante care atestă o invazie de lăcuste la Baia Sprie și la Baia Mare în luna august 1778 (un raport adresat, la 26 august 1778, locotenenței regești a Consiliului din Budapesta și o inscripție pe o Psaltire de Iași, aflată la biserica din comuna Săsar județul Maramureș).

Un alt document, o circulară, se referă la invazii de lăcuste din anul 1810.

Alături de aceste documente, din secolele XVIII și XIX, le deținem pe altele, mult mai noi, din perioada anilor 1946—1951 (circulare, adrese etc.), care se referă la localități din raioanele fostei regiuni Maramureș.

Din aceste documente, care vizează doar extremele unei perioade de 200 de ani, extreme între care s-au mai produs cu siguranță și alte invazii, dar despre care nu deținem nici o știre, deducem existența străveche a lăcustelor în această zonă a Băii Mari, producerea unor atacuri gregare, intensitatea lor, iar pentru perioada mai recentă măsurile întreprinse, dotarea etc.

Vom prezenta pe rînd, cronologic, principalele documente pe care le-am selectat din vastul material investigat. Pe cele vechi, elaborate în limba latină, le vom oferi în traducere liberă integrală, cu exemplificări din textul original, căutînd a păstra astfel nealterată frazarea cronicărească, spiritul vremii și caracterul arhaic, chiar dacă aceasta se face în detrimentul clarității. Cît privește materialele noi, mai apropiate zilelor noastre, din aceastea vom face doar spicuiri prin care să marcăm evenimentele, ca o continuare a celor străvechi și pentru o posibilă comparație.

https://biblioteca-digitala.ro

2.1. Un raport redactat la 26 august 1778

(„Serenissime Dux Regio Locumtenens Excelsium Consilium R. L.")

Autorul raportului, „humilimi servi, judice et senatorus", cu semnătură indescifrabilă descrie, într-o latină medievală hibridă, dar nu lipsită de savoare și pitoresc, invazia de lăcuste ce s-a abătut asupra Băii Sprii în zilele de 15—21 august 1778.

„O întîmplare fatală și de tristă aducere aminte pentru timpurile viitoare[1], în anul curent, ziua 15, luna august, lăcuste odioase roadelor au năpădit ca niște cohorte în număr nesfîrșit cam pe la amiază, spre groaza întregului norod[2], mai întîi spre cetatea Baia Sprie și înaintînd de aici peste munții Marmației, în timp ce se intețeau strigătele față de primejduirea ogoarelor, respinse în mod fericit în jurul orei trei după amiază, ieșind în fine în vremea amurgului din teritoriul acestei cetăți, în ziua următoare, ... 16, dimineața în zori, porumbul unor nenorociți locuitori a fost atacat cu atîta înverșunare, încît neîntrerupt au tot intrat pînă tîrziu seara în ierburi și porumb și dacă prin ajutorul divin străduința n-ar fi fost să biruie, cînd au fost folosite mijloacele cu care fiecare gîndea să îndepărteze mai bine molima, ei n-ar fi putut, cînd de jur împrejur năvăleau în forma unui nor enorm, fiind adunați toți locuitorii spre îndepărtarea prăpădului. În ziua următoare, cu același număr am făcut să se ducă nu numai de aici, dar cît mai departe plaga aceasta devastatoare, spre enorma pagubă nu numai a celor săraci, dar și a celor cu dare de mînă, astfel încît cei care socotiseră că prin roadele acestui an, prin binecuvîntarea divină, își vor împlini lipsurile, care durează de multă vreme, după ce a venit această molimă, au intrat într-o mizerie și mai cruntă.

Serenisime duce, locțiitor regal, cu smerenie raportăm Consiliului Regal, în ce chip, pe la amiaza zilei de 15 luna august, o nemăsurată mulțime de lăcuste au invadat mai întîi cetatea Baia Sprie, după aceea însă din pricina clopotelor și a exploziilor provocate de oameni se așezau urmînd tot mai departe și s-au așezat între cele cinci locuri muntoase, de aici au năvălit însă de la răsărit și de la apus, atît de tăcut în hotarele ținutului nostru, încît nu au fost surprinse decît în zorii zilei următoare, apoi la 16 august și-au continuat zborul în lung și în lat, în chip de vîrtej și de furtună aducătoare de praf peste vii și cîmpuri și nu s-au lăsat să fie împinse mai departe decît în ziua de 21 august pînă într-atîtea zile au stricat cu atîta violență ogoarele și fînațele, unde s-au așezat, mai cu seamă porumbul și grîul, dar au golit totul, viile și arborii, au culcat tulpinile plantelor la pămînt și nicidecum altfel. . .".

Demne de reținut, din raportul anonimului „judice et senatorus" sînt, pe de o parte faptele referitoare strict la biologia lăcustelor călătoare, iar pe de alta cele de ordin social-uman, atît ca atitudine și măsuri de combatere, cît și ca stare a lucrurilor în acea vreme.

1. Fatalem futurisque eterni temporibus tristi semper memoria revolventium casum...
2. Ad horrorem totus Plebis...

https://biblioteca-digitala.ro

Cu privire la aspectul biologic al invaziei de lăcuste subliniem, ca importante, următoarele :

— Invazia s-a produs la jumătatea lunii august (15—21) și a durat 7 zile ;

— Lăcustele au apărut în număr excesiv de mare, au venit în valuri succesive și s-au îndreptat spre Marmația ;

— În timpul invaziei s-au și așezat temporar în anumite locuri, de unde au făcut deplasări locale permanente, în toate direcțiile ;

— Cohortele de lăcuste zburătoare au manifestat o deosebită vivacitate și voracitate, devorînd totul, plante de cultură și fînațe, vița de vie și frunzele arborilor, pustiind și culcînd la pămînt, cu numărul lor mare, tot ce le-a stat în cale. (Notăm că, în faza solitară, așa cum se găsesc astăzi urmașele lor pe izlazul Căliniște, ele se hrănesc exclusiv cu ierburi (graminee) și au un apetit incomparabil mai redus, comportamente deci cu totul diferite) ;

— S-au deplasat atît în zbor, ca niște nori aducători de furtună și praf, cît și terestru, „tăcut", cum spune raportul, pătrunzînd din locurile unde s-au așezat.

Cu privire la aspectul social-uman al problemei, notăm :

— Ca și în alte părți, în acele vremi, sau chiar mai tîrziu și populația acestor locuri, îngrozită, întîmpina lăcustele cu trasul clopotelor, cu strigăte, cu explozii, cu gălăgie de orice fel, spre a le alunga. Unele aparențe înșelătoare de reușită se datorau faptului că, oricum, stolurile de lăcuste se aflau în mișcare, se împingeau unele pe altele înainte, dinspre sursa care le-a generat, în toate părțile. Ca dovadă că, în decurs de o săptămînă, în care oamenii s-au luptat disperat cu norii de lăcuste, zilnic, din zori și pînă seara, toată vegetația locului și în special culturile de cereale și viile au fost pustiite ;

— Cu un oarecare umor aflăm apoi că lăcustele au distrus, fără alegere, ogoarele celor săraci ca și ale celor cu stare ;

— Mai aflăm că populația acestor locuri se găsea într-o proastă stare materială de mai mulți ani și își legase mari speranțe de acel an 1778 pentru a ieși din mizerie ;

— Putem presupune și un apel, prea pasiv și prea circumspect însă al raportului, de clemență a stăpînirii privind dările și alte obligații ale populației, prea lovite în acei ani.

2.2. O inscripție făcută pe o Psaltire de Iași — tipărită 7252 (1743) și aflată la biserica din Săsar jud. Maramureș

Notița parohului Andrei (discutabilă totuși în ce privește autorul) se referă indiscutabil la aceeași invazie din august 1778. Este o inscripție marginală sumară făcută însă pe mai multe pagini (10—18), în funcție de spațiul avut la dispoziție.

— (Pagina 10) „În anul Domnului 1778 au fost lăcustele... (Pag. 11)... la Baia Mare în luna lui August în 6 zile și atunci au cum... cînd

https://biblioteca-digitala.ro

la Scaunul Alb au fost... zile... aceasta de la... (Pag. 12)... popa Andrei cînd au şezut la noi... (Pag. 13)... în Fersig scrisă..."

De data aceasta „însemnarea" de pe o carte, pentru a nu se pierde sau fura, s-a făcut utilizînd, ca argument deosebit de convingător, pomenirea acelei invazii de lăcuste care, prin amploarea sa, cu siguranță i-a cutremurat pe localnici, constituind un eveniment ce nu se poate uita niciodată. Trebuie să admitem însă dublul scop al inscripției, deci şi acela de a consemna evenimentul, alături de altele, ca ceva care trebuia să se păstreze pentru posteritate.

Pentru noi documentul, chiar dacă nu face decît să confirme atacul de lăcuste din august 1778, este important prin aceea că dovedeşte invadarea Băii Mari, localitate unde se mai păstrează o populație bine conturată de lăcuste, ca urmaşi din îndepărtate invazii.

2.3. O circulară dată „... ex. Consilio Regio Locumtenentialis Hungarico" din Budapesta la 11 septembrie 1810 către „Regio Gubernio Transilvanico"

„... deoarece îşi croieşte drum încoace o mare coloană de lăcuste care scăpînd s-a arătat în districtul Galați al Moldovei, coloană care caută să se îndrepte în zborul ei către ținuturile dinspre miazăzi şi apus ; deoarece, în acest chip, uşor s-ar putea întîmpla ca parte din aceste Lăcuste să se reverse chiar în acest regat şi în părțile alăturate lui ; ca urmare a acestora, din binevoitoarea poruncă regală, dregătoriilor civile li se dau însărcinările acestea : să depună rîvnă ca să preîntîmpine din timp acest rău ; iar dacă s-ar produce nedoritul eveniment al potopirii ogoarelor acestor locuri, readucîndu-se în minte trista amintire a dezastrelor produse în vremurile mai vechi în toate felurile de roade, de aceste insecte vătămătoare, să însufleţească în tot chipul pe locuitori ca să împiedice acest rău şi să-şi îndrepte toată grija ca, luînd dinainte înțelegerea necesară cu apropiatele autorități în drept ale regatului, să împiedice în toate modurile zborul acestor insecte şi să facă aşa ca ele să fie alungate în locul de unde vin ; în cazul însă, cînd apoi aceste vătămătoare insecte n-ar putea fi alungate şi îndepărtate într-acolo, din locurile din care s-ar împrăştia şi s-ar aşeza, adunîndu-se un cît mai mare număr posibil de oameni, cu toate mijloacele şi uneltele posibile, să fie doborîte şi nimicite[1]. Dacă, însă, unele ar rămîne în vreun loc şi s-ar ascunde la apropierea toamnei, în găuri şi crăpături ale pămîntului[2], şi femelele şi-ar depune ouăle, supraveghindu-se cu grijă astfel de locuri şi fiind notate distinct, să se aibă în grijă ca, în vremea următoare, mai umedă, ouăle depuse ale lăcustelor să fie scoase, zdrobite, arse şi împrăştiate ca nu cumva prăsindu-se şi depunînd noi ouă, să azvîrle ținutul din jur într-o nouă primejdie.

---

1. „...casum vero in illum, quo ex locis, ad quae noxia haec insecta se dispergerent, et ubi considerent, ulterius propelli, et amoveri nequirent; coadunato quo majori hominum numero, omnibus cogitabilibus mediis, et instrumentis contundantur et conterantur..."
2. „...Si quae autem alicubi locorum remanerent imminenteque autumno in foramina fissurasque terrae..."

https://biblioteca-digitala.ro

În sfîrșit, în cazul nedoritei veniri a acestor insecte în ținuturile noastre, acei dregători civili să ne prezinte la timp un raport privind măsurile corespunzătoare luate din partea lor la timp.

Dat de Consiliul regal locțiitor, Buda 11 septembrie, anul 1810".

De data aceasta este vorba de un act administrativ, redactat de un funcționar al înaltului Consiliu budapestan. Conținutul său, mai sărac în informații, ne oferă totuși posibilitatea unor concluzii.

Era știut deci că Delta Dunării este leagănul stolurilor de lăcuste, că ele acolo se plămădeau și apoi se împrăștiau pînă departe pe continent.

Aflăm că exista un sistem de comunicare, printre altele și privitor la apariția unor invazii de lăcuste care, pentru acele vremuri de sărăcie și înapoiere, însemnau adevărate catastrofe și că, de la centru, se dădeau apoi dispoziții de întîmpinare a calamității. Data de 11 septembrie a circularei este desigur tîrzie pentru a fi eficace și ea demonstrează încetineala cu care circulau totuși informațiile în acele timpuri.

Față de perioade anterioare se poate remarca un oarecare progres atestat de unele cunoștințe biologice privind comportamentul stolurilor de lăcuste migratoare, deplasarea lor, depunerea ouălor în pămînt și, în strînsă legătură cu aceasta, de întreprindere a unor acțiuni administrative, după o schemă simplă, generoasă, dar destul de ineficientă, date fiind atît nivelul științelor și al tehnicii la acea dată, cît și o anume atitudine a stăpînitorilor, preocupați în primul rînd de menținerea și consolidarea privilegiilor lor, starea norodului interesîndu-i doar în măsura în care de el depindea propria lor bunăstare. (Există locuri pe glob unde problema calamităților produse de lăcuste se pune acum, chiar în zilele noastre, în aceiași termeni ca și cu secole în urmă pentru aceste ținuturi).

2.4. De la acele invazii mari ale secolelor XVIII și XIX, după care s-au mai produs și altele asemănătoare, venim la atestarea unor atacuri locale de lăcuste, din deceniile 5 și 6 ale secolului nostru, în diferite localități ale fostei regiuni Maramureș. O facem pentru a demonstra continuitatea lăcustelor și a fenomenului gregar în teritoriul din nord-vestul patriei, pentru a sugera relațiile complexe care se nasc în ecosistemele cu lăcuste, pentru a pune într-un act științific mărturiile despre apariția fazelor gregare în populațiile locale de lăcuste, ca perioadă, localitate, extindere, intensitate, măsuri de combatere, dotare etc.

2.4.1. În anii 1946—47 sînt semnalate atacuri de lăcuste în localitățile Solduba și Cuța (actualul județ Satu-Mare) și în alte comune învecinate. Combaterea s-a făcut folosind procedeele tradiționale.

2.4.2. Din anii 1947—48 sînt cunoscute atacurile de lăcustă marocană (Dociostaurus maroccanus) de la Remetea Chioarului (jud. Maramureș). Atacul nu s-a extins pe o suprafață prea mare (70 ha), dar densitatea a fost de 5—10 indivizi pe m^2. Pentru combatere a fost mobilizată întreaga populație și s-au folosit mijloacele locale primitive.

2.4.3. Dintr-o notă telefonică a prefecturii din Satu Mare (31.V.1948), adresată pretorului din Ardusat (jud. Maramureș), prin care i se cerea să fie prezent pe „șantierul" de combatere a lăcustelor de pe raza plasei Ardud,

https://biblioteca-digitala.ro

deducem iminența unui atac de lăcuste în zona respectivă. „... Vă veți prezenta numai în cazul că sunteți sănătoși... Vă rog să vă îmbrăcați în hainele adecvate pentru șantier..."

2.4.4. În legătură cu același eveniment, din aceeași zonă, la 1. VI. 1948 este emisă o decizie în care se arată că multe comune din plasele Ardud și Satu Mare sînt invadate de lăcuste care au distrus, pînă la acea dată, peste 300 jugăre de semănături. Prin decizie se stabilesc și măsurile de combatere care includ, printre altele, rechiziționarea, de la cetățeni, a aparatelor de stropit pomi sau viță de vie.

La aceeași dată, o notă telefonică a prefecturii Satu Mare, către preturile din subordine, precizează urgența rechiziționării a jumătate din pompele de stropit existente la proprietarii de vii, pentru combaterea lăcustelor din plasa Ardud.

La 3 și 4 VI. 1948 prefectura Satu Mare tipărește o „Ordonanță" (Nr. 2 din 1948) referitoare la atacul de lăcuste și la distrugerea lor. Ordonanța a fost afișată în toate localitățile.

2.4.5. Din același an, 1948, deținem documente și pentru plasa Baia Mare, din care deducem pericolul unui puternic atac de lăcuste pe acest teritoriu. Proporțiile atacului ne sînt sugerate de vigoarea și promptitudinea măsurilor întreprinse, mobilizarea tuturor dispozitivelor și aparatelor utilizabile în combaterea lăcustelor și a populației pentru lucru.

2.4.6. Citățm o adresă a primăriei din Cicîrlău, jud. Maramureș (1.VI. 1948), care ține de același eveniment „... s-a rechiziționat un număr de 9 pompe de stropit via necesare șantierului pentru combaterea lăcustelor, aceste pompe se vor expedia încă în seara aceasta cu camionul preturii plasei Baia Mare care merge. Pompe pentru stropitul pomilor în comuna Cicîrlău nu există..."

2.4.7. Un ordin telefonic din 7. VI. 1948 semnalează apariția de lăcustă marocană. Prin ordin se cer rapoarte precise și detaliate, investigarea pășunilor și a fînețelor și „... se vor aduna cîteva exemplare și, cu un curier special, se vor trimite la Prefectură..."

2.4.8. În toiul luptelor înverșunate cu primejdia lăcustelor, s-au petrecut și unele întîmplări care astăzi, după trecerea timpului, pot apărea puțin hazlii. Așa este un proces-verbal încheiat la Valea-Vinului prin care localnicii justifică faptul de a nu fi putut oferi pompe de stropit vii ce li s-au cerut, pentru motivul că, la Valea-Vinului, nu există viță de vie!...

2.4.9. Un act, din iunie 1948, ne informează că, în această lună, la Seini (Maramureș), au căzut ploi abundente și grindină, că au fost inundații mari și invazie de lăcuste.

2.4.10. Urmează apoi o serie de acte, între 17. VII. și 27. X. 1948, prin care se cere fie restituirea pompelor împrumutate, fie achitarea unor sume cheltuite în timpul campaniei de combatere.

Astfel primăria din Cicîrlău cere, la 17 VII. 1948, pompele împrumutate pentru combaterea lăcustelor în plasa Ardud „... care pînă în

https://biblioteca-digitala.ro

prezent n-au fost restituite, deși lucrările de distrugere s-au terminat încă în luna iunie . .“

Din alte materiale aflăm despre o parte din pompele de stropit puse la dispoziția prefecturii Satu Mare, în ce privește numărul lor, ce marcă, etc. (din Ilba 4 pompe, din Cicîrlău 8, Iojib 12, Medieșul Aurit 5, Seini 15 etc.). Apoi despre suma de 200 lei care reprezenta costul meselor servite la cantina din comuna Gerăușa (jud. Satu Mare) cu ocazia combaterii lăcustelor.

2.4.11. Un ultim atac semnalat este cel de pe izlazul Căliniște Baia Mare, din anii 1950—51. Atacul s-a produs pe acest teritoriu de către populația locală de lăcuste călătoare (Locusta migratoria rossica), populație care a constituit obiectivul central și mobilul investigațiilor noastre atît biologice, cît și istorice. A fost atacată o suprafață de aproximativ 150 ha. Intensitatea atacului a fost apreciată la 0,1 indivizi / m^2. Măsurile de combatere au fost prompte și drastice. S-a aplicat stropirea cu insecticide făcută din avion (vezi fig. 1)[1]. Rezultatul combaterii a fost o reducere cu 99 la sută a efectivului de lăcuste. Din cele 1 la sută care au supraviețuit s-a refăcut actuala populație care se află în fază solitară.

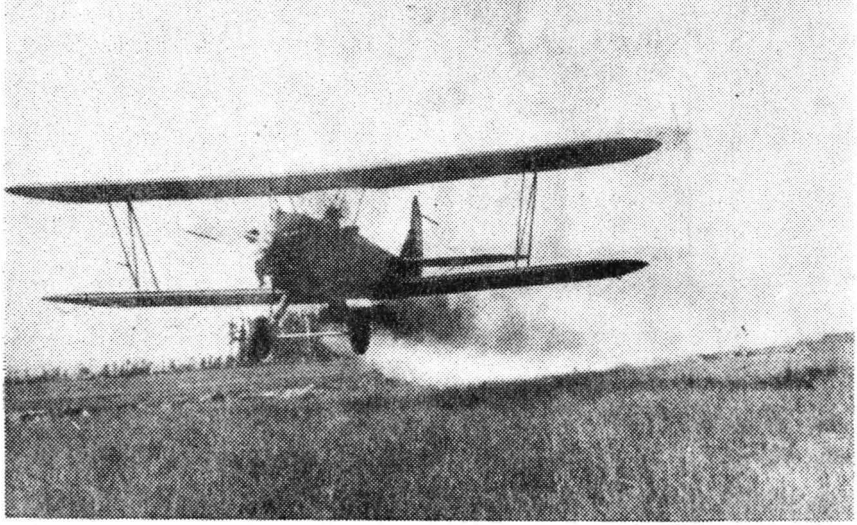

Fig. 1. — Acțiune de combatere a lăcustelor pe izlazul Căliniște Baia Mare (1951).

1. Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție de către ing. Andrei Floruțiu din Oradea, participant la acțiunea de combatere.

https://biblioteca-digitala.ro

3. Concluzii

3.1. Cele mai vechi documente cunoscute pînă acum, în legătură cu unele invazii de lăcuste care s-au produs în partea de nord-vest a țării, sînt cele referitoare la invazia din luna august 1778, la Baia Sprie și la Baia Mare și anume inscripția de pe Psaltirea din Săsar „... august în 6 zile ..." și raportul către locțiitorul regal al Consiliului din Budapesta (15—21 august 1778).

Informația din literatură, cea privitoare la ivazia din anul 1780, atribuită lui Aron Pumnul, necesită a fi revizuită ca paternitate, cît și ca dată exactă.

3.2. În lunca Săsarului, a Lăpușului și a Someșului, precum și în alte locuri din actualele județe Maramureș și Satu Mare, au existat toate condițiile ca, din stolurile de lăcuste abătute în decursul vremurilor de invazie pînă aici, să se păstreze urmași care apoi, prăsindu-se, au constituit populații, uneori compacte, care s-au integrat repede în ecosistemele băștinașe, locale. Din invazia anului 1778, din altele și mai vechi ori chiar ulterioare, provine și populația „Călinișteⁿ. Cu certitudine, la început, sediul lăcustelor l-a constituit acea porțiune mlăștinoasă cuprinsă între marginea pădurii Lăpuș și apa Săsarului, dar probabil și alte locuri asemănătoare învecinate unde, în condiții mai puțin prielnice, s-au menținut totuși dar fără să apară posibilă înmulțirea lor excesivă. După defrișarea pădurii Lăpuș terenul respectiv s-a înmlăștinit, degradîndu-se profund dar oferind astfel condiții excelente pentru dezvoltarea lăcustelor care, mutîndu-se aci, au prosperat repede ajungînd ca, după numai 11 ani de la încheierea defrișării, să treacă în fază gregară, de invazie, cu apogeul în anii 1950—51, fiind necesară combaterea lor atunci cu cele mai moderne mijloace (pulverizarea, din avion, cu insecticide, a terenului), pentru a feri ogoarele de mari pagube posibile și pentru a împiedica răspîndirea lor.

Necunoașterea relațiilor complexe din natură a constituit sursa acestei situații care, în alte împrejurări, ar fi avut, cu siguranță, consecințe mult mai grave. A fost deci o mare eroare defrișarea pădurii Lăpuș, atît pentru frumusețea și utilitatea ei, cît și pentru urmările de ordin climatic în zonă, cu toate implicațiile și, cum s-a văzut, pentru totala depreciere a unei enorme suprafețe de teren, care apoi a devenit „cuib" ideal pentru prăsirea lăcustelor. (Acum se încearcă, cu mari eforturi, recuperarea suprafeței respective, prin extinderea, în unele porțiuni, a zonei industriale locale, prin amendarea și cultivarea cu plante furajere în alte porțiuni și, în fine, prin încercări de reîmpădurire a restului suprafeței dar, se pare, cu slabe șanse de reușită).

3.3. Atacurile de lăcuste din anii 1946—1951, deși sumar prezentate, fără a le cuprinde integral, după documente modeste, ne furnizează totuși informații prețioase. Astfel aflăm că este vorba de două specii de lăcuste care au produs atacurile, lăcusta călătoare și cea marocană. Apoi, dată fiind perioada în care s-a semnalat atacul și s-au întreprins acțiunile de comba-

https://biblioteca-digitala.ro

tere (sfîrșitul lunii mai — începutul lunii iunie), deducem că nu este vorba de invazii, ci de gregarizarea unor populații locale de lăcuste care pînă atunci s-au aflat în fază solitară și în număr redus, fără să fi atras atenția. (În acea parte a anului lăcustele se găsesc abia în stadiul de larve, fără aripi. Ultima lor năpîrlire, cînd le apar și aripile, deci maturizarea, se produce în cursul lunii iulie. Ca atare nu puteau reprezenta stoluri venite din altă parte). Înseamnă că, în acei ani, au existat simultan seria de factori prin care s-a asigurat dezvoltarea lor spre faza gregară, soldată cu creșteri numerice excesive și cu apariția comportamentului gregar corespunzător. (Poate fi vorba de anume factori climatici, lipsa dușmanilor naturali etc.).

3.4. În fine, avem și un tablou aproximativ privind atitudinea oamenilor în fața invaziilor de lăcuste și măsurile pe care le-au luat, aici, în partea de nord-vest a țării, începînd cu anul 1778 și pînă în anul 1951. Ne putem imagina groaza și consternarea întipărite pe fețele oamenilor de acum 200 de ani și de mai apoi, la ivirea prăpădului, țipetele de jale unite cu strigătele de alungare a acestor insecte pustiitoare, bătăile în felurite fiare și căldări, dangătul nesfîrșit al clopotelor etc. Mult mai tîrziu s-a practicat săparea de șanțuri, împingerea lăcustelor spre aceste șanțuri în care apoi, căzute, erau aprinse, distruse. În această regiune anul 1946 a fost primul an de aplicare a stropirii cu insecticide utilizînd pompe de stropit pomi sau viță de vie, iar în anul 1951 s-a aplicat pentru prima dată combaterea cu ajutorul aviației specializate.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandri, Al., V., **Problema lăcustelor în România,** „Natura", anul VIII, nr. 4, 1956, pp. 73—79.
2. Bej-Bienko, **Sarancevîie fauni SSSR,** ciast II, 1961, pp. 552—576.
3. Buia, Al., **Material pentru studiul înaților și păsunilor din regiunea Satu Mare—Sălaj,** Bul. lacuit. de agron. din Cluj, vol. VII, 1939/40, p. 358.
4. Cernescu N. et. col., **Solul podzolic de la Săsar Baia Mare și efectul ameliorativ al marnării,** Comit. Geol. „Studii pedologice", II, Buc. 1963.
5. Friwaldsky, J., **A magyarországi egyenesröplüek magánrajza (Monographien orthopterorum Hungariae),** Pest, Értékezések a természettudomanyosztály Kereböl, nr. XII (1868), pp. 131—134 și 178—183.
6. Knechtel, W., A., Popovici-Bîznoșanu, **Fauna R.P.R.,** vol. VII, fasc. 4 (1959), pp. 3—58 și 254—256.
7. Micluța, A., **Locusta migratoria ph. solitaria auf einem Terrain in der Nähe der Stadt Baia Mare,** Bul. Șt. Seria B, Anul I, 1969, nr. 1, pp. 93—96.
8. Mihăilescu, I. S., **Lăcustele în România și problema combaterii lor** (1941).
9. Müller, A., **Uber die Herkunft und Verbreitung der Orthopteren Siebenburgens,** Verh., und Mitteilungen des Siebenb. Ver. fur Naturwiss. zu Hermannstadt, vol. 72—74 (1922—1924), pp. 214—247.
10. Müller, A., **Zur Kenntnis der Fauna der Siebenb.,** Verh und Mitteilungen des Siebenb. Ver. für Naturwiss. zu Hermannstadt, vol. 78 (1928), p. 133.
11. ★ ★ ★ Documente de arhivă (Arhivele Statului, filiala Baia Mare)[1].
12. ★ ★ ★ O hartă a orașului Baia Mare — 1783 (Arhivele Statului, filiala Baia Mare).
13. ★ ★ ★ O Psaltire de Iași — 7252 (1743), aflată la biserica din Săsar jud. Maramureș. (Inscripția marginală de la pag. 10—18)[2].

1. Traducerea, din latina medievală, a celor două documente vechi (raportul din 1778 și circulara din 1810) îi aparține prof. Gh. Mușu — București.
2. Descoperirea și transcrierea inscripției îi aparțin prof. A. Socolan, Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUTIONS POUR UNE CONNAISSANCE HISTORIQUE DE INVASIONS DES LOCUSTES AU NORD-OUEST DE LA ROUMANIE

— Resumé —

L'auteur se propose à démontrer, en se basant sur des informations historiques, la modalité dont s'est constitué un écosystème local à criquet migrateur continental (Locusta migratoria rossica). Les documents concernent tant l'évolution du biotope, que les invasions de locustes où bien les autres aspects du phénomène grégaire. On signale ainsi les premières invasions de locustes connues jusqu'à present dans cette règion du pays (août 1778), en tant que des phénomènes grégaires plus récents (1946—1951), produit chez des populations locales, descendantes des anciens nuages d'envahissement.

Les documents témoignent la presence et la continuité des formes de criquet migrateur, dans ces parages pour un éspace de temps d'environ 200 ans tout en fournisant des renseignements d'ordre biologique concernant le grégarisme des locustes et des renseignements d'ordre social-humain (l'attitude des hommes, les mesures de combat prises par les gens du pays, dès le debut et jusqu'à nos jours, en commençant par des cris, des explosions et le son des cloches et en finissant par l'emploi de l'avion etc.).

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA STUDIUL PĂSĂRILOR MIGRATOARE DE PASAJ ÎN POARTA DE NORD-VEST A ȚĂRII (Județele Maramureș și Satu Mare)

VASILE POP și ROBERT FRANK

În prezentul studiu ne-am propus să analizăm speciile de păsări migratoare care trec peste teritoriul județelor Maramureș și Satu Mare fără să cuibărească aici decît în mod excepțional.

Poziția geografică cît și complexitatea biotopurilor în multitudinea formelor de relief ale acestor județe favorizează trecerea în timpul toamnei și primăverii a unui mare număr de specii migratoare. Ele găsesc aici condiții de climă și hrană favorabile, așa încît unele puncte din acest teritoriu sînt foarte populate în timpul pasajului.

Prin poziția sa față de marile coridoare de pasaj eurasiatice, teritoriul județelor Maramureș și Satu Mare este atins toamna de ramura principală a marelui coridor de pasaj est-elbic care trece prin vestul țării noastre. Această ramură la sud de Munkacevo și la nord de Satu Mare se împarte în alte două ramuri secundare. Ramura nordică înconjoară Carpații în Valea Tisei, peste Munții Maramureșului, întîlnindu-se în estul țării cu coridorul de pasaj pontic. Ramura sudică,îndreptîndu-se spre Cîmpia Banatului, înconjoară Carpații spre sud ; ramura este cunoscută sub numele de panono-bulgară. Primăvara se păstrează, în linii generale, aceeași topografie a căilor de pasaj.

Căile de migrație nu trebuie însă considerate fixe ; traseul prezintă variații, uneori chiar importante, în funcție de regimul hidric al rîurilor și de situația climatică din timpul pasajului, de posibilitățile de nutriție care menține condiția fizică a păsărilor, unele specii putînd aborda chiar înăl-

https://biblioteca-digitala.ro

ţimile munţilor (cocori, gîşte), altele preferînd ocolirea lor prin forme de relief accesibile. Interesantă ni se pare migraţia sitarului, care nu trece pe un coridor anume, ci migrează în front larg, traversînd orice formă de relief, cu preferinţă însă văile rîurilor.

Observaţiile noastre, făcute în teritoriul citat între anii 1968—1975, ne permit alcătuirea următoarei liste a **speciilor de pasaj :**

1. Gavia arctica L. — cufundar (S)
2. Gavia stellata PONT. — cufundar-guşă-roşie (A)
3. Podiceps cristatus L. — corcodel (Tp)
4. Podiceps griseigena BODD. — corcodel-gît-roşu (E)
5. Podiceps auritus L. — corcodel-urechiat (S)
6. Anser fabalis LATH. — gîscă-de-semănătură (A)
7. Anser anser L. — gîscă-de-vară (Mo)
8. Anser albifrons SCOP. — gîrliţă (A)
9. Anser erythropus L. — gîrliţă-mică (A)
10. Anas penelope L. — raţă-fluierătoare (S)
11. Anas acuta L. — raţă-suliţar (S)
12. Anas clypeata L. — raţă-lingurar (Tp)
13. Bucephala clangula L. — raţă-sunătoare (S)
14. Grus grus L. — cocor (E)
15. Charadrius hiaticula L. — prundăraş-gulerat (A)
16. Arenaria interpres L. — pietruş (A)
17. Gallinago gallinago L. — becaţină (A)
18. Numenius arquata L. — culic (E)
19. Tringa erythropus PALL. — fluierar-negru (S)
20. Philomachus pugnax L. — bătăuş (S)
21. Recurvisrostra avosetta L. — cioc-întors (Mo)
22. Larus canus L. — pescăruş-sur (S)
23. Larus ridibundus L. — pescăruş (Tp)
24. Larus minutus PALL. — pescăruş-mic (S)
25. Chlidonias hybrida PALL. — chirighiţă (M)
26. Sterna hirundo L. — chiră (E)
27. Anthus cervinus PALL. — fîsă-roşiatică (A)
28. Anthus pratensis L. — fîsă-de-luncă (A)
29. Acrocephalus paludicola VIEILL. — lăcar-de-pipirig (E)
30. Turdus iliacus L. — sturz-de-vii (S)*

Pasajul de toamnă sau postnupţial începe în jurul datei de 1 septembrie, cu variaţii de 1—2 săptămîni.

Uneori, pe la mijlocul lunii august, îşi fac apariţia exemplare izolate ale unor specii al căror pasaj intens se declanşează cu o lună, o lună şi jumătate mai tîrziu. De exemplu, **Anser anser,** care a fost întîlnită între 15 august—25 august în anii 1963, 1964, 1966, 1969 şi 1973, la Vezendi (Cîmpia Erului).

* S = siberian, A = arctic ; E = european ; Tp = transpalearctic ; Mo = mongol ; M = mediteranean.

https://biblioteca-digitala.ro

Succesiunea valului de pasaj este mai lentă toamna, speciile avînd condiţii de hrană şi de climă favorabile. De exemplu, primele exemplare de **Grus grus** se semnalează în Cîmpia Erului şi în jurul datei de 10 septembrie, iar ultimele exemplare pot fi văzute uneori pînă după 15 noiembrie (cum a fost în anul 1968). Acest fenomen este mai evident la anzeriforme (cu precădere la Anser albifrons), care uneori pot fi observate tot timpul iernii în Cîmpia Erului (la Dindeşti, Căuaş, Vezendi, Andrid). Date mai recente în acest sens avem din anii 1967—1972.

În succesiunea valurilor de pasaj unele specii (de ex. Anser albifrons, Grus grus) alcătuiesc stoluri compacte, mai ales dacă temperatura scade brusc. Alte specii (de ex. Numenius arquata, Larus canus, Larus ridibundus, Recurvirostra avosetta) care trec în număr mare pe coridoarele de pasaj obişnuite apar în teritoriul studiat ca exemplare izolate.

Pasajul de primăvară sau nupţial începe în jurul datei de 1 martie, cu variaţii în funcţie de lungimea iernii. Cum am amintit, speciile urmează, în general, aceleaşi căi de migraţie, bogăţia pasajului de primăvară fiind în funcţie de regimul hidric al Dunării şi în funcţie de climă. Pasajul de primăvară este mult mai scurt decît cel de toamnă, speciile putînd poposi sau nu pe teritoriul amintit ; ele sînt mai grăbite, fiind împinse de instinct spre locurile de perpetuare a speciei.

În timpul pasajelor de toamnă şi de primăvară, speciile de pasaj au fost observate de noi în următoarele locuri : **Cîmpia Erului, Cîmpia Careiului, Valea Someşului** (în punctele : Pribileşti, Lucăceşti, Tămaia, Ardusat, Seini, Apa, Potău, Cărăşău), Valea **Turului** (în punctele : Călineşti, Turulung, Frontieră). Dintre acestea, Cîmpia Erului rămîne locul cel mai frecventat în timpul perioadelor de pasaj, locurile preferate fiind Căuaş, Tiream, Vezendi, Dindeşti, Andrid, Pir.

Analizînd zoogeografic speciile de pasaj, acestea aparţin următoarelor tipuri avifaunistice : arctic, siberian, european, transpalearctic, mongol şi mediteranean (notate pe lista speciilor cu iniţialele respective).

Situaţia numerică şi procentuală a acestei apartenenţe a speciilor citate este reprezentată în tabelul următor :

Tipul avifaunistic	siberian	arctic	trans-palearctic	european	mongol	mediteranean	TOTAL
Nr. specii	10	9	3	5	2	1	30
%	33,3	30,0	10,5	16,7	6,7	3,3	100

https://biblioteca-digitala.ro

Repartizarea speciilor de pasaj pe **grupe sistematice** se prezintă în felul următor :

Nr. crt.	ORDINUL	FAMILIA	Nr. specii	%
1	Gaviiformes	Gaviidae	2	6,7
2	Podicipediformes	Podicipedidae	3	10,0
3	Anseriformes	Anatidae	8	26,6
4	Gruiformes	Gruidae	1	3,3
5	Charadriiformes	Charadriidae	2	6,7
		Scolopacidae	4	13,3
		Recurvirostridae	1	3,3
		Laridae	3	10,0
		Sternidae	2	6,7
6	Passeriformes	Motacillidae	2	6,7
		Muscicapidae	2	6,7
		TOTAL :	30	100

În concluzie, teritoriul județelor Maramureș și Satu Mare, prezentînd forme de relief și biotopuri variate, prin faptul că este atins de două ramuri importante de migrație, oferă observatorului interesante ocazii de a înregistra fenomene avifaunistice în timpul migrației păsărilor. Observațiile noastre sînt în curs, iar datele culese pe parcurs vor constitui obiectul unor comunicări ulterioare.

BIBLIOGRAFIE

1. Andrássy, E., **Az érmellék madárvilága**, „Aquila", Tom. 63—64, 1963, p. 173.
2. Cătuneanu, I., **Avifauna alpină**, Rev. „Natura", nr. 5, 1960, pp. 61—70.
3. Dombrowsky, R.R.v., **Păsările României**, Edit. pt. lit. și artă, București, 1964.
4. Filipașcu, Al., **Contribuții la cunoașterea avifaunei Maramureșului**, Rev. Muz., nr. 5, 1971, pp. 429—430.
5. Kováts, L., **Beiträge zur Kenntnis der Verbreitung des Prachtlauchers (Gavia arctica L.) in Rumänien**, Trav. du Mus. d'Hist. Natur. „Grigore Antipa", Band VIII, Bukarest, 1968, pp. 973—990.
6. Linția, D., **Păsările din P.P.R.**, vol. II și III, Edit. Acad. R.P.R., București, 1954—1955.
7. Makatsch, W., **Wir bestimmen die Vögel Europas**, Neumann-Verlag, Radebeul, 1969.
8. Radu, D., **Păsările din Carpați**, Edit. Acad. R.S.R., București, 1967.
9. Rudescu, L., **Migrația păsărilor**, Edit. științifică, București, 1958.
10. Szilágyi, J., **Máramaros vármegye egyetemes leirása**, Budapest, 1876.
11. **Nomenclatorul păsărilor din Republica Socialistă România**. Redactat de: Băcescu, M., Rosetti-Bălănescu, C., Cătuneanu, I., Vasiliu, G.D., Filipașcu, Alex., Rev. Muz., nr. 2, 1967, pp. 193—202.

https://biblioteca-digitala.ro

BEITRÄGE ZÜR KENNTNIS DER DURCHZÜGLER (AVES) IM NORDWESTLICHEN TEIL DES LANDES (KREISE MARAMUREŞ UND SATU MARE)

— Zusammenfassung —

Die geographische Lage (im Nordwesten des Landes) sowie die Manigfaltigkeit der Bodenreliefe und der Biotope der Kreise Maramureş und Satu Mare begünstigen den Durchzug vieler Vogelarten, sowohl während des Herbst — als auch während des Frühlinszuges. Die Arbeit enthält die Beobachtungen der Autoren (1968—1975), die in den beiden Kreisen 30 Vogelarten als Durchzügler anführen. Zum Schluss wird unter Form zweier Tabellen die Zugehörigkeit der betreffenden Arten zu 6 avifaunistischen Typen und den jeweiligen systematischen Gruppen angeführt.

https://biblioteca-digitala.ro

CUNOAȘTEREA ȘI VALORIFICAREA MACROMICETELOR COMESTIBILE DE CĂTRE POPULAȚIA DIN RAZA OCOLURILOR SILVICE MARA ȘI SIGHET

MARTA BÉRES

Datorită calităților apetisante și conținutului lor bogat în substanțe nutritive, proteine, vitamine, substanțe minerale, fermenți și aminoacizi, macromicetele comestibile au fost apreciate întotdeauna și se aflau în centrul atenției populației. Este cert că actualmente, în criza alimentară apărută pe plan mondial, interesul față de ciuperci crește din ce în ce mai mult. Valoarea alimentară a ciupercilor se completează și cu alte însușiri semnificative, deoarece, după unii cercetători, ele conțin și alte principii active cu felurite utilizări. Astfel, unele cu utilizări în farmacie (care conțin substanțe cu proprietăți antibiotice antituberculoase, substanțe cu proprietăți anticanceroase, antihemoragice), iar unele specii au fost folosite la prepararea unor obiecte de uz popular (curele, genți etc.) sau drept coloranți etc.

Nu este deci indiferent faptul dacă cunoaștem sau nu cunoaștem valorile acestui dar natural, și în ce măsură le putem folosi în interesele noastre. Multe sute de mii de tone de ciuperci comestibile cresc anual în natură, ele sînt valorificate încă din timpuri străvechi în formă neorganizată numai de către culegători ocazionali sau ambulanți. Deci pentru o valorificare mai complexă și rațională a macromicetelor comestibile, este foarte important să fie studiate și urmărite cunoștințele populare referitoare la ele.

Pînă în anul 1962 colectarea și valorificarea macromicetelor comestibile din natură au fost realizate numai de către culegători ocazionali, pe piețele de desfacere, sau de către culegători ambulanți din mediul sătesc. Această

https://biblioteca-digitala.ro

formă este practicată încă și astăzi, astfel se valorifică procentul cel mai mare al ciupercilor culese.

Condițiile naturale ale Depresiunii Maramureșului constituie un mediu optim de creștere și fructificare a ciupercilor, prin urmare și acest ținut se consideră ca o zonă cu tradiție a cunoașterii și consumului de ciuperci, deci populația și-a însușit anumite cunoștințe micologice, reușind în cele mai multe cazuri să deosebească bine ciupercile comestibile de cele necomestibile.

În urma unei observații îndelungate pe piețele muncipiului Sighetu Marmației, prin chestionarea verbală a populației sătești, am încercat să alcătuim lista speciilor de ciuperci comestibile cunoscute și folosite de populația locală. Comparînd datele menționate cu cercetările personale precum și pe baza literaturii de specialitate, vom veni cu propuneri concrete cu privire la folosirea altor specii comestibile. Dintre macromicetele comestibile des întîlnite pe piețele acestei zone se găsesc următoarele specii :

Primul loc îl ocupă speciile din familia Boletus, atît în privința cantității cît și a frecvenței (în cele două valuri de fructificații pe an), cu speciile Boletus aereus Bull. ex Fr. Boletus edulis Bull. ex Fr.. Acestea sînt cunoscute de localnici sub denumirile comune de : hrib, pitonică, burete de stejar, și sînt consumate proaspete sau uscate. În aceste două forme apar și pe piețe.

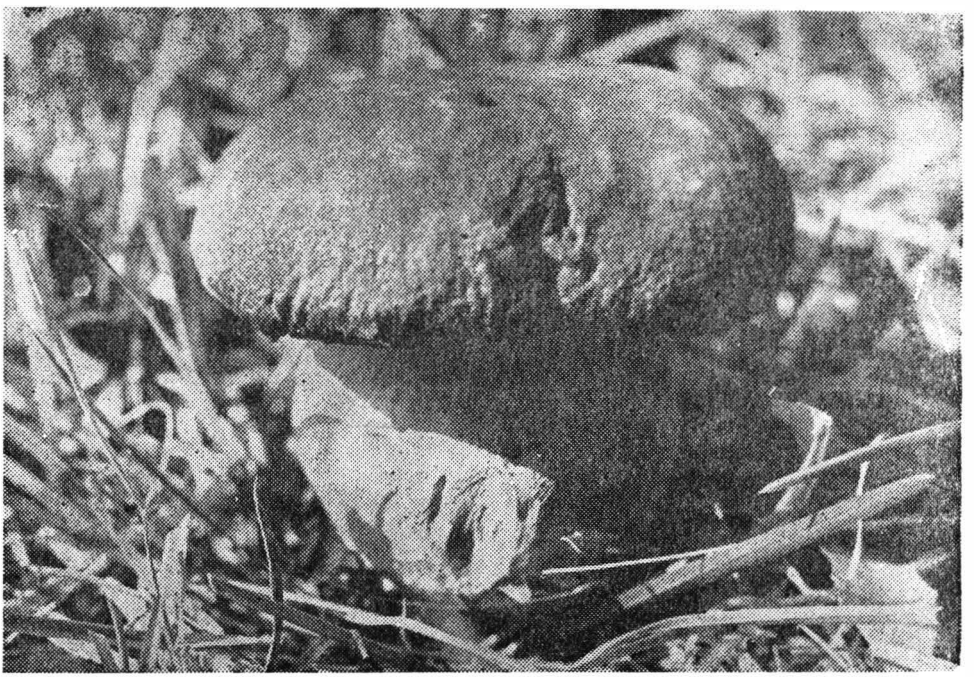

Boletus aereus Bull. ex Fr.

https://biblioteca-digitala.ro

Macrolepiota procera (Scop. ex Fr.) Sing. syn. Lepiota procera (Schaeff.) Quél.

Din familia Boletaceae mai sînt cunoscute speciile : Leccinum aurantiacum (Bull. ex St-Am) S.F. Gray syn. Boletus aurantiacus Bull. ex St-Am. ; Krombholzia aurantiaca (Bull. ex St-Am.) Gilb. ; Boletus rufus Schaeff. ex Krombh., şi Leccinum quercinum Pil., şi Leccinum vulpinum Watling. sub denumirile comune : hrib de mesteacăn, bureţi de plop, hribă roşie, care sînt întrebuinţate numai proaspete.

Speciile — Leccinum scabrum (Bull. ex Fr.) S.F. Gray syn. Boletus scaber Bull. ex Fr. ; Krombholzia scabra (Bull. ex Fr.) P. Karst. ; Boletus leucophaeus Pers., denumite cozărei de alun, hrib de tufă, sînt valorificate proaspete sau prin uscare, amestecate cu hribi.

Sînt de semnalat speciile Suillus granulatus (L. ex Fr.) O. Kuntze, şi Suillus luteus (L. ex Fr.) S.F. Gray ; syn. Boletus luteus L. ex Fr. ; Ixocomus luteus (L. ex Fr.) Quél, deşi sînt cunoscute de popor ca cozărei de brad, ca ciuperci comestibile, totuşi sînt consumate numai de cei care lucrează la ocoluri silvice, pe pieţe nu sînt deloc valorificate.

Din această familie Boletus regius Krombh. nu a apărut niciodată pe piaţă, şi populaţia o cunoaşte ca ciupercă otrăvitoare, fapt ce se poate explica prin apariţia ei foarte rară în regiunea cercetată. Le-am semnalat doar în cîteva locuri (Dealul Dobăieş, Valea Stejarului).

https://biblioteca-digitala.ro

Russula vesca Fr.

Alte specii, în ordinea frecvenței lor pe piețe, fac parte din următoarele familii :

Din familia Russulaceae ; Russula virescens (Schaeff, ex Zanted) Fr., Russula cyanoxantha (Schaeff. ex Schw.) Fr., Russula vesca Fr., Russula alutacea (Pers. ex Schw.) Fr. sensu Melzer ex Zavra, cu denumiri populare co-

https://biblioteca-digitala.ro

Lactarius deliciosus (L. ex Fr.) S.F. Gray.

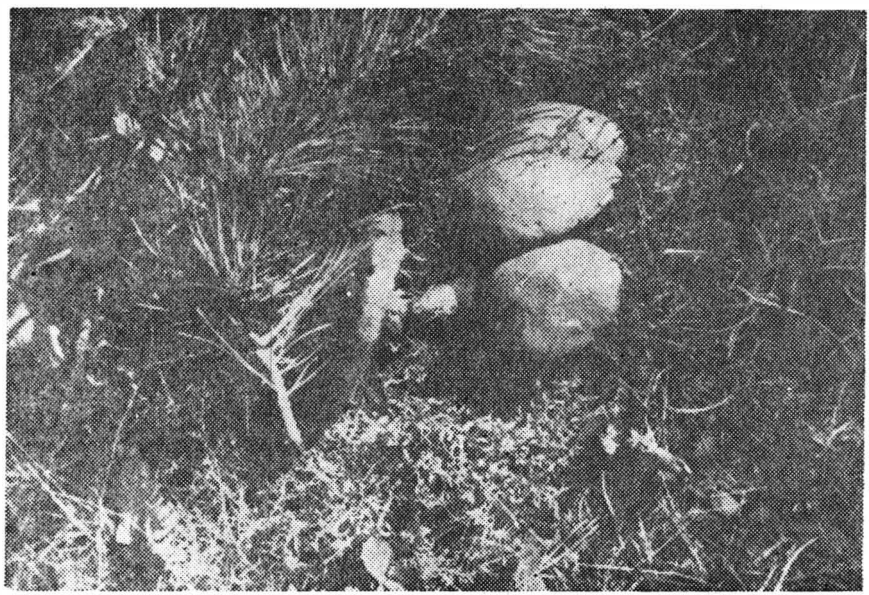

Suillus luteus (L. ex Fr.) S.F. Gray. syn. Boletus luteus L. ex Fr.
Ixocomus luteus (L. ex Fr.) Quél

https://biblioteca-digitala.ro

mune ; pîinișoară, vineţică, holoptincă, sînt întrebuinţate numai proaspete în diferite preparate culinare, cu toate că ele pot fi conservate prin uscare, sau unele specii ca R. cyanoxantha, prin toate metodele de conservare, metode nefolosite de populaţie în cazul acestei specii. Este de remarcat că Russula lepida Fr. specie foarte bună, comestibilă, nu se valorifică prin pieţe, populaţia o confundă cu specia Russula emetica (Schaeff.) Fr., care este necomestibilă sau chiar otrăvitoare.

În timpul verii între macromicetele mai frecvente apărute tot din familia Russulaceae, se enumeră și Lactarius piperatus (L. ex Fr.) S.F. Gray cu denumirea populară : iuţari, usturoiași.

În toată perioada ei de fructificaţie apare, dar nu este frecventă, specia : Agaricus campestris L. ex Fr. syn. Psalliota campestris (L.) Fr., și Agaricus pratensis Schaeff. syn. Psalliota pratensis (Schaeff.) Fr., fam. Agaricaceae, ceea ce dovedește că populaţia cunoaște bine calităţile nutritive ale acestei specii, însă raritatea ei pe pieţe se explică prin scăderea producţiei. Aceasta o explicăm, în urma observaţiilor de pe teren, întrebuinţării excesive a îngrășămintelor chimice. S-a constatat că în suprafeţele producătoare odinioară de sp. Agaricus, în care s-au împrăștiat îngrășăminte chimice timp de mai mulţi ani consecutiv, producţia acestei specii a scăzut. Aceste teritorii au devenit inapte fructificării ciupercilor. Aria lor de răspîndire s-a restrîns numai în locul stînelor, sau acolo unde nu se întrebuinţează îngrășăminte chimice. Denumirile lor populare din această zonă sînt : hrib de bă-

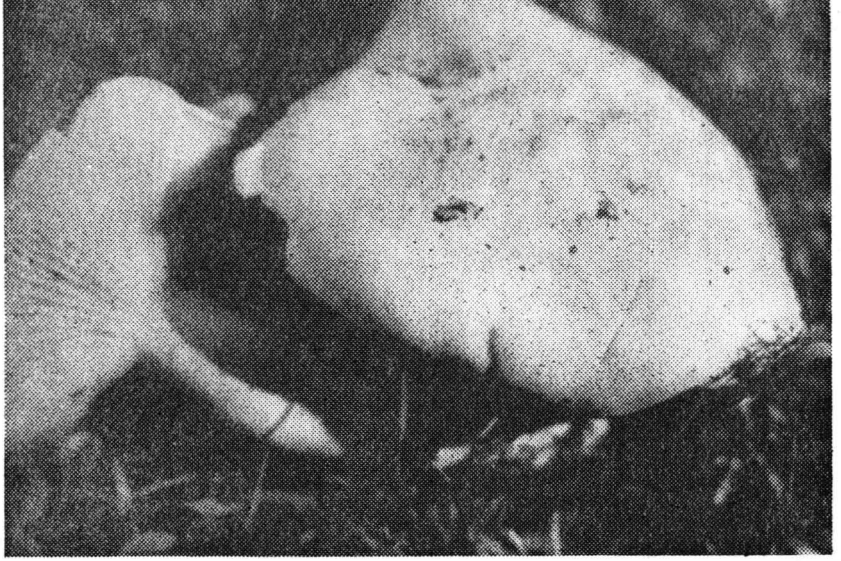

Clitocybe nebularis (Batsch ex Fr.) Kumm.

https://biblioteca-digitala.ro

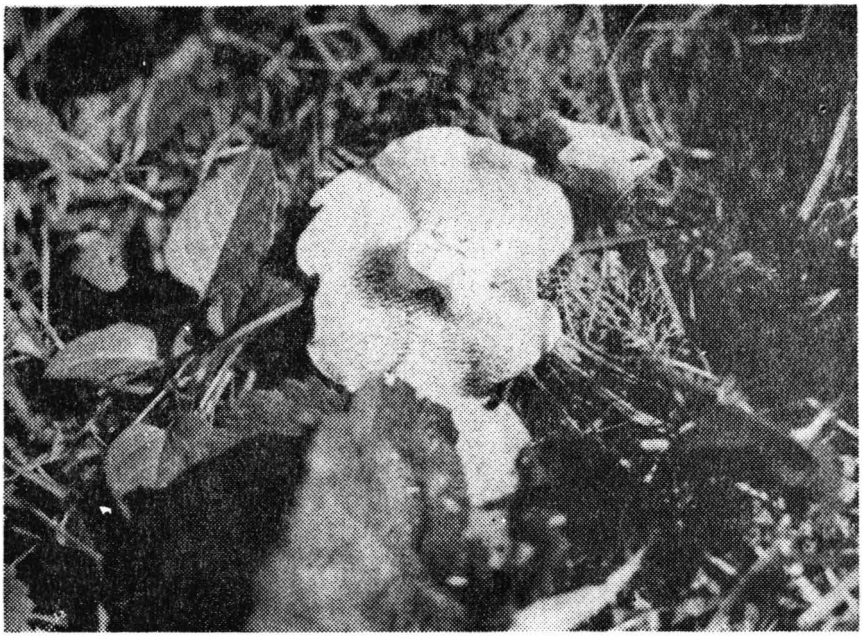

Dentinum repandum (L. ex Fr.) S.F. Gray. syn. Hydnum repandum L. ex Fr.

ligar, ciupercă de imaş, ciupercă de ogor, ciupercă de păscălău. Aici considerăm necesar să remarcăm că specia Agaricus silvaticus Schaeff. ex Secr. sensu Krombh. syn. Psalliota silvatica (Schaeef.) Quél, care este destul de frecventă în pădurile noastre, nu este cunoscută ca ciupercă comestibilă şi rămîne an de an nevalorificată.

Primele ciuperci apărute primăvara pe pieţe aparţin de specia : Rhodophyllus clypeatus (L. ex Fr.) Quél. s.s. Sing. syn. Entoloma clypeatum (L.) Fr. — bureţi de prun, fam. Rhodophyllaceae.

Din familia Clavariaceae speciile Ramaria botrytis (Pers. ex Fr.) Rick- syn. Clavaria botrytis Pers. şi Ramaria flava (Fr.) Qél. syn. Clavaria flava Schaeff. ; C. lutea Vitt. sînt cunoscute de populaţie ca : laba ursului, crestăţel, bureţi ţepoşi, laba gîştei, creasta cocoşului. Sînt foarte frecvente pe pieţe, dar s-au semnalat deseori între ele şi Ramaria formosa (Fr.) Quél. syn. Clavaria formosa Pers. ; Clavariella formosa (Fr.) Karst. nerecomandabilă pentru consum, datorită însuşirilor ei laxative.

Specia Cantharellus cibarius Fr. syn. Cantharellus vulgaris S.F. Gray ; Gaterellus cibarius (Fr.) Quél. din familia Cantharellaceae — bureţi galbeni — este valorificată des pe pieţe cît şi în punctele de achiziţii ale ocolurilor silvice. Este denumită de popor diliguţ, gălbinele, gălbiori, bureţi galbeni,

https://biblioteca-digitala.ro

Din categoria ciupercilor frecvente pe pieţe face parte şi specia Polyporus Squamosus (Huds.) Fr. syn. Polyporellus squamosus (Huds.) Karst. din familia Polyporaceae. Ea apare din primăvară pînă toamna tîrziu. Denumirea ei populară este păstrăv.

Între macromicetele mai rar apărute pe pieţe (odată pe an) putem aminti speciile : Morchella esculenta Pers. ex St. Amans fam. Morchelaceae, denumirea populară ciuciuleţ, şi Polypilus umbellatus (Pers. ex Fr.) Bond. et Sing. syn. Grifola umbellata (Pers.) Pil. ; Polyporus umbellatus (Pers.) Fr. ; P. ramosissimus (Schaeff.) Schroet. din familia Polyporaceae — bureţi iepureşti.

Mai putem cita cîteva specii de macromicete comestibile care sînt cunoscute numai de unele persoane, îndeosebi de culegători instruiţi şi autodidacţi, deci întrebuinţarea lor nu este generalizată. Aşa sînt : Macrolepiota procera (Scop. ex. Fr.) Sing. syn. Lepiota procera (Schaeff) Quél. — hribă gîndăcească fam. Agaricaceae, Lactarius deliciosus (L. ex Fr.) S.F. Gray. fam. Russulaceae, — ciupercă de molid, rîşcov, Lactarius volemus Fr. — rîşcov lăptos fam. Russulaceae, Pleurotus ostreatus (Jacq. ex Fr.) Kumm. fam. Pleurotaceae — ghiliguţ, păstrăv de nuc.

În legătură cu modul de prelucrare a ciupercilor, s-a constatat că populaţia practică din cele şase moduri de întrebuinţare (proaspete, uscate,

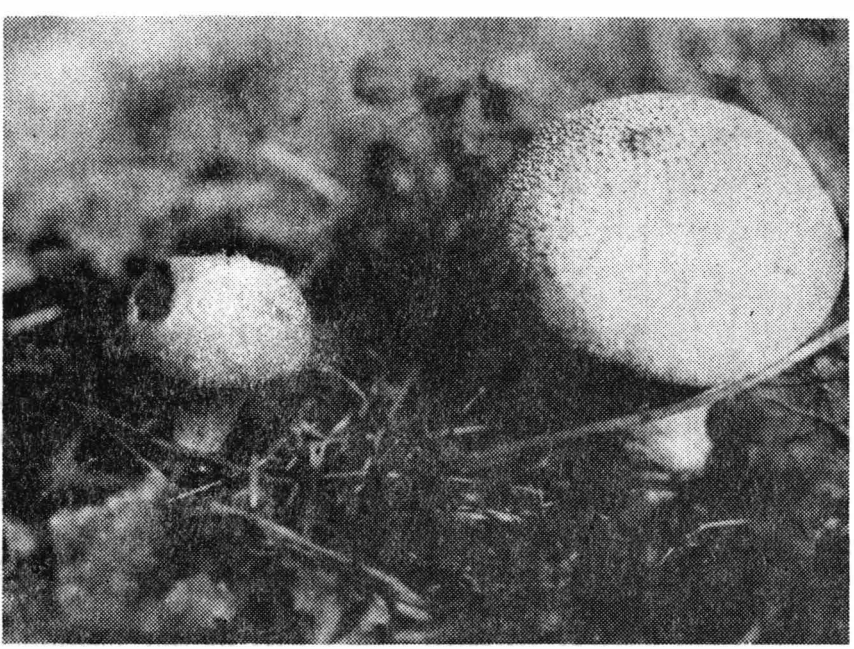

Lycoperdon perlatum Pers. ex Pers. syn. Lycoperdon gemmatum Batsch. ex Fr.

https://biblioteca-digitala.ro

măcinate, marinate, sărate şi conservate) doar două : proaspete (toate speciile enumerate) şi uscate (numai speciile din familia Boletus).

Începînd din anul 1962 populaţia mai valorifică macromicetele comestibile din flora spontană şi prin ocolurile silvice, care organizează în fiecare an puncte sezoniere de achiziţie. Aici ciupercile sînt valorificate sub mai multe forme : uscate, murate şi în saramură. S-a constatat că acest mod de organizare a valorificării ciupercilor a influenţat pozitiv lărgirea cunoştinţelor populaţiei atît în legătură cu ciupercile comestibile, cît şi modul de prelucrare a lor. Ne referim aici la ghebe Armillaria mellea (Vahl.) Quél. syn Clitocybe mellea Fr. ; Armillariella mellea (Fr. ex Vahl.) Karst. fam. Tricholomataceae, care este colectată de populaţie numai după organizarea recoltării lor, pe pieţe încă nu au apărut. Iar persoanele angajate în munci silvice, brigadierii silvici încep să le pregătească în saramură sau murate.

În zona studiată, Inspectoratul silvic judeţean a organizat puncte sezoniere de achiziţie în şapte locuri : la Mara în sat, la Ruginoasa (aparţine de Budeşti), la Răchita-Pleşca, la Poarta Roşie-Runc, în comuna Rona de Sus, la Huta la brigada silvică şi în Sighetu Marmaţiei la Centrul de fructe de pădure. Recepţia ciupercilor achiziţionate se face la secţia de export Oradea-Odorhei.

Actele normative privind achiziţia de ciuperci comestibile, publicate de Ministerul Economiei Forestiere şi Materialelor de Construcţii, Inspectoratul General de Stat al Silviculturii, prevăd 13 specii de macromicete comestibile achiziţionabile în unităţile ocolurilor silvice. Din aceste specii indicate, în punctele de achiziţii enumerate se colectează doar patru specii şi anume : Boletus edulis, Boletus aereus, — proaspete şi uscate, Cantharellus cibarius şi în ultimii ani (din 1973) Armillaria mellea — în forme proaspete. Aceasta din urmă, pînă în anul 1975, a fost achiziţionată la centrul de colectare din Baia Sprie, iar din 1975 la punctele de achiziţii aparţinătoare de ocolurile silvice Mara, Sighet.

Din analiza datelor, înscrise în tabelul anexat, s-a dovedit că există mari oscilaţii atît în ceea ce priveşte cantitatea totală a producţiei achiziţionate cît şi repartizată între cele patru specii. Cu toate că nu s-au făcut asupra lor studii amănunţite, totuşi este evident că aceste oscilaţii se datorează mai multor factori, dintre care considerăm mai importanţi : — valuri de fructificaţii diferite în raport cu condiţiile climatice şi preţurile de achiziţie. Cu aceasta se poate explica cantitatea neobişnuită a speciilor de Boletus din anul 1968, cînd pe lîngă satisfacerea pieţelor de consum au fost valorificate la aceste puncte de achiziţii în total 11.848 kg. Dar considerăm că şi preţurile mici de achiziţie la Boletus au condus la realizări mai modeste în ceilalţi ani, mai ales dacă le comparăm cu oferta pieţelor. Faptul că preţul de achiziţie în cazul ghebei (Armillaria mellea) cointeresează într-o măsură mai mare pe culegători şi că acestea nu sînt valorificate pe pieţe condiţionează pozitiv cantitatea recoltată.

https://biblioteca-digitala.ro

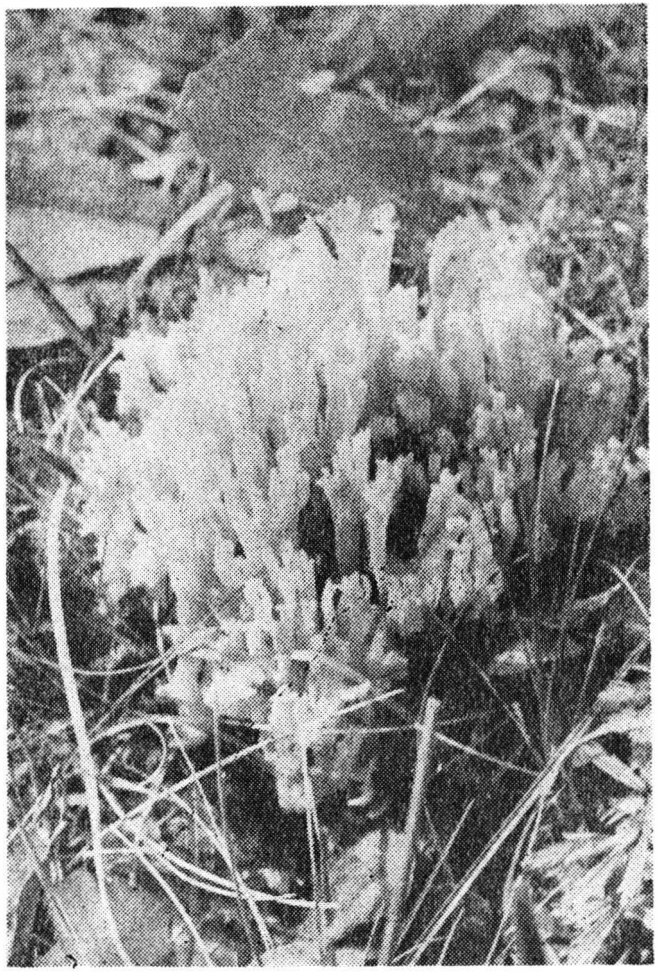

Ramaria flava (Fr.) Quél.
syn. Clavaria flava Schaeff.
C. lutea Vitt.

În regiunile noastre se găsesc în cantităţi remarcabile şi alte specii de macromicete foarte valoroase, care pînă în prezent nu sînt valorificate nici în tîrguri şi nici nu s-a organizat recoltarea lor prin centrele de achiziţii.

În urma observaţiilor făcute pe teren, am încercat să întocmim lista macromicetelor comestibile mai frecvente şi abundente în teritoriile cercetate, după importanţa lor practică, luînd în considerare metodele de întrebuinţare a lor, ţinînd cont şi de calităţile lor nutritive. Subliniem că cele mai mari valori practice le au macromicetele care au mai multe feluri de întrebuinţări, îndeosebi cele care pot fi uscate şi măcinate. Exemplarele documentare se găsesc în colecţia personală a autorului.

Deci, după importanţa lor practică, am grupat macromicetele comestibile în două mari categorii :

https://biblioteca-digitala.ro

1. — cu întrebuințare semiconservată (uscate, în sare, marinate, făină) sau sub formă de conserve, cu aria de valorificare pe piețele interne și externe.

2. — cu întrebuințare în stare proaspătă (în diferite preparate culinare sau murături proaspete), care ar putea completa alimentația omului valorificate pe piețele interne.

În tabelul anexat am enumerat 15 specii din categoria I frecvente de pe raza ocolurilor silvice Mara și Sighet.

Dorim să scoatem în evidență din această categorie importanța următoarelor specii, care ar putea fi întrebuințate în cantități industriale : Lactarius piperatus, Craterellus cornucopioides (L. ex Fr.) Pers. syn. Cantharellus cornucopioides Fr., Clitocybe nebularis (Batsch. ex Fr.), Kumm., Marasmius oreades (Bolt. ex Fr.), Fr., Lactarius deliciosus (L. ex Fr.) S.F. Gray., Lycoperdon perlatum Pers. syn. Lycoperdon gemmatum Batsch. etc.

În tabelul anexat nr. 3 sînt cuprinse macromicetele comestibile din această zonă, care se găsesc în cantități industriale (în afară de cele cuprinse în tabelul nr. 2) și care se pot întrebuința proaspete. Cu o propagandă mai mare în rîndul culegătorilor de la sate și în rîndul populației cumpărătoare, acestea ar putea fi valorificate mai ales pe piețele interne, dar unele ar putea fi chiar exportate în stare proaspătă.

Considerăm că prin introducerea în circuitul valorificării în ocolurile silvice al unui număr sporit de specii de ciuperci comestibile, am putea satisface mai mult cerințele actuale crescînde de asigurare a alimentației, aducînd totodată valori economice substanțiale statului.

În concluzie putem sublinia că numărul speciilor de macromicete comestibile cunoscute și valorificate de populație comparativ cu cele existente sînt puține. Întrucît în această zonă se găsesc marea majoritate a speciilor de ciuperci comestibile ce cresc la noi în țară care suscită interes economic se impune introducerea și a altor specii cu interes economic pe lista ciupercilor achiziționate la cele două ocoluri silvice. Precizăm că evitarea pierderilor naturale la macromicetele comestibile din flora spontană se poate asigura și cu extinderea propagandei (prin editarea broșurilor, organizarea expozițiilor, a comunicărilor), cu organizarea unor acțiuni comune cu tineretul, antrenarea tinerilor în acțiunile de colectare în perioadele de fructificare — ne referim la organizarea în natură a taberelor de acest profil, a expedițiilor pionierești etc. O altă problemă este ridicarea prețurilor de plafon de achiziție pentru cointeresarea populației. Printr-o mai bună preocupare pe această linie, printr-o cunoaștere mai aprofundată a tuturor speciilor de ciuperci comestibile se poate beneficia de o importantă sursă de venituri pe care natura ne-o oferă gratuit.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA Nr. 1

PRODUCȚIILE DE CIUPERCI COMESTIBILE DE LA PUNCTELE DE ACHIZIȚIE DIN RAZA OCOLURILOR SILVICE MARA, SIGHET

ANUL	SPECIA / kg		
	BOLETUS sp.	CANTHARELLUS CIBARIUS	ARMALLARIA MELLEA
1965	944	4.400	—
1966	3.072	1.843,5	—
1967	—	—	—
1968	11.848	—	—
1969	280,5	—	—
1970	72	363	—
1971	—	—	—
1972	46	2	—
1973	—	—	—
1974	—	—	—
1975	—	271	16.524
1976	72,8	—	31.178
1977	—	—	900
TOTAL	18.335,30	6.879,50	48.602

ANEXA Nr. 2

Nr.	Specia	Familia	P.	U.	F.	S.	M.
1.	Boletus edulis (Bull) Fr.	Boletaceae	×	×	×	×	×
2.	Boletus aereus (Bull) Fr.	Boletaceae	×	×	×	×	×
3.	Russula virescens (Schaeff) Fr.	Agaricaceae	×	×	×	×	×
4.	Russula cyanoxantha (Schaeff) Fr.	Agaricaceae	×	×	×	×	×
5.	Cantharellus cibarius Fr.	Cantharellaceae	×	×	×	×	×
6.	Armillaria mellea (Vahl) Quél.	Agaricaceae	×	×	×	×	×
7.	Pleurotus ostreatus (Jacq) Quél.	Agaricaceae	×	×	×	×	×
8.	Lactarius piperatus (Scop) Fr.	Agaricaceae	×	×		×	×
9.	Marasmius oreades (Bolt) Fr.	Agaricaceae	×	×		×	×
10.	Craterellus cornucopioides L. ex Fr.	Cantharellaceae	×	×	×		
11.	Hydnum repandum (L) Fr.	Hydnaceae	×	×		×	×
12.	Lepiota procera (Schaeff) Quél.	Agaricaceae	×	×	×		
13.	Lycoperdon gemmatum Batsch ex Fr.	Lycoperdaceae	×	×	×		
14.	Clitocybe nebularis Fr.	Agaricaceae	×	×	×		
15.	Lactarius deliciosus (L) Fr.	Agaricaceae	×			×	×

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXA Nr. 3

Nr.	Specia	P.	U.	F.	S.	M.
1.	Tricholoma nudum (Bull ex Fr) Kumm	×	×			×
2.	Tricholoma georgii (Fr. ex Clus) Quél	×	×			
3.	Psalliota silvatica (Schaeff) Quél	×				
4.	Agaricus macrocarpus (Moell) Moell	×				
5.	Boletus luteus (L.) Fr.	×				
6.	Boletus granulatus (L.) Fr.	×				
7.	Collybia dryophila (Bull ex Fr) Kumm.	×				×
8.	Kuehneromyces mutabilis (Schaeff ex Fr.) Sing & Smith	×				×
9.	Gomphidius glutinosus (Scheff ex Fr.) Fr	×				
10.	Cliocybe gibba (Pers. ex Fr.) Kumm	×				×
11.	Camarophyllus pratensis (Pers. ex Fr) Kumm.	×				
12.	Clitocybe odora (Bull. ex Fr) Kumm.	×				
13.	Grifola sulphurea (Bull. ex Fr) Pil.	×				
14.	Sarcoscypha coccinea (Fr. ex Scop.) Sacc	×				
15.	Tuber aestivum Vitt	×				

BIBLIOGRAFIE

1. Corlăţeanu, S., **Ciuperci comestibile şi otrăvitoare din R.P.R.**, E.A.S., Buc., 1959.
2. Crişan, A., Moldovan, I., **Noutăţi din micoflora Maramureşului**, Studia Univ. Babeş-Bolyai, Series Biol. Fasc. 2, 1968.
3. Dermek, A., **Huby lesov, poli a lúk**, 1976.
4. Eliade, E., **Conspectul macromicetelor din România**, Acta Botanica Horti Bucurestiensis 1964—1965. Buc., 1965.
5. Eliade, E., Toma, M., **Ciuperci. Mic atlas**, Buc., 1977.
6. Hollos, L., **Gombák Szekszárd placán**, Bot. Közl., 1926, XXIII, vol. 1—3.
7. Cs. Kaptalan, M., **Macromicete din Pădurea Hoia**, Contr. Bot. Univ. V. Babeş Cluj, Fac. Şt. Nat.—Geogr., Grăd. Bot., 1958.
8. Laszlo, K., **Noi contribuţii la cunoaşterea macromicetelor din Bazinul Sf. Gheorghe şi împrejurimi**, Aluta, 1974—1975, Muzeul Sf. Gheorghe.
9. Lupescu, A., Poleac, El., Munteanu, Val., **Călăuza recoltatorului de ciuperci de pădure**, Edit. Agro-silvică, Buc.
10. Michael, Hennig. Kreisel., **Handbuch für Pilzereunde**, I—VI, Jena, 1971.
11. Săvulescu, Tr., **Contribution á la connaissance des macromycétes de Roumanie**, Acad. Rom. Mem. Sec. Şt., 1938, t XIII, ser. 3, mem. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

ERKENNTNIS UND VERWERTUNG DER GENIESSBAREN GROSSPILZE (MACROMYCETES) DURCH DIE BEVÖLKERUNG IN DER UMGEBUNG DER WALDREVIERE MARA UND SIGHET

— *Zusammenfassung* —

Die Arbeit folgt die Vorstellung der Spezies der geniessbaren Grosspilze die in Mulde Maramures und in den zu Waldrevieren Mara und Sighet ehörenden Gebirgen in bedeutenden Mengen wachsen. Es zeigt dass betreffs Verwertung der geniessbaren Grosausser dem Einsammeln durch die Bevölkerung und Verwertung auf spilze in diesen Gegende nach 1962 eine Veränderung stattfand; ausser dem Einsammeln durch die Bevölkerung und Verwertung auf den Märkten organizierten die Waldreviere ofizielle Einsammeln.

Im ersten Teil der Arbeit sind die durch die Bewohner gebruchte und verwertete Sorten aufgezählt, Difinition dieser Sorten auf Grund der Forschungen an Märkte des Munizipiums und Ausfragen der Bevölkerung.

Weitens sind die durch den sieben Einsammlungsorten der Waldrevieren eingesammelten Sorten aufgezält.

Die Forschungen an Ort und Stelle beweisen aber, dass in diesen Gegenden wachsen jährlich, in bedeutenden Mengen, auch andere wertvolle Spezies, die zur Verwertung empfolen sind. Diese sind in den zwei Kategorien gruppiert.

Im Schulsswert sind erwehnt einige Verbesserunsformen der Propaganda betreffs Verwertung der geniessbaren Grosspilze.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEOLOGIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

TRADIȚIE, UNITATE ȘI CONTINUITATE EXPRIMATE ÎN EXPOZIȚIA PERMANENTĂ DE ETNOGRAFIE ȘI ARTĂ POPULARĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN MARAMUREȘ

SABIN ȘAINELIC

De la înființarea secției de etnografie în cadrul Muzeului județean Maramureș (1964), muzeografii etnografi au căutat nu numai să adune un bogat și valoros patrimoniu de cultură materială populară, dar să și studieze și cerceteze în teren și din bibliografia existentă fenomenele de cultură materială populară din zonele etnografice Chioar, Codru, Lăpuș și Maramureș.

Avînd în vedere rezultatele muncii de cercetare, cît și bogatul patrimoniu adunat în toți acești ani, călăuzindu-ne după orientările și sarcinile trasate de către programul ideologic al P.C.R. și Congresul educației politice și culturii socialiste muzeelor cu caracter etnografic și de artă populară, am putut trece la organizarea unei expoziții cu caracter permanent care să ilustreze unitatea culturii populare în nord-vestul României, să prezinte vizitatorilor creația artistică deosebit de originală a celor ce au locuit aceste meleaguri dintotdeauna.

Printre sarcinile stringente ale muzeografilor etnografi au fost cercetarea și adunarea de material etnografic muzeal din zonele mai puțin cercetate și aprofundate (Chioar, Codru, Lăpuș), care necesitau și o delimitare zonală mai precisă, în cercetările anterioare existînd unele confuzii.

În prezentarea problemelor pe care ni le-am propus prin tematica expoziției, deschisă la 1 iulie 1978, s-a ținut cont de necesitatea demonstrării vechimii, continuității și unității în cadrul marii diversități a culturii materiale populare a românilor din nord-vestul țării noastre. Pentru rezolvarea

https://biblioteca-digitala.ro

şi fundamentarea ştiinţifică a acestor idei s-a recurs şi la argumentul istoric, documentar.

În prezentarea problemelor s-a pornit de la ocupaţiile principale, tradiţionale. S-a început cu prezentarea agriculturii, ocupaţie de bază la români. Au fost expuse obiecte specifice agriculturii, cele mai vechi fiind din sec. XVIII. Nu s-a putut face o tipologie a plugurilor de lemn, ca şi a altor obiecte semnificative etnografiei din aceste zone, aşa cum am fi dorit, spaţiul fiind totuşi destul de restrîns. S-au făcut asocieri între obiecte şi documente istorice. Pentru agricultură s-au prezentat două documente : unul din 1438 în limba latină, legat de conflicte de proprietate în Maramureş şi o fotocopie după un fragment de hartă cadastrală a satului Glod, la 1865, unde sînt vizibile sute de parcele ale satului cu numele proprietarilor şi cu toponimiile părţilor de sat. Deşi executată la ordinul autorităţilor austro-ungare, toate toponimiile şi numele proprietarilor sînt în limba română. Sub această imagine, este expus lanţul pentru măsurat pămîntul, din Ungureni, avînd marcat pe el subunităţile de măsură. Obiectul şi fotocopia în ansamblu sugerează şi numeroasele conflicte social-economice din viaţa rurală. În contrast cu această imagine, fotografiile care prezintă agricultura modernă, socialistă, din nord-vestul ţării noastre, vin să sublinieze vizitatorilor schimbările survenite în viaţa satului.

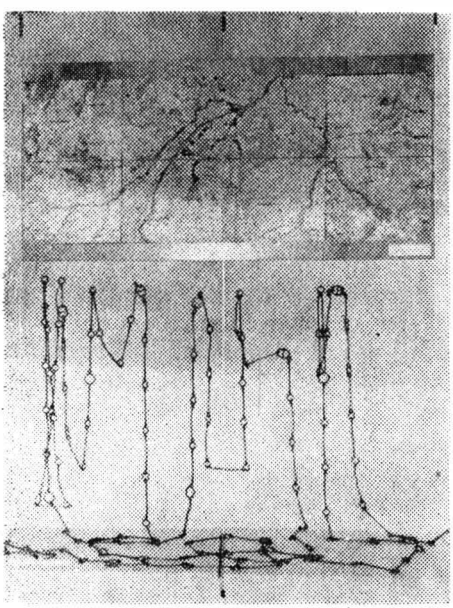

Lanţ de măsurat pămîntul, Ungureni com. Cupşeni, şi fragment de hartă cadastrală a satului Glod, din 1865.

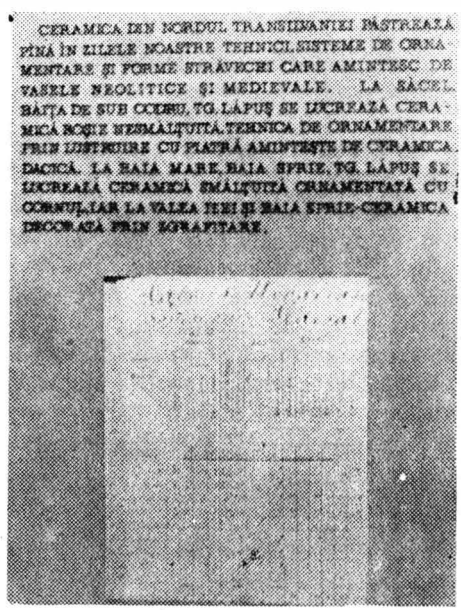
CERAMICA DIN NORDUL TRANSILVANIEI PĂSTREAZĂ PÎNĂ ÎN ZILELE NOASTRE TEHNICI, SISTEME DE ORNAMENTARE ŞI FORME STRĂVECHI CARE AMINTESC DE VASELE NEOLITICE ŞI MEDIEVALE. LA SĂCEL, BAIA DE SUS COMUNA, TG. LĂPUŞ SE LUCREAZĂ CERAMICĂ NEAGRĂ NESMĂLŢUITĂ. TEHNICA DE ORNAMENTARE PRIN LUSTRUIRE CU PIATRĂ AMINTEŞTE DE CERAMICA DACICĂ. LA BAIA MARE, BAIA SPRIE, TG. LĂPUŞ SE LUCREAZĂ CERAMICĂ SMĂLŢUITĂ ORNAMENTATĂ CU CORNUŢI. IAR LA VALEA TEREI ŞI BAIA SPRIE-CERAMICA DECORATĂ PRIN ZGRAFITARE.

O pagină de conscripţie urbarială a satului Săcel din anul 1771 în care apar numele de Olar şi Morar.

https://biblioteca-digitala.ro

Vechimea instalaţiilor tehnice populare, cu toate că nu s-a prezentat prin cele mai vechi documente legate de acestea, o demonstrăm prin cele trei acte din sec. XVII—XVIII. Primul document (în limba latină), o diplomă a familiei Rednic din Giuleşti, 1624, prezintă probleme sociale legate de morărit. Al doilea document (o pagină a conscripţiei urbariale a satului Ieud — 1771) vine cu argumentul onomastic. Aici apar numele de Morar şi Olar, ceea ce demonstrează existenţa morăritului şi olăritului în zonă. Ultimul document, tot o pagină dintr-o conscripţie urbarială a satului Şieu — 1771) (document bilingv româno-maghiar), ne face cunoscută existenţa a patru mori în sat, autorităţile considerînd că sînt suficiente, nepermiţînd construirea celei de a cincea mori.

Ulcior — Tîrgu Lăpuş

Ceramica de Săcel, prin cercetările făcute şi studiile apărute, se demonstrează ca avînd o tradiţie străveche, prin forma vaselor şi tehnica de ornamentare legîndu-se de tradiţia ceramicii dacice, iar prin instalaţia de ars ceramică de cea romană. Documentul prezentat (o pagină dintr-o conscripţie urbarială a satului Săcel din 1771) este de o deosebită importanţă atît pentru demonstrarea vechimii acestui centru de ceramică, cît şi prin faptul că, deşi în plin imperiu habsburgic, este scris în chirilică românească şi aceasta pentru a fi înţeles de cei care aveau obligaţii iobăgeşti. Deşi s-a prezentat un singur document sugestiv, se cunosc şi alte documente care atestă nu numai existenţa olarilor în satul Săcel, dar şi a obligaţiilor feudale ale acestora, în produsul finit al muncii lor. Celelalte centre de ceramică nesmălţuită, prin produsele prezentate, demonstrează vizitatorului unitatea acestui gen de ceramică pe teritoriul judeţului nostru.

Centrele de ceramică Baia Mare şi Baia Sprie, care au deservit mediul rural din împrejurimi, prin documentele arhivistice sînt cunoscute încă din

https://biblioteca-digitala.ro

secolul XIV şi vechimea lor s-a prezentat în expoziţie printr-o diplomă de breaslă de la începutul sec. al XIX-lea.

Prin punctările făcute în cadrul expoziţiei de etnografie şi artă populară cu documente istorice referitoare la ocupaţiile principale, instalaţiile tehnice populare, meşteşuguri, am dorit să subliniem tradiţia şi vechimea acestora în cultura materială populară românească în nord-vestul României şi credem că s-a reuşit, menţionînd că n-a fost în intenţia noastră de a ilustra cu prea multe materiale de acest fel, ce ar fi supraaglomerat spaţiul expoziţional.

Sărăriţă — zona Chioar

Argumentul istoric credem că duce la o mai bună înţelegere de către vizitatori atît a fenomenului etnografic românesc, cît şi a continuităţii poporului român pe acest teritoriu.

Prin expunerea obiectelor etnografice şi de artă populară, în cadrul ocupaţiilor principale şi secundare, tradiţionale, a unora din uneltele specifice meşteşugurilor principale (fierărit, dulgherit, olărit), a unor instalaţii tehnice populare, a mobilierului ţărănesc, a obiectelor de uz şi industrie casnică textilă, a elementelor de arhitectură populară, s-au conturat zonele etnografice Chioar, Codru, Lăpuş, Maramureş, fără o delimitare zonală mai precisă, tocmai datorită unităţii culturii materiale populare din nord-vestul României.

Faţă de acestea, în sala care prezintă portul popular şi textilele de interior, am avut posibilitatea ca, pentru publicul vizitator specialist şi nespecialist, să putem face o delimitare mai precisă a zonelor etnografice din judeţul nostru. Aici se observă o accentuată diversitate în cadrul unităţii de cultură materială populară, diversitate dictată de evoluţia istorică: că-

https://biblioteca-digitala.ro

maşa cu „t'ept" (ciupag) din Lăpuş asemănătoare cu cea din Năsăud şi Munţii Apuseni ; cămaşa cu platcă din Codru asemănătoare cu cea din Oaş şi Chioar ; rochia din Chioar, prin compoziţia ornamentală, prin tehnica de confecţionare, este asemănătoare cu elemente de port şi textile din Gorj, Vîlcea, Bucovina ; ştergările din Chioar asemănătoare cu cele din Sălaj şi Bihor ; pălăriile lăpuşene asemănătoare celor din Năsăud etc.

Desigur că nu toate problemele şi tradiţiile noastre au putut fi rezolvate la modul ideal, dar avînd în vedere faptul că la Baia Mare expoziţia pavilionară se va afla în strînsă legătură cu rezervaţia etnografică în aer liber de pe Dealul Florilor, sperăm ca toate neajunsurile expoziţiei să fie rezolvate prin prezentarea în ansamblu a culturii materiale populare româneşti din aceste ţinuturi de nord-vest ale României.

TRADITION, UNITY AND CONTINUITY REFLECTED IN THE PERMANENT ETNOGRAPHY AND FOLK ART IN THE EXHIBITION OF THE COUNTY MUSEUM OF MARAMUREŞ

— *Abstract* —

For more than fifteen years, the etnography and folk art section of the museum in Baia Mare has researched and gathered material in order to organize a permanent show, illustrating not only the great diversity, but also the unity of the folk art in the Chioar, Codru, Lăpuş and Maramureş areas.

The permanent etnography and folk art exhibition was opened in July 1978. The modern system of presenting this rich material and the historical documents (photocopies and photographs) show the oldness and continuity, the originality the great diversity and unity of the Romanian folk art.

https://biblioteca-digitala.ro

CONSIDERAȚII PRIVIND VALOAREA DE PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL ÎN LUMEA MINERALĂ

VICTOR GORDUZA

Interesul omului față de bogățiile minerale s-a manifestat din copilăria omenirii. Scopul principal care a generat interesul major a fost bine-înțeles cel economic. Acest lucru s-a materializat într-o intensă activitate de prospectare, exploatare, prelucrare, care în final a asigurat milioanele de tone de metal, combustibil, materii prime pentru nevoile economice ale oamenilor.

Dar, pe un anumit nivel al acestei activități de-a lungul istoriei, valoarea mineralelor a început să se impună și pe alte planuri și în special pe cel științific și estetic.

Treptat cunoștințele asupra mineralelor s-au îmbogățit, asupra lor s-au aplecat de-a lungul secolelor generații de specialiști care din diferite unghiuri au studiat, au descoperit, au sistematizat după anumite criterii cele peste 5 000 specii minerale, au evidențiat proprietăți chimice și fizice, au îmbogățit cunoștințele asupra zestrei minerale a lumii.

În ultimii ani, România mai conștientă de valorile pe care le posedă a pornit acțiuni de salvare, protejare și valorificare a patrimoniului cultural național. În acest sens ne vom referi la început la textul Legii 63/1974 — Legea ocrotirii patrimoniului cultural național al R.S.R. — care în Capitolul I, art. 2, alineatul c, anunță din ce este constituit patrimoniul cultural național din domeniul naturii — „bunuri cu valoare științifică de document al naturii, de importanță deosebită : piese din natură dispărute sau foarte rare, care nu se mai păstrează decît în colecții de specialitate, monumente ale naturii, fosile și trofee rare, endemisme și tipuri conservate sau naturalizate".

https://biblioteca-digitala.ro

Dar ce conferă valoarea de patrimoniu unor eşantioane minerale ? Aici ne vedem obligaţi a recunoaşte că dacă în domeniul botanic sau zoologic problema a preocupat pe specialişti mai demult, în domeniul mineral problemele de abia se pun. În contextul larg al problemelor ridicate de relaţia om-natură, acţiunea de ocrotire a naturii ca o necesitate tot mai stringentă — se referă în primul rînd la apărarea mediului înconjurător — mai puţin a mediului subteran sau a bunurilor provenite de acolo. Paradoxul ştiinţei derivă din faptul că prin revoluţia tehnico-ştiinţifică mediul ambiant este tot mai afectat, dar tot datorită ei — dezvoltării tehnicii în special — valori subpămîntene nebănuite pot fi cunoscute, puse în valoare.

Important este ca ele să poată fi şi salvate, să intre în patrimoniul muzeelor, al colecţiilor de specialitate ale Institutului geologic sau al Centralei miniere.

Dar dacă speciilor vegetale sau faunistice care sînt periclitate li se oferă calitatea de monument al naturii, fiind şi valori de patrimoniu cultural naţional, care este situaţia în lumea minerală ?

Cele peste 500 specii minerale cunoscute în formaţiunile geologice ale patriei noastre, din care 34 au fost descrise pentru prima dată în lume din zăcămintele noastre, se prezintă într-o infinitate de forme, asociaţii, dimensiuni, parageneze, culori.

Marea majoritate a mineralelor apar ca şi constituenţi ai rocilor, deci într-un număr nelimitat şi de dimensiuni mici — însă o parte din ele datorită condiţiilor de formare apar ca fenocristale bine individualizate.

Aceste minerale, în special de origine hidrotermală, s-au format în geode şi constituie adevărate nestemate ale naturii, cunoscute şi sub genericul „Flori de mină".

Dintre ele, foarte multe, prin raritate, perfecţiune, dimensiune, parageneză, se ridică la valoarea de patrimoniu cultural naţional.

Pentru stabilirea concretă a eşantioanelor ce intră în patrimoniul cultural, este necesară cunoaşterea exactă a răspîndirii lor în cadrul colecţiilor de stat şi particulare, lucru ce impune o vastă activitate de depistare, fişare, centralizare etc.

Cunoscînd un vast material, provenit dintr-o anumită zonă, cei chemaţi a decide asupra valorii de patrimoniu îşi pot forma o imagine clară asupra frecvenţei în colecţii a speciilor minerale, pot cunoaşte eşantioanele de excepţie cu caracteristici de dimensiune, culoare, parageneză, ce le conferă calităţi pentru a fi cotate ca valori muzeistice sau de patrimoniu naţional.

În comunicarea de faţă vom aborda problema stabilirii valorii de patrimoniu la cele 30—40 de minerale cu fenocristale din totalul de peste 150 specii minerale existente în bazinul Baia Mare. Cu toate că stabilirea valorii ar părea la prima vedere simplă, ea ridică o serie de probleme pe

https://biblioteca-digitala.ro

care muzeografii de la oficiile judeţene de patrimoniu cultural naţional sau secţiile de ştiinţe ale naturi sînt nevoiţi a le cunoaşte bine.

Astfel, din punct de vedere al răspîndirii (frecvenţei) în colecţii a mineralelor, fenocristalele le putem clasifica conform tabelului de mai jos :

Frecvente	Puţin frecvente	Rare	Foarte rare	Extrem de rare
0	1	2	3	4
Blenda	Tetraedrit	Pirotină	Vivianit	Schelit
Galenit	Bournonit	Semseyit	Fizelyit	Fülöppit
Antimonit	Gips	Arsenopirit	Wolframit	Andorit
Marcasit	Rodocrozit	Realgar	Azurit	Cronstedtit
Cuarţ	Siderit	Fluorit	Malachit	
Baritină	Wavellit	Bertheerit	Monsmedit	

Un fapt ce trebuie reliefat este frecvenţa diferită a aceleiaşi specii minerale provenită din diferite zăcăminte — de exemplu tetraedritul de Cavnic este mai răspîndit decît cel de Herja sau Baia Sprie, sau bournonitul de Baia Sprie mai răspîndit decît cel de la Rodna sau Herja.

Din punct de vedere al valorii de patrimoniu însă ne interesează, ţinînd seama de răspîndirea lor, mineralele rare, foarte rare şi extrem de rare, ca andorit, scheelit, fülöpit, fizelyt, semseyit, vivianit, cronstedtit etc.

Un alt criteriu de stabilire a valorii de patrimoniu în lumea mineralelor este dimensiunea cristalului, care trebuie aplicat corelat cu dimensiunea eşantionului, a celorlalte feno-cristale, a agregatelor cristaline, a formei şi dimensiunii acestor agregate, a poziţiei lor pe gangă. Criteriul dimensiunii îl vom aplica în primul rînd mineralului principal din eşantion sau principalelor minerale aflate în parageneză.

Astfel la unele cristale izometrice cel mai des răspîndite în colecţii vom lua în considerare dimensiunea muchiei în mm, conform tabelului de mai jos :

Dimensiuni în mm Denumirea	Pînă la 5	Între 5—10	Între 10—20	Între 20—40	Peste 40
0	1	2	3	4	5
Pirit	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar
Galenit	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar	extrem de rar
Tetraedrit	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar	—
Blendă	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	—
Fluorit	rar	rar	rar	extrem de rar	—

https://biblioteca-digitala.ro

La cristalele cu habitus alungit putem întocmi următorul tabel :

Dimensiunea în mm / Denumirea	Pînă la 10	Între 10—30	Între 30—60	Între 60—100	Între 100—300	Peste 300
Antimonit						
— de Herja	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	—	—
— de Baia Sprie	frecvent	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar
— de Băiuț	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	—	—
Wolframit (concreștere)	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar	—	—
Bournonit	frecvent	rar	foarte rar	—	—	—
Realgar	frecvent	foarte rar	extrem de rar	—	—	—
Cuarț	frecvent	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar
Gips de Herja	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar	—

Mineralele cu habitus tabular pot fi astfel eșalonate în funcție de dimensiunea lamelei fenocristalelor :

Dimensiuni în mm / Denumirea	Pînă la 5/5	Între 5—10/ 5—10	Între 10—20/ 10—30	Între 20—30/ 30—50	Între 30—50/ 50—100	Peste 50—100/ 100—200
Pirotină	frecvent	frecvent	rar	rar	foarte rar	—
Marcasit	frecvent	frecvent	frecvent	rar	rar	foarte rar
Semseyit	frecvent	foarte rar	—	—	—	—
Baritină	frecvent	frecvent	frecvent	rar	foarte rar	extrem de rar

Dar cum în fapt mineralele monocristale sînt mai rare, stabilirea valorii se va face diferențiat pentru acestea sau pentru cele ce constituie agregate cristaline. În al doilea caz intervine dimensiunea agregatului, ca de exemplu agregate sferoidale de calcit, care pot fi sferice ca cele de la Herja, concreșteri de antimonit de la Herja și Băiuț, ce formează eșantioane cu valoare de patrimoniu.

Tot criteriul dimensiunii poate fi abordat dacă ne referim la mărimea eșantionului propriu-zis, care secondat de dimensiunea cristalelor, forma și aranjamentul lor pe fața principală pot ridica eșantionul la valoare de patrimoniu.

Alte criterii de stabilire a valorii sînt parageneza și culoarea cristalelor.

https://biblioteca-digitala.ro

Unele eşantioane au o parageneză bogată de 5—7 minerale sau parageneze rare, ca de exemplu eşantioane de la Herja conţinînd galenit, blendă, marcasit, cuarţ, calcit, calcopirit sau eşantioane de la Baia Sprie de antimonit cu realgar.

Cunoscînd cît mai bine fondul de minerale existente în colecţii, aplicînd criterii ca raritatea, perfecţiunea cristalelor, dimensiunea indivizilor cristalului, culoarea, asociaţia sau parageneza, dimensiunea eşantionului propriu-zis, se pot întocmi liste destul de complete cu exemplarele de patrimoniu cultural naţional.

În încheiere se impun cîteva concluzii, astfel :

— la ora actuală o serie întreagă de specii minerale sînt extrem de rare ;

— foarte multe exemplare valoroase au fost înstrăinate pînă la apariţia Legii 135/1974 privind valorificarea florilor de mină ce nu conţin aur nativ ;

— multe eşantioane valoroase se pierd în timpul exploatării zăcămintelor ;

— populaţia cunoaşte în mică măsură prevederile Legii 63/1974 sau o interpretează denaturat.

În încheierea celor arătate ne permitem să avansăm cîteva propuneri :

— întocmirea unei liste — cartă roşie — pe plan naţional, cuprinzînd speciile minerale considerate dispărute sau extrem de rare ;

— intensificarea propagandei pentru înţelegerea spiritului Legii 63/1974 în domeniul ştiinţelor naturii în general şi în ceea ce priveşte mineralele în special ;

— salvarea in situ — geode — a unor rezervaţii cu formaţiuni minerale valoroase ;

— constituirea unei asociaţii a colecţionarilor de minerale.

THE VALUE OF NATIONAL CULTURAL PATRIMONY IN MINERALS' WORLD

— *Abstract* —

The paper presents some opinions regarding to the decision of patrimony value for minerals, with exemples from Baia Mare basin, and some suggestions in this direction.

https://biblioteca-digitala.ro

PREMISE PRIVIND REPERTORIEREA ŞI SISTEMATIZAREA MATERIALULUI ARHEOLOGIC

GEORGETA MARIA IUGA

1.1 Lucrarea de faţă îşi propune abordarea unui proiect de sistematizare a materialului arheologic general în vederea repertorierii lui, avînd drept scop o mai eficientă cumulare, transmitere, regăsire operativă şi multidimensională a informaţiilor.

1.2 Astfel de încercări s-au făcut atît pe plan internaţional cît şi naţional. Este îmbucurătoare preocuparea, din ultima perioadă, a specialiştilor şi cercetătorilor din ţara noastră de a optimiza sistemul de evidenţă ştiinţifică a materialelor arheologice. Remarcăm în mod deosebit propunerile lui Iuliu Paul privind modernizarea evidenţei ştiinţifice muzeale pentru colecţiile şi descoperirile arheologice prin introducerea unor fişe cu decupări marginale[1], ale muzeografei Irina Oberländer Târnoveanu privind utilizarea indexării coordonate în evidenţa bunurilor arheologice[2] sau ale cercetătoarei Iudita Winkler privind utilizarea matricei de incidenţă în studiile arheologice[3]. Un rol deosebit în stimularea interesului pentru această problemă l-a avut consfătuirea „Perfecţionarea sistemului de evidenţă a patrimoniului cultural naţional", Tulcea, 1977[4].

2.1. Avînd în vedere aceste studii şi încercări, precum şi rezultatele obţinute în alte domenii (clasificarea zecimală universală, sistemul de informare uniterm), am adoptat un sistem de indici numerici grupaţi în funcţie

1. Iuliu Paul, „Cu privire la sistematizarea şi modernizarea evidenţelor ştiinţifice muzeale" (**Studii şi comunicări, Arheologie-Istorie,** Muzeul Brukenthal, Sibiu, 19/1975, pp. 205—244); Idem, „Propuneri privind optimizarea unei evidenţe arheologic-topografice la Muzeul Brukenthal — Sibiu" (**Peuce,** Muzeul Delta Dunării, Tulcea, VII/1979, pp. 85—92).
2. Irina Oberländer Târnoveanu, „Utilizarea indexării coordonate în evidenţa bunurilor arheologice (**Peuce,** Muzeul Delta Dunării, Tulcea, VII/1979, pp. 93—101).
3. Iudita Winkler, „Utilizarea matricei de incidenţă în studiile arheologice", (Comunicare prezentată la Sesiunea ştiinţifică „Continuitate multimilenară", 25—27 mai 1979, Cluj-Napoca).
4. Vezi vol. **Peuce,** Muzeul Delta Dunării, Tulcea, VII/1979.

https://biblioteca-digitala.ro

de structura logică a relației, de la general la particular : clase tematice, subclase, material, cronologie, locul, condițiile și mediul în care s-a efectuat descoperirea.

2.1.1 **Clasa tematică.**

Materialul arheologic este grupat în zece clase tematice, numerotate de la 0 la 9 :

0 Arme
1 Ceramică
2 Monede
3 Monumente figurative și epigrafice, fortificații, elemente de construcție și arhitectură
4 Obiecte de artă și cult
5 Obiecte de podoabă, de mercerie, de toaletă și instrumente muzicale și medicale
6 Obiecte de uz casnic-gospodăresc
7 Piese de harnașament, accesorii vestimentare, vexilogie
8 Unelte
9 Urme osteologice și vegetale

2.1.2 **Subclasa.** Fiecare clasă cuprinde un număr variabil (0, 1, 2, 3, etc.) de subclase (descriptori) în care se subdivizează. Legătura dintre clasă și subclasă este exprimată prin **cratimă,** care exprimă atît relația dintre acestea cît și divizarea. De exemplu : clasa tematică 0 (Arme) se poate diviza în subclasele de obiecte-descriptori care o compun :

0-0 Buzdugan
0-1 Cnut
0-2 Lance
0-3 Praștie
0-4 Pumnal
0-5 Sabie
0-6 Săgeată
0-7 Spadă
0-8 Suliță
0-9 Topor de luptă

2.1.3 **Materialul.** Forma materială sub care se prezintă descriptorul este exprimată prin **punct** urmat de cifra la care se află respectivul material :

. 0 Argilă
. 1 Cărbune
. 2 Hîrtie
. 3 Lemn
. 4 Marmură
. 5 Metal
. 6 Os
. 7 Piatră
. 8 Textile
. 9 Vegetale

https://biblioteca-digitala.ro

Aceasta duce la singularizarea descriptorilor, punctul avînd rolul de separare a caracteristicilor, facilitînd astfel orientarea.

Ex. : 0-2.2 Lance din metal

În cazul metalului putem stabili de asemenea o subdivizare, punînd semnul relaţiei (:), după care urmează cifra care exprimă metalul respectiv :

: 0 Argint
: 1 Aur
: 2 Bronz
: 3 Cupru
: 4 Fier
: 5 Plumb

Ex. : 0-2.2 : 4 Lance de metal, fier.

2.1.4 **Încadrarea cronologică.** Este exprimată în indici numerici formaţi din cifre romane (pentru a exprima secolele î.e.n. indicii sînt precedaţi de cratimă). De ex. : 0-2.2:4 XI Lance metal (fier) sec. XI.

În **ghilimele** se pot exprima anii (precedaţi de cratimă înseamnă î.e.n.).

Ex. : 0-6.2:4 „-24" Săgeată fier din anul 24 î.e.n.

În cazul în care datarea se face cu aproximaţie, se foloseşte **linia baratã.** De ex. : 0-2.2:4 IX/XII Lance metal (fier) sec. IX/XII.

2.1.5 **Locul descoperirii.** Pentru exprimare se foloseşte codul judeţului şi codul localităţii respective, separate de linie barată. De ex. : 0-2.2:4 IX 24/4800 Lance metal (fier) sec. IX, descoperită în judeţul Maramureş, Baia Mare.

2.1.6 **Modalitatea descoperirii.** După semnul **egal** (=) care urmează imediat după localitate, se adaugă indicii corespunzători :

= 0 Achiziţie
= 1 Descoperire întîmplătoare
= 2 Donaţie
= 3 Periegheză
= 4 Săpătură arheologică

Ex. : 0-2.2:4 IX 24/4800 = 2 Lance metal (fier) sec. IX, judeţul Maramureş, BaiaMare, donaţie.

2.1.7 **Mediul în care s-a făcut descoperirea.** Se adaugă indicele corespunzător precedat de **punct :**

. 0 Aşezare
. 1 Depozit
. 2 Mormînt izolat
. 3 Necropolă
. 4 Tezaur

Ex. : 0-2.2:4 IX 24/4800 = 2.3 Lance metal (fier) sec. IX, judeţul Maramureş, Baia Mare, donaţie, descoperită într-o necropolă.

2.2 Gruparea în cadrul repertoriului se face pe clase şi subclase. Prezentarea în cadrul subclasei (descriptorul singularizat) se face cronologico-alfabetic în cadrul fiecărui secol, cu numărul de înscriere în repertoriu în faţă, între **paranteze rotunde.** Prezentarea lasă astfel, în cadrul fiecărui com-

https://biblioteca-digitala.ro

partiment, posibilităţi de completare ulterioară, permiţînd îmbogăţirea continuă a informaţiei şi ţinerea ei la zi.

După această prezentare codificată, în repertoriu se face şi o prezentare decodificată la care se adaugă elemente de descriere, încadrarea cronologică a descriptorilor şi referinţele bibliografice.

2.3 Înmagazinarea memoriei informaţionale cuprinse în repertoriu se face pe fişe uniterm care transmit informaţiile selectate, sistematizate şi condensate. La noi sînt standardizate fişele term de format A5 şi A6, prevăzute cu o liniatură specială care împarte suprafaţa fişei în zece coloane verticale, numerotate în partea de sus de la 0 la 9. În spaţiul liber din partea de sus a fişei se înscrie termenul din limbajul de informare codificat şi decodificat (fig. 1 şi 2).

Înmagazinarea informaţiei se face prin relaţie inversă a memoriei. În acest scop avem două tipuri de fişe: o fişă de localitate şi o fişă de descriptor.

2.3.1 **Fişa de localitate.** Sistemul de înscriere a informaţiei este puţin deosebit, în sensul că numărul fiecărei coloane corespunde indicelui general al clasei. În fiecare coloană se înscriu, pe subclase, singularizate, informaţiile privind toate descoperirile arheologice făcute într-o localitate, cu trimitere la indicele auxiliar de loc al repertoriului. În partea de mijloc a fişei, sus, se înscrie decodificat localitatea şi iniţialele judeţului; în colţul drept se înscrie codul judeţului/localităţii (fig. 1).

BAIA MARE, MM. 24/4800

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Fig. 1 Cod 20-2-72 Format A5 t2

https://biblioteca-digitala.ro

2.3.2 **Fişa de descriptor** (subclasă, obiect). În colţul din stînga se înscrie codificat indicele clasei, în colţul din dreapta subcategoria, iar în mijloc, decodificat, descriptorul. Înscrierea informaţiei în cele zece coloane se face astfel : între paranteze rotunde se pune numărul de înscriere în repertoriu ; urmează secolul şi codul judeţului/localităţii — în aşa fel încît cifra care caracterizează coloana să corespundă cu ultima cifră din adresa informaţiei (fig. 2, care se va citi : Armă, lance metal (fier), sec. IX, jud. Maramureş, Baia Mare, numărul de înscriere în repertoriu 45).

0 LANCE 2

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
(45) IX 24/4800									

Fig. 2 Cod 20-2-72 Format A5 t2

3.1 Realizarea unui sistem care să concentreze, să sistematizeze informaţia privind materialul arheologic, la un nivel central, constituie un imperativ al stadiului actual de cercetare.

Ţinerea la zi a sistemului ar face posibilă o viziune de ansamblu, precum şi regăsirea rapidă, exhaustivă, şi transmiterea informaţiilor.

Adoptarea unui astfel de sistem de clasificare ar permite şi o consemnare şi raportare economicoasă şi rapidă a rezultatelor campaniilor de cercetare arheologică.

Facilitînd cercetarea datorită posibilităţilor multiple de selecţie pe profil şi a grupării (tematice, geografice, cronologice etc.) a informaţiilor, acest sistem de clasificare permite de asemenea uşurarea exprimării.

Realizabil cu mijloace materiale simple şi uşor accesibile, sistemul propus poate constitui premisa unei prelucrări perfecţionate ulterior prin automatizare ; el încearcă să fie o formulă de lucru, desigur, cu multiple posibilităţi de a fi completată şi mult îmbunătăţită.

https://biblioteca-digitala.ro

PRÉMISES POUR RÉPERTORIER ET SYSTÉMATISER LE MATÉRIEL ARCHÉOLOGIQUE

— Resumé —

Cet étude est un projet pour la systématisation du matériel archéologique général, réalisable par des moyens simples et très accessibles, ayant le but de cumuler, de transmettre et de retrouver operativement et pluridimensionellement les informations. On a adopté un système d'indices numériques, groupés en fonction de la structure logique de la relation, du général au particulier: classes tématiques, sousclasses, matériel, chronologie, le lieu, les conditions et le milieu de la découverte archéologique.

Le matériel archéologique est groupé en dix classes tématiques, numérotées de 0 à 9: 0 Armes, 1 Céramique; 2 Monnaies etc. Chaque classe a un nombre variable de sousclasses, numérotées également: —0, —1, —2 etc.; il suit le matèriel: .0 Argile, .1 Charbon, .2 Papier, .3 Bois etc., qui peut aussi se diviser, par ex. le métal (.5): :0 Argent, :1 Or, :2 Bronze etc. Ensuite l'indice chronologique: les siècles exprimés en chiffres romains et les années par chiffres arabes entre guillemets ("24" ou "—24" pour av. J. Ch.); pour le lieu de la découverte s'utilise le code postal du département et de la localité; et, enfin, les conditions (ex.=0 Acquisition, =1 Découverte accidentelle etc.) et le milieu de la découverte (.0 Établissement, .1 Dépôt, .2 Tombeau isolé etc.).

Dans le répertoire, le matériel est groupé en classes et sousclasses, en ordre chronologique-alphabétique, numéroté dans le cadre de chaque siècle.

La mémoire informationelle est emmagasiné dans le répertoire par une relation inverse sur les fiches UNITERM de deux types: fiches de localité et fiches d'objet.

Le système proposé peut faciliter la recherche scientifique par les multiples possibilités de sélectionner, grouper et retrouver les informations, et, en même temps, il permet un évidence très claire des résultats des fouilles archéologiques.

https://biblioteca-digitala.ro

ACȚIUNI CULTURAL-EDUCATIVE DE VALORIFICARE A PATRIMONIULUI ETNOGRAFIC

JANETA CIOCAN, RODICA CHICUȘ

Muzeele ocupă un loc important în ansamblul instituțiilor culturale — ca deținătoare ale unui bogat tezaur de creație materială și spirituală a geniului creator al poporului român.

În afara funcției de ocrotire, cercetare și dezvoltare a patrimoniului, muzeele au o importantă funcție cultural-educativă care constă din punerea în circuit public, prin diverse activități, a patrimoniului lor, realizînd în acest mod educarea publicului.

Sub imboldul primului Congres al educației politice și al culturii socialiste, funcția muzeului ca instituție științifică și cultural-educativă a căpătat noi dimensiuni : „Succesele remarcabile ale muzeografiei românești în domeniul creșterii și cunoașterii patrimoniului existent, al descoperirii de noi valori și includerea lor în patrimoniul muzeal, al modernizării expozițiilor, al perfecționării și diversificării activității cu publicul au la bază o cercetare științifică laborioasă și o preocupare permanentă de valorificare a rezultatelor".[1]

Anul 1978 a marcat un moment de o deosebită importanță pentru dezvoltarea muzeografiei maramureșene prin deschiderea expoziției permanente de etnografie și artă populară.

Desigur că „cercetarea științifică muzeală se materializează, în primul rînd, în expoziții ca modalitate de manifestare muzeală specifică și definitorie",[2] expoziția fiind principala și cea mai complexă acțiune de valorificare a patrimoniului muzeal.

1. Dr. Stoica G., **Cercetarea și valorificarea patrimoniului muzeal**, în „Revista muzeelor", nr. 4/1978.
2. Zderciuc B., **Unele probleme psihosociale ale relațiilor dintre muzee și public**, în „Revista muzeelor", nr. 5/1972.

https://biblioteca-digitala.ro

Dialog profesor-elevi după vizitarea expoziției

Expoziția de etnografie și artă populară de la Baia Mare și-a propus nu numai prezentarea fenomenului etnografic din cele patru zone ale județului (Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș) dar și demonstrarea vechimii, continuității și unității culturii populare materiale din nordul țării noastre, în cadrul marii diversități a culturii populare românești. Pentru o fundamentare științifică a acestor probleme propuse spre prezentare ,s-a recurs, pentru prima oară într-o expoziție cu acest caracter, la argumentul istoric (documentul) referitor la ocupațiile tradiționale, instalații populare, meșteșuguri.

Expoziția s-a bucurat de aprecierea unanimă a publicului vizitator din Baia Mare și din țară, numărul celor care au vizitat muzeul crescînd zi de zi, factorul cel mai important de propagandă constituindu-l vizitatorii înșiși.

De la deschidere (1. VII. 1978) și pînă în prezent (1. XII. 1978) expoziția a înregistrat un număr de 8 483 vizitatori din care :

Elevi-stud.	Muncitori	Țărani	Intelectuali	Străini
2 536	1 289	818	3 370	520

https://biblioteca-digitala.ro

Activitatea cultural-educativă a secţiei de etnografie s-a desfăşurat, în cea mai mare parte, în cadrul expoziţiei de bază şi legat de ea.

Înainte de deschiderea expoziţiei s-a desfăşurat o intensă activitate de propagandă prin conferinţe, simpozioane, ţinute în diferite întreprinderi, prin interviuri la radio şi în presa locală.

Principala legătură cu publicul vizitator o constituie îndrumarea în cadrul expoziţiei. Această îndrumare am încercat şi putem spune că am reuşit să o facem de tip dialog cu participarea activă a vizitatorilor. În cadrul acestui dialog se dau relaţii privind aspectul piesei, eficienţa ei, im-

Clădirea care adăposteşte în Baia Mare expoziţia de etnografie şi artă populară

portanţa obiectului pentru specificul culturii populare din această parte a ţării. Se urmăreşte sublinierea unităţii culturii populare maramureşene care se înscrie în structura de ansamblu a culturii populare româneşti, prin materiale, tehnici de lucru, ornamente şi compoziţii ornamentale, culori etc.

În general se scot în evidenţă cele mai importante valori ale culturii populare maramureşene în: arhitectură, arta lemnului, ceramică, ţesături, port, făcîndu-se comparaţii cu zonele învecinate, cu cultura populară românească în ansamblu.

La clasele de şcolari mici, ghidajul este făcut pe bază de întrebări şi răspunsuri puse de copii muzeografului şi invers. În scopul unei mai bune înţelegeri de către elevii mici a problemelor ridicate de tematica expoziţiei, avem la dispoziţie obiecte pe care îi lăsăm să le studieze, pentru a le descoperi singuri funcţionalitatea, urmînd ca la clasă să execute desene ale

https://biblioteca-digitala.ro

Grup de studente în ambianța intimă a civilizației lemnului

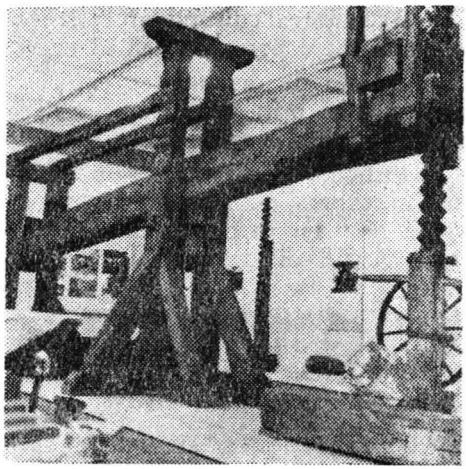

Teasc cu șurub, pentru storsul strugurilor, construit în întregime din lemn

obiectelor văzute în expoziție, care i-au impresionat în mod deosebit. Aceste lucrări vor face obiectul unei expoziții temporare organizate în cadrul muzeului.

Datorită efectului produs de această expoziție asupra vizitatorilor, la solicitarea elevilor s-au înființat cercuri de prieteni ai muzeului.

Pe lîngă secția de etnografie a Muzeului județean Maramureș ființează două astfel de cercuri, la Liceul de artă și la Casa pionierilor și șoimilor patriei. S-a pus la dispoziția lor o sală de studiu, unde au acces în orice zi și la orice oră în limitele programului de vizitare a muzeului. Avînd în vedere funcția de document și sursă de inspirație a obiectului etnografic muzeal, aici, sub îndrumarea directă a cadrelor didactice și a muzeografilor, elevii, după obiectele puse la dispoziție, iau modele pentru viitoarele lor lucrări.

La organizarea unor acțiuni cultural-educative s-a colaborat cu organizațiile U.T.C. și de pionieri. S-au făcut primiri în rîndurile organizației de pionieri și înmînări de carnete U.T.C. în cadrul festiv al muzeului, elevii prezentînd și scurte programe artistice.

Tot în cadrul expoziției de etnografie și artă populară s-au ținut, cu elevii Liceului de artă care nu sînt membri ai cercului de prieteni ai muzeului, instructive ore avînd în față materialul ilustrativ necesar.

O colaborare foarte strînsă avem și cu Institutul de învățămînt superior, Facultatea de filologie. În colaborare cu cadrele didactice și studenții s-a organizat un cabinet de folclor. Specialiștii muzeului participă la mese rotunde, organizate de studenții cercului de folclor, pentru cunoașterea de către aceștia și sub aspect etnografic a zonelor în care fac practica. Studenții

https://biblioteca-digitala.ro

acestei grupe au participat cu lucrări la sesiunile muzeului şi la sesiuni ştiinţifice studenţeşti din diferite centre universitare, lucrările bucurîndu-se de aprecierea participanţilor.

Pentru un mai larg şi mai eficient front al dialogului muzeu-public, programul vizează şi celelalte secţii ale muzeului, include activităţi instructiv-educative în întreprinderi, unităţi militare, în mediul rural. Pe acest tărîm se dovedesc în continuare eficiente unele forme clasice ale muncii cu publicul, cum sînt : conferinţele, simpozioanele, lectoratele. Menţionăm

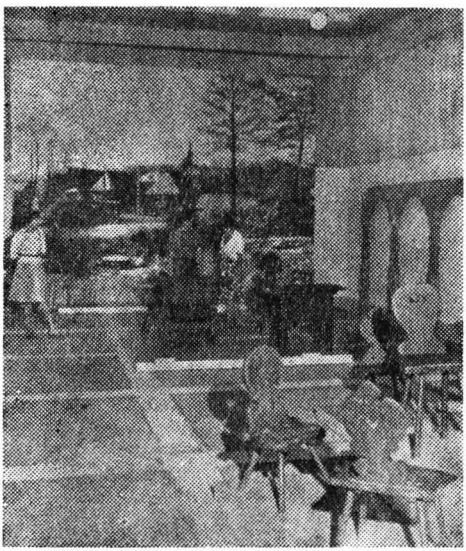

Mobilier tărănesc executat de meşteri lemnari ai satelor maramureşene

Fiecare obiect din expoziţie este o fereastră deschisă spre cunoaştere

cîteva din temele care au făcut obiectul acestor acţiuni cuprinse în Almanahul muzeistic : Arhitectura maramureşeană ; Perenitatea ceramicii populare ; Monumente de arhitectură populară din zona Lăpuş ; Valorificarea patrimoniului etnografic al judeţului Maramureş.

Ca urmare s-a observat o creştere a numărului vizitatorilor, unii participanţi devin colaboratori ai muzeului şi ne fac semnalări de obiecte de interes muzeal.

În viitorul apropiat, secţia de etnografie va beneficia de o scenă şi amfiteatru în aer liber unde se vor putea organiza prezentări de filme cu caracter etnografic şi folcloric, spectacole folclorice, însoţite de conferinţe, venindu-se astfel mai eficient în sprijinul muncii cultural-educative pe care trebuie să o ducă muzeul ca instituţie de cultură.

Muzeul contemporan trebuie să fie o instituţie dinamică, prezentă în mijlocul publicului, vizitatorii nu trebuie aşteptaţi, ei trebuie atraşi prin diverse mijloace.

https://biblioteca-digitala.ro

În mod firesc activitatea cultural-educativă a muzeului trebuie să cuprindă categorii largi ale opiniei publice. În viziunea Programului ideologic al partidului, muzeul își aduce și e necesar să-și aducă o contribuție de seamă la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, educării omului muncii în spiritul moralei comuniste, de dezvoltare a unor trăsături etice și spirituale proprii omului de tip nou.

CULTURAL AND EDUCATIVE ACTIVITES FOR THE REVALUATION OF THE ETNOGRAPHIC PATRIMONY

— Abstract —

The paper presents the cultural and educative activities for the revaluation of the etnographic patrimony of the Maramureș County Museum in 1978 — an important year in the development of museography in Maramureș, marked by the opening of the pavilions of the etnographic exhibition.

Activities like guidings, the museum almanach, conferences, symposia, „the friends of the museum", organized by specialists, put into evidence the most important values of the folk culture in Maramureș: architecture, wood carving, pottery, textiles, costumes, in comparison with those in the surrounding areas and the Romanian folk culture as a whole.

https://biblioteca-digitala.ro

RESTITUIRI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

IOAN BUŞIŢIA, ÎNTÎIUL PROFESOR AL ÎNVĂŢĂMÎNTULUI PEDAGOGIC DIN MARAMUREŞ

VASILE PAUL

I.

Din vremi străvechi, pe plaiurile lui Dragoş şi Bogdan, în ţinuturile pierdute între munţi înalţi, populaţia modestă şi dîrză a Maramureşului a păstrat în inimă şi pe buze graiul dulce românesc. Dar plaga trecutului, analfabetismul, bîntuia. Se simţea nevoia unor dascăli care să aprindă făclia culturii româneşti, se simţea nevoia unei şcoli care să-i formeze pe aceşti dascăli. Şi s-au găsit oameni de nădejde care au luptat pentru înfiinţarea unei asemenea şcoli. În 1860 ajunge comite suprem al Maramureşului Iosif Man „al cărui piept ardea de dorul măririi şi cultivării neamului său" — cum ni-l prezintă Tit Bud (Analele Asociaţiunii pentru cultura poporului român din Maramureş).

În şedinţa de constituire a adunării judeţene (Congregatie Comitatense) din 13 decembrie 1860, comitele Iosif Man a expus dorinţa românilor de a-şi înfiinţa o asociaţie culturală cu denumirea „Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş", „cea mai veche asociaţie culturală românească din Transilvania", al cărui scop a fost înfiinţarea preparandiei româneşti şi a unui internat pentru elevii români.

La 21 mai 1861 se alege un comitet de conducere compus din Iosif Man, preşedinte, Ion Iurca, vicepreşedinte, Petru Mihali, secretar etc. Comitetul lansează o chemare către intelectualii români din Maramureş apelînd la solidaritatea tuturor în vederea strîngerii fondurilor necesare şcolii „... deoarece cultura unui popor fiind treapta pe care el înaintează în viaţa socială şi politică poate să aducă legi pentru egală îndreptăţire a românului cu celelalte naţiuni".[1]

1. Filipaşcu, Al., **Istoria Maramureşului**, 1940, p. 106.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu suma alocată de adunarea generală județeană și cu lista de subscripție a inimoșilor donatori, s-a reușit să se adune într-un an suma necesară construirii unei școli medii cu internat — „preparandie".

Înființarea preparandiei române din Sighetu Marmației în 1862 a fost un moment important în istoria culturii românești din Maramureș, nu numai pentru dezvoltarea școlii în limba română pe plaiurile străvechii țări voievodale, dar și pentru începutul unei activități social-culturale mai largi, mai sistematice, desfășurată de dascălii de la Preparandie, cît și de ceilalți intelectuali români maramureșeni.

Pentru ca Preparandia să-și poată îndeplini menirea de propagator al culturii românești era nevoie de un dascăl român calificat, plin de inițiativă, inventivitate, pasiune pentru munca didactică, bine pregătit profesional, om cinstit și dîrz, care să fie în stare să înfrunte greutățile vieții.

Asociațiunea a găsit acest om în persoana tînărului Ioan Bușiția, profesor de științe naturale și agronomie.

II.

Se naște în Cășeiul de Sus (azi Cășeiu din județul Cluj, fostul Solnoc-Doboca), la 26 iunie 1828[2], zi însemnată în familia harnicului țăran muncitor Dănilă Bușiția. În 1848 a terminat cursul de filozofie la Blaj, iar în 1854 Institutul pedagogic din Viena. Tot la Viena a terminat și un curs special necesar învățătorilor pentru copii deficienți senzoriali (surdomuți)[3].

În anul 1853, este numit învățător în Seini, apoi la Abrud și, în continuare, îl găsim docinte primar la Școala districtuală din Tg. Lăpuș.[4]

Datorită faimei sale care se răspîndește în tot Maramureșul, președintele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, comitele suprem Iosif Man, cere aprobarea Ordinariatului diecezan al Gherlei pentru numirea lui Ioan Bușiția în calitate de profesor la Preparandie[5].

„Noi marmației, adică noi maramureșenii, luînd știrea că domnul Bușiția, fost profesor la Școala națională din Tg. Lăpuș ar fi acel bărbat, care în organizarea Institutului nostru și în conducerea învățămîntului de mare folos ne-ar fi, drept aceea noi pe dînsul la catedra de profesor l-am fi denumit. Și de cumva Măria-Ta cu domnul Bușiția și alte planuri ai noi pe dînsul peste un an îl vom elibera din postul acesta, dar în prezent ne-ar fi dificil a ne procura un bărbat atît de apt pentru scopul nostru"[6].

Obținînd aprobarea Episcopiei din Gherla, președintele „Asociației", Iosif Man, face cunoscut numirea lui Ioan Bușiția în fruntea școlii nou înființate, salariul cuvenit și avantajele materiale de care se va bucura în această funcție.

„Stimatului domn Ioan Bușiția, profesor al Școlii normale din Lăpușul Unguresc (numele de atunci al localității Tg. Lăpuș de azi — n.a.).

2—4. **Anuarul școlii pedagogice din Sighet 1894—1895**, p. 40.
5. **Concordia**, an. II, nr. 2—46 din 1862, Budapesta.
6. Tit Bud, **Op. cit.**, pp. 139—140.

https://biblioteca-digitala.ro

Luînd în demna considerațiune activitatea și abilitatea Domniei Tale pînă acuma pe terenul învățămîntului desfășurată după ce noi avem lipsă de un profesore preparandialu în institutu nou înființatu pedagogic — alumnealu dein Sighetulu Marmației, pe Domnia Ta prin puterea acestora Te denumim la acest postu profesorale pe lîngă următoarele emoluminte :

1. Soluțiune anuale de 500 fl. v.a. în bani gata
2. Cvarteriu naturalu liberu
3. Lemne focale 12 orgii pe anu. Pentru care vom pretinde de la stimatu Domnia Ta, ca pe tinerii preparanzi ce ți-i încredințăm pentru educațiune, să-i înveți, să-i pregătești ca ieșind din institut să se poată aplica ca învățători comunali".[7]

Și nu se putea face alegere mai fericită decît acest dascăl : apostol în munca sa care a fost desemnat „să învețe tinerimea în științele cele mai de lipsă".

Ioan Bușiția acceptă numirea și vine în Sighetu Marmației să-și pună toată ardoarea, toată puterea lui de muncă în slujba ridicării Maramureșului. Cei ce l-au desemnat cu încredere n-au avut ce să regrete, căci modestul conducător al Preparandiei a împlinit o uriașă operă de culturalizare. Din dragoste față de profesiune, Ioan Bușiția muncea cu pasiune, cu avînt, pentru luminarea și educarea elevilor lui dragi.

Gavril Mihaly îi scrie fiului, viitorul erarh, printre altele : „Cu anul și-au început studiile 14 studenți supt învățătorul Bușiția, om brav din Lăpuș..." și mai departe : „de sub mîna lui mulți învățători lăudați au ieșit"[8].

Documentul, aflat la Biblioteca Academiei — Filiala Cluj — în fondul Mihaly, ne dă și alte date concludente, după cum urmează : „Preparandia română din curtea lui Seghedi lîngă Hotelu Nobilitatiae din Sighet..." și mai departe : „în fundul curial și larg unchiul tău ca conducătoriu vre a zidi o curte mare cu multe olate zidite din piatră și la capăt vre nu numai preparandial institut dar și alumnat să fie de unde primi săracii cu puține spese să poată frecventa școlile gimnaziale și fiindcă 15 mii florii le-a rezolvat poporul român și rutean și aceștia s-or primi în alumnat de nu la Preparandia care ar fi limpede română"[9].

III.

Deși avea greutăți materiale, căci salariul de la „Asociațiune" era mic și neregulat, Ioan Bușiția n-a așteptat răsplata oficialității pentru munca lui plină de abnegație pusă în slujba neamului său. Modestia lui merge pînă acolo încît în anul 1868, cînd este premiat de Ministerul Culturii și Instrucțiunii „ca un profesor zelos", refuză această distincție.

7. Tit Bud, **Op. cit.**, p. 140.
8. Academia Română, Biblioteca Cluj, **Fondul Mihaly**, cota 483.
9. Academia Română, Biblioteca Cluj, **Fondul Mihaly**, cota 483.

https://biblioteca-digitala.ro

Își iubea elevii, știa să-i apropie, avea o atitudine caldă, atentă, delicată față de fiecare dintre ei. Se îngrijea în continuare ca un părinte atît de instrucția și educația elevilor săi cît și de condițiile lor de trai, căci conducea cu pricepere de gospodar harnic internatul Preparandiei.

Ioan Bușiția, profesor de desen liber și artistic de la Beiuș, fiul celui de la Sighet, avea și el aceleași aptitudini și însușiri intelectuale, artistice, morale deosebite, datorită cărora a adus o contribuție valoroasă în domeniul social-politic.

Bușiția era : Omul, Dascălul și Prietenul.

Omul : după exemplul căruia s-au modelat atîtea caractere frumoase, vrednice de numele de om.

Dascălul : care cu devotament și stăruință, cu pricepere și rîvnă a sculptat „în materialul" ce i s-a încredințat caractere de luptători în cîmpul vieții și în tranșeea neamului.

Prietenul : care a onorat cu prietenia lui pe atîția tineri călăuzindu-i, îndrumîndu-i și însuflețindu-i cu vorba și pilda sa.

Preparandia nu era numai o școală pentru pregătirea învățătorilor, ci constituia, în același timp, un loc de întîlnire a intelectualității din județ care savura cîntecele, dansurile, poeziile executate de elevii lui Bușiția. „Erau și zile bune, cînd profesorul Bușiția lua cetera în mînă și trăgea cîte o horă mîndră din Ardeal, de-ți era drag să-l asculți ; sau poetul Simion Botizan ne delecta cu cîte o poezie, noi preparanzii cu cîntări frumoase naționale îi răspundem".[10]

Iată ce se spune despre el în Analele Asociațiunii : „Bravul profesor Bușiția propunea cu tot zelul și deștepta pe tinerii veniți la Preparandie nu numai din Maramureș dar și din părțile sătmărene, Chioarului și sălăjene... profesorul deștept și bun a dat Maramureșului docenți capabili, apți și pătrunși de măreața lor chemare"[11].

Ioan Bușiția era făclia care împrăștia lumina în satele maramureșene pe care le cerceta cu ocazia vizitelor făcute absolvenților, cînd, pe lîngă îndrumările pedagogice pe care le dădea, se interesa și de condițiile în care trăiau. Se străduia să facă din elevii lui oameni întregi cu inițiativă în viață și disciplină în munca colectivă, cu voință și caracter, buni și muncitori pricepuți.

În sărbători cutreiera satele maramureșene, ținînd țăranilor conferințe de popularizare a științei, dîndu-le sfaturi referitor la muncă și deșteptîndu-le dragostea față de popor și limbă.

Activitatea la catedră se ridică prin acest om la rangul de misiune. El preda materiile științifice și pedagogice ; era director, administrator, maestru de muzică, de agricultură, pomicultură și apicultură. Nici o piedică nu l-a abătut din drumul său, nici o dificultate nu l-a îndepărtat de la datorie, greutățile materiale nu l-au cruțat dar n-au reușit să-l descurajeze.

10. Analele Asociațiunii Gherla, 1905, p. 18.
11. Tit Bud, **Op. cit.**, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro

Profesorul Bușiția corespunde întru-totul cerințelor formulate de marele nostru istoric Nicolae Iorga : „Va trebui să avem învățători cu suflet părintesc, buni intelectuali și cu brațele deschise care să știe să învețe pe alții a citi, a scrie, a-și iubi neamul, a-și servi țara, cele patru condiții pentru a fi un adevărat om, bun de ceva pe lume".

Profesorul Bușiția a posedat în cel mai înalt grad măiestria pedagogică, atît de necesară în formarea generațiilor de elevi. Rezultatele muncii sale se concretizează în puține cuvinte : „Docenții ieșiți din această preparandie au fost floarea docenților"[12].

Profesorul Bușiția, pe lîngă toate celelalte, se ocupa și de gospodărirea internatului. Resursele materiale fiind limitate, s-a întîmplat cîte odată că internatul a rămas fără alimente. În aceste situații, vicarul Mihail Pavel trimitea din Slatina cartofi și legume sau dădea bani internatului. Iar cînd și aceste resurse se termină, Bușiția, care era și un priceput meseriaș, repara ceasuri, punea plăsele la cutitele flăcăilor, repara lacăte și încuietori pentru a realiza ceva venit internatului. În pregătirea viitorilor învățători s-a pus mare accent pe cunoștințele legate de dezvoltarea economică a gospodăriei țărănești, creșterea vitelor, albinărit etc. Școala avea un teren agricol de 15 iugăre pe care se făceau lucrări practice de grădinărit, altoit, stupărit. Dascăli ieșiți din școala Asociațiunii au pus bazele pomiculturii în Maramureș, acest județ devenind cu timpul renumit în țară și peste hotare pentru producția de fructe.

IV.

a) Ioan Bușiția a corespondat cu Gheorghe Barițiu, care l-a influențat prin tot ce a făcut. Bușiția a avut contacte directe cu el încă de pe vremea cînd studia la Blaj, oraș în care învățase Barițiu și în care funcționase apoi ca profesor în 1835. Barițiu a fost un distins luptător pe tărîmul culturii românești din Transilvania (Brașov, Sibiu), om de școală, ziarist, organizator de instituții culturale. Pe aceleași coordonate a pășit Bușiția în Solnoc-Doboca, Lăpuș, Seini și în vechiul Maramureș.

Trăind în aceiași epocă : Barițiu 1812—1892 și Bușiția 1828—1891, ambii au luptat împotriva asupririi social-economice și naționale a poporului român din acele părți ale patriei noastre. Din felul cum a luptat Bușiția pentru difuzarea culturii române în popor se vede contactul de idei al acestuia cu revoluția din 1848 pe care Bușiția o apucă la Blaj.

Din cele trei scrisori ale lui Bușiția către Barițiu[13] înțelegem că, după desființarea Preparandiei române din Sighet, Bușiția a mai stat la Școala Normală de stat din Sighet pînă în 1880.

În scrisoarea expediată din Sighet la data de 16 februarie 1880, Bușiția se plînge de situația sa grea : „Cei de aici m-au acuzat de daco-român pînă m-au scos din post și m-au pus în disponibilitate un an întreg. Acum mă

12. Idem, **ibidem.**
13. Cele trei srisori ale lui Bușiția către Barițiu se află în colecția Academiei R.S.R., **Fondul Barițiu.**

https://biblioteca-digitala.ro

aflu fără servici şi aştept să fiu strămutat la vreo preparandie crăiască unde iar o să fiu maltratat numai ca să abdic de bună voie".

A doua scrisoare nu mai e expediată din Sighet ci din Sarospatak, unul dintre cele mai renumite centre şcolare maghiare şi unde a predat pe vremuri şi Komenski, la 3 iulie 1880. „Vă scriu din locul asilului aruncat de soartă, aruncătoria ticăloasă a marmaţienilor care au rămas fără păstoriu." Din scrisoare reiese că Buşiţia a acceptat postul de la Sarospatak, ca profesor ordinar, unde s-a prezentat, scrie el, în 27 aprilie 1880. Finalul scrisorii arată frămîntările sale :„ Săraca naţiune română te-am adoratu şi departe am căzut de tine. Cred că naţiunea mea e în stare a suferi şi mai mult şi nu se degenerează".

Ultima scrisoare este din 22 aprilie 1885, în care se plînge că nu primeşte „Observatorul", ziar scos de Bariţiu. „Mă doare foarte că aici în străinătate sînt lipsit de unica consolaţiune de legătură românească, de „Observatorul" al cărui stimat lector sînt deja de 5 ani... Vă asigurăm că rămînem tot cei vechi români, sîntem în putere şi românul în veci nu piere. Buşiţia, prof. preparandial".

Scrisorile lui Buşiţia către Bariţiu ne ajută să cunoaştem tragedia vieţii acestui luptător pentru o şcoală în limba poporului român din vechiul Maramureş.

b) Între cei merituoşi care au publicat în revista lui Iosif Vulcan, trebuie amintit cu cinste şi Ioan Buşiţia. Credem că Buşiţia l-a cunoscut pe Vulcan încă înainte de vestita Adunare generală a Astrei, care a avut loc în vara anului 1869 la Şomcuta Mare, festivitate la care îl întîlnim şi pe Buşiţia ca reprezentant al vechiului Maramureş.

Cert este că în acel an 1869, Buşiţia publică în trei numere consecutive ale „Familiei" (nr. 11—14) un amplu reportaj despre „Ţara Oaşului". Primul articol intitulat „Tiera Oaşului", a fost publicat în 23 martie 1869 şi semnat Ioan Buşiţia. Călătoria pe care a făcut-o în Ţara Oaşului are funcţii tonice, pe care le-a exprimat atît de sensibil : „Frumoasă este natura în originalitatea sa, frumos e codrul cu cîntăreţii săi locuitori, acompaniaţi de surîsul rîului licoritoriu printre pietrele cele muşchioase milenare, dar cine le admiră toate acestea ? Cel ce le vede în toate zilele nu le află demne de o căutătură zîmbitoare doar pentru aceia frumuseţea naturii din cînd în cînd îşi găseşte admiratori".

Trecînd prin Negreşti, prezicea tîrgului de atunci un viitor strălucit : „Centrul românismului Ţării Oaşului ar fi Negrescu", iar pentru viitorul cultural al Oaşului să se înfiinţeze o şcoală normală. „Ca mare binefacere ar fi pentru Tiera Oaşului o şcoală normală bine organizată ce prin coînţelegere cît de uşoru s-ar putea realiza". În ultimul articol din „Familia", nr. 14/1869, pag. 162, Buşiţia descrie Prilogul, sat românesc evocat în poezia populară.

Reportajele lui Buşiţia din „Familia" atestă din plin omul talentat şi iubitor de neam şi datini.

https://biblioteca-digitala.ro

c) Ioan Bușiția corespondează la „Concordia".[14] În numărul din 14 decembrie 1863, arată că s-a ținut un bal la Sighet în favoarea Preparandiei, iar în numerele 25—104 din același an scrie despre activitatea profesorului de limbă și literatură română Teodor Roman, despre corul preparanzilor, despre sărbătorirea onomasticii lui Andrei Mureșanu de către preparanzii sigheteni[15]. Sub pseudonimul Dragu, Ioan Bușiția arată că în 4 septembrie 1867 se va sărbători înfrîngerea tătarilor la Borșa[16]. În alt număr al publicației relatează că în 22 decembrie 1867 și-a început activitatea „Societatea de lectură pentru cultura poporului român din Maramureș".

Din publicația „Gutinul" din Baia Mare, aflăm că după mutarea lui Ioan Bușiția la Sarospatak și revenirea lui acasă în 1889, dascăli din Reuniunea învățătorilor greco-catolici români din Maramureș, adunați la Strîmtura prin Dumitru Chiș, învățător român din Sălișteș, propune ca Ioan Bușiția să învețe preparanzii și docenții două săptămîni peste vară ca să știe împăia păsările pentru muzee și să scrie pentru școlile românești manualul „Istoria naturală" precum și să dea indicație la întocmirea și activitatea bibliotecilor școlare sătești[17].

Din cele trei scrisori ale lui Bușiția către Barițiu și din anuarul Școlii normale pe anul 1894—1895, reiese că între 1861—1869 Bușiția a fost profesor la Preparandia românească din Sighetu Marmației. Din 1 august 1870 pînă la 31 martie 1880, a fost profesor la Școala normală de Stat din Sighetu Marmației. Între 1880—1890 a funcționat la Școala Preparandială din Sárospatak ca profesor ordinar. A murit în Sighetu Marmației în anul 1891.

Alături de vicisitudinile vieții specifice timpului, locului și îndeletnicirii sale, Bușiția a trebuit să suporte și urmările necazurilor familiale. În 1863 a murit prima lui soție Ana, născută Barbu. În 21 aprilie 1867, cînd nu împlinise nici 39 de ani, pierde a doua soție care la 30 de ani cade pradă unei paralizii și este înmormîntată la Sighet. E vorba de Iuliana, născută Cupcea. Semnatarul articolului arată cum cele două fiice, Eugenia și Maria, o jelesc împreună cu alte rude : Maria cu Gheorghe Rațiu, protopop în Cavnic, Rozalia cu Constantin Moldovan, cancelist în Dej, Ion Cupcea, notar în Ocna Dejului, Mihai Cupcea, jurist în Cluj, Luiza Cupcea din Sighet[18].

Ioan Bușiția a avut trei copii : Ioan, o fată măritată Oprișa și Gheorghe. Ioan Bușiția, fiul cel mai mare, a absolvit Academia de Belle Arte de la Budapesta, devenind profesor de desen liber și artistic și a funcționat ca profesor la Liceul „Samuil Vulcan" din Beiuș. Ca și tatăl său din Sighet, a desfășurat o bogată activitate în folosul poporului român, nu în nordul țării, ci în partea de vest.

14. **Concordia**, jurnal politic și literar, redactor Sigismund Pop de Șomcuta Mare, căpitan suprem al districtului Cetății de piatră, Budapesta.
15. **Concordia**, nr. 25 din 1863, p. 104.
16. **Concordia**, nr. 59/1867.
17. **Gutinul**, anul I, 1889, Baia Mare, nr. 13.
18. **Familia**, Budapesta, nr. 17/67, p. 206 și **Magazin pedagogic**, T.I. Năsăud, p. 144.

https://biblioteca-digitala.ro

La concursul din 1906 din Bucureşti, în fruntea unui cor bine organizat, a prezentat „Idealul de unire a Ardealului cu patria mumă". Corul „Lyra", care a reputat succese formidabile, a organizat primul club turistic „Ancora", deci se consideră părintele turismului românesc pe acele meleaguri.

Activitatea social-culturală a lui Bușiția a fost destul de bogată și variată, în forme cultural-artistice axate toate pe luminarea poporului și promovarea culturii noastre naționale.

De remarcat este și activitatea publicistică. Articolele publicate la revista „Familia", „Concordia", „Gutinul". etc. trădează prezența talentului literar precum și suferința acelui care va lua drumul spre un „Avrig" al vieții în marele imperiu austro-ungar.

Cu Ioan Bușiția, istoria culturii românești din Maramureș înscrie un om intelectual devotat poporului, cunoștea bine limba germană, latină și maghiară. Nu se poate explica de ce numele unui „Gheorghe Lazăr" care deschide prima școală pedagogică românească în Maramureș n-a fost reținut de studiile publicate pînă acum.

Păcat că vicisitudinile timpului nu ne-au permis să păstrăm creațiile sale muzicale ori din cele literare despre care foștii elevi au lăsat mărturii.

Memoria pămîntului românesc reține cu pietate și numele lui Ioan Bușiția și-l așează între fiii patriei noastre care au luptat pentru îndeplinirea unor țeluri pe care și le-a pus în față neamul românesc, strămoșii noștri, pe care au reușit urmașii să le realizeze în altă epocă și în alte dimensiuni.

IOAN BUȘIȚIA, THE FIRST TEACHER OF PEDAGOGICAL TUITION FROM MARAMUREȘ

— Abstract —

The paper presents Ioan Bușiția's activity as a promotor of the educational and cultural movement in Maramureș. After the Association for the Culture of the Romanian People in Maramureș had founded a teachers training college at Sighetu Marmației in 1862, Ioan Bușiția became a teacher there. Besides teaching at various teachers training schools, he had a many-sided socio-cultural activity and published many articles in „Familia", „Concordia", „Gutinul" etc.

https://biblioteca-digitala.ro

ELENA POP HOSSU-LONGIN (II)

— Schiță monografică —

VALERIU ACHIM

„... trebuie să amuțească toți scepticii, cari admiteau un rol secundar sexului femeiesc în societatea omenească !"

În România mișcarea pentru emanciparea femeilor își are începuturile în programul revoluționar de la 1848, în actele pline de curaj ale Anei Ipătescu, eroina revoluționară din Țara Românească. Doi ani mai tîrziu, la 12—24 martie 1850, la Brașov, înaintat centru cultural al Transilvaniei, ia ființă prima asociație a femeilor din Țara noastră — „Reuniunea femeilor române"[37], cu lăudabila menire de a ajuta și îngriji creșterea copilelor rămase fără părinți în anii revoluției din 1848—1849[38].

Înființarea acestei asociații a declanșat, în deceniile care au urmat, organizarea femeilor în reuniuni, societăți sau comitete, în numeroase localități din țară, precum Sibiu, Blaj, Iași, Arad, Șimleul-Silvaniei, Deva etc. — însemnînd totodată începutul afirmării femeilor române pe tărîm politic, social, cultural și artistic.

Între scopurile urmărite de mișcarea femeilor române subliniem susținerea marilor idealuri ale cuceririi independenței de stat a României și realizării unității naționale, educația prin școală și familie a tinerelor fete, cultivarea printre țărănci a dragostei pentru tradiția populară, pentru cîntecul, dansul și portul popular.

Elena Pop Hossu-Longin, cu o viziune largă asupra problemelor politice contemporane, intuiește cu claritate rolul pe care femeia poate și trebuie

37. Elena Dunăreanu, **Personalități feminine**, Biblioteca „Astra", Sibiu, Colecția iconografică, 1975, p. 5.
38. Elena Pop Hossu-Longin, **Cuvîntarea rostită la Brașov cu prilejul jubileului de 75 ani de la înființarea Reuniunii femeilor române din Brașov, Op. cit.**, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro

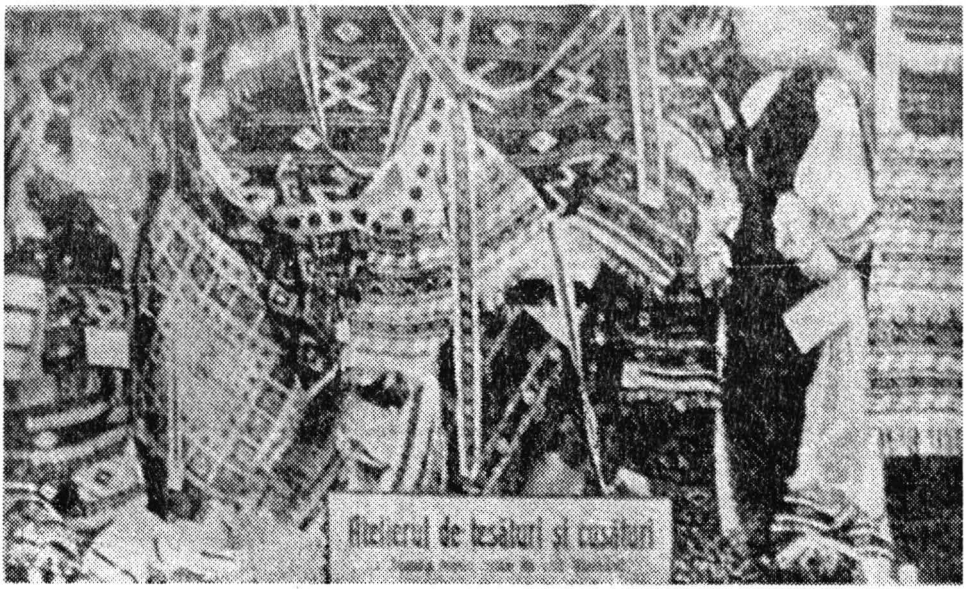

Produse ale atelierului din Orăştie la expoziţia jubiliară a Astrei, de la Blaj, 1911.

să-l aibă în societate. Nu întîmplător asupra acestei probleme revine deseori, nu numai cu sfaturi şi îndemnuri, ci şi cu măsuri şi activităţi concrete, menite să ridice prestigiul femeii în faţa opiniei publice naţionale şi mondiale. Într-un articol consacrat special acestei probleme, intitulat „În chestia feminină", constată că valurile ridicate pe terenul aşezărilor sociale în epoca ce o străbăteau (după primul război mondial — n.n.) a atras în val-vîrtejul lor şi problema rolului femeii, la toate popoarele, că războiul crîncen care a trecut a scos la lumină efectele forţei ce deţin femeile „pe toate terenurile", că această putere a fost atît de intensă, încît a sosit vremea să se ţină seama de ea.

„În special la noi românii — scrie Elena Pop Hossu-Longin — valoarea femeilor noastre s-a declarat într-un chip, care ne îndreptăţeşte la o legitimă mîndrie şi ne îndatoreşte să cultivăm cu adevărată sfinţenie rostul lor în viitor"[39]. Şi această afirmaţie este motivată prin uriaşa contribuţie pe care femeile-mame au adus-o la opera de întregire a neamului, dînd ţării „eroi legendari" prin jertfele şi „abnegaţiile" soţiilor şi fiicelor române !

„Primejdia mare, tragică, în care s-a aflat ţara întreagă de la un colţ la altul, atît în ţara mamă, cît şi în provinciile alipite — scria mai departe semnatara articolului — a înarmat sufletele femeilor noastre cu o armură scoasă din arsenalul tradiţional al iubirei de patrie şi neam"[40].

39. Idem, **În chestia feminină**, Op. cit., p. 122.
40. Idem, ibidem, p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

Era şi firesc ca toate acestea să o ducă la o singură şi indubitabilă concluzie, pe care Elena Pop Hossu-Longin o afirmă cu hotărîre: „**Trebuie să amuţească toţi scepticii, cari admiteau un rol secundar sexului femeiesc în societatea omenească**"[41].

Referindu-se mai pe larg la rolul jucat de femeie în perioada primului război mondial, Elena Pop Hossu-Longin consemnează: „A admirat o lume întreagă, în decursul războiului, activitatea multilaterală a femeilor, din tot cuprinsul Europei. S-a adeverit în timpul învălmăşelii generale, ca un factor preţios, pe toate terenurile vieţii publice, a statelor beligerante, ai căror fii luptau pe toate fronturile continentului. Rămînînd ţările pustii de puterea creatoare a bărbaţilor, au sărit femeile în brazdă, să salveze prin munca lor golul rămas în lipsa bărbaţilor"[42]. Iată încă un motiv pentru ca autoarea, cu deplină convingere, să scrie: „**S-a arătat femeia superioară tuturor aşteptărilor şi faptul acesta îi asigură rol vrednic în prefacerile sociale**"[43].

Este un fapt incontestabil că abia în zilele noastre, cînd poporul român îşi împlineşte năzuinţele pentru care a luptat de veacuri, mişcarea femeilor din patria noastră reprezintă un factor în viaţa politică, economică şi social-culturală. Aşa cum se arată în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, femeile au o contribuţie esenţială în producţia materială şi spirituală a societăţii noastre, în întărirea familiei, în dezvoltarea naţiunii, în menţinerea tinereţii poporului, în creşterea şi educarea tinerei generaţii.

Şi în perioada următoare, partidul va acorda toată atenţia punerii cît mai largi în valoare a capacităţii de muncă şi spiritului gospodăresc al maselor de femei, promovării lor în funcţii de răspundere potrivit aptitudinilor, posibilităţilor şi calităţilor umane şi profesionale[44].

Elena Pop Hossu-Longin, ca o veritabilă activistă pe tărîm social, nu s-a mulţumit numai cu afirmaţii, mai mult sau mai puţin cunoscute şi acceptate de oficiali, despre rolul pe care femeia trebuie să-l aibă în societate ci, păşind hotărît în frămîntările politice şi sociale ale vremii, şi-a adus o contribuţie efectivă de pionierat, alături de alte femei de vază, ca Emilia Raţiu, Constanţa Hodoş, Maria Baiulescu ş.a., la înfiinţarea şi conducerea activităţii a numeroase reuniuni de femei, „avînd ca ţintă de-a înainta culturaliceşte pe toate terenurile neglijate în trecut, deoarece — cum notează autoarea — era firesc ca toate aceste frămîntări şi lupte să nu lase impasibile nici femeile române, căci ca tovarăşe fidele ale soţilor, împărtăşeau şi ele soarta lor şi trebuia, în momente grave, să aducă sacrificiile cele mai nobile pentru neamul lor"[45].

41. Idem, **Ibidem**, p. 122.
42. Idem, **Reflexiuni**, p. 126.
43. Idem, **În chestia feminină**, p. 122.
44. * * * **Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism** (Proiect), Editura Politică, Bucureşti, 1974, pp. 111—112.
45. Elena Pop Hossu-Longin, **Înfiinţarea Partidului Naţional Român**, în **Op. cit.**, pp. 148—149.

https://biblioteca-digitala.ro

O primă și importantă acțiune publică a fost cea ocazionată de organizarea **Reuniunii femeilor române sălăjene,** cu sediul în Șimleul Silvaniei, la data de 18 noiembrie 1881, la a cărei adunare constituantă a participat și tînăra Elena Pop din Băseşti.

Din înflăcărata cuvîntare ținută cu acea ocazie, în fața unui număr important de femei, desprindem că scopul acelei reuniuni era „spre a pune piatra fundamentală la acel edificiu măreț, al cărui deviză sacră este : înaintarea învățămîntului poporal și a industriei de casă, cu deosebită privire la sexul femeiesc din comitatul Sălajului"[46].

„Nobilă și măreață idee — spune în vorbirea sa Elena Pop Hossu-Longin, dar grea problemă de realizat. Însă greutățile dispar acolo unde vreo ideea salutară este îmbrățișată cu atîta zel și căldură, precum e aceea pentru care ne-am adunat azi aici, căci sînt ferm convinsă, Doamnelor, că fiecare dintre noi a știut și a simțit necesitatea unei **Reuniuni referitoare la starea culturală a poporului nostru, cu deosebită privire la creșterea copilelor române din acest comitat** (subl. ns.). Da, a copilelor române — continuă semnatara — căci de multe ori s-a repetit, că viitorul și soarta unui neam depinde în mare parte de la femeile sale bine sau rău crescute"[47]. Iată o gîndire matură, cu profunde resurse de generalizare, deși tînăra oratoare nu împlinise încă 20 de ani.

În anul 1906, cu prilejul jubileului unui sfert de veac de la înființarea acestei Reuniuni, Elena Pop Hossu-Longin, de mult plecată în părțile hunedorene, prin scrisoarea trimisă președintelui, rememorează clipele entuziaste ale începutului, arătînd că s-au grupat în jurul acestei Reuniuni toate româncele frumoasei Silvanii, pentru a înălța în Templul lor focul vestal al iubirii de neam și lege strămoșească. „Ani de-a rîndul — scrie Elena Pop Hossu-Longin — s-a depus cea mai nobilă stăruință și muncă neobosită, pentru a pune bază **primei școale de fetițe** (subl. ns.) în aceste părți expuse (deznaționalizării — n.n.), care să crească (...) fiice devotate (...) neamului.

Ceea ce la întemeierea Reuniunei se părea un vis frumos, azi se prezintă ca realitate impunătoare în faptul **că școala întreținută de ea a devenit un factor puternic în viața noastră națională din aceste părți** (s.n.).

Sub aripile ei de mamă bună, se cresc azi tinerele copile ale acestui mare ținut românesc, și se pregătesc pentru viața de mîine, cînd au să fie mame la înălțimea chemării și fiice înțelegătoare a rostului ce fiecare femeie română trebuie să îl aibă în sînul națiunii ei"[48].

Totodată trimite o sumă de bani, apreciată de expeditoare ca „modestă", cu menirea de a fi depusă pentru fondul unei școale de menaj (...) „unde să-și însușească tinerele copile toate cunoștințele ce se cer unei harnice econoame de casă. Prin această combinațiune (cu cealaltă școală

46. Idem, I. **Reuniunea femeilor române sălăjene. 1. Vorbirea mea ținută în prima adunare generală constituantă a Reuniunei femeilor române sălăjene, la 18 noiembrie 1881, în Șimleul Silvaniei,** în **Op. cit.,** p. 7.
47. Idem, **Ibidem,** p. 8.
48. Idem, **1. Reuniunea femeilor sălăjene, 2. Scrisoarea mea, adresată prezidiului, cu prilejul jubileului de 25 de ani al Reuniunii Femeilor Sălăjene, în anul 1906,** în **Op. cit.,** pp. 9—10.

https://biblioteca-digitala.ro

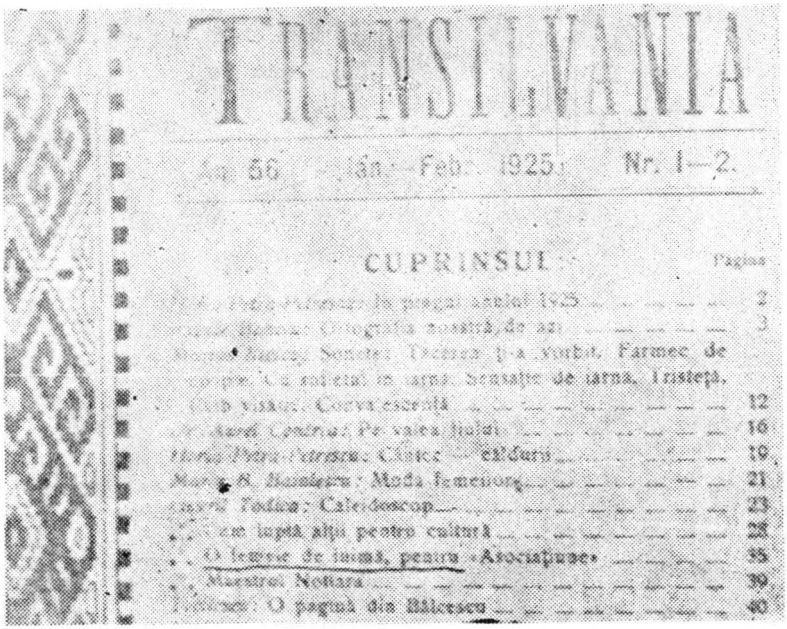

TRANSILVANIA

An. 56 Ian.-Feb. 1925 Nr. 1—2.

CUPRINSUL

Pagina

Un articol de evocare a personalității Elenei Pop Hossu-Longin.

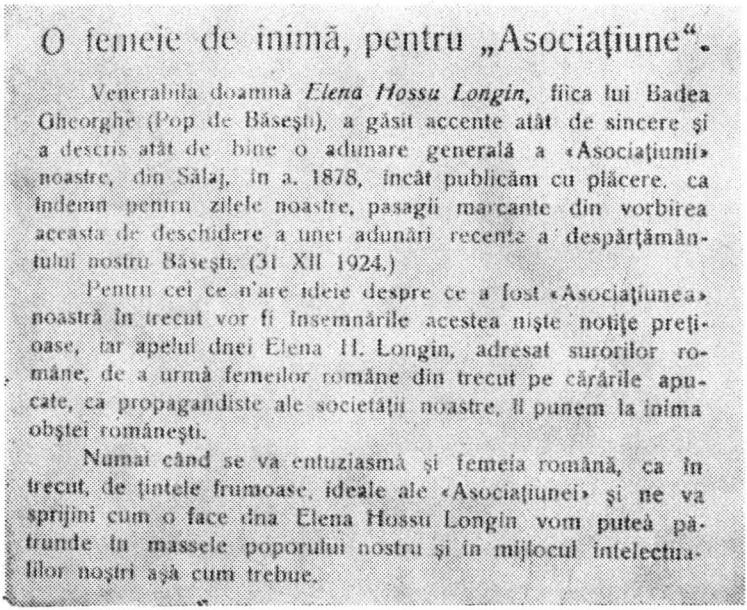

O femeie de inimă, pentru „Asociațiune".

Venerabila doamnă *Elena Hossu Longin*, fiica lui Badea Gheorghe (Pop de Băseşti), a găsit accente atât de sincere şi a descris atât de bine o adunare generală a «Asociațiunii» noastre, din Sălaj, în a. 1878, încât publicăm cu plăcere, ca îndemn pentru zilele noastre, pasagii marcante din vorbirea aceasta de deschidere a unei adunări recente a despărțământului nostru Băseşti. (31 XII 1924.)

Pentru cei ce n'are idei despre ce a fost «Asociațiunea» noastră în trecut vor fi însemnările acestea nişte notițe prețioase, iar apelul dnei Elena H. Longin, adresat surorilor române, de a urmă femeilor române din trecut pe cărările apucate, ca propagandiste ale societății noastre, îl punem la inima obştei româneşti.

Numai când se va entuziasmă şi femeia română, ca în trecut, de țintele frumoase, ideale ale «Asociațiunei» şi ne va sprijini cum o face dna Elena Hossu Longin vom puteà pătrunde în massele poporului nostru şi în mijlocul intelectualilor noştri aşà cum trebue.

https://biblioteca-digitala.ro

a Reuniunii — n.n.), s-ar atinge scopul Reuniunii în mod însemnat, de a completa educaţiunea intelectuală a copilelor cu pregătiri folositoare pentru viaţa practică". În acest fel **„Să fie şcoala Reuniunei femeilor române sălăjene o adevărată şcoală a vieţii, de unde să iasă tinerele fete cu toate armele pregătite, ca să poată corespunde chemărilor, în orice împrejurări..."**[49]. (subl. ns.).

O altă reuniune de femei, în fruntea căreia Elena Hossu-Longin a stat un sfert de veac (1895—1919), dar la a cărei pregătire a luat parte activă încă din primul moment, alături de Ecaterina Drăghici, Maria Moldovan, Lucreţia Olariu, Ana Petco, Ana Şuluţiu, Letiţia Papiu, Alexiu Olariu, Hossu Francisc-Longin ş.a., a fost cea înfiinţată la Deva, în comitatul Hunedoarei, la 30 octombrie 1886, intitulată **Reuniunea femeilor române hunedorene.**

De ce tocmai aici, în părţile hunedorene trebuia să ia fiinţă o astfel de asociaţie? Pentru că aici, în toate părţile sale pitoreşti, te întîmpină un glorios trecut, pentru că pămîntul acesta consfinţit de glorioase amintiri — scrie Elena Pop Hossu-Longin — este martor al multor evenimente istorice, pentru că aici munţii şi codrii falnici ne-au păstrat o populaţie mîndră şi voinică, ca brazii pădurilor străvechi, acei şoimi, descendenţi ai strămoşilor din legiunile romane.

„Femeile lor blonde, ca nişte vedenii, în mîndrele straie înflorate cu cusături de o obîrşie veche, de pe Ţara Haţegului, întocmirea caselor moşnenilor de pe Valea Jiului, împodobite cu scoarţe şi culmare în culorile şi motivele cele mai clasice române, porturile varii (variate — n.n.) şi pitoreşti de la Orăştie şi jur, precum Valea Geoagiului şi Ţara Zarandului, au fost motorul care a pus în mişcare sufletul femeilor române din aceste frumoase plaiuri şi le-a determinat a sprijini arta ţărănească, care aici s-a păstrat mai curată şi mai neatinsă de influenţa vremilor, decît în alte părţi.

Sub influenţa acestor producte de o deosebită valoare etnografică şi estetică, s-a plăsmuit ideea ca şi femeile noastre din acest mare ţinut să înfiinţeze o reuniune, cu scopul **de a înainta industria da casă românească"**[50] — scrie Elena Pop Hossu-Longin.

Scopurile acestei asociaţii se descifrează atît din statut: „înaintarea industriei de casă românească şi ajutorarea fetiţelor şi văduvelor române sărace"[51], cît şi din cuvîntările ţinute ulterior cu prilejul diferitelor adunări. Astfel, la adunarea generală a Reuniunei din 23 iulie 1899, preşedinta societăţii spune: „Motorul principal, care a condus pe întemeietoarele societăţii noastre, a fost să se clădească o punte de aur, care să lege în uniune intimă femeia societăţii inteligente (intelectuale — n.n.) cu fiica din popor a unuia şi aceluiaşi neam" căci, continuă autoarea, „în sfinţenia căsniciei lor, ne-au conservat cel mai scump tezaur al individualităţii noastre naţionale (...) au creat faimoasa noastră industrie de casă în for-

49. Idem, **Ibidem**, pp. 10—11.
50. Idem, II. **Reuniunea femeilor române din judeţul Hunedoarei. 1. Reuniunea, Op. cit.**, pp. 12—15.
51. Idem, II. **Reuniunea femeilor române din judeţul Hunedoarei. 2. Un apel către Doamnele române din judeţul Hunedoarei** — datat 15 octombrie 1886, în **Op. cit.**, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

me clasice (...) se afirmă ca conservatoarele cele mai eminente ale vechilor motive, ale matroanelor de odinioară"[52].

Un alt domeniu de aleasă manifestare spirituală, pentru care femeile de la țară merită toată considerația, este acela care derivă din faptul că tot ele sînt acelea care, cu talentul și măiestria lor artistică, știu să „împresoare cercul lor de activitate neobosită cu farmecul poeziei și doinelor încîntătoare", deoarece — motivează Elena Pop Hossu-Longin — „știu cum româncele de la țară, fie în holdă, fie la tors, țăsut și cusut, sînt vecinic nedespărțite de duioasele noastre melodii (...) cari prelucrate cîndva de meșterii tonurilor, vor forma tot atîtea perle în veci neperitoare a muzicii noastre naționale. Dar apoi iarna la șezători, cînd fusul sfîrîie vesel, adunînd fir după fir din caer, cine n-a rămas încîntat ascultîndu-le spunînd povești și basme auzite din bătrîni ? Astfel se transpun tradiții în literatura unui popor"[53].

La răscrucea ultimelor două secole, ideea stimulării producției casnice, a organizării de expoziții cu astfel de produse, prezentarea doamnelor „inteligente" la serbările „Astrei" în costume naționale — erau cîteva din preocupările reuniunilor și celorlalte organizații ale femeilor. Atît de departe s-a mers cu aceste preocupări, încît „doamnele" din Transilvania, din cauză că aici nu există ateliere în care să se producă costume naționale pentru vînzare, și le procurau de peste Carpați, din vechiul regat, unde astfel de preocupări aveau societățile „Furnica", „Munca" ș.a.[54]. Procurate prin import costau scump, și astfel deveneau obiecte de lux.

Pentru a putea satisface într-o mai mare măsură, și la prețuri convenabile, solicitările tot mai numeroase ale femeilor române, a apărut ideea și dorința generală de a se crea astfel de ateliere și în Transilvania „care să se ocupe cu confecționarea de costume și de la care să poți procura și alte articole din domeniul frumoasei industrii de casă românești"[55].

Prezentînd momente semnificative din istoria „Reuniunii femeilor române din comitatul Hunedoarei", în cadrul unui articol publicat la Iași, în 1911, Elena Pop Hossu-Longin scrie : „S-a adunat în decurs de 20 ani ban lîngă ban, s-a(u) făcut, pentru a stîrni interesul țărancelor, expoziții în diferite părți, premiind pe cele mai vrednice —, s-au aranjat petreceri cu jocuri naționale și concerte în care a răsunat doina românească.

Scopul Reuniunii era să se întocmească un atelier de țesături și cusături, unde în mod sistematic să se pregătească costume, perdele, covoare și alți articli, introducînd astfel în casele noastre podoabe neaoșe românești, iar țărancelor răsplătire cinstită a muncei lor".

Din dorința de a face cunoscute valorile creației populare românești în însăși inima imperiului habsburgic, dar și pentru „a cîștiga o orientare și să fie un prilej de studii, în vederea ca Reuniunea să-și întocmească un

52. Idem, **Reuniunea femeilor române din județul Hunedoarei. 4. Adunarea generală a Reuniunii ținută la 23 Iulie 1899, în Op. cit.**, p. 19.
53. Idem, **ibidem**, pp. 19—20.
54. Idem, II. **Reuniunea femeilor române din județul Hunedoarei. 6. Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei, Op. cit.**, p. 24; **s-a** publicat în „Uniunea femeilor române din Iași", nr. 2 din 1911.
55. Idem, **ibidem**, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

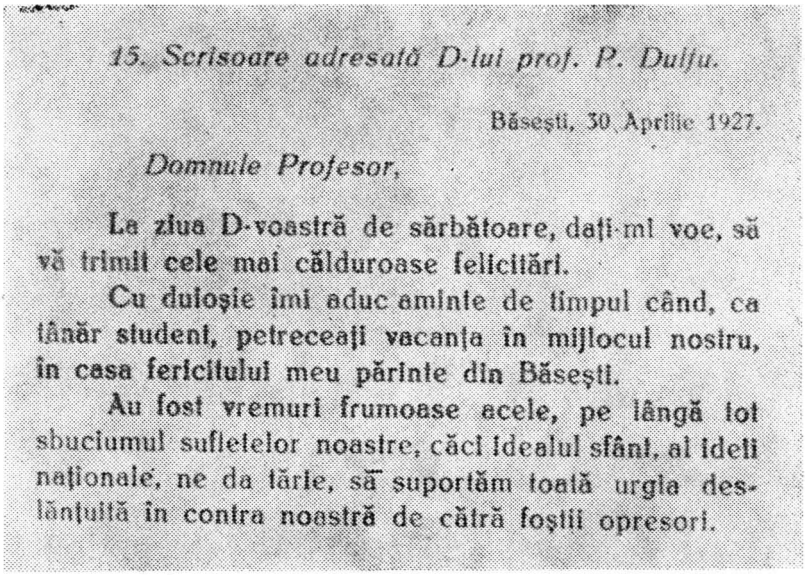

15. Scrisoare adresată D-lui prof. P. Dulfu.

Băseşti, 30 Aprilie 1927.

Domnule Profesor,

La ziua D-voastră de sărbătoare, daţi-mi voe, să vă trimit cele mai călduroase felicitări.

Cu duioşie îmi aduc aminte de timpul când, ca tânăr student, petreceaţi vacanţa în mijlocul nostru, în casa fericitului meu părinte din Băseşti.

Au fost vremuri frumoase acele, pe lângă tot sbuciumul sufletelor noastre, căci idealul sfânt, al ideii naţionale, ne da tărie, să suportăm toată urgia deslănţuită în contra noastră de către foştii opresori.

Extras din scrisoarea Elenei Pop Hossu-Longin către scriitorul maramureşean Petre Dulfu

atelier — conform programului său — unde să fie cultivată sistematic industria de casă românească"[56], încă în 1895, personal se ocupă de colectarea obiectelor, expedierea şi amenajarea unei expoziţii de artă românească la Viena, idee care s-a bucurat şi de un sprijin nelimitat din partea tinerimii studioase vieneze încadrată în societatea „România jună". Referindu-se la acest lucru, autoarea „Amintirilor" scrie : „ A stîrnit mare însufleţire în sînul tinerimii, ideea de a introduce în oraşul imperial arta populară română şi se puneau toate silinţele ca această apariţie să fie fixată în cadrele cele mai prielnice (...) de pe o zi pe alta era tot oraşul plin de placate despre **Romänische Hansindustrie Ausstelung**"[57].

De abia în ziua de 1 ianuarie 1907 s-a realizat dorul Reuniunei, punîndu-se în funcţiune la Orăştie primul război — sistem ţărănesc — sub îngrijirea doamnei Victoria dr. Erdelyi şi sub conducerea măiestrei domnişoare Tiberia P. Barceanu"[58].

În 1911 constată cu mare satisfacţie că fiind abia în al cincilea an de funcţionare, adăpostind permanent 12—20 ţărance române, atelierul de la Orăştie a reuşit „să propage (...) portul naţional trezind simţiri amorţite,

56. Idem, **Expoziţia de la Viena a Reuniunii Femeilor Române din judeţul Hunedoarei, Op. cit.**, pp. 151—152.
57. Idem, **ibidem.**
58. Idem, II. **Reuniunea femeilor române din judeţul Hunedoarei. 6. Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei, Op. cit.**, p. 27. Planul atelierului a fost conceput de C-tin C. Barceanu, cumpletat cu sfaturile prof. Sibian Demetriu Comşa. Lucrările au fost ţesute după albumele lui D. Comşa, d-na Cornescu şi dş. Minerva Comşa.

https://biblioteca-digitala.ro

pînă la cele mai extreme hotare ale românismului. Porturile frumoase de Seliște, Tulgheș, Hațeg, Orăștie, Păduri, Zăgujeni fac podoaba predilectă a doamnelor noastre, oferind în sălile de petreceri românești tablouri încîntătoare din poveștile răsăritului de Soare"[59].

Asupra rostului acestui atelier, care a devenit o adevărată **școală de etnografie românească,** Elena Pop Hossu-Longin revine ades, inclusiv cu prilejul adunării generale jubiliare a Reuniunii, din 1911, cînd, sintetizînd rostul acestuia, spune: „Atelierul Reuniunei de țesături și cusături românești de la Orăștie concretizează aceste năzuințe și formează piatra unghiulară a celor 25 de ani"[60]. Tot cu acel prilej mărturisește intenția ca în anii următori să ia măsuri pentru lărgirea atelierului, astfel încît cu timpul să poată cuprinde „toate ramurile industriei noastre țărănești. Așa vom cultiva pe lîngă lucrurile țăsute și cusute, și încrestăturile în lemn, o artă proprie a poporului nostru, care s-a deprins de veacuri, și producînd lucruri uimitor de frumoase.

Aceste sculpturi meștere, în combinație cu țesături și cusături, ca mobilier și decorative a bisericelor și locuințelor noastre, vor forma problema activității viitoare a atelierului.

Tot așa vom preta atențiunea noastră industriei ceramice, stăruind ca olarii noștri să treacă frumoasele noastre motive la decorarea vaselor (...) sperăm a deschide și un curs de dantelărie, un curs de industrie cu care țărancele noastre se ocupă azi pe tot întinsul județului"[61].

Cu o nețărmurită dragoste pentru arta populară, dar și cu priceperea specialistului de profunzime, a istoricului de artă, Elena Pop Hossu-Longin arată că din timpuri patriarhale femeile române prelucrau cînepa, inul și lîna, producînd în timp de iarnă, prin hărnicia lor, toată îmbrăcămintea familiei și toată podoaba aleasă a casei lor. „Eșia din războiul simplu țărănesc, dimia albă, frumoasă de lînă, pentru haine trainice și higienice, pînza de in și cînepă pentru albiturile trebuincioase. Stîna dădea lîna, holda inul și cînepa. Erau lăudate și mult apreciate vechile țăsături din Ardeal, Banat și Maramureș, scoarțe, laibere și chilimuri (...) de o armonie de forme și colori desăvîrșite. Și ce stîrnește admirația noastră față de aceste țăsături antice, — scrie Elena Pop Hossu-Longin — este arta cu care meșterele țăsătoare (ale — n.n.) acelor vremuri știau să scoată din buruiene și scoarță de copaci, acele colori minunate, cu cari văpseau lîna și tortul lor. Ce păcat că azi (în 1911 n.n.), aproape nu mai sînt cunoscute acele văpseli admirabile întrebuințate de străbunele noastre"[62].

Ca un veritabil animator cultural, autoarea articolului stăruia pe lîngă sătencele noastre să nu părăsească motivele bătrînești „de o clasică frumusețe", înlocuindu-le cu „pocituri urîte", reproduse după tiparuri moarte

59. Idem, **ibidem.**
60. Idem, II. **Reuniunea femeilor române din județul Hunedoarei. 10. Vorbirea de la adunarea generală jubiliară,** în **Op. cit.,** p. 35.
61. Idem, **ibidem,** p. 36.
62. Idem, **Deosebite. 7. Despre industria noastră țărănească,** în **Op. cit.,** p. 112; vezi și „Gazeta Transilvaniei", 13/26 decembrie 1911.

https://biblioteca-digitala.ro

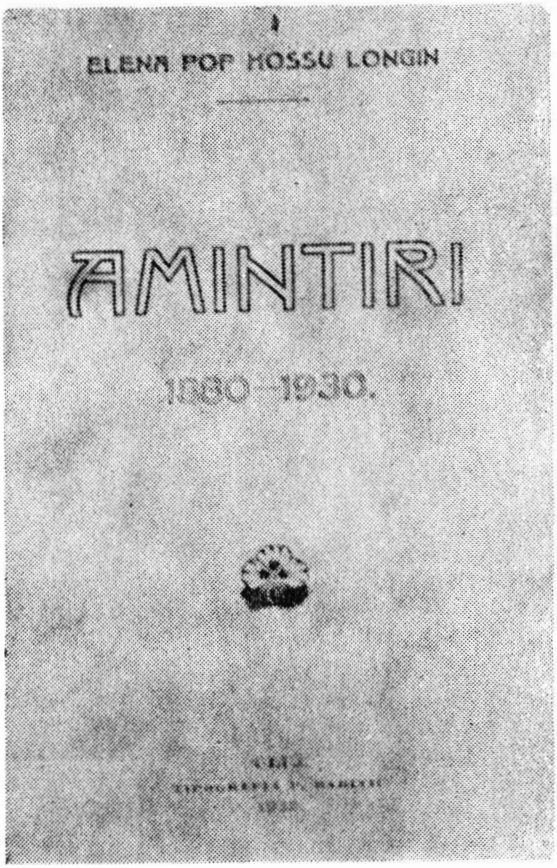

„Amintiri" — culegere de articole publicate între 1880—1930.

cu care unii oameni cutreieră satele. „În chipul acesta (...) ar ieşi la iveală minuni de frumuseţi, cari zac şi cari ar face mîndria noastră legitimă, documentînd gustul ales şi estetic al poporului nostru"[63].

Femeii române autoarea îi dedică un adevărat imn de slavă, pentru talentul şi vrednicia ei, care de veacuri ne-a păstrat un inestimabil fond spiritual, exprimat în arta populară, în folclor. Iată ce scrie Elena Pop Hossu-Longin în acest sens: „Ţăranca română e depozitara cea mai clasică a conservatorismului nostru naţional, e deci vrednică această vestală a neamului de tot interesul nostru cald. Ea ne-a cultivat pe lîngă vatra străbună, nu numai o artă fabuloasă, dar ne-a păstrat veacuri întregi moravuri şi datini frumoase, basme şi poveşti încîntătoare spuse în şezători cînd fusul sfîrîia sprinten doine şi cînturi duioase, cînd ţesea ori altea pînza ei pe lunca înflorită. **Totul, ce ne deosebeşte de alte neamuri, formează o forţă de rezistenţă a neamului nostru şi aceasta o datorim mare parte ţărancei române şi geniului ei creator şi conservator!"**[64].

În primele luni ale anului 1919, fiul cel mai respectat al văii Sălajului, preşedintele Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, venerabilul patriot George Pop de Băseşti îşi părăseşte pentru totdeauna cunoscuţii, prietenii, colaboratorii, propria fiică, fericit întru împlinirea idealului naţional. Soţii Elena şi Francisc Hossu-Longin revin pentru tot restul vieţii la Băseşti.

63. Idem, ibidem, pp. 113—114.
64. Idem, ibidem, p. 114.

https://biblioteca-digitala.ro

În aceste împrejurări, Elena Pop Hossu-Longin, neputînd participa la prima adunare generală a „Reuniunii femeilor române din județul (fost comitatul n.n.) Hunedoara", din cadrul fericit al României reîntregite, trimite pe adresa adunării o emoționantă scrisoare prin care, printre altele, își exprimă recunoștința față de Reuniune, care timp de 24 ani a distins-o cu

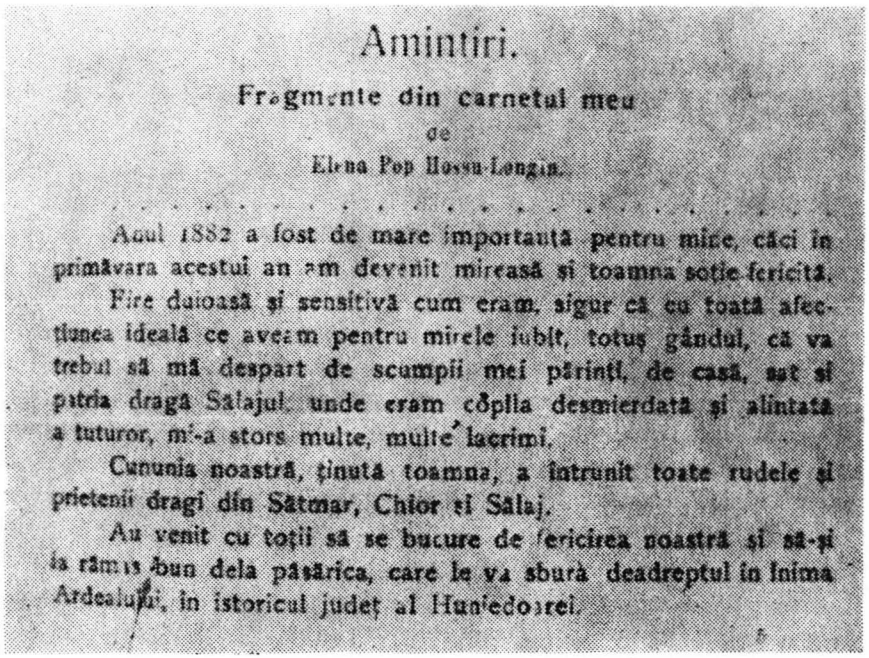

Amintiri.

Fragmente din carnetul meu

de

Elena Pop Hossu-Longin.

. . . . . .

Anul 1882 a fost de mare importanță pentru mine, căci în primăvara acestui an am devenit mireasă și toamna soție fericită.

Fire duioasă și sensitivă cum eram, sigur că cu toată afecțiunea ideală ce aveam pentru mirele iubit, totuș gândul, că va trebui să mă despart de scumpii mei părinți, de casă, sat și patria dragă Sălajul, unde eram copila desmierdată și alintată a tuturor, mi-a stors multe, multe lacrimi.

Cununia noastră, ținută toamna, a întrunit toate rudele și prietenii dragi din Sătmar, Chior și Sălaj.

Au venit cu toții să se bucure de fericirea noastră și să-și ia rămas bun dela păsărica, care le va sbura deadreptul în inima Ardealului, în istoricul județ al Hunedoarei.

Pagină din volumul de „Amintiri"

înalta funcție de președintă. „Întemeiată între nespus de grele împrejurări (. . .) **femeile române din marele județ al Hunedoarei au împlinit o misiune național culturală și caritativă, cînd au înființat Reuniunea lor** (subl. ns.)[65] scrie Elena Pop Hossu-Longin.

Totodată își exprimă convingerea că bravele românce din județul Hunedoarei vor fi și în viitor la datorie și că vor fi pururea santinele neadormite pentru a conlucra la consolidarea și înflorirea patriei. „Precum au adus toate jertfele în trecutul plin de jale și de lacrimi, le vor aduce cu dragă

65. Idem, II. Reuniunea femeilor române din județul Hunedoarei. 11. Scrisoarea mea, adresată adunării generale a Reuniunii ținută în Deva, la 27 sept. 1919, citită în plenul adunării, vezi Op. cit., p. 37; apărută și în „România liberă" din Deva.

https://biblioteca-digitala.ro

inimă, cu cea mai sfîntă însufleţire acum, cînd suntem nu roabele umile, ci cetăţenele libere ale României întregite"[66].

Elena Pop Hossu-Longin, sprijinind pînă la capăt acţiunile menite să ducă la emanciparea femei române, îşi aduce o importantă contribuţie atît la înfiinţarea în 1913 a **Uniunii femeilor române din Ardeal,** cu sediul la Braşov, cît şi la organizarea jubileului de 75 de ani al „Reuniunii femeilor

Moment festiv de la inaugurarea expoziţiei de etnografie şi artă populară a zonei Codru, organizată în casa „George Pop de Băseşti" (1. II. 1976).

române din Braşov" (în 1925), a „Asociaţiei româncelor din Satu Mare" (1926), ori a activităţii „Reuniunii femeilor române creştine din Cluj" (1927). Cu prilejul congresului de înfiinţare a „Uniunii femeilor române din Ardeal", Elena Pop Hossu-Longin aduce salutul tuturor reuniunilor de femei române din Austro-Ungaria, precum şi mulţumirile călduroase pentru convocarea acelui congres, „care este chemat a înfăptui îndrumări noi în viaţa Reuniunilor noastre, cu diferite scopuri filantropice şi culturale (...) de a îndruma năzuinţi răzleţe **spre scopuri unitare** (subl. ns.) pentru binele şi fericirea scumpului nostru neam românesc"[67].

66. Idem, **ibidem,** p. 38.
67. Idem, III. **Uniunea femeilor române din Ardeal.** 1. **Vorbirea rostită la Congresul Reuniunei femeilor române, ţinută la Braşov, la 17 iunie 1913.** Op. cit., p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

În preajma jubileului de 75 de ani de la înființarea „Reuniunii femeilor române din Brașov", în cadrul unui articol, Elena Pop Hossu-Longin recunoaște că fermentul miraculos care a produs întreaga organizație feminină din Ardealul de altădată a fost tocmai această asociație din Brașov, ale cărei ramificații erau străbătute de cele mai însuflețite tendințe, de a fixa în toate acțiunile lor „ideea națională", ori în cuvîntarea rostită la Brașov, cu prilejul jubileului, cînd Elena Pop Hossu-Longin spune : „În urma pildei lor au răsărit, în decursul anilor, toate Reuniunile noastre femeiești, cari în 1913 au format toate, laolaltă : **Uniunea femeilor române din Ardeal.** Sîntem fericite și răsplătite pentru tot trecutul nostru plin de jale și lacrimi, că ni s-a dat să serbăm această aniversare, în patria visurilor lor și ale noastre (. . .)"[68].

În „Calendarul Femeii" din Cluj, 1927, Elena Pop Hossu-Longin publică un articol, prin care evocă eroismul celor „opt sute de mii de mame" — care au rupt din inimile lor tot atîția eroi morți pe cîmpurile de luptă pentru înfăptuirea unirii din 1918. „România Mare ! Ce concepție măreață ești — scrie admiratoare Elena Pop Hossu-Longin — consfințită cu doruri înăbușite și lacrimi arzătoare alor multe sute de generații, cari au trăit și murit cu mirajul înfăptuirii Tale !"[69].

După părerea semnatarei, acestor mame eroine ar trebui să li se înalțe „un altar de închinare", deoarece au înțeles să dea pentru întregirea neamului „tot ce au avut mai scump și sfînt în lume, viața tînără a fiilor lor", iar aceste mame, care au știut crește asemenea eroi „sunt vrednice asemenea fiilor lor nemuritori să intre pe vecie pe cele mai strălucite pagini ale istoriei noastre"[70]. Și o propunere izvorîtă din cel mai fierbinte patriotism și respect pentru femeia-eroină : „Ar fi o neîntrecută inspirație a unui sculptor să eternizeze prin dalta sa măiastră chipul măreț al acestor mame, care ar întruchipa la fondarea statului nostru simbolul lupoaicei de la Roma eternă"[71].

Acesta ar fi tabloul succint dar semnificativ al activității Elenei Pop Hossu-Longin pentru a sublinia și dovedi prin fapte că femeia perioadei moderne a istoriei noastre, alături de bărbat, constituie o puternică forță socială, că aportul ei la întreaga viață economică, politică și socială nu poate fi trecut cu vederea.

---

68. Idem, III. **Uniunea femeilor române din Ardeal.** 3. **Cuvîntare rostită la Brașov cu prilejul jubileului de 75 de ani de la înființarea Reuniunei femeilor române din Brașov** (1925 — n.n.), **Op. cit.**, pp. 45—46.

69. Idem, IV. **Reuniunea femeilor române creștine din Cluj.** 1. **Opisute de mii de mame,** în **Op. cit.**, p. 49; vezi și „Calendarul Femeii din Cluj", 1927.

70. Idem, **ibidem**, p. 50.

71. Idem, **ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

III

„Voi fetelor şi nevestelor tinere, folosiţi la ţăsăturile, cusăturile şi chindrişelele voastre mostrele vechi şi străvechi din ornamentica noastră românească".

Propaganda culturală, sub diferitele ei aspecte, constituie dimensiunea permanentă a caracterului viu, mereu activ al acestei femei plină de farmec, aparţinînd unui popor în continuă luptă cu întunericul, cu starea de înapoiere din care spera să se izbăvească cît mai curînd. Atunci făcea apel la valenţele lui cele mai autentice, la bogăţia spirituală creată de milenii şi materializată în cultura lui populară.

Se ştie că începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în cadrul unor asociaţii culturale din Transilvania s-a desfăşurat o susţinută activitate de educare a adulţilor. Deşi tributară concepţiei iluministe, acest tip de educaţie a maselor depăşeşte modul declarativ şi utopic de abordare a problemelor, prin viziunea unor acţiuni practice, ancorate în realităţile sociale. În acest fel „Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român" (Astra), organizaţie culturală a burgheziei române, înfiinţată la Sibiu, în 1861, a desfăşurat un amplu şi multilateral program de educaţie a maselor şi de îmbunătăţire a stării lor materiale prin înfiinţarea şi organizarea de case naţionale (cămine culturale), biblioteci, cooperative, societăţi de asigurare, expoziţii, concursuri, serbări etc. Astra şi-o continuat activitatea şi după 1918, în cadrul statului naţional unitar, împlinindu-şi marele ei rol timp de aproape nouă decenii. Prin aceste căi, asociaţia stabileşte un contact permanent între pătura intelectuală, alcătuită din profesori, învăţători, preoţi, jurişti, medici, agronomi, suljbaşi ieşiţi din mediu sătesc şi masele mai ales ţărăneşti[72].

După împlinirea idealului naţional din decembrie 1918, Elena Pop Hossu-Longin, revenită pe plaiurile natale, deşi la o vîrstă înaintată, în cadrul „Astrei" — desfăşoară o largă şi sistematică activitate de emancipare şi luminare a ţăranilor din zona Codrului, abordînd în cadrul unor manifestări culturale expuneri pe teme ştiinţifice, de literatură şi artă, de istorie, pedagogie etc., îndemnîndu-i totodată să-şi constituie biblioteci (numite atunci poporale), să-şi trimită copiii la şcoală, să păstreze tradiţiile locale, portul, dansul şi cîntecul popular românesc.

Astfel, la 2 august 1925, cu prilejul adunării generale a „Despărţămîntului ASTRA din Băseşti", vorbeşte locuitorilor din satul Sălsig despre „Portul românesc şi industria de casă", amintind că străbunele noastre, matroanele romane, erau de o proverbială căsnicie şi de-o sîrguinţă care se întrecea cu aceea a albinelor, că pînă bărbaţii erau duşi la lupte grele

72. Ion Orghidan, **Consideraţii privind tipologia structural-istorică a educaţiei de masă**, în „Revista de pedagogie", Anul XXI, mai 1972, pp. 97—98.

https://biblioteca-digitala.ro

Aspect de interior.

Costum femeiesc din zona Codru.

să apere graniţele vastului imperiu, ori munceau ca agricultori ţarinele, femeile romane îngrijau de gospodăria casei, creşteau eroi şi eroine din copiii lor. „Şi aceasta nu e doar poveste, sau legendă — argumentează conferenţiara — ci adevăr istoric, pe care îl susţin pietrile scoase din pămînt (...) cari ne înfăţoşează pe vechile romane cu furca la brîu, sau ţăsînd pînza în război întocmai ca şi strănepoatele lor de azi. Eu încă port pe deget o astfel de piatră — declară Elena Pop Hossu-Longin —, care înfăţoşază o romană cu furca la brîu, aflată la Moigrad, vechiul Porolissum"[73].

Şi de la sine înţeles, continuă Elena Pop Hossu-Longin, pe acele vremuri nu erau fabrici de vopsele. Boielile (adică vopselile n.n.) pe care le întrebuinţau vechile romane la cusăturile lor erau făcute din plante şi coji de copac „şi de aceea se numeau aceste boieli vegetale"[74].

A urmat vijelios decăderea Imperiului roman, dar din ruină şi cenuşă s-a renăscut, ca pasărea Phoenix, pe creştetul Carpaţilor prin femeia română — arată conferenţiara —, care fidelă tradiţiilor „a ştiut să lege uneori prezentul trist cu trecutul glorios (...) să consemne în sanctuarul

73. Elena Pop Hossu-Longin, Portul românesc şi industria de casă. Vorbirea mea ţinută la 2 august 1925, în comuna Sălsig, jud. Sălaj, cu ocaziunea adunării generale a „Despărţămîntului Băseşti". Op. cit., p. 74.
74. Idem, ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

căsniciei sale cînturile vitejești (...), legendele istorice (...), renăscînd iară în Dacia Felix de odinioară pe toți frații de o limbă și o lege. Pe vechile confinii (hotare n.n.) militare la Bistrița, Năsăud, Banat, Tulgheș, apoi Săliște, Bran, Zăgujeni, precum aproape în tot interiorul Ardealului vedem frumoasa noastră îmbrăcăminte românească —, neștirbită și neatinsă de influențe străine"[75]. Numai periferiile și-au pierdut specificul, adică acolo unde lupta cu deznaționalizarea a fost mai grea. De aceea Elena Pop Hossu Longin cere femeilor din Sălsig să păstreze furca și războiul, autenticul port popular, deoarece „streinii, cari vin să viziteze țara noastră, rămîn încîntați și uimiți de tablourile frumoase ce li se prezintă ochilor văzînd îmbrăcămintea fermecătoare a țăranilor noștri"[76].

În final, un călduros îndemn: **„Voi fetelor și nevestelor tinere, folosiți la țăsăturile, cusăturile și chindrișelele voastre mostrele vechi și străvechi din ornamentica noastră** românească. Lăsați tipurile pocite cu cari streinii vă storc banii pe la tîrguri, nu mai coaseți pe pînzele voastre păseri și alte figuri urîte, ci reveniți la altițele, sălbănașii și puișorii românești cari în întregime și derivatele lor prezintă o variație de motive și culori cu cari îmbrăcîndu-Vă veți fi tot atîtea zîne frumoase și încîntătoare"[77].

În prima parte a expunerii susținută la Băița (astăzi Băița de sub Codru), în vara anului 1929, Elena Pop Hossu-Longin face o succintă, dar semnificativă prezentare a istoricului Astrei, a scopurilor urmărite de această organizație culturală. Printre altele, încercînd să-i lămurească pe auditori asupra genezei „Astrei" arată că înaintașii noștri și-au dat perfect de bine seama că între împrejurările grele în care stătea neamul nostru „pe acele vremuri de vrăjmășească stăpînire (...), trebuie să aprindă o făclie care să lumineze cu razele învățăturilor bune și folositoare poporul românesc (...), care era copilul nimănui și care singur era sortit în Europa să fie stăpînit de patru dominațiuni străine de neamul și credința sa strămoșească"[78].

Acești înaintași ai noștri cu mari jertfe și greutăți au înființat „Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului românesc", cu alte cuvinte — arată Elena Pop Hossu-Longin — „s-a alcătuit o societate, care să îngrijească scrisul și învățămîntul poporului nostru, înființînd și susținînd școli românești, unde dascălii noștri bătrîni erau apostolii și îndrumătorii credinței și ai deșteptărei poporului și cari îngrijeau ca niște mucenici de odraslele lui, să nu fie răpite de către hainul dușman stăpînitor"[79].

După ce se prezintă ca reprezentantă a acestei prestigioase organizații, îi îndeamnă pe auditori să dea ascultare învățăturilor și năzuințelor sale, sfătuind cetățenii acestei localități să-și trimită copiii la școală „ca apoi prin învățătura primită acolo să fie plugari harnici, cetățeni luminați și

75. Idem, **Ibidem**, pp. 76—77.
76. Idem, **Ibidem**, p. 77.
77. Idem, **Ibidem**, p. 78.
78. Idem, **Vorbirea mea ținută în comuna Băița, jud. Sălaj, în vara anului 1929**, în **Op. cit.**, p. 80.
79. Idem, **Ibidem**, p. 81.

https://biblioteca-digitala.ro

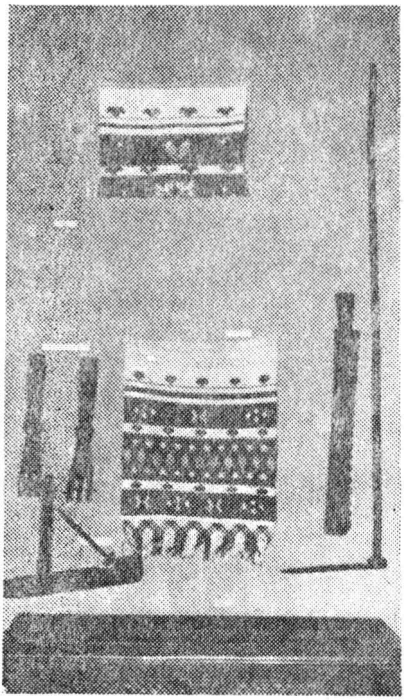

Țesături populare din zona Codru.

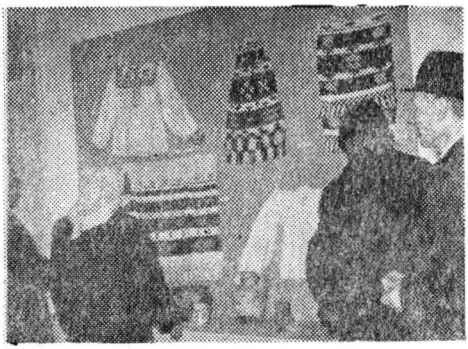

Vizitatori la Muzeul etnografic și de artă populară din Băsești.

soldați viteji, cari la rîndul lor să apere țara noastră de orice năvălire dușmană, ca hotarele ei eluptate (cucerite n.n.) cu atît sînge eroic să fie pe vecie neclintite"[80].

Îi îndeamnă mai departe, ca în toate manifestările vieții — bărbați, femei deopotrivă — să fie întru îngrijirea casei, a grădinei, a îmbrăcămintei familiei, să pună la o parte bani albi pentru zile negre. Totodată transmite localnicilor „cîteva cărticele", prin care se pune baza unei biblioteci poporale locale. „Aceste cărticele — spune Elena Pop Hossu-Longin — scrise pe graiul poporului de scriitorii noștri vă vor da îndrumări folositoare pentru multe lucruri bune și frumoase"[81].

În anul următor, Despărțămîntul Băsești al Astrei își ține adunarea generală în localitatea Asuaju de Jos. Susținînd și cu acel prilej o conferință, Elena Pop Hossu-Longin — mărturisește că a adus tot sufletul și toată dragostea celor trimiși de cea mai veche societate culturală „Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român", întemeiată de înaintași în urmă cu șaptezeci de ani în împrejurări deosebit de grele, că acest focar de cultură, aprins de cei mai de seamă fii ai neamului nostru, a stat în acest răstimp în neîntreruptă legătură cu poporul de

80. Idem, ibidem, p. 82.
81. Idem, ibidem, p. 83.

https://biblioteca-digitala.ro

la țară"[82]. Faptul că avem astăzi o țară frumoasă, că azi sîntem cetățenii liberi ai României Mari — spune Elena Pop Hossu-Longin — mare parte se datorează și acestei asociațiuni.

Cu privire la agricultorii români, arată „că aceștia au fost pururea muncitorii harnici ai gliei", numai că sudoarea feței lor o foloseau străinii, în timp ce ei se mulțumeau „cu un bruj de mămăligă (...)"[83]. Mult a contribuit poporul român la strălucirea Vienei și a Budapestei — spunea Elena Pop Hossu-Longin — căci tot ce producea brațul său harnic se ducea în Austria și Ungaria, căci pasărea cu două capete era pururea flămîndă și în veci n-o puteai sătura îndeajuns.

„Acum — continuă Elena Pop Hossu-Longin — să ne ațintim ochii spre București, capitala țării noastre ,cu gîndul sfînt și curat s-o înălțăm pe aceasta la mărire și strălucire, prin virtutea noastră românească (...). Am muncit atîtea veacuri pentru interese străine, hai să muncim acum cu puteri îndoite pentru Patria noastră dulce România Mare"[84]. Iată sfaturi, îndemnuri venite din partea unui suflet mare, cu dragoste nețărmurită pentru glia străbună, pentru patria abia reîntregită, în care „sunt încă de înlăturat multe greutăți și necazuri" — cum pe drept cuvînt recunoaște semnatara acestor rînduri.

După această incursiune în trecutul istoric al Transilvaniei, în peisajul politic mai general al României reîntregite, trece la probleme de interes local, vorbind țăranilor despre rosturile muncii, ca un criteriu al progresului social, despre pericolul unor secte religioase pentru educația științifică a oamenilor, despre importanța școlii pentru luminarea poporului. „Să îmbrățișăm și îndrăgim școalele revărsătoare de lumină și știință — arată conferențiara — căci în prezent și viitor numai popoarele culte se vor putea afirma"[85]. Continuă cu sfaturi gospodărești precum : „Să fim agricultori harnici și sîrguincioși muncind din ce în ce mai bine ogoarele noastre ; să ne umplem grădinile cu pomi aleși și legume bune și sănătoase ; să creștem vite și galițe (păsări de curte — n.n.), frumoase ; să ne împodobim dealurile cu vii iar în jurul casei să sădim cît mai multe flori"[86]. Îndeamnă bărbații să fie cetățeni cinstiți și cu demnitate, făcînd din piepturile lor zid de apărare contra tuturor dușmanilor țării.

În cadrul conferinței din localitatea Odești, Elena Pop Hossu-Longin expune un tablou de sinteză al activității „Astrei", pentru ca țăranii de aici să înțeleagă rosturile cele mai profunde ale acestei organizații transilvănene.

Redăm și noi această strălucită operație de sinteză istorică. Referindu-se la „Astra", Elena Pop Hossu-Longin spune : „Ea a întemeiat burse pentru fiii noștri, să poată învăța carte, ca apoi ca intelectuali ai neamului să fie conducătorii firești ai poporului din care făceau parte. Ea se

82. Idem, **Conferința mea ținută în comuna Asuaju de Jos, jud. Sălaj, cu prilejul adunării generale a „Despărțămîntului Băsești", în anul 1930**, în **Op. cit.**, p. 84.
83. Idem, **ibidem**, p. 85.
84. Idem, **ibidem.**
85. Idem, **ibidem**, p. 86.
86. Idem, **ibidem.**

https://biblioteca-digitala.ro

introducea pe toate căile posibile în mijlocul plugarilor noştri cu învăţături înţelepte pentru toate trebuinţele lor, ca să poată fi agricultori harnici şi fii devotaţi şi însufleţiţi ai neamului românesc. Toate năzuinţele Astrei erau îndreptate ca conştiinţa noastră naţională să fie pururea trează şi neadormită, pentru ca ceasul mare al eliberării din jugul străinului să ne afle români întregi, pe deplin pregătiţi de misiunea înălţătoare (...) în ţara făgăduinţei, România Mare"[87].

Naţiunea, ideea naţională, conştiinţa naţională erau la ordinea zilei şi atunci, ca şi acum.

La Odeşti, printre altele, Elena Pop Hossu-Longin abordează problema conştiinţei naţionale, definind-o ca fiind „cel mai sfînt sentiment în care se comprimează toată structura unui popor mîndru de trecutul, prezentul şi viitorul său. Toate acţiunile mari ale unei naţiuni trebuie să poarte timbrul ei de consacrare"[88].

Trăind mulţi ani în mediul rural, printre ţărani, Elena Pop Hossu-Longin le-a intuit, în nenumăratele întîlniri la hora satului, ori în lungile şezători de iarnă, bucuriile şi necazurile, frămîntările sufleteşti, aspiraţiile cele mai sfinte, deseori exprimate în cîntecele populare, în folclor.

Dintre producţiile folclorice, Elena Pop Hossu-Longin se opreşte la cele mai semnificative, manifestînd un adevărat cult pentru doina românească, în care vede o „comoară miraculoasă" ce răsună la şezători iarna, la nunţi şi ospeţe, în lanurile de grîu auriu la seceriş, în munţii falnici „unde păstori şi păstoriţe îşi pasc turmele de cîrlani şi mioriţe", la culesul viitor toamna „jelind frunza îngălbenită"...[89].

Cu o mare putere de sinteză, la baza căreia semnalăm un accentuat spirit de observaţie, îmbinat cu o cunoaştere aprofundată a realităţilor sociale, contemporane ei, autoarea defineşte doina într-o modalitate care ar putea rămîne clasică în literatura română. Pentru valoarea ei ştiinţifică şi emoţionantă o redau integral: „Doina e expresia dorului, jalei şi veselici, trecînd apoi de la lirism fulgerător la acorduri eroice şi haiduceşti, reprezentînd prin gamele fără sfîrşit întreg sufletul românesc. Ea ne-a fost talismanul sfînt în toate timpurile şi ne-a trecut victorioşi peste momentele noastre tragice ori de înălţare. Vibrează în piepturile noastre neîncetat, de cînd calcă român pe plaiurile strămoşeşti, şi pururea vie va rămînea, căci românul şi doina lui sînt nedespărţite pentru vecie"[90]. Adunate la un loc, doinele „poporale" pot să stea la baza muzicii noastre clasice; „toate popoarele culte îşi fac o mîndrie naţională din cînturile lor cultivîndu-le şi preţuindu-le ca pe un scump tezaur"[91].

---

87. Idem, **Ideea naţională, Conferinţa pe care am ţinut-o în comuna Odeşti, judeţul Sălaj, Op. cit.**, p. 87.
NOTĂ: Localităţile exemplificate aici — Băseşti, Sălsig, Báiţa (de sub Codru), Asuaju de Jos, Odeşti, în prezent fac parte din judeţul Maramureş. Elena Pop Hossu-Longin a ţinut conferinţa şi în alte localităţi, ca de pildă Şimleu Silvaniei, Nadişul Român ş.a., în prezent aparţinătoare de judeţul Sălaj.
88. Idem, **ibidem**, p. 88.
89. Idem, **Doina românească, Op. cit.**, p. 51.
90. Idem, **ibidem**, pp. 51—52.
91. Idem, **ibidem**, p. 52.

https://biblioteca-digitala.ro

Din vasta-i activitate publicistică şi editorială aflăm lucruri demne de reţinut şi despre alte activităţi culturale. Aşa, de pildă, dintr-un articol apărut în „Înfrăţirea Românească", din Cluj, aflăm date importante despre prima tipografie românească, denumită „Minerva", înfiinţată la Orăştie, în judeţul Hunedoarei, aparţinînd lui Petru P. Bariţiu, nepotul lui George Bariţiu. În jurul acestei tipografii s-a desfăşurat o grupare literară, „care întruchipa tot zbuciumul sufletelor româneşti din judeţul Hunedoarei", în cadrul căreia activa şi fruntaşul transilvănean Ion Mihu. Aici îşi tipărea Ion Moţa gazetele şi calendarele sale.

Mai tîrziu, în 1904, Petru P. Bariţiu deschide o altă tipografie, la Cluj, denumită „Carmen", care „s-a susţinut cu demnitate (...) în decursul anilor, vărsînd lumină, în formă de mii de cărţi, broşurele şi gazete scrise pe graiul poporului. Cărticelele de la tipografia „Carmen" au pătruns pînă în cele mai umile sate şi cătune, înviorînd sufletele obidite ale plugarilor noştri, trudiţi şi necăjiţi în mii de forme"[92].

Cînd scriitorul şi pedagogul Petre Dulfu împlinea 71 de ani, Elena Pop Hossu-Longin îi trimite o călduroasă scrisoare de felicitare din conţinutul căreia aflăm cîteva lucruri interesante şi demne de reţinut de către cei ce răspund de destinele istoriei literaturii române : „Cu duioşie îmi aduc aminte de timpul cînd — scrie autoarea —, ca tînăr student, petreceaţi vacanţa în mijlocul nostru, în casa fericitului meu părinte din Băseşti. Au fost vremuri frumoase acele, pe lîngă tot zbuciumul sufletelor noastre, căci idealul sfînt, al ideii naţionale, ne da tărie să suportăm toată urgia dezlănţuită în contra noastră de către foştii opresori"[93]. Referindu-se apoi la meritele sale literare, ea continuă : „Discipol transcarpatin al marelui Alecsandri, ne turnaţi mîngîiere şi alinare în suflete, în toiul luptelor grele, îndreptînd privirile noastre mereu spre Carpaţi, de unde avea să vină odată vulturul român în zbor năvalnic, să cucerească şi să întemeieze pe vecie ţara făgăduinţei. Ce-a visat Poetul tînăr, iată azi înfăptuit, prin ostăşeasca virtute a gloriei române. De aceea, noi generaţia acelor vremuri, vă păstrăm o legitimă şi profundă recunoştinţă"[94].

În anul 1940, anul morţii sale, auzind de preocupările profesorului universitar George Fotino pentru organizarea „Muzeului Golescu", îi trimite o scrisoare prin care, după ce se prezintă şi îşi exprimă satisfacţia pentru lectura recentei opere a susnumitului profesor (G. Fotino, **Din vremea Renaşterii naţionale a Ţării Româneşti, Boierii Goleşti,** Bucureşti 1939), îl încurajează în bunele sale intenţii, astfel : „Încoronaţi Domnule profesor, opera Domniei Voastre frumoasă, prin a înălţa la adevărata lui valoare acest loc consfinţit de atîtea fapte strălucite, din trecutul neamului nostru. Zguduiţi pe toţi cei cari îi priveşte să-şi facă datoria faţă de un monument istoric, care închide în sine povestea neamului"[95].

92. Idem, **Tipografia „Carmen" din Cluj**, Op. cit., pp. 138—142.
93. Idem, **Scrisoare adresată D-lui prof. P. Dulfu, Băseşti, 30 aprilie 1927**, Op. cit., p. 137.
94. Idem, **Ibidem**, p. 138.
95. Vasile Novac, **Despre începuturile muzeului Goleşti**, în „Muzeum", **Studii şi comunicări de istorie şi etnografie**, Goleşti — Argeş, 1974, p. 162.

https://biblioteca-digitala.ro

Această încurajare nu este întîmplătoare. Ea izvorăşte dintr-o gîndire mult mai profundă, cu implicaţii directe asupra viitoarelor generaţii, a căror educaţie patriotică trebuie făcută prin exemplul neîntinat al precursorilor, căci scrie Elena Pop Hossu-Longin, la cei 78 de ani ai săi : „Este un nepreţuit aport de lumină, pentru ca fii(i) aceluiaş(i) neam să cunoască, pe acei precursori, cari au luptat şi suferit pentru un ideal mare şi sfînt, închegarea neamului românesc"[96].

Abordînd o variată gamă de probleme economice şi sociale, pe parcursul a mai bine de o jumătate de veac, Elena Pop Hossu-Longin s-a dovedit a fi o personalitate de mare prestigiu a intelectualităţii feminine din ţara noastră. De altfel, evocîndu-i personalitatea, cu prilejul morţii sale, fostul preşedinte al Despărţămîntului „Astrei" Sălaj scrie : **„Fără îndoială că cel mai de seamă merit al Elenei Pop Hossu-Longin stă în faptul că ea a fost una dintre cele mai înflăcărate şi mai devotate reprezentante ale feminismului românesc din Transilvania"**[97]. Aceasta o dovedeşte şi faptul că numeroasele sale intervenţii, articole şi cuvîntări au fost publicate în cele mai prestigioase ziare şi reviste ale vremii, printre care : „Tribuna", „Gazeta Transilvaniei", „L'independence Roumaine", „Arad és Vidéke", „Uniunea femeilor române din Iaşi" (înainte de Unire), „Universul", „Orientul Român", „Transilvania", „Înfrăţirea Românească", „Biruinţa", „Sălajul", „Meseşul" ş.a. (după Unire).

Cititorul va înţelege însă că această puternică personalitate feminină a avut şi limitele sale, unele impuse de mediul în care a crescut, de condiţiile sociale şi politice în care s-a format şi a activat înainte şi după Unire. Un iz de religiozitate străbate unele din articolele sale, lipsă de consecvenţă în altele, o gîndire politică ce nu a putut străbate dincolo de barierele oficiale ale clasei din care făcea parte.

Astfel, nu a intuit şi nu a înţeles noua forţă socială care se ridica vertiginos pe arena politică naţională şi mondială — proletariatul industrial —, şi care avea menirea de a conduce pînă la capăt măreţele idealuri ale înaintaşilor, de bunăstare şi fericire a popoarelor, inclusiv a poporului român.

În problema emancipării, nu de puţine ori susţinea idei contradictorii, ca de pildă în articolul „În chestia feminină", în care după expresia de-a dreptul revoluţionară, „Trebuie să amuţească toţi scepticii, cari admiteau un rol secundar sexului femeiesc, în societatea omenească", vine cu idei limitative, precum : (...) „Ţin însă ca o mare nenorocire pentru un popor tînăr, în formaţiune, dacă sguduim sanctuarul familiar(l) şi încercăm să scoatem pe mama şi soţia română în arenele luptelor sociale şi politice", ori de a rezerva carierele pur ştiinţifice şi artistice „numai talentelor extraordinare şi nu la toate cele de duzină"[98].

În aceste limite, Elena Pop Hossu-Longin nu s-a abătut niciodată de la ceea ce înseamnă o dragoste sinceră şi militantă faţă de poporul din care s-a

96. Idem, Ibidem.
97. L. Ghergariu, **Elena Pop Hossu-Longin (1862—1940)**, în revista „Transilvania", Buletin de tehnică a Culturii, nr. 5—6, anul 71, septembrie—decembrie, Sibiu, p. 164.
98. Idem, Deosebite. 10. În chestia feminină, Op. cit., pp. 121—126.

https://biblioteca-digitala.ro

născut, față de omul simplu și modest, dar de bun simț, de la țară, producător al atîtor valori materiale și spirituale, păstrătorul celor mai autentice tradiții populare.

Aceasta este, credem noi, un motiv suficient pentru ca viața și activitatea Elenei Pop Hossu-Longin, alături de a prestigiosului său tată, să se bucure de toată considerația generațiilor de azi și de mîine. Muzeul de etnografie al zonei Codru, din județul Maramureș, amenajat în casa restaurată a părinților săi, constituie, credem, un omagiu de recunoștință străduinței de pionierat depusă de Elena Pop Hossu-Longin pe terenul atît de important al valoroasei creații populare, al emancipării femeii, al făuririi și desăvîrșirii unității statale a poporului român.

ELENA POP HOSSU-LONGIN, ESQUISSE MONOGRAPHIQUE

— *Résumé* —

L'auteur présente succinctement la vie et l'activité d'Elène Pop Hossu-Longin, la fille du devancier patriote George Pop de Băsești. Née à Băsești, en 1862, elle vit longtemps à Deva, dans la contrée de Hunedoara. Elle est décédée le 15 mai 1940, étant enterrée dans le cimetière de Băsești.

A l'exemple de son père, Elena Pop Hossu Longin développe pendant toute sa vie une ample activité politique et publiciste dans l'intérêt de la nation roumaine, une soutenue activité culturelle et scientifique parmi les paysans. Elle est une combattante enthousiaste pour l'émancipation de la femme.

La première organisation féminine, à la fondation de laquelle Elena Pop Hossu-Longin a participé activement, a été celle des femmes de Simleu Silvaniei, en Sălaj, en novembre 1881, par les soins de laquelle ont fonctionné deux écoles pour les fillettes.

La deuxième organisation féminine qu'elle a présidée pendant un quart de siècle, a été la Réunion des femmes de Orăștie, fondée en octobre 1886, par l'intermédiaire de laquelle ont été mises les bases du premier atelier pour le confectionnement des costumes nationaux. Auprès de cet atelier a été créée une véritable école d'ethnographie roumaine.

Plus tard, en 1913, elle déploie une riche activité pour fonder „L'Union des femmes roumaines de Transylvanie" ainsi que pour populariser le génie roumain dans les grands centres européens.

En évoquant sa personnalité à l'occasion de sa mort, l'ancien président du Despărțămîntului Astrei, Sălaj, écrit „Le plus grand mérite d'Elena Pop Hossu-Longin consiste sans doute en cela qu'elle a été une des plus ferventes et dévouée représentantes du féminisme roumain de Transylvanie". En vertu de ce mérite, l'auteur considère que la vie et l'activité d'Elena Pop Hossu-Longin doit jouir de l'estime de toutes les générations.

https://biblioteca-digitala.ro

PROFESORUL DR. DOCENT FLORIAN ULMEANU (1903—1973)

GHEORGHE CRIȘAN

Mi-am propus să evoc personalitatea unui savant nu pentru a aduce contribuții de valoare la inventarierea operei sale recunoscute și elogiate de specialiștii din țară și de peste hotare, premiate în 1936 de Academia de Medicină a Franței, în 1970 de Federația de Medicina Sportului din Italia, ci pentru a încerca să integrez această personalitate și în cuprinsul culturii și civilizației maramureșene.

Am la îndemînă, în acest scop, bogate informații de care nu-mi permit să mă folosesc integral, dar — mai ales — am calitatea de martor, de contemporan al unei efervescențe sociale a cărei consemnare mă copleșește ori de cîte ori o încerc.

Urmărim cu entuziasm și satisfacție ascensiunea comunei Ulmeni din județul nostru spre urbanizare, ascensiune azi obligatorie datorită poziției sale geografice, dar mai ales condițiilor sociale create.

Deși a devenit pe cît de adevărată pe atît de stereotipă exprimarea că o localitate e de nerecunoscut astăzi celor ce o revăd după o perioadă mai lungă de timp, nu putem să o ocolim nici în cazul Ulmenilor ținînd seama de subiectul ales. Incontestabil însă, în afara factorilor de progres specifici zi-

https://biblioteca-digitala.ro

lelor noastre, la temelia realizărilor stau la loc de cinste și începuturile, acele începuturi entuziaste care au adunat oamenii ca să se ridice unii pe alții spre idealuri generoase.

Poate anii noștri tineri, poate fierberea limpede din jurul nostru, a celor ce am descins spre adolescență în deceniul ce a urmat terminării primului război mondial, a întregirii naționale, ne purtau pașii spre minunății de gînd și faptă. Poate așa era pretutindeni, dar noi la Ulmeni l-am avut în toate vacanțele școlare și concediile și pe tînărul student și apoi doctor Florian Ulmeanu cu armata de încă cinci frați mai mici, care ne-au știut canaliza efluviile spre realizări.

A adunat în jurul său tineretul din comună și din satele învecinate, țărani, elevi, studenți, înființînd încă în 1923 Societatea culturală „Tinerimea din Ulmeni și jur". Modestă și demnă, ca și denumirea și inițiatorul ei, constantă în urmărirea unor țeluri generoase, societatea a realizat, fără sprijinul oficialităților, între cele două războaie mondiale, clădirea unui cămin cultural, ridicarea unui monument în amintirea eroilor din primul război mondial, un început de muzeu și bibliotecă, baie populară, popicărie, alte amenajări sportive, dar mai ales a crescut o generație de tineri dornici de progres, care s-a putut valorifica cu succes după Eliberare formînd cadre de nădejde ale partidului și patriei noastre socialiste.

Activînd concomitent în cadrul ASTREI, care își desfășura tradițională operă de culturalizare a maselor, Florian Ulmeanu era inițiatorul și motorul tuturor acțiunilor întreprinse de societatea „Tinerimea..." Cînd nu putea fi prezent în comună urmărea prin corespondență activitatea, intervenea acolo unde se iveau greutăți și mai ales își dubla activitatea prin frații mai mici, unii încă în comună, alții pe la școli. Impresionant pe această linie ni se pare cazul fratelui imediat următor ca vîrstă, Ioan, care, după ce și-a luat doctoratul în drept — ce oferea tinerilor o viață de belșug în orașe — a rămas în comună ca simplu notar, spre a putea urmări, ajuta și realiza practic țelurile generoase. Ulmeniul a devenit un centru al comunelor și satelor de pe valea Someșului, al celor de sub Codru ca și al celor de „peste apă" pînă în Chioar.

Începînd din anul 1946, în condițiile vieții noi, libere, același Florian Ulmeanu, de astă dată cu concursul organelor locale de partid și de stat, a inițiat un program și a pus la punct intemeierea unei școli pentru sătence cu profil de îndrumătoare sanitare, o țesătorie, o secție pentru colectarea și uscarea plantelor medicinale, cursuri sanitare, de bibliotecari, de cooperație ș.a.

În august 1973, tot din inițiativa lui Florian Ulmeanu, a avut loc o întîlnire a „fiilor satului". Întîlnirea s-a organizat pe cîmp, la marginea comunei, într-o atmosferă sărbătorească dominată de sentimentul împletirii vechiului cu noul, a regretelor și veseliei pentru ceea ce a fost și ceea ce vine. Spre mirarea participanților obișnuiți cu respectarea programului, festivitatea aceasta nu a început la ora anunțată. Nu putea începe fără prezența aceluia care a inițiat-o, a doctorului Ulmeanu. După un ceas de aș-

https://biblioteca-digitala.ro

teptare, de la prezidiu s-a citit o scrisoare abia sosită, în care anunța că nu poate veni de la București fiind bolnav. Era întradevăr atît de bolnav încît peste două luni, la 30 octombrie 1973, ne-a părăsit pentru totdeauna, fiind condus la cimitirul militar Ghencea din București de personalități de seamă ale științei.

Florian Ulmeanu, acțiunile social-culturale inițiate și organizate în această parte a județului timp de cinci decenii reprezintă, incontestabil, trepte pe care oamenii s-au ridicat spre zidirea orașului Ulmeni de mîine, a omului nou constructor al socialismului de azi ; reprezintă momente ale civilizației și culturii maramureșene.

Dar Florian Ulmeanu este revendicat ca somitate medicală de întreaga țară și — nu exagerăm — de întreaga lume științifică. Latura aceasta a personalității sale a fost și va fi în continuare obiectul unor studii și monografii competente. Mă voi strădui să consemnez ceea ce îmi stă în putință, mai ales în limita unor informații biografice.

Născut în comuna Ulmeni, județul Maramureș, la 3 noiembrie 1903, din familie de țărani, după absolvirea școlii primare în comună, își face studiile liceale la Liceul „Gh. Șincai" din Baia Mare, iar în anii 1922—1927 cursurile Facultății de medicină din București. În anul următor studiază la școala specială de ofițeri sanitari și, concomitent, în anii 1928—1932 cursurile Institutului superioar de educație fizică, obținînd și titlul de licențiat al ecestui institut.

Distingîndu-se în profesiune și fiind atras în mod special de problemele educației fizice și sportului, participă la mai multe cursuri de specializare. Astfel :

În 1930, la școala superioară de educație fizică din Berlin.

În 1931, curs de fiziologia muncii și orientarea profesională la Paris. În acest an, 1931, a prezentat la Societatea de biologie din Paris prima sa lucrare de biologie aplicată „Influența antrenamentului asupra modificării cronaxiei în cursul exercițiului fizic", continuînd-o apoi cu „Modificările cronaxiei în timpul antrenamentului de lungă durată".

În anul 1932, acest tînăr medic înconjurat de un grup de entuziaști — azi nume prestigioase ale științei medicale cum este acad. Ștefan Milcu — a fondat societatea și revista „Medicina educației fizice și sportului", organ militant de afirmare a noii discipline în țară și peste hotare.

Acordîndu-i-se de către Oficiul Național de Educație Fizică o bursă de studii pentru specializare la Paris, în anii 1934—1936 studiază la catedra de fiziologie a profesorului J. Lapique și laboratorul de fiziologie aplicată al profesorului H. Longier de la Sorbona, realizînd și lucrarea „Efortul voluntar și cronaxia", în urma căreia Universitatea din Paris îi conferă titlul de doctor în științe, iar Academia de Medicină a Franței premiul Boulard pe anul 1936.

Dintre numeroasele lucrări de specialitate apreciate în țară și peste hotare menționăm „Investigații făcute în neurodinamica cerebrală a exercițiilor fizice". Au fost semnalate elemente noi descoperite de Ulmeanu și colaboratorii săi ca : excitabilitatea mărită a scoarței cerebrale în timpul

https://biblioteca-digitala.ro

pregătirii mișcării și persistența impulsurilor nervoase după încetarea efortului ; modificarea raportului excitabilității neuromuschiulare a musculaturii antagoniste, cu reducerea simțitoare a diferenței dintre ele pe măsură ce antrenamentul progresează. Principiul continuității și creșterii treptate a efortului în cursul perioadei de antrenament își găsește deplină justificare în rezultatul acestor cercetări.

Au mai fost investigate relațiile dintre neurodinamica cerebrală, caracteristica motrică, dinamica circulatorie, respiratorie și randamentul sportiv ajungîndu-se la concluzia că profilul neurodinamicii cerebrale condiționează sensul și intensitatea celorlalți indici : respiratorii, cronaximetrici și ai performanței. Deci forma sportivă și longevitatea sportivă sînt condiționate, în primul rînd, de funcționarea optimă a mecanismelor nervoase centrale și numai studiul multilateral și aprofundat al mecanismelor de reglare neuromusculară poate fundamenta științific problemele importante ale practicării sportului.

În anii 1936, 38, 48 prof Ulmeanu a efectuat, împreună cu Ștefan Milcu, studii despre influența exercițiilor fizice asupra funcțiilor glandelor endocrine. Rezultatul acestor studii a dus la concluzia că exercițiile fizice au un efect de reglare a funcțiilor endocrine, în sensul readucerii spre normal a secrețiilor modificate.

N-au fost neglijate nici studiile referitoare la circulație, respirație și metabolism, urmărindu-se modificările presiunii medii înainte și după efortul sportiv, ca și în antrenament. S-a putut, în concluzie, explica posibilitatea prestării unui efort intens, de lungă durată, după un antrenament sistematic.

Puterea de muncă și organizare, prestigiul dobîndit în urma remarcabilelor realizări, îi dau posibilitatea de a organiza în anul 1938 primul congres de medicină aplicată la educație fizică și sport, iar în anul 1956, reafiliindu-se Societatea medicală de educație fizică la Federația Internațională de Medicina Sportului, F.I.M.S., organizează o sesiune științifică cu participarea delegațiilor din 11 țări membre în Comitetul Executiv al F.I.M.S.. În 1958, altă sesiune consacrată împlinirii a 25 de ani de activitate a societății a reunit din nou specialiști din țară și de peste hotare, iar în 1963 un simpozion.

Din realizările sale de prestigiu mai amintim organizarea celui de al doilea congres european de medicina sportului care s-a desfășurat la București în zilele de 30 septembrie — 3 octombrie 1969, ale cărui lucrări le-a publicat într-un volum de 753 pagini.

Dintre cele peste 250 lucrări științifice publicate, amintim un manual de medicina culturii fizice apărut în două ediții în limba română și o ediție în limba spaniolă editată de Societatea medicală de educație fizică din Ciudad de Mexico.

Bine cunoscut și apreciat în toate cercurile de specialitate din țară și de peste hotare, pe parcursul celor cinci decenii de activitate științifică, Florian Ulmeanu ne-a reprezentat țara la întrunirile și congresele științifice

https://biblioteca-digitala.ro

de pe întreg globul, între care : Paris, Liege, Bruxeles, Zagreb, Leipzig, Viena, Sofia, Moscova, Wroclaw, Madrid, Izmir, Hanovra, Chamonix, Mont Blanc, Torino, Miinchen, Budapesta, Berlin, Praga, U.S.A., Barcelona, Londra, Luxemburg, Ciudad de Mexico, Tokio, Szeged, Atena, Santiago de Chile, Lyubliana ş.a.

A fost distins cu numeroase decoraţii române şi străine.

În organismele ştiinţifice internaţionale a îndeplinit funcţii importante între care : membru corespondent al Societăţii medicale de educaţie fizică din Belgia, membru titular al Societăţii de biotipologie din Paris, membru de onoare al Societăţii medicale cehoslovace J. M. Purkyne, membru fondator şi preşedinte al comisiei ştiinţifice F.I.M.S. pentru studiul sistemului nervos şi funcţiei motrice, referent în probleme de doping în cadrul Seminarului Internaţional UNESCO ş.a. De asemenea a fost un asiduu şi apreciat colaborator al celor mai multe publicaţii ştiinţifice de specialitate din străinătate.

Experimentul model „Studiu fiziologic complex pe atleţi" a obţinut în anul 1970 premiul internaţional Michel Mittolo al Federaţiei de medicina sportului din Italia.

Opera profesorului dr. docent Florian Ulmeanu, titularul catedrei de fiziologie de la Institutul de Educaţie Fizică din Bucureşti, deschizînd noi drumuri în medicină şi educaţie fizică, continuă să preocupe specialiştii din ţară şi din străinătate.

Sub egida Consiliului Naţional pentru Educaţie Fizică şi Sport şi a Federaţiei Internaţionale de Medicina Sportului, în anul 1975 a apărut în Editura Sport-Turism un volum omagial închinat profesorului Florian Ulmeanu, întitulat „Probleme actuale ale educaţiei fizice şi sportului", îngrijit de un colectiv format din acad. Ştefan Milcu, prof. univ. dr. I. Mihăilă, prof. dr. A. Iliescu, dr. A. Partheniu, dr. I. Ştefan, dr. C. Neacşu.

Scris în limba română, franceză, engleză şi germană, volumul cuprinde colaborări ale celor mai de seamă specialişti din ţară şi de peste hotare, între care : acad. Şt. Milcu, prof. dr. I. Mihăilă, dr. A. Partheniu, dr. C. Neacşu, Stela Rusu, A. Voiculescu, V. Mazilu, A. Latiş şi mulţi alţii, cum şi colaborări ale specialiştilor din Cehoslovacia, R.F. Germania, Franţa, Turcia, Ungaria, Grecia, Canada, R. D. Germană, Japonia, U.S.A., Bulgaria, Italia, Anglia, Austria, U.R.S.S.

În articolul „În memoriam", acad. Ştefan Milcu menţionează : Toţi colegii şi amicii care au contribuit la redactarea acestui volum aduc un binemeritat omagiu memoriei sale, că a aduce omagiu unui om de ştiinţă nu are numai o semnificaţie personală ci, în egală măsură, un sens general care onorează o naţiune pentru respectul ce-l acordă culturii spirituale în care ştiinţa ocupă primul loc. Referindu-se la activitatea profesorului Ulmeanu pe plan internaţional conchide : Numeroasele sale participări internaţionale au contribuit la prestigiul fiziologiei româneşti consacrate medicinei sportului. . . . Contribuţia sa l-a impus ca un fiziolog reprezentativ al medicinei sportului.

Sub titlul „O viaţă dăruită ştiinţei educaţiei fizice şi sportului : prof. dr. docent Florian Ulmeanu", prof. univ. dr. I. Mihăilă a publicat în revista

https://biblioteca-digitala.ro

„Educația fizică și sportul", nr. 10 din 1974, un studiu de specialitate privind opera lui Florian Ulmeanu.

De asemenea, cu oarecare întîrziere, a început popularizarea savantului și în această parte a țării.

Între 18—21 august 1977 Consiliul județean pentru educație fizică și sport Satu Mare a organizat ediția I a turneului internațional de baschet feminin „memorial doctor Florian Ulmeanu", precedat de un simpozion în cadrul căruia au vorbit despre personalitatea lui Florian Ulmeanu, între alții, prof. dr. I. Mihăilă și prof. A. Latiș din București. În cuvîntul inaugural, Iosif Tincu, primarul orașului Satu Mare, a elogiat personalitatea lui Florian Ulmeanu, declarînd că turneul acesta este primul dintr-o serie ce va purta același nume.

La Baia Mare, reședința județului căruia i-a făcut cinste în țară și peste hotare, numele lui Florian Ulmeanu figurează deocamdată numai la colecția icoanelor pe sticlă adunate în cursul vieții cu migală de acest neobosit îndrăgitor al poporului și al manifestărilor sale. Icoanele au fost donate de familie Muzeului județean și expuse anul trecut în Casa „Iancu de Hunedoara".

Cînd închei aceste palide însemnări despre un savant care deseori mi-a fost și mie, — activității desfășurate în diferite timpuri și locuri, — sprijin, sfătuitor, prieten chiar, mă văd parcă din nou în fața lui, îi aud glasul blînd, convingător, îi simt privirea plină de bunătate și înțelegere, îi aud îndemnurile, încurajarea nemărginită. Se pare însă că, de data aceasta, mă dojenește că încerc să-i popularizez realizările, munca care a depus-o numai și numai cu gîndul de a fi folositor oamenilor pe care i-a iubit peste măsură.

Atîta modestie cît s-a adunat și a dăinuit întotdeauna în acest om, într-adevăr mare, n-am mai văzut decît la unchiul său, poetul Petre Dulfu.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Ziarul „Cronica" Baia Mare, nr. 14—15, din 25 dec. 1936, pp. 6—8.
2. Idem, nr. 52 din 29 dec. 1937, p. 3.
3. „Universul" București, 1 mai 1938, „Serbările culturale de la Ulmeni-Sălaj".
4. „Timpul", București — 3 mai 1938, „Mari serbări culturale la Ulmeni-Sălaj".
„Voința poporului", Oradea, nr. 22 din 22 aug. 1946: „În ajutorul satelor noastre".
5. „Pentru socialism" Baia Mare, 5 nov. 1974, „Evocări — Florian Ulmeanu".
6. Idem, nr. 6366 din 5 aug. 1975, „Expoziție de pictură pe sticlă și lemn".
7. Ziarul „Făclia", Cluj, „Probleme actuale ale medicinei educației fizice și sportului", (Cartea de știință) — 24 martie 1976.
8. Revista „Educație Fizică și Sport", nr. 10/1974, pp. 49—52: „O viață dăruită științei educației fizice și sportului", de prof. univ. dr. I. Mihăilă.
9. Colectiv (în frunte cu acad. Șt. Milcu), „Probleme actuale ale medicinei educației fizice și sportului", sub egida C.N.E.F.S. și FIMS, Editura Sport-Turism, București, 1975, 214 p.
10. C.J.E.F.S., Satu Mare, „Programul turneului internațional de baschet feminin, Memorial dr. Florian C. Ulmeanu", ediția I, 18—21 aug. 1977, Satu Mare (broșură) 12. p.
11. Ziarul „Cronica sătmăreană", nr. 2408 din 16 aug. 1977, „Memorial dr. Florian Ulmeanu".
12. Idem, nr. 2414 din 28 aug. 1977.

https://biblioteca-digitala.ro

LE PROFESSEUR FLORIAN ULMEANU (1903—1973)

— Résumé —

Né d'une famille de paysans le 3 novembre 1903 dans la commune de Ulmeni du département de Maramureş, il suit les cours de l'école élémentaire de son village et obtient le titre bachelier au terme des études secondaires faites au lycée „Gh. Şincai" de Baia Mare. De 1922 à 1927 il est interne de l'Institut Medico-Sanitaire de la Faculté de Médecine de Bucureşti ou il prepare sa spécialisation. Mais il ne s'arret pas là et entre 1930 et 1936 il suit d'autres cours de spécialisation de medicine de sport.

Animateur d'un groupe d'enthousiastes, aujourd'hui des nome prestigieux de la science médicale roumain, il a fondé le Société et la revue „Médicine d'Education Physique et de Sport" organ militant d'afirmation d'une nouvelle discipline dans notre Pays et l'étranger.

Specialistes dans la domain de la Physiologie neuro-musculaire, sous la direction de savants de renom international H. Longier et L. Lapicque de Sorbone, il a gagné une experience mise ultérieurement en valeur, par lui et ses collaborateurs, dans les recherches concernant la fonction motrice et le réglage neuroendocrinien de l'effort sportif.

Les résultats de ses recherches sur la physiologie de l'éducation physique et du sport le situent dans les prémières lignes de la littérature de specialité.

Les mérites scientifiques et d'organisateur sont atestés par les fonctions qui l'ont honoré : secrétaire général et président pendant des annés de la société de profil dans son pays, membre fondateur de l'Association Internationale de Médicine Sportive, membre du Comité exécutif et vice-président de la Fedération Internationale de Médicine Sportive (F.I.M.S.) organ suprême de sa spécialité.

Le professeur Ulmeanu s'occupe cependant du relévment du niveau culturel de ses concitoyens de son village natal et ses environs. Dès sa jeunesse, comme étudiant, il est d'abord bibliothécaire de la Filiale de l'ASTRA, puis initiateur et président de la société La Jeunesse et arrive à réaliser une série d'objectifs d'utilité publique: une salle de spectacles, un dispensaire de puériculture, un établissment de baine public etc. En 1946 organise des cours pour les paysans: sanitaires,

https://biblioteca-digitala.ro

bibliothécaires, couture et ménge, collectionneurs de plantes médicinales.

Notre pays a acordé au professeur Ulmeanu pour son activité infatigable titres de mérites, diplôme d'honneur, médaille et l'ordre „Le Mérite Scientifique". Pour ses mérites reconnus sur le plan international il a été distingué avec le prix „Boulard" de l'Academie de Médecine de France; il a égalment reçu le diplôme de reconnaissance pour l'activité scientifique dans la domaine de la M.C.P. accordé par la Congrés Mondial de Médecin Sportive du Mexique et le prix „Michel Mittolo" de la Federation de Médecin Sportive Italiene.

https://biblioteca-digitala.ro

RECENZII, NOTE, CONSEMNĂRI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

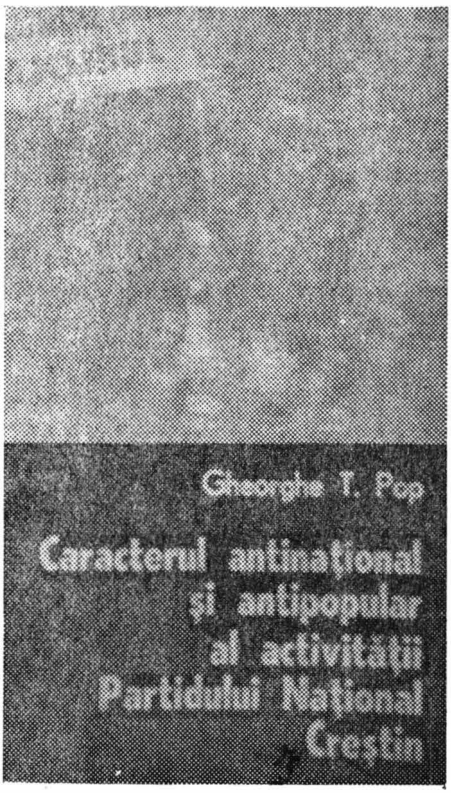

O lucrare istorică de prestigiu : Gheorghe T. Pop, „CARACTERUL ANTINAȚIONAL ȘI ANTIPOPULAR AL ACTIVITĂȚII PARTIDULUI NAȚIONAL CREȘTIN", (Editura Dacia, 1978). Deși în ultimul timp contribuțiile istoricilor și ale altor cercetători la elucidarea unor aspecte ale organizațiilor sau curentelor profasciste și fasciste manifestate în viața social-politică a țării noastre au sporit, se impunea cu necesitate elaborarea unor lucrări de o mai mare întindere, care să abordeze sub multiple laturi activitatea organizațiilor extremiste — fasciste, fascizante —, să analizeze aprofundat totalitatea condițiilor economice, social-politice, care au facilitat și condus la apariția acestor grupări reacționare în viața social-politică a României acestei perioade.

Cu cîțiva ani în urmă analizei unui asemenea proces i-a fost consacrată lucrarea autorilor Mihai Fătu și Ion Spălățelu, GARDA DE FIER — ORGANIZAȚIE TERORISTĂ DE TIP FASCIST. Acum, acesteia i se adaugă valoroasa lucrare a istoricului maramureșean dr. Gheorghe T. Pop intitulată CARACTERUL ANTINAȚIONAL ȘI ANTIPOPULAR AL ACTIVITĂȚII PARTIDULUI NAȚIONAL CREȘTIN, apărută recent în Editura „Dacia", lucrare așteptată cu mult interes atît de specialiști cît și de masa cititorilor.

Apariția unei asemenea lucrări în care se demască curentele și tendințele ultrareacționare, fasciste existente în țara noastră în anii regimului burghezo-moșieresc este cerută nu numai de necesitatea cunoașterii complexității istoriei noastre, ci și de unele realități ale zilelor noastre ce au loc pe planul vieții internaționale, de faptul că reziduurile fascismului, inclusiv cele care au activat în România, existente astăzi în diferite țări capitaliste, constituie un pericol pentru pacea și securitatea mondială.

Referindu-se la acest fenomen al vieții internaționale contemporane, secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, arăta că „...nu se poate ignora faptul că într-o serie de țări au loc o reactivare a cercurilor reacționare, neofasciste, care încearcă să în-

https://biblioteca-digitala.ro

venineze atmosfera politică internațională, să semene vrajbă între popoare, să submineze transpunerea în viață a documentelor de la Helsinki. Nu trebuie să se uite învățăturile dureroase ale istoriei, greșelile trecutului, care au costat atît de mult popoarele europene și ale întregii lumi și, de aceea, față de asemenea acțiuni nu numai că nu trebuie manifestată îngăduință și pasivitate, dar trebuie luată atitudine hotărîtă de combatere și respingere fermă".

Pe baza cercetărilor proprii și valorificînd rezultatele obținute de istoriografia română, conținutul cărții oferă un tablou veridic și cuprinzător al activității Partidului Național Creștin.

Așa cum arată, dealtfel, istoricul dr. Gheorghe T. Pop în preambulul volumului, obiectul lucrării este analiza critică a concepțiilor politice, ideologice care au stat la baza activității antinaționale și antipopulare a Partidului Național Creștin, rezultat din simbioza dintre Liga Apărării Naționale Creștine (LANC) și Partidul Național Agrar (PNA). Dintre cele două organizații care au pus bazele Partidului Național Creștin, locul central l-a ocupat Liga Apărării Naționale Creștine, fondată sub patronajul profesorului universitar A.C. Cuza, cunoscut în viața politică românească încă de la sfîrșitul secolului trecut ca fiind promotorul unei ideologii extremiste șovine, antisemite. Această organizație — creată încă în anul 1923 — a constituit leagănul în care și-au făcut ucenicia întemeitorii Gărzii de Fier, în primul rînd Corneliu Zelea Codreanu. Acestei organizații îi aparține crearea climatului care a facilitat apariția celei mai periculoase organizații fasciste din România — Garda de Fier.

Investigînd un impresionant material documentar, neavînd o clipă doar caracterul pur descriptiv pe care îl implică o lucrare de asemenea profil, cartea trăiește ca o frescă dinamică, deznodînd ițe complicate din culisele politicii vremii.

Se impune subliniată rigurozitatea științifică a interpretării, viziunea largă asupra fenomenelor, proceselor și evenimentelor tratate, corelația și interacțiunea lor pe plan național și internațional.

Lucrarea se recomandă prin bogăția informațiilor, prin aprecieri și judecăți care evită supraestimările sau antipodul acestora — subestimările. Este o carte sobră, care încearcă să judece imparțial viața politică din România, activitatea Partidului Național Creștin, autorul susținîndu-și afirmațiile în spiritul materialismului dialectic și istoric.

Vehiculînd cu dezinvoltură un bogat material documentar, autorul nu devine incoerent sau obositor. Cartea dr. Gheorghe T. Pop reprezintă o autentică și vibrantă lecție de istorie pentru cel puțin două generații: generația interbelică și generația anilor noștri.

Lectura atentă a celor 214 pagini, urmate de o bogată bibliografie, indici și reproduceri, impune constatarea că autorul a investit un mare volum de muncă pentru cercetarea unor momente nu dintre cele mai limpezi ale istoriei politice a României interbelice.

Fără intenția de a dezvălui cititorului conținutul acestei valoroase lucrări, îl avertizăm că primul dintre cele cinci capitole ale cărții este rezervat contextului social-politic din România de după primul război mondial a cărui principală dominantă a constituit-o lupta poporului nostru, a forțelor celor mai înaintate ale națiunii române, în frunte cu clasa muncitoare, pentru asigurarea progresului economic, social-politic, național, în conformitate cu interesele supreme ale țării noastre.

Pornind de la transformările survenite după primul război mondial și mai ales modificările de ordin politic suferite de societatea românească din acești ani, autorul prezintă în capitolul doi procesul de organizare și activitatea Ligii Apărării Naționale Creștine, creată la 4 martie 1923. Această organizație a fost expresia continuității eforturilor cercurilor reacționare ale claselor exploatatoare din România de a unifica curentele, organizațiile și tendințele de extremă dreaptă într-o perioadă cînd mișcarea muncitorească revoluționară din România se găsea într-un moment de reflux.

Următorul capitol este rezervat celeilalte ramuri politice, care va sta la baza viitorului Partid Național Creștin, și anume Partidul Național Agrar, întemeiat sub președinția lui Octavian Goga, la 10 aprilie 1932. Noua formațiune politică s-a desprins dintr-un partid cu fizionomie generală burghezo-democratică. Tot în acest capitol, făcînd o profundă analiză a fizionomiei celor două formațiuni politice (LANC și PNA), autorul apreciază just faptul că deși între LANC

https://biblioteca-digitala.ro

şi Partidul Naţional Agrar, între A.C. Cuza şi Goga au existat o seamă de coordonate pe care s-au regăsit şi situat, totuşi între cele două părţi au existat sensibile deosebiri, care vor dăinui şi după fuziune. Ca atare, Partidul Naţional Agrar nu poate fi situat în mod absolut în zona forţelor politice fasciste şi nu se poate trage o linie de absolută egalitate între acesta şi LANC, el nu s-a impus ca o forţă politică importantă, rămînînd la periferia sistemului politic burghezo-moşieresc, inclusiv a aripei sale de extremă dreaptă.

In ultimele două capitole, pe parcursul a aproape o sută de pagini, dr. Gheorghe T. Pop analizează cu multă rigurozitate ştiinţifică şi putere de sinteză condiţiile în care s-a creat şi activat Partidul Naţional Creştin, scurta lui participare la guvern şi dispariţia lui din viaţa politică a ţării. Creat prin fuziunea LANC şi PNA, la 14 iulie 1935, viaţa politică din România va înregistra un nou partid — Partidul Naţional Creştin.

Fără să insiste asupra unor explicaţii privitoare la crearea noii formaţiuni politice, acestea considerîndu-le tratate în literatura de specialitate din ultimii ani, autorul prezintă în schimb opinia sa personală. Gheorghe T. Pop conchide că Partidul Naţional Creştin nu a fost numai rezultatul manevrelor politice ale camarilei regale, ci şi rezultatul efortului forţelor de extremă dreaptă, care tindeau să-şi unifice rîndurile în vederea realizării unui bloc unitar. Această tendinţă era favorizată, în acei ani, de ascensiunea fascismului pe plan internaţional şi intern. Analiza obiectivă a bazelor programatice ale Partidului Naţional Creştin, definite de şeful suprem al partidului, A.C. Cuza, cu ocazia fuziunii celor două partide, activitatea pentru ascensiunea sa în viaţa politică a ţării în anii 1935—1937, a condus autorul la concluzia că PNC a constituit una din cele mai periculoase forţe politice ce s-au ridicat împotriva libertăţilor democratice ale maselor populare şi împotriva sistemului de organizare şi conducere burghezo-democratice a statului român, facilitînd condiţii pentru antrenarea României în sfera de influenţă a puterilor fasciste.

Scurta guvernare (la începutul anului 1938) a Partidului Naţional Creştin (44 zile) îl prezintă încă o dată ca pe o forţă politică hibridă, fără o concepţie unitară în fond, ci numai în formă, ros de o multitudine de contradicţii, purtate şi exprimate de însişi cei doi conducători — Cuza şi Goga, vor duce, în ultimă instanţă, la lichidarea acestuia.

In concluziile lucrării autorul subliniază faptul că dispariţia Partidului Naţional Creştin de pe arena politică a ţării nu a însemnat şi dispariţia ideologiei şi programului său; dictatura regală preluînd şi aplicînd unele din încercările neduse la capăt de către conducătorii fostului partid, a stimulat totodată ascensiunea forţelor de extremă dreaptă, fasciste, în viaţa politică a ţării, creînd climatul propice pentru împingerea României în braţele Germaniei naziste şi instaurarea, în septembrie 1940, a regimului de dictatură militară fascistă.

In contextul situaţiei politice interbelice, cartea reliefează argumentat ajutorul material şi moral pe care diferite grupări sau personalităţi burgheze ale vieţii economice şi politice l-au acordat P.N.C., înfăţişează ţelurile urmărite prin aceasta în politica oficială internă şi externă, influenţa ascensiunii fascismului în Europa asupra atitudinii cercurilor guvernante, a regelui Carol al II-lea faţă de P.N.C., încercările acestui partid de a se alia cu cea mai reacţionară şi feroce organizaţie fascistă din România — Garda de Fier.

Un spaţiu corespunzător se acordă în carte legăturilor P.N.C. cu formaţiunile naziste din România, precum şi contactele frecvente avute de delegaţiile partidului cu reprezentanţii guvernului hitlerist şi chiar cu Hitler — sprijinul material şi moral acordat de acesta partidului cuzist.

O reuşită a autorului este, după părerea noastră, demascarea în lucrare a ideologiei obscurantiste, antinaţionale, antipopulare a P.N.C., străină şi contrară structurii spirituale a poporului român. Această ideologie a inclus în componentele ei anticomunismul feroce, naţionalismul şovin, antisemitismul, trăsături specifice fascismului internaţional.

In numeroase pagini ale lucrării, dr. Gheorghe T. Pop arată că împotriva cuziştilor, legionarilor şi a celorlalte grupări fasciste şi reacţionare, împotriva sprijinitorilor lor interni şi externi s-au ridicat toate forţele revoluţionare, demo-

https://biblioteca-digitala.ro

cratice și progresiste din țară, în frunte cu comuniștii. Situîndu-se în fruntea luptei antifasciste, pentru dreptate socială și salvarea independenței și suveranității naționale, Partidul Comunist Român — în pofida condițiilor de ilegalitate în care activa, ale terorii și diversiunii regimului, și-a cîștigat o înaltă încredere și prețuire în fața maselor. Răspunzînd chemărilor înflăcărate ale comuniștilor, numeroase forțe sociale și politice din țară și-au manifestat, prin diferite mijloace, ura și împotrivirea față de organizațiile extremiste, față de fascism.

Concluzia care se desprinde este aceea la care te obligă o creație temeinic concepută, cu informații inedite, scrisă într-un limbaj expresiv, atrăgător, din care se degajă mesajul cald, umanist al istoricului patriot. Cartea este scrisă de pe pozițiile științifice, clarvăzătoare ale concepției partidului nostru, ale sarcinilor date istoricilor de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, privind cercetarea și scrierea obiectivă a istoriei de ieri și de azi a României.

Lucrarea dr. Gheorghe T. Pop poate fi trecută, neîndoielnic, la capitolul de succese ale istoriografiei românești. (Dr. Octavian Bandula).

„ENCICLOPEDIA ISTORIOGRAFIEI ROMÂNEȘTI" — O MERITORIE OPERĂ COLECTIVĂ (Editura științifică și enciclopedică, București, 1978). Cu deosebită satisfacție semnalăm apariția în librării a lucrării „Enciclopedia istoriografiei românești", ca urmare a eforturilor unui valoros colectiv condus de prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu.

Deși preocupări de istoriografie au existat și există, o lucrare de proporții, care să cuprindă dezvoltarea științei istorice românești, nu avem încă. Referindu-se la acest aspect, autorii lucrării afirmă că „Enciclopedia istoriografiei românești", „operă de pionierat în știința noastră istorică" are, printre altele, și misiunea de a pregăti „temeiurile documentare" ale viitoarei lucrări referitoare la istoria istoriografiei românești, care va forma, dealtfel, obiectul celui de-al X-lea volum din „Istoria României", în curs de elaborare.

Importanța deosebită a lucrării, considerăm noi, constă în aceea că este un prețios instrument de lucru pentru cercetătorii istoriei poporului nostru, prin aceea că, sub o formă sintetică, face cunoscut celor interesați pe slujitorii disciplinei istorice. Această parte a lucrării, consacrată istoricilor, este cea mai întinsă. La fiecare istoric, alături de o scurtă prezentare biografică și o succintă caracterizare referitoare la domeniile de studiu, găsim o bibliografie selectivă cu cele mai importante lucrări, în unele cazuri chiar și o bibliografie referitoare la personalitate.

În capitolele următoare, lucrarea se referă la instituțiile legate de învățămîntul istoriei (cu nume, adresă, conducere, scurt istoric, organizare, publicații etc.); principalele izvoare ale istoriei României; instrumentele de lucru necesare investigației istorice; sînt prezentate publicații periodice, importante pentru dezvoltarea științei istorice românești și răspîndirea cunoștințelor istorice și, în final, se fac aprecieri despre principalele sinteze de istorie a României sau istorie universală, opere ale istoricilor români.

În lucrare au fost incluse o serie de personalități în preocupările cărora au intrat probleme referitoare la istoria Maramureșului, care au cercetat și publicat lucrări valoroase în legătură cu zona noastră, unii dintre ei originari de pe meleaguri maramureșene.

Dintre cei menționați în lucrare, amintim pe dr. Ioan Mihaly de Apșa, care a adunat și publicat celebra colecție de „Diplome maramureșene din sec. XIV și XV", despre care chiar autorii enciclopediei afirmă că „este indispensabilă pentru studiul istoriei Maramureșului în sec. XIV —XV și a vechilor formațiuni politice românești". Sînt amintite, apoi, nume ca Ciplea Alexandru sau Reli Simion cu lucrări valoroase referitoare la zona noastră.

Din generația mai nouă sînt menționați Trofin Hăgan, originar de pe meleagurile noastre, sau Radu Popa, pasionat cercetător al istoriei Maramureșului medieval.

Evident, lucrarea nu și-a propus să includă pe toți cercetătorii istoriei neamului nostru. Ca o completare vom aminti cîteva nume aparținînd generației antebelice și chiar mai îndepărtate ca: Ioan Bîrlea cu valoroasa sa lucrare „Însemnări din bisericile maramureșene", publicată în 1909, sau Dariu Pop cu lucrarea „Mărturii strămoșești, Satu Mare". Este greu de

https://biblioteca-digitala.ro

înțeles nemenționarea în lucrare a numelui lui Ioan Georgescu, care publică în 1935 o interesantă și bine documentată lucrare referitoare la viața și activitatea marelui patriot George Pop de Băsești.

Trebuie precizat că la o asemenea lucrare de proporții și deosebit de pretențioasă, cu un mare număr de autori, sînt firești o serie de lacune. Chiar colectivul de autori afirmă că „nu în toate cazurile am știut cîntări exact aprecierile asupra istoricilor prezentați și selecta cît mai judicios bibliografia lucrărilor lor". Considerăm că, referitor la capitolul „Instituții", înainte de predarea materialului la tipar, trebuiau făcute completările de ultima oră, ca urmare a faptului că unele instituții s-au dezvoltat considerabil în ultimii trei ani, lipsind astfel o serie de date importante.

De aceea, consider că ar fi interesante pentru cititorii noștri o serie de noi date referitoare la instituțiile muzeale din județ, care s-au dezvoltat mult în acești ultimi trei ani.

Prima expoziție permanentă a muzeului din Baia Mare s-a deschis în 1904 și nu în 1905, așa cum se specifică în enciclopedie. În prezent Muzeul județean Maramureș are 5 secții: istorie, etnografie și artă populară, artă plastică, științele naturii și tehnică a mineritului. De secția etnografică și artă populară aparține rezervația etnografică de pe Dealul Florilor, iar de secția științele naturii aparțin o serie de rezervații naturale de floră și faună specifice zonei, ca: rezervația Pietrosul Rodnei.

În legătură cu anuarul muzeului precizăm că în cursul anului 1978 a apărut deja „Marmația III" și în acest an consemnăm apariția volumului „Marmația IV", ambele coordonate de un colectiv condus de prof. Valeriu Achim, directorul muzeului.

Cu privire la cealaltă instituție muzeală din județ, Muzeul maramureșean din Sighetu Marmației, din păcate, autorii lucrării au omis să o treacă la capitolul „instituții", de aceea cred că sînt binevenite cîteva cuvinte referitoare la acest muzeu.

În anul 1873, Societatea de Muzeu din Maramureș a înființat Muzeul din Sighetu Marmației, care cuprindea în patrimoniul său colecții de arheologie, științele naturii, etnografie și artă plastică.

După primul război mondial, activitatea muzeului este reorganizată de profesorul Gheorghe Vornicu, profilul muzeului fiind în principal axat pe etnografie.

Muzeul sighetean se dezvoltă continuu, devenind în anii noștri una din cele mai prestigioase instituții din țară. Activitatea sa se leagă de numele unor pasionați cărturari ca: Francisc Nistor, director al muzeului o perioadă îndelungată de timp, urmat în această funcție, începînd din 1977, de prof. Mihai Dăncuș.

În prezent muzeul are trei secții: etnografie, științele naturii și istorie. Primele două au deschis expoziții permanente, la care se adaugă expoziția în aer liber de arhitectură populară maramureșeană, amenajată pe dealul Dobăieș.

Secția de istorie, deși mai nouă, a obținut frumoase rezultate în cercetarea trecutului Maramureșului istoric. Aceste cercetări urmează, în curînd, să fie valorificate printr-o expoziție permanentă.

În încheiere, precizăm că, în pofida lipsurilor, lucrarea „Enciclopedia istoriografiei românești" rămîne totuși o valoroasă operă de istoriografie și, alăturîndu-ne propunerii istoricului Dinu C. Giurescu, sugerăm ca noua ediție a lucrării să fie tradusă într-o limbă de circulație internațională, în scopul informării cititorilor străini asupra realizărilor istoriografiei românești. **(Gh. P. Robescu)**

O VALOROASĂ ANTOLOGIE DE FOLCLOR LITERAR: Dumitru Pop, **Folclor din zona Codrului** (Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Maramureș, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, Baia Mare, 1978). De la vestitele colecții reprezentative pentru zona folclorică a Maramureșului istoric apărute înainte de Eliberare (Alexandru Țiplea, 1906; Tit Bud, 1908; Béla Bartok, 1923; Ion Bîrlea, 1924; Tache Papahagi, 1925; apoi colecțiile cu circulație mai restrînsă ale lui Petre Lenghel-Izanu), după cele 170 de melodii populare din Maramureș culese și publicate de Tiberiu Brediceanu, deci după aceste colecții nu s-au mai tipărit nici în județ, nici în țară lucrări similare. Pe de altă parte, interesul pentru Maramureșul istoric, absolut justificat,

https://biblioteca-digitala.ro

dealtfel, i-a copleşit pe cercetători, frumuseţea liricii maramureşene şi caracterul arhaic al obiceiurilor şi mentalităţii au subjugat, încît celelalte zone ale actualului judeţ au fost, în parte, neglijate. Antologiile colective (de exemplu, „Tradiţii maramureşene", „Ceas pe ceas se alunga") dau o imagine fragmentară asupra obiceiurilor şi folclorului lor. O culegere cu caracter antologic, de autor şi de zonă, alcătuită pe criterii ştiinţifice era, deci, de aşteptat. Este meritul profesorului Dumitru Pop de la Universitatea clujeană că a deschis seria şi că s-a orientat spre această zonă de veche viaţă românească, rămasă aproape necunoscută pînă acum specialiştilor şi cititorilor din alte părţi ale ţării. Volumul „vine să umple un gol în informarea ştiinţifică de specialitate" (p. 4), fiindcă pune în circulaţie numeroase variante inedite. Cercetătorii vor putea cunoaşte mai bine, prin intermediul lui, viaţa unor motive, teme şi subiecte folclorice, vor putea stabili mai exact aria lor de răspîndire (cînd se va realiza, oare, la noi această operă de istorie şi geografie folclorică ?). Cartea cuprinde o selecţie dintr-un material vast, cules în aproape 30 de ani, din cîteva sate situate pe versantul estic al munţilor Codrului, care aparţin, din punct de vedere administrativ, judeţului Maramureş. Autorul arată că delimitarea geografică a unei zone etnografico-folclorice este aproximativă. Cu măsurile de prudenţă necesare, sînt incluse în zona Codrului aproximativ 46 de localităţi din două judeţe : Maramureş şi Satu Mare. Apartenenţa la două unităţi administrative o dezavantajează : cercetarea locală abordează numai partea aparţinătoare judeţului respectiv (vezi cartea lui Petre Vacarciuc, **Auzît-am din bătrîni.** Culegere de folclor muzical-literar din judeţul Satu Mare, Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Satu Mare, 1975). Trebuie să vină un cercetător străin de interesele locale şi să arunce o lumină asupra întregii zone, adică să dea o culegere reprezentativă. Este ceea ce ne asigură Dumitru Pop că a făcut, argumentînd circulaţia unor motive pe întreg cuprinsul ei (plus zonele vecine, Chioar şi Someş, arătăm noi) prin proveniența informatorilor din localităţi diferite de cele în care au fost anchetaţi (stabiliţi acolo prin căsătorie etc.). Prin urmare, putem socoti că lucrarea ne oferă o imagine aproximativ exactă a stadiului actual al obiceiurilor şi folclorului din zona Codrului.

Care au fost criteriile de antologare ? În primul rînd, criteriul circulaţiei piesei în zonă, indiferent de proveniența ei (de altfel, greu de stabilit) ; în al doilea rînd, valoarea de document semnificativ legat de modul de viaţă, de felul de a gîndi şi simţi al locuitorilor, ceea ce înseamnă că, pe lîngă piese de o ţinută estetică indiscutabilă, au fost reţinute şi variante cărora aceasta le lipseşte.

Studiul introductiv (intitulat „Folclorul zonei Codrului"), foarte dens, este descriptiv (justificat) şi explicativ şi ridică o serie de probleme foarte interesante care vizează interpretarea unor fenomene etnografice şi folclorice specifice spaţiului general-românesc. Zona este considerată de „contact", de „confluenţă", de „trecere" între cele două arii principale ale culturii populare transilvănene : aria nordică (Maramureşul, Oaşul, împreună cu Lăpuşul şi Chioarul ; pe acestea din urmă le putem considera tot zone de trecere) şi cea sudică, de la Carpaţii Meridionali pînă la valea mijlocie a Mureşului, cu prelungiri peste Munţii Apuseni şi Bihor. A fost locuită din cele mai îndepărtate timpuri, romanizată şi inclusă în ducatul lui Menumorut, formînd extremitatea nord-estică a acestuia. Din punct de vedere al stadiului de evoluţie a culturii populare se situează la nivel mediu, adică nu are gradul de arhaism al zonei Pădurenilor sau Oaşului, dar nu este nici atît de evoluată ca zonele din sud.

După un scurt excurs etnografic în care sînt amintite ocupaţiile tradiţionale şi „specializarea" satelor (Băiţa de sub Codru — olărit, Săliştea — spătărit, Urmenişul — gubele şi ţolurile de lînă, Tămaia — împletituri de nuiele), se analizează unele fenomene de existenţă specifice (plecările în căutare de lucru, serviciul militar obligatoriu etc.) care determină amploarea liricii sociale.

Dintre explicaţiile pe care D. Pop le aduce în legătură cu unele „ocazii" şi categorii folclorice, cîteva reţin atenţia citi-

https://biblioteca-digitala.ro

torului prin noutatea și interesul lor mai general. „Tîrgul cepelor" de la Asuajul de Sus (cîndva „tîrgul cepsălor", deci paradă a portului popular), asemenea „tîrgurilor de fete" de la Găina și Călinească, și toate tîrgurile de vară de odinioară din Transilvania au fost manifestări folclorice legate de sărbătoarea populară cunoscută sub numele de drăgaică și, coincizînd cu sînzienele, a putut fi performată în epoca de coacere a holdelor. Pierzîndu-și rosturile inițiale, a devenit o sărbătoare a fetelor care-și etalau rodul muncii. Manifestarea tradițională a favorizat apariția tîrgului. Ipoteza este seducătoare și se așează alături de numeroasele explicații date preferinței românilor de a petrece pe munți (I. Conea, I.C. Chițimia, Ion Mușlea, Julius Teutsch etc.).

Sînt amintite alte ocazii folclorice: claca, șezătoarea, jocul duminical („dansul"). Desfăcatul porumbului, de exemplu, este considerată șezătoare și nu clacă. În prezentarea obiceiurilor de peste an și a celor legate de evenimentele importante din viața omului, pe lîngă reliefarea elementelor comune cu cele din alte zone, sînt subliniate mereu particularitățile și evoluția inevitabilă spre demagizare, demitizare, deritualizare. Categoriile folclorului literar legat de obiceiuri îi prilejuiesc unele observații interesante: bogăția repertoriului de colinde („nicăieri în nord el nu cunoaște un mai mare număr de colinde", dar observăm noi, aceeași profuziune o întîlnim în Chioarul vecin), demonstrația concludentă că într-o primă fază din evoluția lui textul **Plugușorului** s-a colindat, clasificarea judicioasă a producțiilor legate de colindat: colinde, cîntece de colindat (vom observa că în Remeți pe Someș ele se numesc „corinde de peste ogrăzi") și mulțămite după colindă.

D. Pop dă o bună clasificare a liricii populare (cîntece de oprimare socială, amărăciune și necaz, cîntece de înstrăinare și însingurare, cîntece de cătănie și război, cîntece istorice, cîntece de leagăn, cîntece de dragoste, cîntece satirice, cîntece de lume și petrecere, strigătura la joc). Este corectă explicația genetică a cîntecului de înstrăinare și însingurare: la baza lui stă o dramă, drama celui îndepărtat de ai săi, a celui părăsit de ai săi. „Țara străină" nu este interpretată ca unitate politico-administrativă, ci ca o altă zonă etnografico-folclorică sau altă colectivitate umană decît cea cu care era solidar prin origine și viața de pînă atunci. Ni se pare întemeiată rațiunea pentru care s-a renunțat la confruntarea materialului liric cu cel cuprins în alte colecții tipărite, lucru aproape imposibil în lipsa unui catalog al liricii noastre populare. Baladele (cele mai multe din ciclul familial, unele cu funcție de colind) sînt raportate la indicele tematic și bibliografic al lui A.I. Amzulescu.

Sînt mereu observate transformările petrecute în anii noștri în cultura populară din zona Codrului sub influența unor factori determinați de evoluția societății (atenuarea diferențierilor sociale, de avere, urbanizarea, culturalizarea, navetismul, pătrunderea colecțiilor de folclor tipărite, mijloacele mass-media etc.): procesul rapid de dezagregare a mentalității arhaice, restrîngerea sferei oralității, înnoirile în repertoriu și uniformizarea lui, dispariția ocaziilor folclorice, dispariția unor categorii (ex. descîntecele, o seamă de credințe și superstiții), schimbarea raportului dintre activ și pasiv în repertoriu etc. Autorul consideră evoluția actuală a creației folclorice codrenești un fenomen natural și ireversibil și nu se lamentează în jurul lui.

Din antologie nu lipsește nici o categorie a folclorului versificat. Lucrarea este ilustrată cu material fotografic și are o interesantă copertă de Mihai Olos, într-o plăcută armonizare a culorilor. De asemenea, este însoțită de un glosar, indice de culegători și informatori, acesta din urmă întocmit în așa fel încît să se vadă cît s-a cules de la fiecare. (S-a cules din Arinș, Asuajul de Jos, Băița de sub Codru, Băsești, Oarța de Jos, Odești, Sălișteț, Stremți, Tămășești și Urmeniș. Băseștiul i-a furnizat cea mai mare cantitate de material: aprox. 352 de piese din 500, de la 67 de informatori).

Cititorului simplu, cu atît mai mult specialistului, îi va face plăcere lectura antologiei fiindcă găsește în ea variante frumoase și interesante și poate cunoaște bogăția spirituală a unei zone folclorice neglijată pînă acum. (**I. Chiș Șter**).

https://biblioteca-digitala.ro

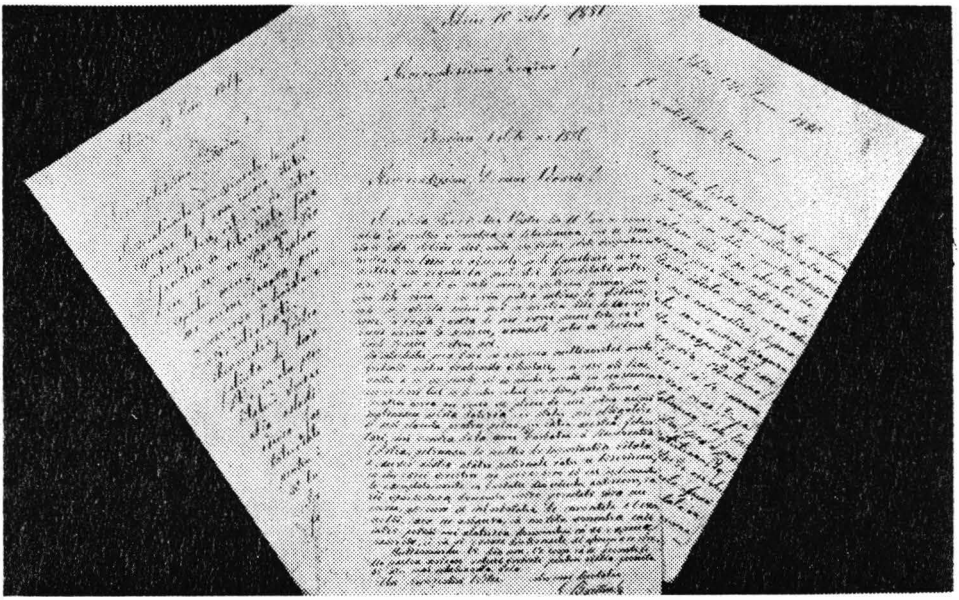

Arhive : ŞASE SCRISORI BARIŢIENE INEDITE. Este impresionant de mare numărul de scrisori rămase de la George Bariţiu şi contemporanii săi, cu care a corespondat ilustrul om de cultură transilvănean, aflat tot timpul vieţii în centrul evenimentelor culturale şi politice menite să ducă la emanciparea socială şi naţională a neamului.

Din rîndul prestigioşilor săi corespondenţi fac parte, pe lîngă Aaron Florian, Ioan Maiorescu, M. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri etc. şi maramureşenii dr. Vasile Lucaciu şi Alexiu Berinde de la Seini, sau Alimpiu Barbulovici, vicarul Silvaniei şi preşedintele despărţămîntului „ASTRA" al acestui ţinut, căruia George Bariţiu i-a adresat mai multe scrisori între 1879 şi 1886, recent intrate în fondul arhivistic maramureşean.

Vasta corespondenţă bariţiană de peste 11 000 de piese, din care au apărut pînă în prezent patru din cele douăsprezece volume din seria **George Bariţiu şi contemporanii săi** (Editura Minerva, Bucureşti), poate fi cunoscută în întregime, cîtă s-a păstrat, numai în măsura în care ea a reuşit să intre în colecţiile de documente ale arhivelor, pentru a fi puse în circuitul ştiinţific.

Cele şase scrisori bariţiene la care ne vom referi în continuare, pe lîngă unele detalii de ordin biografic, aduc informaţii preţioase privind activitatea de afirmare a românilor ardeleni pe tărîm economic şi politic prin intermediul marii bănci „Albina" de la Sibiu, cu sucursale în toată Transilvania, printre care amintim şi băncile populare de credit din Seini, Baia Mare, Copalnic-Mănăştur, Şomcuta Mare sau Băseşti, înfiinţate în a doua jumătate a secolului trecut pentru a sprijini lupta de emancipare socială şi naţională a românilor de dincoace de Carpaţi.

George Bariţiu era convins de faptul că pentru a se putea afirma pe plan naţional era nevoie de întărirea poziţiei economice a românilor din Transilvania, împiedicaţi în mod sistematic de la viaţa politică de către vremelnicii lor opresori.

„Da, este un război economic acesta — afirma el în scrisoarea din 1 martie 1885, referindu-se la necesitatea înfiinţării de bănci româneşti de credit — pe care trebuie să-l purtăm din toate puterile, în tot cuprinsul ţării, dacă voim să mai existăm şi să avem în adevăr patria noastră", adică România, aşa cum au visat-o stră-

https://biblioteca-digitala.ro

moşii noştri şi a dorit-o cu atîta ardoare generaţia lui George Barițiu.

Aceeaşi idee o găsim subliniată a fi imperativul vremii şi în scrisoarea către Alexiu Berinde de la Seini din 1886 în care Barițiu spunea categoric: „Este timpul suprem ca să se arunce şi românii pe terenul acesta de activitate, punînd umăr la umăr". În acei ani, arată George Barițiu, circula prin ziarele din Cluj maxima „tîlhărească": „Vai de noi şi de noi! Am ajuns ca şi inteligenţa valahă şi popii valahi (români — n.n.) să aibă capitaluri de bani şi, iaca, blăstămata de „Albina" şi Blajul cel afurisit ne cumpără moşiile", maximă ce exprima de fapt opoziţia claselor asupritoare din imperiul austro-ungar faţă de lupta dreaptă a românilor transilvăneni, pentru dreptate socială şi libertate naţională pe pămîntul străbun.

În această luptă grea, dusă în condiţii diferite de la o zonă la alta, de unde şi poziţiile nuanţate şi uneori contradictorii ale mişcării de emancipare naţională din secolul trecut, se cerea o unitate de vederi şi acţiune. Iată de ce Barițiu se grăbea în 1886 să ajungă la Sibiu, „unde mă aşteaptă amicii mei în aceste zile de cercări noi, în faţa cărora, de nu vom pune toţi cei buni umărul, urmările pot să devină foarte tragice pentru noi".

Aceeaşi idee a necesităţii armoniei şi a importanţei colaborării între fraţi, singura modalitate de reuşită a realizării scopului naţional, o găsim exprimată şi în scrisoarea din 22 noiembrie 1885, prin care îi mulţumea prietenului său sălăjan pentru urările şi laudele aduse succeselor sale, cînd afirma: „...Vă asigur ilustre domn şi frate că laudele cu care aţi binevoit a mă întîmpina prin generoasa D-voastră adresă, am să le împart cu un mare număr de bărbaţi dintre contemporanii mei, fără a căror colaborare, mai ales în zilele de grea cumpănă, precumu-s acestea de acuma, orice român, încă pe atîta de zelos, ar fi trebuit să se îngenuche şi să renunţe la deşarta labore de a semăna sămînţă oricît de bună, aruncată însă pe lespede pe piatră, alăturea drumurilor, pentru păsări sau între spini şi polomidă".

În aceeaşi scrisoare Barițiu exprimă în cuvinte de o mare căldură şi sinceritate puternicul său ataşament pentru poporul din rîndul căruia s-a ridicat şi pentru emanciparea căruia merită să facă orice sacrificiu: „Aveam cauză să presupun în mijlocul furiilor din septembrie şi octombrie confiscarea răspunsului meu către D-voastră, cu atît mai vîrtos cu cît domniile Voastre aţi manifestat chiar prin presa periodică curagiul de cetăţeni liberi, felicitînd pe un om dintre cei mai dizgraţiaţi în epoca prezentă. Acum însă după ce mi se pare că paroxismul se va fi mai stîmpărat, vin ca să-mi descopăr cea mai sinceră recunoştinţă a mea pentru încurajarea ce aţi binevoit a-mi face pentru restul vieţii mele întru continuarea laborei ce se cere încă cel puţin pe o generaţiune întreagă, spre a emancipa pe acest popor nefericit, demn de o soartă neasemănat mai bună, din servitutea neştiinţei şi a-l scoate la lumina libertăţii drept înţelese..."

Din aceeaşi scrisoare îl vedem pe G. Barițiu alergînd între Sibiu, Braşov, Cluj sau Bucureşti, acolo unde prezenţa sa era cerută de largul front cultural şi politic în care a fost angajat. În 1885 el fusese la Bucureşti în legătură cu „misiunea dată mie de către Academia Română cu scopul de a mai aduna documente istorice pentru istoria noastră şi a patriei".

Din corespondenţa recent intrată în arhivele maramureşene se desprind şi cîteva din preocupările sale de familie..

În 1880, reflectînd la viitorul băiatului său Ieronim, absolvent al Universităţii din Viena şi mîna dreaptă a sa „mai în toate ramurile de cunoştinţe omeneşti", căruia i-ar fi dorit o tovarăşă de viaţă pe măsura calităţilor sale, îl trimite la Şimleu cu o scrisoare de recomandare pentru a o întîlni pe fiica lui George Pop de Băseşti, colaboratorul său politic apropiat. Rîndurile adresate lui Alimpiu Barbulovici sînt de o mare delicateţe sufletească, iar sfaturile ce se desprind din ele de o permanentă actualitate. El scria: „Apoi, dacă doresc să-mi văd feciorul căsătorit, Vă şi descopăr în toată confidenţa frăţească cum aş dori ca fiica d-lui George Pop să fie şi fiica mea. Aceasta însă depinde de la simpatiile reciproce ale tinerilor şi părinţilor le rămîne numai a le da un consiliu blînd". Iar pentru a nu fi bănuit de interese de ordin material, ştiut fiind că George Pop de Băseşti era proprietarul unei frumoase averi, el continuă: „Nici eu, nici fiul meu nu punem temei principal pe averi mari, pe nu ştiu ce dotă

https://biblioteca-digitala.ro

strălucită. Amoarea părintească de o parte şi de alta, cum şi amoarea lor reciprocă şi activitatea lor, vor fi dota cea mai sigură".

File de o inestimabilă valoare documentară, cele şase scrisori bariţiene la care ne-am referit, cărora li se alătură alte două comentate cu trei ani în urmă în suplimentul „Maramureş" de regretatul Mihai Bălaj de la Seini, au fost depuse la Arhive de profesorul băimărean Horea Ardeleanu-junior, contribuind prin aceasta la îmbogăţirea tezaurului arhivistic maramureşean, care se oferă an de an unui număr tot mai mare de cercetători ai istoriei noastre naţionale. **(Vasile Căpîlnean).**

MIRCEA ELIADE „Este un teoretician al mitului şi al permanenţei sale în lumea modernă, în „forme camuflate", al „nostalgiei originilor", al relaţiilor dintre arhetip, timp şi istorie, al „eternei reîntoarceri", cu implicaţii de teorie a ciclului istoric". (DICŢIONAR DE FILOZOFIE, p. 225, Editura politică, Bucureşti, 1978).

MIRCEA ELIADE ŞI FOLCLORUL MARAMUREŞULUI. Primul contact cu opera lui Mircea Eliade l-am avut în toamna anului 1956, cînd, căzîndu-mi în mîini cartea sa „Şantier" (Ed. Cugetarea — 1935), am citit-o într-o singură noapte, rămînînd tulburat şi impresionat de experienţa sa indiană, de descrierea gîndirii sale şi de exotismul coordonatelor spaţio-temporale.

Ulterior am citit cîteva dintre romanele sale, de mare fineţe psihologică, dar întîlnirea cu remarcabila sa creaţie filozofică, consacrată interpretării şi istoriei mitologiei, s-a produs recent într-o ţară însorită din mijlocul Africii ecuatoriale, unde cunoscînd pe distinsul profesor Themistokle Lazakis, primul traducător al operei lui Mircea Eliade în limba greacă („Mitul eternei reîntoarceri" publicat sub titlul: „Kosmos kai Istoria", Ed. Is. Kampana O.E. Atena — 1966), am parcurs cu interes paginile lucrărilor sale: „Mitul eternei reîntoarceri", „Aspecte ale mitului", „Mituri, vise şi mistere", „Sacrul şi profanul", „Tratatul", „De la Zalmoxis la Gingis-Khan" etc.

Lucrările menţionate şi în special „Tratatul", care reprezintă în parte sinteza studiilor anterioare, aduc contribuţii originale importante la analiza specificităţii fenomenelor mitologice ale diferitelor popoare şi decodificării semnificaţiilor hermeneutice ale acestora, fiind indispensabile astăzi oricăror cercetări ştiinţifice de mitologie, folclor şi chiar istorie veche.

Uzînd de o documentare bibliografică foarte bogată, cu adevărat enciclopedică, depăşită poate la noi numai de B. P. Hasdeu, Mircea Eliade, care, reamintim, a întocmit cea mai completă bibliografie a operei lui B. P. Hasdeu („Contribuţii la bibliografia scrierilor lui Hasdeu", în lucrarea B.P. Hasdeu: „Scrieri literare, morale şi politice", ediţie critică cu note şi variante de Mircea Eliade, Editura Fundaţiei, Bucureşti 1937), pe lîngă faptul că îşi bazează argumentarea pe analiza comparativă a unui număr mare de exemple, pune la dispoziţia cititorului vaste referinţe.

Printre elementele de mitologie aparţinînd aproape tuturor civilizaţiilor, folosite de Mircea Eliade ca exemple, un loc de frunte îl ocupă cele ale folclorului românesc, din care o mare parte sînt din Maramureş. Deşi Mircea Eliade nu a cunoscut Maramureşul în mod direct, cercetarea culegerilor şi studiilor de folclor maramureşene i-a oferit un material bogat, care, conscriindu-se în ideatica sa asupra mitologiei şi tradiţiilor populare, i-a folosit cu eficacitate la demonstrarea şi ilustrarea cu exemple deosebit de caracteristice a unor teme ca: anistoricita-

https://biblioteca-digitala.ro

tea mitului, cultul mătrăgunei şi în special vînătoarea rituală.

Astfel, ocupîndu-se de anistoricitatea mitului, în lucrarea sa „Mitul eternei reîntoarceri" (1947) menţionează o „admirabilă baladă" înregistrată de folcloristul Constantin Brăiloiu, într-un sat din Maramureş.

„Este vorba de o dragoste tragică, tînărul logodnic fusese vrăjit de una dintre iele (în Maramureş: Fata Pădurii — n.n.) şi, cîteva zile înaintea nunţii sale, este aruncat de aceasta, geloasă, într-o prăpastie. A doua zi ciobanii i-au găsit corpul, iar într-un arbore pălăria. Ei l-au dus în sat şi tînăra fată venită în întîmpinare, văzîndu-şi logodnicul neînsufleţit, începe un bocet plin de aluzii mitologice, de mare frumuseţe. Acesta era conţinutul baladei. Înregistrînd şi alte variante ce le putea găsi, folcloristul s-a interesat de timpul cînd a avut loc tragedia: i s-a răspuns că este o poveste foarte veche, care s-a petrecut de foarte mult timp. Dar continuîndu-şi ancheta, folcloristul a aflat că evenimentul data de mai puţin de patruzeci de ani. El a descoperit chiar că eroina era încă în viaţă. O vizitează şi ascultă povestea din propria ei gură. Era o tragedie banală: din neatenţie logodnicul său a alunecat într-o prăpastie; el n-a murit pe loc; strigătele sale sînt auzite de oameni, ei îl transportă în sat unde moare după puţin timp. La înmormîntare, logodnica sa, împreună cu alte femei din sat, a repetat bocetele tradiţionale obişnuite, fără a face cea mai mică aluzie la Fata Pădurii.

Deci au fost suficienţi cîţiva ani, în ciuda prezenţei martorului principal, pentru a dezbrăca evenimentul de toată autenticitatea sa istorică şi a-l transforma în legendă: Fata Pădurii geloasă, omorîrea logodnicului, descoperirea corpului neînsufleţit, tînguirea plină de motive mitologice a logodnicei.

Aproape tot satul a fost contemporan faptului autentic, istoric; dar acest fapt ca atare nu-i putea satisface: moartea tragică a logodnicului, în preajma căsătoriei sale, era cu totul altceva decît o simplă moarte prin accident; ea are un sens ocult care se arată doar odată cu integrarea în categoria mitică. (...)

Mitul nu este mai puţin adevărat, din moment ce el dă povestei un ton mai profund şi mai bogat: el destăinuie un destin tragic".

Cultul mătrăgunei şi vînătoarea rituală sînt prezentate pe larg de Mircea Eliade în cartea sa „De la Zalmoxis la Gingis-Khan" (1970), care reprezintă de fapt o interpretare a folclorului şi tradiţiilor poporului român, prin prisma viziunii sale asupra înţelesurilor şi istoriei mitologice expuse anterior în „Tratat", dealtfel lucrarea este subintitulată: „Studii comparative asupra religiilor şi folclorului Daciei şi Europei Orientale".

Virtuţile magice ale mătrăgunei explică, într-un anume sens, după Mircea Eliade, destinul singular al acestei plante, rolul său în unele obiceiuri ale românilor din Maramureş, Turda, Bacău, Oaş, Gorj, Suceava şi Munţii Apuseni. Din Maramureş, Mircea Eliade citează după colecţia regretatului dascăl maramureşean Vasile Grigor (Arhiva de Folclor a Academiei Române, manuscrisul nr. 963, filele: 28—32, comuna Vad, judeţul Maramureş, colecţionar Vasile Grigor, învăţător, informator Grigore Muntean de 40 de ani, în 1937) versurile:

„Mătrăgună, mătrăgună
Mărită-mă peste-o lună
Că de nu m'ăi mărita
Oiu veni şi te-oi ciunta."

„Mătrăgună, mătrăgună
Mărită-mă peste-o lună
De nu'n asta'n cealaltă,
Mărită-mă după olaltă."

iar după lucrarea lui Tache Papahagi („Graiul şi folklorul Maramureşului" — Bucureşti, 1925) alte versuri de aceeaşi factură:

„Mătrăgună, poamă bună,
Mărită-mă peste o lună,
Că de nu m'ai mărita
Da de dulce oi mânca;
Că de nu mi l-oi aduce
Da eu oi mânca de dulce."

După ce descrie practica culturii mătrăgunei, Mircea Eliade conchide că la români aceasta este considerată „planta erotică prin excelenţă. Ea aduce dragostea, căsătoria, fecunditatea. Ea posedă deasemenea virtuţi magice — dacă este culeasă cu aceste intenţii — pentru sporirea bi-

https://biblioteca-digitala.ro

nelui. Izvor de dragoste (fertilitate) și de bogăție ea este totodată plantă medicinală, purtătoare de sănătate".

În acest context, este de menționat păstrarea cultului mătrăgunei în Maramureș, fapt remarcat la Năneşti de profesorul Ion Vancea („Legenda mătrăgunei", în volumul „Comunicări științifice pe teme folclorice", Baia Mare, 1973, pp. 109—112), care, pe lîngă prezentarea întregului ritual ancestral al culegerii și utilizării acestei plante în descîntece, ne dă o legendă deosebit de interesantă privind geneza cultului mătrăgunei.

„Dragoș Vodă și vînătoarea rituală reprezintă teoretizarea legendei istorice a descălecatului Moldovei, de către voievodul maramureșan Dragoș, ca urmare a vînătorii zimbrului. După ce face o analiză detaliată a mărturiilor documentare ale cronicarilor, Mircea Eliade trece în revistă întreaga problematică a vînătorii rituale, a animalelor ghid, a miturilor originii și a hermeneuticii taurului și cerbului, în contextul utilizării istorice a acestor teme la popoarele indoeuropene, fino-ugrice și altaice, remarcînd originalitatea variantei daco-romane. Mircea Eliade remacă deasemenea apropierea temei vînătorii rituale a românilor de cele „ale vînătorii ceremoniale și sacrificiului unui animal sălbatic", atestate în Orientul Apropiat antic precum și în lumea mediteraniană și romană, sub forma de ritualuri, mituri, legende, sau pur și simplu de amintiri ce au supraviețuit la nivelul folclorului. Existența unui scenariu mitico-ritual similar în Dacia constituie o problemă ce rămîne deschisă. Dar este cert că „universurile imaginare" legate de aceste sisteme mitico-rituale au fost cunoscute în Dacia și-n restul Europei Orientale, deoarece le regăsim în creațiile folclorice.

Utilizarea de către Mircea Eliade a unor elemente de folclor maramureșean, atît pentru fundamentarea teoretică, hermeneutică, a unor teme majore ale mitologiei universale, cît și pentru argumentarea cu exemple corespunzătoare a ipotezelor stabilite pentru interpretarea semnificației și evoluției istorice a acestor mituri, se datorește bogăției culturii populare românești din Maramureș, ca urmare a păstrării nealterate pînă în zilele noastre a prețiosului tezaur de arhetipuri aparținînd spiritualității străvechi. **(Vasile Bologa).**

CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHE ȘI RARĂ ÎN BIBLIOTECILE DIN BAIA MARE. Între bunurile cu valoare deosebită care servesc la cunoașterea dezvoltării istorice, culturale și spirituale a poporului nostru și a omenirii în general, cartea se bucură de un statut aparte, fapt ce a făcut să fie trecută între valorile patrimoniului cultural național.

Valoroasă prin vechime (primele cărți tipărite pe teritoriul patriei noastre datînd din anul 1508 la puțin timp după descoperirea tiparului mobil de către Gutenberg), dar mai des prin aportul pe care l-a adus la dezvoltarea societății noastre, *Cartea românească veche* a constituit și va constitui elementul de referință pentru cunoașterea istoriei poporului nostru, a culturii sale spirituale.

Spre bucuria băimărenilor, bibliotecile din orașul nostru dețin, pe lîngă un bogat fond de carte curentă, menită să satisfacă nevoile de lectură și de informare ale cititorilor, și un valoros fond de carte veche și rară românească.

Chiar dacă numeric nu se ridică la valoarea altor fonduri din țară, cel existent în bibliotecile din Baia Mare conține o mare parte din fondul reprezentativ al cărții vechi românești. Vom aminti în primul rînd lucrările care prezintă momente importante în dezvoltarea limbii române și a scrisului românesc, cum sînt: *Cartea românească de învățătură*, tipărită la Iași în 1643; *Noul Testament de la Bălgrad*, apărut la Alba Iulia în 1648; *Biblia lui Șerban* sau *Biblia de la București*, tipărită la București în 1688.

Între cărțile românești vechi existente în cele două *biblioteci** predomină cartea cu caracter religios, ca de exemplu *Evanghelia învățătoare*, tipărită la Govora 1642, precum și o ediție apărută la mănăstirea Dealul 1644; *Șapte taine*, Iași 1644; *Cheia înțelesului*, București 1678; *Viața sfinților* a lui Dosoftei, vol. 1—2 Iași, 1682—1686; *Chiriacodriomion*, Bălgrad 1699; *Octoih*, București 1720; *Triodul săptămînii mari*, București 1726; *Evanghelia*, București 1760; *Propovedanie sau învățături la îngropăciunea oamenilor morți*, de Samuil Clain, Blaj 1784; *Penticostar* Rîmnic 1785; *Psaltire*, Sibiu

* Referirile se fac numai la Biblioteca județeană și la Biblioteca Institutului de învățămînt superior din Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

1811 ; *Didahii adecă învățături pentru creșterea fiilor*, de Petru Maior, Buda 1809, împreună cu *Propovedanii la îngropăciunea fiilor morți ; Ușa pocăinței*, Brașov 1812 ; *Catavasier*, Blaj 1824 ; *Istoria Noului Testament*, tradusă de Veniamin Costache, mitropolitul Moldovei, Iași 1824 ș.a.

Cărțile cu caracter laic sînt mai puține la număr, dar la fel de valoroase. Din această categorie de cărți citäm : *Elementa linguae daco-romanae sive valahicae*, Viena 1780, datorită lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, precum și ediția din 1805, apărută la Buda sub semnătura lui Gheorghe Șincai ; *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de Petru Maior, Buda 1812 ; *Îndreptar către aritmetică* de Gheorghe Șincai, Blaj 1785 ; *Legiuirea lui Caragea*, București 1818 ; *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor* de Constantin Diaconovici-Loga, Buda, 1822 ; *Fabule* de Dimitrie Țichindeal, Buda 1814, *Elemente de filozofie, logică și etică*, traducere de Eufrosin Poteca, după Heinecius, Buda 1829 ș.a.

Pe lîngă cartea românească veche, respectiv cea apărută pînă în anul 1830, în cele două biblioteci există un mare număr de cărți valoroase prin raritatea sau importanța lor. Amintim între altele : *Hronica românilor și a mai multor neamuri* de Gheorghe Șincai, Buda, 1853 ; *Magnum Etymologicum Romaniae*, vol. 1—4 de B.P Hasdeu ; *Dicționarul limbii române*, vol. 1—2 de A.T. Laurian și I.C. Massimu, București, 1871, *Enciclopedia română*, vol. 1—3, de C. Diaconovici, Sibiu, 1898, ș.a.

În ambele biblioteci se află un valoros fond de reviste vechi, cum sînt : *Foaia Duminicii*, Brașov, 1837 ; *Dacia literară*, Iași, 1840 ; *Magazin istoric pentru Dacia*, București, 1846 ; *Arhiva poporului*, Iași, 1845 ; *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1838 ; *Columna lui Traian ; Contemporanul ; Convorbiri literare ; Vatra ; Viața nouă ; Viața românească ; Revista Fundațiilor* etc.

Lista este mult mai cuprinzătoare atît în ce privește cartea veche și rară cît și revistele.

Valoarea acestor colecții ar putea fi pusă în evidență printr-un catalog colectiv cumulativ întocmit de unitățile ce le dețin.

Realizat într-o concepție unitară, *Catalogul colectiv al cărții românești vechi și rare existente în bibliotecile din Baia Mare și din județ*, pe lîngă faptul că ar constitui un util și indispensabil instrument de lucru la îndemîna cercetătorului din cele mai diverse domenii de activitate, ar evidenția în același timp aceste bunuri și sub raport cantitativ și al locului unde se află.

Am formulat aceste cîteva idei cu gîndul de a invita pe cei în drept la o acțiune concretă și mai ales neîntîrziată în folosul nostru al tuturora. **(Sălue Horvat).**

Sesiunea de comunicări științifice : EXISTENȚĂ, CONTINUITATE ȘI UNITATE NAȚIONALĂ. CONTRIBUȚIA MARAMUREȘULUI LA ÎNFĂPTUIREA ACESTOR DEZIDERATE FUNDAMENTALE ALE POPORULUI ROMÂN. Omagiind 60 de ani de la crearea statului național român unitar, sesiunea științifică a Muzeului județean Maramureș, care a avut loc în zilele de 13—14 octombrie 1978, organizată într-o colaborare mai largă, sub auspiciile Comitetului județean de partid Maramureș, ale Comitetului de cultură și educație socialistă al județului, s-a înscris în ediția a II-a a Festivalului național „Cîntarea României" și în cadrul manifestărilor prilejuite de împlinirea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent.

Avînd o deschidere festivă, al cărui cuvînt de omagiere a marilor momente din istoria noastră națională, ca și de salut la adresa participanților la această manifestare a fost rostit de tovarășul dr. Gheorghe Pop, prim-secretar al Comitetului județean Maramureș al Partidului Comunist Român, sesiunea s-a bucurat, de la început, de un larg interes în rîndul propagandiștilor, al oamenilor de cultură, cadre didactice, oameni ai muncii din toate domeniile din municipiul Baia Mare și județul Maramureș.

În ședința plenară au fost prezentate, de asemenea, expuneri cu caracter de sinteză istorică, de interpretare, ca și rezultate ale ultimelor cercetări în domeniul istoriei, etnografiei, artei populare, probleme ale construcției socialismului și independenței *(Contribuția mișcării revoluționare, socialiste, în înfăptuirea Unirii*, de dr. Alexandru Porțeanu, de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", București ; *Elemente de*

https://biblioteca-digitala.ro

unitate în cultura populară românească, de dr. Tancred Bănăţeanu, de la Muzeul Satului şi de Artă Populară, Bucureşti ; *Împrejurările internaţionale în care s-a produs dictatul fascist de la Viena, din 30 august 1940*, de dr. Gheorghe Zaharia, de la Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. Bucureşti ; *Trăsături ale regimului de ocupaţie horthyistă asupra nord-estului Transilvaniei, 1940—1944*, de dr. Mihai Fătu, de la acelaşi institut ; *Independenţă şi socialism*, de prof. univ. dr. Trofin Hăgan, de la Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca.

Şedinţa plenară a sesiunii s-a desfăşurat în faţa unui public numeros care a umplut sala mare de festivităţi a Casei de cultură a sindicatelor din municipiul Baia Mare, urmărind cu deosebit interes expunerile prezentate, amintite de noi mai sus.

În după-amiaza zilei de 13 octombrie şi în ziua următoare, activitatea sesiunii de comunicări ştiinţifice a continuat pe secţiuni, grupînd referate şi comunicări din domeniul istoriei vechi şi a evului mediu, istoriei moderne şi contemporane, a etnografiei şi artei populare.

Vorbind despre locuirea din cele mai îndepărtate timpuri a teritoriului Transilvaniei, Mariana Marcu de la Muzeul judeţean Braşov a prezentat cercetări proprii efectuate în peşteri din Transilvania. Sosiţi de pe şantiere, din plină campanie arheologică, Carol Kacsó şi Georgeta Iuga de la Muzeul judeţean Maramureş au informat despre cercetările în curs de desfăşurare în staţiunile de la Oarţa—Bicaz (descoperiri tracice) şi Mesteacăn (epocă prefeudală), dovezi, de fapt, ale continuităţii pe aceste meleaguri a unei populaţii sedentare autohtone.

Remarcabilă, prelegerea dr. Alexandru Vulpe, *Consideraţii privind răspîndirea geto-dacilor*, ne-a reamintit sau ne-a făcut cunoscute izvoare scrise ale literaturii clasice greco-romane despre civilizaţia tracică, traco-dacică sau dacică din perioada romană şi de după părăsirea aureliană, îmbinare a rezultatelor cercetării arheologice cu cele ale studiului izvoarelor scrise. Al. Vulpe a subliniat şi a dovedit inepuizabilele resurse de informaţii şi lămuriri pe care le pot oferi izvoarele scrise şi pentru această perioadă din istoria noastră.

Cadre didactice şi-au făcut cunoscută, în cadrul sesiunii, preocuparea pentru istoria meleagurilor noastre *(Maramureşul — vatră străveche a vieţii româneşti*, de dr. Ioan Bota de la Liceul „Gheorghe Şincai", Floreşti-Cluj şi Grigore Holdiş, din Sighetu Marmaţiei : *Consideraţii privind Maramureşul în timpul lui Burebista).*

În grupajul de comunicări referitoare la istoria evului mediu se înscriu : *Consideraţii asupra conducerii voievodatelor din Maramureş, în secolul al XIV-lea*, de Mircea Gherman, de la Muzeul judeţean Braşov ; *Oraşul Baia Sprie în lumina conscripţiei de la 1780*, de dr. Liviu Ursuţiu, de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S.R. Cîteva comunicări au abordat interesantul capitol al relaţiilor între ţările române, aducînd date noi privind locul Maramureşului în contextul acestor relaţii. Aşa de pildă, Adalbert Balogh, de la Arhivele statului, Filiala Baia Mare, a prezentat *Aspecte ale relaţiilor economice şi social-culturale între Maramureş şi Moldova în primele decenii ale sec. al XVIII-lea*, iar *Un document inedit privind relaţiile Chioarului cu ţările române, în evul mediu*, a fost prezentat de Viorica Ursu de la Muzeul judeţean Maramureş. Acelaşi aspect al legăturilor între ţările române a fost abordat de Titus Furdui, de la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., în comunicarea sa *Contribuţii la cunoaşterea circulaţiei tipăriturilor româneşti vechi în zona de nord a Transilvaniei.*

O problemă deosebită — *Cercetările interdisciplinare privind trecutul Maramureşului*, a constituit obiectul prelegerii dr. Radu Popa, de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, această temă angajînd o interesantă dezbatere în secţiune. Deosebit de interesantă, comunicarea despre *dr. Ioan Mihalyi de Apşa, susţinînd vechimea şi continuitatea românilor maramureşeni (Sighetu Marmaţiei, 1889)*, prezentată de Valeriu Achim, de la Muzeul judeţean Maramureş, a făcut cunoscută preocuparea pentru istoria naţională a acestei personalităţi.

Comunicările de istorie modernă au abordat, ca un moment important, anul revoluţionar 1848 în ţările române, făcînd cunoscute date locale înscrise în istoria revoluţiei : *Acţiuni revoluţionare cu caracter antifeudal pe teritoriul judeţului Maramu-*

https://biblioteca-digitala.ro

reș în primăvara anului 1848, de dr. Liviu Botezan, de la Institutul de Istorie Cluj-Napoca și *Aspecte ale revoluției de la 1848—1849 în actualul județ Maramureș, în lumina documentelor vremii*, de Ioan Sabău, de la Arhivele statului, Filiala Baia Mare.

Aspecte importante ale luptei pentru emanciparea poporului român din Transilvania, pentru unitate națională a românilor, au fost prezentate de Ioan Prahoveanu, de la Muzeul Bran, în comunicarea *Cărturari ai Brașovului de origine maramureșeană, luptători pentru unitatea națională* și de Ioan Rusu-Sărățeanu de la Arhivele statului, Filiala Bistrița-Năsăud, în comunicarea *Din lupta pentru unitate națională a românilor în ținuturile năsăudene și bistrițene între anii 1859—1918*.

O seamă de comunicări au adus date și considerații noi privind activitatea dr. Vasile Lucaciu, fruntaș al luptei pentru unitate națională a românilor: dr. Ion Iacoș, de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., București, în comunicarea *Vasile Lucaciu și unitatea națională a românilor 1917—1918*; dr. George Protopopescu, de la Muzeul de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, în comunicarea *Aspecte din activitatea lui Vasile Lucaciu pentru formarea statului național unitar român*, sau *Dr. Vasile Lucaciu în documente din arhiva Mureșenilor* de Luana Popa, de la Muzeul județean Brașov; de asemenea, *Personalitatea dr. Vasile Lucaciu evocată de scriitorul Alexandru Ciura*. comunicare prezentată de Romulus Felea, de la Societatea de Științe Istorice, Filiala Abrud.

În expunerea Gen. m. (r) Victor Popescu din Satu Mare, veteran al evenimentelor din 1918, martor și participant, au fost evocate *Momente istorice și personalități legate de înfăptuirea statului național unitar român*.

Despre contribuția maramureșenilor la înfăptuirea Unirii, au prezentat, în comunicările lor, date noi, Vasile Căpîlnean, de la Arhivele statului, Filiala Baia Mare: *Maramureșenii participanți activi la înfăptuirea actului unirii de la 1 decembrie 1918* și profesorul Aurel Vaida de la Societatea de Științe Istorice, Filiala Baia Mare, în comunicarea: *Un episod dramatic din lupta lăpușenilor pentru unire (5 decembrie 1918)*.

Unirea Transilvaniei cu România, în lumina dreptului internațional a făcut obiectul comunicării lui Gheorghe Gal din Baia Mare, despre poetul *Petre Dulfu, cîntăreț al Unirii din 1918*, a vorbit, în comunicarea sa, dr. Petre Pușcașu de la Institutul de învățămînt superior din Oradea, iar *Ideea unității naționale oglindită în artele plastice* a fost expusă de Gavril Abrihan, de la Muzeul Brukenthal Sibiu. Despre monumentele închinate eroilor Unirii, *Monumente ale recunoștinței*, aflate în județul Maramureș, a vorbit, în comunicarea sa, Traian Ursu, de la Muzeul județean Maramureș.

Despre *Activitatea antifascistă și antirevizionistă a maramureșenilor oglindită în ziarul „Graiul Maramureșului" (1932—1936)*, a prezentat date Gheorghe Todincă, de la Muzeul maramureșean Sighetu Marmației, iar despre lupta pentru eliberare de sub dominația fascistă și independență, despre contribuția maramureșenilor a vorbit dr. Gheorghe Bodea, de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Filiala Cluj-Napoca, în comunicarea sa *Maramureșul în lupta pentru eliberarea și independența țării, 1940—1944*.

Comunicările prezentate în secțiunea de etnografie și artă populară au adus date importante în acest domeniu al investigației științifice, privind vechimea și continuitatea poporului român în spațiul său național. Amintim: *Arhitectura populară maramureșeană, expresie a vechimii și continuității*, prezentată de dr. Boris Zderciuc, de la Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice București; *Dovezi de vechime și continuitate la poporul român, oglindite în creația spirituală orală*, de Pamfil Bilț, de la Biblioteca județeană Maramureș; *Muzica orășenească, dovadă a vechimii poporului român pe aceste meleaguri*, de Ioan Chioreanu din Baia Mare; *Cromatica ceramicii maramureșene, unitate și specificitate*, comunicare prezentată de Silvia Zderciuc, de la Muzeul Satului și de Artă Populară din București; *Fenomene de tradiție și inovație în cultura populară chioreană*, prezentată de Ioan Chiș-Șter, de la Institutul de învățămînt superior, Baia Mare.

În cadrul secțiunii, au mai fost prezentate comunicări referitoare la: *Chestionarele folclorice ale lui Ioan Pop Reteganul și Petre Dulfu, pentru culegerea folclorului maramureșean*, de dr. Tănase Filip, de la Institutul de Învățămînt Superior Baia Mare

https://biblioteca-digitala.ro

și la *Cultura populară maramureșeană și chestionarele clujene* de Ioan Toșa și Delia Bratu, de la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, din Cluj-Napoca. Mihai Dăncuș, de la Muzeul maramureșean Sighetu Marmației, a făcut cunoscute, în cadrul sesiunii, *Rituri de inițiere din zona etnografică Maramureș.*

După încheierea lucrărilor și reținerea de către organizatori și participanți a unor valoroase propuneri privind activitatea de valorificare a cercetărilor istorice și etnografice din județul Maramureș, de valorificare a patrimoniului cultural al acestui ținut în bună parte aflat în muzee, ori vizînd sfera de activitate a acestora, s-au efectuat vizite documentare la Complexul muzeal „Dr. Vasile Lucaciu" din Șișești și la Muzeul etnografic al zonei Codru din casa „George Pop de Băsești". Cele două obiective adăpostesc importante documente istorice și etnografice privind unitatea de cultură materială și spirituală a poporului român, aportul populației acestor meleaguri la lupta pentru unitate națională, pentru libertate și independență a românilor.

Cea mai mare parte a lucrărilor prezentate în cadrul sesiunii de comunicări la care ne-am referit vor fi valorificate, prin publicare, în anuarul „MARMAȚIA", editat de Muzeul județean Maramureș. **(Viorica Ursu).**

https://biblioteca-digitala.ro

Autorii sînt rugaţi să trimită manuscrisele dactilografiate la două rînduri în două exemplare. Aparatul critic va respecta uzanţele ştiinţifice şi va fi plasat la sfîrşitul lucrării, trimiterile numerotîndu-se în continuare. Totodată ni se vor trimite şi rezumatele lucrărilor, într-o limbă de circulaţie europeană, fără să depăşească ½ coală.

Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine autorilor.

MUZEUL JUDEŢEAN MARAMUREŞ
4800 BAIA MARE
Str. Bicazului nr. 1—3
Judeţul Maramureş
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro

AUGUSTIN COZMUȚA, redactor responsabil de carte
ION CRĂCIUN, tehnoredactor

Tiparul a fost executat sub comanda nr. 3941
la Tipografia „Maramureș" Baia Mare,
B-dul Bucureşti nr. 25.
Republica Socialistă România

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro